

Framtidsvägen

– en reformerad gymnasieskola

Betänkande av Gymnasientredningen

Stockholm 2008

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2008:27

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Textbearbetning och layout har utförts av Regeringskansliet, FA/kommittéservice

Tryckt av Edita Sverige AB

Stockholm 2008

ISBN 978-91-38-22935-4

ISSN 0375-250X

Till statsrådet och chefen för Utbildningsdepartementet

Regeringen beslutade den 1 februari 2007 att tillkalla en särskild utredare för att lämna förslag till en reformerad gymnasieskola (U 2007:01). Samtidigt fastställdes direktiv för utredningen (dir. 2007:08, *bilaga 1*). Regeringen beslutade den 25 oktober 2007 om tilläggsdirektiv (dir. 2007:143, *bilaga 2*). Den tidigare fastställda tiden för avrapportering av uppdraget, den 31 mars 2008, ändrades inte mot bakgrund av tilläggsdirektiven.

Före detta förvaltningschefen Anita Ferm förordnades av regeringen den 5 februari 2007 till särskild utredare.

Som huvudsekreterare förordnades projektledaren Eva Edström Fors den 12 februari 2007 av regeringen. Samma dag förordnades enhetschefen Björn Johansson som utredningssekreterare av regeringen. Regeringen förordnade gymnasieinspektören Christer Blomkvist den 1 mars 2007 som utredningssekreterare. Undervisningsrådet Anna Tammelin Östlind förordnades av regeringen den 19 mars 2007 som utredningssekreterare. Undervisningsrådet Cecilia Sandberg (tidigare Bergström) förordnades av regeringen den 1 maj 2007 som utredningssekreterare. Regeringen förordnade den 14 augusti 2007 rådmannen Magnus Åhammar att från och med den 1 september 2007 till och med den 15 mars 2008 tjänstgöra som utredningssekreterare med särskilt ansvar för lagstiftningsfrågor. Regeringen förordnade den 13 november docenten Jonas Olofsson att på halvtid vara utredningssekreterare i utredningen under perioden 15 november 2007 till och med den 15 januari 2008.

Som experter i utredningen har regeringen den 20 mars 2007 förordnat kanslirådet Bente Björk, avdelningschefen Ann Carlson Ericsson, ämnesrådet Berndt Ericsson, ämnesrådet Erik Henriks, utredaren Per-Gunnar Rosengren, ämnesrådet Gudrun Wirmark samt rättssakkunniga Ulrika Åkerdahl. Regeringen utsåg den

22 maj ämnesrådet Ingrid Lindskog och chefsjuristen Ingegärd Hilborn som experter i utredningen.

Utredningen, som har antagit namnet Gymnasieutredningen, har till sig knutit sju så kallade fokuskommuner i utredningsarbetet. De är Arvika kommun, Finspångs kommun, Karlstads kommun, Kiruna kommun, Malmö kommun, Norrköpings kommun samt Sollefteå kommun. Vidare har Gymnasieutredningen knutit till sig fyra så kallade fokuslärosäten. De är Högskolan Dalarna, Lunds universitet, Umeå universitet samt Växjö universitet. Gymnasieutredningen har vidare haft samråd med centrala arbetsgivar- och fackliga organisationer samt skolfackliga och elevorganisationer. Vidare har Gymnasieutredningen haft kontakter med drygt 50 olika branschorganisationer under utredningsarbetet. Gymnasieutredningen har samrått med myndigheterna på utbildningsområdet. Vidare har Gymnasieutredningen haft olika kontakter med forskare och experter. Jag är djupt tacksam över all hjälp och de värdefulla synpunkter jag fått ta emot från dessa organisationer och annan expertis. Mot bakgrund av den korta utredningstid Gymnasieutredningen haft till sitt förfogande är dessa insatser mycket uppskattade. Jag tackar också alla som under utredningstiden lämnat synpunkter och material till utredningen.

Utredningen, som har antagit namnet Gymnasieutredningen, får härmed överlämna sitt betänkande *Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola* (SOU 2008:27).

Jag anser härmed att uppdraget är slutfört.

Stockholm i mars 2008

Anita Ferm

/Eva Edström Fors
Christer Blomkvist
Björn Johansson
Cecilia Sandberg
Anna Tammelin Östlind
Magnus Åhammar

Innehåll

Sammanfattning	15
Summary	51
Författningsförslag	89
1 Inledning.....	175
2 Metoder och arbetssätt	183
2.1 Tolkning och avgränsning av uppdraget.....	183
2.2 Utgångspunkter för utredningen.....	186
2.3 Metodval och arbetssätt.....	187
2.3.1 Fokuskommuner	188
2.3.2 Fokuslärosäten.....	189
2.3.3 Myndigheter och organisationer.....	190
2.3.4 Branschkontakter.....	190
2.4 Samråd	191
2.5 Expertgruppen.....	191
2.6 Extern medverkan.....	192
2.7 Styrdokument.....	192
2.8 Betänkandets struktur och läsanvisningar.....	192
2.9 Innehållet i bilagor	193

3	Historik och tidigare utredningar	195
3.1	Skolbaserad yrkesutbildning.....	195
3.1.1	Perioden 1846–1918.....	195
3.1.2	Perioden 1918–1944.....	197
3.1.3	Perioden 1944–1960.....	199
3.1.4	Perioden 1960–1970.....	200
3.1.5	Perioden 1970–1991.....	201
3.1.6	Perioden 1991–2007.....	203
3.2	Läringsutbildning	207
3.2.1	Yrkesutbildning förenat med anställning	207
3.2.2	Läringsliknande former; APU och LIA	210
3.2.3	En modern läringsutbildning	211
3.3	Återkommande problematik för yrkesutbildningen.....	212
3.3.1	Arbetsplatsförlagd yrkesutbildning/skolförlagd yrkesutbildning	212
3.3.2	Yrkesutbildningens djup och/eller bredd	212
3.3.3	Allmänutbildning och yrkesutbildning	213
3.3.4	Elevernas fria val och arbetsmarknadens kompetensbehov	214
3.4	Studieförberedande gymnasieutbildningar	215
3.5	Examen i ett historiskt perspektiv	221
4	Gymnasieskolan i dag – presentation, problem och analys.....	225
4.1	Inledning.....	225
4.2	Elever och lärare	226
4.2.1	Eleverna i gymnasieskolan.....	226
4.2.2	Lärarna i gymnasieskolan.....	229
4.3	Nuvarande programstruktur, kärnämnen och infärgning ...	233
4.3.1	Dagens gymnasieprogram	233
4.3.2	Strukturen på dagens nationella program.....	236
4.3.3	Ämnen genom vilka programmen får sin karaktär ...	236
4.3.4	Kärnämnen	237
4.3.5	Infärgning	238

4.4	Yrkesutbildning, lärlingsutbildning, arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och lärande i arbetslivet (LIA).....	239
4.4.1	Yrkesförberedande program	239
4.4.2	Lärlingsutbildning.....	245
4.4.3	Lärande på arbetsplats – ett teoretiskt perspektiv	247
4.5	Studieförberedande program.....	252
4.5.1	Naturvetenskapsprogrammet (NV)	252
4.5.2	Samhällsvetenskapsprogrammet (SP)	252
4.6	Program som är både yrkes- och studieförberedande	253
4.6.1	Barn- och fritidsprogrammet (BF) samt Omvårdnadsprogrammet (OP)	253
4.6.2	Medieprogrammet (MP)	254
4.6.3	Estetiska programmet (ES)	254
4.6.4	Teknikprogrammet (TE)	255
4.7	Individuella program.....	255
4.7.1	Bakgrund	255
4.7.2	Individuella program i dag	256
4.7.3	Erfarenheter av de individuella programmen	258
4.7.4	Slutsatser	259
4.8	Kursutformning och styrdokument	260
4.8.1	Kursutformningen och kursbetygen	260
4.8.2	Kursstorleken.....	260
4.8.3	Styrdokument	261
4.8.4	Läroplanen.....	261
4.8.5	Programmålen.....	263
4.8.6	Kursplanerna.....	264
4.9	Valmöjligheter, lokal frihet och riksrekrytering.....	266
4.9.1	Valbara kurser	267
4.9.2	Individuella val	268
4.9.3	Lokala kurser.....	268
4.9.4	Utökade program	269
4.9.5	Reducerade program.....	269
4.9.6	Specialutformade program	270
4.9.7	Riksrekryterande utbildningar.....	271
4.9.8	Lokala inriktningar	272
4.9.9	Frisökning	273

4.10	Dagens betygsutformning, det nationella provsystemet och tillträdesregler för högskolestudier.....	274
4.10.1	Dagens kursbetyg.....	274
4.10.2	Införandet av kursbetygen	275
4.10.3	Ämnesbetyg i en kursutformad gymnasieskola	275
4.10.4	Det nationella provsystemet	275
4.10.5	Slutbetyg och samlat betygsdokument.....	277
4.10.6	Tillträdesregler för högskolestudier.....	278
4.11	Examen.....	279
4.12	Gymnasieskolan och grundskolan	280
4.12.1	Studie- och yrkesvägledning.....	280
4.12.2	Om resultaten i grundskolan.....	282
4.13	Gymnasieskolan, vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning.....	284
4.13.1	Samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning	284
4.13.2	Den gymnasiala vuxenutbildningen.....	285
4.13.3	Hinder för samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.....	286
4.13.4	Oklarheter mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt den eftergymnasiala nivå.....	287
4.13.5	Specifika vuxenutbildningsfrågor.....	288
4.14	Fristående skolor.....	290
4.14.1	Bakgrund	290
4.14.2	Skillnader i regelverken för kommunala och fristående skolor.....	290
4.15	Nordiskt perspektiv	292
4.15.1	Gymnasial yrkesutbildning.....	292
4.15.2	Gymnasial högskoleförberedande utbildning	294
4.15.3	Examen	295
4.15.4	Behörighet till ”gymnasial nivå”	296
4.15.5	Norden i ett större perspektiv.....	297
4.16	Sammanfattande problemanalys.....	299
4.16.1	Förslag läggs om en ny gymnasieskola 1991	300
4.16.2	Nationell likvärdighet och lokal frihet	303
4.16.3	Om resultat och måluppfyllelse	306

4.16.4	Genomströmning, effektivitetsbrister och kostnader	309
4.16.5	Stark könsuppdelning i gymnasieskolan	314
4.16.6	Elevkullarna sjunker – en utmaning	316
5	Gymnasieskolan i en ny tid – förslag och bedömningar	319
5.1	Inledning – ansvar, styrning och nationell likvärdighet	319
5.1.1	Elevers rätt till en god utbildning	319
5.1.2	Tydlighet	320
5.1.3	Samverkan	321
5.1.4	Styrdokument	323
5.1.5	Byggstenar i de nya programmen	325
5.2	Gymnasieskolans uppdrag kräver samverkan med arbetslivet och högskolesektorn	326
5.2.1	Gymnasieskolans roll för kompetensförsörjning	327
5.2.2	Inrättandet av Nationella rådet för utbildning	328
5.2.3	Inrättande av nationella programråd i Skolverket	331
5.3	Effektivitet och tidsanvändning.....	333
5.3.1	Garanterad undervisningstid och studieplan	334
5.3.2	Heltidsstudier	335
5.3.3	Utökat program	336
5.3.4	Effektivare resursutnyttjande	337
5.3.5	Lärotider.....	338
5.4	Ämnesfrågor.....	339
5.4.1	Förberedelse för aktivt deltagande i samhällslivet	339
5.4.2	För programmet gemensamma ämnen.....	340
5.4.3	Begreppet kärnämne ersätts med begreppet gymnasiegemensamma ämnen	340
5.4.4	Kursbeteckningar.....	341
5.4.5	Gymnasiegemensamma ämnen och språk.....	341
5.5	Elevers valmöjligheter.....	361
5.5.1	Valbara kurser blir programfördjupning	363
5.5.2	Individuella val	364
5.5.3	Nya kurser.....	366
5.5.4	Utökade program	367
5.5.5	Reducerade program.....	367

5.6	Yrkesprogram och högskoleförberedande program	370
5.6.1	Generella kompetenser	373
5.6.2	Introduktion på de nya gymnasieprogrammen	373
5.6.3	Yrkesprogram, lärlingsutbildning och högskoleförberedande program	374
5.6.4	Ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet	374
5.7	Yrkesutbildning och programstrukturer för yrkesprogrammen	377
5.7.1	Behovet av gymnasial yrkesutbildning	378
5.7.2	En attraktiv yrkesutbildning	379
5.7.3	Den gymnasiala yrkesutbildningen och EU	382
5.7.4	Nya yrkesprogram	383
5.7.5	Arbetsplatsförlagt lärande (APL)	384
5.7.6	Lokala programråd blir obligatoriska	387
5.7.7	Handledare och yrkeslärare	388
5.7.8	Avtal om APL och ersättningsfrågan	390
5.7.9	Programstrukturen för yrkesprogrammen	391
5.7.10	Behörighet och urval	393
5.7.11	Yrkesexamen och högskolebehörighet	393
5.7.12	Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik	396
5.7.13	Programmet för Djurhållning och Naturbruk	402
5.7.14	Programmet för El- och Energiteknik	406
5.7.15	Programmet för Flygteknik	412
5.7.16	Programmet för Fordon och Transporter	416
5.7.17	Programmet för Handel och Administrativ service	422
5.7.18	Programmet för Hantverk	428
5.7.19	Programmet för Hotell och Turism	432
5.7.20	Programmet för Industriell teknik	438
5.7.21	Programmet för Ledarskap och Friskvård	444
5.7.22	Programmet för Restaurang och Livsmedel	450
5.7.23	Programmet för Sjöfartsteknik	456
5.7.24	Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik	460
5.7.25	Programmet för Vård och omsorg	464
5.8	Gymnasial lärlingsutbildning	468
5.8.1	Utgångspunkter	471
5.8.2	Gymnasial lärlingsutbildning och anställning	473

5.8.3	Gymnasial lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning.....	474
5.8.4	Gymnasial lärlingsutbildning – en alternativ utbildningsväg.....	475
5.8.5	Behörighetskrav	475
5.8.6	Antagning och urval	476
5.8.7	Elevens möjlighet och skolhuvudmannens skyldighet	477
5.8.8	Elevens rätt att fullfölja utbildningen.....	477
5.8.9	Försäkringsfrågor	477
5.8.10	Lärlingsutbildningens omfattning	478
5.8.11	Arbetsplatsförlagt lärande (APL)	478
5.8.12	Nationell och lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning samt utbildningsblock.....	479
5.8.13	Gymnasiegemensamma ämnen och grundläggande högskolebehörighet.....	480
5.8.14	Examen	481
5.8.15	Handledare och yrkeslärare inom gymnasial lärlingsutbildning	482
5.8.16	Ersättningsfrågan	483
5.8.17	Avtal skolhuvudman och arbetsplats.....	483
5.8.18	Avtal mellan skolhuvudman, arbetsplats och elev – utbildningskontrakt.....	484
5.8.19	Lokala programråd.....	484
5.9	Högskoleförberedande utbildning och programstrukturer för de högskoleförberedande programmen	485
5.9.1	Programstrukturen för de högskoleförberedande programmen.....	489
5.9.2	Behörighet och urval	491
5.9.3	Examenskrav	491
5.9.4	Samverkan mellan gymnasieskolan och högskolesektorn.....	491
5.9.5	Programmet för Ekonomi.....	494
5.9.6	Programmet för Estetik och Humaniora	498
5.9.7	Programmet för Samhällsvetenskap och Media.....	502
5.9.8	Programmet för Naturvetenskap.....	506
5.9.9	Programmet för Teknik	512

5.10	Specialutformade program, riksrekrytering och regionala inriktningar	518
5.10.1	Specialutformade program.....	519
5.10.2	Riksrekryterande utbildningar	521
5.10.3	Regionala inriktningar och frisökning	523
5.11	Spetsutbildningar.....	525
5.11.1	Utbildningar inom det estetiska området och idrottsområdet.....	525
5.11.2	Spetsutbildningar inom nya områden	529
5.12	Examen.....	530
5.12.1	Varför behövs en examen?	532
5.12.2	Yrkesexamen – genom skolförlagd utbildning eller genom lärlingsutbildning	533
5.12.3	Högskoleförberedande examen.....	534
5.12.4	Examensmål	534
5.12.5	Examensuppgift.....	535
5.12.6	Förberedelse för ett aktivt deltagande i samhällslivet	539
5.12.7	Lokal samverkan kring examen	540
5.12.8	Examensbevis.....	541
5.12.9	Kvalitetssäkring och likvärdighet	541
5.12.10	Examen i gymnasial vuxenutbildning.....	542
5.12.11	Vad händer om man misslyckas med att få en examen?	542
5.13	Examensansvariga lärare – gymnasielektorer och andra särskilt kvalificerade lärare	543
5.13.1	Examensansvariga lärares uppgifter	544
5.13.2	Examensansvariga lärare på yrkesprogram	545
5.13.3	Gymnasielektorer och andra examensansvariga lärare på högskoleförberedande program	545
5.13.4	Hur få fram gymnasielektorer?	547
5.13.5	Förordnanden för examensansvariga lärare.....	548
5.14	Behörighet, antagning och urval.....	548
5.14.1	Behörighet	548
5.14.2	Antagning	557
5.14.3	Urval	561

5.15	Grundskolans ansvar och individuella alternativ till de nationella programmen	567
5.15.1	Utgångspunkter för mina förslag	568
5.15.2	Preparandåret	569
5.15.3	De individuella alternativen	572
5.15.4	Programintroduktion för sent invandrade elever	575
5.15.5	Bytare, avbrytare, elever som inte sökt gymnasieutbildning och väntare	576
5.16	Betyg och konsekvenser av betygsutformningen	578
5.16.1	Alternativ 1: Kursutformning med kursbetyg, där varje kursbetyg ingår i slutbetyget.....	580
5.16.2	Alternativ 2: Kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget motsvarar betyget på sista kursen i ett ämne	581
5.16.3	Alternativ 3: Kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget är en sammanvägning av betygen på de olika kurserna inom ett ämne	582
5.16.4	Förordat alternativ.....	584
5.16.5	Konsekvenser för tillträdesregler för högskolestudier.....	584
5.16.6	Konsekvenser för ämnesplanernas utformning	588
5.16.7	Konsekvenser för likvärdigheten i betygssättningen	591
5.16.8	Konsekvenser för kursstorleken	593
5.16.9	Konsekvenser för utformningen av betygsdokument	594
5.17	En stärkt information och studie- och yrkesvägledning	596
5.18	Gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning	598
5.18.1	Specifika förslag för gymnasial vuxenutbildning utifrån mina direktiv	598
5.18.2	Examen inom gymnasial vuxenutbildning	599
5.18.3	Andra förslag för vuxenutbildningen	602
5.19	Fristående skolor	605
5.19.1	Förslag om förändringar avseende både kommunala och fristående gymnasieskolor.....	606
5.19.2	Förslag om förändringar avseende de fristående gymnasieskolorna	607

6	Konsekvensanalys.....	611
6.1	Jämställdhet	611
6.2	Flexibel skolstart	613
7	Genomförandefrågor	615
8	Finansiering.....	621
8.1	Effekter för kommuner.....	621
8.2	Effekter för staten	624
9	Författningskommentar	627
	Referenser.....	661
	Bilagor	
	Bilaga 1 Kommittédirektiv	673
	Bilaga 2 Tilläggsdirektiv	689
	Bilagorna 3–9 finns i särskild bilagedel, se vidare avsnitt 2.9.	

Sammanfattning

Kort om uppdraget

Gymnasieutredningens uppdrag (dir. 2007:8) med tilläggsdirektiv (dir. 2007:143) är mycket omfattande. I stort sett alla frågor i gymnasieskolan, från behörighetsregler till hur examen och utgången från gymnasieskolan ska utformas, ingår liksom även frågor som rör gymnasial vuxenutbildning. Huvuduppgiften i uppdraget är att föreslå en ny struktur för gymnasieskolan. Yrkesutbildningen har en särskild tyngd i utredningen. Förslagen ska leda till en högre kvalitet i såväl yrkesutbildning som studieförberedande utbildning. Viktiga förutsättningar för utredningen är att läroplanen i dess nuvarande form gäller, dess kunskapssyn ska ligga till grund för förslagen oavsett studieväg. Gymnasieskolans uppdrag att förbereda eleven för ett aktivt samhällsliv gäller för samtliga studievägar. Utredningens lagförslag utformas i förhållande till dagens lagstiftning.

Jag ser det som en förutsättning för mina förslag att likvärdiga förhållanden ska råda mellan kommunala och fristående skolor. De förslag jag lägger i utredningen utformas därför på ett sådant sätt. Jag lämnar också förslag på hur nu gällande lagstiftning ska förändras för att åstadkomma likvärdiga villkor för det offentliga skolväsendet och för fristående skolor.

Utredningen har haft ett öppet arbetssätt och har samarbetat med sju fokuskommuner och fyra lärosäten. Ett stort antal branschorganisationer har också hörts under utredningsarbetet. Utredningen har också haft kontakter med arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer på central nivå i likhet med skolfackliga och elevorganisationer. Deras synsätt och erfarenheter har haft stor betydelse för utformningen av förslagen.

Reformen vid 1990-talets början

Dagens gymnasieskola vilar i allt väsentligt på den reform som föreslogs i början på 1990-talet i propositionen *Växa med kunskaper*¹. Det är nu 17 år sedan den lades fram och reformen är starkt präglad av den tidsanda som drev fram en decentraliserad, kursutformad och målstyrd gymnasieskola. Vid samma tid kom också propositionen *Ansvar för skolan*² som tydliggör roller och ansvar. I korthet skulle den nationella politiska nivån (riksdag och regering) besluta om tydliga mål för verksamheten, kommunerna som huvudmän skulle ansvara för att genomföra och organisera gymnasieskolan samt ge förutsättningar för de professionella (lärare och skolledare) att utforma verksamheten inom dessa givna ramar. Det var tydligt utsagt att ambitionen var en nationellt likvärdig gymnasieskola. Arbetslivets företrädare gavs inte någon tydlig roll i reformen utan samverkan kring yrkesutbildningen och den nya arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) vilade på frivillig grund och blev skolans ansvar.

Alla gymnasieprogram fick en likformig utformning och blev treåriga, fick gemensamma kärnämnen och skulle ge behörighet till högskolestudier. För de yrkesförberedande programmen innebar reformen att dessa teoretiserades mer än tidigare. Dels skedde detta genom den ökade andelen teoretiska ämnen, dels genom en teoretisering i sig av karaktärsämnena. Möjligheterna att inrätta specialutformade program, lokala inriktningar och lokala kurser blev uttryck för friheten för en lokal skolhuvudman att kunna anpassa utbildningen till lokala behov i arbetslivet. Samverkan med gymnasial vuxenutbildning sågs både som önskvärd och möjlig. De individuella programmen (IV) inrättades.

Då – när reformen kom – fanns inte många fristående skolor och det regelverk som utformades för dem präglades av tanken att de inte i onödan skulle styras upp av ett nationellt regelverk utan få mera fritt utforma sin verksamhet.

¹ Prop. 1990/91:85.

² Prop. 1990/91:18.

Ett internationellt perspektiv med nordiskt fokus

Den gymnasieskola som infördes på 1990-talet har stora skillnader jämfört med andra nordiska länders. Det gäller även med dagens mått. En tydlig sådan skillnad är den långtgående decentralisering som gymnasieskolans utformning och ansvarsfördelning innebär i vårt land. Andra länder har mer fokus på ett nationellt regelverk och nationell likvärdighet jämfört med den svenska, decentraliserade modellen med stor lokal frihet att utforma utbildningen. En annan skillnad är att det i Sverige inte finns en examen, vilket i andra länder innebär en nationellt definierad nivå som ofta certifieras av externa bedömare. Sverige är ett av få länder inom EU som saknar ett sådant definierat mål för utbildningen.

Ytterligare en skillnad är att Sverige inte har en fast struktur för samverkan med arbetslivet. Detta betyder inte att vi i Sverige saknar sådan samverkan. Det finns många utmärkta exempel där exempelvis arbetslivets företrädare tagit initiativ till långtgående samverkan. Slående är emellertid att detta inte är en del av en nationell utbildningspolitik, det kan till och med uppfattas som lite slumpartat hur stark kopplingen är mellan skola och arbetsliv. För vissa branscher finns sedan lång tid tillbaka fasta strukturer kring samverkan, för andra branscher saknas detta helt. Ansvaret för att hitta platser för den arbetsplatsförlagda delen av en yrkesutbildning ligger på den enskilda skolan utan stöd från någon nationell nivå. Om skolan har problem att hitta APU-platser kan APU:n skolförläggas, det vill säga kontakten med arbetslivet uteblir. Det innebär att det kan finnas stora skillnader i innehållet och kvaliteten i en yrkesutbildning mellan olika huvudmän. Härvid skiljer vi oss från andra länders struktur för gymnasial utbildning, där samverkansfrågorna mellan skola och arbetsliv är fastare reglerade och där arbetslivet många gånger engagerar sig i en certifierande roll.

Det går heller inte att blunda för att gymnasieskolan erbjuder olika möjligheter för unga män och kvinnor. Det finns flera yrkesutbildningar där unga män dominerar som är tydligt definierade och som leder till anställning. Motsatsen gäller för utbildningar som domineras av unga kvinnor, vilket sannolikt är en av förklaringarna till att fler kvinnor än män i vårt land går vidare till högskolestudier.

Hur nära samverkan sker mellan arbetsliv och skola har betydelse för ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. I bilagor till betänkandet refereras internationell forskning

kring vikten av en sådan samverkan. En slutsats är att en nära samverkan under utbildningstiden och en medverkan i utbildningen ger goda möjligheter till etablering för unga. Motsatsen gäller elever på yrkesutbildningar med svag koppling till arbetslivet, de löper stor risk att få problem att etablera sig i arbetslivet³. Intressant att notera är frånvaron av forskning baserad på svenska förhållanden kring den gymnasiala yrkesutbildningens roll för kompetensförsörjning, för ungas etablering och för att motverka social ojämlikhet.⁴ Det finns ett antal studier som behandlar effekterna av utebliven eller ofullbordad gymnasieutbildning men forskningen tar alltför sällan fasta på yrkesutbildningens former och organisation.

I andra länder ges grundskolan (eller motsvarande) fullt ut ansvaret för att se till att eleverna inhämtar förkunskaperna som krävs för att följa en gymnasial utbildning. Den nuvarande svenska strukturen med de individuella programmen lägger det uppdraget inom gymnasieskolan.

Några problemområden

Nationell likvärdighet och lokal frihet

Inledningsvis vill jag peka på svårigheten att i dag precisera vad en gymnasieutbildning är. Det finns oändligt stora variationsmöjligheter. Formellt definieras gymnasieskolan som bestående av 17 nationella program men det är inte hela bilden. Det finns i dag enligt Skolverket cirka 9 000 lokala kurser och ett stort antal lokala inriktningar. Bara på Industriprogrammet finns cirka 200 lokala inriktningar och även på andra program finns det många varianter. De elever som går på en fristående gymnasieskola följer program som till art och nivå liknar ett nationellt program och skolan kan erbjuda egna kurser. Innehållet i dem kan självfallet variera och konkurrensen om eleverna har också drivit på utvecklingen hos kommunala skolor att erbjuda olika specialutformade program och lokala inriktningar. Det finns också program som på olika sätt kombinerar studie- och yrkesförberedande program vilket av många uppfattas som otydligt.

³ Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden, (SOU 2006:102).

⁴ Olofsson, Jonas (2008), *Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter*, bilaga 5.

Resultatet blir att gymnasieskolans innehåll, även på det som formellt är samma program, varierar stort. Det stora utbudet innebär att elever har stora svårigheter att överblicka hur alternativen ser ut. Den information som ges inför valet av gymnasieskola har många gånger mer karaktär av marknadsföring och ger inte alltid tydliga svar på vad en utbildning innehåller och vart den leder. Det är också många elever (12 procent) som byter program under årskurs 1 i gymnasieskolan.

Avnämarna som tar emot elever från denna diversifierade gymnasieskola har svårt att bedöma vad eleven kan efter utbildningen och det underlättar inte för elever att efter utbildningen få den första anställningen. Det finns också kritik från avnämare mot att utbildningen inte håller rätt nivå. Detta kan vara bakgrunden till att arbetslivets företrädare engagerat sig i frågan om tillgång till utbildning och utformningen av densamma. Utvecklingen av Teknikcollege och Vård- och omsorgscollege är sådana exempel. Också från företrädare för högskolesektorn framförs kritik gällande elevers förkunskaper.

Om alla variationer av de 17 nationella programmen behövs är en fråga utredningen ställt till branscher och andra avnämare och det finns en tydligt kritisk inställning till utvecklingen. Svaret är nej. Utvecklingen mot allt mer av profilering i konkurrens om elever svarar inte mot avnämarnas behov. De önskar i stället se en uppstramning och en tydligt definierad nivå på utbildningen som gör att de rätt kan värdera den. Från såväl arbetslivsföreträdare som lärosäten har också uttryckts intresse av att delta i samverkan kring krav och kvalitetsnivåer för gymnasial utbildning.

I praktiken innebär dagens situation en mycket stark producentstyrning i stället för att gymnasieskolan ska genomföra ett uppdrag som formuleras av den statliga politiska nivån så som det beskrevs när reformen presenterades i början av 1990-talet. Det innebär också att förutsättningarna att formulera och genomföra en nationell skolpolitik har försvagats. Det kan starkt ifrågasättas om det finns en nationellt likvärdig gymnasieskola.

Resultat, måluppfyllelse, genomströmning och bristande effektivitet

Ett annat problem i dagens gymnasieskola är att det inte finns ett tydligt resultatmått vilket är en förutsättning för en effektiv målstyrning. I dag används slutbetyg som mått på resultatet trots att ett slutbetyg inte säger något om vilka resultat en elev uppnått. Det kan finnas många IG i slutbetyget och det kan vara utfärdat från ett reducerat program. Den grundläggande högskolebehörigheten som var ett tydligt mål för reformen finns inte formulerad som ett mål i någon av skolförfattningarna. Jag anser att ett bättre mått för dagens utformade gymnasieskola är andelen elever som uppnått grundläggande högskolebehörighet på tre år. Ett sådant mått gör det möjligt att studera avvikelser och analysera gymnasieskolans resultat. Gymnasieutredningen har – med Skolverkets hjälp – tagit fram ett sådant mått som redovisas i utredningen.

Andra viktiga delar av reformen som det inte heller finns tydliga utvärderingsresultat för är hur dimensioneringsprincipen fungerar. Hur många elever som får sitt förstahandsval tillgodosett mäts inte nationellt och lämpligheten av den valda dimensioneringsprincipen kan därför inte diskuteras med en utvärdering som grund. Hur många elever som får en arbetsplatsförlagd utbildning (APU) enligt regelverket finns det inte uppgifter om trots att den är väsentlig för kvaliteten på en yrkesutbildning. Ännu ett viktigt område där information saknas är hur elevens rätt till undervisning enligt reglerna om garanterad undervisningstid tillgodoses. En slutsats jag drar är att det både behövs tydliga resultatmått och en utvecklad utvärdering.

Gymnasieutredningen har också undersökt hur genomströmningen ser ut i gymnasieskolan, bl.a. mot bakgrund av det stora antal elever som avbryter och hoppar av utbildningen. Det finns också ett överraskande stort antal behöriga elever inom de individuella programmen (IV). Det är s.k. ”bytare och väntare” som finns på IV i avvaktan på att få komma vidare i sina studier. Det mått som utredningen använt för att mäta genomströmningen är hur stor andel elever som påbörjat studier i gymnasieskolan och som når grundläggande högskolebehörighet inom stipulerad tid, tre år. Alla avvikelser synliggörs och kan diskuteras, kostnaderna för dem kan också beräknas. Enligt denna speciellt framtagna statistik framkommer att det endast är 62 procent av alla elever som når

målet. En slutsats är att genomströmningen borde kunna förbättras och att det skulle leda till avsevärt sänkta kostnader. Det finns också kostnader i gymnasieskolan som kan härledas till den nuvarande utformningen med många valbara alternativ. Små undervisningsgrupper drar upp kostnader vilket innebär att en uppstramning av uppdraget med färre valbara alternativ kan leda till lägre kostnader och högre effektivitet till gagn både för elever och gymnasieskolan.

Jag ser också stora behov av att gymnasieskolan samverkar med det lokala omgivande samhället, gymnasial utbildning är en viktig infrastrukturfråga som påverkar förutsättningar för tillväxt och arbetslivets utveckling i en kommun och region. Jag lägger förslag som ska stimulera till en sådan samverkan men avstår från att föreslå hur den ska organiseras. Samverkan aktualiseras också av den överkapacitet som redan finns inom gymnasieskolan och som kommer att förvärras snabbt eftersom elevkullarna sjunker från en extremt hög nivå inom loppet av några år. För att fortsatt kunna garantera ett gott utbud av gymnasieutbildning krävs en samverkan mellan olika skolhuvudmän där jag inkluderar fristående skolor.

Gymnasieskolan i en ny tid – förslag och bedömningar

Gymnasieutredningens analys av vilka förändringar som behövs tar sikte på tre viktiga frågor:

- Elevens rätt till en god utbildning behöver stärkas.
- Ansvar, struktur och regelverk behöver förtydligas.
- En ökad samverkan behövs i gymnasieskolan mellan avnämare och skolhuvudmän.

På dessa tre områden behövs stora förändringar. Eleven är huvudpersonen i gymnasieskolan och det ska märkas både i regelverk och tillämpning. Gymnasieskolan ska bygga på en genomförd grundskola och vara vägen in i vuxenlivet. För en elev ska det vara tydligt vad en utbildning innehåller och vart den leder. Det är viktigt att en elev kan välja utbildning efter intresseinriktning och att det ska vara möjligt för både unga kvinnor och män att hitta yrkesutbildningar som leder till anställningsbarhet och erkända kompetensnivåer. En högskoleförberedande utbildning ska ge en god förberedelse för högskolestudier. Elevens rättssäkerhet stärks av

mina förslag och rätten till undervisning förtydligas. Mina förslag innebär också att rätten att nå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för gymnasieskolan för elever på yrkesprogram ska tydliggöras för den enskilda eleven. Jag skapar inga återvändsgränder med mina förslag.

Den nationella likvärdigheten behöver stärkas och förutsättningarna för en decentraliserad, målstyrd gymnasieskola likaså. I mina förslag återfinns därför en tydlig, nationellt fastställd målnivå för alla program som ska gälla både för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Jag föreslår införandet av en examen som innebär att regeringen beslutar om examensmål för respektive program. Det innebär att nya styrdokument för gymnasieskolan ska tas fram för att utveckla målstyrningen och ge förutsättningar för en bättre helhet i utbildningen.

En viktig förutsättning för mina förslag är att de nationella mål regeringen kommer att fastställa liksom andra delar av regelverket ska gälla lika för kommunala och fristående skolor så att de kan verka på likvärdiga villkor. Jag lägger också förslag om hur detta kan ske. Mina förslag innebär också en uppstramning jämfört med i dag när det gäller rätten att inrätta specialutformade program, lokala inriktningar och lokala kurser. Jag gör här ett tydligt vägval till förmån för en nationell likvärdig utbildning.

Jag anser att tillgången till gymnasieutbildning och gymnasial vuxenutbildning är en strategisk fråga och bör ses som en del av infrastrukturen i en kommun, region eller samverkansområde mellan kommuner. Det har betydelse för arbetslivet, både privata och offentliga arbetsgivare, att det finns tillgång till välutbildad arbetskraft och det har betydelse för tillväxtfrågor och näringspolitik i en kommun eller region och för landet som helhet. Det finns exempel på att vissa kommuner och samverkansorgan arbetar så men det finns inget i dagens regelverk som stimulerar till sådana perspektiv. Det får till följd att skillnaderna mellan olika delar av landet och mellan olika gymnasieskolor kan bli stora.

Därför föreslår jag att gymnasieskolans uppdrag att tillgodose kompetensförsörjningsbehov för arbetsliv och högskolesektor förtydligas i skollagen. Det innebär också att jag föreslår att avnämare, arbetsliv och högskolesektor, får en tydlig roll när det gäller att ställa krav på vilka mål utbildningen bör leda till. Det är också värdefullt om de medverkar i att säkra kvaliteten på utbildningen. Kunskapen om hur kompetensförsörjningsfrågorna ser ut över landet måste förbättras och jag föreslår därför att Skolverket

årligen upprättar en rapport som överlämnas till regeringen och som belyser dessa frågor.

Skolverket behöver, mot denna bakgrund, förstärkas med kompetens som kan bistå verket vid bedömningen av denna nya fråga. Jag föreslår därför att det inrättas ett nationellt råd för utveckling av gymnasieskolan, Nationella rådet för utbildning. Det ska vara knutet till Skolverket och vara rådgivande i strategiska frågor som rör utvecklingsfrågor inom gymnasial utbildning men också ha initiativrätt. Med ett nationellt råd med representation från avnämare skulle det vara möjligt att fånga upp utvecklingsbehov och tillgodose kommande behov inom framtidsbranscher som i dag saknar etablerade mönster för samverkan. Härvid skulle det vara möjligt att kontinuerligt förnya gymnasieskolan och se till att angelägna behov av utveckling tillgodoses.

För varje nationellt program föreslår jag att det inrättas nationella programråd. Programråden har en operativ roll jämfört med Nationella rådet för utbildning som ska ägna sig åt strategiska utvecklingsfrågor. Skolverket ska ha ansvar för att programråd inrättas och för att hålla i administrationen kring dem. Till ett programråd knyts intressenter, olika branschföreträdare såsom arbetsgivare och fackliga organisationer samt eventuella statliga normgivande myndigheter på området. Det är viktigt att elevernas erfarenheter och synpunkter från programmen tas tillvara i programrådets arbete. Skolverket utser vilka som ska ingå i programråden. Jag ser det som en fördel med en bred representation och att avnämarna på samma sätt som i Nationella rådet för utbildning ges en tyngd i rådets arbete.

Jag föreslår också att lokala programråd ska inrättas för samverkan mellan avnämare avseende gymnasial yrkesutbildning och skolhuvudmän. Sammanfattningsvis innebär detta att jag ser nya institutionella nivåer för samverkan både på nationell strategisk nivå samt nationell och lokal operativ nivå. På nationell nivå omfattar denna institutionella samverkan både yrkesprogram och högskoleförberedande program.

Nya yrkesprogram och högskoleförberedande program

Gymnasieutbildning leder till ett yrkesliv eller högre studier och det ska präglade utbildningen från första dagen. Därför har jag i mitt utredningsarbete koncentrerat mig mycket på frågor kring

utgången från gymnasieskolan. Vad är det för kompetens som behövs för att klara nästa steg? Det är också förklaringen till att jag samarbetat med avnämarna, de som tar emot elever från gymnasieskolan, när det gäller att bedöma vilka krav det är som ställs nu och i framtiden.

Jag föreslår att samtliga program i gymnasieskolan ska vara treåriga och omfatta 2 500 poäng. Alla program jag föreslår ges en gemensam grundstruktur. Den ger goda möjligheter att för respektive program hitta flexibla former inom ramen som tillgodoser de olika behov programmet ska fylla. Detta innebär en avgörande skillnad mot den nuvarande strukturen som bygger på en likformighet av programmen oavsett vart de leder.

En viktig tanke bakom denna nya struktur är att bejaka de olika krav som avnämarna har. En del branscher är hårt reglerade av internationella regler medan andra i det närmaste helt saknar sådana regler. Min slutsats är att programmen måste kunna vara olika. Det viktiga är att utgången, examen, ligger på rätt nivå.

Jag föreslår att nuvarande benämning yrkesförberedande program ersätts med yrkesprogram. Tanken bakom detta är att en yrkesutbildning ska leda längre än i dagens gymnasieskola och leda fram till en yrkesexamen som ger en erkänd kompetens och anställningsbarhet. En yrkesutbildning ska kunna genomföras som skolförlagd yrkesutbildning eller som lärlingsutbildning.

Jag föreslår att benämningen studieförberedande program ersätts av högskoleförberedande program, en beteckning som tydligt anger vilket syfte programmet har. De högskoleförberedande programmen leder till en högskoleförberedande examen.

Det faktiska, detaljerade innehållet i programmen ska fastställas efter en process där Skolverket har beredningsansvar. När Skolverket bereder frågorna ska respektive programs intressenter ha ett starkt inflytande över hur innehållet ska se ut genom de nationella programråd som föreslås.

Några kommentarer till bilden:

1. En grundtanke med de ämnen, som jag föreslår ska vara gemensamma för hela gymnasieskolan och ingå i alla program, är att omfattningen av ämnena och deras innehåll kan variera mellan de olika programmen. Därför anser jag att begreppet kärnämne ska utgå ur gymnasieskolan. Jag använder i stället begreppet *gymnasiegemensamma ämnen*. Dessa ska vara ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska, matematik, historia, religionskunskap, samhällskunskap, naturkunskap⁶ samt idrott och hälsa. Dessa ämnen bedömer jag utgör en gemensam grund för alla program i gymnasieskolan. Vilka ämnen som ska vara gymnasiegemensamma ska fastställas av riksdagen.
2. Programgemensamma karaktärsämnen ger programmet dess karaktär och läses av alla elever på det aktuella programmet.
3. Samtliga program har nationella inriktningar med undantag för Programmet för Vård och Omsorg. Hur många dessa inriktningar kan vara per program varierar.
4. Programfördjupning innebär möjlighet till profileringar men inom ett snävre spann än i dagens system. Skolverket ska fastställa vilka kurser eller kombinationer av kurser som kan erbjudas inom programfördjupningen och ska ges direktiv till restriktivitet. Utbildningen ska premiera fördjupning i karaktären på programmet.
5. Individuellt val blir möjligt också i fortsättningen men med en lägre omfattning. Vissa kurser ska alltid erbjudas, estetiska kurser och idrott och hälsa samt – för yrkeselever – kurser som behövs för att ge grundläggande högskolebehörighet. Nuvarande regler bör ändras så att skolan *får* erbjuda eleverna alla kurser som finns i kommunen, men det ska inte vara en skyldighet. Det innebär att huvudmannen avgör utbudet av individuella val utöver de kurser som alltid ska erbjudas.
6. Yrkesutgångar för yrkesprogram motsvarar de yrken för vilka eleven blir anställningsbar. Jag anser att det är viktigt att elever ges en tydlig information om vilka utgångar som möjliggörs av ett program.

⁶ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan kunskapsområdet naturvetenskap genom programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

Ämnesfrågor

Gymnasieskolans ämnen ska, precis som i dag, byggas upp av kurser. De ska på ett tydligare sätt än i dag bygga på grundskolans ämnen och ta vid på den nivå där grundskolan slutar. Det innebär att vissa inslag av repetition i dagens A-kurser bör ersättas av fördjupning inom ämnet på gymnasial nivå. Dagens kurser betecknas med bokstäver, men jag föreslår att de i stället ska betecknas med siffror.

Jag föreslår att ämnena och kurserna ska beskrivas på ett betydligt tydligare sätt än i dag. Denna tydlighet ska vara av det slaget att likvärdigheten stärks.

Mina tilläggsdirektiv innebär att jag ska uppmärksamma kärnämnen och särskilt om ämnet svenska ska vara ett sammanhållet ämne eller delas upp i två, det ena inriktat mot språk och det andra inriktat mot litteratur. Jag föreslår att kurserna i svenska och svenska som andraspråk även fortsättningsvis ska vara sammanhållna i ett ämne som omfattar både språk och litteratur.

En ny yrkesutbildning – två vägar till yrkesexamen

En viktig utgångspunkt i den nya gymnasieskolan är att eleverna ska nå längre än i dag när det gäller förberedelse för ett yrke eller vidare högskolestudier. Det innebär att eleven ska få en ökad specialisering inom sitt yrkesområde eller inom sitt studieområde jämfört med dagens program. Denna ökade specialisering anser jag inte stå i motsats till att eleven även ska förberedas för ett aktivt deltagande i samhällslivet och ges möjlighet att utveckla generella kompetenser som problemlösningsförmåga, samarbetsförmåga och kommunikativ förmåga.

Genom mina förslag till en förändrad struktur avseende den gymnasiala yrkesutbildningen har jag, utifrån vad som för närvarande är möjligt att fånga in av de förändringar som hela tiden pågår i arbetslivet, format en gymnasial yrkesutbildning som svarar upp mot de behov som nu kan bedömas. Genom mina förslag i samband med Nationella rådet för utbildning och nationella programråd knutna till Skolverket, anser jag mig även skapa de betingelser som är nödvändiga för en kontinuerlig dialog med avnämarna om kommande förändringsbehov avseende den gymnasiala yrkesutbildningen.

En yrkesutbildning leder till en yrkesexamen som ger en erkänd kompetens som i sin tur leder till anställningsbarhet. De yrkesutbildningar jag föreslår ska leda till anställningsbarhet och den gymnasiala nivån blir fortsättningsvis definierad av de beslutade examensmålen för respektive program i samverkan med avnämare. Det är också en syn som har stöd hos de branschföreträdare utredningen haft dialog med. Den definierade nivån blir den som respektive bransch kommer att anpassa sin vidareutbildning till för eventuell certifiering.

Jag anser att man måste se lärandet i arbetslivet och vad det tillför i ett bredare perspektiv än den snäva kursplanestyrd syn på lärande som APU och dess definition ger uttryck för. Jag föreslår därför att begreppet arbetsplatsförlagt lärande (APL) ska användas i stället för begreppet arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Jag föreslår att på samtliga yrkesprogram som är skolförlagda ska eleverna obligatoriskt genomgå minst 15 veckors APL. Dispensen som möjliggör en skolförlagd APU tas bort. Inom lärlingsutbildningen ska minst halva utbildningstiden arbetsplatsförläggas.

Jag föreslår också att lokala programråd för samverkan mellan skolhuvudman och avnämare avseende gymnasial yrkesutbildning blir obligatoriska. Detta innebär att jag inför ett nytt element när det gäller gymnasial yrkesutbildning. Om APL, med en kvalitativ nivå som avnämarna har uttryckt krav på blir obligatorisk, så innebär det att om inte APL-platser finns så får inte heller utbildningen anordnas. Jag ser det som en helt nödvändig del av en yrkesutbildning att APL ingår, en elev utan APL har inte samma möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden och utbildningen ger inte rätt kompetens. De nya nationella programråden och lokala programråd ger på nationell och lokal nivå en institutionell samverkansnivå som i dag saknas. I dag är det skolans skyldighet att hitta APL-platser. Genom de nya kraven ser jag frågan om APL som ett ömsesidigt åtagande där både skolan och arbetslivet har intresse av att APL-platser kommer fram i erforderlig omfattning. Här behövs en god samverkan mellan skola och arbetsliv och frågan kommer att följas som en del av kompetensförsörjningen i den årliga rapport till regeringen som Skolverket ska leverera.

Under den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen föreslår jag att eleven ska handledas av en i företaget anställd yrkeskunnig person som bör ha genomgått en av skolhuvudmannen i samarbete med avnämarna anordnad handledarutbildning eller som har motsvarande utbildning. För lärlingsutbildning föreslår jag att sådan

utbildning ska vara obligatorisk. Från skolhuvudmannens sida ska en eller flera yrkeslärare utses som ansvarar för kontakterna mellan skola, arbetsplats och elev och som också efter samråd med arbetsplatsen/handledaren sätter betyg på eleverna.

Jag anser att ett avtal om arbetsplatsförlagt lärande bör slutas mellan skolhuvudmannen och den eller de arbetsplatser som tar emot elever. Genom ett avtalsförfarande blir det möjligt att kvalitetssäkra APL:en och respektive parts åtaganden på ett helt annat sätt än om det inte skulle föreligga några avtal. Jag anser att ersättningens storlek till de arbetsplatser som tar emot elever i arbetsplatsförlagt lärande inte ska regleras centralt. Däremot föreslår jag att frågan om ersättning alltid bör tas upp och regleras i samband med att ett avtal om arbetsplatsförlagt lärande sluts mellan skolhuvudman och arbetsplats.

Yrkesutbildningen inom gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning innefattar således både skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning. Lärlingsutbildningen ser jag som en alternativ väg till samma kompetens – en yrkesexamen. Nedan presenteras den skolförlagda yrkesutbildningen för att därefter följas av den gymnasiala lärlingsutbildningen. Avsnittet om yrkesutbildning inleds med en figur som belyser hur dessa två utbildningsvägar förhåller sig till varandra.

Skolförlagd yrkesutbildning		Gymnasial lärlingsutbildning
Gymnasiegemensamma ämnen (600 p)		
Individuellt val (200 p)		
Examensuppgift (100 p)		
A P L m i n s t 15 v e c k o r	Programgemensamma karaktärsämnen (minst 400 p) (kursbetyg) Inriktnings- gemensamma karaktärsämnen (minst 300 p) (kursbetyg) Programfördjupning (högst 900 p) (kursbetyg)	Skolförlagda karaktärsämnen (0–350 p) (kursbetyg) Arbetsplatsförlagt lärande (APL) (1 250–1 800 p*) (bestående av utbildningsblock som betygssätts)
Yrkesexamen		

* Maximalt 1 800 poäng under förutsättning att 200 poäng individuellt val läggs som APL.

Skolförlagd yrkesutbildning

På samtliga yrkesprogram ingår de gymnasiegemensamma ämnena svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, historia, religionskunskap, samhällskunskap, naturkunskap och idrott och hälsa i en omfattning av 600 poäng.

I mina programförslag har jag för yrkesprogrammen inte angett vilka ämnen och kurser jag bedömer ska fungera som programgemensamma och inriktningsgemensamma karaktärsämnen. Detta arbete anser jag ska beredas av Skolverket i samverkan med aktuella avnämare. Enligt min uppfattning ska Skolverket, utöver att fastställa innehållet i karaktärsämnena och hur det ska fördelas på olika kurser, för yrkesprogrammen även fastslå den slutliga poängomfattningen av de programgemensamma karaktärsämnena, de inriktningsgemensamma karaktärsämnena och programfördjup-

ningen. Skolverket behöver också, i samråd med avnämare från arbetslivet, fastställa vilka karaktärsämnen som ska få fungera som programfördjupning.

Det individuella valet omfattar, enligt mina förslag 200 poäng på alla program. För elever som så önskar kan det individuella valet också användas för ytterligare fördjupning inom karaktärsämnena eller för att läsa andra kurser som huvudmannen erbjuder. En andra kurs i idrott och hälsa och minst en kurs i ett estetiskt ämne ska alltid erbjudas.

Dessutom ska alltid elever på yrkesprogram erbjudas att som individuellt val och/eller utökat program läsa de kurser som krävs för grundläggande högskolebehörighet. Dessa kurser inkluderar ytterligare 200 poäng i svenska/svenska som andraspråk samt ytterligare 100 poäng i engelska. På vissa yrkesprogram kan någon av kurserna komma att ingå som obligatorium. Då räcker det individuella valet med sina 200 poäng för att uppnå grundläggande högskolebehörighet. På andra program kommer det att krävas att eleven läser utökat program. På yrkesprogrammen ska eleverna ha rätt att läsa utökat program med upp till 300 poäng för att uppnå grundläggande högskolebehörighet.

Jag föreslår att det i den nya gymnasieskolan ska finnas 14 yrkesprogram med olika nationella inriktningar. De är:

Yrkesprogram	Nationella inriktningar
Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik	Husbyggnad, Anläggning, Måleri, Plåtslageri
Programmet för Djurhållning och Naturbruk	Djurhållning, Odling och gröna miljöer, Skog och vatten
Programmet för El- och Energiteknik	Elteknik, Energiteknik, Elektronik och datorteknik
Programmet för Flygteknik	Flygplan, Helikoptrar
Programmet för Fordon och Transporter	Fordonsteknik, Karosseriteknik, Godstransporter, Godshantering
Programmet för Handel och Administrativ service	Handel, Administrativ service
Programmet för Hantverk	Frisör, Skrädderi, Finsnickeri, Florist, Hantverk
Programmet för Hotell och Turism	Hotell, Konferens, event och värdskap, Resor och turism
Programmet för Industriell teknik	Maskinteknik, Processteknik, Underhållsteknik, Plåt- och svetsteknik
Programmet för Ledarskap och Friskvård	Pedagogiskt arbete med barn och unga, Socialt arbete, Fritidsverksamhet, Idrott, hälsa och friskvård
Programmet för Restaurang och Livsmedel	Restaurang- och måltidsservice, Bageri och konditori, Kött och charkuteri, Delikatess, färskvaror och catering
Programmet för Sjöfartsteknik	Däcksteknik, Maskinteknik, Däcks- och maskinteknik
Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik	VVS-teknik, Ventilationsteknik, Kyl- och värmepumpsteknik, Fastighetsteknik
Programmet för Vård och Omsorg	

Lärlingsutbildning

Huvudfråan när det gäller grundläggande yrkesutbildning är och kommer, enligt min bedömning, under lång tid att vara en huvudsakligen skolbaserad gymnasial yrkesutbildning. Det är också den helt dominerade syn som kommit fram i utredningens omfattande kontakter med olika avnämare. Därmed inte sagt att gymnasial lärlingsutbildning inte kan och bör få en avsevärt större omfattning än den har i dag. Enligt min uppfattning kan, med rätt förutsättningar, ett omfattande lärande på arbetsplats kombinerat

med viss skolförlagd utbildning utgöra ett mycket bra alternativ till skolförlagd yrkesutbildning. Detta gäller även för gymnasial vuxenutbildning och för yrkesområden som i dag domineras av kvinnor.

För att gymnasial lärlingsutbildning ska komma till stånd fordras en nära och väl utvecklad regional och lokal samverkan mellan skolhuvudmännen och de branscher/företag som ska ta emot och utbilda lärlingar. Jag har kommit fram till att det inte kan vara en skyldighet för hemkommunen att erbjuda lärlingsutbildning. Däremot ska alla ungdomar ha rätt att söka gymnasial lärlingsutbildning och hemkommunen ska vidta tillräckliga åtgärder för att söka tillfredsställa dessa elevers val.

Lärlingsutbildning ska leda fram till en yrkesexamen med samma mål som gäller för skolförlagd yrkesutbildning. En lärlingsutbildning, enligt mitt förslag, skiljer sig från skolförlagd yrkesutbildning genom att ämnesinnehåll och kurser i de arbetsplatsförlagda delarna struktureras på ett annat sätt i så kallade utbildningsblock och genom att en större del av lärandet sker i form av arbetsplatsförlagt lärande. Arbetsplatsförlagt lärande ska, oavsett om det sker i form av APL inom ett yrkesprogram eller inom lärlingsutbildning formas under de betingelser som gäller i arbetslivet.

En elev som genomgår lärlingsutbildning kommer, enligt min bedömning, sannolikt initialt att ha en renodlad elevstatus. Om så bedöms lämpligt ska dock även ett anställningsförhållande vara möjligt. År 2008 startar en treårig försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning där det är möjligt att förena gymnasieutbildning med en anställning. De erfarenheter som kommer att kunna dras från denna försöksverksamhet kommer bl.a. att bygga på de förutsättningar som möjligheten till anställning medfört.

Enligt min uppfattning finns det ett antal juridiska frågor som måste få en tillfredsställande lösning när det gäller anställning kombinerad med gymnasial utbildning. Min uppfattning är att det här råder ett dubbelt huvudmannaskap. Det kan då uppstå gränsdragningsproblem när det gäller att avgöra vem som ansvarar för eleven/den anställde i olika avseenden. Lärlingsutbildning förenad med en anställning är dessutom en kollektivavtalsfråga. Mot denna bakgrund föreslår jag att gymnasial lärlingsutbildning ska kunna förenas med en anställning men att dessa frågor bör utredas och få sitt svar i samband med utvärdering av försöksverksamheten.

Utformningen av den arbetsplatsförlagda utbildningsdelen inom gymnasial lärlingsutbildning föreslår jag ska regleras med hjälp av

en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning fastställd av Skolverket. Innehållet i denna fastställs på lokal nivå i en lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning.

Det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning ska bestå av innehållet i karaktärsämneskurserna för det aktuella yrkesprogrammet. Jag föreslår att det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning struktureras i form av *utbildningsblock* omfattande 200 till 500 poäng.

Mitt förslag innebär också att elever inom gymnasial lärlingsutbildning har samma möjligheter som elever inom skolförlagd yrkesutbildning att göra sådana val att de kan erhålla grundläggande högskolebehörighet.

Högskoleförberedande program

Jag föreslår fem nya högskoleförberedande program. Mina direktiv innebär att elever ska kunna välja utbildning efter intresseinriktning. De nya programmen med sina nationella inriktningar anser jag svarar väl mot dessa krav. Högskoleförberedande utbildningar ska ge en bättre förberedelse för vidare studier än vad som är fallet i dag. Vidare ska programmen uppmuntra till och ge möjligheter till fördjupning i ämnen som har stor betydelse för fortsatta studier. Samtliga program ger med sin bredd en god förberedelse för studier inom hela högskolesektorn och svarar mot kraven som ställs på en god förberedelse för högskoleutbildning. Programmen är:

Högskoleförberedande program	Nationella inriktningar
Programmet för Ekonomi	Juridik, Marknadsföring, Redovisning
Programmet för Estetik och Humaniora	Språk, Kultur, Bild och formgivning, Dans, Musik, Teater
Programmet för Samhällsvetenskap och Media	Miljö och samhällsbyggnad, Samhällsvetenskap, Digitala medier, Information och påverkan
Programmet för Naturvetenskap	Matematik och datavetenskap, Naturvetenskap, Samhällsplanering
Programmet för Teknik	Teknik och design, IT-kommunikation och medieteknik, Samhällsbyggande och arkitektur, Innovation och produktion

På samma sätt som det ska finnas en väl utvecklad samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet ska det finnas en väl utveck-

lad samverkan mellan gymnasieskolan och lärosätena som speglar hela högskolesektorns vetenskapsområden. I dag sker samverkan men den omfattar vanligen lärarutbildningen eller den pedagogiska institutionen inom högskolans ram. Mina förslag angående inrättandet av Nationella rådet för utbildning innebär att högskolesektorn får en möjlighet att påverka hur kraven på högskoleförberedande utbildningar ska formuleras nu och i framtiden. Den nya institutionella nivån för samverkan mellan lärosäten och gymnasieskolan innebär tillsammans med införande av examen att samverkan kan stärkas mellan lärosäten och gymnasieskolan. Antalet lärare med forskarutbildning är i dag mycket lågt inom gymnasieskolan och forskningsanknytningen behöver utvecklas. Mina förslag ger en god grund för ett närmare samarbete mellan gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och högskolesektorn också på lärarnivå. Det är också viktigt att denna samverkan breddas till att omfatta samtliga delar av högskolan. De förslag jag lägger innebär också en grund för att stärka forskningsanknytningen i gymnasial utbildning. De nationella programråden ger möjligheter till kontinuerlig samverkan mellan ämnesföreträdare och Skolverket vid utvecklingen av olika styrdokument och frågor av vikt kring utvecklingen av ämnena. En sådan kontinuerlig samverkan saknas i dag men efterfrågas av ämnesföreträdare. Det är också viktigt att lärosätena fortsättningsvis kan rekrytera elever från gymnasieskolan och bryta den sociala segregation som fortfarande är stark när det gäller högre utbildning. För detta krävs god information och vägledning som når elever redan i grundskolan inför valen till gymnasieskolan. De nya nationella programråden ser jag har en viktig roll när det gäller information om vilka yrkesval som öppnas genom högskolestudier.

Examen införs i gymnasieskolan

Jag föreslår införandet av en examen för svensk gymnasial nivå både för yrkes- och högskoleförberedande utbildning. Motiven är flera; genom en examen kan regeringen formulera tydliga nationella mål för gymnasial utbildning som kan förstås av avnämare i vårt land men också ge en tydlighet internationellt. Införandet av en examen ger också möjligheter att utvärdera gymnasieskolan som system.

Mitt förslag innebär att två typer av examen införs: En yrkesexamen och en högskoleförberedande examen. För att få examen ska eleven ha uppfyllt examenskraven. Dessa innebär att eleven har betyg i 2 500 poäng, vilket innebär ett fullständigt program, varav godkända betyg i minst 2 250 poäng. Eleven måste ha godkänt betyg i svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska. Vilken nivå i dessa ämnen som eleven måste vara godkänd på kan variera beroende på vilket program eleven går på. Vidare ska eleven ha godkänt betyg i vissa karaktärsämneskurser, dessa fastställs av Skolverket efter hörande av avnämare. Dessutom ska eleven ha genomfört en godkänd examensuppgift.

Utformningen av en yrkesexamen som kan nås antingen genom skolförlagd yrkesutbildning eller via lärlingsutbildning ska göras i nära samverkan med de aktuella branscherna. Genom en yrkesexamen säkerställs att eleven är väl förberedd för det yrkesområde som utbildningen är inriktad emot. Motsvarande gäller för en högskoleförberedande examen; den ska utformas i nära samverkan med företrädare för högskolor och universitet.

För varje program ska det finnas examensmål. Examensmålen är till för att beskriva vad utbildningen på programmet syftar till. Avseende yrkesprogrammen är syftet att utbilda för ett yrkesområde och avseende de högskoleförberedande programmen är syftet att förbereda för högskolestudier. Examensmålen ska användas av de professionella i gymnasieskolan som ett styrdokument från elevernas inträde på ett program till dess att de går ut från programmet. De ska ha en betydligt tydligare styrfunktion än dagens programmål. Examensmålen och ämnesmålen ska komplettera varandra. Examensmålen ska säkra att det finns ett holistiskt perspektiv på programnivå i gymnasieutbildningen.

Utgångspunkten för examensmålen ska främst vara läroplanen och de grundläggande målsättningar som gäller för respektive program, det vill säga att göra eleverna anställningsbara inom ett visst yrkesområde respektive att förbereda dem för högskolestudier.

Även om examensmålen i första hand ska användas av de professionella i skolan ska de vara utformade på ett sätt, som gör dem möjliga att förstå även för eleverna och deras föräldrar, liksom för avnämarna.

Examensmål för respektive program tas fram i samverkan mellan staten och avnämarna. Avnämare är för yrkesprogrammen respektive yrkesbransch och för de högskoleförberedande pro-

grammen främst lärosätena. På de högskoleförberedande programmen kan dock även representanter för arbetslivet ingå i de nationella programråden. Skolverket ska för varje program inom ramen för nationella programråd samråda med intressenter för att ta fram förslag till examensmål.

Förslagen överlämnas av Skolverket till Nationella rådet för utbildning, som yttrar sig över dem. Utifrån beredningarna i de nationella programråden och yttrandena från Nationella rådet för utbildning lämnar Skolverket förslag till regeringen om utformning av examensmål för alla program. Rådets yttrande ska biläggas Skolverkets förslag till regeringen som fastställer examensmålen.

De nationella programråden har bland annat till uppgift att följa och utvärdera examensfrågor för det aktuella programmet. I detta uppdrag ingår att ta initiativ till förändringar av examensmål, när så anses vara lämpligt. Sådana initiativ kan också tas av Skolverket eller Nationella rådet för utbildning.

För att få en examen ska eleven slutföra en examensuppgift. En del av examensmålen utgörs av ett avsnitt som benämns "Mål för examensuppgiften". Examensuppgiften visar att eleven har nått dessa. Det betyder i sin tur att examensuppgiften på ett yrkesprogram kontrollerar om eleven har tillräcklig kompetens för att anställas inom det aktuella yrkesområdet och på ett högskoleförberedande program om eleven har tillräcklig kompetens för att studera på högskola eller universitet. Examensuppgiften ska genomföras under slutskedet av elevens utbildning i gymnasieskolan.

Yrkesprogrammets examensuppgifter ska vara tydligt inriktade på de yrkesområden som utbildningen avses leda till. Examensuppgiften ska omfatta ett större sammanhängande arbete, men kan också innehålla kortare "yrkesprov". Sådana yrkesprov finns i dag i vissa branscher, bland annat på en nivå som kan beskrivas som gymnasial. Examensuppgifter ska alltid innefatta någon form av dokumentation. Om de har en uttalat praktisk karaktär ska denna dock kunna vara kortfattad.

De högskoleförberedande programmets examensuppgifter ska i hög grad vara inriktade på de utbildningsområden som gymnasieprogrammet främst vänder sig mot. Uppgifterna ska vara specifika inte bara för programmen utan också för inriktningarna. Samtidigt ska examensuppgifterna kontrollera att eleverna har de generella kompetenser som krävs för att framgångsrikt genomföra högskolestudier, oavsett karaktär. En examensuppgift på ett högskoleförbe-

redande program ska bestå av ett större sammanhängande arbete i form av en undersökning, analys eller produktion som dokumenteras genom en skriftlig rapport.

Varje elev ska av rektorn efter samråd med examensansvarig lärare tilldelas en handledare för examensuppgiften. Handledaren ska vara en lärare med god kompetens i det för examensuppgiften aktuella ämnesområdet. Varje examensuppgift ska bedömas av en medbedömare, det ökar rättssäkerheten för eleverna.

Examensuppgiften omfattar 100 gymnasiepoäng av ett fullständigt gymnasieprogram 2 500 poäng. I relation till det totala antalet veckor som en gymnasieelev har att tillgå under tre läsår, drygt 100 veckor, motsvarar 100 poäng ungefär fyra veckor.

Eleverna ska inom ramen för examensuppgiften ha viss handledning. Det är av stor vikt att eleverna får tillräckligt med tid för att genomföra examensuppgiften. Jag föreslår att de alltid ska garanteras motsvarande fyra fulla arbetsveckor för att fullgöra uppgiften. De fyra veckorna kan läggas ut på olika sätt beroende på uppgiftens karaktär och andra faktorer. Jag föreslår att tiden kan delas upp i maximalt fyra perioder. Examensuppgiften bör företrädesvis göras under slutskedet av utbildningen.

En examensuppgift kan vara antingen godkänd eller inte godkänd. Det innebär att den inte ska betygssättas i fler steg än dessa två. För att eleven ska anses vara godkänd på examensuppgiften krävs att han eller hon uppnår samtliga mål för examensuppgiften. Det ska vara möjligt att inom gymnasial vuxenutbildning få såväl en högskoleförberedande som en yrkesexamen. Målen i gymnasieskolan och i gymnasial vuxenutbildning ska vara desamma men vägen dit kan variera, det förutsätter flexibilitet och att validering används för vuxna studerande.

Om en elev misslyckas med examen får eleven ett studiebevis som visar vilka betyg eleven fått under sin utbildning. Jag föreslår att det nuvarande begreppet slutbetyg avskaffas. Det ska vara möjligt för eleven att i efterhand pröva alternativt avlägga examen i gymnasial vuxenutbildning.

Examensansvariga lärare inom gymnasieskolan

Jag föreslår att det för varje program på en skola ska finnas minst en examensansvarig lärare. Dessa ska ha till uppgift att ha ansvar för praktiska examensfrågor. Det kan vara att godkänna utform-

ningen av examensuppgifter och att representera skolan i den samverkan som skolan ska ha med yrkesbransch respektive lärosäte och andra gymnasieskolor. Den examensansvarige läraren ska kunna biträda rektor med att utse handledare och huvudbedömare av examensuppgifter samt administrera genomförandet av examen.

En examensansvarig lärare på ett högskoleförberedande program ska om möjligt vara en lektor med forskarutbildning (doktors-examen). En strävan ska vara att det ska finnas minst en lektor per program. Examensansvariga lärare på ett yrkesprogram ska vara yrkeslärare med god kompetens inom det aktuella programmets karaktärsämnen.

Mina förslag när det gäller examensansvariga lärare innebär att jag ser dessa lärare som bärare av ett nationellt uppdrag att säkerställa att utbildningen håller rätt nivå och svarar mot kraven i examensmålen. Det innebär att jag också ser dessa examensansvariga lärare som en viktig resurs i arbetet med att nå en nationell likvärdighet och att lärare som professionell grupp blir en del av det nationella kvalitetssäkringssystemet.

Behörighet, antagning och urval

Dagens system med det generella behörighetskravet godkänt i tre ämnen för samtliga program har visat sig ha vissa nackdelar. En sådan är att elever som tas in på nationella program med mycket låga meritvärden enligt av Skolverket framtagna statistik har mycket små möjligheter att klara utbildningen.⁷ I extremfall har elever som påbörjar ett nationellt program endast engelska, matematik och svenska/svenska som andraspråk som godkända ämnen. Att börja på en utbildning som man har dåliga förutsättningar att genomföra med framgång är problematiskt. Det har visat sig att elever som avbryter sin gymnasieutbildning är en mycket sårbar grupp på arbetsmarknaden.

Jag anser därför att det är angeläget att skapa ett system som så långt möjligt säkrar att de elever som antas till nationella program har goda förutsättningar att genomföra utbildningen med framgång, vilket normalt innebär att uppnå examen. Samtidigt är det viktigt att undvika att genom *för* högt ställda krav utestänga elever, som faktiskt har goda möjligheter att avlägga examen.

⁷ Skolverket: Statistik framtagna för utredningen, tabell 12 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

En annan nackdel med dagens system är att det i grundskolan för en del elever under slutet av utbildningstiden blir en ensidig fokusering på de tre behörighetsämnena, vilket är till men för övriga ämnen. Att bredda behörighetskraven till fler ämnen än tre kan bidra till att höja statusen för övriga grundskoleämnen och till att grundskolans karaktär av bred medborgarutbildning betonas.

Jag föreslår följande behörighetskrav för yrkesprogram inklusive lärlingsutbildning: Godkänt betyg i minst åtta ämnen inklusive svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska. Huvudmannen har rätt att per program ta in elever som av särskilda skäl saknar behörighet i engelska om eleverna bedöms ha goda möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen. Elever som tas in enligt detta undantag ska garanteras särskilt stöd som ska fastställas i ett åtgärdsprogram.

För elever på högskoleförberedande program föreslås följande behörighetskrav gälla: Godkänt betyg i minst 12 ämnen inklusive svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska.

Programspecifika behörighetskrav: Godkänt betyg i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap för studier på Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media.

För studier på Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik krävs godkänt betyg i biologi, fysik och kemi.

Möjlighet till undantag finns från kravet på godkänt betyg i engelska enligt ovan.

Åtta respektive tolv ämnen

Vid valet av *hur många* ämnen eleven som en miniminivå ska ha genomfört med lägst betyget godkänt stannar jag för åtta för yrkesutbildningarna, vilket är hälften av det minsta möjliga antalet ämnen som en elev läser i grundskolan. Eftersom minimiantalet åtta betyg kombineras med krav på vissa ämnen, som ska ingå i de åtta betygen, är detta en tydlig skärpning jämfört med dagens behörighetskrav.

För de högskoleförberedande programmen har jag stannat för ett krav på tolv godkända ämnen. Det innebär att en elev kan misslyckas i fyra ämnen (fem om eleven har betyg i språkval) utan att vara utestängd från möjligheten att påbörja ett högskoleförberedande program. Jag anser att detta är rimligt ur rättssäkerhets-

synpunkt, eftersom det kan förekomma att elever har goda kunskaper i sådana ämnen som är av särskild vikt för den sökta utbildningen, samtidigt som de har misslyckats i några ämnen, som inte kommer att vara avgörande för framgång i den aktuella gymnasieutbildningen.

Jag är av uppfattningen att de högskoleförberedande programmen i högre grad än yrkesutbildningarna bygger direkt på grundskolans ämnen. De flesta yrkesprogrammets karaktärsämnen har ingen direkt koppling till grundskolans ämnen, medan de flesta karaktärsämnen på de högskoleförberedande programmen har det. Därför har grundskolebetygen ett bättre prognosvärde för framgång på de högskoleförberedande programmen än på yrkesutbildningarna. Detta är orsaken till att jag har stannat för ett krav på minst åtta ämnen för de sistnämnda utbildningarna och på tolv ämnen för de förstnämnda.

Gymnasieutredningen har gjort konsekvensanalyser av dessa förändringar av behörighetskraven med hjälp av Skolverket. För yrkesprogrammen skulle den föreslagna ändringen troligen endast medföra en ökning med cirka en halv procentenhet av antal obehöriga elever. Den ventil utredningen föreslår kan till och med innebära att fler elever når möjligheten att påbörja studier på nationellt program.

När det gäller högskoleförberedande program är det svårare att överblicka konsekvenserna. Andelen elever som skulle blivit obehöriga hade med de nya reglerna vid 2006 års intagning ha ökat från 10,5 procent till ungefär 12 procent. I utredningen redovisas resultaten per program. Det är viktigt att framhålla att en ändring av behörighetsreglerna innehåller ett signalvärde och bör innebära att de elever med mycket svaga resultat som i dag tas in på gymnasieskolan skulle bli obehöriga. Statistik visar att den kategorin elever med mycket svaga förkunskaper är starkt överrepresenterad bland de elever som hoppar av en gymnasieutbildning och får svårigheter på arbetsmarknaden. Jag vill med förslagen se till att de elever som börjar en gymnasieutbildning har goda förutsättningar att fullfölja den och jag anser att de nya behörighetsreglerna också kommer att bidra till en bättre genomströmning.

Om antagning och urval

Jag föreslår att begreppet ”antagning” ersätter intagning som begrepp. Motivet är att använda samma begrepp som högskolesektorn.

Jag föreslår också att en inriktning får starta redan från gymnasieutbildningens början. Om en inriktning startar under det första läsåret ska antagning och urval göras inför starten av utbildningen.

På yrkesprogram kan utbildningen fullgöras antingen som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning. Vid antagning ska lärlingsutbildning jämföras med en inriktning. En elev som i årskurs 1 antas till ett yrkesprogram utan angivelse om inriktning eller lärlingsutbildning ska betraktas som antagen till skolförlagd yrkesutbildning.

Liksom i dag ska enligt mina förslag urval till gymnasieskolan huvudsakligen göras genom meritvärden från grundskolan, baserade på elevernas betyg. För de estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora och för riksrekryterande utbildningar föreslår jag att det ska finnas möjlighet att använda sig av kompletterande färdighetsprov, dock inom betydligt snävare ramar än i dag.

Grundskolans ansvar och individuella alternativ till de nationella programmen

Dagens individuella program (IV) innehåller elever med olika bakgrund och behov. Många gånger anvisas de till individuella program som inte kan tillgodose deras behov på bästa sätt. Jag anser också att det övergripande målet för individuella programmen – att göra eleverna behöriga att börja på ett nationellt program inte speglar alla de behov som finns bland eleverna på IV i dagens gymnasieskola. Det behövs flera alternativ och denna tanke ligger bakom de förslag som presenteras. Jag föreslår att de individuella programmen avskaffas. I stället föreslår jag ett preparandår, individuella alternativ och en programintroduktion. En annan viktig tanke är att förbättra genomströmningen i gymnasieskolan och på olika sätt hjälpa elever att fullfölja sina studier för att undvika de problem som uppstår på arbetsmarknaden när man inte har en genomförd gymnasieutbildning bakom sig.

Preparandåret

För de elever som är obehöriga till ett nationellt program föreslår jag inrättandet av ett preparandår inom ramen för grundskolan men som inte innebär att eleven går om årskurs nio. Målgruppen för preparandåret är elever som, efter en utredning, bedöms kunna klara av att bli behöriga till nationellt program inom maximalt ett års kompletterande utbildning. Elever i grundskolan som löper risk att inte klara målen och därigenom bli obehöriga för de gymnasieprogram de vill gå måste i god tid informeras om detta och vilka möjligheter som står till buds när det gäller fortsatta studier. Rektor vid grundskolan ska ta initiativ till att en utredning görs och det är sedan hemkommunen som beslutar om eleven ska erbjudas ett preparandår eller inte, det beslutet ska kunna överklagas av eleven.

Verksamheten inom preparandåret är tänkt att bli något annat än grundskoleutbildning och kan innehålla såväl undervisning som vägledning och praktik. Utbildningen har dock som mål att eleven ska bli behörig till gymnasieskolan inom högst ett år. Ett tungt vägande skäl att föreslå preparandår är de nya behörighetsreglerna till gymnasieskolan. Det är inte rimligt att gymnasieskolan ska erbjuda undervisning i ett flertal ämnen från grundskolan, det är en bättre uppgift för grundskolan. En ordning där eleven klarar av sin behörighet till gymnasieskolan inom ramen för grundskolan stämmer också med hur de flesta andra länder i Norden har ordnat motsvarande verksamhet. Jag ser också att det finns en tydlig signal i var ansvaret läggs. Det är grundskolans ansvar att göra eleven behörig till gymnasieskolan. I mina direktiv finns också tydligt utsagt att gymnasieskolan ska bygga på en genomförd grundskola.

Det individuella alternativet

För de elever som inte bedöms klara av att bli behöriga till ett nationellt program inom ett år eller är i behov av särskilt stöd föreslår jag att kommunen erbjuder utbildning inom ett individuellt alternativ. Det individuella alternativet är inte att jämställa med ett nationellt program men utbildningen och verksamheten ska ske inom gymnasieskolans ram. Målgruppen tänker jag mig vara i första hand de elever som av olika skäl inte bedöms klara att inom ett år uppnå behörighet till nationella program. Det kan också i undantagsfall vara elever som kan uppnå eller har behörighet men som av särskilda skäl behöver en individuellt anpassad utbildning. Exempelvis kan det gälla elever med neuropsykiatriska diagnoser som får bättre förutsättningar för sina studier med ett individuellt alternativ.

Syftet med de individuella alternativen är att eleverna erbjuds de insatser som bäst gynnar dem för att komma vidare i sin utveckling. Insatserna inom de individuella alternativen ska bidra till elevernas personliga utveckling mot en framtida etablering på arbetsmarknaden eller ge en god grund för fortsatt utbildning. Detta kan kräva samverkan med olika vårdgivare eller sociala verksamheter. Ansvar för de elever som har stora problem faller enligt min erfarenhet ofta mellan stolarna, både mellan olika nämnder inom en kommun och mellan kommunen och andra vårdgivare eller verksamheter. Tanken är här att genom samverkan kunna hitta de individuella insatser som bäst gynnar eleven att komma vidare i sin kunskapsutveckling. Verksamheten inom ett individuellt alternativ kan också i högre eller lägre grad innefatta ett arbetsplatsförlagt lärande eller yrkespraktik om det bäst gynnar elevens kunskapsutveckling. Jag tänker mig däremot inte att använda beteckningen lärling för dessa elever, det skulle kunna blandas samman med den gymnasiala lärlingsutbildning jag föreslår som ett alternativ inom yrkesprogrammen.

Jag ser framför mig att de individuella alternativen för en del elever kommer att kräva omfattande resurser, men jag anser att det är en mycket mer effektiv lösning än att elever inte får en utbildning som är anpassad efter deras behov och förutsättningar. När utbildningen innefattar insatser av både social och pedagogisk karaktär bör kostnaderna fördelas mellan skolan, sociala myndigheter och andra vårdgivare.

Jag anser att ett individuellt alternativ även ska kunna erbjudas av en fristående skola men det ska dock ske i samverkan med en eller flera kommuner.

Programintroduktion

För elever med utländsk bakgrund som kommer till Sverige under sin gymnasieålder eller sen grundskoleålder behövs en verksamhet som tar ansvar för att dessa elevers kunskaper snabbt valideras och att de får lära sig svenska för att kunna påbörja en gymnasieutbildning i Sverige. Efter genomgången introduktion bör ungdomarna placeras i utbildning efter deras förutsättningar. Det kan vara fortsatta studier inom ett nationellt program eller svenska för invandrare (sfi) eventuellt i kombination med studier i gymnasieskolan. Andra kan erbjudas studier inom preparandåret eller de individuella alternativen men också gymnasial vuxenutbildning kan vara ett alternativ eftersom jag också föreslår att regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ska få meddela föreskrifter om undantag från åldersvillkoret om 20 år för behörighet till gymnasial vuxenutbildning.

Bytare, avbrytare, elever som inte sökt gymnasieutbildning och väntare

Min uppfattning är att elever som vill byta eller hoppa av en utbildning bör erbjudas stöd för att underlätta för eleven att komma vidare och inte tappa fart i sin utbildning. Skolan bör göra en utredning om vilka lämpliga åtgärder som behövs och vid behov upprätta en ny studieplan. Mot bakgrund av kommunens uppföljningsansvar är det viktigt att skolor anmäler till elevens hemkommun så fort eleven avbrutit sina studier vid skolan. Det finns också elever som drabbas av personliga kriser eller liknande under sin gymnasietid och de har rätt till stödinsatser av den skola där eleven är inskriven. Om elever trots dessa insatser inte kan följa sina studier kan eleven i dag erbjudas reducerat program med maximalt en reduktion uppgående till 10 procent. Jag föreslår att tioprocentgränsen tas bort för reducering. Eleven kan därefter fullfölja sina studier genom att förlänga gymnasietiden eller genom att läsa inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Betyg

Jag föreslår att dagens betygsutformning med kursbetyg ska behållas. Mina argument för detta är att en förändring från dagens utformning till ämnesbetyg kräver mycket goda skäl och några sådana har jag under utredningsarbetet inte funnit. Det finns inte något starkt önskemål från vare sig elever eller lärare jag mött om att byta betygsutformning. Kursbetygen fungerar betydligt bättre i gymnasial vuxenutbildning och jag ser det som en stor fördel att ha samma betygsutformning.

Konsekvenser för tillträdesregler för högskolestudier

Jag anser att en högskoleförberedande examen alltid ska innebära minst grundläggande högskolebehörighet. För elever från yrkesprogram ska för grundläggande högskolebehörighet krävas att en yrkesexamen inkluderar ytterligare 200 poäng i svenska/svenska som andraspråk samt ytterligare 100 poäng i engelska.

Gymnasial vuxenutbildning

Mina förslag i utredningen innebär att den gymnasiala vuxenutbildningen och gymnasieskolan närmar sig varandra. Det innebär att förslagen i huvudsak också omfattar gymnasial vuxenutbildning. Ett tydligt exempel är förslagen om examen som i gymnasial vuxenutbildning ska omfatta samma krav som en examen i gymnasieskolan. Vägen till examen kan dock se olika ut eftersom studier i gymnasial vuxenutbildning inte utformas som program. Därför blir validering ett viktigt instrument inom gymnasial vuxenutbildning.

Ett annat exempel där skolformerna ska närma sig varandra är att det tydligt ska framgå att en elev i gymnasieskolan får läsa kurser i gymnasial vuxenutbildning. Det ska också, om det finns särskilda skäl, få göras undantag från 20-årsgränsen för tillgång till gymnasial vuxenutbildning.

Jag ser även den gymnasiala vuxenutbildningen som viktig för att elever ska kunna komplettera sin gymnasieutbildning. Elever med yrkesexamen som inte har uppnått grundläggande högskolebehörighet i gymnasieskolan ska ha rätt att göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Elever som inte har uppnått examen

i gymnasieskolan ska, enligt mina förslag, vara en prioriterad grupp för gymnasial vuxenutbildning.

Konsekvensanalys avseende jämställdhet och flexibel skolstart

Jämställdhet

Inledningsvis finns skäl att påpeka att gymnasieskolan och konstruktionen av programmen enligt min bedömning inte kan lösa problemen med den sneda könsfördelningen i dagens gymnasieskola. Gymnasieskolan är en spegel av den arbetsmarknad eleverna utbildas för och det krävs att arbetsmarknadens parter tydligt engagerar sig i frågan om en mer könsneutral arbetsmarknad för att komma till rätta med bristen på jämställdhet. Detta betyder inte att programstrukturen i gymnasieskolan saknar betydelse och jag har lagt förslag som jag bedömer kommer att påverka jämställdheten i positiv riktning. I flera av de nya programmen bedömer jag att könsfördelningen kommer att bli mer jämn än i dag, särskilt gäller det för det nya Programmet för Ledarskap och Friskvård. Viktiga förändringar generellt är införandet av examen och krav på en kvalitativ APL som kommer att ge både unga män och kvinnor en tydlig, av avnämare kvalitetssäkrad yrkesutgång och goda kontakter med arbetsmarknaden. Det kommer att ge bättre chanser till etablering på arbetsmarknaden som särskilt kommer att gynna unga kvinnor som i dag har färre sådana alternativ i gymnasieskolan.

Flexibel skolstart

Min bedömning är att en flexibel skolstart i grundskolan kan innebära stora problem för gymnasieskolan. Mitt resonemang bygger på att eleverna både börjar och slutar grundskolan flexibelt. Om elever ska tas in till gymnasieskolan flera gånger om året krävs en större organisation kring antagning och urval. Undervisningsgrupperna skulle vid varje intagning kunna bli mindre och därigenom medföra högre kostnader per utbildningsplats. I sämsta fall skulle det kunna leda till att en huvudman inte anser sig kunna ha råd att starta utbildningen om grupperna blir för små. Fler lärare

skulle behöva rekryteras och i dag råder brist på yrkeslärare, den bristen skulle kunna förvärras. För yrkesutbildningar som redan i dag är kostnadskrävande eftersom de ofta kräver särskild utrustning och specialanpassade lokaler skulle investeringskostnaderna sannolikt stiga då fler klasser ska beredas plats.

Sammanfattningsvis bedömer jag att om införandet av flexibel skolstart skulle leda till att gymnasieutbildningar skulle behöva startas flera gånger om året så skulle det leda till väsentligt högre driftskostnader och en omfattande administration. Det är dock osäkert om den flexibla skolstarten verkligen skulle få till följd att eleverna också vill avsluta grundskolestudierna vid annan tidpunkt än övriga elever.

Övriga frågor

Under utredningsarbetet har mycket kritik framförts angående brister i studie- och yrkesvägledningen. Skolverket har också i utvärderingar sett brister i hur studie- och yrkesvägledningen genomförs. Jag föreslår att elevers rätt till studie- och yrkesvägledning tydliggörs i skollagen och att frågan om hur studie- och yrkesvägledningen i framtiden ska utformas bör utredas vidare.

Avslutning

Den gymnasiereform jag föreslår innebär stora förändringar och jag har under mitt utredningsarbete mött både förväntan och oro för att genomförandet inte ska ges goda förutsättningar. Det finns en hel del erfarenheter att bygga på sedan tidigare reformer och det är naturligt att dessa bör ligga till grund för ett gott genomförande. De går bl.a. ut på att ge genomförandet både tid och resurser. Det är viktigt att arbetet kommer igång snabbt och att det finns mycket information att tillgå samt medel till fortbildning om de förändringar som föreslås. Jag redovisar också i utredningen en del kritiska faktorer. Tillgången till yrkeslärare och handledare på arbetsplatser är en sådan och detsamma gäller lärare med forskarutbildning, lektorer. Parallellt med min utredning sker också utredningsarbete där dessa frågor behandlas och som, efter vad jag erfarit, senare ska resultera i förslag i frågan varför jag här inte redovisar egna förslag. Beträffande finansiering av mina förslag så

redovisar jag och föreslår också finansiering till kommunsektorn för de kostnader som införandet av en ny reglering kring examen innebär. Jag pekar också på att de förslag till nya programstrukturer och uppstramningar av regelverket innebär möjligheter till effektiviseringar. Dessa vinster överskrider de kostnader som uppstår till följd av mina förslag.

Summary

The assignment in brief

The Upper Secondary Education Reform Commission's assignment (dir. 2007:8), including the supplementary terms of reference (dir. 2007:143), is very extensive. It basically covers all upper secondary education issues, from eligibility rules to how qualifications and graduation from upper secondary school shall be designed, as well as issues relating to upper secondary adult education. The main task of the assignment is to propose a new structure for Swedish upper secondary education. The Commission has given particular emphasis to vocational education. The proposals shall lead to higher quality in both vocational programmes and programmes that prepare students for further study. An important prerequisite for the Commission has been to preserve the curriculum in its present form; its approach to knowledge shall form the basis of the proposals irrespective of study path. The task of upper secondary schools to prepare students for active participation in society applies to all study paths. The Commission's legislative proposals have been formulated in relation to current legislation.

I see it as a prerequisite for my proposals that similar conditions shall prevail in both municipal and independent schools. The proposals I put forward in the commission report have therefore been formulated in such a way. I also put forward proposals for how currently applicable legislation should be amended to achieve similar conditions for the public school system and for independent schools.

The Commission has employed an open working method and has cooperated with seven focus municipalities and four institutes of higher education. A large number of professional organisations have also been consulted during the course of the work. The Commission has also had contact with employer and employee

organisations on the central level, as well as with teacher and student organisations. Their approach and experiences have had considerable bearing on how the proposals have been formulated.

The reform of the early-1990s

Today's upper secondary education is to all intents and purposes based on the reform proposed at the beginning of the 1990s in the Government's *Growing with knowledge* (*Växa med kunskap*)¹ Bill. It is now 17 years since this bill was submitted and the reform is strongly influenced by the spirit of the era that urged a decentralised, programme-oriented and goal-driven upper secondary education system. The Government's *Responsibility of Schools* (*Ansvar för skolan*)² Bill, clarifying roles and responsibilities, was submitted at the same time. In brief, the national political level (the Swedish Riksdag and Government) was to adopt clear objectives for upper secondary education activities, and the municipalities as school governing bodies were to be responsible for implementing and organising these activities as well as providing the right conditions for the professionals (i.e. teachers and school principals) to design activities within this given framework. The explicit ambition was a nationally equitable upper secondary education system. Working life representatives were not given any clear role in the reform; instead, cooperation on vocational education and the new workplace-based education was voluntary and became the school's responsibility.

All upper secondary programmes were given the same format; they were all three years long, had the same core subjects and were to provide basic eligibility for higher education studies. The reform led to vocationally oriented programmes being more theorised than previously. This happened partly as a result of an increased number of theoretical subjects and partly due to the programme-specific subjects themselves being theorised. The option of establishing specially designed programmes, local branches and local courses was seen as giving local school governing bodies the freedom to adapt the education to local labour market needs. Cooperation with upper secondary adult education was seen as both desirable and feasible. Individual programmes were established.

¹ Prop. 1990/91:85.

² Prop. 1990/91:18.

At that time – when the reform was implemented - there weren't all that many independent schools and the regulatory framework established for them was underpinned by the idea that they shouldn't be unnecessarily subject to the constraints of a national regulatory framework but could design their activities more freely.

An international perspective with a Nordic focus

The upper secondary education system introduced in the 1990s was substantially different from other Nordic countries. This is still true today. One clear difference is the far-reaching decentralisation implied by the design of upper secondary education and the division of responsibilities in the Swedish system. Other countries put more focus on a national regulatory framework and national equity compared to the Swedish, decentralised model with its substantial local freedom to design education. Another difference is that Sweden does not have an upper secondary diploma, which in other countries implies a nationally defined level often certified by external assessors. Sweden is one of only a few countries within the EU without such a well-defined educational objective.

Yet another difference is that Sweden has no fixed structure for cooperation with working life. This does not mean that we lack such cooperation in Sweden. There are many excellent examples where, for instance, working life representatives have initiated far-reaching cooperation. It is however striking that this is not part of a national education policy and the strength of the link between school and working life can even be perceived as somewhat random. Some industries have had fixed structures for cooperation for a long time whereas others have none at all. The responsibility for finding workplaces for the workplace-based component of a vocational programme lies with the individual school without any support from the national level. If the school has problems finding workplaces, workplace-based components can instead be located at the school with an ensuing lack of contact with working life. This means that the content and quality of a vocational programme can vary substantially between different municipalities/school governing bodies. In this respect, the structure of Swedish upper secondary education differs from other countries, where the cooperation between schools and working life is more stringently

regulated and where companies and organisations often take on a certification role.

Neither can we ignore the fact that upper secondary school offers different opportunities for young men and women. There are several male-dominated vocational programmes that are clearly defined and lead to employment. The opposite is true for female-dominated programmes, which is probably one reason why more women than men in our country go on to higher education.

How closely working life and schools cooperate is important for young people's chances of establishing themselves on the labour market. International research into the importance of such cooperation is referred to in annexes to the report. One conclusion is that close cooperation during upper secondary school and participation by companies and organisations in the education provide good opportunities for young people to establish themselves on the labour market. The opposite is true of students on vocational programmes with weak links to working life - they risk encountering problems when trying to establish themselves.³ It is interesting to note the absence of research based on Swedish conditions as regards the role of upper secondary vocational education in skills provision, in helping young people establish themselves and in combating social inequality.⁴ There are a number of studies discussing the effects of no or incomplete upper secondary education but the research seldom considers the forms and organisation of vocational education.

In other countries, the compulsory school system (or equivalent) is given total responsibility for ensuring students gather the necessary prior knowledge in order to follow an upper secondary programme. The current Swedish system with its individual programmes allocates this task to upper secondary schools themselves.

³ *Cooperation to help young people establish themselves on the labour market (Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden)* (Official Government Report SOU2006:102).

⁴ Olofsson, Jonas (2008), *Vocational education and the transition from education to working life – research and international experiences (Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter)*, Annex 5.

Some problem areas

National equity versus local freedom

By way of introduction, I would like to point out the difficulty today in defining what an upper secondary educational programme is. They can vary almost indefinitely. Upper secondary education is formally defined as comprising 17 national programmes, but this is not the entire picture. According to the National Agency for Education, there are about 9 000 local courses and a large number of local branches. Within the Industry Programme alone, there are about 200 local branches and other programmes also have many variants. Students who attend an independent upper secondary school follow programmes that in type and level are similar to a national programme and the school may offer its own courses. The content of these can obviously vary and the competition for students has also forced municipal schools to offer different specially designed programmes and local branches. There are also programmes that combine vocationally oriented and study-oriented programmes, perceived by many to be confusing.

The result is considerable variation in the content of upper secondary education, even within programmes that are formally the same. The vast range of programmes on offer makes it difficult for students to gain an overview of the alternatives. The information given prior to young people choosing their upper secondary school is often more akin to marketing and does not always provide clear answers to what a programme includes and where it leads. There are also many students (12 percent) who switch programmes during their first year at upper secondary school.

Receivers (universities, companies and organisations, etc.) of students from this diversified upper secondary system find it difficult to assess the student's capabilities and it does not make it any easier for students to get their first job after school. Receivers have also criticised the education for not being on the adequate level. This may well be the reason why working life representatives have involved themselves in the issue of access to education and its design. The development of Technical Colleges (*Teknikcollege*) and Healthcare Colleges (*Vård- och omsorgscollege*) is a case in point. Representatives of the higher education sector have also criticised the prior knowledge of students.

Whether all the variations of the 17 national programmes are necessary is a question the Commission has put to industries and other receivers and opinion as to the current trend is clearly critical. The answer to this question is no. The trend towards ever-greater profiling in the face of increasing competition for students does not correspond to receivers' needs. They would prefer to see things tightened up and a clearly defined level of education which they can accurately evaluate. Both working life representatives and institutes of higher education have also expressed an interest in cooperating on requirements and quality levels for upper secondary education.

In practice, the current situation implies very strong producer control instead of upper secondary schools performing a task formulated by the governmental political level as described when the reform was presented at the beginning of the 1990s. This also means that the conditions for formulating and implementing a national education policy have been weakened. Whether upper secondary education is nationally equitable is strongly debatable.

Results, goal fulfilment, throughput and poor efficiency

Another problem in today's upper secondary schools is that there is no clear result indicator, which is a precondition of efficient goal-driven management. School-leaving certificates are currently used as a measure of results despite them not depicting what results a student has achieved. The certificate may contain many fail grades and it may have been issued from a reduced programme. Basic eligibility for higher education, which was a clear goal of the reform, is not formulated as an objective in any Swedish educational legislation. I am of the opinion that the percentage of students achieving basic eligibility in three years would be a better indicator for the existing upper secondary school system. Such an indicator makes it possible to study deviations and analyse upper secondary school results. The Upper Secondary Education Reform Commission - with the help of the National Agency for Education - has developed such an indicator and presents it later on in this report.

Another important part of the reform, for which there are no clear evaluation results either, is how the dimensioning principle works. The number of students who gain a place on their first-

choice programme is not measured nationally and the suitability of the chosen dimensioning principle cannot therefore be discussed based on an evaluation. There is no data on the number of students who receive a workplace-based education according to the regulatory framework despite the fact that it is essential for the quality of a vocational programme. An even more important area where there is a lack of information is the extent to which the student's right to education, in accordance with the regulations on guaranteed teaching time, is satisfied. A conclusion I draw is that both clear result indicators and an improved evaluation system are needed.

The Upper Secondary Education Reform Commission has also examined the current throughput of upper secondary schools, particularly in light of the large number of students who drop out. There is also a surprisingly large number of eligible students in the individual programmes. There are what are known as "switchers and deferers" (those who want to switch programmes or defer their education) in individual programmes waiting to continue their studies. The indicator used by the Commission to measure throughput is the proportion of students who start their upper secondary education and who achieve basic eligibility for higher education within a stipulated period of time, namely three years. All deviations can be seen and discussed and the associated costs can also be estimated. According to these specially compiled statistics, only 62 percent of all students achieve this goal. A conclusion is that it should be possible to improve throughput, which would in turn incur substantially lower costs. There are also costs in upper secondary education that can be traced back to the current system of many different alternatives to choose from. Small class-sizes increase costs so a tightening-up of the system with fewer alternatives could lead to lower costs and higher efficiency to the benefit of both students and upper secondary schools.

I also see a considerable need for cooperation between upper secondary schools and the local community; upper secondary education is an important infrastructure issue that affects the prerequisites for growth and employment in a municipality and region. I put forward proposals to stimulate such cooperation but refrain from submitting proposals for how it should be organised. Cooperation is also brought to the fore by the existing overcapacity in upper secondary education and which will quickly

get worse since student cohorts are set to fall from an extremely high level within a few years. In order to be able to guarantee a good supply of upper secondary education in the future, cooperation among different school governing bodies (including independent schools) is required.

Upper secondary education in a new era – proposals and assessments

The Upper Secondary Educational Reform Commission's analysis of the changes needed concentrates on three important issues:

- The student's right to a good education needs to be strengthened.
- Responsibility, structure and regulations need to be clarified.
- Greater cooperation in upper secondary education is needed between receivers and school governing bodies.

Large-scale changes are needed in these three areas. The student is the protagonist in upper secondary education and this should be made self-evident in the regulations and their application. Upper secondary education must build on a completed compulsory education and be the "way-in" to adult life. It must be clear to a student what a programme contains and where it leads. It is important that students are able to choose programmes based on their interests and it must be possible for both young women and men to find vocational programmes that enhance their employability and lead to recognised qualifications. A higher education preparatory programme must provide a good grounding for higher education studies. The legal rights of the student will be strengthened by my proposals and the right to education will be elucidated. My proposals also mean that the right of students on vocational programmes to achieve basic eligibility for higher education within the upper secondary school system will be clarified for the individual student. I create no "dead-end streets" with my proposals.

Both national equity and the prerequisites for decentralised, goal-driven upper secondary education need to be strengthened. My proposals therefore contain a clear, nationally established

target level for all programmes that is to apply to both upper secondary school and upper secondary adult education. I propose the introduction of a diploma which involves the Government adopting specific diploma objectives for each programme. This will in turn involve the drawing-up of new policy documents for upper secondary education in order to enhance goal-driven management and provide the prerequisites for a more holistic approach to upper secondary education.

One important precondition for my proposals is that the future national objectives established by the Government as well as other regulatory components must apply equally to both municipal and independent schools so that they can operate on equivalent terms. I also put forward proposals on how this can be achieved. My proposals will also tighten restrictions as regards the right to establish specially designed programmes, local branches and local courses. Here, I make a clear choice in favour of a nationally equitable education system.

I consider access to upper secondary education and upper secondary adult education to be a strategic issue that should hence be seen as part of the infrastructure in a municipality, region or inter-municipal area of cooperation. It is important for working life, both private and public employers, to have access to a well-educated workforce and it is also important for growth issues, for industrial policy in a municipality or region and for the country as a whole. There are examples of some municipalities and cooperative bodies working in this way but there is nothing in the current regulatory framework that stimulates such a perspective. The result is potentially large differences between different parts of the country and between different upper secondary schools.

I therefore propose that the task of upper secondary schools to satisfy the skills supply needs of working life and the higher education sector be further clarified in the Swedish Education Act. I also propose a clear role for receivers, i.e. working life and the higher education sector, when it comes to formulating educational objectives. It is also valuable if they participate in ensuring the quality of the education. Knowledge as to skills supply issues in different parts of the country must be improved and I therefore propose that the National Agency for Education every year prepares a report on these issues to be submitted to the Government.

In light of this, the National Agency for Education will need additional competence to assist it in the assessment of these new issues. I therefore propose the establishment of a national council for the development of upper secondary education, the National Council for Education. This shall be connected to the National Agency for Education and not only play an advisory role in strategic issues concerning the development of upper secondary education but also have the right of initiative. A national council, on which receivers have representation, would make it possible to identify development needs and satisfy the forthcoming needs of future industries which currently lack established structures of cooperation. This would make it possible to continuously renew upper secondary education and ensure important development needs are satisfied.

I also propose that programme specific national councils be set up, one for each national programme. The programme councils will have an operative role compared to the National Council for Education which will concentrate on strategic development issues. The National Agency for Education will be responsible for the establishment of these programme councils and for their administration. Stakeholders, in the form of industrial representatives such as employers and trade unions, and relevant central government standard-setting agencies will be affiliated to a programme council. It is important that the programme councils make use of students' experiences and views of the programmes. The National Agency for Education will appoint programme council members. I see broad representation and the fact that receivers, as well as in the National Council for Education, are given an important role in the work of the councils as beneficial.

I also propose that local programme councils be set up for cooperation between receivers of upper secondary vocational programme graduates and school governing bodies. In brief, this means that I envisage new institutional levels of cooperation both on the national strategic level and the national and local operational levels. This institutional cooperation on the national level covers both vocational programmes and higher education preparatory programmes.

New vocational programmes and higher education preparatory programmes

Upper secondary education leads to a working life or higher education studies and this shall influence the education from day one. During my assignment, I have therefore concentrated considerably on issues concerning transition from upper secondary school. What skills do students need to cope with their next step in life? This also explains my cooperation with receivers, those who “receive” upper secondary school students, when it comes to assessing what requirements are stipulated now and in the future.

I propose that all upper secondary programmes be three years in length and be worth 2 500 points. All programmes I propose shall be given a common basic structure. This provides plenty of scope for finding flexible forms for each programme within the basic framework that will satisfy the various needs the programme is to fulfil. This involves a key difference compared to the current structure, based on programme uniformity regardless of where they lead.

An important aim with this new structure is to recognise the different receiver requirements. Some industries are stringently regulated by international rules whilst others have virtually no such rules at all. My conclusion is that it must be possible for the programmes to be different. It is also important that the outcome, the diploma, is on an adequate level.

I propose that the current term “vocationally oriented programme” be replaced by “vocational programme”: The idea here is that a vocational programme should stretch further than today’s upper secondary school and lead to a vocational diploma that constitutes a recognised skill qualification and enhances employability. It shall be possible to implement a vocational programme either as a school-based programme or as an apprenticeship programme.

I propose that the term “study-oriented programme” be replaced by “higher education preparatory programme”, a term that more clearly specifies the aim of the programme. Higher education preparatory programmes lead to a higher education preparatory diploma.

The actual, detailed content of the programmes shall be established after a process prepared by the National Agency for Education. When the National Agency for Education prepares the

issues, the stakeholders of each programme shall have a strong influence over the content via the proposed national programme councils.

A table illustrating the structure of both school-based vocational programmes and higher education preparatory programmes is presented below.

Common elements 1 000–1 800 p	Branches 0–6 per programme comprising 300–600 p	In-depth programme studies 200–900 p	Individual options 200 p	Examples of vocational outcomes for vocational programmes
Common upper secondary subjects:	Common branch- specific subjects	The National Agency for Education establishes which programme-specific courses may be offered as in-depth programme studies. Based on these permissible courses, the school's governing body decides which courses or combinations of courses to offer. Vocational programme courses or combinations of courses lead to a vocational outcome. Provides e.g. scope for profiling.	Students on all programmes shall be entitled to read the Physical education and health 2 course and an arts course.	Vocations for which students are employable after gaining a diploma from the vocational programme.
Swedish/Swedish as a second language	Common branch- specific subjects		Students on vocational programmes shall have the right to achieve basic eligibility for higher education within the framework of their individual option and/or as an extended programme, i.e. read English 6 and Swedish/Swedish as a second language 2 and 3.	Vocations for which students are employable after gaining a diploma from the vocational programme.
English				
Mathematics				
History				
Religion				
Civics				
Science studies ⁵				
Physical education and health				
Common programme- specific subjects		On higher education preparatory programmes, the individual option shall furthermore correspond to certain special higher education qualifications.		
Diploma project 100 p				

⁵ Science studies is a common upper secondary subject in all programmes apart from the Natural Science Programme and the Technology Programme. These two programmes already contain natural science elements in the form of the common programme-specific subjects of physics and chemistry, and biology in the Natural Science Programme.

Some comments on the table:

1. One essential feature of the subjects that I propose should be common to all upper secondary education and be included in all programmes is that their scope and content can vary between the various programmes. I therefore suggest that the concept of “core subjects” should be removed from upper secondary education. I use instead the concept of *common upper secondary subjects*. These shall be Swedish/Swedish as a second language, English, mathematics, history, religion, civics, science studies⁶ and physical education and health. I see these subjects as constituting a common ground for all upper secondary school programmes. The common upper secondary subjects shall be established by the Swedish Riksdag.
2. Programme-specific subjects give the programme its character and are read by all students on the programme in question.
3. All programmes have national branches apart from the Health and Social Care Programme. The number of branches per programme varies.
4. In-depth programme studies provide scope for profiling albeit within a tighter framework than the current system. The National Agency for Education shall establish which courses and combinations of courses may be offered as in-depth programme studies and shall be given directives on restrictiveness. The education shall reward in-depth studies into the character of the programme.
5. Individual options will also be possible in the future but to a lesser extent. Some courses shall always be offered; arts course, a second course in physical education and health and - for vocational students - courses needed to provide basic eligibility for higher education. Current rules should be changed so that the school *may* offer students all the courses there are in the municipality, but this shall not be an obligation. In other words, the governing body decides the range of individual options over and above the courses that shall always be offered.

⁶ Science studies is a common upper secondary subject in all programmes apart from the Natural Science Programme and the Technology Programme. These two programmes already contain natural science elements in the form of the common programme-specific subjects of physics and chemistry, and biology in the Natural Science Programme.

6. Vocational outcomes for vocational programmes correspond to the professions for which the students will be employable. I consider it important for students to be given clear information about the potential outcomes a programme can lead to.

Subject issues

Upper secondary school subjects shall, as they are today, be made up of courses. They shall however, in a clearer way, build on compulsory school subjects and continue from where compulsory school left off. This means that certain repetition elements in today's general courses should be replaced by in-depth studies in the subject at upper secondary level. Courses are currently denoted by letters, but I propose they instead be denoted by figures.

I propose that subjects and courses shall be described more clearly than they are today. The aim of this added clarity is to strengthen equity.

According to my supplementary terms of reference, I am to highlight the core subjects and look particularly at the subject of Swedish and whether it should be one combined subject or be divided into two - one focusing on language and the other focusing on literature. I propose that courses in Swedish/Swedish as a second language continue to be one combined subject covering both language and literature.

New vocational education - two paths towards a vocational diploma

An important starting-point in the new upper secondary education system I propose is that students shall progress further as regards their preparation for a vocation or further studies in higher education. In other words, students shall be more specialised within their vocational or study area compared to today's vocationally oriented programmes. I do not believe that this increased specialisation contradicts the idea that students shall also be prepared for active participation in society and be given the opportunity to develop general skills such as problem solving, the ability to cooperate and communication skills.

Through my proposals for a changed structure as regards upper secondary vocational education, I have designed a system that meets currently assessable needs based on what can be deduced from the continuously on-going changes in working life. As a result of my proposals in connection with the National Council for Education and national programme councils integrated with the National Agency for Education, I believe I have also created the conditions necessary for an ongoing dialogue with receivers on future needs for change as regards upper secondary vocational education.

A vocational programme leads to a vocational diploma that provides a recognised qualification that in turn enhances employability. The vocational education programmes I propose shall enhance employability and the upper secondary level will in future be defined by the established diploma objectives for each programme in cooperation with receivers. This is also a view supported by the industrial representatives the Commission has consulted. The defined level will be the one to which each industry will adapt its further education and training for possible certification.

I believe we must see learning in working life and what it provides in a broader perspective than the narrow syllabus-driven view of learning conveyed by workplace-based education and its definition. I therefore propose that the concept of “workplace learning” be used instead of the concept of “workplace-based education”. I propose that at least 15 weeks of workplace learning shall be compulsory for students on all school-based vocational programmes. The dispensation allowing workplace-based education to take place at school shall be removed. As regards apprenticeship programmes, at least half the period of education shall be located at the workplace.

I also propose that local programme councils for cooperation between school governing bodies and receivers on upper secondary vocational education be made compulsory. In other words, I am introducing a new element of upper secondary vocational education. Making workplace learning, with a qualitative level demanded by the receivers, compulsory means that the programme can only be offered if workplace learning places can be found. I see workplace learning as an entirely necessary component of a vocational programme; students without workplace learning do not have the same opportunities to establish themselves on the labour market

and the education will not provide them with the right skills. The new national programme councils and local programme councils will provide an institutional level of cooperation at the national and local levels that is currently lacking. At present it is the school's responsibility to find workplace learning places. As a result of the new requirements, I see the issue of workplace learning as a mutual undertaking where both the school and working life have an interest in generating a sufficient number of workplace learning places. This will require good cooperation between schools and working life and the issue will be monitored and reported on in the National Agency for Education's annual report on skills provision to the Government.

During the workplace-located component of the programme, I propose that the student be supervised by a skilled company employee who should have undergone a supervisors' course arranged by the school governing body in cooperation with receivers or who has the equivalent education. I propose that such education be made compulsory for apprenticeship programmes. The school governing body shall appoint one or more vocational teachers to be responsible for the contacts between the school, workplace and student and who, after consultation with the workplace/supervisor, grades the students.

It is my view that an agreement on workplace learning should be drawn up between the school governing body and the workplace/s that take on students. Such agreements will enable workplace learning and the undertakings of the various parties to be quality-assured in a completely different way to if there were no agreements. I am of the opinion that the amount of compensation given to workplaces that take on students on workplace learning programmes should not be regulated on the central level. I do however propose that the issue of compensation should always be discussed and regulated in connection with the drawing-up of an agreement on workplace learning between the school governing body and the workplace.

Vocational education at upper secondary schools therefore includes both school-based education and apprenticeship education. I see apprenticeship education as an alternative path to the same qualification - a vocational diploma. School-based vocational programmes followed by upper secondary apprenticeship programmes are presented below. The section on vocational education

starts with a figure illustrating how these two educational paths are interrelated.

School-based vocational programmes		Upper secondary apprenticeship
Common upper secondary subjects (600 p)		
Individual option (200 p)		
Diploma project (100 p)		
At least 15 weeks work- place learning	Common programme-specific subjects (at least 400 p) (course grade)	School-based programme-specific subjects (0–350 p) (course grade)
	Common branch-specific subjects (at least 300 p) (course grade)	Workplace learning (1 250–1 800 p*) (comprising programme blocks that are graded)
	In-depth programme studies (max 900 p) (course grade)	
Vocational diploma		

* A maximum of 1 800 points provided that 200 points in Individual option is done as workplace learning.

School-based vocational programmes

The common upper secondary subjects of Swedish/ Swedish as a second language, English, mathematics, history, religion, civics, science studies and physical education and health are included in all vocational programmes and are worth 600 points.

In my proposals for vocational programmes, I have not specified which subjects and courses I deem should work as common programme-specific and common branch-specific subjects. I believe that this work should be done by the National Agency of Education in cooperation with relevant receivers. In my opinion, the National Agency for Education should, in addition to establishing the content of the programme-specific subjects and how they should be distributed among different courses, also establish the final number of points for the common programme-specific subjects, the common branch-specific subjects and in-depth programme studies. The National Agency for Education also

needs to establish, in consultation with receivers from working life, the programme-specific subjects that are to function as in-depth programme studies.

According to my proposals, the individual option is worth 200 points in all programmes. For students who so wish, the individual option can also be used for further in-depth study within the programme-specific subjects or to read other courses offered by the school governing body. Another course in physical education and health and at least one course in an arts subject shall always be offered.

Furthermore, students on vocational programmes shall always be offered the courses necessary for basic eligibility for higher education as an individual option and/or extended programme. These courses include a further 200 points in Swedish/Swedish as a second language and a further 100 points in English. One of the courses may be made compulsory on certain vocational programmes. The individual option, with its 200 points, will then be enough to achieve basic eligibility for higher education. On other programmes, students will have to study an extended programme. On vocational programmes, students shall be entitled to read an extended programme worth up to 300 points to achieve basic eligibility for higher education.

I propose that there shall be 14 vocational programmes with various national branches in the new upper secondary education system. These are:

Vocational programmes	National branches
Building and Construction Technology Programme	House building, Construction, Painting, Sheet-metal working
Livestock Farming and Natural Resources Management Programme	Livestock farming, Crop farming and green environments, Forest and water
Electrical and Energy Technology Programme	Electrical technology, Energy technology, Electronics and computer technology
Aircraft Technology Programme	Aircraft, Helicopters
Vehicle Technology and Transport Programme	Vehicle technology, Coach work technology, Freight transportation, Freight handling
Trade and Administrative Service Programme	Trade, Administrative service
Handicraft Programme	Hairdressing, Tailoring, Cabinet making, Floristry, Handicraft
Hotel and Tourism Programme	Hotel management, Conferencing, event management and hosting, Travel and tourism
Industrial Technology Programme	Machine technology, Process technology, Maintenance technology, Sheet-metal and welding technology
Leadership and Preventive Healthcare Programme	Pedagogical work with children and young people, Social work, Recreation, Sport, health and preventive healthcare
Restaurant and Food Management Programme	Restaurant and meal service, Baking and confectionery, Meat and butchery, Delicatessen, consumables and catering
Maritime Technology Programme	Deck technology, Machine technology, Deck and machine technology
Heating, Water and Sanitation, Ventilation and Real Estate Technology Programme	Heating, water and sanitation technology, Ventilation technology, Refrigeration and heating pump technology, Real estate technology
Health and Social Care Programme	

Apprenticeship education

In my opinion, the prevailing norm when it comes to basic vocational education is, and will continue for a long time to be, a mainly school-based upper secondary vocational education. This is also the dominant view that has emerged from the Commission's extensive contacts with various receivers. This is not to say, however, that upper secondary apprenticeship education cannot and should not have considerably greater scope than it has today. In my opinion, extensive learning at the workplace, with the right

prerequisites and combined with some school-based education, can be a very good alternative to school-based vocational education. This is also true for upper secondary adult education and for vocational segments that are currently female-dominated.

For upper secondary apprenticeship education to be realised, close and well-developed regional and local cooperation is required between school governing bodies and the industries/companies that will take on and educate apprentices. I have arrived at the conclusion therefore that the home municipality cannot be under an obligation to offer apprenticeship education. However, all young people shall be entitled to apply to upper secondary apprenticeship programmes and the home municipality shall take sufficient measures to try to satisfy students' choices.

Apprenticeship education shall lead to a vocational diploma with the same objectives as school-based vocational education. Apprenticeship education, according to my proposal, differs from school-based vocational education in its subject content and courses during the workplace-located components being structured differently in "programme blocks" and in that more of the learning takes place in the form of workplace learning. Workplace learning shall, regardless of whether it takes place in the form of workplace learning within a vocational programme or within an apprenticeship programme, be designed in accordance with the prevailing conditions in working life.

It is my assessment that a student who undergoes apprenticeship education probably will have student status to start with. If deemed appropriate, however, an employment relationship shall also be possible. A three-year trial of upper secondary apprenticeship education will start in 2008, in which it will be possible to combine upper secondary education with employment. The experiences gained from this trial will increase our understanding as regards the potential of employment with respect to apprenticeship programmes.

In my opinion, there are a number of legal issues that must be satisfactorily resolved as regards employment combined with upper secondary education. My opinion is that a double or shared responsibility (governorship) exists in this case. This may cause delimitation problems when it comes to determining who is responsible for the student/employee in different regards. Apprenticeship education combined with employment is furthermore a collective agreement issue. In light of this, I propose that it shall be

possible to combine upper secondary apprenticeship programmes with employment but that this issue be further examined in connection with the evaluation of the abovementioned trial.

I propose that the design of the workplace-located component of an upper secondary apprenticeship programme be regulated with the help of a national education plan for apprenticeship programmes established by the National Agency for Education. The content of this plan is to be established on the local level in a local education plan for apprenticeship education. The workplace learning component of upper secondary apprenticeship programmes shall consist of the content of the programme-specific subject courses for the vocational programme in question. I propose that workplace learning within upper secondary apprenticeship education be structured in the form of *programme blocks* each comprising 200 to 500 points.

My proposal also means that students on upper secondary apprenticeship programmes have the same opportunities as students on school-based vocational programmes to make choices that allow them to gain basic eligibility for higher education.

Higher education preparatory programmes

I propose five new higher education preparatory programmes. According to the terms of reference given to me, students shall be able to choose an education based on their interests. I believe that the new programmes, with their national branches, amply fulfil these requirements. Higher education preparatory programmes shall provide better preparation for higher-level studies than is currently the case. The programmes shall also encourage and provide opportunities for in-depth studies in subjects that are important for the students' further studies. Because of their breadth, all programmes provide good preparation for further studies throughout the higher education sector and fulfil the requirements for a good grounding in all different kinds of higher education. The programmes are:

Higher education preparatory programmes	National branches
Economics Programme	Law, Marketing, Accounting
Arts and Humanities Programme	Languages, Culture, Art and design, Dance, Music, Theatre
Social Science and Media Programme	Environment and community planning, Social science, Digital media, Information and influence
Natural Science Programme	Mathematics and computer science, Natural science, Community planning
Technology Programme	Technology and design, IT communication and media technology, Community planning and architecture, Innovation and production

Just as there is to be well-developed cooperation between upper secondary schools and working life, there has also to be well-developed cooperation between upper secondary schools and institutes of higher education that reflects the entire higher education sector's field of knowledge. Cooperation does currently exist but it normally covers teacher education or university departments of education. My proposal for the establishment of the National Council for Education will give the higher education sector the chance to influence how the requirements for higher education preparatory programmes will be formulated now and in the future. The new institutional level for cooperation between institutes of higher education and upper secondary schools, together with the introduction of a diploma, will strengthen the cooperation between the higher education sector and upper secondary schools.

The number of teachers with PhDs is currently very low in upper secondary education and links to the research community need to be developed. My proposals provide a good basis for closer cooperation between upper secondary schools, upper secondary adult education and the higher education sector on the teacher level as well. It is also important that this cooperation be broadened to include all parts of higher education.

The proposals I put forward also provide a platform for strengthening links with the research community in upper secondary education. The national programme councils will provide scope for continuous cooperation between subject representatives and the National Agency for Education when various policy documents are being formulated and important issues concerning

subject development are being discussed. There is no such continuous cooperation at present despite requests from subject representatives.

It is also important for institutes of higher education to continue to be able to recruit students from upper secondary schools and combat the ever-present strong social segregation in Swedish higher education. This requires good information and guidance that reaches students when they are still at compulsory school prior to them choosing their preferred upper secondary education. I see the new programme councils playing an important role as regards information about the vocational options open to students if they go on to study in higher education.

Diploma to be introduced in upper secondary school

I propose the introduction of a Swedish upper secondary school diploma both for vocational and higher education preparatory programmes. There are several grounds for this; with a diploma, the Government can formulate clear national objectives for upper secondary education that not only are comprehensible to receivers in Sweden but also provide clarity internationally. The introduction of a diploma also provides opportunities to evaluate upper secondary education as a system.

My proposal involves the introduction of two types of diploma: a vocational diploma and a higher education preparatory diploma. The student must fulfil the requirements of the diploma to receive one. In other words, students must have grades worth 2 500 points, the equivalent of a complete programme, of which they must receive pass grades worth at least 2 250 points. Students must have pass grades in Swedish/Swedish as a second language, mathematics and English. The level the student must attain in these subjects to gain a pass grade may vary depending on the programme he or she follows. Furthermore, the student shall obtain pass grades in certain programme-specific subjects, to be established by the National Agency for Education after consultation with receivers. Furthermore, the student must gain a pass grade for his or her diploma project.

Vocational diplomas that can be obtained either via school-based vocational programmes or via apprenticeship programmes shall be designed in close consultation with the relevant industries.

A vocational diploma guarantees that the student is well prepared for the occupational sector at which the programme is aimed. The same is true of a higher education preparatory diploma; it shall be designed in close consultation with representatives of institutes of higher education.

Each programme shall have diploma objectives. The purpose of these is to describe the aims of the programme. As regards vocational programmes, the aim is to educate students for an occupational segment. The aim of higher education preparatory programmes is to prepare students for higher education studies. The diploma objectives shall be used by professionals at upper secondary schools as a policy document from the students' entrance into a programme until their graduation. Their steering function shall be much clearer than current programme objectives. Diploma objectives and subject goals shall complement each other. The diploma objectives shall ensure that a holistic perspective is taken at programme level within upper secondary education.

The starting-point for the diploma objectives shall firstly be the curriculum and the basic aims applicable to each programme respectively, i.e. to make the students employable in a specific occupational segment or to prepare them for higher education.

Even though diploma objectives shall first and foremost be used by professional educationists, they are to be formulated in such a way so that students, parents and receivers can understand them.

Diploma objectives for each programme shall be drawn up jointly by central government and receivers. The receivers for vocational programmes are the respective industries and for the higher education preparatory programmes, they are primarily the institutes of higher education. However, representatives of working life may also be on the national councils for higher education preparatory programmes. The National Agency for Education shall, within the framework of the national programme councils, consult the relevant stakeholders to draw up draft diploma objectives for each programme.

The proposals are submitted by the National Agency for Education to the National Council for Education, which then passes comment on them. Based on discussions in the national programme councils and comments from the National Council for Education, the National Agency for Education submits draft diploma objectives for all programmes to the Government. The Council's comments shall be enclosed with the National Agency

for Education's proposals to the Government, which then establishes the diploma objectives.

One of the tasks of the national programme councils is to follow and evaluate diploma issues relating to their specific programme. This task also includes taking initiatives to amend the diploma objectives when deemed appropriate. Such initiatives can also be taken by the National Agency for Education or the National Council for Education.

To gain a diploma, the student must complete a diploma project. Some of the diploma objectives are made up of a section called "Diploma project objectives". The diploma project shows that the student has attained these objectives. In turn, this means that the diploma project on a vocational programme verifies whether the student is sufficiently competent to be employed in the relevant occupational segment and on a higher education preparatory programme whether the student is sufficiently competent to study at university/university college. The diploma project shall be completed during the final stages of the student's upper secondary education.

Vocational programme diploma projects shall be clearly focused on the occupational segment at which the programme is aimed. The project shall comprise either one substantial coherent project or several shorter "vocational tests". These vocational tests can already be found in certain industries, some on a level that can be described as upper secondary. The diploma projects shall always include some form of documentation. If they are of an explicit practical nature, however, this documentation can be brief.

Higher education preparatory programme diploma projects shall, to a large extent, be focused on the educational area at which the upper secondary programme is mainly aimed. Projects shall be specific not just to programmes but also to branches. They should, however, also verify whether the student has the general skills needed to cope successfully with any kind of higher education studies. A diploma project on a higher education preparatory programme shall consist of a substantial coherent assignment in the form of a survey, analysis or production, documented as a written report.

Every student shall be allocated a diploma project supervisor by the school principal after consultation with a diploma tutor, see below. This supervisor shall be a teacher who is well-skilled in the

relevant subject area. Every diploma project shall be assessed by a co-assessor. This will strengthen the students' legal rights.

The diploma project is worth 100 out of the total 2 500 points for a completed upper secondary programme. In relation to the total number of weeks upper secondary students have at their disposal in three academic years, about 100 weeks, 100 points is the equivalent of about four weeks.

Students shall receive a certain amount of supervision when doing their diploma projects. It is very important that students are given enough time to do the project. I propose that they are always guaranteed the equivalent of four full study weeks to complete the project. These four weeks can be allocated in different ways depending on the nature of the project and other factors. I propose that the time may be divided into a maximum of four periods. The project should preferably be done in the final stages of the programme.

A diploma project can be given either a pass or a fail grade. In other words, it is not graded on a scale of more than two marks. To receive a pass mark in their projects, students are required to attain all the diploma project objectives. It shall be possible within the upper secondary adult education system to obtain both higher education preparatory diplomas and vocational diplomas. The objectives in upper secondary education and in upper secondary adult education shall be the same but the path towards a diploma may vary. Flexibility and the use of validation are required for adult students.

If a student fails the diploma, he or she will receive a study certificate showing which grades he or she has attained during the programme. I propose that the current concept of "final grades" be abolished. It shall be possible for the student to sit or take the diploma in the upper secondary adult education system.

Diploma tutors in upper secondary education

I propose that there should be at least one diploma tutor for each programme at a school. He or she shall be responsible for practical diploma issues. This may be a question of approving the design of diploma projects and representing the school in discussions with industries, institutes of higher education and other upper secondary schools. The diploma tutor shall be able to assist the principal

when appointing supervisors and responsible assessors of diploma projects and administrate implementation of the diploma.

A diploma tutor on a higher education preparatory programme shall if possible be a senior subject teacher with a PhD. One aim shall be to have at least one senior subject teacher per programme. Diploma tutors on vocational programmes shall be vocational teachers with good skills in the programme-specific subjects of the programme in question.

My proposals as regards diploma tutors mean that I see these teachers as being responsible for a national task to ensure the education is at the right level and meets the requirements set down in the diploma objectives. I also see them as an important resource in the efforts to attain national equity and to include teachers as a professional group in the national quality assurance system.

Eligibility, admission and selection

The current system of general eligibility requirements met in three subjects, Swedish, English and mathematics, for all programmes has been shown to have certain disadvantages. One such disadvantage is that students admitted to national programmes with very low admission qualifications have very little chance of success, according to statistics compiled by the National Agency for Education.⁷ In extreme cases, some students who start a national programme have only achieved pass grades in English, mathematics and Swedish/Swedish as a second language. Starting a programme with very little chance of success is problematic. Students who drop out of upper secondary school have been shown to be a very vulnerable group on the labour market.

I therefore consider it important to create a system that ensures students admitted to national programmes have, as far as possible, a good chance of successfully completing the programme, which normally involves passing the diploma. It is on the other hand equally important not to exclude students, who actually have a good chance of taking the diploma, by specifying admission requirements that are *too* tough.

Another disadvantage of the current system is that for some students at the end of their compulsory education, there is too

⁷ National Agency for Education: Statistics compiled for the Commission, Table 12 in the commission report's annex of tables (Annex 3).

much concentration on the three essential qualification subjects to the detriment of other subjects. Broadening the qualification requirements to encompass more subjects may help to raise the status of other compulsory school subjects and to emphasise compulsory education as a broad education in good citizenship.

I propose the following eligibility requirements for vocational programmes, including apprenticeship programmes: Pass grades in at least eight subjects including Swedish/Swedish as a second language, mathematics and English. The school governing body is entitled to admit students who, for special reasons, lack the necessary eligibility in English if their chances of success on the programme are deemed to be good. Students admitted under this dispensation shall be guaranteed special support established in an action programme.

The following eligibility requirements are proposed for students on higher education preparatory programmes: Pass grades in at least 12 subjects including Swedish/Swedish as a second language, mathematics and English.

Programme-specific eligibility requirements: Pass grades in geography, history, religion and civics to do the Economics Programme, the Arts and Humanities Programme and the Social Science and Media Programme.

Pass grades in biology, physics and chemistry are required to study the Natural Science Programme and the Technology Programme.

Dispensation from the requirement for a pass grade in English can be given as above.

Eight and twelve subjects respectively

When choosing the *minimum* number of subjects in which a student shall have attained at least a pass grade, I decided on eight for vocational programmes, which is half the lowest possible number of subjects read by a student at compulsory school. This requirement for a minimum number of eight grades, including grades in some specific subjects, is clearly more stringent than the current eligibility requirements.

As regards higher education preparatory programmes, I have decided on a requirement for twelve subject passes. This means that a student can fail four subjects (five if he or she has grades in

optional foreign languages) without being excluded from admission to a higher education preparatory programme. I consider this to be reasonable from a legal rights point of view, since students might be skilled at certain subjects of special importance for the programme they have applied to, though having failed in some subjects that are not crucial to success in the same programme.

I am of the opinion that higher education preparatory programmes are more of a direct extension of compulsory school subjects than vocational programmes are. Most programme-specific subjects on vocational programmes have no direct link to compulsory school subjects, whilst most programme-specific subjects on higher education preparatory programmes do. Compulsory school grades therefore provide a better forecast of success on higher education preparatory programmes than on vocational programmes. This is why I have decided on a requirement for at least eight subjects for the latter programmes and twelve subjects for the former.

The Commission has performed impact analyses of these changes to the eligibility requirements with the help of the National Agency for Education. As regards the vocational programmes, the proposed change would probably only cause an increase of about 0.5 percentage unit in the number of ineligible students. The dispensation proposed by the Commission may even give more students the opportunity to start studying a national programme.

The impact of the changes on higher education preparatory programmes is more difficult to judge. The proportion of students who in 2006 would have been ineligible under the new rules for admission would have increased from 10.5 to about 12 percent. The commission report presents the results per programme. It is important to stress that a change in the eligibility rules has a signal value and should lead to students with very weak results, who are at present admitted to upper secondary school, becoming ineligible. Statistics show that students with very poor entrance qualifications are strongly over-represented among students who drop out of upper secondary school and have difficulties on the labour market. With my proposals, I want to ensure that students who start an upper secondary programme have a good chance of completing it and I believe that the new eligibility rules will also help to improve throughput.

Regarding admission and selection

I propose that the concept of “admission” replace that of “intake”. The reason for this is to use the same concepts as the higher education sector.

I also propose that students may be admitted to a branch at the beginning of upper secondary programmes. If a branch begins during the first academic year, admission and selection are to be done prior to the start of the programme.

Vocational programmes can be completed either as school-based programmes or as apprenticeship programmes. Upon admission, an apprenticeship programme shall be the same as a branch. A student admitted in year 1 to a vocational programme without specifying branch or apprenticeship programme shall be deemed admitted to a school-based vocational programme.

As is the case today, selection to upper secondary school, in accordance with my proposals, shall mainly be made through admission qualifications, based on the students' grades. For arts branches on the Arts and Humanities Programme and for programmes that recruit nationally, I propose the introduction of optional supplementary proficiency tests, though within a significantly tighter framework than is currently the case.

The responsibility of compulsory schools and individual alternatives to the national programmes

Today's individual programmes have students with different backgrounds and needs. These students are often assigned to individual programmes that cannot satisfy their needs in the best way. I am of the opinion that the overarching objective of individual programmes - to make the students eligible to start a national programme - does not reflect all the needs of students currently on upper secondary individual programmes. More alternatives are needed and this is the underlying reasoning behind the proposals presented. I propose that individual programmes be abolished. Instead, I propose a preparatory year, individual alternatives and a programme induction. Another important aim is to improve throughput in upper secondary education and help students in different ways to complete their studies in order to avoid the prob-

lems that occur on the labour market for those who have not completed their upper secondary education.

The preparatory year

For students who are ineligible for a national programme, I propose the establishment of a preparatory year within the framework of the compulsory school system but which does not involve the student retaking year 9 (the last year of Swedish compulsory school). The target group for the preparatory year is students who, subsequent to an investigation, are deemed potentially able to become eligible for a national programme within a maximum of one year's supplementary education. Compulsory school students who run the risk of not reaching the objectives and thereby becoming ineligible for the upper secondary programme they wish to attend must be informed in good time of the fact and of the options available to them as regards their continued education. The compulsory school principal shall initiate an investigation and it is then up to the home municipality to decide whether the student should be offered a preparatory year or not, a decision that can be appealed by the student.

The teaching in the preparatory year is intended to be something different to compulsory school education and may contain tuition as well as guidance and practical work. The objective is however to make the student eligible for upper secondary school within a maximum of one year. One very important reason for proposing the preparatory year is the new upper secondary eligibility rules. It is unreasonable for upper secondary schools to offer tuition in several compulsory school subjects. Compulsory schools themselves are better equipped for this. A procedure whereby the student becomes eligible for upper secondary school within the framework of compulsory school is also in line with how most other Nordic countries have arranged similar activities. I can also see that this sends a clear signal as to where the responsibility lies. It is the compulsory school's responsibility to make the student eligible for upper secondary school. The terms of reference given to me also clearly stipulate that upper secondary education shall be based on a completed compulsory school education.

The individual alternative

For students who are still not deemed eligible for a national programme within one year or who are in need of special support, I propose that the municipality offers education in the form of an individual alternative. The individual alternative is not to be placed on a par with a national programme but the education and activities shall be implemented within an upper secondary school framework. The primary target group could be students who for different reasons are still not deemed to have achieved eligibility for a national programme within one year. It may also, in exceptional circumstances, be students who can achieve eligibility or already are eligible but who, for special reasons, need an individualised programme. For example, this may apply to students with neuropsychiatric diagnoses, whose educational prospects would be better catered for by an individual alternative.

The aim of individual alternatives is to offer students educational measures that are the best for them to further their personal development. Activities within an individual alternative shall help the student's personal development towards future establishment on the labour market or provide a good grounding for further education. This may require cooperation with various care providers or social services. In my experience, the responsibility for students with major problems often falls between two stools, both between different committees in a municipality and between the municipality and other care providers or social services. The idea here is to find the individual measures that best benefit the student's future knowledge development. Activities within an individual alternative can also, to a greater or lesser extent, comprise workplace learning or vocational work practice if this is the best solution for the student's knowledge development. I do not however intend to use the term "apprentice" for these students, which would confuse them with students on the upper secondary apprenticeship programmes I am proposing as an alternative within vocational programmes.

I anticipate that the individual alternatives for some students will require substantial resources, but I consider this a much more effective solution than students not receiving education that is adapted to their needs and prerequisites. When the programme comprises elements of both a social and pedagogical nature, the

costs should be shared between the school, social services and other care providers.

I believe that it should also be possible for independent schools to offer an individual alternative but this should be done in cooperation with one or more municipalities.

Programme induction

For students with a foreign background who come to Sweden during their upper secondary or late compulsory school years, an organisation is needed that quickly validates their knowledge and is responsible for them learning Swedish so that they can start an upper secondary programme in Sweden. After induction, these young people shall be given places in programmes according to their prerequisites. This may be continued studies within a national programme, or Swedish for migrants perhaps in combination with upper secondary school studies. Others can be offered studies on a preparatory year or an individual alternative. Upper secondary adult education may also be an option since I propose that the Government or government-appointed authority shall be permitted to issue regulations governing dispensations from the minimum age requirement of 20 years to be eligible for upper secondary adult education.

Switchers, drop-outs, students who have not applied to upper secondary school and deferers

My opinion is that students who want to switch or drop out of a programme should be offered support so that they continue to make headway in their education. The school should perform an investigation into suitable measures that are needed and where necessary establish a new study plan. In light of the municipality's monitoring responsibility, it is important that schools report to the home municipality as soon as students discontinue their school studies. There are also students who are affected by personal crises and the like during their upper secondary years and they are entitled to support measures from the school where they are registered. If students despite such measures cannot continue their studies, they can today be offered a reduced programme with a maximum

reduction of 10 percent. I propose that the 10 percent reduction limit be removed. Students can then complete their studies by extending their time at upper secondary school or by studying in the upper secondary adult education system.

Grades

I propose that the system with course grades be maintained. My argument in favour of this is that there must be very good reasons for a change from the current system to subject grades and I haven't found any such reasons during my work. Neither have the students or teachers I have met expressed any strong desire to change the grading system. Course grades work much better in upper-secondary adult education and I see it as a major advantage to have the same grading system.

Consequences for higher education admission rules

I believe that a higher education preparatory diploma shall always constitute at least basic eligibility for higher education. For vocational programme students to gain basic eligibility for higher education, a vocational diploma must include a further 200 points in Swedish/Swedish as a second language and a further 100 points in English.

Upper secondary adult education

My proposals will bring upper secondary adult education and upper secondary school closer together. In other words, most of the proposals also apply to upper secondary adult education. A clear example is the proposals for diplomas that shall include the same requirements for both upper secondary school and upper secondary adult education. The path to the diploma can, however, vary since studies in the upper secondary adult education system are not designed as programmes. Validation will therefore be an important instrument in upper secondary adult education.

Another example where the two forms of education will come closer together is that an upper secondary student will be allowed to read upper secondary adult education courses. Dispensation

from the minimum age limit of 20 for admission to upper secondary adult education shall also be possible under special circumstances.

I also see upper secondary adult education as important so that students can complete their upper secondary education. Students with a vocational diploma who have not achieved basic eligibility for higher education at upper secondary school shall be entitled to do so in the upper secondary adult education system. Students who have not achieved a diploma at upper secondary school shall, in accordance with my proposals, be a priority group for upper secondary adult education.

Impact analysis regarding gender equality and flexible school start

Gender equality

By way of introduction, there is reason to point out that upper secondary schools and programme construction cannot, in accordance with my assessment, solve the problem of distorted gender distribution in today's upper secondary school system. Upper secondary school is a reflection of the labour market for which the students are educated and clear commitment from labour market parties is required as regards the issue of a more gender-neutral labour market in order to come to grips with the lack of gender equality. This does not mean that the programme structure in upper secondary education is of no significance and I have submitted proposals which I expect will have a positive impact on gender equality. In several of the new programmes, I expect gender distribution to be more equal than it is today. This is especially true of the new Leadership and Preventive Healthcare Programme. Important universal changes are the introduction of a diploma and requirements for qualitative workplace learning to give both young men and young women a clear vocational outcome that has been quality assured by receivers and good contacts with the labour market. This will provide students with a better chance to establish themselves on the labour market, a chance that will in particular benefit young women, who currently have fewer such options in upper secondary education.

Flexible school start

My assessment is that a flexible school start in the compulsory school system can cause substantial problems for upper secondary schools. My reasoning here is built on the premise that the students have both a flexible start and a flexible end to compulsory school. If pupils are to be admitted to upper secondary school several times a year, a larger organisation for admission and selection will be required. Tuition groups for each admission could be smaller and therefore involve higher costs per upper secondary school place. In a worst-case scenario, it could lead to a governing body not feeling it could afford to start the programme if the groups become too small. More teachers would need to be recruited and there is currently a shortage of vocational teachers, a shortage that could be exacerbated. For vocational programmes, which are already costly due to them often requiring special equipment and customised premises, the investment costs would probably rise as room would be needed for more classes.

In conclusion, I believe that if the introduction of a flexible school start were to necessitate upper secondary programmes starting several times a year, it would lead to substantially higher running costs and extensive administration. It is however uncertain whether the flexible school start really would lead to students also wanting to complete their compulsory school studies at a different time to other students.

Other issues

During the course of my work, I have heard a good deal of criticism as regards shortcomings in study and vocational guidance. In its evaluations, the National Agency for Education has also seen shortcomings in how study and vocational guidance is given. I propose that the student's right to study and vocational guidance be clarified in the Education Act and that the issue of how study and vocational guidance shall be designed in future be further examined.

Conclusion

The upper secondary reform I propose implies major changes and during my work I have encountered both expectation and worry that its implementation will not be given the right prerequisites. Previous reforms provide a good deal of experience to fall back on and it is natural for this experience to form the basis of good implementation. It is, for example, a question of devoting both time and resources to implement the reform. It is important that work gets underway quickly, that there is a lot of information available and that there is funding for in-service training on the proposed changes.

I also present some critical factors in the commission report. The supply of vocational teachers and workplace supervisors is one such critical factor as is the supply of senior subject teachers with PhDs. More commission work examining these issues is being performed in parallel to my commission and, from what I have heard, this will result in separate proposals, which is why I have not presented any of my own. I give details as to the funding of the reform and also propose that the local government sector be allocated funds to cover the costs of introducing a new regulation on diplomas. I also point out that the proposals for new programme structures and a tightening-up of the regulatory framework provide opportunities for greater efficiency. These efficiency gains are greater than the costs incurred as a result of my proposals.

Författningsförslag

1 Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

Härigenom föreskrivs i fråga om skollagen (1985:1100)

dels att 5 kap., 9 kap. 8 § och bilagorna 1 och 2 ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 3 och 18 §§, 2 kap. 3 och 6 §§, 4 kap. 3 och 11 §§, 9 kap. 8 a, 9, 10, 13, 14, 15, 16 b, 16 c, 17, och 18 §§, 11 kap. 19 § och 15 kap. 2 § ska ha följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas ett nytt kapitel, 5 kap., av följande lydelse,

dels att det i lagen ska införas nya paragrafer, 4 kap. 10 a, 10 b, 10 c, 10 d och 10 e §§, 9 kap. 7 c, 7 d, 7 e, 7 f, 7 g, 7 h och 8 §§, 11 kap. 17 a, 17 b och 19 a §§ samt nya bilagor 1 och 2 av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap. 3 §

Vid sidan av de skolformer som anordnas av det allmänna kan det finnas skolor som anordnas av enskilda fysiska eller juridiska personer (fristående skolor).

Vid sidan av de skolformer som anordnas av det allmänna kan det finnas skolor som anordnas av enskilda fysiska eller juridiska personer (fristående skolor). *Fristående gymnasieskolor är sådana fristående skolor som har rätt till bidrag enligt 9 kap. 7 c §.*

18 §

En hemkommun *skall* löpande hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen som fullgjort sin skolplikt men som inte fyllt 20 år är sysselsatta, i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder.

Kommunens skyldighet enligt första stycket omfattar inte de ungdomar som genomför eller har fullföljt utbildning på nationella *eller specialutformade* program i gymnasieskola, gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning.

Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om den behandling av personuppgifter som är nödvändig för att kommunen *skall* kunna genomföra sin skyldighet enligt första stycket.

En hemkommun *ska* löpande hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen som fullgjort sin skolplikt men som inte fyllt 20 år är sysselsatta, i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder.

Kommunens skyldighet enligt första stycket omfattar inte de ungdomar som genomför eller har fullföljt utbildning på nationella program i gymnasieskola, gymnasiesärskola eller motsvarande utbildning.

Regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, får meddela föreskrifter om den behandling av personuppgifter som är nödvändig för att kommunen *ska* kunna genomföra sin skyldighet enligt första stycket.

2 kap.

3 §

Kommuner och landsting är skyldiga att för undervisningen använda lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak *skall* bedriva.

Undantag får göras endast om personer med sådan utbildning inte finns att tillgå eller det finns något annat särskilt skäl med hänsyn till eleverna.

Varje kommun och landsting *skall* vidare sträva efter att för undervisning i gymnasieskolan,

Kommuner och landsting är skyldiga att för undervisningen använda lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak *ska* bedriva.

Varje kommun och landsting *ska* vidare sträva efter att för undervisningen i gymnasieskolan,

gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning anställa lärare som har forskarutbildning.

gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning *i fråga om högskoleförberedande utbildning* anställa lärare med doktorsexamen, gymnasielektorer.

6 §

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesorientering i det offentliga skolväsendet skall den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.

Den som inte uppfyller dessa krav får anställas för studie- och yrkesorientering för högst ett år i sänder.

För att få anställas utan tidsbegränsning för studie- och yrkesvägledning i det offentliga skolväsendet ska den sökande ha en utbildning avsedd för sådan verksamhet.

Den som inte uppfyller dessa krav får anställas för studie- och yrkesvägledning för högst ett år i sänder.

4 kap.

3 §

Grundskolan *skall* ha nio årskurser.

Grundskolan *ska* ha nio årskurser. *I 10 a § finns bestämmelser om ytterligare utbildning inom grundskolan, ett preparandår.*

Utbildningen i varje årskurs *skall* bedrivas under ett läsår. Varje läsår skall delas upp på en hösttermin och en vårtermin.

Eleverna i grundskolan *skall* ha en i huvudsak gemensam studiegång, om inte annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Utbildningen i varje årskurs *ska* bedrivas under ett läsår. Varje läsår ska delas upp på en hösttermin och en vårtermin.

Eleverna i grundskolan *ska* ha en i huvudsak gemensam studiegång, om inte annat följer av föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

10 a §

Den elev som har fullföljt årskurs nio men inte har uppnått behörighet till det program i gymnasieskolan han eller hon

önskar söka, ska i grundskolan erbjudas möjligheten att under högst ett läsår uppnå den önskade behörigheten. Beslut om ett sådant erbjudande ska fattas under förutsättning att eleven bedöms kunna uppnå den ifrågasvarande behörigheten inom högst ett år, ett preparandår, och att eleven vill ha den erbjudna insatsen.

10 b §

Även en elev som efter årskurs nio har uppnått behörighet till det program i gymnasieskolan han eller hon önskar söka, kan, om det finns särskilda skäl, erbjudas möjlighet att läsa ämnen i grundskolan under högst ett läsår.

10 c §

Styrelsen för utbildningen ansvarar för att den elev som riskerar att inte uppnå behörighet till önskat program i gymnasieskolan i god tid informeras om detta. Eleven ska ges vägledning och information om möjligheterna att

- gå ett preparandår enligt 10 a §, eller*
- delta i ett individuellt alternativ i gymnasieskolan.*

10 d §

Hemkommunen ansvarar för att den unge som önskar gå på ett individuellt alternativ i gymnasieskolan i god tid får den hjälp han eller hon behöver att beskriva

sitt speciella utbildningsbehov för huvudmannen för gymnasieskolan eller för en fristående gymnasieskola.

10 e §

Varje kommun ska organisera sin studie- och yrkesvägledande verksamhet så att eleverna i grundskolan får information om vilka examina de olika nationella programmen inom gymnasieskolan leder fram till. Eleverna i grundskolan har rätt till vägledning inför valet av studieväg i gymnasieskolan.

11 §

Beslut som en kommun fattar i frågor som avses i 7 § andra stycket om åtgärder för elever som inte bor hemma, i 8 § första stycket första meningen om mottagande av en elev från en annan kommun samt i 10 § om rätt att fullfölja utbildningen får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven eller företrädare för denne.

Beslut som en kommun fattar i frågor som avses i

– 7 § andra stycket om åtgärder för elever som inte bor hemma,

– 8 § första stycket första meningen om mottagande av en elev från en annan kommun,

– 10 § om rätt att fullfölja utbildningen, *samt*

– 10 a § om erbjudande om ett preparandår får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd av eleven eller företrädare för denne.

5 kap. Gymnasieskolan

Allmänna bestämmelser

1 §

I detta kapitel finns bestämmelser om utbildning i gymnasieskolan inom det offentliga skolväsendet som vänder sig till ungdomar som avslutat sin grundskoleutbildning eller motsvarande och är avsedd att påbörjas fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller 20 år.

I 26 § finns bestämmelser om erbjudande om utbildning i gymnasieskolan till vissa elever från den obligatoriska särskolan.

Bestämmelserna i detta kapitel gäller endast för ungdomar som är bosatta i landet, om inte regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriver något annat.

2 §

Utbildningen i gymnasieskolan är en viktig del av den nationella och regionala kompetensförsörjningen till arbetslivet och högskolesektorn. Huvudmannen för gymnasieskolan ska samverka med det omgivande samhället.

Eleverna ska ha inflytande över hur deras utbildning utformas.

3 §

Utbildningen i gymnasieskolan ska ge en god grund för yrkesverksamhet eller fortsatta studier, samt för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska i huvudsak bygga på de kunskaper eleverna har fått i grundskolan eller i motsvarande utbildning.

4 §

Utbildningen i gymnasieskolan bedrivs som heltidsstudier och består av nationella program som antingen är yrkesprogram eller högskoleförberedande program. Dessa utbildningar är avsedda att fullföljas inom tre läsår. I gymnasieskolan finns också utbildning i form av individuellt alternativ. Vilka de nationella programmen är framgår av bilaga 1.

Styrelsen för utbildningen får besluta att utbildningen på nationella program får fördelas på en längre tid än tre läsår. Efter medgivande av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får styrelsen besluta att utbildningen får fördelas på kortare tid än tre läsår.

Inom gymnasieskolan finns också utbildning under ett fjärde läsår som anordnas för att bredda kompetensen hos de elever som tagit en examen på ett nationellt program med utbildning av teknisk karaktär. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om behörighet, innehåll, omfattning, examen och interkommunal ersättning för teknisk utbildning under ett fjärde läsår.

5 §

Inom de nationella programmen kan det finnas utbildningar med olika inriktningar. Dessa kan vara nationella eller regionala och börja under det första, andra eller tredje läsåret. Yrkesprogrammen kan utformas som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning.

6 §

Eleverna i gymnasieskolan har rätt till studie- och yrkesvägledning inför de val de gör i gymnasieskolan och inför kommande yrkes- och studieval.

7 §

Utbildning på program, program och inriktning samt program och lärlingsutbildning utgör de studievägar som gymnasieskolan består av.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om möjligheter för huvudmannen att, om det finns särskilda skäl, bestämma att en elevs utbildning till sitt innehåll får avvika från vad som annars är föreskrivet för de nationella programmen. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får också meddela föreskrifter om inriktningarna, lärlingsutbildning och individuellt alternativ.

När en elev börjar eller slutar vid en gymnasieskola utanför hemkommunen, ska huvudmannen för skolan snarast lämna uppgift om detta till styrelsen för utbildningen i elevens hemkommun.

8 §

Yrkesprogrammen ska vara grund för yrkesverksamhet. De högskoleförberedande programmen ska vara grund för fortsatt utbildning på högskolenivå. Alla elever på nationella program ska inom ramen för sin gymnasieutbildning ha möjlighet att uppnå grundläggande behörighet till högskolestudier.

9 §

Omfattningen av studierna på nationella program betecknas med gymnasiepoäng. Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning (poängplan) framgår av bilaga 2. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om tillämpningen av poängplanen.

Utbildningen inom varje ämne sker i form av en eller flera kurser. För varje kurs ska det anges hur många gymnasiepoäng den omfattar. Lärlingsutbildningen sker enligt en nationell och en lokal utbildningsplan och den del som utgör arbetsplatsförlagt lärande genomförs i utbildningsblock.

Efter avslutad kurs, efter genomfört utbildningsblock och efter utförd examensuppgift ska betyg sättas. Har eleven enligt detta betyg minst uppfyllt kurskraven respektive kraven enligt utbildningsplanen för lärlingsutbildningen eller examensmålen är huvudmannen inte skyldig att erbjuda ytterligare sådan utbildning.

10 §

En gymnasieutbildning på ett nationellt program syftar till en gymnasieexamen. En gymnasieexamen avläggs som yrkesexamen eller högskoleförberedande examen. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om gymnasieexamen.

11 §

Elever på yrkesprogrammen har rätt till minst 2 430 undervisningstimmar om 60 minuter och elever på de högskoleförberedande programmen har rätt till minst 2 180 undervisningstimmar om 60 minuter (garanterad undervisningstid).

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avsteg från den garanterade undervisningstiden.

12 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om att särskilda krav på förkunskaper ska gälla för vissa utbildningar.

13 §

Utbildning inom ett individuellt alternativ anordnas för att möta elevers speciella utbildningsbehov. Rätten att delta i ett

individuellt alternativ omfattar tre läsår. Utbildningen ska bedrivas i en omfattning som motsvarar heltidsstudier. Styrelsen för utbildningen får besluta att utbildningen inom ett individuellt alternativ får fördelas på en längre tid än tre läsår. Omfattningen av utbildningen får dock minskas om en elev begär det och styrelsen för utbildningen finner det förenligt med syftet för utbildningen.

För varje elev som går på en utbildning enligt denna paragraf ska det upprättas en studieplan, som ska fastställas av styrelsen för utbildning. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om sådana studieplaner

Erbjudande om utbildning

14 §

Varje kommun ansvarar för att ungdomarna i kommunen erbjuds en gymnasieutbildning av god kvalitet. Kommunen kan erbjuda en utbildning antingen genom att själv anordna den eller genom samverkansavtal med en annan kommun eller ett landsting som anordnar den. Kommuner som ingått ett samverkansavtal bildar ett samverkansområde för utbildningen.

Ungdomarna ska erbjudas gymnasieutbildning i form av

1. nationella program med olika inriktningar inom programmen,
2. lärlingsutbildning, och
3. individuellt alternativ.

Vilka studievägar som erbjuds och antalet platser på dessa ska anpassas med hänsyn till ungdomarnas önskemål. Styrelsen för utbildningen ska, när det är fråga om lärlingsutbildning, sträva efter att tillgodose ungdomarnas önskemål.

15 §

Ett landsting får anordna utbildning på sådana nationella program som avser naturbruk och omvårdnad. Efter överenskommelse med en kommun får ett landsting även anordna utbildning på andra nationella program och individuellt alternativ.

Erbjudande om utbildning på de nationella programmen

16 §

Hemkommunen ansvarar för att samtliga ungdomar i kommunen som avses i 1 § första stycket erbjuds utbildning på nationella program, förutsatt att de har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande och att de inte tidigare har gått igenom utbildning på ett nationellt program eller en likvärdig utbildning eller avlagt International Baccalaureate (IB). Vidare gäller som behörighetskrav för

1. yrkesprogram: godkända betyg i svenska alternativt svenska som andraspråk, engelska, matematik och minst fem andra valfria ämnen, och för

2. högskoleförberedande program: godkända betyg i svenska alternativt svenska som andraspråk, engelska, matematik och minst nio andra ämnen. Sökande till programmet för naturvetenskap och programmet för teknik ska ha godkända betyg i biologi, fysik och kemi. Sökande till programmet för ekonomi, programmet för estetik och humaniora samt programmet för samhällsvetenskap och media ska ha godkända betyg i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

Vid tillämpningen av första stycket ska med godkända betyg i ett visst ämne jämsställas att sökanden på annat sätt har förvärvat likvärdiga kunskaper.

17 §

Kravet på godkänt betyg i engelska enligt 16 § gäller inte om den sökande av särskilda skäl saknar ett sådant betyg och denne ändå bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen.

18 §

När en huvudman erbjuder utbildning på ett nationellt program får huvudmannen också erbjuda en garanti för att eleven senare ska antas till en viss inriktning inom programmet.

19 §

För svårt rörelsehindrade ungdomar får de kommuner som regeringen bestämmer i sin gymnasieskola anordna speciellt anpassad utbildning (gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning).

Särskilda bestämmelser om Rh-anpassad utbildning finns i 40–46 §§.

Mottagande av sökande till de nationella programmen

20 §

Den som ska erbjudas gymnasieutbildning på ett nationellt program enligt 16 och 17 §§ är behörig sökande till en sådan utbildning var som helst i landet.

Av de behöriga sökande ska i första hand tas emot de som är hemmahörande i den anordnande kommunen eller inom samverkansområdet för utbildningen.

Behöriga sökande som också ska tas emot i första hand är

1. de som med hänsyn till sina personliga förhållanden har särskilda skäl att få gå i den gymnasieskola dit de har sökt,
2. de som är hemmahörande i en kommun som inte erbjuder det sökta programmet och
3. de som har sökt till gymnasieskolan ifråga under åberopande av att där, inom det sökta programmet, anordnas en utbildning med en nationell inriktning som inte erbjuds av hemkommunen.

21 §

Andra behöriga sökanden än de som avses i 20 § andra och tredje styckena får tas emot i andra hand sedan de som tagits emot i första hand har antagits till utbildningen.

22 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får för nationella program besluta att till en viss utbildning ska i första hand tas emot sökanden från hela landet (riksrekrytering). Beslut om riksrekrytering ska ange under vilken tid beslutet ska gälla och får även ange hur många platser utbildningen ska omfatta.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får besluta att strukturen och innehållet i en riksrekryterande utbildning får avvika från vad som gäller för nationella program.

23 §

Innan en kommun eller ett landsting tar emot en sökande som inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen ska yttrande inhämtas från sökandens hemkommun.

Yttrande behöver dock inte inhämtas, om det med hänsyn till tidigare yttrande eller av andra skäl är onödigt.

24 §

En ansökan om att antas till ett nationellt program ska skickas till styrelsen för utbildningen i den sökandes hemkommun. Av ansökan ska framgå vilken prioritering den sökande gör av olika utbildningar. Om ansökan avser en utbildning som anordnas av en annan huvudman, ska ansökan omedelbart sändas vidare dit.

25 §

Styrelsen för utbildningen i den anordnande kommunen eller landstinget beslutar om en sökande är behörig för den sökta utbildningen. Styrelsens beslut får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av sökanden.

Styrelsen för utbildningen beslutar också om mottagande av behöriga sökanden. Beslut som avser mottagande i första hand enligt 20 § andra och tredje styckena får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av sökanden.

Erbjudande om utbildning på individuellt alternativ

26 §

Hemkommunen är ansvarig för att erbjuda gymnasieutbildning i form av ett individuellt alternativ för de ungdomar i kommunen som avses i 1 § och som inte har antagits till något nationellt program i gymnasieskolan eller en likvärdig utbildning eller har avlagt International Baccalaureate (IB). Den som uppfyller behörighetskraven för nationella program enligt 16 § kan erbjudas utbildning på ett individuellt alternativ endast om det föreligger särskilda skäl. I fråga om elever från särskolan gäller skyldigheten endast om eleven vid prövning enligt 6 kap. 7 § inte tas emot i gymnasiesärskolan, därför att eleven bedöms kunna gå i gymnasieskolan.

Rätt att delta i ett individuellt alternativ

27 §

Den som ska erbjudas sådan utbildning som avses i 26 § har rätt att delta i den utbildning som erbjuds av hemkommunen eller inom samverkansområdet. I mån av plats får eleven också delta i utbildning som anordnas av en annan huvudman om hemkommunen har åtagit sig att svara för kostnaderna för utbildningen.

Om ett individuellt alternativ som hemkommunen erbjuder på ett klart sätt avviker från vad som kan anses motsvara en elevs speciella utbildningsbehov är kommunen skyldig att svara för kostnaderna om eleven anmäler önskemål om att delta i ett sådant utbildningsalternativ som anordnas av en annan huvudman eller en fristående gymnasieskola. Hemkommunens beslut enligt detta stycke får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

28 §

En ungdom som önskar delta i ett individuellt alternativ ska anmäla detta till styrelsen för utbildningen i hemkommunen. Om anmälan avser ett sådant alternativ som anordnas av en annan huvudman ska anmälan omedelbart sändas vidare till styrelsen för den utbildningen. Till anmälan ska styrelsen foga ett yttrande där det framgår om hemkommunen åtar sig att svara för kostnaderna för elevens utbildning, om inte detta framgår av gällande samverkansavtal.

Styrelsen för utbildningen hos den anordnande huvudmannen prövar om en ungdom är behörig att delta i ett individuellt alternativ. Styrelsens beslut får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av den unge.

Antagning av elever

29 §

Styrelsen för utbildningen ansvarar för antagningen till de olika utbildningar som anordnas av kommunen eller landstinget, om inte annat följer av föreskrifter av regeringen.

Antagningsorganisationen får vara gemensam mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. En kommuns eller ett landstings antagningsorganisation får även vara gemensam med

andra kommuner och landsting samt med fristående gymnasieskolor.

Föreskrifter om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen.

Beslut om antagning får inte överklagas.

Elevernas rätt att fullfölja sin utbildning

30 §

Den som har påbörjat en studieväg inom ett nationellt program eller har givits en sådan garanti som avses i 18 § har rätt att fullfölja sin utbildning hos huvudmannen eller inom samverkansområdet. Detta gäller även om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras under studietiden.

Rätten att fullfölja utbildningen gäller även efter ett studieavbrott på högst ett läsår för studier utomlands. Rätten gäller dock inte om den anordnande huvudmannen vid utfärdandet av den garanti som avses i första stycket uttryckligen gjort förbehåll mot dess giltighet i händelse av studieavbrott.

För en elev som går en lärlingsutbildning gäller rätten att fullfölja sin utbildning enligt första och andra styckena och 31 § i första hand att fullfölja lärlingsutbildningen. Om lämplig lärlingsutbildning inte kan ordnas omfattar rätten skolförlagd utbildning inom yrkesprogrammet.

31 §

En elev, som har antagits till en studieväg inom ett nationellt program och påbörjat utbildningen men som därefter flyttar från kommunen eller samverkansområdet för utbildningen, har rätt att fullfölja utbildningen där den nya hemkommunen erbjuder sådan utbildning. Erbjuder den nya hemkommunen inte den aktuella studievägen har eleven rätt att efter eget val fullfölja sin utbildning hos en annan anordnande huvudman.

32 §

En elev som önskar fullfölja sin utbildning med en sådan nationell inriktning eller lärlingsutbildning som startar under det andra eller, i förekommande fall, det tredje läsåret och som inte erbjuds av hemkommunen bör, om det finns plats, få flytta till gymnasieskolan i en kommun eller ett landsting där den önskade

utbildningen anordnas. Styrelsen för utbildningen i den kommun eller det landsting där utbildningen anordnas beslutar om ett sådant mottagande av en elev.

Styrelsens beslut får inte överklagas.

33 §

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om vad som krävs för att påbörja en kurs och om begränsningar i rätten att gå om en kurs.

34 §

Den som har påbörjat ett individuellt alternativ har rätt att fullfölja utbildningen enligt den studieplan som fanns när utbildningen inleddes.

Om eleven har medgivit att studieplanen ändras, har han eller hon rätt att fullfölja utbildningen enligt den ändrade planen.

Rätten att fullfölja utbildningen gäller även efter ett studieuppehåll på högst ett läsår för studier utomlands.

Kostnader

35 §

Utbildningen i gymnasieskolan ska vara avgiftsfri för eleverna. De ska utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs. Huvudmannen får dock besluta att eleverna ska hålla sig med enstaka egna hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Interkommunal ersättning

36 §

En anordnande huvudman som antagit en elev till ett nationellt program har, om eleven inte är hemmahörande i kommunen eller i samverkansområdet för utbildningen, rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om interkommunal ersättning.

37 §

Om inte den anordnande huvudmannen och hemkommunen kommer överens om något annat, och inte heller något annat följer av andra eller tredje styckena, ska den interkommunala ersättningen beräknas enligt anordnarens självkostnad.

Erbjuds utbildningen av hemkommunen ska ersättningen högst uppgå till den kostnad som hemkommunen själv har för motsvarande utbildning. Är anordnarens kostnad lägre ska hemkommunen i stället ersätta den lägre kostnaden. I fråga om utbildning som en elev har påbörjat med hänsyn till sina personliga förhållanden enligt 20 § tredje stycket 1 eller utbildning som en elev fullföljer med stöd av 30 och 31 §§ ska interkommunal ersättning dock betalas enligt bestämmelserna i första stycket.

När det är fråga om en riksrekryterande utbildning eller en regional inriktning inom de nationella programmen ska hemkommunen betala det belopp som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämt har beslutat.

38 §

När det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade elever får regeringen fastställa den extra ersättning som ska lämnas för dessa elever.

39 §

En elevs hemkommun är skyldig att betala ersättning för kostnader för elevens utbildning till anordnare av utbildning som leder fram till International Baccalaureate (IB). Skyldigheten gäller dock endast utbildning för sådana elever som hemkommunen var skyldig att erbjuda gymnasieutbildning vid den tidpunkt då IB-utbildningen började och endast om utbildningsanordnarens avgifter till International Baccalaureate Office (IBO) betalas av staten.

Om parterna inte kommer överens om annat ska ersättning utgå med ett belopp som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer beslutar.

Utbildning som är speciellt anpassad för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning) m.m.

40 §

I denna lag avses med svårt rörelsehindrad den vars rörelsehinder ensamt eller i kombination med annat funktionshinder medför att han eller hon

1. för att kunna följa ett program i gymnasieskolan behöver tillgång till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning, och
2. har behov av habilitering och i vissa fall har behov av boende i elevhem och omvårdnad i boendet.

41 §

Ungdomar som är svårt rörelsehindrade har rätt att få utbildning vid en sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 19 § om de

1. har slutfört sista årskursen i grundskolan eller motsvarande,
2. kan påbörja utbildningen senast under första halvåret det kalenderår de fyller 21 år, och
3. uppfyller de övriga behörighetsvillkor som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskrivit för utbildningen.

Bestämmelsen i första stycket 1 gäller inte utbildning i form av ett individuellt alternativ. För rätt till sådan utbildning krävs att grundskoleutbildningen eller motsvarande har avslutats.

42 §

En sådan gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning som avses i 19 § ska ta emot sökande från hela landet till den speciellt anpassade utbildningen.

43 §

Frågor om antagning till Rh-anpassad utbildning vid vissa gymnasieskolor och andra frågor om rätt till sådan utbildning enligt 19 § prövas av en särskild nämnd, gemensam för sådana gymnasieskolor.

Nämndens beslut i fråga om antagning eller i övrigt om rätt till utbildning får överklagas endast av den som begärt utbildningen. Beslutet överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd. Ett beslut får dock inte överklagas såvitt det gäller placering vid en viss gymnasieskola.

44 §

Avgifter får inte tas ut från eleverna för insatser för omvårdnad i boendet och habilitering som tillhandahålls av staten, kommun eller landsting i anslutning till en gymnasieskola med Rh-anpassad utbildning. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om avgifter för kost och logi.

45 §

Hemkommunen ska betala ersättning för kostnader för boende och omvårdnad i boendet. Hemlandstinget, i förekommande fall hemkommunen, ska betala ersättning för kostnader för habilitering. Ersättningarna ska betalas till den huvudman som enligt avtal med staten svarar för verksamheten.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om sådana ersättningar.

46 §

Regeringen får föreskriva att utbildningen på nationella program får fördelas på fler än tre läsår när det gäller utbildning för döva, hörselskadade och svårt rörelsehindrade.

Stöd till inackordering

47 §

Till elever i gymnasieskolan som behöver inackordering till följd av skolgången ska hemkommunen lämna ekonomiskt stöd, utom i de fall eleverna har tagits emot enligt 21 §. Skyldigheten gäller till och med det första kalenderhalvåret det år ungdomarna fyller 20 år. Stödet ska avse boende, fördyrat uppehälle och resor till och från hemmet. Stödet ska ges kontant eller på annat lämpligt sätt som kommunen bestämmer. Om stödet ges kontant, ska det lämnas med lägst 1/30 av prisbasbeloppet enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring för varje hel kalendermånad som eleven bor inackorderad. Beloppet får avrundas till närmast lägre hela tiotal kronor.

Första stycket gäller dock inte de elever som avses i 40 §. Första stycket gäller inte heller i fråga om utlandssvenska elever som får inackorderingstillägg enligt studiestödslagen (1999:1395).

I 45 § finns bestämmelser om hemkommunens skyldighet att utge ersättning för vissa kostnader för elever som genomgår Rh-anpassad utbildning.

9 kap.

7 c §

En fristående skola ska av Statens skolverk förklaras vara berättigad till bidrag från en elevs hemkommun om huvudmannen uppfyller villkoren och tillämpar bestämmelserna i 7 c – 8 §§ samt uppfyller de ytterligare villkor som regeringen föreskriver i fråga om utbildningen vid fristående gymnasieskolor och om antagningen till och ledningen av sådana skolor. En förklaring om rätt till bidrag får dock lämnas endast om huvudmannen för skolan bedöms ha förutsättningar att bedriva verksamheten i enlighet med ovan angivna villkor.

7 d §

En förklaring enligt 7 c § ska inte lämnas i fråga om utbildning som skulle innebära påtagliga negativa följder för skolväsendet i den kommun där skolan är belägen eller i närliggande kommuner.

7 e §

En fristående gymnasieskola ska svara mot de allmänna mål och den värdegrund som gäller för utbildning inom det offentliga skolväsendet.

En fristående gymnasieskola får inom ramen för vad som sägs i

första stycket ha en konfessionell inriktning.

7 f §

En fristående gymnasieskola ska när det gäller mottagande till nationella program stå öppen för alla sökande som uppfyller behörighetskraven i 5 kap. 1, 16 och 17 §§. Huvudmannen beslutar om en sökande är behörig.

Huvudmannen behöver inte ta emot en sökande om det skulle medföra att betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för skolan.

7 g §

Utbildningen vid en fristående gymnasieskola ska bestå av ett eller flera av de nationella program som anges i bilaga 1. Dessa utbildningar är avsedda att fullföljas inom tre läsår. Huvudmannen får besluta att utbildningen får fördelas på en längre tid än tre läsår.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får, beträffande waldorfskolor, meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första stycket.

7 h §

En fristående gymnasieskola får även anordna ett individuellt alternativ om skolan och elevens hemkommun kommit överens om det bidrag kommunen ska betala för eleven. Utbildningen inom ett

individuellt alternativ ska bedrivas i en omfattning som motsvarar heltidsstudier. Utbildningens omfattning får dock minskas om en elev begär det och huvudmannen finner det förenligt med syftet för utbildningen. Hemkommunens skyldighet att lämna bidrag gäller under högst tre läsår.

En anmälan om att delta i ett individuellt alternativ ska skickas till styrelsen för utbildningen i hemkommunen. Hemkommunen ska omedelbart sända ansökan vidare till huvudmannen för den fristående gymnasieskolan. Behörighetskraven i 5 kap. 1 och 26 §§ gäller för sökande till ett individuellt alternativ som anordnas av en fristående gymnasieskola. Huvudmannen för den fristående gymnasieskolan beslutar om den sökande är behörig att delta i ett individuellt alternativ.

8 §

För en fristående gymnasieskola gäller följande bestämmelser.

1. Bestämmelserna i 5 kap. 2 och 3 §§ om huvudmannens skyldighet att samverka med det omgivande samhället, om elevinflytande över utbildningens utformning samt om syftet med utbildningen.

2. Bestämmelserna i 2 kap. 3, 4 och 5 §§ om krav på utbildning, behörighet och anställningsvillkor för lärare.

3. Bestämmelserna i 5 kap. 5 § om inriktningar inom de nationella programmen, skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning.

4. Bestämmelserna i 5 kap. 6 § om studie- och yrkesvägledning.

5. Bestämmelserna i 5 kap. 8 § om syftet med de nationella programmen och om möjligheten för eleverna att uppnå grundläggande behörighet till högskolestudier.

6. Bestämmelserna i 5 kap. 9 § om utbildningens omfattning, om utbildningens innehåll och betygssättning.

7. Bestämmelserna i 5 kap. 10 § om gymnasieexamen.

8. Bestämmelserna i 5 kap. 11 § om rätten till en minsta garanterad undervisningstid.

9. Bestämmelserna i 5 kap. 22 § andra stycket om att det krävs särskilt beslut för att en rikstrekruterande utbildning till sin struktur och innehåll ska få avvika från vad som gäller för nationella program. När ett sådant beslut fattats ska bestämmelserna i 5 kap. 47 § första stycket tillämpas.

10. Bestämmelserna i 5 kap. 24 § om ansökan till ett nationellt program.

11. Bestämmelsen i 5 kap. 29 § om möjligheten till gemensam antagningsorganisation.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får, beträffande waldorfskolor, meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första

stycket 2, 3, 5 och 6.

8 a §

För varje elev som genomgår sådan utbildning som avses i 8 § lämnas bidrag av hemkommunen. Kommunens skyldighet gäller endast utbildning för sådana elever som hemkommunen var skyldig att erbjuda gymnasieutbildning vid den tidpunkt då utbildningen började.

Om utbildningen *i bidrags-hänseende har hänförs till ett sådant nationellt program som* elevens hemkommun *anordnar, skall* bidraget bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det programmet i de egna gymnasieskolorna. När bidraget bestäms *skall* hänsyn tas till den fristående skolans åtagande och elevens behov. Om en elev har ett omfattande behov av särskilt stöd, är kommunen inte skyldig att lämna bidrag för det särskilda stödet, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

I andra fall än de som avses i andra stycket, *skall* elevens hemkommun betala det belopp som regeringen eller den myndighet som regeringen har bestämt har föreskrivit. För en elev som har ett omfattande behov av särskilt stöd *skall* kommunen därutöver lämna ett extra bidrag. Kommunen är dock inte skyldig att

För varje elev som genomgår sådan utbildning som avses i 7 c § lämnas bidrag av hemkommunen. Kommunens skyldighet gäller endast utbildning för sådana elever som hemkommunen var skyldig att erbjuda gymnasieutbildning vid den tidpunkt då utbildningen började.

Om utbildningen *på det aktuella nationella programmet anordnas av* elevens hemkommun, *ska* bidraget bestämmas efter samma grunder som kommunen tillämpar vid fördelning av resurser till det programmet i de egna gymnasieskolorna. När bidraget bestäms *ska* hänsyn tas till den fristående skolans åtagande och elevens behov. Om en elev har ett omfattande behov av särskilt stöd, är kommunen inte skyldig att lämna bidrag för det särskilda stödet, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

I andra fall än de som avses i andra stycket, *ska* elevens hemkommun betala det belopp som regeringen eller den myndighet som regeringen har bestämt har föreskrivit. För en elev som har ett omfattande behov av särskilt stöd *ska* kommunen därutöver lämna ett extra bidrag. Kommunen är dock inte skyldig att

lämna extra bidrag, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

lämna extra bidrag, om betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för kommunen.

9 §

Om inte kommunen och skolan har kommit överens om annat, *skall* bidraget enligt 8 c § beräknas för ett bidragsår i sänder. Varje bidragsår börjar den 1 januari.

För att en fristående skola som avses i 8 eller 8 b § *skall* ha rätt till bidrag gäller att skolan har ansökt om att bli förklarad som bidragsberättigad före den 1 april kalenderåret innan det år utbildningen startar.

Om inte kommunen och skolan har kommit överens om annat, *ska* bidraget enligt 8 c § beräknas för ett bidragsår i sänder. Varje bidragsår börjar den 1 januari.

För att en fristående skola som avses i 7 c eller 8 b § *ska* ha rätt till bidrag gäller att skolan har ansökt om att bli förklarad som bidragsberättigad före den 1 april kalenderåret innan det år utbildningen startar.

10 §

Utbildningen vid fristående skolor, som får bidrag enligt 8 §, *skall* vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna skall utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. Skolan får dock besluta att eleverna *skall* hålla sig med enstaka hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Utbildningen vid fristående skolor, som får bidrag enligt 8 b §, *skall* vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna *skall* utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmateriel,

Utbildningen vid fristående gymnasieskolor *ska* vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna ska utan kostnad ha tillgång till böcker, verktyg och andra hjälpmedel som behövs. Skolan får dock besluta att eleverna *ska* hålla sig med enstaka hjälpmedel. I verksamheten får också förekomma enstaka inslag som kan medföra en obetydlig kostnad för eleverna.

Utbildningen vid fristående skolor, som får bidrag enligt 8 b §, *ska* vara avgiftsfri för de elever som bidragen avser. Eleverna *ska* utan kostnad ha tillgång till böcker, skrivmateriel,

verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. I verksamheten får dock förekomma enstaka inslag som kan föranleda en obetydlig kostnad för eleven.

Skolan får inte ta ut avgifter i samband med ansökan om plats i en utbildning som avses i första eller andra stycket.

verktyg och andra hjälpmedel som behövs för en tidsenlig utbildning. I verksamheten får dock förekomma enstaka inslag som kan föranleda en obetydlig kostnad för eleverna.

13 §

Fristående skolor som får bidrag för viss utbildning enligt 8, 8 b eller 8 d § *skall*, i fråga om den utbildningen, stå under tillsyn av Statens skolverk och vara skyldig att delta i den uppföljning och utvärdering av skolväsendet som genomförs av Skolverket.

I fråga om fristående skolor som får bidrag enligt 8, 8 b eller 8 d § *skall*, i fråga om den utbildningen, den kommun där skolan är belägen ha rätt till insyn i skolans verksamhet. Sådana skolor är skyldiga att i den utsträckning som kommunen bestämmer delta i den uppföljning och utvärdering som kommunen gör av sitt eget skolväsende.

Fristående skolor som avses i 8 § är vidare skyldiga att delta i riksomfattande prov i den utsträckning som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Fristående skolor som får bidrag för viss utbildning enligt 7 c, 8 b eller 8 d § *ska*, i fråga om den utbildningen, stå under tillsyn av Statens skolverk och vara skyldiga att delta i den uppföljning och utvärdering av skolväsendet som genomförs av Skolverket.

I fråga om fristående skolor som får bidrag enligt 7 c, 8 b eller 8 d § *ska*, i fråga om den utbildningen, den kommun där skolan är belägen ha rätt till insyn i skolans verksamhet. Sådana skolor är skyldiga att i den utsträckning som kommunen bestämmer delta i den uppföljning och utvärdering som kommunen gör av sitt eget skolväsende.

Fristående skolor som avses i 7 c § är vidare skyldiga att delta i riksomfattande prov i den utsträckning som föreskrivs av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

14 §

Om en fristående skola som har rätt till bidrag enligt 7 a, 8,

Om en fristående skola som har rätt till bidrag enligt 7 a, 7 c,

8 b eller 8 d § inte längre uppfyller kraven för att få bidrag och bristerna inte avhjälpas efter påpekande för huvudmannen, *skall* förklaringen om rätt till bidrag återkallas. Detsamma gäller om en fristående skola trots påpekande inte iakttar sin skyldighet enligt 13 § att delta i den uppföljning och utvärdering som genomförs av Statens skolverk.

Om verksamheten vid en fristående skola som har rätt till bidrag enligt 8 eller 8 b § förändras i sådan utsträckning att det innebär påtagliga negativa följder för skolväsendet i den kommun där skolan är belägen eller i närliggande kommuner, *skall* Statens skolverk återkalla rätten till bidrag. Rätten till bidrag *skall* också återkallas, om skolan tar ut avgifter i strid med 10 §.

8 b eller 8 d § inte längre uppfyller kraven för att få bidrag och bristerna inte avhjälpas efter påpekande för huvudmannen, *ska* förklaringen om rätt till bidrag återkallas. Detsamma gäller om en fristående skola trots påpekande inte iakttar sin skyldighet enligt 13 § att delta i den uppföljning och utvärdering som genomförs av Statens skolverk.

Om verksamheten vid en fristående skola som har rätt till bidrag enligt 7 c eller 8 b § förändras i sådan utsträckning att det innebär påtagliga negativa följder för skolväsendet i den kommun där skolan är belägen eller i närliggande kommuner, *ska* Statens skolverk återkalla rätten till bidrag. Rätten till bidrag *ska* också återkallas, om skolan tar ut avgifter i strid med 10 §.

15 §

När en skolpliktig elev börjar eller slutar vid en fristående skola, *skall* huvudmannen för skolan snarast lämna uppgift om detta till styrelsen för utbildningen i elevens hemkommun.

När en skolpliktig elev börjar eller slutar vid en fristående skola, *ska* huvudmannen för skolan snarast lämna uppgift om detta till styrelsen för utbildningen i elevens hemkommun. *På samma sätt ska uppgift lämnas när en elev börjar eller slutar i en fristående gymnasieskola.*

Om en elev fullföljt årskurs nio utan att ha uppnått behörighet till det program i gymnasieskolan han eller hon önskar söka, ska uppgift om detta lämnas till

elevens hemkommun.

I 3 kap. 14 § finns föreskrifter om uppgiftsskyldighet vid vissa fall av frånvaro.

16 b §

Bestämmelserna i 2 kap. 4 och 5 §§ om behörighet och anställningsvillkor för lärare, förskollärare och fritidspedagoger gäller också för fristående skolor som är godkända enligt 2 § eller har rätt till bidrag enligt 8 eller 8 b §.

Bestämmelserna i 2 kap. 4 och 5 §§ om behörighet och anställningsvillkor för lärare, förskollärare och fritidspedagoger gäller också för fristående skolor som är godkända enligt 2 § eller har rätt till bidrag enligt 8 b §.

Regeringen får meddela föreskrifter om undantag från bestämmelserna i första stycket.

16 c §

Den som vill överta verksamhet vid en godkänd fristående skola eller en fristående skola som har förklarats berättigad till bidrag enligt 8 eller 8 b §, *skall* ansöka om fortsatt godkännande respektive om förklaring om fortsatt rätt till bidrag. En sådan ansökan *skall* bifallas, om den som vill överta verksamheten uppfyller kraven i 9 kap. 2 § första stycket 2, 8 § första stycket 2 respektive 8 b § första stycket 2.

Den som vill överta verksamhet vid en godkänd fristående skola eller en fristående skola som har förklarats berättigad till bidrag enligt 7 c eller 8 b §, *ska* ansöka om fortsatt godkännande respektive förklaring om fortsatt rätt till bidrag. En sådan ansökan *ska* bifallas, om den som vill överta verksamheten uppfyller kraven i 9 kap. 2 § första stycket 2, 7 c § respektive 8 b § första stycket 2.

Ärenden enligt första stycket prövas av Statens skolverk. Om ärendet avser en fristående skola som motsvarar specialskolan prövas dock ärendet av styrelsen för specialskolan.

17 §

Beslut av Statens skolverk i följande ärenden får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol:
– godkännande eller återkallande av godkännande för en fri-

Beslut av Statens skolverk i följande ärenden får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol:
– godkännande eller återkallande av godkännande för en fri-

stående skola enligt 1, 5 eller 12 §,
 – fortsatt godkännande enligt 16 c §,
 – rätt till bidrag eller återkallande av sådan rätt enligt 6, 6 a, 7 a, 8, 8 b, 8 d, 12 eller 14 §, eller

stående skola enligt 1, 5 eller 12 §,
 – fortsatt godkännande enligt 16 c §,
 – rätt till bidrag eller återkallande av sådan rätt enligt 6, 6 a, 7 a, 7 c, 8 b, 8 d, 12 eller 14 §, eller

– förklaring om fortsatt rätt till bidrag enligt 16 c §.

– förklaring om fortsatt rätt till bidrag enligt 16 c §.

Beslut av styrelsen för utbildningen i följande ärenden får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol:

– godkännande eller återkallande av godkännande för en fristående skola enligt 1 § tredje stycket eller 12 §, eller
 – fortsatt godkännande enligt 16 c §.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Beslut av styrelsen för utbildningen i ärenden som avses i 3, 4 och 16 §§ får överklagas hos Skolväsendets överklagandenämnd. Beslut som avses i 3 § får överklagas endast av barnets vårdnadshavare. Beslut som avses i 16 § får överklagas endast av eleven eller företrädare för denne.

Beslut av huvudmannen för en fristående gymnasieskola i ärenden om behörighet som avses i 7 f § första stycket och 7 h § andra stycket får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd av den unge.

18 §

Bestämmelserna i 1 kap. 20–22 §§ om omhändertagande av föremål gäller också för fristående skolor som är godkända enligt 2 § eller har rätt till bidrag enligt 8 eller 8 b §.

Bestämmelserna i 1 kap. 20–22 §§ om omhändertagande av föremål gäller också för fristående skolor som är godkända enligt 2 § eller har rätt till bidrag enligt 7 c eller 8 b §.

11 kap.*17 a §*

Varje kommun ansvarar för att kommuninnevånare som enligt 17 b § har rätt till en viss utbildning och önskar delta i den, får det.

17 b §

Varje kommuninnevånare som är behörig att delta i gymnasial vuxenutbildning enligt 19 § och som har en examen från ett yrkesprogram men inte har uppnått grundläggande behörighet till högskolestudier har rätt att delta i gymnasial vuxenutbildning i syfte att uppnå en sådan behörighet.

Den som har rätt att delta i gymnasial vuxenutbildning enligt första stycket har rätt att delta i sådan utbildning i en annan kommun eller ett landsting om utbildningen finns där och utbildningen inte erbjuds av hemkommunen. I ett sådant fall är hemkommunen skyldig att svara för kostnaderna för elevens utbildning och bestämmelserna i 5 kap. 47 § ska tillämpas beträffande ungdomar fram till och med det första kalenderhalvår det år ungdomarna fyller tjugo år.

19 §

Varje kommuninnevånare är behörig att delta i gymnasial vuxenutbildning om han är bosatt i landet och i övrigt uppfyller föreskrivna villkor,

1. från och med andra kalenderhalvåret det år han fyller 20 år, eller

2. när han slutfört utbildning på ett nationellt program eller likvärdig utbildning i gymnasieskolan.

Regeringen får föreskriva att också den som inte är bosatt i landet *skall* vara behörig att delta.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får föreskriva att också den som inte *uppfyller åldersvillkoret eller* som inte är bosatt i landet *ska* vara behörig att delta.

Föreskrifter om ytterligare behörighetsvillkor och om urval mellan behöriga sökande meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Bestämmelserna i denna paragraf gäller inte den som är intagen i kriminalvårdsanstalt.

19 a §

Kommunerna ska erbjuda behöriga sökanden som inte avlagt en sådan gymnasieexamen som avses i 5 kap. 10 § en möjlighet att göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om kommunernas skyldighet att erbjuda utbildning som leder fram till en gymnasieexamen samt föreskrifter om utbildningens innehåll och utformning.

15 kap.

2 §

Regeringen får meddela föreskrifter om möjlighet att låta enskilda och andra utomstående svara för enstaka inslag i verksamheten inom det offentliga skolväsendet för barn och ungdom.

När det gäller utbildning i form av ett individuellt *program* får regeringen föreskriva att enskilda och andra utomstående får anordna mer av utbildningen än som följer av första stycket.

När det gäller utbildning i form av ett individuellt *alternativ* får regeringen föreskriva att enskilda och andra utomstående får anordna mer av utbildningen än som följer av

första stycket.

Bestämmelserna i 2 kap. 4–7 §§ gäller inte sådan utbildning som med stöd av första eller andra styckena anordnas genom annan än huvudman för det offentliga skolväsendet.

*Bilaga 1***Nationella program****Yrkesprogram**

Programmet för bygg- och anläggningsteknik
Programmet för djurhållning och naturbruk
Programmet för el- och energiteknik
Programmet för flygteknik
Programmet för fordon och transporter
Programmet för handel och administrativ service
Programmet för hantverk
Programmet för hotell och turism
Programmet för industriell teknik
Programmet för ledarskap och friskvård
Programmet för restaurang och livsmedel
Programmet för sjöfartsteknik
Programmet för VVS-, klimat- och fastighetsteknik
Programmet för vård och omsorg

Högskoleförberedande program

Programmet för ekonomi
Programmet för estetik och humaniora
Programmet för naturvetenskap
Programmet för samhällsvetenskap och media
Programmet för teknik

*Bilaga 2***Poängplan för nationella program i gymnasieskolan**

<i>Ämne</i>	<i>Gymnasiepoäng</i>
Ämnen som i nedan angiven omfattning ingår i de nationella programmen (gymnasiegemensamma ämnen)	
Yrkesprogram	
Svenska/svenska som andraspråk	100
Engelska	100
Matematik	100
Idrott och Hälsa	100
Historia	50
Religionskunskap	50
Samhällskunskap	50
Naturkunskap	50
Högskoleförberedande program	
Svenska/svenska som andraspråk	300
Engelska	200
Matematik	200/300*
Idrott och Hälsa	100
Historia	50/100/200**
Religionskunskap	50
Samhällskunskap	100/200***
Naturkunskap	100****
Ämnen genom vilka programmet får sin karaktär	
Yrkesprogram	1 600
Högskoleförberedande program	950/1 100
Individuella val	200
Examensuppgift	100
Summa gymnasiepoäng	2 500

- * Programmet för naturvetenskap och programmet för teknik 300.
- ** Programmet för ekonomi, programmet för samhällsvetenskap och media samt programmet för naturvetenskap 100. Programmet för estetik och humaniora 200.
- *** Programmet för ekonomi 200.
- **** I programmet för naturvetenskap ersätts naturkunskap med karaktärsämnena biologi, fysik och kemi, i programmet för teknik med karaktärsämnena fysik och kemi.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010 och ska tillämpas för utbildning som påbörjas efter den 1 juli 2010.

2 Förslag till ändring i gymnasieförordningen (1992:394)

Härigenom föreskrivs i fråga om gymnasieförordningen (1992:394)

dels att 1 kap. 7 §, 2 kap. 6, 7, 10, 12, 15, 16, 19 och 21 §§, 2 kap. 18 §, 5 kap. 20 och 25 §§ ska upphöra att gälla,

dels att 1 kap. 2, 4, 5, 6, 8, 10, 11 och 12 §§, 2 kap. 1, 2, 3, 5, 11, 13, 14, 17, 18, 20 och 22 §§, 3 kap. 2, 3 och 5 §§, 5 kap. 1, 2, 3, 4, 15, 16, 17, 18, 19, 22 och 23 §§, 6 kap. 1, 4, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16 och 17 §§, 7 kap. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 och 19 §§ samt 8 kap. 1 § ska ha följande lydelse

dels att det i förordningen ska införas nya paragrafer 1 kap. 2 a, 2 b, 2 c 4 a, och 12 a §§, 2 kap. 1 a, 2 a, 6, 13 a, 14 a, 14 b, 18, 20 a och 21 §§, 5 kap. 1 a, 1 b, 1 c, 1 d, 1 e, 1 f, 15 a §, 16 a, 16 b, 16 c, 16 d, 16 e, 16 f, 16 g och 16 h §§, 6 kap. 1 a och 7 a §§, 7 kap. 3 a, 3 b, 3 c, och 4 a §§, samt närmast före 1 kap. 4, 4 a, 5 och 12 §§, 2 kap. 6, 11, 14, 18 och 20 §§, 5 kap. 1 a, 1 c, 15, 16 a och 17 §§, 6 kap. 9, 13 och 16 §§, 7 kap. 1, 8 och 13 §§ nya rubriker av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

2 §

I denna förordning avses med

arbetsplatsförlagd utbildning: kursplanestyrd utbildning på ett program som genomförs på en arbetsplats utanför skolan,

garanterad undervisningstid: den minsta undervisningstid i timmar som eleverna skall erbjudas enligt 5 kap. 4 d § skollagen (1985:1100),

gymnasiepoäng: ett mått på studieomfattningen av en kurs; en fullständig gymnasieutbildning på ett nationellt *eller specialutformat* program består av

I denna förordning avses med

arbetsplatsförlagt lärande: lärande på ett program som genomförs på en arbetsplats utanför skolan,

gymnasial lärlingsutbildning: utbildning på ett yrkesprogram som till en omfattning om minst 1 250 gymnasiepoäng genomförs på en eller flera arbetsplatser utanför skolan,

garanterad undervisningstid: den minsta undervisningstid i timmar som eleverna ska erbjudas enligt 5 kap. 11 § skollagen

2 500 gymnasiepoäng,

gemensam karaktärsämneskurs: kurs i karaktärsämne som skall ingå i programmet, karaktärsämnen: de ämnen genom vilka programmet får sin karaktär,

kärnämnen: de ämnen som ingår i alla nationella och specialutformade program, dvs. svenska eller svenska som andraspråk, engelska, samhällskunskap, religionskunskap, matematik, naturkunskap, idrott och hälsa samt estetisk verksamhet, i den omfattning de har enligt bilaga 2 till skollagen (1985:1100); ytterligare kärnämnen kan förekomma i utbildning för döva enligt föreskrifter i 9 kap.,

projektarbete: ett större arbete som eleverna genomför inom ramen för *programmålen*,

riksrekryterande utbildning: en utbildning till vilken, enligt författning eller särskilt beslut av regeringen, sökande från hela landet skall tas emot i första hand,

studieväg: det program eller, om programmet är indelat i inriktningar, det program och den inriktning som eleven går på,

undervisningstid: tid för arbete som planerats av lärare och elever tillsammans och som eleverna genomför under en lärares ledning,

valbar kurs: kurs i ett karaktärsämne som inom *programmålens ram* kompletterar de gemen-

(1985:1100),

gymnasiepoäng: ett mått på studieomfattningen av en kurs; en fullständig gymnasieutbildning på ett nationellt program består av 2 500 gymnasiepoäng,

gymnasiegemensamma ämnen: de ämnen som ingår i alla nationella program, dvs. svenska eller svenska som andraspråk, matematik, engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, idrott och hälsa och naturkunskap (naturkunskap förekommer inte på programmet för naturvetenskap och programmet för teknik), i den omfattning de har enligt bilaga 2 till skollagen (1985:1100); ytterligare gymnasiegemensamma ämnen kan förekomma i utbildning för döva enligt föreskrifter i 9 kap.,

karaktärsämnen: de ämnen genom vilka programmet får sin karaktär,

programgemensam karaktärsämneskurs: kurs i karaktärsämne som ska ingå i programmet,

programfördjupning: en eller flera kurser som innebär en fördjupning av karaktärsämnena inom respektive program,

yrkesutgång: en av Statens skolverk fastställd kombination av kurser inom yrkesprogrammens programfördjupning som leder till en viss yrkeskompetens,

examensuppgift: en uppgift om 100 gymnasiepoäng som eleverna genomför inom ramen för exa-

samma karaktärsämneskurserna och kurserna som ingår i en inriktning inom programmet, yrkesämnen: karaktärsämnen som har en yrkesinriktad profil.

Den som har det ledningsansvar som enligt 2 kap. 2 § skollagen (1985:1100) vilar på rektorn *skall* också benämnas rektor.

mensmålen,

riksrekryterande utbildning: en utbildning till vilken, enligt författning eller särskilt beslut av *Statens skolverk*, sökande från hela landet ska tas emot i första hand,

undervisningstid: tid för arbete som planerats av lärare och elever tillsammans och som eleverna genomför under en lärares ledning.

Den som har det ledningsansvar som enligt 2 kap. 2 § skollagen (1985:1100) vilar på rektorn *ska* också benämnas rektor.

2 a §

Nationella rådet för utbildning och de nationella programråden har vissa uppgifter enligt denna förordning utöver vad som framgår av bestämmelserna om dessa råd i förordningen (2002:1160) med instruktion för Statens skolverk.

2 b §

För varje yrkesprogram ska det finnas ett lokalt programråd för samverkan mellan skolan och arbetslivet. Rådet kan vara gemensamt för flera program. Rådet ska bestå av representanter för den anordnande huvudmannen, lärare, elever, partsrepresentanter och representanter för arbetsplatserna. I rådet får även ingå andra intressenter från arbetslivet. Styrelsen för utbild-

ningen beslutar om vilka som ska ingå i rådet. Rektorn eller den rektorn bestämmer ska vara ordförande i rådet. Rådet bestämmer själv sina arbetsformer.

2 c §

Styrelsen för utbildningen ansvarar för att det för varje högskoleförberedande program organiseras en samverkan mellan gymnasieskolan och högskolesektorn.

Programmål

Examensmål

För vart och ett av de nationella programmen gäller programmål som regeringen fastställer.

Ett specialutformat program som erbjuds en grupp elever skall ha programmål som fastställs av kommunen.

4 §

Regeringen beslutar om examensmål för vart och ett av de nationella programmen. De innehåller allmänna mål för programmet, mål för examensuppgiften och examenskrav.

Nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning

4 a §

Statens skolverk får meddela föreskrifter om en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildningen. Den gäller för alla yrkesprogram och den innehåller mål och betygskriterier för det arbetsplatsförlagda lärandet.

Kurser och kursplaner

Ämnesplaner och kurser

5 §

Av 5 kap. 4 c § andra stycket skollagen (1985:1100) följer att utbildningen inom varje ämne *skall* ske i form av en eller flera kurser. En kurs *skall* omfatta minst 50 gymnasiepoäng och bör inte omfatta mer än 200 gymnasiepoäng. Poängtalet *skall* vara jämnt delbart med 50.

En kurs får inte delas upp i delkurser.

Av 5 kap. 9 § andra stycket skollagen (1985:1100) följer att utbildningen inom varje ämne *ska* ske i form av en eller flera kurser. En kurs *ska* omfatta minst 50 gymnasiepoäng och *om kursen har en större omfattning* ska poängtalet vara jämnt delbart med 50.

6 §

För varje kurs *och för projektarbetet* *skall* det finnas en kursplan. Det *skall* av kursplanen framgå dels kursens mål *och målen för projektarbetet*, dels den kunskapsnivå som alla elever minst *skall* ha uppnått *vid kursens slut eller efter genomfört projektarbete*. Kursplanen *skall* ge utrymme för läraren och eleverna att själva planera undervisningen.

Statens skolverk *får* meddela föreskrifter om *kursplaner*.

Styrelsen för utbildningen *fastställer kursplaner för lokala kurser enligt de riktlinjer som framgår av första stycket och av 2 kap. 14 och 16 §§*.

För varje ämne *ska* det finnas en ämnesplan. Det *ska* av ämnesplanen framgå dels ämnets syfte *och mål*, dels *var och en av de ingående kursernas centrala innehåll och betygskriterier*. Ämnesplanen *ska* ge utrymme för läraren och eleverna att själva planera undervisningen.

Statens skolverk *ska*, *efter samråd med avnämarna*, meddela föreskrifter om *ämnesplanerna*.

8 §

Av kursplanen för varje kurs *skall* framgå hur många gymnasiepoäng *kursen* omfattar samt *till vilket ämne kursen hör*.

Av ämnesplanen *ska* framgå *vilka kurser som ingår i ämnet* samt hur många gymnasiepoäng *varje kurs* omfattar.

10 §

Poängplan för gymnasieskolas nationella *och specialutformade* program finns i bilaga 2 till skollagen (1985:1100).

Poängplan för gymnasieskolas nationella program finns i bilaga 2 till skollagen (1985:1100).

11 §

Styrelsen för utbildningen beslutar om antalet undervisningstimmar för varje kurs *och för projektarbete samt* om fördelningen av undervisningstiden.

Styrelsen för utbildningen *skall* kunna redovisa hur varje elev har erbjudits sin garanterade undervisningstid.

Styrelsen för utbildningen beslutar om antalet undervisningstimmar för varje kurs, *omfattningen av handledning för examensuppgiften och* om fördelningen av undervisningstiden. *Under fyra arbetsveckor ska eleven helt få ägna sig åt examensuppgiften. Tiden för examensuppgiften får vara sammanhållen eller delas upp i högst fyra perioder.*

Styrelsen för utbildningen ska kunna redovisa hur varje elev har erbjudits sin garanterade undervisningstid.

Individuell studieplan**Studieplan**

12 §

För varje elev *skall* det upprättas en *individuell* studieplan. Den *skall* innehålla uppgifter om elevens studieväg och om det val av kurser eleven gjort. Av studieplanen *skall* det också framgå om eleven följer ett fullständigt, utökat eller reducerat program. Om eleven följer ett utökat program *skall* det framgå vilka kurser som ingår i elevens fullständiga program och vilka kurser som ligger utanför det fullständiga programmet.

För varje elev *ska* det upprättas en studieplan. Den ska innehålla uppgifter om elevens studieväg och om de val av kurser eleven *har* gjort. Av studieplanen *ska* det också framgå om eleven följer ett fullständigt, utökat eller reducerat program. Om eleven följer ett utökat program *ska* det framgå vilka kurser som ingår i elevens fullständiga program och vilka kurser som ligger utanför det fullständiga programmet.

Rektorn eller den rektorn bestämmer ska skriva in i studieplanen och redovisa för eleven hur eleven har erbjudits sin garanterade undervisningstid.

12 a §

För elever som går på ett individuellt alternativ ska det i enlighet med 5 kap. 13 § skollagen (1985:1100) upprättas en studieplan. En sådan studieplan ska innehålla uppgifter om vilka kurser eleven läser och vilka eventuella andra utbildningsinslag som eleven genomför. Dessutom ska för dessa elever ett sådant åtgärdsprogram som avses i 8 kap. 1 a § utarbetas.

2 kap.

1 §

De nationellt fastställda inriktningarna på de nationella programmen framgår av bilaga 1.

Styrelsen för utbildningen får också fastställa lokala inriktningar inom de nationella programmen. Sådana inriktningar skall ligga inom ramen för de bestämmelser som gäller om programmet.

Regeringen meddelar särskilda föreskrifter med riktlinjer för utformningen av lokala inriktningar.

De nationella inriktningarna på de nationella programmen framgår av bilaga 1.

Statens skolverk får medge att en kommun eller ett landsting under en provoperiod får anordna en regional inriktning inom de nationella programmen.

Efter förslag från Statens skolverk kan regeringen föreskriva att en tidigare regional inriktning ska vara nationell. Skolverket ska inhämta ett yttrande från Nationella rådet för utbildning innan verket lämnar sitt förslag till regeringen.

Regeringen meddelar särskilda föreskrifter med riktlinjer

för utformningen av regionala inriktningar.

1 a §

För utbildning inom de nationella programmen ska Statens skolverk, efter hörande av det aktuella nationella programrådet, meddela föreskrifter om vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas som programfördjupning. För de högskoleförberedande programmen ska vissa kurser erbjudas inom programfördjupningen eller individuellt val enligt 5 kap. 19 §.

För utbildning inom yrkesprogrammen får Statens skolverk, efter hörande av det aktuella nationella programrådet, meddela föreskrifter om en kombination av kurser inom utrymmet för programfördjupning som leder till en viss yrkeskompetens (en yrkesutgång).

2 §

Riksrekrytering får beviljas om

1. det finns ett nationellt behov av utbildningen som motiverar riksrekrytering,
2. arbetslivets medverkan är tillräcklig för att säkerställa utbildningens kvalitet, och
3. kostnaden för utbildningen är rimlig.

Efter ansökan av en *kommun* eller ett *landsting* skall Statens skolverk besluta om en utbild-

Riksrekrytering får beviljas om

1. det finns ett nationellt behov av utbildningen som motiverar riksrekrytering,
2. arbetslivets *eller en högskolas eller universitets* medverkan är tillräcklig för att säkerställa utbildningens kvalitet, och
3. kostnaden för utbildningen är rimlig.

Efter ansökan av en *anordnande huvudman* får Statens skolverk, efter att ha inhämtat ett

ning skall vara riksrekryterande. Skolverket får meddela föreskrifter om sådana ansökningar.

Riksrekryterande är även utbildningar på lokala inriktningar inom industriprogrammet och livsmedelsprogrammet som omfattar minst 400 gymnasiepoäng.

yttrande från Nationella rådet för utbildning och efter hörande av det nationella programrådet, besluta om en utbildning ska vara riksrekryterande. I beslutet ska anges vilken interkommunal ersättning som elevens hemkommun ska betala till den huvudman som anordnar utbildningen. Skolverket får meddela föreskrifter om sådana ansökningar.

2 a §

Om det är nödvändigt för att en viss utbildning ska kunna svara mot ett nationellt behov enligt 2 eller 3 § får Statens skolverk besluta att den riksrekryterande utbildningen till sin struktur och innehåll får avvika från vad som annars gäller för nationella program. Utbildningens nivå ska motsvara ett nationellt program och av Skolverkets beslut ska framgå att den hänförs till ett visst nationellt program. Om synnerliga skäl föreligger får Statens skolverk besluta att en utbildning inte ska hänföras till ett visst nationellt program. I ett sådant fall ska Skolverket besluta om examensmål för utbildningen.

Särskilda bestämmelser om urval till utbildningen finns i 6 kap. 7 a §.

3 §

En utbildning där ämnet specialidrott ingår kan vara riksrekryterande om det från nationell synpunkt krävs för att tillgodose elitidrottens behov och idrotten ställer särskilda krav på gemensam träning (riksrekryterande idrottsutbildning).

Statens skolverk *skall* efter samråd med Sveriges Riksidrottsförbund på ansökan av en *kommun* besluta om var riksrekryterande idrottsutbildningar får anordnas och om hur många platser dessa utbildningar får omfatta.

Statens skolverk *ska* efter samråd med Sveriges Riksidrottsförbund på ansökan av en *huvudman* besluta om var riksrekryterande idrottsutbildningar får anordnas och om hur många platser dessa utbildningar får omfatta. *I beslutet ska anges vilken interkommunal ersättning som en elevs hemkommun ska betala till den huvudman som anordnar utbildningen.*

Statens skolverk får också besluta om avvikelser från vad som annars gäller för nationella program enligt 2 a §. Till exempel får Skolverket i beslutet ange att den riksrekryterande idrottsutbildningen ska ha möjlighet att använda programfördjupning om 200 gymnasiepoäng, tillsammans med det individuella valet och, i förekommande fall, utökat program för ämnet specialidrott.

Statens skolverk får meddela föreskrifter om ansökan att få anordna riksrekryterande idrottsutbildningar.

5 §

I Stockholms kommun får finskspråkig utbildning anordnas på program. Denna utbildning *skall* vara öppen för sökande från hela landet.

Utbildningen *skall* i första hand förbehållas elever, som har tillräckliga kunskaper *och färdigheter* i finska språket för att kunna tillgodogöra sig undervisningen men vars kunskaper i svenska är alltför bristfälliga för att de *skall* kunna tillgodogöra

I Stockholms kommun får finskspråkig utbildning anordnas på program. Denna utbildning *ska* vara öppen för sökande från hela landet.

Utbildningen *ska* i första hand förbehållas elever, som har tillräckliga kunskaper i finska språket för att kunna tillgodogöra sig undervisningen men vars kunskaper i svenska är alltför bristfälliga för att de *ska* kunna tillgodogöra sig en

sig en svenskspråkig gymnasieutbildning. I andra hand får utbildningen ges till elever som vill utveckla sin tvåspråkighet.

svenskspråkig gymnasieutbildning. I andra hand får utbildningen ges till elever som vill utveckla sin tvåspråkighet.

Stockholms kommun har rätt till ersättning för sina kostnader för elevens utbildning från elevens hemkommun.

Av Statens skolverk godkända idrottsutbildningar som inte är riksrekryterande

6 §

Även andra utbildningar än de som är riksrekryterande idrottsutbildningar enligt 3 § kan bedriva ämnet specialidrott med vissa avvikelser från nationella program. Sådana avvikelser kan endast gälla att idrottsutbildningen ska ha möjlighet att använda programfördjupning om 200 gymnasiepoäng, tillsammans med det individuella valet och, i förekommande fall, utökat program för ämnet specialidrott. En ansökan om att få bedriva en sådan utbildning ska lämnas till Statens skolverk. För att en ansökan ska kunna godkännas krävs att idrottsutbildningen är av elitkaraktär, att det finns ett regionalt behov av utbildningen samt att den tillstyrks av respektive specialidrottsförbund. Skolverket beslutar även om hur många platser utbildningen får omfatta. I fråga om urval till utbildningen gäller bestämmelserna i 4 §.

*Lokala inriktningar**Regionala inriktningar*

11 §

Styrelsen för utbildningen får besluta om lokala inriktningar inom de nationella programmen. En lokal inriktning skall tillgodose ett sådant lokalt eller regionalt utbildningsbehov som inte kan tillgodoses inom ramen för de nationellt fastställda programmen och inriktningarna.

En lokal inriktning kan omfatta andra och tredje utbildningsåret eller endast tredje utbildningsåret på något av de nationella programmen.

Statens skolverk får, efter att ha inhämtat ett yttrande från Nationella rådet för utbildning och efter hörande av det nationella programrådet, besluta att en kommun eller ett landsting under en provperiod om fyra år får anordna en regional inriktning inom de nationella programmen. En regional inriktning ska tillgodose ett sådant regionalt utbildningsbehov som inte kan tillgodoses inom ramen för de nationellt fastställda programmen och inriktningarna.

En regional inriktning kan omfatta ett, två eller tre utbildningsår på något av de nationella programmen.

13 §

Av beslutet om att anordna en lokal inriktning skall det framgå dels målen för utbildningen, dels de kunskaper eleverna skall ha uppnått vid fullföljd utbildning. Vidare skall det av beslutet framgå dels vilka kurser som inriktningen innehåller utöver kärnämnen och för programmet gemensamma karaktärsämneskurser, dels vilka kursplaner som skall tillämpas.

Före beslut om att anordna en lokal inriktning bör styrelsen för utbildningen i förekommande fall samråda med berörd yrkesnämnd eller motsvarande

Av ansökan om att få anordna en regional inriktning under en provperiod ska det framgå dels vilka kurser som inriktningen innehåller utöver kurser i de gymnasiegemensamma ämnena och för programmet gemensamma karaktärsämneskurser, dels vilka ämnesplaner som ska tillämpas.

Före ansökan om att få anordna en regional inriktning ska styrelsen för utbildningen samråda med det lokala programrådet eller motsvarande

samarbetsorgan.

samarbetsorgan. *Till ansökan ska fogas ett skriftligt utlåtande från det lokala programrådet eller motsvarande samarbetsorgan.*

13 a §

Statens skolverk får innan provperioden om fyra år är slut
– efter att ha inhämtat ett yttrande från Nationella rådet för utbildning,

– efter hörande av det nationella programrådet, och

– efter inhämtande av huvudmannens utvärdering, fastställa den regionala inriktningen. I beslutet ska anges vilken interkommunal ersättning som en elevs hemkommun ska betala till den huvudman som anordnar utbildningen. Om någon annan huvudman önskar anordna den fastställda regionala inriktningen får huvudmannen ansöka om det i enlighet med bestämmelserna i 11 och 13 §§.

Lokala kurser

Nya kurser och ämnen

14 §

Styrelsen för utbildningen får besluta om att inrätta lokala kurser.

Statens skolverk får besluta att en kommun eller ett landsting under en provperiod om två år får anordna en ny kurs samt besluta om hur många gymnasiepoäng den omfattar.

En lokal kurs skall ge kunskaper i ett eller flera ämnen inom ett bestämt kunskapsområde och svara mot sådana behov som inte tillgodoses

En ny kurs ska ge kunskaper i ett befintligt ämne eller i ett nytt ämne inom ett bestämt kunskapsområde och svara mot sådana behov som inte tillgodo-

genom en nationellt fastställd kursplan.

En lokal kurs kan förekomma på nationella, specialutformade och individuella program. En lokal kurs får inte ersätta kurser i kärnämnen eller de kurser i karaktärsämnena som är gemensamma för ett nationellt program eller finns inom en nationellt fastställd inriktning.

ses genom en nationell ämnesplan.

En ny kurs får inte ersätta kurser i de gymnasiegemensamma ämnena eller de kurser i karaktärsämnena som är gemensamma för ett nationellt program eller finns inom en nationell inriktning.

14 a §

Styrelsen för utbildningen ska ge förslag till centralt innehåll och betygskriterier för nya kurser enligt de riktlinjer som framgår av 1 kap. 6 § första stycket och av 2 kap. 14 §. Om en ny kurs ingår i ett nytt ämne ska styrelsen för utbildningen även ge förslag till en ny ämnesplan.

14 b §

Statens skolverk får innan provperioden om två år är slut, efter inhämtande av huvudmannens utvärdering, besluta att kursen ska vara nationell inom ramen för en befintlig ämnesplan eller i förekommande fall besluta om en ny ämnesplan. Om någon annan huvudman önskar anordna den nya kursen innan den är fastställd som nationell, får huvudmannen ansöka om det i enlighet med bestämmelserna i 14 §.

17 §

Statens skolverk får meddela *ytterligare* föreskrifter om lokala inriktningar och kurser.

Statens skolverk får meddela föreskrifter om *ansökan att få anordna regionala inriktningar, nya ämnen och nya kurser samt närmare* föreskrifter om *innehållet i sådana inriktningar, ämnen och kurser.*

Utbildning som till sitt innehåll för enstaka elever avviker från nationella program

18 §

Om det finns särskilda skäl med hänsyn till en elevs behov och förutsättningar får rektorn besluta att innehållet i elevens utbildning får avvika från vad som annars är föreskrivet för ett nationellt program. Elevens utbildning ska fortfarande vara hänförlig till ett visst nationellt program.

Beslut enligt första stycket får inte fattas under en elevs avslutande läsår.

*Individuella program**Individuellt alternativ*

20 §

Vid undervisning på ett individuellt *program* gäller följande undantag från vad som annars föreskrivs i denna förordning.

1. Bestämmelserna om klassråd tillämpas endast i den utsträckning det är praktiskt möjligt med hänsyn till hur undervisningen är upplagd.

2. Av bestämmelserna i

Vid utbildning inom ett individuellt *alternativ* gäller följande undantag från vad som annars föreskrivs i denna förordning:

1. Bestämmelserna om klassråd tillämpas endast i den utsträckning det är praktiskt möjligt med hänsyn till hur undervisningen är upplagd.

2. Av bestämmelserna i

6 kap. tillämpas endast 12, 14 och 17–25 §§.

3. Bestämmelsen i 8 kap. 4 § om specialklasser tillämpas inte.

6 kap. tillämpas endast 12, 14 och 17–25 §§.

3. Bestämmelsen i 8 kap. 4 § om specialklasser tillämpas inte.

20 a §

Ett individuellt alternativ ska innehålla utbildning och kan innehålla inslag av andra insatser som är gynnsamma för elevens kunskapsutveckling. Utbildningen ska vara individuellt utformad efter elevens speciella utbildningsbehov och huvudmannen ska, i förekommande fall, sträva efter att samverka med andra myndigheter och vårdgivare.

21 §

För elever som nyligen invandrat till Sverige ska en programintroduktion anordnas inom ramen för ett individuellt alternativ.

Syftet med en sådan individuellt utformad introduktion som avses i första stycket är att

– elevernas kunskaper testas och valideras,

– eleverna läser svenska, och att

– eleverna får vägledning inför sina val av fortsatta studier.

22 §

Ett individuellt program kan kombineras med svenskundervisning för invandrare (sfi).

Ett individuellt alternativ kan kombineras med svenskundervisning för invandrare (sfi).

Undervisning i ämnen på grundskolenivå kan erbjudas inom ramen för ett individuellt

alternativ.

3 kap.

2 §

Om regeringen inte föreskriver något annat, *skall* läsåret börja i augusti och sluta senast i juni. När det gäller utbildning på omvårdnads- och naturbruksområdena får dock styrelsen för utbildningen med hänsyn till utbildningens krav bestämma andra tider.

Dagarna för höst- och vårterminernas början och slut bestäms av styrelsen för utbildningen. Därvid skall det beaktas om det finns elever som skall påbörja grundutbildning som är längre än 60 dagar enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

Styrelsen för utbildningen bestämmer hur många dagar som *skall* användas för idrott och friluftsverksamhet utöver kärnämnet idrott och hälsa

Elevernas skolarbete *skall* förläggas måndag-fredag och *skall* vara så jämnt fördelat över dessa dagar som möjligt.

När skolarbetet förläggs till en arbetsplats utanför skolan *skall* den arbetstid som gäller på

Om regeringen inte föreskriver något annat, *ska* läsåret börja i augusti och sluta senast i juni. Styrelsen för utbildningen får för viss utbildning bestämma andra tider om utbildningsinslaget förutsätter andra läsårstider.

Dagarna för höst- och vårterminernas början och slut bestäms av styrelsen för utbildningen. Därvid ska det beaktas om det finns elever som ska påbörja grundutbildning som är längre än 60 dagar enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt.

Styrelsen för utbildningen bestämmer hur många dagar som ska användas för idrott och friluftsverksamhet utöver *kursen i ämnet* idrott och hälsa som *ingår i alla program*.

5 §

Elevernas skolarbete *ska* förläggas måndag-fredag och *ska* vara så jämnt fördelat över dessa dagar som möjligt. *Skolarbetet ska vara jämnt fördelat över läsåret*.

När skolarbetet förläggs till en arbetsplats utanför skolan *ska* den arbetstid som gäller på

arbetsplatsen tillämpas, om inte rektor bestämmer annat.

arbetsplatsen tillämpas, om inte rektor bestämmer annat.

5 kap.

1 §

Ett nationellt program inom gymnasieskolan består av

- kärnämneskurser,
- för programmet gemensamma karaktärsämneskurser,
- i förekommande fall för inriktningen gemensamma karaktärsämneskurser,
- valbara karaktärsämneskurser,
- kurser inom det individuella valet,
- projektarbete.

Ett nationellt program inom gymnasieskolan består av

- kurser i gymnasiegemensamma ämnen,
- programgemensamma karaktärsämneskurser,
- i förekommande fall för inriktningen gemensamma karaktärsämneskurser,
- valbara programfördjupande karaktärsämneskurser,
- kurser inom det individuella valet,
- utbildningsblock inom gymnasial lärlingsutbildning, och
- examensuppgift.

Vissa bestämmelser om utbildningens omfattning framgår av bilaga 2 till skollagen (1985:1100) och av bilaga 1 till denna förordning.

Om inte något annat följer av de bestämmelser som avses i andra stycket beslutar Statens skolverk om vilka ämnen och kurser som *skall* ingå i respektive program och i de nationellt fastställda inriktningarna

Styrelsen för utbildningen får fastställa lokalt valbara kurser enligt vad som föreskrivs i 2 kap. 14–17 §§.

Om inte något annat följer av de bestämmelser som avses i andra stycket beslutar Statens skolverk om vilka ämnen och kurser som *ska* ingå i respektive program och i de nationella inriktningarna.

*Examensansvarig lärare**1 a §*

Rektorn ska för en viss tid utse en lärare att ha ett särskilt ansvar för examen inom ett nationellt program. En sådan lärare ska benämnas examensansvarig lärare.

En examensansvarig lärare ska ha en utbildning inom ett eller flera karaktärsämnen för programmet. Inom ett högskoleförberedande program ska rektorn i första hand utse en gymnasielektor till examensansvarig lärare.

1 b §

Att ha ett sådant ansvar för examen som avses i 1 a § innebär att den examensansvarige läraren ska

- godkänna utformningen av examensuppgifter,*
- administrera genomförandet av examen,*
- representera skolan i den samverkan skolan ska ha med yrkesbransch respektive högskola samt med andra gymnasieskolor,*
- delta i skolans samverkan med det nationella programrådet,*
- följa utbildningsresultaten för eleverna på det aktuella programmet, och*
- biträda rektorn med att utse handledare och medbedömare till examensuppgifterna.*

*Gymnasieexamen**1 c §*

Bestämmelser om gymnasieexamen finns i 5 kap. 10 § skollagen (1985:1100)

En gymnasieexamen på ett yrkesprogram kallas yrkesexamen. En gymnasieexamen på ett högskoleförberedande program kallas högskoleförberedande examen.

En yrkesexamen kan nås antingen genom en skolförlagd utbildning eller genom en lärlingsutbildning.

1 d §

På yrkesprogrammen ska en yrkesexamen visa att eleven uppnått de kompetenser som utifrån innehållet i programmet, och i förekommande fall inriktningen och yrkesutgången, behövs för anställning inom yrkesområdet.

På de högskoleförberedande programmen ska en högskoleförberedande examen visa att eleven uppnått de kompetenser som utifrån innehållet i programmet och inriktningen behövs för att bedriva högskolestudier.

1 e §

En examensuppgift på ett yrkesprogram ska bestå av ett större sammanhängande arbete som kan kombineras med branschspecifika yrkesprov. I uppgiften ska alltid ingå att dokumentera arbetet på lämpligt sätt.

En examensuppgift på ett

högskoleförberedande program ska bestå av ett större sammanhängande arbete i form av en undersökning, analys eller produktion som dokumenteras genom en skriftlig rapport.

1 f §

Examensansvarig lärare beslutar om elevens examensuppgift.

Rektorn ska för varje elev, efter samråd med examensansvarig lärare, utse en lärare att vara handledare för examensuppgiften.

2 §

En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som *kärnämne* i stället för svenska, om eleven behöver och önskar det. En sådan elev kan enligt 19 § läsa svenska inom ramen för sitt individuella val.

En elev som har ett annat språk än svenska som modersmål får läsa svenska som andraspråk som ett *gymnasiegemensamt ämne* i stället för svenska, om eleven behöver och önskar det. En sådan elev kan enligt 18 § läsa svenska inom ramen för sitt individuella val.

3 §

Om en elev har betyg från språkundervisning i grundskolan *skall* undervisningen i gymnasieskolan utgå från grundskolans utbildningsnivå. En elev kan också läsa nya språk i gymnasieskolan.

Undervisning i engelska på grundskolenivå *kan* erbjudas inom ramen för ett individuellt program.

Om en elev har betyg från språkundervisning i grundskolan ska undervisningen i gymnasieskolan utgå från grundskolans utbildningsnivå. En elev kan också läsa nya språk i gymnasieskolan.

Undervisning i engelska på grundskolenivå *ska* erbjudas den elev som med tillämpning av bestämmelsen i 5 kap. 17 § skollagen (1985:1100) har antagits till ett nationellt program.

4 §

Franska och tyska skall erbjudas både som språk som utgår från grundskolans utbildningsnivå och som nytt språk. Spanska skall erbjudas som nytt språk, men kan också erbjudas som språk som utgår från grundskolans utbildningsnivå. Undervisningen i andra språk än svenska, engelska, franska, tyska och spanska skall anordnas om antalet elever som önskar läsa språket uppgår till minst fem i kommunen.

Franska, spanska och tyska ska erbjudas både som språk som utgår från grundskolans utbildningsnivå och som nytt språk.

*Arbetsplatsförlagd utbildning**Arbetsplatsförlagt lärande*

15 §

Arbetsplatsförlagd utbildning skall förekomma på alla nationella program utom det estetiska programmet, naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. Den arbetsplatsförlagda utbildningen skall uppgå till minst 15 veckor. Varje sådan vecka skall anses motsvara garanterad undervisningstid om 24 timmar.

Styrelsen för utbildningen får dock bestämma att arbetsplatsförlagd utbildning även skall förekomma på det estetiska programmet, naturvetenskapsprogrammet, samhällsvetenskapsprogrammet och teknikprogrammet. Styrelsen beslutar om omfattningen av den arbetsplatsförlagda utbildningen och ansvarar

Arbetsplatsförlagt lärande ska förekomma på alla yrkesprogram. Det arbetsplatsförlagda lärandet ska pågå under minst 15 veckor. Varje sådan vecka ska anses motsvara garanterad undervisningstid om 24 timmar.

Styrelsen för utbildningen får bestämma att arbetsplatsförlagt lärande även ska förekomma på högskoleförberedande program. Styrelsen beslutar om omfattningen av det arbetsplatsförlagda lärandet och ansvarar även för att det arbetsplatsförlagda lärandet uppfyller de krav som finns på utbildningen. I skolplanen

även för att den arbetsplatsförlagda utbildningen uppfyller de krav som finns på utbildningen. I skolplanen bör redovisas de arbetslivskontakter som skolan har för anordnandet av den arbetsplatsförlagda utbildningen.

Rektorn beslutar om hela eller delar av kurser skall arbetsplatsförläggas och om hur fördelningen över åren skall göras. Styrelsen för utbildningen ansvarar för anskaffningen av platser för den arbetsplatsförlagda utbildningen.

bör redovisas de arbetslivskontakter som skolan har för anordnandet av *det arbetsplatsförlagda lärandet*.

Uppgifterna på en arbetsplats där det arbetsplatsförlagda lärandet genomförs ska vara nära anknutna till innehållet i det aktuella programmets karaktärsämnen. Rektorn beslutar om hur fördelningen av det arbetsplatsförlagda lärandet över åren ska göras. Styrelsen för utbildningen ansvarar för anskaffningen av platser.

15 a §

Det arbetsplatsförlagda lärandet ska ske under ledning av en handledare som är anställd på arbetsplatsen. Som handledare får bara den anlitats som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och även i övrigt bedöms vara lämplig.

Genom avtal ska skolhuvudmannen och berörda arbetsplatser bestämma om sina respektive åtaganden under det arbetsplatsförlagda lärandet. I avtalet får bestämmas om ersättning ska utgå till huvudmannen för arbetsplatsen.

I förekommande fall ska bestämmelserna enligt lagen (1992:1528) om offentlig upphandling tillämpas.

16 §

Om styrelsen för utbildningen inte kan anskaffa platser för den arbetsplatsförlagda utbildningen i den omfattning som anges i 15 §, får den utbildningen i stället bytas ut mot motsvarande utbildning förlagd till skolan.

Styrelsen skall i sådant fall vidta alla åtgärder för att utbildningen så snart som möjligt åter kan arbetsplatsförläggas.

Om styrelsen för utbildningen inte kan anskaffa platser för *det arbetsplatsförlagda läran-*det i den omfattning som anges i 15 §, får *utbildningen på det yrkesprogrammet inte anordnas.*

Gymnasial lärlingsutbildning

16 a §

I skollagen (1985:1100) finns grundläggande bestämmelser om den studieväg inom yrkesprogrammen som benämns gymnasial lärlingsutbildning.

Gymnasial lärlingsutbildning sker enligt en nationell utbildningsplan som beslutas av Statens skolverk. Utbildningen sker också enligt en lokal utbildningsplan som bestäms för varje elev av huvudmannen efter samråd med det lokala programråd som avses i 1 kap. 2 b §.

Den gymnasiala lärlingsutbildningen genomförs på en eller flera arbetsplatser i en viss omfattning och eleven kan förena studierna med en anställning på arbetsplatsen.

16 b §

En sådan lokal utbildningsplan som avses i 16 a § ska innehålla uppgifter om

– hur fördelningen av utbildningens innehåll ska göras mellan skolförlagt och arbetsplatsförlagt lärande,

– de utbildningsblock som ska ingå i det arbetsplatsförlagda lärandet, och

– hur uppföljningen av det arbetsplatsförlagda lärandet ska göras.

Om den lokala utbildningsplanen behöver ändras under elevens studietid ska hänsyn i möjligaste mån tas till elevens synpunkter.

16 c §

Det lokala programrådet ska bidra till att lärlingsutbildningen får en hög kvalitet. Rådet ska i det arbetet hjälpa styrelsen för utbildningen och rektorn när det gäller att

– ordna platser för lärlingsutbildningen,

– utforma förslag till avtal med berörda arbetsplatser och till utbildningskontrakt,

– säkerställa att det finns kompetenta handledare, och

– bedöma om utbildningen motsvarar målen i den nationella utbildningsplanen och innehållet i de lokala utbildningsplanerna, om utbildningen ger eleverna möjlighet att nå examensmålen och om den även i övrigt svarar

mot de krav som ställs i läroplan, ämnesplan och andra författningar.

16 d §

Styrelsen för utbildningen ska efter förslag från det lokala programrådet besluta om på vilka arbetsplatser den gymnasiala lärlingsutbildningen ska finnas. I förekommande fall ska bestämmelserna enligt lagen (1992:1528) om offentlig upphandling tillämpas.

Statens skolverk får meddela föreskrifter om ytterligare villkor för att en arbetsplats ska få anlitas till gymnasial lärlingsutbildning.

16 e §

En gymnasial lärlingsutbildning består av arbetsplatsförlagt lärande, skolförlagt lärande och en examensuppgift.

Det arbetsplatsförlagda lärandet ska omfatta minst 1 250 och högst 1 800 gymnasiepoäng. Lärandet kan vara förlagt till en eller flera arbetsplatser.

Innehållet i det arbetsplatsförlagda lärandet ska struktureras i utbildningsblock om 200–500 gymnasiepoäng. Innehållet i utbildningsblocken ska motsvara innehållet i de karaktärsämneskurser som används i motsvarande skolförlagda utbildning. Styrelsen för utbildningen ska efter förslag från det lokala programrådet besluta om utbildningsblocken.

16 f

Det arbetsplatsförlagda lärandet ska ske under ledning av en handledare som är anställd på arbetsplatsen. Som handledare får bara den anlitats som har nödvändiga kunskaper och erfarenheter för uppdraget och även i övrigt bedöms vara lämplig. Handledaren ska ha genomgått en av skolhuvudmannen anordnad handledarutbildning eller bedömas ha motsvarande kunskaper. Eleven ska ha en lärare i ett karaktärsämne på ett yrkesprogram som kontaktperson på skolan.

16 g §

Genom avtal ska skolhuvudmannen och berörda arbetsplatser bestämma om sina respektive åtaganden under lärlingsutbildningen. I avtalet får bestämmas om ersättning ska utgå till huvudmannen för arbetsplatsen.

För varje elev på gymnasial lärlingsutbildning ska rektorn se till att det upprättas ett avtal som undertecknas av skolhuvudmannen, eleven och företrädare för den eller de arbetsplatser som är aktuella (utbildningskontrakt). I avtalet ska det anges vilka delar av utbildningen som ska fullgöras på arbetsplatsen och omfattningen av dessa. Vidare ska det framgå vilken lärare på skolan som är kontaktperson och vem som är handledare på arbetsplatsen.

16 h §

Föreskrifter i denna förordning gäller i tillämpliga delar för gymnasial lärlingsutbildning. För den elev som genomgår en gymnasial lärlingsutbildning gäller dock följande undantag från vad som annars föreskrivs i denna förordning.

1. Bestämmelserna i 5 kap. 15 och 16 §§ om arbetsplatsförlagt lärande tillämpas inte.

2 Bestämmelsen i 8 kap. 4 § om specialklasser tillämpas inte.

Valbara kurser och individuella val

Valbara

programfördjupningskurser och individuella val

17 §

Styrelsen för utbildningen beslutar om vilka valbara kurser som skall erbjudas inom respektive nationellt program. Erbjudandet skall omfatta ett allsidigt urval av kurser som tillsammans kan ge en breddning och en fördjupning av elevernas kunskaper.

Statens skolverk föreskriver om vilka kurser som kan användas som programfördjupande karaktärsämneskurser inom respektive nationellt program. Styrelsen för utbildningen beslutar om vilka programfördjupningskurser som ska erbjudas som valbara enligt 1 §.

18 §

Som individuellt val skall eleverna erbjudas varje kurs som förekommer på ett nationellt program i kommunen. Även modersmålsundervisning och svenska som andraspråk kan förekomma som individuellt val.

Eleverna har rätt att läsa estetiska kurser och en kurs i idrott och hälsa utöver den kurs som är obligatorisk på alla nationella program inom ramen för det individuella valet. Elever på yrkesprogrammen har rätt att läsa de kurser som behövs för att uppnå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för det

individuella valet. Om utrymmet inom det individuella valet inte räcker för att tillgodose elevens rätt att läsa de kurser som behövs för att uppnå grundläggande högskolebehörighet har eleven rätt att läsa ett utökat program enligt 22 §.

Utöver vad som följer av första stycket får styrelsen för utbildningen bestämma vilka kurser som ska erbjudas inom ramen för individuellt val.

Av 2 och 9 §§ följer att även svenska som andraspråk och modersmålsundervisning kan förekomma som individuellt val.

En elev som läser svenska som andraspråk som ett gymnasiegemensamt ämne har rätt att läsa svenska som individuellt val.

19 §

Statens skolverk får, efter samråd med Högskoleverket, meddela föreskrifter om att sådana kurser som är av betydelse för högskolestudier *skall* erbjudas inom utrymmet för *valbara kurser* eller individuella val.

Statens skolverk får, efter samråd med Högskoleverket, meddela föreskrifter om att sådana kurser som är av betydelse för högskolestudier *ska* erbjudas inom utrymmet för *programfördjupning* eller individuella val för de *högskoleförberedande programmen*.

22 §

En elev får delta frivilligt i undervisningen i en eller flera kurser som ligger utanför elevens fullständiga program, om eleven kan antas tillgodogöra sig undervisningen på ett tillfredsställande sätt på såväl fullstän-

En elev får delta frivilligt i undervisningen i en eller flera kurser som ligger utanför elevens fullständiga program, om eleven kan antas tillgodogöra sig undervisningen på ett tillfredsställande sätt på såväl fullstän-

digt program som den eller de frivilliga kurserna (utökat program).

digt program som den eller de frivilliga kurserna (utökat program).

En elev på ett yrkesprogram har rätt att läsa ett utökat program med upp till 300 gymnasiepoäng för att uppnå grundläggande högskolebehörighet. I dessa fall ska hemkommunen, om utbildningen inte anordnas inom kommunen eller samverkansområdet, betala interkommunal ersättning enligt bestämmelserna i 5 kap. 37 § första och andra styckena skollagen (1985:1100) för de ytterligare kostnader den anordnande huvudmannen haft.

För den elev som deltar i ett utökat program ska den garanterade undervisningstiden ökas i motsvarande mån.

23 §

En elev kan befrias från undervisning i en eller flera kurser, om eleven önskar det och har påtagliga studiesvårigheter som inte kan lösas på något annat sätt (reducerat program).

En elev kan befrias från kurser som motsvarar högst tio procent av det antal gymnasiepoäng som krävs för ett fullständigt eller specialutformat program.

Beslut enligt denna paragraf fattas av rektorn.

6 kap.

1 §

Av 5 kap. 8 § andra och tredje styckena skollagen (1985:1100) följer att vissa behöriga sökande *skall* tas emot i första hand. När *alla sådana* sökande har tagits emot får

Av 5 kap. 20 § andra och tredje styckena skollagen (1985:1100) följer att vissa behöriga sökande *ska* tas emot i första hand. Av 5 kap. 21 § skollagen följer att när de sökande

kommunen ta emot andra behöriga sökande.

som tagits emot i första hand har antagits till utbildningen får kommunen eller landstinget ta emot andra behöriga sökanden.

Ett beslut om att ta emot en sökande gäller under förutsättning att sökanden innan utbildningen startar uppfyller de behörighetskrav som anges i 5 kap. 5 § första stycket 1 skollagen.

I fråga om urval bland de behöriga sökande som har tagits emot och som önskar inträde i gymnasieskolan vid början av utbildningen på ett nationellt program, gäller bestämmelserna i 2–7 §§.

Ett beslut om att ta emot en sökande gäller under förutsättning att sökanden innan utbildningen startar uppfyller de behörighetskrav som anges i 5 kap. 16 och 17 §§ skollagen.

I fråga om urval bland de behöriga sökande som har tagits emot och som önskar inträde i gymnasieskolan vid början av utbildningen på

- ett nationellt program,
 - ett program och en inriktning, eller
 - ett program med lärlingsutbildning
- gäller bestämmelserna i 1 a–7 §§.

1 a §

Om det inom en kommun eller ett landsting finns flera skolenheter som bedriver en studieväg får val av utbildning vid en viss skolenhet beaktas vid urvalet. Med skolenhet avses i detta sammanhang den administrativa uppdelning i mindre enheter en huvudman kan göra av sin gymnasieverksamhet.

Vid urval till en lärlingsutbildning får beaktas vilket huvudsakligt utbildningsinnehåll lärlingsutbildningen har. Med utbildningsinnehåll avses i detta

sammanhang vilken nationell inriktning och, i förekommande fall, vilken yrkesutgång lärlingsutbildningen motsvarar.

4 §

Övriga platser *skall* tilldelas de sökande med betygen som grund. Företräde mellan sökande bestäms efter ett meritvärde. Meritvärdet utgörs av summan av betygsvärdena för de 16 bästa betygen i elevens slutbetyg. Betygsvärdet för betygen fastställs enligt nedan.

Betyg	Betygsvärde
Mycket väl godkänt (MVG)	20
Väl godkänt (VG)	15
Godkänt (G)	10

En sökande som gått förberedande dansutbildning i grundskolan med jämkad timplan och därför fått färre än 16 betyg i sitt slutbetyg *skall* ändå få sitt meritvärde bestämt efter 16 betyg. Uppräkningen av meritvärdet *skall* göras i proportion till de betyg som eleven har fått.

En sökande som efter avslutad grundskoleutbildning eller motsvarande fått betyg i något av grundskolans ämnen efter prövning eller genom studier *på* ett individuellt *program* får vid urvalet tillgodoräkna sig betygsvärdet av detta betyg.

Övriga platser *ska* tilldelas de sökande med betygen som grund. Företräde mellan sökande bestäms efter ett meritvärde. Meritvärdet utgörs av summan av betygsvärdena för de 16 bästa betygen i elevens slutbetyg. Betygsvärdet för betygen fastställs enligt nedan.

Betyg	Betygsvärde
Mycket väl godkänt (MVG)	20
Väl godkänt (VG)	15
Godkänt (G)	10

En sökande som gått förberedande dansutbildning i grundskolan med jämkad timplan och därför fått färre än 16 betyg i sitt slutbetyg *ska* ändå få sitt meritvärde bestämt efter 16 betyg. Uppräkningen av meritvärdet *ska* göras i proportion till de betyg som eleven har fått.

En sökande som efter avslutad grundskoleutbildning eller motsvarande fått betyg i något av grundskolans ämnen efter prövning eller genom studier *inom* ett individuellt *alternativ* får vid urvalet tillgodoräkna sig betygsvärdet av detta betyg.

7 §

Om en utbildning *inom* det estetiska området kräver att den sökande har speciella färdighe-

Vid antagning till utbildning på någon av de nationella inriktningarna bild och formgivning,

ter, såsom t.ex. i musik, kan vid urvalet, förutom till betygen, hänsyn tas till ett färdighetsprov eller ett intyg om färdigheterna.

dans, musik eller teater inom programmet för estetik och humaniora kan vid urvalet, förutom till betygen, hänsyn tas till ett färdighetsprov. Meritvärdesberäkningen ska göras enligt bestämmelserna i 7 a §, dock med beaktande av att vid bestämmande av meritvärdet hänsyn inte får tas till någon annan typ av förkunskapsbedömning än till ett färdighetsprov.

7 a §

I fråga om urval till en riksrekryterande utbildning som avses i 2 kap. 2 § får Skolverket medge, om utbildningen kräver att den sökande har speciella färdigheter, att, förutom till betygen, hänsyn tas till ett färdighetsprov eller någon annan typ av förkunskapsbedömning. Meritvärdet får i sådana fall, i proportion till resultatet av färdighetsprovet, höjas med 0, 5, 10 eller 15 procent av det maximala betygsvärdet. Meritvärde och betygsvärde används i den mening som avses i 4 §. Om särskilda skäl föreligger får Skolverket medge att styrelsen för utbildningen får använda sig av andra urvalsprinciper. I övrigt gäller bestämmelserna i 1–7 §§ om urval till programmet.

8 §

Styrelsen för utbildningen beslutar om en sådan garanti om att tas in på en utbildning med en viss inriktning som avses i

Styrelsen för utbildningen beslutar om en sådan garanti om att tas in på en utbildning med en viss inriktning som avses i

5 kap. 6 a § skollagen (1985:1100) *skall* ges och hur stor andel av platserna på ett program som *skall* omfattas av garantin.

Styrelsen för utbildningen beslutar vidare om fördelningen i högre årskurs av de elever som inte omfattas av någon sådan garanti som avses i första stycket.

Intagningsförfarande

Bestämmelser om *intagning* av elever finns i 5 kap. 15 § skollagen (1985:1100).

En elev *tas in i* gymnasieskolan vid början av respektive program. Eleverna får därvid fördelas på klasser eller motsvarande med hänsyn till *vad som är känt om* deras önskan inför valet av inriktning.

Inom varje program som är indelat i inriktningar fördelas eleverna inför andra eller tredje året på inriktningarna.

5 kap. 18 § skollagen (1985:1100) *ska* ges och hur stor andel av platserna på ett program som *ska* omfattas av garantin.

Om en inriktning startar under det andra eller det tredje läsåret ska urval göras efter meritvärdet av grundskolebetygen och med beaktande av de kursbetyg den sökande fått i gymnasieskolan.

Antagningsförfarande

9 §

Bestämmelser om *antagning* av elever finns i 5 kap. 29 § skollagen (1985:1100).

10 §

En elev *antas till* gymnasieskolan vid början av respektive program. *Ett beslut om antagning ska även gälla program och inriktning eller program och lärlingsutbildning om dessa studievägar startar under det första läsåret.* Eleverna får vid antagningen fördelas på skola, klasser eller motsvarande med hänsyn till deras val av inriktning eller lärlingsutbildning.

Ett beslut om antagning ska också fattas när elever ska börja på en inriktning som startar under det andra eller det tredje läsåret. Eleverna får vid sådan antagning fördelas på skola, klasser eller motsvarande.

11 §

I fråga om sådan utbildning som startar på höstterminen gäller följande.

Efter urval bland de sökande i början av vårterminen närmast före utbildningens start *skall* ett preliminärt beslut om *intagning* fattas. *Härvid skall* höstterminsbetyget från högsta årskursen vara urvalsgrund i slutbetygets ställe för de sökande som vid ansökningstillfället inte har slutfört årskurs 9 i grundskolan eller motsvarande utbildning. Det slutliga beslutet om *intagning skall* om möjligt fattas före den 1 juli.

I fråga om *antagning till första läsåret* av sådan utbildning som startar på höstterminen gäller följande.

Efter urval bland de sökande i början av vårterminen närmast före utbildningens start *ska* ett preliminärt beslut om *antagning* fattas. *Vid beslutstillfället ska* höstterminsbetyget från högsta årskursen vara urvalsgrund i slutbetygets ställe för de sökande som vid ansökningstillfället inte har slutfört årskurs 9 i grundskolan eller motsvarande utbildning. Det slutliga beslutet om *antagning ska* om möjligt fattas före den 1 juli.

En sökande till ett yrkesprogram ska antas till skolförlagd utbildning om den sökande inte sökt lärlingsutbildning.

12 §

Styrelsen för utbildningen beslutar om en elev på ett program *skall* få byta till ett annat program som erbjuds av kommunen eller om en elev *skall* få byta inriktning inom ett program.

En elev får dock inte byta från ett nationellt program till ett specialutformat program senare än den 1 oktober under elevens avslutande läsår på det nationella programmet.

Styrelsen för utbildningen beslutar om en elev på ett program *ska* få byta till ett annat program som erbjuds av kommunen, *om en elev ska få byta inriktning inom ett program eller om en elev ska få byta mellan skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning.*

En elev ska, om förutsättningarna för lärlingsutbildningen förändras, ha rätt att fullgöra utbildningen inom programmet som skolförlagd yrkesutbildning.

Styrelsen för utbildningen får, efter samråd med den enskilde

eleven, besluta att eleven får påbörja en lärlingsutbildning som inte startar vid början av utbildningen på det nationella programmet. I dessa fall sker inget urval och något beslut om antagning ska inte fattas.

Intagning vid senare tidpunkt

Antagning vid senare tidpunkt

13 §

Styrelsen för utbildningen får besluta att *ta in* en sökande vid senare tidpunkt än vid början av utbildningen om det finns plats på den aktuella studievägen och om den sökande är behörig och har de kunskaper *och färdigheter* som krävs för att tillgodogöra sig undervisningen. Styrelsen kan besluta att den sökande *skall* genomgå ett *inträdesprov* för att visa att han har de kunskaper som krävs.

Styrelsen för utbildningen får besluta att *anta* en sökande vid en senare tidpunkt än vid början av utbildningen om det finns plats på den aktuella studievägen och om den sökande är behörig och har de kunskaper som krävs för att tillgodogöra sig undervisningen. Styrelsen kan besluta att den sökande *ska* genomgå ett *antagningsprov* för att visa att han har de kunskaper som krävs.

14 §

Om en elev har uppenbara svårigheter att följa undervisningen på sitt studieprogram *skall* rektorn vidta de åtgärder som behövs för att eleven *skall* kunna fortsätta studierna i gymnasieskolan. Det *skall* då övervägas om eleven *skall* gå om en eller flera kurser, övergå till ett *reducerat program* eller ett annat nationellt program eller ett individuellt *program*.

Om en elev har uppenbara svårigheter att följa undervisningen på sitt studieprogram *ska* rektorn vidta de åtgärder som behövs för att eleven *ska* kunna fortsätta studierna i gymnasieskolan. Det *ska* då övervägas om eleven

- *har behov av ytterligare särskilda stödinsatser,*
- *ska* gå om en eller flera kurser,
- *ska* övergå till ett annat nationellt program

– ska läsa ett reducerat program, eller, om det finns särskilda skäl

– ska övergå till ett individuellt alternativ.

Om en elev inte har fått minst betyget Godkänt på en kurs har eleven rätt att gå om kursen en gång. Har eleven slutfört en kurs två gånger och inte fått betyget Godkänt får rektorn besluta att eleven får gå om kursen ytterligare en gång, om det finns särskilda skäl.

Om en elev har fått betyget Icke godkänt på en stor andel av kurserna under ett läsår får rektorn, om det finns särskilda skäl, besluta att eleven får gå om också sådana kurser som eleven har fått minst betyget Godkänt på under läsåret.

En elev som inte har fått betyget Godkänt på sitt *projektarbete* har rätt att göra om det.

En elev som inte har fått betyget Godkänt på sin *examensuppgift* har rätt att göra om den.

Återintagning

Återantagning

16 §

Elever som har avgått från gymnasieskolan innan de har slutfört utbildningen och som önskar fortsätta på det program där de gick tidigare får i mån av plats *tas in* på nytt.

Elever som har avgått från gymnasieskolan innan de har slutfört utbildningen och som önskar fortsätta på det program där de gick tidigare får i mån av plats *antas till programmet* på nytt.

17 §

Om en elev inte vid utbildningens början inställer sig till den utbildning som han har tagits in på och inte anmäler giltigt förfall hos rektor inom tre dagar efter det att undervisningen startat, anses han ha avgått från utbildningen.

Om en elev inte vid utbildningens början inställer sig till den utbildning som han *eller* hon har antagits till och inte anmäler giltigt förfall hos rektor inom tre dagar efter det att undervisningen startat, anses han *eller* hon ha avgått från utbildningen.

7 kap.

Betyg på avslutade kurser och
projektarbeteBetyg på avslutade kurser och
examensuppgifter

1 §

Betyg *skall* sättas i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel på varje avslutad kurs och på *projektarbete*.

Betyg *skall* dock sättas i enlighet med bestämmelserna i 7 kap. 3, 5, 6, 8 och 9 §§ grundskoleförordningen (1994:1194) om en elev inom ramen för ett individuellt *program* läser ett ämne enligt grundskolans kursplan.

En elev som enligt 5 kap. 20 § har läst en kurs i etapper skall få betyg efter varje etapp. Till etappbetyget skall fogas en beskrivning av i vilken mån eleven har uppnått kursens mål. För en elev som har fått betyg från samtliga etapper av en kurs skall ett sammanfattande betyg sättas på kursen i dess helhet.

Som betyg *skall* någon av följande beteckningar användas:

Icke godkänt (IG)
Godkänt (G)
Väl godkänt (VG)
Mycket väl godkänt (MVG)

Betyg *ska* sättas i enlighet med bestämmelserna i detta kapitel på varje avslutad kurs, på *examensuppgiften* och, för elever inom den gymnasiala lärlingsutbildningen, på *de utbildningsblock som avses i 5 kap. 16 e § tredje stycket*.

Betyg *ska* dock sättas i enlighet med bestämmelserna i 7 kap. 3, 5, 6, 8 och 9 §§ grundskoleförordningen (1994:1194) om en elev inom ramen för ett individuellt *alternativ* läser ett ämne enligt grundskolans kursplan. Betyg i engelska på grundskolenivå ska sättas i enlighet med samma bestämmelser för den elev som med tillämpning av 5 kap. 17 § skollagen (1985:1100) har antagits till ett nationellt program.

2 §

Som betyg *ska* för kurser och utbildningsblock användas någon av följande beteckningar

Icke godkänt (IG)
Godkänt (G)
Väl godkänt (VG)
Mycket väl godkänt (MVG)

Som betyg på examensuppgiften ska endast någon av beteckningarna IG eller G användas.

3 §

Betyg på avslutad kurs *och efter en etapp skall* sättas av läraren. Om ett betyg beror av två eller flera lärares bedömning och lärarna inte kan enas, *skall* betyget sättas av rektorn.

Betyg på projektarbete skall sättas av läraren i samråd med en medbedömare som har erfarenhet av det kunskapsområde som projektarbetet avser. Om läraren och medbedömaren inte kan enas, skall betyg sättas av rektorn.

Om läraren på grund av en elevs frånvaro saknar underlag för bedömning av elevens kunskaper, *skall* betyg inte sättas.

Betyg på avslutad kurs *ska* sättas av läraren. Om ett betyg beror av två eller flera lärares bedömning och lärarna inte kan enas, *ska* betyget sättas av rektorn.

Om läraren på grund av en elevs frånvaro saknar underlag för bedömning av elevens kunskaper, *ska* betyg inte sättas.

3 a §

Betyg på examensuppgiften ska sättas gemensamt av den lärare som varit handledare och en eller två medbedömare. Medbedömare utses av rektorn efter samråd med examensansvarig lärare. Om handledare och medbedömare inte kan enas, ska betyg sättas av rektorn efter samråd med den examensansvarige läraren

3 b §

Lärare som sätter betyg på en examensuppgift ska vara lärare inom det ämnesområde som examensuppgiften gäller.

Medbedömare ska vara en lärare inom ämnesområdet eller en person som

1. för yrkesexamen: har en utbildning, arbetslivserfarenhet

eller på annat sätt förvärvat kompetens och yrkesskicklighet inom den aktuella yrkesbranschen som medför att han eller hon är väl lämpad att göra bedömningen, eller

2. för högskoleförberedande examen: har en högskoleutbildning, helst på forskarnivå, inom ett vetenskapsområde med en nära anknytning till det ämnesområde som examensuppgiften gäller som medför att han eller hon är väl lämpad att göra bedömningen.

3 c §

Betyg på ett utbildningsblock inom den gymnasiala lärlingsutbildningen ska sättas av den lärare som är kontaktperson. Innan betyget sätts ska denne samråda med handledaren på arbetsplatsen.

4 §

Det *skall* finnas betygskriterier för alla kurser som får förekomma i gymnasieskolan *och för projektarbete*. Statens skolverk får meddela föreskrifter om betygskriterier för andra kurser än *lokala kurser och för projektarbete*. Styrelsen för utbildningen *fastställer* betygskriterier för *lokala kurser*. Vid betygssättningen *skall läraren använda dessa betygskriterier*.

Betygskriterierna *skall* precisera vilka kunskaper enligt *kursplanen* som krävs för att eleven

Det *ska* finnas betygskriterier för alla kurser som får förekomma i gymnasieskolan. *Statens skolverk får meddela föreskrifter om betygskriterier för nationella kurser*. Statens skolverk får meddela föreskrifter om betygskriterier för sådana nya kurser som *avses i 2 kap. 14 §*. Vid betygssättningen *ska betygskriterierna användas*.

Betygskriterierna *ska* precisera vilka kunskaper enligt *ämneshplanen* som krävs för att

skall få något av betygen Godkänt, Väl godkänt respektive Mycket väl godkänt.

Om det finns särskilda skäl, kan läraren bortse från enstaka betygskriterier. Med särskilda skäl avses funktionshinder eller andra personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för eleven att uppfylla kraven för ett visst kriterium. De kriterier som rör säkerhet och de som hänvisar till lagar, förordningar eller myndigheters föreskrifter *skall* dock alltid uppfyllas.

eleven *ska* få något av betygen Godkänt, Väl godkänt respektive Mycket väl godkänt.

Om det finns särskilda skäl, kan läraren bortse från enstaka betygskriterier. Med särskilda skäl avses funktionshinder eller andra personliga förhållanden som inte är av tillfällig natur och som utgör ett direkt hinder för eleven att uppfylla kraven för ett visst kriterium. De kriterier som rör säkerhet och de som hänvisar till lagar, förordningar eller myndigheters föreskrifter *ska* dock alltid uppfyllas.

4 a §

De mål för examensuppgiften som anges i 1 kap. 4 § utgör kriterierna för om examensuppgiften ska ges betyget Godkänt.

För utbildningsblocken inom den gymnasiala lärlingsutbildningen ska för betygssättning användas

- mål och betygskriterier i den nationella utbildningsplanen, och
- innehållet i utbildningsblocken som fastställts i den lokala utbildningsplanen.

5 §

Inför betygssättningen i *kärnämnen* svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik *skall* läraren använda sig av nationellt *fastställda* prov. Nationellt *fastställda* prov *skall* också användas i den avslutande gemensamma karaktärsämnes-

Inför betygssättningen i den *inledande kursen i de gymnasie-gemensamma ämnena* svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik *ska* lärarna använda sig av nationella prov. Nationella prov *ska* också användas i de kurser i

kursen i engelska och matematik. Även i övrigt bör lärarna använda *nationellt fastställda* prov som ett hjälpmedel för att bedömningsgrunderna *skall* bli så enhetliga som möjligt över landet. *Proven fastställs av Statens skolverk som också meddelar närmare föreskrifter om dem.*

svenska/svenska som andraspråk och engelska som krävs för grundläggande högskolebehörighet. I matematik ska nationella prov även användas i den avslutande kursen på respektive program. Även i övrigt bör lärarna använda *nationella* prov som ett hjälpmedel för att bedömningsgrunderna ska bli så enhetliga som möjligt över landet. *Statens skolverk får meddela föreskrifter om proven samt besluta om utformningen av dem.*

6 §

Betygen för samtliga elever *skall* föras i en betygskatalog. Betygskatalogen *skall* utgöra den officiella dokumentationen över de betyg som har satts. Rektorn ansvarar för att betygskatalogen förs. Betygen *skall* kunna sammanställas för varje enskild elev. I betygskatalogen *skall* även antecknas de fall när betyg inte har satts enligt 3 § tredje stycket.

Rektorn *skall* se till att eleverna informeras om rätten att få ett utdrag ur betygskatalogen *i form av ett samlat betygsdokument.*

Betygen för samtliga elever *ska* föras i en betygskatalog. Betygskatalogen *ska* utgöra den officiella dokumentationen över de betyg som har satts. Rektorn ansvarar för att betygskatalogen förs. Betygen *ska* kunna sammanställas för varje enskild elev. I betygskatalogen *ska* även antecknas de fall när betyg inte har satts enligt 3 § andra stycket.

Rektorn *ska* se till att eleverna informeras om rätten att få ett utdrag ur betygskatalogen.

7 §

Om en elev övergår till en annan gymnasieskola eller avbryter studierna *skall skolan utfärda ett samlat betygsdokument* som innehåller de betyg som eleven redan har fått. När

Om en elev övergår till en annan gymnasieskola eller avbryter studierna *ska rektorn eller den rektorn bestämmer ge eleven ett utdrag ur betygskatalogen* som innehåller de betyg som eleven

en elev övergår till en annan gymnasieskola *skall* läraren lämna skriftlig information till den nya skolan om de kurser eleven påbörjat men inte slutfört.

redan har fått. När en elev övergår till en annan gymnasieskola *ska* läraren lämna skriftlig information till *rektorn* i den nya skolan om de kurser eleven påbörjat men inte slutfört.

Slutbetyg

Elever *skall* få *slutbetyg* när de har gått igenom ett nationellt program eller ett specialutformat program och har fått betyg på alla kurser och det projektarbete som ingår i elevens studieväg.

Examensbevis

8 §

En elev som har slutfört gymnasieutbildningen om 2 500 gymnasiepoäng ska få ett examensbevis från ett yrkesprogram om eleven har

1. lägst betyget Godkänt i kurser eller utbildningsblock om 2 150 gymnasiepoäng, och dessutom

2. betyget Godkänt på examensuppgiften om 100 gymnasiepoäng.

I de godkända kurserna enligt första stycket 1 ska ingå den obligatoriska kursen i svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska samt vissa av Statens skolverk bestämda karaktärsämneskurser.

En elev som har slutfört gymnasieutbildningen om 2 500 gymnasiepoäng ska få ett examensbevis från ett högskoleförberedande program om eleven har

1. lägst betyget Godkänt i kurser om 2 150 gymnasiepoäng, och dessutom

2. betyget Godkänt på examensuppgiften om 100 gymnasiepoäng.

I de godkända kurserna enligt

tredje stycket 1 ska ingå de kurser i svenska/svenska som andra-språk och engelska som krävs för grundläggande högskolebehörighet, kurser i matematik på en nivå som Statens skolverk bestämmer för varje program och vissa av Skolverket bestämda karaktärsämneskurser.

9 §

Slutbetyget utgör en sammanställning av betygen i samtliga kurser som eleven har slutfört och betyget på det projektarbete eleven har utfört. Sådant betyg från en etapp av en kurs som avses i 1 § tredje stycket får inte föras in i ett slutbetyg.

Examensbeviset utgör en sammanställning av betygen i samtliga kurser eller utbildningsblock som eleven fått i gymnasieskolan, efter prövning eller genom att delta i gymnasial vuxenutbildning samt betyget på den examensuppgift eleven har gjort.

10 §

Av *slutbetyget* skall det framgå

1. vilket program och, när det är aktuellt, vilken inriktning som utbildningen avser,

2. vilket antal gymnasiepoäng som varje kurs och *projektarbetet* har omfattat,

3. om eleven har slutfört ett fullständigt, ett utökat eller ett *reducerat* program, och

4. vilka kurser som har ingått i elevens fullständiga program

Av *examensbeviset* ska det framgå

1. vilket program och, när det är aktuellt, vilken inriktning och vilken yrkesutgång som ingått i elevens studieväg,

2. för yrkesprogram: om utbildningen genomförts som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning. Om utbildningen genomförts som lärlingsutbildning ska den lokala utbildningsplanen bifogas *examensbeviset*,

3. vilket antal gymnasiepoäng som varje kurs, *utbildningsblock* och *examensuppgiften* har omfattat,

4. om eleven har slutfört ett fullständigt eller ett utökat pro-

och, när det är aktuellt, vilka kurser som har slutförts utöver det fullständiga programmet enligt 5 kap. 22 §.

Om en elev har fått betyg på en lokal kurs, skall kursens innehåll och omfattning framgå av slutbetyget.

I slutbetyget skall det anges om eleven har haft ett längre studieuppehåll för studier utomlands och vilken karaktär och omfattning dessa studier i så fall har haft.

gram, och

5. vilka kurser som har ingått i elevens fullständiga program och, när det är aktuellt, vilka kurser som har slutförts utöver det fullständiga programmet enligt 5 kap. 22 §.

Till examensbeviset ska examensmålen bifogas och beviset ska innehålla en uppgift om vilken examensuppgift eleven har utfört.

I examensbeviset ska det anges om eleven har haft ett längre studieuppehåll för studier utomlands och vilken karaktär och omfattning dessa studier i så fall har haft.

11 §

Rektorn utfärdar *slutbetyget*.

Anteckning om att *slutbetyg* har utfärdats skall göras i betygskatalogen.

Rektorn utfärdar *examensbeviset*. En elev kan bara få ett *examensbevis*.

För den elev som efter fullgjorda gymnasiestudier inte uppfyller kraven enligt 8 § ska rektorn utfärda ett studiebevis. Innehållet i 9 och 10 §§ ska i tillämpliga delar framgå av ett studiebevis. En uppgift om att eleven läst ett reducerat program ska också framgå av ett studiebevis.

En anteckning om att ett examensbevis eller ett studiebevis har utfärdats ska göras i betygskatalogen.

12 §

Om en elev i gymnasieskolan efter prövning enligt 14 § får betyg på en kurs eller *ett projektarbete* skall detta betyg tas med i *slutbetyget*. I övrigt skall betyg efter prövning utfärdas separat.

**Bevis över utbildning på
individuellt program**

Om en elev som gått på ett individuellt *program* övergår till ett nationellt eller *specialutformat* program, avbryter studierna eller övergår till en annan gymnasieskola *skall* eleven få bevis över genomgången utbildning, där det framgår vilka utbildningsinslag och vilken praktik eleven deltagit i. Ett sådant bevis *skall* i förekommande fall lämnas som komplement till ett *slutbetyg* eller ett *samlat betygsdokument*.

Elever i gymnasieskolan har rätt att gå igenom prövning i alla kurser och *det projektarbete* som ingår i elevens *individuella* studieplan, om eleven inte tidigare har fått betyg på kursen eller på *projektarbetet* eller om eleven har fått betyget Icke godkänt. *En elev som har läst en etapp av en kurs enligt 5 kap. 20 § har rätt att*

Om en elev i gymnasieskolan efter prövning enligt 14 § får betyg på en kurs, *ett utbildningsblock* eller *en examensuppgift* ska detta betyg tas med i *examensbeviset*. För den som redan fått ett *examensbevis* ska betyg efter prövning utfärdas separat.

**Bevis över utbildning inom ett
individuellt alternativ**

13 §

Om en elev som gått på ett individuellt *alternativ* övergår till ett nationellt program, avbryter studierna eller övergår till en annan gymnasieskola *ska* eleven få *ett* bevis över genomgången utbildning, där det framgår vilka *kurser*, *andra* utbildningsinslag och vilken praktik eleven *har* deltagit i. Ett sådant bevis *ska* i förekommande fall lämnas som komplement till ett *examensbevis* eller ett *studiebevis*.

14 §

Elever i gymnasieskolan har rätt att gå igenom prövning i alla kurser, *utbildningsblock* och *den examensuppgift* som ingår i elevens studieplan, om eleven inte tidigare har fått betyg på kursen, *utbildningsblocket* eller på *examensuppgiften* eller om eleven har fått betyget Icke godkänt.

gå igenom prövning i de etapper av kursen som han eller hon saknar betyg i.

Den som inte är elev i gymnasieskolan men som vill ha betyg därifrån har rätt att gå igenom prövning i alla kurser som får förekomma på ett nationellt program. Denna rätt gäller också *projektarbete*.

Prövning får avläggas endast i en kommun eller ett landsting som anordnar den aktuella kursen eller, såvitt gäller projektarbete, utbildning inom det kunskapsområde som projektarbetet avser.

Statens skolverk får meddela närmare föreskrifter om prövning.

Den som inte är elev i gymnasieskolan men som vill ha betyg därifrån har rätt att gå igenom prövning i alla kurser som får förekomma på ett nationellt program. Denna rätt gäller också *examensuppgiften och utbildningsblock*.

Prövning får avläggas endast i en kommun eller ett landsting som anordnar den aktuella kursen, *utbildningsblocket* eller, såvitt avser *examensuppgift*, utbildning inom det kunskapsområde som *examensuppgiften* avser. *Om en sådan ny kurs som avses i 2 kap. 14 § inte längre anordnas ska prövning ändå kunna ske inom fyra år efter att kursen lagts ner.*

Statens skolverk får meddela närmare föreskrifter om prövning.

15 §

När det gäller betygssättning och utfärdande av betyg *skall* 1-4 §§ samt 6 § tillämpas.

Den som inte längre är elev i gymnasieskolan har ändå rätt att få ett *slutbetyg* därifrån *om han kan visa att han har fått betyg antingen i gymnasieskolan eller vid prövning i gymnasieskolan på kurser och projektarbete som sammantaget kan utgöra ett nationellt program eller ett specialutformat program*. För den

När det gäller betygssättning och utfärdande av betyg *ska* 1-4 §§ samt 6 § tillämpas.

Den som inte längre är elev i gymnasieskolan har ändå rätt att få ett *examensbevis* därifrån *genom betyg på kurser, utbildningsblock och examensuppgift i den omfattning som krävs enligt 8 och 9 §§*.

För den som går igenom prövning i samtliga kurser på ett program fordras dock inte betyg

som går igenom prövning i samtliga kurser på ett program fordras dock inte betyg i *estetisk verksamhet eller idrott och hälsa*.

Slutbetyg enligt andra stycket utfärdas av rektorn vid den gymnasieskola där den sista prövningen av betydelse för *slutbetyget* genomförts.

i idrott och hälsa.

Examensbevis enligt andra stycket utfärdas av rektorn vid den gymnasieskola där den sista prövningen av betydelse för *examensbeviset* genomförts. Av *bestämmelserna i 11 och 12 §§* följer att rektorn bara kan utfärda ett *examensbevis* om den som genomgått prövning eller på annat sätt kompletterat sin gymnasieutbildning inte har fått ett *examensbevis* tidigare.

19 §

Minst en gång per termin skall rektorn se till att eleven ges en samlad information om elevens kunskapsutveckling och studiesituation (utvecklingssamtal). Utvecklingssamtal skall genomföras med den individuella studieplanen som grund.

Rektorn ska se till att varje elev får information om sin kunskapsutveckling i varje pågående kurs och om sin studiesituation. Rektorn bestämmer om hur informationen ska lämnas, dock ska minst ett samtal per termin genomföras med elevens studieplan som grund (utvecklingssamtal). Informationen om kunskapsutvecklingen ska ha stöd i en dokumentation om elevens utveckling.

I fråga om elever som inte fyllt 18 år och inte heller ingått äktenskap skall även vårdnadshavarna få sådan information som avses i första stycket

I fråga om elever som inte fyllt 18 år och inte heller ingått äktenskap ska även vårdnadshavarna få sådan information som avses i första stycket.

8 kap.

1 §

En elev skall ges stödundervisning om det kan befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapsmål som anges i kursplanerna eller om eleven av

En elev ska ges stödundervisning om det kan befaras att eleven inte kommer att nå de kunskapsmål som anges i ämnesplanerna eller om eleven

andra skäl behöver särskilt stöd. av andra skäl behöver särskilt stöd. *En elev som efter tillämpning av bestämmelsen i 5 kap. 17 § skollagen (1985:1100) har antagits till ett nationellt program ska erbjudas stödundervisning.*

Genom stödundervisning kan också elevföreträdare i skolkonferens, elevskyddsombud eller de som innehar andra liknande uppdrag, om det behövs, få ersättning för de delar av utbildningen som de gått miste om på grund av sina uppdrag.

För elever som har behov av särskilt stöd får specialundervisning anordnas inom klassen.

*Bilaga 1***Nationella inriktningar på de nationella programmen samt gemensamma karaktärsämnen för respektive program**

<i>Nationella program</i>	<i>Nationella inriktningar</i>	<i>Omfattning i gymnasiepoäng för de gemensamma karaktärsämnena</i>
<i>Programmet för</i>		
1. Bygg- och anläggningsteknik	Husbyggnad Anläggning Måleri Plåtslageri	
2. Djurhållning och naturbruk	Djurhållning Odling och gröna miljöer Skog och vatten	
3. Ekonomi	Juridik Marknadsföring Redovisning	
4. El- och energiteknik	Elteknik Energiteknik Elektronik och datorteknik	
5. Estetik och humaniora	Språk Kultur Bild och form-givning Dans Musik Teater	
6. Flygteknik	Flygplan Helikoptrar	
7. Fordon och transporter	Fordonsteknik Karosseriteknik Godstransporter Godshantering	
8. Handel och administrativ service	Handel Administrativ service	

9. Hantverk	Frisör Skrädderi Finsnickeri Florist Hantverk
10. Hotell och turism	Hotell Konferens/ Event/Värdskap Resor och turism
11. Industriell teknik	Maskinteknik Processteknik Underhållsteknik Plåt- och svetsteknik
12. Ledarskap och friskvård	Pedagogiskt arbete med barn och unga Socialt arbete Fritidsverksamhet Idrott, hälsa och friskvård
13. Naturvetenskap	Matematik och datavetenskap Naturvetenskap Samhällsplanering
14. Restaurang och livsmedel	Restaurang- och måltidsservice Bageri och konditori Kött och charkuteri Delikatess/Färsvaror/ Catering
15. Samhälls- vetenskap och media	Miljö och samhälls- byggnad Samhällsvetenskap Digitala medier Information och påverkan
16. Sjöfartsteknik	Däcksteknik Maskinteknik Däcks- och maskin- teknik

17. Teknik	Teknik och design IT- kommunikation och medieteknik Samhällsbyggande och arkitektur Innovation och produktion
18. VVS-, klimat- och fastighetsteknik	VVS-teknik Ventilationsteknik Kyl- och värme- pumpsteknik Fastighetsteknik
19. Vård och omsorg	

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2010 och ska tillämpas för utbildning som påbörjas efter den 1 juli 2010.

1 Inledning

Tidigare propositioner

Dagens gymnasieskola är i huvudsak den som föreslogs i propositionen *Växa med kunskaper*¹ – jag deltog själv i propositionsarbetet som tjänsteman på Utbildningsdepartementet. Det är nu 17 år sedan och trots att gymnasieskolan har utretts vid ett flertal tillfällen är grundstrukturen i stort sett densamma. De grundläggande tankegångar som propositionen vilar på är också mycket tydliga i dagens gymnasieskola och har inte ifrågasatts i tidigare utredningar. Mina direktiv innebär att flera av dessa principer nu ska prövas mot dagens och framtida behov av en gymnasieskola som ger en högre kvalitet på såväl yrkesutbildning som förberedelse för högre studier. Jag ser det som både nödvändigt och naturligt mot bakgrund av den tid som gått sedan propositionen lades fram.

Vid samma tid kom också en annan viktig proposition – *Ansvar för skolan*² – nedan kallad Ansvarspropositionen, vilken bl.a. innehåller förslagen om en övergång till mål- och resultatstyrning och inrättandet av Statens skolverk. Myndigheten fick ett annorlunda uppdrag jämfört med Skolöverstyrelsens för att passa det nya styrsystemet. Vid sidan av mina direktiv ser jag båda dessa propositioner som naturliga utgångspunkter för min analys av gymnasieskolan av i dag. Andra viktiga förutsättningar för utredningen är att läroplanen i dess nuvarande form gäller och ligger till grund för de förslag jag lägger.

En utgångspunkt är att styrsystemet för gymnasieskolan även fortsättningsvis i huvudsak ska vila på de principer som läggs i Ansvarspropositionen med en tydlig mål- och resultatstyrning och en funktionell ansvarsfördelning mellan staten och huvudmännen

¹ Prop.1990/91:85.

² Prop.1990/91:18.

för skolan. Men jag ser i min analys att flera viktiga förutsättningar för Ansvarspropositionens förslag i dag inte finns på plats. Därför är det rimligt att återigen lyfta fram hur ansvarsfördelningen mellan staten och huvudmännen för skolan var tänkt att fungera och pröva frågan mot dagens förhållanden. En viktig aspekt i sammanhanget är att vid tiden för Ansvarspropositionen fanns det i stort sett endast kommunala huvudmän för skolan. I dag är antalet fristående skolor stort och ökar i antal för varje år. I min utredning är det en viktig utgångspunkt och en förutsättning för mina förslag att det ska råda likvärdiga förutsättningar för gymnasieskolor oavsett huvudman. Mina förslag utformas därför på ett sätt som möjliggör att likvärdiga villkor kommer att gälla. Jag lämnar också förslag på hur nu gällande lagstiftning ska förändras för att åstadkomma sådana villkor mellan kommunala och fristående skolor. Mina lagförslag utformas i förhållande till dagens lagstiftning.

Eleven – en huvudperson

Eleven är huvudpersonen i gymnasieskolan. Det är ett perspektiv jag också använder i min analys av hur gymnasieskolan fungerar i dag. Elever som går i gymnasieskolan är unga just nu och gör sin utbildning här och nu. De blir unga vuxna under sin gymnasietid och ungdomstiden är en viktig utvecklingsperiod för alla människor. Den processen ser olika ut för olika individer. Det är därför viktigt att gymnasietiden ger en bra grund för vuxenlivet, skapar anställningsbarhet och förbereder väl för fortsatta studier. Det ska också finnas möjligheter för unga som kräver helt individualiserade lösningar för sin gymnasieutbildning och det är viktigt att utbildningen inte innehåller återvändsgränder.

Jag ser också att de som är unga i dag kommer att bli en attraktiv arbetskraft i framtiden. Gymnasieutredningen har identifierat arbetsmarknaden för gymnasialt utbildade som stor och växande inom vissa sektorer. Det är en bild som inte alls kommuniceras till unga i dag. För att utbildningen ska kunna ge unga en bra start i yrkeslivet eller för högre utbildning ska den förbereda väl för det som kommer efter gymnasieskolan och svara mot de behov som avnämarna uttrycker. Därför vill jag ge arbetslivet och högskolesektorn en aktiv roll både när det gäller att påverka vilka kunskapskrav gymnasieskolan behöver tillgodose men också när det gäller att informera om vilka utbildningsvägar och yrkesval gymna-

sieskolan möjliggör. I dag är informationen till unga om arbetslivet, vart en utbildning leder och hur arbetsvillkoren ser ut inte alls utvecklad.

Många unga har inte kunskaper om arbetsmarknaden och känner inte heller till vilka yrkesval som blir möjliga efter högskolestudier. Det bäddar för att unga gör traditionella val och förstärker kanske därigenom en social segregation. Informationen om vilka vägar som finns och vad som krävs för att komma in på olika utbildningar, bli anställd alternativt bli egen företagare senare i livet, är därför viktig. Jag ser att det här behövs nya sätt att informera och jag föreslår också att studie- och yrkesvägledningen både i grundskolan och i gymnasieskolan ses över.

Gymnasieutbildning på rätt nivå och nya styrdokument

Gymnasieskolan ska bygga vidare på en genomgången grundskola står det i mina direktiv. Min utgångspunkt är att gymnasieskolan i sin utformning inte får upplevas vara en repetition av grundskolan – jag vill tydligt betona skillnaderna. Beroende på vilken utbildning en elev väljer ska gymnasieskolan från första dagen präglas av det som är utbildningens karaktär och målen för utbildningen. Elever måste få chansen att återkommande öva på det som väntar efter gymnasieskolan och ges tid att tillämpa och befästa sina kunskaper. I utredningen lämnas förslag till nya styrdokument som ska ge en bättre helhetsbild av utbildningen och jag anser att kursplanerna behöver ges en större tydlighet.

Yrkesutbildning och högskoleförberedande utbildning

Mina direktiv pekar tydligt mot en ny struktur av gymnasieskolan och särskilt gäller detta för yrkesutbildningen och utformningen av lärlingsutbildningen. Reformen från 1990-talets början fick stora konsekvenser främst för just yrkesutbildningen. Samtliga program blev treåriga, gemensamma kärnämnen infördes och utbildningen skulle ge grundläggande högskolebehörighet. Måluppfyllelsen i gymnasieskolan i dag är inte på en tillräckligt hög nivå och det är särskilt inom yrkesutbildningen som de problemen finns. Bilden är dock splittrad; vissa yrkesutbildningar har större problem än andra. Samtidigt ställer arbetslivet krav på en god utbildning för yrkesliv

och kompetens för ett livslångt lärande. Yrkesutbildningen är tveklöst en framträdande fråga i utredningen och den får också stort utrymme i betänkandet.

I vårt land är yrkesutbildning i allt väsentligt en gymnasial utbildning och om en elev inte i gymnasieskolan valt en yrkesförberedande utbildning är det svårt att i efterhand få en grundutbildning som leder vidare inom yrket. Min bild är dock att denna strategiska roll för den gymnasiala yrkesutbildningen inte är särskilt synlig. Hur programutbudet ser ut i en viss kommun eller region är vanligen inte resultatet av en analys som inrymmer arbetslivets krav på strategisk kompetens. Det är i dag en fråga som kan bestämmas på lokal nivå och skild från överväganden om behoven i arbetslivet. Jag anser detta olyckligt och föreslår en struktur där gymnasieskolans roll för kompetensförsörjning tydliggörs och där avnämaren ges en roll i utformningen av vilka mål gymnasieskolan ska uppnå.

Den gymnasieutbildning som ska förbereda för högskolestudier ska – med mina förslag – nå en högre kvalitet än i dag. I de kontakter utredningen haft med lärosäten finns det uttalad kritik mot brister i förberedelsen och dessa områden har jag beaktat i mina förslag. En viktig fråga för högskolesektorn är gymnasieskolan som rekryteringsbas för högre utbildning. Genom mina förslag kommer alla elever i gymnasieskolan att ges tydlig information om hur behörigheten till olika högskoleutbildningar kan nås inom ramen för gymnasieskolan. Detta gäller både för yrkesprogram och högskoleförberedande program. Informationen och studie- och yrkesvägledningen behöver utvecklas i gymnasieskolan vilket jag återkommer till i betänkandet. Andra frågor som rör högskolesektorn är samverkan med lärosäten inom alla olika vetenskapsområden och forskningsanknytningen i gymnasieskolan. I dag sker samverkan i hög utsträckning mellan gymnasieskolan och lärarutbildningen medan övriga delar av högskolan inte är föremål för samverkan i någon större utsträckning. Antalet lärare med forskarbakgrund är lågt i gymnasieskolan och forskningsanknytningen behöver utvecklas. I betänkandet återkommer jag till förslag om hur detta ska kunna förbättras.

Nationell likvärdighet

Det finns flera vägvalsfrågor i utredningen och en viktig sådan är avvägningen mellan nationell likvärdighet och lokal frihet att utforma gymnasieskolan. Min uppfattning är att den nationella likvärdigheten bör väga tyngre än dagens långtgående möjlighet att inrätta bl.a. lokala kurser och specialutformade program. Frågan hänger också samman med hur målstyrningen fungerar i praktiken. I utredningen har frågan diskuterats med avnämare från olika branscher och högskolesektorn och de ser problem med dagens långtgående lokala frihet som har lett till en starkt diversifierad gymnasieutbildning också inom de nationella programmen.

Kommande överkapacitet och behov av samverkan

Gymnasieskolan och dess huvudmän står inför stora utmaningar. Just nu och de närmast kommande åren är ungdomskullarna extremt stora för att om några år snabbt sjunka till en lägre nivå än normalt. Den kull som påbörjar sina gymnasiestudier år 2015 utgör 70 procent (88 173 elever) av den som började läsåret 2006/2007 (123 934 elever). Elevkullarna ökar långsamt upp till en mer normal nivå efter 2015. De här extremt kraftiga demografiska svängningarna sammanfaller med en generationsväxling på arbetsmarknaden som också den är extrem. Stora delar av fyrtioalst-generationen kommer att uppnå pensionsåldern under samma period. Det kommer sannolikt att leda till ett ökat intresse hos arbetsgivarna för ungdomarna som arbetskraft. Såväl offentliga som privata liksom små och stora arbetsgivare har goda skäl att fokusera på kompetensförsörjningen. Unga med en god yrkesutbildning som ger anställningsbarhet kommer att bli attraktiva. Jag hoppas att den gymnasieskola jag föreslår kommer att medverka till en positiv utveckling för ungas anställningsbarhet och att den i dag alltför höga etableringsåldern härigenom kan sänkas.

Den här utvecklingen visar också tydligt på att det är nödvändigt att se gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning som en del av en nationell och regional kompetensförsörjning. Den hänger också samman med högskolesektorns framtida rekryteringsmöjligheter. Vilken utbildning som behöver finnas i en region måste bli en fråga för samverkan mellan skolhuvudmän oavsett huvudmannaskap och arbetslivet och lärosäten i regionen. Den

överkapacitet innebärande ett platsöverskott som kommer att uppstå inom gymnasieskolan kan öka risken för att neddragningen av program och platser inte står i samklang med arbetslivets och högskolesektorns behov av utbildad arbetskraft respektive högskolestuderande. Det är ytterligare ett argument för en ökad samverkan mellan kommuner och inom regioner.

Jag ser också andra argument för en ökad samverkan och det är kraven på en ökad kvalitet. Det är viktigt för att elever ska få en erkänd yrkesutbildning som leder till anställningsbarhet. Sådan samverkan mellan arbetslivet och utbildningssektorn finns på andra områden, exempelvis inom den kvalificerade yrkesutbildningen (KY). Det finns också utmärkta exempel på samverkan mellan gymnasieskolor och arbetsliv när Teknikcollege och Vård- och omsorgscollege etableras. Min uppfattning är att dessa modeller visar vägen och de måste få en bred tillämpning också inom gymnasieskolan. Jag återkommer till denna fråga i betänkandet.

Det är också viktigt att samtliga skolhuvudmän spelar efter samma regelbok, vilket också underlättar en samverkan. Därför är det, som jag tidigare nämnt, en viktig förutsättning för mina förslag att utbildning på kommunala och fristående skolor bedrivs på likvärdiga villkor. För kompetensförsörjningen i en region är det inte huvudmannaskapet för utbildningen som ska vara avgörande utan dess kvalitet och även här föreslår jag att avnämarna ska ha ett inflytande.

Sammanfattningsvis anser jag att gymnasieskolans uppdrag kräver en samverkan regionalt med både arbetsliv och högskolesektor. På nationell nivå krävs också ett forum där kompetensförsörjning och kvalitetsfrågor kan diskuteras med gymnasieskolans avnämare. Jag föreslår därför att en sådan institutionell nivå inrättas, Nationella rådet för utbildning. Rådet ska vara knutet till Skolverket och avnämare från högskolesektor och arbetsliv ska i rådet bl.a. ges inflytande över målen för gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Till detta återkommer jag i betänkandet.

Bilden av gymnasieskolan

Slutligen vill jag ta upp hur svårt det är att beskriva gymnasieskolan på ett rättvisande sätt. Villkoren är olika i landet och även inom skolor och mellan klasser finns stora skillnader. I en utredning som min blir det av naturliga skäl en hel del problembeskrivning och

analys av sådant som behöver förändras. Det betyder naturligtvis inte att det bara finns problem inom gymnasieskolan. Det finns många exempel på god verksamhet och i betänkandet lyfter jag också fram en del av dessa. Jag vill också peka på att det inom de individuella programmen görs storartade pedagogiska insatser av både lärare och elever, som ändå i offentlig statistik ibland ter sig som misslyckanden. Därför vill jag särskilt inom ramen för min utredning beskriva vad som döljer sig inom de individuella programmen för att försöka ge en mer rättvisande bild av en komplex del av gymnasieskolan. Jag kommer också med förslag inom detta område.

2 Metoder och arbetssätt

2.1 Tolkning och avgränsning av uppdraget

Gymnasieutredningens uppdrag (dir. 2007:8) är omfattande och i stort sett alla frågor i gymnasieskolan från behörighetsregler till hur examen och utgången från gymnasieskolan ska utformas ingår. Tiden för genomförandet är osedvanligt kort för en utredning av den omfattningen, vilket har ställt särskilda krav på hur utredningen har gripit sig an sitt uppdrag.

Gymnasieutredningen har också fått tilläggsdirektiv (dir. 2007:143). De beslutades av regeringen den 25 oktober 2007 och innebar främst förtydliganden av det tidigare givna uppdraget avseende utformning och omfattning av gymnasieskolans kärnämnen. Samma tid för avrapportering har varit gällande, dvs. den 31 mars 2008.

Regeringen har i direktiven gjort vissa avgränsningar av uppdraget. En viktig sådan är gymnasiesärskolan som inte ingår i uppdraget. Inte heller ingår de riksrekryterande utbildningarna för svårt rörelsehindrade ungdomar (Rh-anpassad utbildning). De s.k. riksidsrottsgymnasierna är också undantagna men kommenteras i utredningen i samband med resonemang och förslag kring riksrekryterande utbildningar.

Jag gör tolkningen att läroplanen i dess nuvarande form gäller och att dess kunskapssyn härigenom ska ligga till grund för mina förslag oavsett studieväg. I mina förslag till nya styrdokument utgår jag således från den nu gällande läroplanen. Direktivens skrivningar om att gymnasieskolan ska förbereda ungdomar för ett aktivt samhällsliv tolkar jag som motsvarande de skrivningar som finns i läroplanen kring mer generella kompetenser men också inkluderande ämneskunskaper som krävs i vuxenlivet.

Direktiven anger även att gymnasieskolan har en viktig uppgift när det gäller att ge elever kunskap om entreprenörskap. Entre-

prenörskap innebär, enligt min uppfattning, huvudsakligen ett förhållningssätt och till en del mer specifika kunskaper som hur man startar eget företag etc. Jag anser därför att entreprenörskap nära hör samman med och är en del av de generella kompetenser gymnasieskolan ska ge alla elever som ska genomgå all gymnasieutbildning.

En viktig avgränsning är att jag inte redovisar någon egen analys eller forskningsrapport kring olika kunskapsbegrepp eller modeller med anknytning till sådana. Jag har tolkat mina direktiv så att det främst är gymnasieskolans struktur som ska vara föremål för utredning. Därför har jag valt att utgå från de modeller som redan finns och som använts i tidigare utvecklingsarbete av gymnasieskolan eller av högskolor/universitet i samband med den s.k. Bolognaprocessen.

Direktiven betonar att gymnasieskolan bygger på en genomgången grundskola och jag har valt att tolka detta som att gymnasieskolan ska undervisa på gymnasial nivå och inte repetera grundskolans kunskapsinnehåll. Denna tolkning får också konsekvenser för hur jag ser på behörighetsregler till gymnasieskolan.

Gymnasieutredningens samtliga författningsförslag ställs i relation till nu gällande lagstiftning. Utredningen har inte kunnat ta hänsyn till det författningsarbete som bedrivs i Skollagsberedningen men har haft ett nära samarbete med denna. Regeringen har i propositionen *Nya skolmyndigheter* (prop. 2007/08:50) lagt förslag om organisationsförändringar som kommer att påverka Statens skolverk. Eftersom propositionen när jag lägger mina förslag inte är behandlad av riksdagen utgår jag från nuvarande organisation av Skolverket.

Frågor kring elevens rättssäkerhet nämns inte explicit i direktiven men jag har funnit att det finns flera skäl att uppmärksamma denna. Elevens rättssäkerhet berörs i olika avsnitt i betänkandet för att jag anser att den behöver stärkas och jag kommer också med förslag om hur detta kan göras.

Gymnasieutredningen har också uppmärksammat frågan om hur kommande dramatiska svängningar i demografin påverkar förutsättningarna för gymnasieskolan. Det finns redan i dag en överkapacitet när det gäller antalet platser i gymnasieskolan, och i ljuset av den kommande snabba minskningen av antalet elever ser jag ett stort behov av att få till stånd en samverkan mellan kommuner och fristående skolor över kommungränserna. Detta behövs för att kunna garantera att strategisk gymnasieutbildning inte försvinner

när antalet platser ska dras ner. Jag konstaterar också att det finns skäl att uppmärksamma den generationsväxling i arbetslivet, som redan inletts, och en därmed sammanhängande risk för kommande arbetskraftsbrist.

Grundskolans utformning och resultat ingår inte i mitt uppdrag. Under arbetet med utredningen har det dock framkommit att det finns problem med studie- och yrkesvägledningen i grundskolan inför valet till gymnasieskolan. Denna fråga tar jag upp i betänkandet. Jag berör också gränsdragningsfrågor mellan grundskolan och gymnasieskolan med anledning av behörighetsregler till gymnasieskolan och de individuella programmen.

De förslag jag lägger kommer att omfatta såväl gymnasieskolan som den gymnasiala vuxenutbildningen. Konsekvenser och förslag gällande gymnasial vuxenutbildning redovisas i avsnitt 5.18.

I mina direktiv nämns ingenting om de fristående skolorna eller att jag ska utreda konsekvenserna av mina förslag för dessa. Detta har jag tolkat som att jag inte ska föreslå särlösningar för fristående skolor. Jag ser det som en förutsättning för mina förslag att likvärdiga förhållanden ska råda mellan kommunala och fristående skolor. Därför omfattar de flesta av mina förslag såväl kommunala som fristående skolor. För de fristående gymnasieskolorna har jag dock endast lämnat författningsförslag avseende skollagen. I förslagsrutorna och på andra ställen i betänkandet återfinns alltså förslag angående fristående gymnasieskolor som i det fortsatta beredningsarbetet bör inarbetas i förordningsform. Förordningsförslag lämnas inte heller för de frågor som berör grundskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.

Betänkandet hänvisar många gånger till kommuner men dessa kan samtidigt ha flera olika roller och ansvar. En viktig roll är arbetsgivarens, kommuner och landsting är Sveriges största arbetsgivare och viktiga avnämare för gymnasieskolans elever. Den kommunala nivån är också ansvarig för stora sektorer som hälso- och sjukvård samt socialtjänst, där exempelvis äldreomsorg är en stor och viktig del. Samtidigt är kommunen vanligen också själv huvudman för gymnasieskolan och verksam i en större region där det finns möjligheter till samverkan kring gymnasieskolan mellan olika skolhuvudmän. I utredningen ser jag det som viktigt att förtydliga den strategiska roll kommunen har när det gäller gymnasieskolan, både som avnämare och som ansvarig huvudman för gymnasieskolan. Begreppet kommunal skola i betänkandet omfattar såväl kommunala som landstingskommunala skolor. Övriga

begrepp i betänkandet förklaras när de första gången används och i det sammanhang där de hör hemma.

I betänkandet skrivs av tydlighetsskäl programmens namn med versaler, liksom kursernas namn. Ämnesbeteckningarna skrivs i enlighet med svenska skrivregler med gemener.

2.2 Utgångspunkter för utredningen

Jag har två viktiga principiella utgångspunkter för utredningen:

1) *Ungas rätt till en god utbildning*

Det betyder att det ska vara tydligt vad en utbildning innehåller, vart den leder och att den ska hålla vad den lovar. Inbegripet i den här utgångspunkten finns också rätten till undervisning och andra frågor som rör elevens rättssäkerhet. Eleven är huvudpersonen i gymnasieskolan. Det är ett perspektiv jag också använder i min analys av hur gymnasieskolan fungerar i dag.

Jag ser unga både som kapabla att välja utbildning efter sin intresseinriktning och som engagerade i sin framtid. Men det kräver att eleverna får en god information om valen, konsekvenserna av dem och hur framtidsutsikterna ser ut på arbetsmarknaden. Unga behöver få tydlig information om vad utbildningen innehåller och vart den leder. En självklarhet är också att den valda utbildningen infriar vad den utlovar. Viktigt är också att unga får gå en utbildning de önskar, det är en betydelsefull framgångsfaktor vid studier. Jag återkommer i betänkandet med en problemanalys och förslag kring ungas rätt till en god utbildning.

2) *Gymnasieskolan är en strategisk del av kompetensförsörjningen på nationell och regional nivå*

En viktig utgångspunkt är att jag ser gymnasieskolan som en strategisk del av landets och regionernas kompetensförsörjning. Det betyder att gymnasieskolan inte enbart kan ses som en utbildningspolitisk fråga utan att också avnämarna behöver få inflytande över såväl gymnasieskolans mål som tillgången till utbildning över landet. Detta synsätt innebär en förändring i förhållande till tidigare utredningars syn på gymnasieskolan och i min

analys har detta perspektiv fått stor tyngd. I Sverige saknar vi i dag en välfungerande struktur för ett organiserat samarbete mellan gymnasieskolan och arbetsliv/högskolesektor. Härigenom skiljer vi oss från andra länder. Jag ser detta som en huvudfråga i utredningen. Hur ska resultaten i gymnasieskolan kunna svara mot avnämarnas krav och hur kan gymnasieskolan kontinuerligt utvecklas i takt med förändrade behov?

En annan utgångspunkt är att jag önskar betona det internationella perspektivet. Elever i gymnasieskolan har en stor arbetsmarknad utanför landets gränser och vi är en del av en omvärld där våra prestationer mäts och värderas i konkurrens med andra. Det är viktigt att vår utformning av utbildningen också jämförs med andra länders för att bredda perspektiven. I utredningen har jag sett det som viktigt med en komparativ analys av gymnasial utbildning och den redovisas i bilaga till utredningen (bilaga 6).

Jag ser också utbildning som en investering för individen och samhället. Det är då viktigt att värdera hur resultaten ser ut och om genomströmningen kan förbättras. En annan viktig fråga är om elevens tid används väl under utbildningen.

2.3 Metodval och arbetssätt

Gymnasieutredningens uppdrag innehåller cirka 50 frågeområden som ska besvaras på kort tid. Tilläggsdirektivet har inte medfört att tiden förlängts. Dessa förutsättningar har naturligtvis påverkat utredningens arbetssätt och val av metoder i hög grad.

Gymnasieutredningen har mot denna bakgrund valt att utnyttja tidigare utredningar, forskarrapporter och material från myndigheter och andra organisationer av relevans för uppdraget. Dessa källor redovisas i betänkandets referenslista. Det har inte varit möjligt att lägga ut omfattande uppdrag på forskare för att få en fråga grundligt belyst. Utredningen har i stället valt att genomföra ett antal seminarier med forskare för att därigenom få tillgång till aktuell forskning kring specifika frågor. De forskare som deltagit i sammanhanget har inte representerat någon institution utan själva svarat för sina bidrag. I några fall har forskare bidragit med kortare rapporter som redovisas som bilagor till utredningen.

Gymnasieutredningen har också gjort ett studiebesök i Skottland i syfte att studera dess system för lärlingsutbildning.

Dessutom har utredningen genomfört studiebesök i Stockholm, Uppsala och Örebro samt medverkat i ett stort antal konferenser.

Vidare har Gymnasieutredningen genom enkäter ställt frågor till elever, lärare, skolledare och politiker. Enkäterna har tillställts medlemmar i Lärarnas riksförbund (LR), Lärarförbundet och Skolledarna samt elever, medarbetare och politiker i utredningens fokuskommuner.

Gymnasieutredningen har sett på resultatredovisningen i gymnasieskolan på ett något annorlunda sätt än vad som normalt redovisas i offentlig statistik. Utredningen utgår från ett normerande resultat som innebär att en gymnasieelev förväntas genomföra sina studier på tre år och uppnå grundläggande högskolebehörighet. Detta resultat är vad som är det förväntade och allt annat kan ses som avvikelser från denna norm. I de analyser utredningen redovisar har också dessa avvikelser särskilt studerats för att beräkna deras kostnader och orsaker. Gymnasieutredningen har också genomfört enkla alternativkostnadsberäkningar för dessa avvikelser och resultaten ligger bl.a. till grund för mina förslag kring de individuella programmen och en mer effektiv studie- och yrkesvägledning.

Gymnasieutredningen har under utredningstiden använt den senast tillgängliga officiella statistiken om gymnasieskolan. I utredningens slutskede har Skolverket publicerat ny statistik inom vissa områden. Denna har utredningen inte fullt ut kunnat beakta när det gäller hänvisningar till tabeller. Utredningen kommenterar den nya statistiken där den har relevans och ytterligare belyser utredningens analyser.

2.3.1 Fokuskommuner

Gymnasieutredningen beslutade tidigt i utredningsarbetet att använda sig av ett antal kommuner för att få en möjlighet till breddning av utredningsarbetet och en bra dialog med olika skolhuvudmän. Viktigt var också att kunna spegla olika regionala förutsättningar genom valet av kommuner och att undvika ett ensidigt "Stockholmsperspektiv". Sju kommuner tillfrågades och samtliga tackade ja till att delta.

Följande kommuner har deltagit som fokuskommuner: Arvika, Finspång, Karlstad, Kiruna, Malmö, Norrköping och Sollefteå. Gymnasieutredningen har besökt kommunerna vid två tillfällen.

Det första tillfället var i mars-april 2007 och då träffade utredningen elever, lärare, rektorer, skolchefer och ansvariga politiker för en öppen diskussion om frågor utifrån direktiven. Både nuläget och behov av förändring diskuterades. Besöken genomfördes så att både kommunala och fristående huvudmän deltog. Lärare och elever kom från både studieförberedande och yrkesförberedande program från kommunala och fristående skolor. Besöken resulterade i mycket värdefullt material till utredningen.

Under det andra besöket träffade utredningen företrädare för kommunen, det lokala/regionala arbetslivet och högskolesektorn. Frågor som diskuterades var samverkan med gymnasieskolan och kompetensförsörjning. Vidare har kommunerna svarat på flera enkäter och deltagit i ett arbetsmöte kring finansiering och kostnader för gymnasieskolan.

Förutom samarbetet med fokuskommunerna har utredningen haft kontakt med såväl politiker som tjänstemän i de 13 kommuner som deltar i samverkan i Göteborgsregionen.

2.3.2 Fokuslärosäten

På motsvarande sätt som med fokuskommunerna har utredningen samarbetat med fyra lärosäten. De är: Högskolan Dalarna, Lunds universitet, Umeå universitet och Växjö universitet. Gymnasieutredningen besökte lärosätena i juni och fick då möjlighet till dialog med företrädare från samtliga fakulteter/institutioner om frågor kring de studieförberedande programmen och samverkan mellan högskola/universitet och gymnasieskola. Utredningen har också besökt Statens lantbruksuniversitet (SLU) i Uppsala, Musikhögskolan i Stockholm, Teaterhögskolan i Stockholm, Gymnastik- och Idrottshögskolan (GIH) i Stockholm samt Uppsala universitet.

En enkät kring hur förkunskapskraven för högskoleutbildning ser ut och vilka behov av eventuella förändringar som finns har besvarats av lärosätena. Vidare har utredningen gjort ytterligare besök i Lund respektive Umeå för att diskutera samverkansfrågor kring examen m.m.

Utöver denna samverkan med lärosäten har Gymnasieutredningen träffat presidiet och styrelsen för Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) vid ett antal tillfällen för att diskutera de frågor i utredningen som berör högskolesektorn.

2.3.3 Myndigheter och organisationer

Gymnasieutredningen har haft omfattande samarbete med Skolverket som bistått utredningen på olika sätt. Exempelvis har utredningen fått ta del av allt material från arbetet med den tidigare, inte genomförda förändringen Gy 07. Det har varit ett värdefullt bidrag till utredningsarbetet. Vidare har Skolverket bistått med metodstöd och samarbetat kring beräkningar och utveckling av nya styrdokument.

Samråd har skett med Myndigheten för skolutveckling och värdefullt material har överlämnats av myndigheten till utredningen.

Utredningen har också samrått med Verket för högskoleservice (VHS) och Högskoleverket (HSV) och fått värdefull hjälp till utredningsarbetet. Tillträdesgruppen på HSV har utredningen träffat inledningsvis under utredningstiden för att presentera utredningens direktiv.

2.3.4 Branschkontakter

Gymnasieutredningen genomförde redan i mitten av mars 2007 tre möten dit samtliga branschföreträdare inbjöds att delta. Avsikten var att presentera utredningens direktiv och inleda en dialog. Efter dessa inledande möten har ett stort antal kontakter med fler än 50 olika branschföreträdare tagits, återkommande möten har hållits och enkäter har besvarats av branscherna. Frågor som diskuterats har framför allt varit hur en framtida programstruktur bör utformas och hur formerna för samverkan mellan arbetsliv och gymnasieskolan bör utvecklas.

Gymnasieutredningen har som uppdrag att också beakta framtida krav på gymnasieskolan. Det blir då viktigt att hitta framtida branscher som kan ge signaler om hur utbildningen bör se ut för att tillgodose nya krav. Detta har visat sig mycket svårt. Branschstrukturerna i dag kan inte sägas helt spegla arbetslivet och det är osäkert vad som kan utläsas som framtida krav. Branscherna är inte heller helt representativa. Nya, växande sektorer som tjänstesektorn och många tjänstemannayrken fångas inte in av de traditionella partskonstellationerna.

Gymnasieutredningen har utöver de ovan nämnda branscherna haft kontakter med Bemanningsföretagen som representerar flera

sektorer av arbetsmarknaden. Andra viktiga kontakter har tagits med Företagarna som representerar småföretagare.

2.4 Samråd

Gymnasieutredningen har haft samråd med de centrala parterna och flera kontakter med respektive organisation. De är Svenskt Näringsliv, Statens arbetsgivarverk och Sveriges Kommuner och Landsting på arbetsgivarsidan. Utredningen har vidare samrått med Företagarna. För den fackliga sidan har samråd skett med Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO), Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) samt Landsorganisationen (LO). Samråd har också skett med de skolfackliga organisationerna Skolledarna, Lärarförbundet och Lärarnas riksförbund. Dessutom har samråd skett vid två tillfällen med Fristående skolors riksförbund. Utredningen har även samrått med representanter för elevorganisationerna, Sveriges elevråd (SVEA) och Sveriges Elevråds Centralorganisation (SECO). Vidare har samråd skett i enlighet med utredningens direktiv med de pågående utredningar som har relevans för uppdraget, dvs. Lärarutredningen – om behörighet och auktorisation (U 2006:07), Ny lärarutbildning (U 2007:10), Yrkehögskoleutredningen (U 2007:07), Lika villkor för fristående skolor (U 2007:05) och En fristående vuxenutbildning (U 2007:02). Därutöver har utredningen haft flera kontakter med Skollagsberedningen (U 2006:E).

2.5 Expertgruppen

Gymnasieutredningen har till sitt förfogande haft en expertgrupp bestående av ledamöter från Utbildningsdepartementet, Skolverket och Högskoleverket. Expertgruppen har haft fyra protokollförda möten och vidare har utredningen haft kontakter under utredningstiden med enskilda ledamöter.

2.6 Extern medverkan

Gymnasieutredningen har hållit ett antal seminarier med forskare och experter i syfte att få specifika frågor belysta. Två möten har hållits med forskare och experter kring ämnet svenska, detsamma gäller för ämnet engelska. Ett större möte har hållits med forskare och experter kring ämnet matematik med ett uppföljande möte med en mindre grupp av dem som deltog i det första mötet. Även frågor kring arbetsplatsförlagt lärande har belysts med hjälp av en mindre grupp forskare.

2.7 Styrdokument

I bilagor redovisas exempel på nya styrdokument som kan bli följden av mina förslag. De är dels exempel på examensmål (bilaga 8), dels exempel på ämnesplan för ämnet svenska (bilaga 9). Dessa har utarbetats inom utredningen för att tjäna som exempel i pedagogiskt syfte. Jag hoppas med exemplens hjälp kunna ge en bild av hur styrdokumenten skulle kunna se ut. Det är viktigt att vid läsning tänka på att styrdokumenten kommer att tas fram i ett senare skede av Skolverket tillsammans med avnämare och att de självfallet kan se annorlunda ut. Det som här presenteras ska endast ses som exempel.

2.8 Betänkandets struktur och läsanvisningar

Betänkandet är uppbyggt på följande sätt:

Betänkandets inledning i kapitel 1 presenterar viktigare frågor och utgångspunkter.

I kapitel 2 ges en redovisning av hur utredningen har arbetat och metodfrågor redovisas.

I kapitel 3 presenteras en historik som belyser gymnasieskolans yrkesutbildning och studieförberedande utbildning samt examensfrågan över tid.

I kapitel 4 presenteras gymnasieskolan av i dag med en problemanalys.

I kapitel 5 presenteras mina förslag. Där jag föreslår att samma villkor ska gälla såväl kommunala som fristående skolor anger jag det i förslagsrutan. Som jag nämnt ovan lämnar jag dock endast

författningsförslag för de fristående gymnasieskolorna avseende skollagen.

Strukturen för kapitel 5 är att kapitlet inleds med generella frågor som rör hela den gymnasiala utbildningen. Från och med avsnitt 5.6 till och med avsnitt 5.9 presenteras förslagen till ny programstruktur i gymnasieskolan. Avsnitt 5.6 inleds med gemensamma frågor för både yrkesprogram och högskoleförberedande program.

I avsnitt 5.7 presenteras samtliga yrkesprogram och varje program inleds med en övergripande presentation av yrkesstrukturen och en grund för förslagen. Denna presentationsform möjliggör att man som läsare på ett samlat sätt kan få en bild per program. I avsnitt 5.8 följer en presentation av gymnasial lärlingsutbildning. I avsnitt 5.9 presenteras högskoleförberedande program på motsvarande sätt.

Från avsnitt 5.10 till och med avsnitt 5.19 presenteras övriga förslag som gäller gymnasieskolan men också gränssnitt mot grundskola och gymnasial vuxenutbildning samt en sammanfattning av de förändringar som mina förslag leder till för fristående skolor.

I kapitel 6 redovisas konsekvensanalyser för två områden, jämställdhet och införandet av flexibel skolstart i grundskolan.

I kapitel 7 presenteras frågor kring genomförandet av reformen.

I kapitel 8 presenteras frågor kring finansiering av reformen.

I kapitel 9 presenteras författningskommentarer till de lagförslag jag presenterar. Författningsförslagen ligger först i betänkandet.

2.9 Innehållet i bilagor

Följande bilagor ingår i betänkandet:

Bilaga 1 är utredningens direktiv.

Bilaga 2 är utredningens tilläggsdirektiv.

Bilaga 3 är en tabellbilaga med relevant statistik som utredningen använder i betänkandet.

Bilaga 4 är upprättad av Jonas Olofsson och John Östh: *Yrkesutbildningens sociala betydelse – en deskriptiv analys* (2008). Jonas Olofsson (f. 1965) är docent i ekonomisk historia och universitetslektor knuten till Socialhögskolan vid Lunds universitet. John Östh (f. 1968) är fil.dr. i kulturgeografi och universitetslektor knuten till Kulturgeografiska institutionen vid Uppsala universitet.

Bilaga 5 är upprättad av Jonas Olofsson, se ovan: *Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter* (2008).

Bilaga 6 är upprättad av Gunilla Olsson: *Efter den obligatoriska utbildningen – en komparativ analys inkluderande Danmark, Finland och Norge* (2008). Gunilla Olsson är fil.mag. och har som undervisningsråd på Skolverket arbetat med frågor rörande utvärdering, kunskapsbedömning, kvalitetsgranskning m.m. Gunilla Olsson har också för Skolverket beskrivit utbildning i Europa i rapporten *Tio länders utbildningssystem. En översiktlig bild* (2007), Skolverket.

Bilaga 7 är upprättad av Idégruppen för kursplaneutveckling i matematik (IKUM): *Mål utan grunder – Om brister i kursplaneutveckling i matematik*. Vilka personer som ingår i gruppen och som står bakom innehållet i bilagan framgår av densamma.

Bilaga 8 är upprättad inom utredningen och är en exemplifiering av hur examensmål skulle kunna se ut. I de exemplifierade examensmålen använder utredningen högskolornas/universitetens kunskapsmodell som är utvecklad i samband med den s.k. Bologna-processen.

Bilaga 9 är upprättad inom utredningen och är en exemplifiering av hur en ämnesplan skulle kunna se ut för ämnet svenska.

3 Historik och tidigare utredningar

I detta kapitel ger jag en historik över yrkesutbildningen och den mer akademiskt inriktade utbildningen i gymnasieskolan. Jag har valt att lägga detta tidigt i betänkandet eftersom jag anser att det är viktigt att ha en kunskap om hur diskussionerna har varit och vilka politiska bedömningar som gjorts, särskilt under 1900-talet och fram till i dag. De vägval som gjorts historiskt kan även förklara de skillnader som finns i utformningen av gymnasieskolan i Sverige jämfört med i andra länder. Det är utifrån dessa tidigare beslut och diskussioner samt de resultat som kan ses i dag som jag har utformat mina förslag.

I avsnitt 3.1 behandlas skolförlagd gymnasial yrkesutbildning och i avsnitt 3.2 behandlas lärlingsutbildning. Det finns många beröringspunkter och samband dem emellan, men jag har funnit att en uppdelning på detta sätt skapar en större tydlighet. I avsnitt 3.3 gör jag en sammanfattning av den problematik som såväl arbetslivet som utbildningsanordnare brottats med.

Avsnitt 3.4 beskriver förändringar i de gymnasieutbildningar som haft som mål att förbereda för högre studier. Avsnitt 3.5 behandlar sedan ett historiskt perspektiv över examensfrågan.

3.1 Skolbaserad yrkesutbildning¹

3.1.1 Perioden 1846–1918

Två betydelsefulla faktorer har redan från början präglat den utformning yrkesutbildningen kommit att få i Sverige.

En principiellt viktig skillnad mellan yrkesutbildningen i vårt land och övriga Europa uppstod redan vid skråväsendets avskaffande år 1846. Till skillnad från övriga Europa har i Sverige ingen

¹ Framställningen bygger delvis på Nilsson, Lennart (1981), *Yrkesutbildning i nutidshistoriskt perspektiv*, ACTA Universitatis Gothoburgensis.

lärlingslagstiftning införts som reglerat yrkesutbildningen efter skråväsendets upphörande. En annan betydelsefull faktor är att industrialismens utveckling och de åtföljande kompetenskraven under lång tid har satt sin prägel på yrkesutbildningens organisation, inriktning och utformning.

Utifrån kritik mot yrkesutbildningens otidsenlighet och insikten om att teknisk utbildning var väsentlig för en industriell expansion föreslog en statlig utredning² med förebild från Tyskland år 1912 en omorganisation av den lägre tekniska undervisningen. Dels infördes en grundläggande obligatorisk lärlingsskola för ungdomar i ålder 14 till 18 år anställda inom industri och hantverk, dels infördes möjlighet till en frivillig fortsättning inom yrkesskola från 17 års ålder med krav på tre års yrkeserfarenhet. Inom yrkesskolan skulle det förekomma yrkeskurser och mer allmänna ämneskurser. En överstyrelse för de tekniska skolorna och en utbildning för yrkeslärare inrättades. Skolorna skulle finansieras av statliga medel och medel från lägeskommunerna. Elevantalet i dessa skolor från slutet av 1800-talet till 1919 ökade från cirka 5 000 till cirka 11 000 elever.

I en proposition år 1918³ föreslogs inrättande av praktiska ungdomsskolor. Ett motiv för detta förslag var de minskade möjligheterna att bedriva yrkesutbildning på arbetsplatserna p.g.a. specialiseringskraven och de industriella arbetsprocessernas utveckling. I varje skoldistrikt skulle det finnas minst en s.k. fortsättningsskola omfattande 306 timmar eller mer under två till tre år. Kommunerna skulle även få bestämma om skolplikt för lärlingar under högst två läsår med högst nio månaders undervisning 12 timmar per vecka.

Nu fanns ett system för påbyggnad efter folkskolan och yrkesutbildningen bestående av lärlingsskolor, yrkesskolor och tekniska fackskolor utgjorde en del av den statliga utbildningspolitiken. Industrialiseringen var drivkraften för nya utbildningskrav vilka skulle tillgodose både medborgerlig duglighet och krav på arbets-skicklighet.

² 1907 års kommittés förslag rörande den lägre tekniska undervisningens ordnande.

³ Prop. 1918:96 angående upprättande av praktiska ungdomsskolor.

3.1.2 Perioden 1918–1944

År 1921 genomfördes en kompletteringsreform som gav möjlighet för kommunerna att erhålla statsbidrag för yrkesutbildning inom kommunala verkstadsskolor omfattande både praktiska, yrketeoretiska och allmänbildande inslag. Bakgrunden var bl.a. den fortsatta bristen på utbildad arbetskraft. Dessa skolor hade en blygsam omfattning med cirka 300 elever år 1921 och cirka 1 200 femton år senare. En bidragande orsak till detta var de begränsade statsbidragen.

Yrkesutbildningen i sin helhet hade år 1935 cirka 20 000 platser, varav flertalet fanns i verkstadsskolor, lärlingsskolor och handelskolor. Endast en liten andel av dessa platser fanns inom områden som husligt arbete. Antalet kommunala och enskilda skolor för yrkesutbildning växte från cirka 70 stycken år 1920 till cirka 200 under en period på 15 år.

Den s.k. Rationaliseringsutredningen⁴ som tillsattes år 1936 kritiserade i sitt betänkande yrkesutbildningen. Organisationen saknade enligt utredningen smidighet och anpassningsförmåga och den tog inte hänsyn till näringslivets behov av arbetskraft. Den hade för liten volym och den fångade inte in den nya tidens krav. Samtidigt som yrkesarbetet specialiserats ställdes nu krav på en inriktning mot bredare yrkesområden och en mer generell kompetens. Man förordade en uppdelning mellan skolförlagd förberedande yrkesutbildning och arbetsplatsförlagd egentlig yrkesutbildning (färdigutbildning). Den förberedande utbildningen skulle ha en allmän teknisk, hantverksmässig eller handelsinriktning.

En viktig utredning var Verkstadsskoleutredningen⁵ som tillsattes år 1937. De kommunala verkstadsskolorna hade inte tillgodosett landsbygdens och de mindre städernas behov av yrkesutbildning. Det fanns även brister vad gäller lokaler, utrustning och tillsyn. Till detta kom att cirka 20 procent av eleverna avbröt sina studier i förtid. I enlighet med utredningens förslag kompletterades de kommunala skolorna med ett regionalt uppbyggt system av centrala verkstadsskolor. I dessa skolor skulle utbildningen delvis genomföras i välutrustade skolverkstäder genom produktivt arbete. De skulle försörja regionen (landstingsområdet) med yrkesutbildad arbetskraft. I styrelsen för dessa skolor satt representanter för länsstyrelsen och parterna. En särskild överstyrelse för yrkesutbild-

⁴ SOU 1939:14.

⁵ SOU 1938:26.

ning med en samordnande, utredande och inspekterande funktion skulle införas.

År 1941 beslutade så riksdagen om inrättandet av landstingskommunala centrala verkstadsskolor. En lämplig intagningsålder till dessa skolor ansågs vara 15 till 16 år. Omskolning, det vill säga yrkesutbildning av vuxna, skulle däremot förläggas till kommunala eller enskilda skolor. Här upprätthölls en gränslinje mellan ungdomsutbildning och vuxenutbildning. De centrala verkstadsskolorna kom att under 1950- och 1960-talen bilda modell för förnyelse av de kommunala skolornas yrkesutbildning.

Ett annat centralt organ som tillkom år 1940 var Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté (AY). Syftet med AY var att den skulle utreda och lämna förslag till arbetsmarknadens parter om hur lärlingsutbildningen skulle kunna effektiviseras genom partssamarbete. AY:s ledamöter var representanter för arbetsgivare och fackföreningar. Enligt AY var målet för yrkesutbildningen att tillgodose näringslivets behov av utbildad arbetskraft genom lärlingsutbildning. Detta skulle uppnås genom utbildning på arbetsplatserna kompletterad med teoretisk undervisning i enskilda eller kommunala skolor. Avtal mellan parterna ansågs vara att föredra framför reglering genom lagstiftning. AY samordnade på den lokala nivån branschspecifika lärlingsnämnder och ute på företagen fanns yrkesombud. AY följde efterfrågan på yrkesutbildad arbetskraft, främst inom industrin, och föreslog statliga åtgärder för att tillgodose efterfrågan. Man ville skapa en mycket nära relation mellan arbetsliv och skola och förordade därför växelundervisning, en kombination av skolförlagd utbildning och praktiskt yrkesarbete i företag. AY kritiserade verkstadsskolorna för att det inte fanns plats för denna växelundervisning.

År 1944 inrättades Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY). Detta innebar att ansvaret för den offentliga yrkesutbildningen skildes från Skolöverstyrelsen och överfördes till den nya myndigheten. Syftet var dels att öka och samordna det offentliga engagemanget i yrkesutbildningen, dels att ge partsorganisationerna en större insyn i myndighetsutövningen inom utbildningsområdet. I KÖY:s styrelse hade arbetsmarknadens parter en majoritet. KÖY skulle "tillhandagå med upplysningar och råd, förslag till organisations- och undervisningsplaner m.m.". KÖY samarbetade nära med arbetsmarknadens yrkesråd och branschernas yrkesnämnder.

3.1.3 Perioden 1944–1960

I slutet av 1940-talet omfattade de kommunala yrkesskolorna och de landstingskommunala verkstadsskolorna cirka 64 000 elever jämnt fördelat på områdena industri, hantverk, handel och husligt arbete. 80 procent av eleverna fick endast deltidsundervisning. Kapaciteten för heltidsundervisning motsvarande endast 15 procent av en årskull.

1946 års skolkommision lämnade sitt huvudbetänkande år 1948⁶. Yrkesutbildningen bedömdes till sin omfattning vara otillräcklig och regionalt ojämnt fördelad. Den missgynnade dessutom kvinnorna och ansågs vara för ensidigt inriktad på industri och hantverk. Skolkommisionen föreslog en utökning av skolplikten till nio år. Man föreslog vidare att för majoriteten av eleverna skulle detta nionde år utformas som en förberedande yrkesutbildning med yrkespraktik kombinerad med allmänna ämnen. Detta nionde yrkesutbildningsår borde dimensioneras för cirka 70 procent av årskullen, dvs. 70–80 000 15-åringar.

1952 års yrkesutbildningssakkunniga⁷ slutförde skolkommisionens arbete vad gäller yrkesutbildningen och en proposition utarbetades⁸. De sakkunniga ansåg att yrkesutbildning förlagd till arbetsplats successivt hade försvårats beroende på en ökad arbetstakt, en komplicerad teknisk utveckling med specialisering, komplicerad utrustning och dyrbara material samt en därigenom ökad olycksfallsrisk. Utredningen förordade en utökad yrkesutbildning i kommunal regi med hjälp av statliga medel.

I propositionen föreslogs att initiativet till yrkesutbildningens utbyggnad och utformning fortfarande skulle ligga på de olika skolhuvudmännen. Under de kommande 15 åren skulle en fördubbling av heldagsundervisningen ske. En ökning av statsbidrag i sådan omfattning att utbyggnaden kunde genomföras föreslogs. Den skolmässiga yrkesutbildningen skulle i högre grad täcka det behov som lärlingsutbildningen inte kunde täcka. Propositionen antogs och därmed lades grunden för en omfattande expansion av yrkesutbildningen under andra hälften av 1950-talet och början av 60-talet. Elevantalet ökade under denna period, från drygt 20 000 till drygt 60 000 elever.

⁶ SOU 1948:27.

⁷ SOU 1954:11.

⁸ Prop. 1955:139.

3.1.4 Perioden 1960–1970

År 1963 omorganiserades Skolöverstyrelsen (SÖ) och de uppgifter KÖY hade haft överfördes till SÖ. Arbetsmarknadens organisationer var representerade i SÖ:s styrelse, liksom i länskolnämndernas. Parterna hade därmed ett inflytande i frågor som rörde bl.a. läroplaner, tim- och kursplaner samt dimensionering.

Enligt direktiven för Yrkesutbildningsberedningen⁹ år 1963 måste yrkesutbildningen nu anpassas till de förändrade förutsättningar som blev följden av 1962 års grundskolebeslut om en nioårig obligatorisk grundskola samt även anpassas till förändringar i industriella produktionsmetoder. Behovet av yrkesutbildning skulle tillgodoses i samma mån som teoretisk utbildning och den skulle även omfatta vård- och serviceområdet. För att hålla den skolmässigt bedrivna yrkesutbildningen aktuell krävdes i samverkan med arbetslivet kontinuerligt uppdaterade kursplaner samt resurser för en modern utrustning. Den yrketeoretiska delen av yrkesutbildningen betonades, från manuell färdigheter till samarbets-, planerings- och problemlösningsförmåga. Som en svaghet inom svensk yrkesutbildning framhölls bristen på objektiva bedömningsgrunder för utbildningens standard och resultat.

Beredningen föreslog att gymnasiet, fackskolan¹⁰ och yrkesskolan skulle utgöra en organisatoriskt sammanhållen gymnasieskola och att yrkesutbildningen framöver skulle dimensioneras för 30 procent av årskullen, fackskolan för 20 procent och gymnasiet för 30 procent. Resterande 20 procent av kullen förväntades få arbete direkt efter grundskolan. Yrkesutbildningen skulle breddas och de allmänbildande ämnena inom yrkesskolan föreslogs få samma omfattning och innehåll som inom fackskolan. Ett viktigt motiv till förändringarna var att i mitten av 1960-talet gällde det för yrkesskolan att bli konkurrenskraftig gentemot fackskola och gymnasium.

Utifrån en proposition år 1964¹¹ beslutades att det fortsatta reformarbetet skulle inriktas på att alla ungdomar skulle få en minst tvåårig utbildning efter grundskolan. Gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan skulle samordnas och ett enhetligt statsbidragssystem skulle införas.

⁹ SOU 1963:42.

¹⁰ Fackskolan var en skolform som var delad i tre linjer – ekonomisk, social och teknisk. Fackskolan var mer praktiskt inriktad än gymnasiet, men samtidigt mer teoretisk än de samtidigt existerande yrkesskolorna.

¹¹ Prop. 1964:171.

Den strukturreform som beslutades av riksdagen år 1968¹² byggde till stor del på Yrkesutbildningsberedningens förslag. Gymnasiet, fackskolan och yrkesskolan skulle utgöra en skolform fr.o.m. år 1971. Yrkesutbildningen skulle vara 2-årig och ha breda ingångar med successiv differentiering/specialisering och innehålla allmänna ämnen.

Det första steget mot en sammanhållen gymnasieskola togs år 1964 med samordning av målsättning, planering och resursanvändning. Det andra togs år 1968 med en strukturell samordning av gymnasium, fackskola och yrkesskola.

3.1.5 Perioden 1970–1991

År 1970 fastställdes läroplanen för den integrerade gymnasieskolan. Den hade utarbetats av SÖ utifrån de riktlinjer som beslutats av riksdagen år 1968. Yrkesutbildningen organiserades nu i 13 linjer vilka i årskurs 2 uppdelades i specialiserande grenar. Det var branschinriktade linjer som andra året inriktades mot specifika yrken inom branschområdet. Cirka en tredjedel av tiden i årskurs 1 ägnades åt allmänna ämnen. Svenska var obligatoriskt och det fanns möjlighet till tillval av bland annat matematik och engelska. Förutom linjerna fanns närmare 500 yrkesinriktade specialkurser. Längden på dessa kunde variera från en termin upp till två år.

Det ursprungliga industripolitiska motivet bakom reformeringarna av yrkesutbildningen som tidigare utvidgats till att omfatta även övrigt näringsliv och arbete inom hemmen utvidgas nu ytterligare till att också omfatta utbildning för arbete inom den växande offentliga sektorn.

Från slutet av 1960-talet och hela 70-talet fanns ett ökat elevintresse för yrkesutbildning. Detta ökade intresse motsvarades inte av en lika stor ökning av antalet utbildningsplatser varför en bristsituation uppstod.

I samband med införandet av Läroplan för gymnasieskolan (LGy70) kom tiden för yrkesämnena att minska kraftigt. Det ansågs att de två åren skulle vara en påbörjad, men inte färdig, yrkesutbildning. Färdigutbildningen var tänkt att ske i samband med anställning efter gymnasieskolan. För denna färdigutbildning skulle parterna sluta färdigutbildningsavtal. Detta kom att förverkligas endast i ett begränsat antal branscher.

¹² Prop. 1968:140.

Svårigheten att få till stånd branschvisa avtal blev ett viktigt motiv till den försöksverksamhet med treårig gymnasial yrkesutbildning som föreslogs av Arbetsgruppen för översyn av den gymnasiala yrkesutbildningen¹³ (ÖGY). I en proposition år 1987¹⁴ föreslogs en treårig försöksverksamhet med 5 000 platser per år under perioden 1988/89–90/91. I realiteten omfattade försöket mer än dubbelt så många intagningsplatser det sista försöksåret.

Utbildningarna skulle enligt ÖGY vara treåriga och med 10 procent arbetsplatsförlagd utbildning (APU) under första och andra året och 60 procent under det tredje året. Detta var en stor förändring eftersom den arbetsplatsförlagda delen i den befintliga utbildningen bara omfattade cirka 6 procent av det totala antalet elevveckor. APU:n skulle vara kursplanestyrd och eleven skulle ha tillgång till en utbildad handledare på arbetsplatsen. SÖ skulle efter samråd med skolhuvudmän och centrala yrkesnämnder fastställa vilka utbildningsavsnitt som fick arbetsplatsförläggas genom att ange detta i kursplanerna. Utbildningen skulle skol- eller arbetsplatsförläggas utifrån kriteriet var bäst inlärningsresultat kunde uppnås. APU:n avsågs ge en realism och en utslussningseffekt efter gymnasieskolan. Ansvar för anskaffning av APU-platser låg på skolhuvudmannen men de lokala yrkesråden skulle ha ett betydande inflytande. Om platser inte kunde anskaffas kunde i sista hand skolförläggning få tillgripas. Tillstånd för detta gavs av Länsskolnämnden. Skolförlagda alternativkurser det tredje året kunde på vissa utbildningar ersätta APU, det gällde t.ex. el-tele-teknisk utbildning.

ÖGY-utredningen konstaterade att man på skolorna var okänsliga för signaler om förändringsbehov av yrkesutbildningen. Man ansåg därför att centrala och lokala yrkesråd var ett viktigt instrument för den gymnasiala yrkesutbildningen. Utredningen föreslog inrättandet av permanenta läroplansgrupper med representanter för myndigheterna och partssammansatta yrkesnämnder eller motsvarande organ. Dessa skulle hålla sig informerade om utbildningens kvalitet. Dessutom föreslogs att med hänsyn till yrkesrådets centrala roll borde deras existens regleras i skolförordningen.

Yrkesutbildningen skulle dels ge en generell framtidsberedskap, dels ge en ökad bredd och djup i elevernas yrkeskunskaper. I stället för bred ingång och successiv specialisering skulle nu ingången mer

¹³ SOU 1986:2; SOU 1986:3.

¹⁴ Prop. 1987/88:102.

präglas av programmets yrkeskaraktär och de allmänna ämnenas omfattning skulle begränsas i början av utbildningen.

De obligatoriska allmänna ämnena utökades i försöksverksamheten från svenska och ett tillvalsämne till att även omfatta engelska, samhällskunskap och idrott samt ett tillvalsämne t.ex. matematik, bild eller musik. Eleverna skulle även genomföra ett specialarbete.

Den regionala utbildningsplaneringen måste enligt utredningen stärkas och de olika utbildningsanordnarna inom ett län måste i ökad utsträckning planera gymnasieskolans, den kommunala vuxenutbildningens och högskolans/universitetens utbud tillsammans.

3.1.6 Perioden 1991–2007

I de utvärderingar som gjordes av ÖGY-försöket¹⁵ konstaterades att den reguljära yrkesutbildningen med linjer och specialkurser var ett komplicerat och kostsamt system. Problemet var att den enklare struktur som ÖGY-försöket innebar inte alltid motsvarade olika branschers mer specificerade utbildningskrav.

Ofta sades det att en lågkonjunktur försvårade möjligheten till APU i den omfattning som var tänkt i försöket. Samtidigt konstaterades i utvärderingen att den avgörande faktorn för en väl fungerande APU inte var konjunkturberoende. Med ett väl utvecklat lokalt samarbete var det fullt möjligt att få fram APU-platser. Många ifrågasatte om APU verkligen innebar utbildning/nyinläring och ansåg att det var fråga om en mer väl förberedd praktik och att skola och arbetsplats var två kompletterande system där olika saker lärdes in. De detaljerade kursplanerna förorsakade problem i branscher utan tradition av arbetsplatsförlagd utbildning.

Försöket medförde en vitalisering av yrkesråden, som vanligen bestod av skolhuvudmän och arbetsmarknadens parter. Rekrytering av handledare var inget stort problem, däremot fanns det svårigheter att genomföra handledarutbildningar för handledare i små företag eftersom det ekonomiska avbräcket ansågs bli för stort vid personalens bortavaro. De flesta branscher tecknade centrala och lokala överenskommelser angående APU.

¹⁵ SOU 1989:90; SOU 1990:75; SOU 1992:25.

Propositionen *Växa med kunskaper*¹⁶ år 1991 lade grunden till den utformning av den gymnasiala yrkesutbildningen som i huvudsak fortfarande existerar. Initialt slogs fast att utbildning i skolan skulle vara likvärdig och att alla ungdomar (upp till 20 år) skulle erbjudas treårig gymnasieutbildning. Den högre utbildningen måste få en bredare rekryteringsbas och därför borde gymnasieutbildningen ge en god allmän grund för fortsatta högskolestudier. Arbetslivet krävde i högre utsträckning än tidigare goda baskunskaper både i allmänna ämnen och i yrkesämnena.

En mycket fast linjestruktur med centralt fastlagda grenar och varianter ansågs inte vara förenligt med kraven på flexibilitet och valfrihet. En kursutformad gymnasieskola skulle bidra till flexibiliteten.

Reformen innebar att 16 nationella program, varav två var klart utpekade som studieförberedande, infördes. Dessutom infördes ett sjuttonde program; det individuella programmet. De nationella programmen kunde ha olika utgångar, grenar, och dessa fastställdes nationellt eller lokalt. Landstingskommunerna gavs rätt att anordna utbildning på naturbruks- och omvårdnadsprogrammen. Det stora antalet specialkurser inom gymnasieskolan upphörde och inordnades inom programmen eller fördes till komvux och högskola/universitet eller avvecklades.

Den förberedande yrkesutbildningen i gymnasieskolan skulle ge en god grund för yrkesverksamhet inom ett bredare yrkesområde, färdigutbildning skulle ske i arbetslivet. Samverkan med arbetslivet var av ett vitalt intresse, arbetslivet skulle delta i den gymnasiala yrkesutbildningen.

Antalet platser på de olika programmen skulle av skolhuvudmännen anpassas utifrån elevernas önskemål. Frivilliga samverkansavtal mellan kommunerna ersatte nu den statliga planeringen av gymnasieskolan. En samplanering mellan olika utbildningsanordnare och olika utbildningsformer inom och mellan kommuner ansågs ytterst angelägen för ökad kvalitet och tillgänglighet.

Den sedan lång tid pågående utvidgningen av allmänna ämnen i inom yrkesutbildning manifesterades nu genom att ytterligare allmänna ämnen s.k. kärnämnen gemensamma för alla program, infördes. Dessa ämnen finns ännu i dag som kärnämnen i gymnasieskolan.

¹⁶ Prop. 1990/91:85.

Minst 15 procent av den totala studietiden inom de yrkesförberedande programmen skulle arbetsplatsförläggas, dvs. en väsentlig minskning i förhållande till den då pågående försöksverksamheten med treårig yrkesutbildning.

År 2000 tillsattes en parlamentarisk kommitté med uppdrag att lämna förslag till en framtida utformning av gymnasieskolans studievägsutbud. Kommitténs betänkande fick namnet *Åtta vägar till kunskap – en ny struktur för gymnasieskolan*¹⁷.

Situationen i början av 2000-talet var att det rådde brist på arbetskraft inom många yrken på gymnasial nivå. Det gällde områden som vård och omsorg, bygg- och anläggningsverksamhet, verkstadsindustrin, transportsektorn, hotell och restaurang samt service och hantverk. Ändå bedömdes behovet av generell kompetens öka. I generell kompetens inbegreps förmåga att läsa, skriva och räkna, men även kommunikativ förmåga, inlärningsförmåga, problemlösningsförmåga, ansvarstagande etc. De grundläggande basfärdigheterna ansågs allt viktigare och en för tidig yrkesspecialisering bedömdes vara kontraproduktiv. Samtidigt kunde man konstatera att endast cirka 60 procent av eleverna i gymnasieskolan uppnådde grundläggande högskolebehörighet.

Det fanns dock yrken och yrkesområden med krav på certifierad behörighet där det även i framtiden krävdes en hög grad av specialisering. Den slutsats kommittén drog var att yrkesutbildningen borde präglas av både goda kärnämneskunskaper och goda yrkeskunskaper. Kommitténs bedömning var att det uppdrag som gavs till gymnasieskolan år 1991 i huvudsak fortfarande ägde giltighet, dock med undantag av kunskapsuppdraget, där utredningen föreslog att kvalifikationskraven skulle ändras till förmån för mer breda, generella kunskaper.

Utgångspunkten för kommitténs förslag var att tillgodose arbetslivets krav på bredare kompetens men att inom vissa yrkesområden ändå erbjuda yrkesutbildning som ledde till anställningsbarhet. Breda ingångar och successiva val efter hand ansågs vara lösningen. Även ökad jämställdhet och mindre social och etnisk segregering var viktiga utgångspunkter för det förslag som lades.

Gymnasieskolan skulle organiseras i åtta olika sektorer där eleverna initialt läste karaktärsämnena i gemensamma sektorsblock för att sedan välja inriktningsblock och därefter fördjupningsblock. Parallellt med detta låg kärnämnena.

¹⁷ SOU 2002:120.

Förslaget om sektorsindelning innebar att inom en sektor kunde både motsvarigheten till nuvarande studie- och yrkesförberedande program ligga. Så fanns inom t.ex. sektorn för individ och samhälle nuvarande Omvårdnads-, Barn och fritids- och delar av Naturvetenskaps-, Samhällsvetenskaps- och Hantverksprogrammet. Kommittén föreslog ett obligatoriskt lokalt samråd med parterna när det gällde yrkesutbildningen, s.k. lokala sektorsråd.

År 2004 kom propositionen *Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan*¹⁸, vars förslag endast hade en svag anknytning till kommitténs förslag. Nu föreslogs att den grundläggande yrkesutbildningen i gymnasieskolan dels skulle ge generella nyckelkompetenser, dels ge specialistkunskaper av en sådan omfattning att elevens kompetens i huvudsak svarade mot arbetslivets krav. Kravet på generella kompetenser ansågs inte stå i motsättning till behovet av specialisering inom olika yrkesområden. Den elev som hade ett starkt intresse av att utbilda sig mot ett bestämt yrkesområde skulle kunna få göra detta i gymnasieskolan. Möjligheten till en hög grad av specialisering kunde vara ett mått på kvalitet i den gymnasiala yrkesutbildningen.

Programstrukturen från år 1991 behölls i stort sett intakt, i stället gällde förändringen nu införande av ämnesbetyg och därav ett uppdrag till Skolverket att omarbeta kursplanerna. Historia skulle bli nytt kärnämne, och lokala kurser skulle kvalitetssäkras av Skolverket. Ett obligatoriskt lokalt samrådsförfarande med parterna föreslogs, ett förslag som även funnits hos kommittén.

I propositionen föreslogs att begreppet APU, arbetsplatsförlagd utbildning, skulle förändras till begreppet APL, arbetsplatsförlagt lärande. Motivet för detta var att lärandet måste ses i ett annat perspektiv än den kursplanestyrd nyinläring som kännetecknat skrivningarna om APU och som i realiteten inte fungerat på det viset. Arbetsplatsförlagt lärande kunde även ha andra mål såsom generella kompetenser, förhållningssätt etc. APL skulle syfta till antingen mer specifika kunskapsmål eller mer övergripande utbildningsmål i överensstämmelse med programmålen.

I samband med regeringsskiftet år 2006 återkallades de beslut som tagits med anledning av förslagen i proposition 2003/04:140.

¹⁸ Prop. 2003/04:140.

3.2 Lärlingsutbildning¹⁹

Lärlingsutbildning har allt sedan etableringen av skolbaserad yrkesutbildning funnits som en egen, mer eller mindre marginaliserad form av yrkesutbildning i Sverige. Traditionellt har begreppet lärlingsutbildning avsett yrkesutbildning förenat med en anställning och varit kollektivavtalsreglerad. Begreppet gymnasial lärlingsutbildning har även avsett yrkesutbildning förlagd till arbetsplats utan att ett anställningsförhållande råder. Även lärlingsliknande utbildningsformer som yrkespraktik, inbyggd utbildning, arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och lärande i arbetslivet (LIA) har förekommit och förekommer inom yrkesutbildningen.

3.2.1 Yrkesutbildning förenat med anställning

Före skråväsendets avskaffande år 1846 var lärlingsutbildning normen för hantverksutbildning. Skrået var branschorganisation och fackförening i ett. En hantverkare måste tillhöra ett skrå och de hade monopol i städerna, dock inte på landsbygden. Monopolet innebar bl.a. att skrået tillsatte mästare. En person som skulle lära sig ett yrke började som lärling hos en mästare. Endast pojkar antogs och villkoren, t.ex. utbildningstiden som kunde variera, reglerades i en skråförordning. Enligt 1720 års skråförordning skulle lärlingen ha fyllt 14 år och lärlingstiden varierade mellan tre och fem år. Ingen eller en obetydlig lön utgick till lärlingen, ibland tog mästaren ut en avgift av lärlingen, en så kallad lärpenning. Efter lärotiden blev lärlingen gesäll när han avlagt gesällprov. Gesällprovet var en examination som bedömdes och godkändes av flera olika mästare. Efter godkänt prov erhöll lärlingen gesällbrev. För att bli mästare måste gesällen avlägga ett mästarprov och kunde därmed självständigt utöva yrket och anställa lärlingar och gesäller. Då näringsfrihetsförordningen trädde i kraft 1864 försvann kravet på att avlägga mästarprov. Även efter detta fortsatte dock traditionen inom hantverksyrkena med lärlingar, gesäller och mästare.

De lärlingsskolor som inrättades i början av 1920-talet var inriktade på industri, hantverk, handel och husligt arbete. De erbjöd en elementär yrkesteoretisk utbildning. För tillträde fordrades anställning och utbildningen skedde på ledig tid, dvs.

¹⁹ Framställningen bygger på Olofsson, Jonas och Wadensjö, Eskil (2006), *Lärlingsutbildning – ett återkommande bekymmer eller en oprövad möjlighet?*

kvällar och helger. Den skolförlagda utbildningen sågs som ett komplement till den egentliga utbildningen som skedde på arbetsplatsen. Elevvolymerna i dessa lärlingsskolor förblev mycket små beroende på frånvaron av skolplikt för lärlingar. Det förekom inga statliga anslag till företagen för lärlingsutbildning med undantag av ett begränsat anslag till hantverksmästare som tog emot lärlingar, årligen ett anslag för cirka 100 lärlingar fram till 1950-talets mitt. Lärlingarnas utbildnings- och kontraktsvillkor var företagets och parternas sak.

Under 1920- och 30-talets höga arbetslöshet var efterfrågan på lärlingar liten och partsorganisationerna hade svårt att komma överens om villkoren för lärlingsutbildning. Krav restes på lagreglering av lärlingsutbildningen, dvs. en skyldighet för företagen att anställa lärlingar. Förslaget avvisades dock och i samband med Saltsjöbadsförhandlingarna kom Sveriges arbetsgivareförening, SAF, och Landsorganisationen, LO, överens om att yrkesutbildningen skulle regleras via kollektivavtal på branschnivå. På branschnivå skulle särskilda yrkesnämnder inrättas för att övervaka att avtalen följdes och att utbildningens kvalitet upprätthölls. På företagsnivå skulle fackliga yrkesombud utses för att tillgodose lärlingarnas intressen. I särskilda lärlingskontrakt specificerades lärlingarnas rättigheter och skyldigheter. Den yrkesutbildning som bedrevs i bl.a. kommunala yrkesskolor sågs närmast som ett komplement till lärlingsutbildning i företagen. Den kollektivavtalsreglerade lärlingsutbildningen fick trots återkommande initiativ och avtal ingen substantiellt ökad elevvolym. Kollektivavtalen var inte ett tillräckligt kraftfullt instrument för att möjliggöra mer omfattande utbildningssatsningar. I praktiken orienterades parterna alltmer mot den offentliga och skolförlagda yrkesutbildningen.

Lärlingsutbildningen kom att uppfattas som en angelägenhet för klassiska hantverksyrken, inklusive byggyrken. För övriga yrken ansågs skolförlagd heltidsundervisning i yrkes- och verkstadsskolor som den naturliga utbildningsvägen. Några försök att standardisera lärlings- och yrkesskoleutbildningarna för att uppnå likvärdighet förekom inte.

I samband med införandet av de tvååriga yrkeslinjerna i början av 1970-talet, vilka byggde på en färdigutbildning i arbetslivet, hade de flesta av LO:s 24 medlemsförbund tecknat avtal med arbetsgivarna om lärlingsavtal, färdigutbildningsavtal. Vid denna tid fanns ett begränsat offentligt stöd till lärlingsutbildning kvar och det

användes för att finansiera lärlingsutbildning inom bl.a. frisör-, snickeri- och byggområdena. Bidraget finansierade cirka 2 200 lärlingsplatser. Söktrycket till dessa statsfinansierade lärlingsplatser var stort. Situationen uppmärksammades genom ett antal motioner i riksdagen om utökade statsanslag till lärlingsutbildning, vilka emellertid inte rönt någon framgång. Antalet statsbidragsfinansierade lärlingsplatser minskade successivt efter år 1980 fram till försöksverksamhet med s.k. gymnasial lärlingsutbildning.

Vid denna tid beslutade regeringen om en försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning, en traditionell lärlingsutbildning med delat huvudmannaskap mellan skola och företag. En ung människa som fullbordat grundskolan och var anställd skulle kunna söka en lärlingsplats. Försöksverksamheten permanentades fr.o.m. år 1985²⁰.

Utifrån en ramkursplan skulle mål och huvudmoment i utbildningen anges. Varje elev skulle ha en individuell kursplan som utarbetades i samverkan mellan skolan, arbetsgivaren och de fackliga organisationerna. Den kommunala skolstyrelsen ansvarade för den skolförlagda undervisningen som kunde omfatta viss arbetsteknik och fackteori och något av ämnena svenska, engelska eller matematik samt arbetslivs- och samhällsorientering. Utbildningen ägde normalt rum under terminstid. Verksamhet i anställning som låg utanför terminstid utgjorde inte lärlingsutbildning. Ett statsbidrag för ersättning till företaget utgick. Efter utbildningen utfärdade skolan ett utbildningsbevis över fullgjord lärlingsutbildning. Totalt omfattades cirka 3 000 personer av försöksverksamheten under 1980-talet. Ungefär 70 procent av lärlingarna fanns inom byggnadssektorn.

Från och med 1992/93 knöts lärlingsutbildning förenad med anställning till det individuella programmet²¹. Huvudmannaskapet var fortfarande delat mellan företag och skola, några statliga stödpengar utgick inte längre. Studierna i skolan skulle omfatta svenska, engelska, samhällskunskap, religionskunskap och matematik. Om eleven så önskade skulle den skolförlagda delen av utbildningen omfatta samtliga kärnämnen. År 1996 fanns endast 39 lärlingar inom det individuella programmet. Lärlingsutbildningens omfattning har begränsats av ett svagt intresse från partsorganisationerna och av att det inte varit ett sökbart alternativ inom gymnasieskolan.

²⁰ SFS 1980:533; SFS 1983:411.

²¹ Ds 1998:27.

3.2.2 Lärlingsliknande former; APU och LIA

Formerna för ÖGY-försöket har beskrivits i avsnitt 3.1.1. I det nya programgymnasiet som introducerades i början på 1990-talet omfattade APU minst 15 veckor under hela utbildningstiden. I utvärderingar²² av försöket visade det sig att endast 60 procent av eleverna på yrkesförberedande program uppnådde minst 15 veckors APU, resten hade kortare tid eller ingen APU alls.

En ny försöksverksamhet med lärlingsutbildning under perioden 1997–2000 genomfördes²³. Arbetsplatsförläggningen skulle omfatta en tredjedel av utbildningstiden och fick inte påbörjas förrän eleven genomfört hälften av sin gymnasieutbildning. För varje utbildningsplats skulle ett lärlingskontrakt upprättas mellan skolan, arbetsplatsen och eleven. Ett programråd skulle ha till uppgift att ge förslag till lokala utbildningsmål, medverka vid platsanskaffningen, föreslå riktlinjer för lärlingskontraktet och i övrigt vara en resurs. Eleven fick ett intyg som bifogades slutbetyget. Ett statsbidrag om 1 500 kronor per elev lämnades.

Avsikten var att försöksverksamheten skulle bli en reguljär gymnasial lärlingsutbildning efter år 2000. Verksamheten fick dock en alltför begränsad omfattning och en förlängd försöksperiod beslutades. Våren år 2000 uppgick antalet lärlingar till 308.

Samma år föreslogs en ny treårig försöksverksamhet kallad Lärande i arbetslivet (LIA). Cirka en tredjedel av utbildningstiden, motsvarande 700 poäng eller 30 veckor²⁴, var arbetsplatsförlagd. En särskild ramkursplan; *Kursplan för lärande i arbetslivet* infördes. Målen i denna kursplan var att ”eleven ska kunna utföra förekommande arbetsuppgifter inom ett yrkesområde” och ett antal kompetenser, som bl.a. kreativitet, problemlösning, reflexion, kommunikationsförmåga och initiativförmåga, angavs. Skolan var även i denna försöksverksamhet ensam huvudman och samma krav på programråd och lärlingskontrakt som i den tidigare försöksverksamheten fanns. En betydligt högre statlig finansiering infördes dock, 15 000 kronor per elev. Budgeteringen omfattade 2 000 elever men det blev aldrig mer än 1 500. Försöksperioden förlängdes till år 2006, då dock utan det tidigare statsbidraget. Efter år 2003 har 475 LIA-platser beviljats.

²² SOU 1996:1; SOU 1997:107.

²³ SOU 1997:1; SFS 1997:762.

²⁴ SFS 2000:690.

Det var erfarenheterna från LIA-försöket som låg till grund för Skolverkets förslag om en modern lärlingsutbildning i samband med den tilltänkta gymnasiereformen inför år 2007, (Gy -07).

3.2.3 En modern lärlingsutbildning

Utifrån proposition 2003/2004:140 fick Skolverket i uppdrag att ta fram en lärlingsutbildning som ett sökbart alternativ, en alternativ studieväg, inom alla yrkesinriktade program. I samma proposition gjordes lokalt samråd mellan kommunen och arbetsmarknadens parter i frågor som rör alla yrkesinriktade utbildningar obligatoriskt.

Vad avser kompetens och möjlighet att byta studieväg gällde samma krav för lärlingsutbildning som för nationellt program. För behörighet till lärlingsutbildningen fordrades behörighet till nationellt program. Samma regler som för nationella program vad avser frisökning gällde. Elevstatus dvs. inget anställningsförhållande gällde.

Skolhuvudmannen skulle inrätta ett lärlingsråd för respektive program/inriktning. I rådet ingick skolhuvudman, parterna, i förekommande fall yrkesnämnd, företagsrepresentanter och lärar- och elevrepresentanter. Rådets uppgifter var att utveckla samverkansformer, uppföljning, utvärdering och kvalitetssäkring av de nationella och lokala målen samt att avgöra om arbetsplatsen fyllde de krav som kunde ställas.

Ett avtal skulle upprättas mellan skolhuvudman och företag. Eventuella ekonomiska ersättningar skulle regleras i detta avtal. I avtalet beskrevs organisation och genomförande av lärlingsutbildningen och de krav detta ställer på alla parter. Ett utbildningskontrakt mellan skola, arbetsplats och elev skulle upprättas. Av detta skulle framgå omfattningen och innehållet av det arbetsplatsförlagda lärandet, vilken arbetsplats det gällde och vilka lärare och handledare som var ansvariga. Handledarutbildningen skulle regleras och handledarens kompetens skulle lägst motsvara vad som krävdes av en utbildad yrkesman inom respektive yrke. Skolhuvudmannen ansvarade för genomförande och uppföljning av handledarutbildningen.

3.3 Återkommande problematik för yrkesutbildningen

Under hela den beskrivna perioden återkommer ett antal problem vars förslag till lösning sett olika ut under utvecklingens gång. Tematiskt kan problematiken beskrivas som:

- Arbetsplatsförlagd yrkesutbildning/skolförlagd yrkesutbildning
- Yrkesutbildningens djup och/eller bredd
- Allmänutbildning och yrkesutbildning
- Elevernas fria val och arbetsmarknadens kompetensbehov

3.3.1 Arbetsplatsförlagd yrkesutbildning/skolförlagd yrkesutbildning

Den yrkesutbildning som byggdes upp med början på 1910-talet byggde på anställning i arbetslivet där den egentliga yrkesutbildningen skedde och en kompletterande, skolförlagd yrkesteoretisk och allmän utbildning. Successivt byggdes sedan yrkesskolor och verkstadsskolor upp och huvudinriktningen i svensk yrkesutbildning blev en skolförlagd grundläggande yrkesutbildning med åtföljande färdigutbildning i arbetslivet. En mottrend var under en tid den kollektivavtalsbundna lärlingsutbildningen som kom till stånd i samband med Saltsjöbadsförhandlingarna på 1930-talet. Denna fick dock inte de volymer som krävdes och utvecklingen mot en växande offentlig skolförlagd yrkesutbildning dominerade allt mer. Ytterligare ett steg togs i samband med ÖGY-försöket och propositionen *Växa med kunskaper*²⁵ där, som ett svar på den bristande färdigutbildningen i arbetslivet, ett tredje skolförlagt gymnasieår med inslag av arbetsplatsförlagd utbildning inrättades. Den yrkesutbildning som formades under ÖGY-försöket är i huvudsak den vi har i gymnasieskolan i dag, dock med väsentligt mindre APU, se ovan.

3.3.2 Yrkesutbildningens djup och/eller bredd

Huruvida yrkesutbildning ska riktas mot ett specifikt yrke eller ett mer eller mindre väldefinierat yrkesområde, dvs. innehålla mindre färdigutbildning, har varit ett återkommande tema. Rationalise-

²⁵ Prop. 1990/91:85.

ringskommittén förordade på 1930-talet en bredare grundläggande yrkesutbildning innehållande en mer generell kompetens och en senare färdigutbildning och specialisering i arbetslivet. De linjer och specialkurser som senare kom till stånd genom LGy 70 får ändå sägas ha en relativt hög grad av färdigutbildning beroende på grenutgångarna och det stora antalet specialkurser. Det gällde även senare ÖGY-försök och reformen i början av 1990-talet som ju i huvudsak följde en existerande branschstruktur. I betänkandet *Åtta vägar till kunskap*²⁶ däremot, med sitt förslag om åtta sektorer, betonades tydligt att en framtida gymnasieutbildning i allmänhet borde förbereda eleverna för ett yrkesområde snarare än ett speciellt yrke och att en ökad bredd skulle medföra att eleverna inte nådde lika långt i sin specialisering. Man räknade även med att en allt större del av yrkesutbildningen skulle bli eftergymnasial.

3.3.3 Allmänutbildning och yrkesutbildning

Andelen allmänna ämnen i förhållande till yrkesämnena har successivt växt. Yrkesutbildningsberedningen föreslog på 1960-talet att de allmänbildande ämnena inom yrkesskolan skulle få samma omfattning och innehåll som inom fackskolan. Enligt LGy 70 var svenska obligatoriskt och eleverna skulle dessutom läsa ett tillvalsämne, t.ex. engelska, matematik eller samhällskunskap. Cirka en tredjedel av tiden i årskurs ett ägnades åt allmänna ämnen. I kombination med att undervisningstiden inom yrkesutbildningen anpassades till gymnasie- och fackskolans sätt att lägga upp ett veckoschema medförde detta att tiden för yrkesämnena kraftigt minskade. I samband med propositionen *Växa med kunskaper*²⁷ utökades de allmänna ämnena ytterligare till att omfatta dagens kärnämnen. Detta innebar att eleverna på de yrkesförberedande programmen även erhöll grundläggande högskolebehörighet.

²⁶ SOU 2002:120.

²⁷ Prop. 1990/91:85.

3.3.4 Elevernas fria val och arbetsmarknadens kompetensbehov

De första reformerna på 1910- och 20-talet kom som ett svar på kritik av yrkesutbildningens otidsenlighet och otillräckliga volym, ett mönster som senare kom att upprepas. Även Rationaliseringsutredningen framförde på 1930-talet en liknande kritik. De regionala verkstadsskolorna som kom till vid den tiden inrättades som ett svar på oförmågan hos de kommunala yrkesskolorna att tillgodose behovet av yrkesutbildade för landsbygd och mindre städer. Fram till år 1991 skedde en statlig reglering av yrkesutbildningens dimensionering.

Kungliga överstyrelsen för yrkesutbildning (KÖY) med deltagande av staten och parterna samt Arbetsmarknadsorganisationernas yrkesutbildningskommitté hade ett inflytande på bl.a. yrkesutbildningens dimensionering. År 1982 slopades detaljregleringen av studievägsutbudet och detaljregleringen av platsernas fördelning togs bort år 1989 även om årliga beslut på riks- och länsskolnivå grundade på skolhuvudmännens förslag fanns kvar till år 1991. Nu skulle kommunernas dimensionering av gymnasieskolan styras av elevernas val. I en rapport från år 2000²⁸ beskriver Skolverket att endast i ett fåtal fall har ett nationellt program erbjudits till följd av en behovsanalys av den lokala arbetsmarknaden, betydligt vanligare var det att kommuner behöll program trots att den lokala arbetsmarknaden var krympande eller hade upphört. Enligt rapporten fanns det skäl att ifrågasätta om kommunen inte borde ha ett bredare beslutsunderlag än antalet första-handssökande då beslut fattades om gymnasieskolans dimensionering. Om kommunerna i en region tillämpade ett alltför snävt perspektiv, utifrån den egna kommunens största möjliga nytta kunde detta leda till att de var för sig genomförde förändringar som utarmade studieutbudet i en hel region. En slutsats Skolverket drog var att anknytningen till arbetsmarknaden borde uppmärksammas i högre grad vid dimensioneringen och beslutas utifrån en större enhet än den enskilda kommunen.

²⁸ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – En sammanfattande analys*, rapport 187.

3.4 Studieförberedande gymnasieutbildningar²⁹

De tidigaste föregångarna till studieförberedande gymnasieutbildningar i Sverige var dom- och katedralskolor, som fanns i stiftstäderna från 1200-talet. De drevs av kyrkan och deras huvudsakliga uppgift var att utbilda pojkar till präster. Även andra pojkar från de högre samhällslagren än de som skulle bli präster kunde få utbildning i dessa skolor. Flickor hade däremot inte rätt att gå i dem. Förutom teologiska studier dominerades innehållet av latin.

Denna skolform var den enda officiellt existerande fram till reformationen på 1500-talet. I slutet av 1500-talet stadgades att det i varje stad skulle få finnas en "lärskola". Den skulle delas upp i trivialskolan för yngre barn och gymnasiet för de äldre eleverna. I den "lärskolan" lärde sig eleverna främst latin, räkning och kyrkosång. Det förutsattes att man kunde läsa och skriva. Hur de "lärskolorna" skulle fungera var inte närmare reglerat. Utöver den "lärskolan" fanns i många städer mer praktiskt inriktade skolor för exempelvis hantverkarens barn.

Gymnasierna rekryterade i första hand sina elever från de medborgare som var välbeställda men ändå inte tillhörde adeln, åtminstone inte högadeln. Adels barn undervisades huvudsakligen i hemmet av informanter.

Under första halvan av 1600-talet öppnades vad som brukar betecknas som de första gymnasierna i Västerås, Strängnäs och Linköping. De fungerade delvis som någon slags akademier med föreläsningar av samma typ som förekom på universitet. År 1649 inrättades delvis genom inflytande av den tjeckiske pedagogen Comenius officiellt ett enhetligt gymnasiesystem. Gymnasierna var statligt finansierade men organiserades i samverkan med kyrkans domkapitel. Biskopen var tillsynsman över stiftets gymnasier.

Vid slutet av 1600-talet hade det svenska riket fem universitet, Uppsalas från 1477, Dorpats (nuvarande Tartu i Estland) från 1632, Åbos från 1640 och Lunds från 1668 samt det i den då nyligen erövrade tyska staden Greifswald. Eleverna på gymnasierna förbereddes för studier på dessa universitet, men svenska studenter studerade också vid utländska universitet, främst i Tyskland.

Gymnasieorganisationen förändrades inte nämnvärt under 1700-talet och den första halvan av 1800-talet. Innehållet i undervis-

²⁹ Framställningen bygger på Richardson, Gunnar (1977/2004), *Svensk utbildningshistoria*, Studentlitteratur; Wallin, Erik (1997), *Gymnasieskola i stöpsleven – då nu alltid*, Skolverket; Losman, Beata, *Förvaltningshistorik*, <http://arquivariet.no-ip.info/BeataLosman/>

ningen ändrades dock stegvis. Studierna i latin och teologi var fortfarande omfattande, men även andra språk liksom historia, statskunskap och geografi blev viktiga. Det förekom också att man erbjöd gymnastik. Ännu på 1800-talet var gymnasierna endast för pojkar.

Under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet startades också ett stort antal privata skolor varav en del på gymnasienivå. Vissa av de privata skolorna var för flickor.

År 1849 beslutades om en ny organisation, en skolform som kallades läroverk. De högre årskurserna i läroverken kallades gymnasium. Under andra halvan av 1800-talet tog två linjer form inom gymnasierna: latinlinjen, som dominerades av språk och humaniora, och reallinjen för matematik och naturvetenskap. Från år 1904 stadgades att gymnasielinjerna skulle vara fyraåriga. De lägre årskurserna kallades från samma år realskola. Man inrättade en gymnasieexamen, som under en period kallades mogenhetsexamen men från år 1910 officiellt benämndes studentexamen.

Ända fram till slutet på 1800-talet hade de studenter som hade gått reallinjen endast begränsad rätt till studier på universitet. Kampen om latinstudiernas dominans i gymnasiet var en viktig kulturstrid. Men latinets grepp om gymnasieutbildningen avtog stegvis under andra halvan av 1800-talet och början av 1900-talet.

Läroverken var endast för pojkar. Flickskolor, som hade funnits i olika former i många städer sedan länge, började under 1800-talet få en mer officiell prägel. Vissa av dem kom efterhand att jämföras med gymnasier och fick rätt att låta sina elever avlägga studentexamen. I början av 1900-talet hade ett tiotal flickskolor i landet sådan rättighet.

I slutet av 1920-talet skapades ett enhetligt skolsystem, där folkskolan blev grunden för den efterkommande realskolan och flickskolan samt för en skolform som kallades kommunal mellanskola. Efter dessa skolformer kom gymnasiet, som var treårigt eller fyraårigt beroende på hur många år man gått i realskola, flickskola eller mellanskola. Härmed öppnades också rättigheten för flickor att studera vid gymnasier.

Fortfarande var gymnasiet delat i latinlinjen och reallinjen. År 1953 skapades en tredje linje, den allmänna linjen, som delades i en språklig (utan latin) och en social gren. Samtidigt delades reallinjen i en matematisk och en biologisk gren.

Parallellt med de allmänna gymnasierna utvecklades under 1900-talets första hälft så kallade fackgymnasier i form av tekniska

gymnasier och handelsgymnasier. Vid 1960-talets början var det 20 procent av en årskull, som började en gymnasial utbildning. Av dem började 80 procent allmänt gymnasium, 12 procent tekniskt gymnasium och 8 procent handelsgymnasium.

År 1964³⁰ fördes de tre olika typerna av gymnasieutbildning samman till ett enhetligt gymnasium. Dess första årskurs var i huvudsak gemensam. Till årskurs två valde eleverna mellan fem linjer – ekonomisk, humanistisk, naturvetenskaplig, samhällsvetenskaplig och teknisk. De fem linjerna motsvarade innehållsmässigt i stort den tidigare organisationen med tre linjer i det allmänna gymnasiet kombinerat med det tekniska gymnasiet och handelsgymnasiet. I årskurs tre förekom att linjerna delades upp i grenar eller varianter.

Vid denna tid inrättades också en tvåårig skolform som kallades fackskola med tre linjer, ekonomisk, social och teknisk. Fackskolan var mer praktiskt inriktad än gymnasiet, men samtidigt mer teoretisk än de samtidigt existerande yrkesskolorna. Fackskolan kunde också ge högskolebehörighet.

Med reformen år 1964 avskaffades studentexamen. I stället inrättades centrala prov för att kontrollera elevernas kunskaper och som stöd för betygssättningen i de olika ämnena. Dessutom anställdes gymnasieinspektörer, som kvalitetsgranskade utbildningen.

I början av 1970-talet samlades gymnasiet, fackskolan och yrkesskolorna i en ny skolform, gymnasieskolan med en gemensam läroplan med namnet LGy 70. Gymnasieskolan fick till en början 22 linjer. Bland dessa fanns de fem gymnasielinjerna och de tre fackskolelinjerna. Övriga linjer utgjordes av utbildningar från yrkesskolorna. De fem linjer som hämtats från gymnasiet var treåriga, alla övriga tvååriga. Den tekniska linjen kunde dock utformas så att den fick ett fjärde år. Utöver de 22 linjerna kom ett stort antal så kallade yrkesinriktade specialkurser att införas i gymnasieskolan.

År 1976 tillsattes en gymnasieutredning som presenterade sitt betänkande *En reformerad gymnasieskola*³¹ år 1981. Utredningen föreslog en ny studieorganisation med breda ingångar och en annorlunda terminsindelning. Förslaget vann dock inte gehör. Dessutom föreslog utredningen att alla gymnasielinjer skulle innehålla både teoretiska och praktiska inslag. Skillnaden mellan de

³⁰ Prop. 1964/65:171 angående reformering av de gymnasiala skolorna.

³¹ SOU 1981:96.

studieförberedande och de yrkesförberedande gymnasieutbildningarna skulle sålunda minska. Utredningen ledde inte till några omedelbara förändringar förutom som tidigare nämnts en försöksverksamhet för yrkesförberedande linjer (ÖGY).

I början av 1990-talet kom tre propositioner³² som innebar en omfattande reformering av gymnasieskolan. Resultatet blev att gymnasieskolan delades upp i 16 treåriga nationella program, kompletterade av specialutformade och individuella program. Det kom också en ny läroplan – Läroplanen för de frivilliga skolorna, Lpf 94, som också omfattade gymnasial vuxenutbildning, gymnasiesärskola, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda.

I enlighet med tankarna i gymnasieutredningens betänkande *En reformerad gymnasieskola* från år 1981 hade alla program, även de huvudsakligen yrkesförberedande, så starka teoretiska inslag att de utan behov av tillval kunde ge grundläggande högskolebehörighet.

En viktig nyhet var att innehållet i utbildningen förutom i ämnen delades i kurser med varierande längd. Avsikten var att skapa ökad valfrihet för eleverna och ökad flexibilitet för anordnaren. Kursernas längd definierades genom gymnasiepoäng. Ett fullständigt gymnasieprogram kom från början att omfatta 2 150 eller 2 370 poäng. En poäng var i princip lika med en undervisningstimme.

Ätta ämnen kom att benämnas kärnämnen: svenska, matematik, engelska, idrott och hälsa, samhällskunskap, naturkunskap, estetisk verksamhet och religionskunskap (som inte fanns med i den ursprungliga propositionen). De två första kurserna i svenska och den första kursen i de andra ämnena blev obligatoriska på alla program.

Två program i gymnasieskolan hade tydlig karaktär av att i första hand vara studieförberedande. Dessa var Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet. Naturvetenskapsprogrammet delades från årskurs två i naturvetenskaplig gren och teknisk gren. Samhällsvetenskapsprogrammet delades i ekonomisk, humanistisk och samhällsvetenskaplig gren. Båda dessa program omfattade 2 150 poäng. Innehållet i de två programmen med sina sammanlagt fem grenar överensstämde i huvudsak med innehållet i de fem treåriga linjerna, som hade funnits sedan år

³² *Växa med kunskaper*, prop. 1990/91:85; *Om vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m.*, prop. 1991/92:157; *Ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvux*, prop. 1992/93:250.

1970, vilka i sin tur alltså i stort överensstämde med de fem gymnasieutbildningar som hade funnits sedan 1950-talet.

Ett tredje program hade också 2 150 poäng, nämligen Estetiska programmet. Detta program, som inte hade någon tydlig föregångare i linjegymnasiet, kom att uppfattas som ett mellanting mellan de tydligt studieförberedande och de huvudsakligen yrkesförberedande programmen.

I princip samtidigt som gymnasieskolan omstrukturerades genomfördes en förändring av lärares, studie- och yrkesvägledares samt skolledares anställningsförhållanden. Ansvar för dessa grupper överfördes helt och hållet till skolhuvudmannen, i de flesta fall kommuner. Även på andra sätt decentraliserades skolans styrning från staten till kommunerna. Detta innebar bland annat att det blev fritt för varje kommun att själv besluta om inrättande av gymnasieskola.

I början av 1990-talet öppnades också möjligheten för fristående skolor att bedriva gymnasieutbildning med allmänna medel. Utbildningen på fristående gymnasieskolor skulle inte bestå av nationella program, inte heller av specialutformade program. I stället skulle programmen till art och nivå motsvara de program som fanns på de kommunala skolorna. Tillsammans innebar de ovan nämnda reformerna en genomgripande förändring av villkoren för gymnasieutbildning i Sverige.

År 2000 gjordes en förändring av strukturerna i gymnasieskolan, som bland annat innebar att beteckningen ”grenar” ersattes av ”inriktningar”, vilket inte innebar några principiella skillnader. Det inrättades också ett sjuttonde nationellt program, Teknikprogrammet, samtidigt som den tekniska grenen på Naturvetenskapsprogrammet inte ersattes av någon teknisk inriktning. Innehållet i Teknikprogrammet var innehållsmässigt mycket öppet, vilket innebar att dess profil på många skolor kom att bli väsentligt annorlunda än tidigare teknisk gymnasieutbildning.

En annan förändring år 2000 var att alla nationella och specialutformade program poängmässigt blev lika omfattande, 2 500 poäng. Samtidigt släppte man den tydliga kopplingen mellan gymnasiepoäng och undervisningstimmar. De senare ökades inte när poängen ökade från 2 150 respektive 2 370. I samband med denna förändring renodlades kurslängderna. De kortaste kurserna blev 50 poäng, de flesta kurser blev 100 poäng och alla kursers omfång blev jämnt delbart med 50.

Ytterligare en förändring var införande av projektarbete. Ursprunget till den förändringen var förslag om införande av gymnasieexamen med ett examensarbete. Något införande av examen blev det dock inte vid detta tillfälle.

Grenarna på de tydligt studieförberedande programmen förändrades i vissa fall namnmässigt när de blev inriktningar. Det blev också fler inriktningar. Naturvetenskapsprogrammet fick tre inriktningar, Matematik- och datavetenskap, Miljövetenskap och Naturvetenskap, och Samhällsvetenskapsprogrammet fick fyra, Ekonomi, Kultur, Samhällsvetenskap och Språk. Det nya Teknikprogrammet fick inga inriktningar, men i stället möjlighet till stor flexibilitet på andra sätt. Det fick karaktären av att kunna vara både tydligt studieförberedande och i huvudsak yrkesförberedande, beroende på hur det utformades. Gymnasiereformen 2000 kan sammanfattningsvis i hög utsträckning ses som en fortsatt decentralisering av gymnasieskolan.

I början på 2000-talet hade regeringen ambitioner att genomföra en större förändring av gymnasieskolan. Som tidigare nämnts tillsattes då den så kallade gymnasiekommittén, en parlamentarisk utredning, som presenterade sitt betänkande år 2003, *Åtta vägar till kunskap*³³. De mest centrala delarna i betänkandet, att ytterligare minska skillnaderna mellan studieförberedande och yrkesförberedande utbildningar genom åtta breda ingångar till gymnasieskolan, definierade genom sektorer, och därefter en successiv specialisering, vann dock inte gehör.

Den proposition som kom år 2004, *Kunskap och kvalitet - elva steg för utveckling av gymnasieskolan*³⁴, utgick i stället i huvudsak från den existerande gymnasieskolan. De förändringar som riksdagen beslutade om utifrån propositionen var bland annat införande av en gymnasieexamen och att kursbetygen skulle ersättas av ämnesbetyg, vilket förutsatte en omfattande reformering av ämnes- och kursstrukturen. Dessutom innebar riksdagsbeslutet en stramare syn på möjligheten att inrätta lokala kurser.

Regeringen gav därefter Skolverket i uppdrag att förbereda förändringarna, som skulle sjasättas hösten 2007. Förändringen kom att kallas Gy 07.

Hösten 2006 inställde den nya regeringen implementeringen av Gy 07 och tillsatte en ny gymnasieutredning.

³³ SOU 2002:120.

³⁴ Prop. 2003/04:140.

3.5 Examen i ett historiskt perspektiv

Under perioden 1864–1968 avslutades gymnasieutbildningen med att man avlade studentexamen. Denna examen bestod av skriftliga och muntliga ämnesprov i utbildningens absoluta slutskede. Bedömningen genomfördes av lärare i samverkan med utomstående censorer. När studentexamen avskaffades var det cirka 25 000 som tog examen att jämföra med cirka 1 000 vid seklets början. Ett skäl till att studentexamen avskaffades var att det stora antalet gymnasieelever gjorde att det var administrativt svårt att upprätthålla systemet. Dessutom stod man inför genomförandet av den stora reformen år 1970, då en gymnasieskola som skulle omfatta även yrkesutbildningar skapades.

Inom yrkesutbildningarna, som det fram till år 1970 fanns en rik och olikartad flora av, har det under åren funnits olika typer av yrkesprov. Det är dock svårt att kategorisera dem som examensliknande.

När studentexamen avskaffades infördes centrala prov i ett antal ämnen för att säkerställa en riktig betygssättning. Dessutom skapades en gymnasieinspektion som bland annat skulle övervaka betygssättningen.

Sedan 1991 års reformering av gymnasieskolan genom propositionen *Växa med kunskaper*³⁵ har vid ett antal tillfällen diskussioner förts om att återinföra en examen. I departements-skrivelsen från år 1997³⁶ skriver en arbetsgrupp i Utbildningsdepartementet: "Ett införande av en gymnasieexamen bör främst ses som en åtgärd för att befästa och förstärka kvaliteten i utbildningen. Ett examensarbete och examensbevis skulle tydligare än ett slutbetyg ge information om att utbildningens mål som helhet är uppnådda och att utbildningen på denna nivå är avslutad. Siktet mot en samlad 'examen' kan vara ett särskilt incitament för studerande att fullfölja en hel utbildning, ett konkret mål att sträva mot. Den fokuserar tydligt på vilka krav på vad utbildningen skall leda till enligt programmålen och konkretiserar dem."³⁷ Arbetsgruppen föreslog en examen som skulle omfatta betyg i kurser omfattande fullständigt program, lägst betyget Godkänd i 90 procent av kurspoängen och ett godkänt examensarbete omfattande 100 poäng.

³⁵ Prop. 1990/91:85.

³⁶ *Gymnasieskola i ständig utveckling*, Ds 1997:78.

³⁷ S. 121.

Regeringen³⁸ föreslog sedan en examen, som dock skulle vara frivillig. Förutom de inslag som hade föreslagits av arbetsgruppen skulle den också innehålla krav på att eleven skulle vara godkänd i svenska, matematik och engelska samt i de viktigaste karaktärsämnena. För de yrkesförberedande programmen skulle examensarbetet utformas i samverkan med aktuell yrkesbransch. Det skulle bedömas av elevens handledare tillsammans med en medbedömare. Betygsstegen för examensarbetet skulle endast vara Icke godkänd och Godkänd.

I utskottsbehandlingen av propositionen förändrades det av regeringen föreslagna examensarbetet till ett projektarbete. Flera partimotioner avstyrkte införande av en examen. Vid behandlingen av propositionen tog riksdagen inte i detalj ställning till frågan om examen. Däremot godtog den förslaget om införande av ett obligatoriskt projektarbete.

Regeringen återkom med tankar om examen³⁹, men det blev inget förslag om införande vid detta tillfälle. Regeringen föreslog i denna proposition utifrån remissbehandling av förslaget om projektarbete som hade ersatt examensarbete att detta skulle betygssättas på samma sätt som kurser med betygen Icke godkänd till Mycket väl godkänd vilket också blev riksdagens beslut.

I betänkandet *Åtta vägar till kunskap*⁴⁰ föreslog Gymnasiekommittén införande av gymnasieexamen. Dess innehåll skulle vara lägst betyget Godkänd på 90 procent av 2 500 poäng samt ett godkänt gymnasiearbete. Gymnasiearbetet skulle innebära något slags projekt, men borde enligt kommittén inte kallas projektarbete eftersom eleverna torde kunna genomföra många projekt under sin gymnasietid. Projektarbetet skulle dock tjäna som förebild till gymnasiearbetet.

I propositionen *Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan*⁴¹ anslöt sig regeringen till Gymnasiekommitténs förslag och la fram ett förslag om examen. De allra flesta remissinstanser hade ställt sig positiva till förslaget om en sådan. Regeringens syfte med införande av examen var enligt propositionen främst att ”befästa och förstärka kvaliteten i svensk gymnasieutbildning”.

³⁸ Prop. 1997/1998: 169.

³⁹ Prop. 1999/2000:68.

⁴⁰ SOU 2002:120.

⁴¹ Prop. 2003/04:140.

Gymnasiearbetet behandlades separat och ganska utförligt i propositionen. Bland annat skrev man så här: ”Genom kopplingen till gymnasieexamen och till programmålen får gymnasiearbetet en annan karaktär än dagens projektarbete. Det nya gymnasiearbetet blir ett viktigt kvalitetsinstrument för att visa att målen för utbildningen har nåtts. Inte minst gäller detta för elever på yrkesutbildningar.”

Riksdagens behandling av propositionen ledde till att Skolverket fick i uppdrag att utarbeta detaljerade förslag om utformningen av den förändrade gymnasieskolan, bland annat avseende införande av en examen för den tilltänkta gymnasiereformen inför år 2007, (Gy 07).

4 Gymnasieskolan i dag – presentation, problem och analys

I detta kapitel presenteras gymnasieskolan som den ser ut i dag och redovisningen avslutas med en internationell jämförelse där vissa frågor lyfts fram. Sist i kapitlet finns en sammanfattande analys som lägger grunden för mina förslag i kapitel 5.

4.1 Inledning

Hur ser gymnasieskolan ut i dag och vad formar bilden? I ett utredningsarbete som Gymnasieutredningens är det en självklarhet att studera offentlig statistik, utredningar och rapporter kring gymnasieskolan. De ger oftast en bild på nationell nivå som kan vara mer eller mindre igenkännlig för elever och lärare. Skillnaderna kan vara stora inom och mellan olika skolor och förhållandena skiljer sig åt mellan storstad och glesbygd. Den massmediala bevakningen brukar oftast fokusera på det som är negativt och på brister i utbildningen. Det innebär att många positiva prestationer som görs i gymnasieskolan sällan eller aldrig uppmärksammas.

Vad är det då som redovisas och ger bilden av gymnasieskolan? Kvantitativa uppgifter om antal elever och skolor samt utvecklingstendenser som tidsserier är förhållandevis lätta att fånga och finns också tillgängliga. Kvalitativa uppgifter är svårare – vad säger ett betyg om prestationerna av skolan eller eleven? Finns det en betygsinflation och hur kan betygen i de ämnen där det inte finns nationella prov tolkas? Hur ska man värdera en elev på de individuella programmen som når en högre nivå än någonsin med stora ansträngningar men vars prestation likafullt inte bedöms motsvara ett godkänt betyg?

Jag ser gymnasieutbildningen som en strategisk del av kompetensförsörjningen nationellt och regionalt. Men hur ser tillgången till utbildningen ut och svarar den mot arbetslivets behov? Ses utbildning som en investering både för individ och samhälle eller som en kostnadspost bland andra i en driftsbudget? Genomförs utbildningen effektivt och leder den till de resultat som förväntas?

Gymnasieutredningen äger inte svaren på alla dessa frågor men har ställt sig dem när den information utredningen arbetat med har värderats. En slutsats är att bilden behöver problematiseras mer, att fler svar behöver ges och att den nu befintliga nationella bilden inte är tillräcklig för att beskriva gymnasieskolan.

4.2 Elever och lärare

4.2.1 Eleverna i gymnasieskolan

Nästan samtliga elever (98 procent) som lämnade grundskolan våren 2006 fanns i gymnasieskolan hösten 2006. Gymnasieskolan är en frivillig skolform, men med så stor andel som påbörjar en gymnasieutbildning kan det sägas att en gymnasieutbildning i dag uppfattas som nödvändig för att komma vidare på arbetsmarknaden eller för vidare studier.

För att få börja på ett nationellt program i gymnasieskolan finns behörighetsregler. De innebär att eleven ska ha lägst betyget Godkänt (G) i ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Om eleven saknar behörighet bereds plats på de individuella programmen (IV) vars syfte är att förbereda eleven för studier på ett nationellt eller specialutformat program. Nästan 8 procent av samtliga elever i gymnasieskolan följer IV inklusive programinriktade individuella program (PRIV) och det motsvarar 28 600 elever¹. Andelen elever på IV är relativt konstant över åren och det är fler män (56 procent) än kvinnor som studerar på IV. För unga som nyligen kommit till Sverige anordnas ofta utbildning inom de individuella programmen som kombinerar introduktion med undervisning. Denna verksamhet kallas vanligen IVIK.

Det här är den sammanvägda bilden men variationerna mellan kommunerna är stora. Det gäller både resultat och andel elever som studerar på IV. Andelen elever som studerar på IV varierar från 1 till 16 procent mellan kommunerna. I avsnitt 4.7 återkommer jag

¹ Skolverket (2007), *Skolverkets lägesbedömning 2007*, rapport 303.

till frågor kring IV. I avsnitt 5.15 lämnar jag förslag med anknytning till IV.

De elever utredningen mött är mestadels positiva till den utbildning de valt, men berättar också om dålig information inför valet till gymnasieskolan. Studie- och yrkesvägledningen får kritik, både den som sker i grundskolan och under gymnasietiden. Vissa elever anser att det finns en dålig planering och en ojämn arbetsbelastning under utbildningen, eftersom lärare inte samarbetar kring prov och hemarbeten. Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) är uppskattad och de elever som fått bra APU anser att den är mycket värdefull för yrkesutbildningen de går på och uppskattar den varvade utbildningen. Å andra sidan finns problem med att långt ifrån alla elever får den APU om 15 veckor som de bör ha. Till detta kommer att det förekommer att APU-platser inte i tillräcklig grad anknyter till elevens program.

Den bild utredningen mött överensstämmer i stort med den officiella bilden. Skolverket har genomfört attitydundersökningar och i rapporten *Efter skolan*² har verket tillfrågat eleverna om deras uppfattning om sin gymnasieutbildning. Den generella bilden eleverna gav i *Efter skolan* var att de var relativt nöjda med hur skolan förberett dem för yrkesliv och studier. Det finns också andra studier bland exempelvis arbetslösa före detta elever som är mindre nöjda med sin gymnasietid. De hävdar att de behövt en bättre information och rådgivning i skolan om studievägar, arbetsmarknad och samhälle. De uttrycker också att de hade önskat mer praktik och kontakter med arbetsplatser och arbetsgivare redan i skolan.³

Sedan 1993 har Skolverket genomfört fem undersökningar under rubriken *Attityder till skolan*. Dessa undersökningar omfattar bland annat gymnasieelevers attityder till sin utbildning. Den senaste undersökningen genomfördes under våren 2006⁴. Gymnasieelevernas attityder har enligt Skolverket genomgått en positiv utveckling inom åtminstone vissa områden.

Drygt sju av tio gymnasieelever uppgav 2006 att de brydde sig mycket om och engagerade sig i skolarbetet. Fler kvinnliga elever än män gav detta svar. Mer än åtta av tio gymnasieelever sa att de trivdes med skolarbetet. I denna fråga fanns det i princip ingen skillnad mellan manliga och kvinnliga elever. En sammanfattning av

² Skolverket (2002), rapport 223.

³ Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden, SOU 2006:102.

⁴ Skolverket (2007), *Attityder till skolan 2006*, rapport 299.

gymnasieelevernas attityder ur ett könsperspektiv kan vara att en stor majoritet av de kvinnliga eleverna trivs med skolan och engagerar sig i skolarbetet, medan en stor majoritet av de manliga eleverna också trivs i skolan, men att de i mindre grad engagerar sig i skolarbetet.

Nästan nio av tio gymnasieelever ansåg att det rädde en trevlig och positiv stämning på nästan alla eller de flesta lektioner, medan knappt sju av tio ansåg att det fanns arbetsro på nästan alla eller de flesta lektioner. Tyvärr ansåg endast cirka 70 procent av eleverna att det var meningsfullt att gå till skolan, elever på studieförberedande program i något högre utsträckning än elever på yrkesförberedande program. Knappt åtta av tio gymnasieelever trodde att de skulle få mycket eller ganska mycket nytta av det de lärde sig i skolan. Nästan 30 procent skulle hellre ha arbetat än gått i skolan om möjligheten hade funnits, vilket är en liten ökning sedan de tidigare undersökningarna.

Det finns tyvärr ingen stor attitydundersökning bland de ungdomar som lämnat gymnasieskolan utan att fullfölja sin utbildning varför ovanstående siffror troligen ger en ljusare bild av situationen i skolan än den som verkligen föreligger.

Skolverkets attitydundersökning är, som tidigare sagts, gjord bland de ungdomar som går i gymnasieskolan. Nyligen har Skolverket genomfört en intervjustudie med 16 ungdomar som har hoppat av gymnasieskolan eller bytt studieinriktning, en undersökning som är planerad att publiceras under våren. Undersökningen är en kvalitativ studie och innehåller ingen statistik eftersom materialet är så litet. Den ger dock bilder av hur ungdomar som av olika skäl inte fullföljer sin planerade utbildning tänker om gymnasieskolan.

Ett gemensamt drag hos de 16 avhopparna och bytarna är att de anser att övergången från grundskolan till gymnasieskolan var svår på så sätt, att kraven som ställdes på dem var betydligt högre på gymnasieskolan än de hade varit på grundskolan. Gemensamt för deras berättelser är också att gymnasieskolans stöd sattes in för sent, när de redan i praktiken hade fattat sitt beslut att avbryta utbildningen.

En annan tydlig slutsats man kan dra av intervjuerna i studien är att ungdomarnas erfarenheter av arbetslivet är betydligt ljusare än deras erfarenheter av skolan. Deras berättelser om praktikplatser och anställningar är genomgående mycket positiva. Arbetsplatserna

upplevs av ungdomarna vara en del av den verkliga världen, medan livet i skolan för dem förefaller vara artificiellt.

Ungdomsstyrelsen har 2007 publicerat en attityd- och värderingsstudie⁵. Ungdomar kategoriseras i denna rapport som åldersgruppen 16–29 år. Därför går det inte att dra alltför tydliga slutsatser om vilka attityder som finns hos dem som är i gymnasieåldern. Värt att notera kan dock vara att sju av tio ungdomar i hela gruppen 16–29 år antingen redan studerar på högskola eller universitet eller planerar att göra det. Till skillnad från tidigare liknande undersökningar gäller detta för svenskfödda ungdomar i lika hög grad som för ungdomar födda i utlandet. Ungdomar födda i utlandet har tidigare varit mer positiva till högskolestudier än svenskfödda. Kvinnor studerar eller planerar att studera på högskola eller universitet i högre grad än män.

4.2.2 Lärarna i gymnasieskolan

Attityder

Skolverkets attitydundersökning 2006 vände sig också till lärarna. Gymnasielärarna hade en mer positiv bild än gymnasieeleverna av arbetsron på lektionerna. Drygt åtta av tio ansåg att den var god på nästan alla eller de flesta lektioner. De hade också en ljusare bild av stämningen på lektionerna; drygt nio av tio gymnasielärare ansåg att den på nästan alla eller de flesta lektioner var trevlig och positiv.

Lärarnas bild 2006 av gymnasieelevernas engagemang i studierna stämde väl med elevernas när det gäller de studieförberedande programmen, där cirka sju av tio av gymnasielärarna tyckte att eleverna engagerade sig mycket i studierna, medan bara fem av tio lärare på de yrkesförberedande programmen tyckte detsamma. Endast en fjärdedel av gymnasielärarna ansåg att elevernas förkunskaper från grundskolan var mycket eller ganska bra. Inställningen i denna fråga skilde sig markant mellan studieförberedande och yrkesförberedande program. På studieförberedande program var 36 procent av lärarna nöjda med elevernas förkunskaper mot bara 15 procent på yrkesförberedande program.

Nästan alla lärare, oavsett skolform, tyckte 2006 att de hade tillräcklig kompetens i de ämnen de undervisade i, vilket var en tydlig ökning jämfört med tidigare undersökningar.

⁵ *Unga med attityd.*

Lärarkompetensen och brist på yrkeslärare

I *Skolverkets lägesbedömning 2007* redovisas i kontrast till den bild som lärarna gav i den ovan redovisade attitydundersökningen, att allt fler lärare i gymnasieskolan saknar en lärarexamen och att andelen obehöriga ökar. Läsåret 2006/2007 var det var fjärde lärare som saknade behörighet. Andelen obehöriga lärare var särskilt stor i glesbygd och på mindre gymnasieskolor. Andelen obehöriga lärare är högre på fristående skolor än i kommunala skolor (49 procent jämfört med 22 procent). Enligt Statskontoret har samtidigt lärare på fristående gymnasieskolor i något högre grad än på kommunala adekvat ämnesutbildning.

För att vara behörig lärare krävs enligt skollagen att en lärare har en utbildning avsedd för den undervisning han eller hon i huvudsak ska bedriva. Dagens lagstiftning är emellertid inte särskilt tydlig när det gäller hur kopplingen mellan en lärares utbildning och undervisning ska se ut. Mot bland annat den bakgrunden har Lärarutredningen – om behörighet och auktorisation⁶ fått i uppdrag att lämna förslag till tydligare och skärpta behörighetskrav för lärare.

I *Skolverkets lägesbedömning 2007* redovisas också lärartillgången per elev. Fristående skolor har en lägre lärartäthet (6,8 lärare per 100 elever) jämfört med kommunala skolor (8,1 per 100 elever). När man jämför lärartäthet är det viktigt att ta med i beräkningarna vilka program lärarna undervisar på. Fördelningen av elever mellan olika typer av program är annorlunda på fristående skolor än på kommunala, vilket kan vara en orsak till den stora skillnaden i lärartäthet.

Statskontoret har under 2007 presenterat en utredning om lärarkompetens⁷. I denna rapport har Statskontoret förutom lärarbehörigheten också undersökt om lärare har rätt ämneskompetens i de ämnen de undervisar i. Statskontorets sätt att mäta skiljer sig från Skolverkets officiella redovisning av lärare och deras behörighet och resultaten i studien baseras på förhållanden hösten 2006.

Av rapporten framkommer att endast en tredjedel av lärarna i gymnasieskolan har såväl lärarexamen som utbildning i samtliga ämnen de undervisar i. Av de tillsvidareanställda lärarna saknar 23 procent lärarexamen och 42 procent utbildning i undervisningsämnet. Det är klart lägre siffror än vad grundskolan uppvisar.

⁶ U 2006:07.

⁷ Statskontoret, *Lärares utbildning och undervisning i skolan*, 2007:8.

Statskontoret förklarar skillnaden mellan skolformerna i detta avseende med att det i gymnasieskolan med en stor mängd ämnen och kurser är svårt att finna lärare med adekvat utbildning i varje ämne. En särskild komplikation i detta sammanhang är att det finns lokala kurser till vilka det inte finns någon föreskriven utbildning.

Den lägsta andelen med föreskriven utbildning finns för undervisning i praktiskt-estetiska ämnen samt yrkesämnena. När man ska tolka denna statistik är det viktigt att ha klart för sig att ett stort problemområde i dag och i ännu högre grad inför framtiden är tillgången till yrkeslärare. En del av detta problemkomplex är att det är oklart hur exempelvis ”utbildning i undervisningsämnet” ska tolkas för yrkeslärare, vars ämneskunskap i de flesta fall bygger på deras yrkeserfarenhet och inte på en viss utbildning, vilket också påpekas av Statskontoret. I Statskontorets statistik dras gränsen för föreskriven utbildning vid 40 högskolepoäng⁸. För vissa kategorier av lärare, till exempel teaterlärare och de som undervisar i en del yrkesämnena, finns det inte någon lärarutbildning på högskolenivå.

Statskontoret har kompletterat sin statistik med uppgifter om hur många behöriga yrkeslärare som har minst fyra års arbetslivserfarenhet inom det aktuella yrkesområdet. Om man sammanfogar uppgifterna visar det sig att knappt 60 procent av yrkeslärarna har lärarbehörighet i kombination med föreskriven ämnesutbildning eller fyra års arbetslivserfarenhet.

Statskontoret drar bland annat slutsatsen att bakomliggande faktorer till att lärare utan föreskriven utbildning undervisar i skolan är dimensioneringen och utformningen av lärarutbildningen samt brist på satsningar på och incitament till vidareutbildning av lärare.

År 2005 fanns i gymnasieskolan knappt 9 000 yrkeslärare. Cirka 40 procent av dessa saknade lärarexamen och närmare hälften var tillsvidareanställda. Yrkeslärarkategorier med högst andel obehöriga förekom inom medie-, fordons-, hantverks-, livsmedels- samt drift- och underhållstekniska ämnen. Kategorierna med lägst andel obehöriga förekom inom barn- omvårdnads-, handels- och kontorsämnena. 60 procent av de behöriga och/eller tillsvidareanställda lärarna var 50 år eller äldre. Enligt Skolverkets beräkningar behöver cirka 3 100 nyexaminerade yrkeslärare rekryteras under perioden 2007–2011 samtidigt som examinationen av yrkeslärare har sjunkit kraftigt sedan början av 1990-talet.

⁸ ”Gamla” högskolepoäng, vilket i Bolognasystemet motsvarar 60 poäng.

De krav som ställs på en yrkeslärarexamen har successivt höjts, från 40 högskolepoäng före 1996 till 120 poäng i dag⁹. Under 2002–2006 genomfördes en särskild lärarutbildning (SÄL) där cirka 1 000 obehöriga yrkeslärare fick möjlighet att genom halvtidsstudier bli behöriga. Även till denna utbildning fanns formella behörighetskrav vilket medförde att en del verksamma obehöriga yrkeslärare inte antogs till utbildningen.

Den nuvarande bristen på behöriga yrkeslärare i kombination med yrkeslärarkårens åldersstruktur är ett allvarligt problem för yrkesutbildningen. Incitamenten för yrkesverksamma att under tre år utbilda sig till yrkeslärare är svaga och trösklarna är höga. Gymnasieutredningen har mött stor oro bland såväl skolhuvudmän som branschföreträdare över tillgången till yrkeslärare. Jag återkommer till den frågan i kapitel 5.

Sammantaget anser jag det mycket oroande att det finns så få utbildade lärare och med kompetens i de ämnen de undervisar i.

Lektorer

Sedan lång tid tillbaka har antalet lektorer i gymnasieskolan minskat. "Lektor" finns inte som officiell beteckning i skollagstiftningen. Det som finns i skollagen är en paragraf som säger att gymnasieskolor ska sträva efter att anställa forskarutbildade lärare, en bestämmelse som dock inte omfattar fristående skolor. Det finns ingen officiell statistik över hur många forskarutbildade lärare som finns i gymnasieskolorna i dag. Helt klart är dock att de har minskat kraftigt.

Denna minskning har inträffat trots att olika regeringar i propositioner, som har antagits av riksdagen, framhållit vikten av att det finns lektorer på gymnasieskolorna. Propositionen *Växa med kunskaper*¹⁰ betonade värdet av ett samband mellan gymnasieskolorna och högskolorna/universiteten och utgick från att det fanns ett brett intresse för att behålla och vidareutveckla lektorstjänsterna.

I propositionen om ny läroplan och nytt betygssystem för gymnasieskolan¹¹ framhölls att tillgången på forskarutbildade lärare, lektorer, var mycket viktig. Lektorer kan enligt proposi-

⁹ Statskontoret (2007), *Lärares utbildning och undervisning i skolan*, 2007:8.

¹⁰ Prop. 1990/91:85.

¹¹ Prop. 1992/93:250.

tionen till exempel genom den specialiserade utbildning de har i hög grad ge förklaringar, belysa sammanhang och strukturera kunskap inom sitt ämnesområde. De har också kontakt med nyare forskningsrön inom sitt ämnesområde. Det nya styrsystemet som infördes i början av 1990-talet förutsatte enligt propositionen att skolans resultat utvärderades. Utvärderingsuppgiften åvilade inte bara staten och huvudmannen utan även den enskilda skolan och den enskilda läraren. Den träning som lektorer får under sin vetenskapliga utbildning är enligt propositionen en utmärkt förberedelse för detta utvärderingsarbete.

Regeringen uppfattade samtidigt att det fanns för få lektorer på gymnasieskolorna och att kommunerna i alltför ringa utsträckning utannonserade lektorstjänster. Detta ledde till att den nu gällande, ovan nämnda, paragrafen om en skyldighet för kommunerna att sträva efter att anställa forskarutbildade lärare infördes i skollagen.

En tänkbar förklaring till att antalet lektorer har minskat trots att statsmakterna betonat vikten av att det finns lektorer, är att det inte finns någon reglering i styrdokumentet, utöver den nämnda paragrafen i skollagen, som gäller lektorer. Det finns till exempel inte någon reglering av vilka arbetsuppgifter lektorer bör ha. Därför kan lektorer uppfattas som ”vanliga” lärare, som bara har lite högre lön. Jag återkommer med förslag om lektorer i avsnittet 5.13.

Lärarytredningen – om behörighet och auktorisation¹² kommer att lämna förslag som gäller lektorsfrågan. Även utredningen En ny lärarutbildning¹³ har i uppdrag att föreslå hur antalet forskarutbildade lärare kan öka.

4.3 Nuvarande programstruktur, kärnämnen och infärgning

4.3.1 Dagens gymnasieprogram

I dagens gymnasieskola finns 17 nationella program. I tabellen nedan inkluderas även specialutformade program närliggande de nationella och motsvarande program på fristående skolor.¹⁴

¹² U 2006:07.

¹³ U 2007:10.

¹⁴ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 1 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Tabell 4.1 Antal elever per program

Program	Antal elever	Antal kvinnor	Antal män
Barn- och fritidsprogrammet	16 415	11 985	4 430
Byggprogrammet	13 450	722	12 728
Elprogrammet	22 012	833	21 179
Energiprogrammet	2 954	80	2 874
Estetiska programmet	23 373	16 244	7 129
Fordonsprogrammet	15 653	1 153	14 500
Handels- och administrationsprogrammet	16 972	10 858	6 114
Hantverksprogrammet	8 266	6 918	1 348
Hotell- och restaurangprogrammet	16 136	10 176	5 960
Industriprogrammet	8 733	934	7 799
Livsmedelsprogrammet	1 783	1 285	498
Medieprogrammet	16 961	9 455	7 506
Naturbruksprogrammet	10 715	7 108	3 607
Naturvetenskapsprogrammet	43 244	20 292	22 952
Omvårdnadsprogrammet	12 266	10 315	1 951
Samhällsvetenskapsprogrammet	91 177	54 656	36 521
Teknikprogrammet	19 563	2 954	16 609

Programmets karaktär som yrkes- respektive studieförberedande

Det finns ingen definition av vilka program som är yrkes- respektive studieförberedande i dagens gymnasieskola. Det som kan anses särskilja de olika programtyperna är formuleringar i programmålen, omfattningen av den garanterade undervisningstiden, förekomsten av arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och förekomsten av vissa programgemensamma kurser.

Enligt programmålen förbereder samtliga program, utom Naturvetenskapsprogrammet (NV) och Samhällsvetenskapsprogrammet (SP), såväl för yrkeslivet som för vidare studier. NV och SP förbereder enligt programmålen främst för vidare studier.

Elever på Estetiska programmet, Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet har rätt till en garanterad undervisningstid om 2 180 timmar. Elever på övriga program har rätt till en garanterad undervisningstid som omfattar 2 430 timmar.

På Estetiska programmet, Naturvetenskapsprogrammet, Samhällsvetenskapsprogrammet och Teknikprogrammet finns inget

krav på APU. På övriga program ställs krav på minst 15 veckors arbetsplatsförlagd utbildning.

Alla program utom Naturvetenskapsprogrammet (NV), Samhällsvetenskapsprogrammet (SP) och Teknikprogrammet (TE) innehåller den programgemensamma kursen Arbetsmiljö och säkerhet. Alla program utom NV och SP innehåller kursen Datorkunskap.

Av ovanstående beskrivning framgår att det inte är tydligt vad som i dag menas med yrkesförberedande program respektive studieförberedande program. Särskilt otydliga utifrån beskrivningen är Estetiska programmet och Teknikprogrammet.

I mina direktiv lyfts Barn- och fritidsprogrammet (BF), Omvårdnadsprogrammet (OP), Medieprogrammet (MP) samt Estetiska programmet (ES) fram som otydliga program. När det gäller BF och OP är de enligt programmålen, omfattningen av den garanterade undervisningstiden samt förekomsten av APU och kurserna Arbetsmiljö och säkerhet och Datorkunskap klart uttalade som yrkesförberedande. Dock går en stor andel elever vidare till fortsatta högskolestudier från dessa program. MP är också enligt samma kriterier klart uttalat som yrkesförberedande. Otydligheten i MP:s fall består i att det är svårt att få anställning inom mediebranschen direkt efter gymnasieskolan och att få ut eleverna på APU. I mina förslag i kapitel 5 har jag tydliggjort karaktären på de program jag föreslår som antingen yrkes- eller studieförberedande.

Nationella inriktningar

De flesta programmen har nationella inriktningar i dag. Hantverksprogrammet, Industriprogrammet, Livsmedelsprogrammet, Naturbruksprogrammet, Omvårdnadsprogrammet och Teknikprogrammet saknar dock nationella inriktningar. I mina förslag i kapitel 5 har jag även för dessa program prövat möjligheten att införa nationella inriktningar.

Specialutformade program, lokala inriktningar och fristående skolor

Förutom nationella program och nationella inriktningar finns i dagens offentliga gymnasieskola specialutformade program och lokala inriktningar. Dessa behandlas i avsnitt 4.9.

Fristående skolor erbjuder program som till art och nivå motsvarar kommunala skolors nationella och specialutformade program. Av eleverna i gymnasieskolan går cirka 15 procent på en fristående skola¹⁵. I utredningens slutskede kom ny statistik från Skolverket som visar att andelen innevarande läsår är 17 procent.

4.3.2 Strukturen på dagens nationella program

Alla nationella program (och även specialutformade program) innehåller 750 poäng kärnämnen, 300 poäng individuellt val och 1 450 poäng ämnen genom vilka programmet får sin karaktär. De 1 450 poängen ämnen som ger programmet dess karaktär är uppdelade i programgemensamma kurser, eventuella inriktningskurser, valbara kurser och ett projektarbete om 100 poäng. Omfattningen av programgemensamma kurser, inriktningskurser och valbara kurser varierar från program till program. Programstrukturerna för dagens nationella program framgår av Skolverkets webbplats¹⁶.

4.3.3 Ämnen genom vilka programmen får sin karaktär

Varje program innehåller programgemensamma kurser. Dessa ska ge eleverna en grund för hela programmet. De programgemensamma kurserna varierar i omfattning från 350 poäng på Industriprogrammet till 850 poäng på Naturvetenskapsprogrammet. För de program som har inriktningar finns inriktningskurser. Även inriktningarna varierar i omfattning mellan 250 poäng (Energiprogrammet) och 550 poäng (Fordonsprogrammet). Projektarbetet ingår på samtliga program och omfattar 100 poäng. Projektarbetet innebär att eleven utför ett större arbete som ligger inom programmålens ram.

¹⁵ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 1 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

¹⁶ www.skolverket.se

4.3.4 Kärnämnen

När programgymnasiet infördes i början av 1990-talet var en av de stora förändringarna den ökade omfattningen av gemensamma ämnen, nu benämnda kärnämnen. Dagens kärnämnen omfattar cirka en tredjedel av hela utbildningstiden i gymnasieskolan för samtliga program. Kärnämnen är svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, samhällskunskap, religionskunskap, naturkunskap samt estetisk verksamhet. Alla elever på alla program läser samma kärnämnen med samma omfattning och följer samma kursplaner.

I synnerhet på de yrkesförberedande programmen har det visat sig att kärnämnen fungerat mindre bra. I Skolverkets analys¹⁷ från år 2000 av gymnasieförändringen i början av 1990-talet ansåg många av de intervjuade kärnämneslärarna att det var svårt för eleverna på yrkesförberedande program att nå målen i kärnämnen. Målen ansågs alltför högt ställda i förhållande till elevernas ambitioner och förkunskaper. Därför var det inte ovanligt att lärarna i kärnämnen uteslöt ”svåra” moment eller reducerade kraven i förhållande till målen. Detta medförde att eleverna fick låga betyg.

Eleverna som tillfrågades i Skolverkets analys upplevde ofta undervisningen i kärnämnen som abstrakt och teoretisk. De hade svårt att se nyttan med kärnämnen och menade att de inte behövde mer av dessa ämnen utöver sina grundskolekunskaper. Dessutom kunde de inte se hur kärnämnen skulle bidra till att ge eller förstärka en yrkeskompetens.

Om man studerar statistik¹⁸ över elevernas resultat i kärnämneskurserna framträder en varierad bild. I Estetisk verksamhet och Svenska A uppnår de allra flesta eleverna på såväl yrkes- som studieförberedande program betyget Godkänt (G). I Idrott och hälsa A, Matematik A, Naturkunskap A, Religionskunskap A, Samhällskunskap A och Svenska B misslyckas en högre andel av eleverna, särskilt på vissa av de yrkesförberedande programmen. Engelska A ligger ungefär mittemellan dessa båda grupper. För samtliga kärnämneskurser uppvisas dock skillnader mellan olika program.

¹⁷ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport nr 187.

¹⁸ Sveriges officiella statistik, www.skolverket.se, läsåret 2006/2007 (gäller endast elever som fått slutbetyg).

Skillnaden mellan Svenska A, där de allra flesta eleverna får betyget G, och Svenska B, där cirka var tionde elev eller mer på vissa yrkesförberedande program inte får G, är anmärkningsvärd. Skolverkets inspektion¹⁹ har också visat att det inte är ovanligt att just kursen Svenska B reduceras bort på yrkesförberedande program. När man granskar denna betygsstatistik är det svårt att urskilja några större resultatskillnader mellan kurserna Idrott och hälsa A, Matematik A, Naturkunskap A, Religionskunskap A, Samhällskunskap A och Svenska B. Resultaten från de nationella kursproven²⁰ i Svenska B, Engelska A och Matematik A visar dock på tydliga skillnader. Andelen elever som misslyckas på det nationella provet, dvs. får betyget Icke godkänt (IG) som provbetyg, är klart högst i kursen Matematik A²¹. I Svenska B²² och Engelska A²³ är den betydligt lägre.

4.3.5 Infärgning

Ett sätt att hantera de gemensamma kärnämnen på de olika programmen har varit att infärga dem mot programmets karaktär, dvs. att samverka mellan kärn- och karaktärsämnen. I dagens styrdokument står detta framskrivet. Programmålen och kursplanerna beskriver vikten av samverkan mellan kärn- och karaktärsämnen.

Trots den framskrivna intentionen att kärnämnen ska ta färg av karaktärsämnen har detta visat sig svårt att genomföra i praktiken. I Skolverkets analys från år 2000²⁴ av gymnasieförändringen i början av 1990-talet angavs några möjliga orsaker till varför samverkan mellan kärn- och karaktärsämnen har varit svår att åstadkomma. En faktor som betonades var elevgruppernas sammansättning. I kärnämnen undervisades ofta elever från olika program i samma grupp, vilket försvårade infärgningen. En annan faktor var att en kärnämneslärare ofta undervisade på många olika program, vilket försvårade ett fördjupat samarbete med respektive programs karaktärsämnen. Ytterligare en faktor var att kärnämnen ofta lästes i lokaler långt från yrkeslokalerna. Skolverkets analys visade

¹⁹ Skolverket (2005), *Utbildningsinspektionen 2004 – Sammanställningar och analyser av inspektionsresultaten*, rapport 266.

²⁰ Skolverket (2006), *Gymnasieskolans kursprov vt 2006 – En resultatredovisning*, 2006-12-15.

²¹ 28 procent får provbetyget IG och det varierar mellan olika program från 3 till 53 procent.

²² 9 procent får provbetyget IG och det varierar mellan olika program från 4 till 26 procent.

²³ 6 procent får provbetyget IG och det varierar mellan olika program från 1 till 16 procent.

²⁴ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport nr 187.

också att det fanns goda exempel där samverkan mellan kärn- och karaktärsämnen fungerade mycket bra. På dessa skolor hade man tagit hänsyn till elevernas förutsättningar och skapat mindre undervisningsgrupper så att undervisningen kunde individanpassas och intresseinriktas. Även i senare rapporter²⁵ har Skolverket visat att samverkan mellan karaktärsämnen och kärnämnen behöver utvecklas på flera program och skolor.

När det handlar om infärgning har staten sänt dubbla signaler. Å ena sidan föreskriver staten i såväl program mål som kursplaner att kärn- och karaktärsämnen ska samverka. Å andra sidan är de nationella proven inte programanpassade. Om en samverkan mellan kärn- och karaktärsämnen ska komma till stånd anser jag att hela systemet måste styra i den riktningen. Ett alternativ till infärgning är att låta omfattningen av och innehållet i kärnämnen variera för olika program. Detta återkommer jag till i mina förslag i avsnitt 5.4.

4.4 Yrkesutbildning²⁶, lärlingsutbildning, arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och lärande i arbetslivet (LIA)

4.4.1 Yrkesförberedande program

Yrkesutbildningen inom gymnasieskolan benämndes tidigare yrkesutbildning, sedan yrkesinriktad utbildning och nu yrkesförberedande utbildning. Ett kriterium för vilka nationella program som benämns yrkesförberedande är huruvida arbetsplatsförlagd utbildning på programmet är obligatorisk eller inte.

Programmålen för de yrkesförberedande programmen formuleras som att respektive program ska ge grundläggande kunskaper inom aktuellt yrkesområde samt ge en grund för fortsatt lärande i arbetslivet och för vidare studier.

Sökintresset för de yrkesförberedande programmen²⁷

Till läsåret 2006/07 sökte cirka 51 procent av ungdomarna i första hand yrkesförberedande nationella program och cirka 49 procent

²⁵ Skolverket (2005), *Utbildningsinspektionen 2004 – Sammanställningar och analyser av inspektionsresultaten*, rapport 266.

²⁶ Här behandlas de program som har krav om APU.

²⁷ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 8 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

studieförberedande program. Flest antal förstahandssökande hade Bygg-, Fordons-, El- samt Hotell- och restaurangprogrammen. Minst antal förstahandsökande hade Livsmedels-, Energi- och Industriprogrammen.

Slutbetyg och högskolebehörighet

Av de elever som 2007 efter tre år på ett yrkesförberedande program hade fått slutbetyg varierade andelen mellan 67 procent (Omvårdnadsprogrammet) och 79 procent (Byggprogrammet)²⁸. Av de elever som 2003 påbörjade studier på ett yrkesförberedande program varierade andelen som uppnådde slutbetyg och grundläggande högskolebehörighet inom tre år mellan 56 procent (Fordonsprogrammet) och 73 procent (Byggprogrammet).²⁹

Både andelen elever som får slutbetyg och andelen som uppnår grundläggande högskolebehörighet ligger högre för Naturvetenskapsprogrammet (NV) och Samhällsvetenskapsprogrammet (SP) än för de flesta yrkesförberedande program enligt samma tabeller som redovisas ovan. Andelen med slutbetyg efter tre års studier var 2007 på NV och SP 83 respektive 78 procent. Andelen med slutbetyg och grundläggande högskolebehörighet efter tre års studier var 2006 på NV 80 procent och på SP 73 procent.

Sysselsättning efter gymnasieskolan

I början av 2000-talet varierade andelen unga män som tre år efter en yrkesförberedande gymnasieutbildning hade arbete mellan 55 procent (Omvårdnadsprogrammet) och 88 procent (Fordonsprogrammet). För unga kvinnor varierade motsvarande siffra mellan 50 procent (Barn- och fritidsprogrammet) och 72 procent (Fordonsprogrammet).

När det däremot gällde arbete inom målyrket för de unga männen låg Barn- och fritidsprogrammet lägst med 30 procent och Naturbruksprogrammet högst med 58 procent. För unga kvinnor varierade motsvarande siffror mellan 22 procent (Industriprogrammet) och 60 procent (Omvårdnadsprogrammet).³⁰

²⁸ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 3 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

²⁹ Skolverket: Statistik framtagen för utredningen, tabell 6 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

³⁰ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

Andelen elever som 2004 avslutade en yrkesförberedande gymnasieutbildning och tre år därefter studerade på högskola eller universitet var lägst för Fordons-, Bygg- och Industriprogrammen (1–3 procent). Högst andel som studerade på högskola eller universitet hade Medie-, Omvårdnads- och Barn- och fritidsprogrammen (33, 27, respektive 23 procent).³¹

Yrkesutbildningens längd och yrkesutbildningens kunskapsstruktur

Innan, och delvis under 1970- och 80-talen, hade yrkesutbildningar inom olika områden olika längd, från ett par år och upp till fyra år. Det vi nu kallar karaktärsämnen benämndes under denna tid, t.ex. inom Bygg- och anläggningsteknisk linje, *ämnet* bygg- och anläggningsteknik. Dessa ämnen var uppdelade på en mindre del fackteori och en mer omfattande, oftast skolförlagd, arbetsteknik, dvs. ett praktiskt utformat yrkeslärande. Kursplanen för utbildningen var indelad i mål och huvudmoment.

Vad gäller yrkesutbildningarnas längd kom i och med läroplanen från 1970 (LGy 70), fränsett specialkurserna, en tvåårig standardisering av utbildningslängden. I samband med propositionen *Växa med kunskaper*³² infördes en treårig standardisering av yrkesutbildningarnas längd. När yrkesutbildningen fördes in i gymnasieskolan standardiserades den alltså så småningom tidsmässigt enligt den akademiska studieförberedande utbildningens gemensamma treåriga måttstock.

När det gäller yrkesämnets eller numera ett antal karaktärsämnens och ett antal kursers utformning, har samma anpassning till den akademiska traditionen skett. Från ett ämne uppdelat i fackteori och arbetsteknik inom en yrkeslinje till ett antal karaktärsämnens, i sin tur uppdelade i ett antal karaktärsämneskurser. För yrkesutbildningens del har detta medfört att kursmålen skymt de övergripande programmålen, ett problem som inte fanns på samma sätt när karaktärsämnesdelen inom yrkesutbildningen var formulerad i en kursplan. Den nuvarande karaktärsämnens- och kursutformningen har även medfört att avnämarna har uppenbara problem att översätta ämnena och kurserna till de kompetensbeskrivningar som används av och är begripliga för branschen.

³¹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

³² Prop. 1990/91:85.

Arbetsplatsförlagd utbildning (APU)

Enligt gymnasieförordningen ska arbetsplatsförlagd utbildning (APU) förekomma på alla nationella program med yrkesämnen. Styrelsen för utbildningen ansvarar för platsanskaffning och APU:ns kvalitet. Den arbetsplatsförlagda utbildningen ska omfatta minst 15 veckor. Varje vecka motsvarar 24 timmars undervisning i skolan. Rektor beslutar om vilka kurser eller delar av kurser som ska arbetsplatsförläggas. Om APU-platser i tillräcklig omfattning inte kan anskaffas får utbildningen skolförläggas. Styrelsen ska dock i sådana fall vidta alla åtgärder för att utbildningen så snart som möjligt åter kan arbetsplatsförläggas.

Skolverkets utvärdering 1998³³ av den arbetsplatsförlagda utbildningen visade att inte något av de 13 programmen med obligatorisk APU nådde upp till 15 veckor för varje elev. Enligt utvärderingen fick 40 procent av samtliga elever inte den föreskrivna APU:n om 15 veckor. Variationerna mellan programmen var stora. Enligt utvärderingen var den viktigaste faktorn för att kunna genomföra APU:n att det fanns ekonomiska resurser för samverkan, dvs. resurser för att yrkeslärarna skulle kunna skaffa APU-platser, planera och göra arbetsplatsbesök samt resurser för handledarutbildning. När det gällde ersättning till företagen var det normalt att ingen ersättning utgick. Ersättningskraven från offentlig sektor och stora arbetsplatser var inga eller små medan mindre arbetsplatser ställde högre krav på ersättning.

Handledarutbildning genomfördes, enligt utvärderingen, vid mindre än hälften av utbildningarna, något som bl.a. fick till konsekvens att hälften av handledarna hade dålig eller ingen kännedom om innehållet i kursplanerna. Merparten av APU:n styrdes bara indirekt av programmens kursplaner och diskussioner mellan yrkeslärare och handledare om vilka kurser eller delar av kurser som kunde läggas ut förekom inte enligt utvärderingen. Skolan fick acceptera att eleverna gick in i det arbete som normalt förekom på arbetsplatsen och att man efteråt, så gott det gick, fick stämma av den arbetsplatsförlagda utbildningens innehåll mot kursplanerna. När det gällde uppföljning och utvärdering bedömde en stor majoritet av de programansvariga att den fungerade väl medan en nästan lika stor majoritet av handledarna bedömde att den inte alls förekom eller att den var mycket summarisk.

³³ Skolverket (1998), *Samverkan Skola – Arbetsliv*, rapport 153.

Trots dessa stora brister bedömde Skolverkat att samverkan jämfört med tidigare utvärderingar hade utvecklats i positiv riktning. APU:n bedömdes också av yrkeslärarna ha en stor betydelse för möjligheten att uppnå programmålen. I denna som i andra utvärderingar var eleverna mycket positiva till APU:n och de tillmätte den en mycket stor betydelse.

Ingen nationell utvärdering av APU har gjorts under de senaste 10 åren. Utredningen har i kontakt med sina fokuskommuner och med representanter för Skolverkets utbildningsinspektion fått bilden att kvaliteten på APU varierar starkt och att ett genomgående bekymmer är svårigheterna att kursutforma APU.

Lärande i arbetslivet (LIA)

Den försöksverksamhet kallad lärande i arbetslivet (LIA)³⁴ som startade år 2000 innebar ett nytt sätt att se på arbetsplatsförlagt lärande. Arbetsplatsförlagd utbildning (APU) betonar att det är fråga om hela eller delar av nationella eller lokala kurser som förläggs till arbetslivet. I och med LIA infördes en kursplan med en särskild målbeskrivning om 700 poäng som ersatte hittillsvarande kurser. Enligt denna målbeskrivning skulle ”eleven kunna utföra förekommande arbetsuppgifter inom ett yrkesområde” och arbetsplatsförlägningen skulle bidra till kompetenser som t.ex. kreativitet och problemlösningsförmåga. LIA var ett erkännande av att lärandet måste ses ur ett bredare perspektiv än det som kännetecknar APU-modellens kursplanestyrd nyinläring. Det bekräftade även utvärderingar om APU som visade att den inte fungerade som det var tänkt och tankegångarna i samband med LIA stod mer i överensstämmelse med forskningen om arbetsplatsförlagt lärande. En ytterligare bekräftelse på detta nya synsätt var att begreppet arbetsplatsförlagt lärande (APL) föreslogs i propositionen *Kunskap och kvalitet*³⁵. APL gav uttryck för en bredare syn på arbetsplatsförlagt lärande och dess betydelse för yrkesutbildningen än vad APU hade gjort.

³⁴ SFS 2000:690.

³⁵ Prop. 2003/04:140.

Lokal samverkan skola arbetsliv – programråden

Yrkesutbildningsdelegationen genomförde 2006³⁶ en kartläggning av det lokala samrådet mellan skola och arbetsliv. Av denna framgick att det vid cirka 70 procent av skolorna fanns organiserade programråd. Där programråd inte förekom fanns en önskan att sådana borde inrättas. De program där programråd var vanligast förekommande var Energi-, Bygg-, Omvårdnads-, Industri- och Fordonsprogrammen. Minst förekom programråd vid Medie-, Handels- och administrations- samt Barn- och fritidsprogrammen. Deltagare i råden var representanter för skolan, eleverna och företagen. Den vanligaste och viktigaste samrådsfrågan var tillgången till APU-platser. De programråd som förutom diskussion och information även fattade vissa beslut var mer tillfredställda med samrådet och ansåg att arbetslivet därigenom fick ett större inflytande över utbildningen. Mer än hälften ansåg att arbetslivets inflytande på utbildningen var litet. Högst arbetslivsinflytande redovisade Energi-, Bygg-, Omvårdnads-, Fordons- och Industriprogrammets programråd. Lägst redovisade Medie-, Handels- och administrations- samt Hotell- och restaurangprogrammets. Ett genomgående tema för de förbättringar avseende programrådets funktion som avgavs var kontinuitet när man samråder, vilka som deltar, hur man samråder och vilka förutsättningarna för samrådet var.

Branscherna och den gymnasiala yrkesutbildningen

Branscherna och deras organisationer på central, regional och lokal nivå är i olika grad engagerade i den gymnasiala yrkesutbildningen. Faktorer som påverkar detta engagemang är historiska traditioner, om branschen är gammal och väletablerad eller om den är relativt eller helt ny och under formering, om en viss stabilitet finns i branschens yrkesstruktur eller om stora förändringar sker, om branschen är välorganiserad eller inte, om det föreligger ett arbetskraftsbehov med utbildning på den gymnasiala nivån etc. I nuvarande situation med akut arbetskraftsbrist inom många områden, kommande minskade ungdomskullar och en ökande medvetenhet om kommande stora pensionsavgångar har branschernas enga-

³⁶ Yrkesutbildningsdelegationen/Myndigheten för skolutveckling (2006), *Hur står det till med det lokala samrådet?*.

gemang för och intresse av gymnasial yrkesutbildning över lag påtagligt ökat.

De yrkesförberedande programmens tydlighet

Hur väldefinierade de olika yrkesförberedande programmen och deras inriktningar är i förhållande till arbetsmarknadens och branschernas krav varierar högst betydligt. De tydligaste exemplen på väldefinierade utbildningar är sjöfartsutbildningen inom Energi-programmet och flygmekanikerutbildningen inom Fordonsprogrammet. För att eleverna ska erhålla behörighet att utöva respektive yrke efter gymnasieskolan har Sjöfarts- respektive Luftfartsverket fastställt vilka godkända kurser och vilken arbetsplatsförlagd utbildning (APU) eleverna måste ha genomfört. Grunden för dessa krav är fastställd genom internationella konventioner.

Även t.ex. bygg-, fordons- och delar av elutbildningen inom gymnasieskolan är väldefinierade utbildningar med tydliga branschkrav på innehållet av den gymnasiala nivån samt tydliga krav på den färdigutbildning i yrket som ska ske efter gymnasieskolan.

Handels- och administrationsprogrammet är ett exempel på ett yrkesförberedande program med otydliga kvalifikationskrav från berörda branscher, främst gäller det områdena turism och administration. Området turism är en relativt ung, växande bransch och området administration är mycket svåröverskådligt eftersom det inte finns någon entydig, välorganiserad sådan bransch. Här tycks också en osäkerhet råda om vilka kvalifikationskraven egentligen är och hur den gymnasiala nivån skulle kunna motsvara dessa. Handeln har i stor utsträckning rekryterat personal från andra gymnasieprogram såsom t.ex. Samhällsvetenskapsprogrammet, varför intresset och engagemanget inte varit så starkt för Handels- och administrationsprogrammet.

4.4.2 Lärlingsutbildning

Som jag tidigare beskrivit i kapitel 3 finns lärlingsutbildning inom gymnasieskolan i dag formellt endast inom individuella program. Lärlingsutbildningen inom individuella program ska göra det möjligt att förena en anställning som syftar till yrkesutbildning med studier av vissa ämnen i gymnasieskolan. Dessa ämnen ska

minst omfatta kärnämnen svenska eller svenska som andraspråk, engelska, samhällskunskap, religionskunskap och matematik. Om eleven så önskar ska studierna omfatta alla kärnämnen. Lärlingsutbildning inom individuella program omfattar inte mer än ett 30-tal elever i hela landet.

Försöket lärande i arbetslivet (LIA) med sitt relativt omfattande arbetsplatsförlagda lärande räknas formellt inte som lärlingsutbildning även om det bygger på ett arbetsplatsförlagt lärande. Det gäller även skolor som arbetsplatsförlagt stora delar av karaktärsämnena i form av arbetsplatsförlagd utbildning (APU).

Myndigheten för skolutveckling bedriver för närvarande en försöksverksamhet med lärlingsutbildning med deltagande av fem s.k. modellskolor. Sammanlagt omfattar försöket cirka 500 elever och det sker i form av s.k. utökad APU eller LIA. Försöket omfattar nio av de yrkesförberedande programmen.

Regeringen avser att genomföra en försöksverksamhet med lärlingsutbildning under perioden 1 juli 2008 till 1 juli 2010. I denna försöksverksamhet kan lärlingsutbildning förenas med en anställning, alternativt kan eleven ha elevstatus. Lärlingsutbildningen i försöksverksamheten ska ge en grundläggande yrkesutbildning. Eleven måste vara behörig och först tas in på nationellt program. Lärlingsutbildningen har i försöksverksamheten samma mål som motsvarande nationellt program. Eleven läser minst 500 poäng kärnämnen omfattande svenska/svenska som andraspråk, matematik, engelska, idrott och hälsa, samhällskunskap, religionskunskap samt historia. Minst 1 250 poäng av utbildningen ska vara förlagd till arbetsplats. För den arbetsplatsförlagda delen ska det finnas en eller flera av Skolverket särskilt framtagna kursplaner som kan användas som alternativ till nationella eller lokala karaktärsämneskurser. Reglerna för interkommunal ersättning och frisökning gäller även dessa lärlingsutbildningar i försöksverksamheten. Särskilda lokala lärlingsråd med partsrepresentation ska inrättas. Ett statsbidrag om 25 000 kronor per elev och läsår lämnas till huvudmannen, sammanlagt avsätts 515 miljoner kronor under tre år.

Förutom den mycket ringa lärlingsutbildningen inom individuella program och de olika lärlingsliknande verksamheter som förekommer inom utökad APU och LIA finns lärlingsutbildning i Sverige huvudsakligen i form av kollektivavtalsbunden färdigutbildning inom bl.a. bygg-, el-, fordons-, hantverks-, restaurang- och livsmedelssektorn.

4.4.3 Lärande på arbetsplats – ett teoretiskt perspektiv

En farhåga, som ofta har uttryckts om gymnasiala yrkesutbildningar med omfattande förläggning till arbetslivet, särskilt om lärlingsutbildningar, är att de ”låser in” eleven i en snäv ram. Enligt denna tankegång blir sådana elever sämre förberedda för ett livslångt lärande och för ett föränderligt arbetsliv än elever som fått en mer skolförlagd utbildning med större inslag av kurser som syftar till generella kompetenser.

Detta synsätt har dock utmanats eller åtminstone problematiserats av många forskare. De betonar att lärande vanligen är situerat, alltså beroende av sin kontext, knuten till en situation. Roger Säljö till exempel skriver: ”Lärande är i betydande utsträckning situerat och inbäddat i praktiker. Räkning är en sak på mattelektionen, något ganska annorlunda där mina egna pengar är i omlopp.”³⁷ En effekt av detta blir att det inte är säkert att det man lär sig på mattelektionen självklart låter sig överföras till den kontext man befinner sig i när man ska hantera sina pengar. På samma sätt är det inte självklart att det eleven lär sig i skolkontexten känns igen och blir begripligt på arbetsplatsen.

En av de ledande företrädarna bland forskare med en positiv syn på lärlingsliknande lärandeformer är amerikanskan Jean Lave. Hon betonar att lärande alltid är en del av social praxis, att det är situerat. Hon är kritisk till lärandeformer, där lärande och handling betraktas som separerade företeelser. ”Vanligtvis ses lärande som en särskild aktivitet i sig. Detta innebär att vi förtingligar lärande och gör det till en aktivitet som när den pågår utesluter andra aktiviteter: man kan lära och man kan handla. Vidare skapar det låsta förhållanden i tid mellan lärande och andra former av aktivitet: man kan lära, och sedan kan man handla – i den ordningen.”³⁸ Enligt Lave fungerar inte lärande så i praktiken. Man lär sig och man handlar samtidigt. Därför förordar hon att lärande till ett yrke i hög utsträckning bör vara förlagt till en arbetsplats.

När man lär sig ett yrke på en arbetsplats utvecklar man enligt Lave också sin förmåga att lära sig nya saker, inte bara inom det specifika område som gäller för just den arbetsplats man befinner sig på. Detta har i Sverige studerats av Elisabet Jernström. Hon anser att hon har kunnat visa (till exempel i sin avhandling *Lärande under samma hatt* från 2000) att lärande av ett yrke på en arbets-

³⁷ Säljö i Nielsen K. – Kvale S. (red), *Mästarlära*, s. 15–16.

³⁸ Lave i Nielsen K. – Kvale S. (red), *Mästarlära*, s. 62.

plats under lärlingsliknande former inte handlar om imitation, som viss tidigare forskning har kommit fram till. Lärandet handlar i stället om att komma på ett eget sätt att handla. Utvecklandet av detta egna sätt att handla sker i samverkan och dialog med den eller de, som är ”mästare”, alltså redan yrkeskunniga på arbetsplatsen.

Enligt Jernström, och Lave, innebär detta sätt att lära sig att de lärande skapar teoretiska konstruktioner för varje ny situation de möter. De förvärvar därigenom det som tidigare forskning benämnt ”tyst kunskap”, färdigheter som inte låter sig kläs i ord. Jernström anser dock att den kunskapen inte behöver vara tyst. Hon kallar den i stället med ett eget begrepp ”mêtis”, en form av intelligens som kan kombinera mentala inställningar, olika slags färdigheter och omdömesförmågor till en helhet. Om den kan man, om man får rätt utbildning (se nedan), lära sig att tala enligt Jernström.

Avgörande för att lärandet på en arbetsplats fungerar väl är enligt Jernström, och andra forskare, att det finns en utvecklad relation mellan den lärande och den eller de som är handledare (eller mästare) på arbetsplatsen. Den lärande behöver återkoppling och få möjlighet till reflektion. En ung människa som får möjlighet att lära sig ett yrke på detta sätt förbereds enligt Jernström och Lave med flera forskare på ett effektivt sätt för ett livslångt lärande.

Enligt Jernström är det viktigt att det på en arbetsplats, där en lärling eller en APU-elev lär sig ett yrke, finns handledare som har en gedigen yrkeskunskap och -erfarenhet. Sådana handledare bör också ha genomgått utbildning i hur man observerar lärandeprocesser, hur man skapar relationer i lärandesituationer och hur man bedömer måluppfyllelse. Helst bör enligt Jernström sådan utbildning ske på högskolor och universitet. Den behöver dock inte vara särskilt omfattande tidsmässigt.³⁹

Lennart Nilsson har framhållit vikten av att den som utbildar eller handleder en yrkeselev har en gedigen förankring i yrket. I en bilaga till en departementsskrivelse år 2000 fann han det problematiskt att yrkeslärare i allt högre grad kommit att skiljas från yrket de utbildar för. ”Att den yrkeskunnige fungerar som förebild samt visar och förklarar för den mindre kunnige har allmänt uppfattats som en självklarhet och som ett medel för att bevara yrkesförtroenheter över generationer. Att en yrkeskunnig lämnar

³⁹ Denna sammanfattning av Elisabet Jernströms forskningsrön bygger på en text som hon själv sänt till utredningen som svar på frågor som hon och ett antal andra forskare fått från utredningen.

yrkesutövningen för att enbart fungera i rollen som utbildare är en sent uppkommen arbetsdelning och konsekvenserna är problematiska. Mycket talar för att det behövs en strukturell förändring av nuvarande förhållanden. Snarare än personer som endast har den speciella funktionen att utbilda behövs yrkesutövare som har den utbildande funktionen som en integrerad del i sin yrkesroll.”⁴⁰

Utöver att själva lärandet så som ordet har behandlats i föregående stycken har vissa karakteristika för arbetsplatsförlagd yrkesutbildning, skiljer sig den arbetsplatsförlagda yrkesutbildningen till sin karaktär även på andra sätt från skolförlagd utbildning. Steinar Kvale och Klaus Nielsen (verksamma i Danmark) sammanfattar vad de kallar mästarlära, vilket i princip är detsamma som lärlingsutbildning – fast med ett annat perspektiv, i fyra huvud- aspekter:

Praxisgemenskap: ”Genom legitimt, perifert deltagande i gemenskapens produktiva aktiviteter tillägnar sig lärlingen gradvis hantverkets väsentliga färdigheter, kunskaper och värden genom att röra sig från ett perifert deltagande till att bli en fullvärdig medlem av yrket.”⁴¹ Det innebär att lärlingen redan från början tas in i yrkesgemenskapen, fast i dess utkant, för att undan för undan röra sig in mot gemenskapens kärna.

Tillägnelse av yrkesidentitet: ”Inlärandet av ett yrkes många färdigheter är ett steg på vägen för att behärska yrket och är som sådant avgörande för att etablera en yrkesidentitet.” Under sin lärlingstid tillägnar sig lärlingen yrkets färdigheter och skaffar sig därmed, i kombination med växandet in mot praxisgemenskapens kärna, en ny identitet som yrkeskvinna eller yrkesman.

Lärande utan formell undervisning: ”Med mästarlära följer en komplex och differentierad social struktur, där det finns möjlighet att observera och imitera det arbete mästaren, gesällerna och de andra lärlingarna utför.” När man lär sig på en arbetsplats undervisas man inte i ordets vanliga betydelse. Lärandet sker under andra former, som har behandlats i föregående stycken.

Utvärdering genom praktik: ”Utvärderingen sker huvudsakligen i arbetssituationen, genom kontinuerlig prövning av färdigheter och genom respons på hur produkterna fungerar och genom kundernas reaktioner.” Bedömningen av lärlingens kunskapsutveckling sker

⁴⁰ Nilsson L., bilaga 1 *Den glömda arbetsuppgiften*, till Ds 2000:62, *Samverkan mellan skola och arbetsliv* s. 245–246.

⁴¹ Alla citat om de fyra huvudaspekterna kommer från Nielsen och Kvale i Nielsen K. – Kvale S. (red), *Mästarlära*, s. 29.

kontinuerligt. Den utförs främst i informella former av handledaren men kanske främst av lärlingen själv, inte minst genom de reaktioner han eller hon får av sin omgivning.

Forskare som Kvale, Nielsen, Lave och Jernström håller fram de två förstnämnda aspekterna som en fördel med arbetsplatsförlagd yrkesutbildning framför skolförlagd. Att lära sig ett yrke är inte bara att lära sig det som yrket formellt består av. Det innebär också att bli medlem av en praxisgemenskap, som till stor del är socialt konstruerad, och det innebär att tillägna sig en yrkesidentitet. Enligt de nämnda forskarna når man dessa mål mest effektivt genom att lära sig på en arbetsplats (eller flera).

Ekonomihistorikern Lars Pettersson har nämnt lärlingsutbildning som ett troligen positivt alternativ till skolförlagd utbildning för vissa elever, nämligen sådana som tröttnat på skolan. "Utbildning av äldre elever som fått nog av skolutbildning är problematisk och ger låg avkastning. /.../ De har tvingats in i utbildning utan att vara motiverade. För den gruppen ligger sannolikt lärlingskap närmare livsprojektet än skolutbildning. En större andel kunde bli anställningsbar än vad fallet är i dag."⁴²

Den kategori elever som Pettersson talar om är i hög utsträckning den som Margreth Hill har beforskat, åtminstone den manliga delen av den. I uppsatsen *Coola killar pluggar inte* beskriver hon en relativt stor kategori av pojkar i tonåren, som upplever att dagens gymnasieskola inte är gjord för dem. "Mycket av det skolan erbjuder dem kan de inte se att de behöver/.../ Kunskaperna i sig finner de inte att de har nytta av, om de inte skall bli högskoleingenjörer, och det har de ju inte tänkt sig. Så 'förlorare' står inte för 'vi som har misslyckats i skolsystemet' utan mer för 'vi som inte har någon skola som passar oss'. Att komma ut och tjäna pengar hägrar. Att flytta hemifrån och leva självständigt likaså."⁴³

Pettersson lyfter, liksom bland andra Jonas Olofsson⁴⁴, fram en annan trolig fördel med lärlingssystem gentemot skolförlagda yrkesutbildningar; de tycks leda till lägre ungdomsarbetslöshet. Danmark, Tyskland och Österrike är länder med lärlingsutbildning och de har alla sedan länge haft en lägre ungdomsarbetslöshet än Sverige.

⁴² Pettersson i Olofsson J. (red), *Utbildningsvägen – vart leder den?*, s. 259.

⁴³ Hill i Olofsson J. (red), *Utbildningsvägen – vart leder den?*, s. 161–162.

⁴⁴ Se t.ex. Olofsson och Wadensjö (2007), *Ungdomar, utbildning och arbetsmarknad i Norden – lika men ändå olika*, FAS.

Samtidigt som en i hög grad arbetsplatsförlagd yrkesutbildning kan vara mer effektiv än en i hög grad skolförlagd sådan för den typ av elever som behandlas i föregående stycken, är det viktigt att notera att även yrkesutbildning på mycket hög nivå ofta är arbetsplatsförlagd och genomförs i lärlingsliknande former. Hubert och Stuart Dreyfus har utvecklat en modell i fem steg för hur man tillägnar sig färdigheter, till exempel i ett yrke:

1. Nybörjare 2. Avancerad novis 3. Kompetens 4. Skicklighet 5. Expertis.⁴⁵

Lärlingsutbildning är enligt Dreyfus och Dreyfus relevant på alla fem stadierna, inte minst på expertnivån. De exemplifierar med att mycket utbildning på forskarnivå har starka inslag av lärlingsutbildning, där "eleven" lär sig av "mästaren", det vill säga den forskarstuderande av professorn, inte bara det formella utan i hög grad också allt det som följer av att upprätthålla en akademisk befattning.

Steen Wackerhausen är en dansk forskare med samma perspektiv. Han är kritisk till den moderna strävan att göra yrkesutbildningar, som till sjuksköterska och fysioterapeut på högskolenivå allt mer akademiska. Han kallar tendensen "det skolastiska"⁴⁶ paradigmatets fortskridande 'kolonisering' av nya områden.⁴⁷ Han vill tillbaka till mer lärlingsliknande utbildningsformer i den yrkesinriktade högskoleutbildningen.

Samtidigt är Wackerhausen noga med att framhålla att också lärlingsutbildning, eller "mästarlära", har begränsningar: "Enbart mästarlära förslår inte i ett modernt och föränderligt samhälle oavsett vilket arbetsområde det är frågan om, men det gör enbart teoretisk och skolastisk undervisning inte heller. En av uppgifterna för en kritisk rehabilitering av mästarläran är följaktligen att finna den mest fruktbara föreningen, eller bättre: integrationen, av teoretisk reflexion och mästarlära (och härmed besläktade former av situerat lärande)."⁴⁸

⁴⁵ Dreyfus och Dreyfus i Nielsen K. – Kvale S. (red), *Mästarlära*, s. 69–73.

⁴⁶ Skolastisk = skolförlagd.

⁴⁷ Wackerhausen i Nielsen K. – Kvale S. (red), *Mästarlära*, s. 219.

⁴⁸ Ibid s. 229.

4.5 Studieförberedande program

I nuvarande programstruktur finns, som tidigare har nämnts, inga program som formellt endast är antingen studieförberedande eller yrkesförberedande. Ändå anses Naturvetenskapsprogrammet (NV) och Samhällsvetenskapsprogrammet (SP) vara utpräglat studieförberedande, alltså program skapade för att förbereda för högskolestudier. De uppvisar alla de strukturella drag, som kan sägas utmärka studieförberedande program. Två andra program, Estetiska programmet (ES) och Teknikprogrammet (TE), uppvisar flera av dessa drag, men inte alla.

NV och SP har strukturellt sett det gemensamt med ES och TE att de saknar arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Med ES delar de en garanterad undervisningstid omfattande 2 180 timmar (medan TE har 2 430 timmar, som de mer utpräglat yrkesförberedande programmen). NV och SP har inte kurserna Arbetsmiljö och säkerhet samt Datorkunskap, som finns på ES och dessutom på samtliga program som anses vara yrkesförberedande. Gemensamt för NV och SP, liksom för ES och TE, är att kurserna Engelska B och Matematik B är obligatoriska.

4.5.1 Naturvetenskapsprogrammet (NV)

Programmålen för Naturvetenskapsprogrammet (NV) uttrycker tydligt att programmet i första hand är ett studieförberedande program. Fyra av fem elever med slutbetyg från NV, inklusive specialutformade program och program på fristående skolor som är närliggande NV, påbörjar högskolestudier inom tre år. Det är den i särklass högsta andelen från något program. Även när det gäller övriga resultat, som andel elever med slutbetyg, andel med högskolebehörighet och genomsnittlig betygsnivå, är Naturvetenskapsprogrammet det program som uppvisar de högsta resultaten.

4.5.2 Samhällsvetenskapsprogrammet (SP)

Även programmålen för Samhällsvetenskapsprogrammet (SP) uttrycker att det i första hand är ett studieförberedande program. SP har dock i praktiken en betydligt otydligare karaktär än Naturvetenskapsprogrammet (NV) av att vara studieförberedande. Endast drygt hälften av eleverna med slutbetyg från SP eller

närliggande program påbörjar högskolestudier inom tre år. Också de genomsnittliga utbildningsresultaten är på en lägre nivå än för NV, även om skillnaden inte är lika stor som när det gäller övergång till högskola och universitet.

Betydligt fler elever med begränsade förkunskaper och relativt låga meritpoäng från grundskolan söker SP än NV. Statistik från Skolverket visar att de flesta elever som börjar SP med låga meritvärden misslyckas med att få slutbetyg⁴⁹. Det är vanligt att Samhällsvetenskapsprogrammet av elever uppfattas som profillöst och mer eller mindre som en fortsättning av grundskolan. Det finns också många specialutformade program, som ligger nära SP, vilket troligen har att göra med att programmet upplevs som alltför allmänt. Samtidigt finns det många skolor där SP håller en hög akademisk profil och har goda utbildningsresultat.

4.6 Program som är både yrkes- och studieförberedande

Som tidigare nämnts är Barn- och fritidsprogrammet (BF), Omvårdnadsprogrammet (OP), Medieprogrammet (MP) samt Estetiska programmet (ES) framlyfta som otydliga program i mina direktiv. BF, OP och MP kan ändå anses vara främst yrkesförberedande medan ES kan anses vara främst studieförberedande enligt beskrivningen i avsnitt 4.3.1. Teknikprogrammet (TE) kan enligt beskrivningen i avsnitt 4.3.1 anses vara såväl yrkes- som studieförberedande. Därför har jag valt att också behandla TE under rubriken program som är både yrkes- och studieförberedande. Här ges en kortfattad beskrivning av dessa fem program. I avsnitt 5.7 och 5.9 återkommer jag med mina förslag till nya gymnasieprogram.

4.6.1 Barn- och fritidsprogrammet (BF) samt Omvårdnadsprogrammet (OP)

BF och OP är två av de yrkesförberedande program där flest elever studerar vidare efter gymnasieskolan. Från BF har drygt var femte elev påbörjat högskolestudier inom tre år. Motsvarande för OP är

⁴⁹ Skolverket: Statistik framtagen för utredningen, tabell 12 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

drygt var fjärde elev.⁵⁰ Hälften av kvinnorna och drygt två tredjedelar av männen på BF arbetade i början av 2000-talet tre år efter sin utbildning. Ungefär en tredjedel av de som arbetade återfanns inom målyrket. På OP arbetade cirka 60 procent tre år efter avslutad utbildning. Av kvinnorna återfanns 60 procent av dessa inom målyrket och av männen hälften.⁵¹

4.6.2 Medieprogrammet (MP)

MP är som tidigare nämnts främst ett yrkesförberedande program. Drygt hälften av eleverna arbetade i början av 2000-talet tre år efter sin utbildning. Av dessa var andelen som fanns inom ett målyrke låg, för kvinnorna endast 15 procent och för männen mindre än var fjärde.⁵² Detta visar att det är svårt att få anställning inom mediebranschen direkt efter gymnasieskolan. Bilden bekräftas även av att det är svårt att få ut eleverna från MP på arbetsplatsförlagd utbildning (APU). MP är det yrkesförberedande program där flest elever studerar vidare efter gymnasieskolan. Nästan var tredje elev har påbörjat högskolestudier inom tre år.⁵³ Ett skäl till denna höga andel är att programmet inte förbereder för arbetslivet inom mediesektorn, som oftast kräver eftergymnasiala studier.

4.6.3 Estetiska programmet (ES)

ES är främst studieförberedande, även om det i vissa sammanhang hanteras som ett yrkesförberedande program. För att vara ett studieförberedande program är andelen elever som studerar vidare efter gymnasieskolan låg. Ungefär 40 procent av eleverna har påbörjat en högskoleutbildning inom tre år⁵⁴. Detta kan jämföras med Teknikprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet där fler än hälften av eleverna studerar vidare och Naturvetenskapsprogrammet där andelen är 80 procent. Som yrkesförberedande program fungerar det dåligt eftersom det är mycket svårt att få arbete inom aktuellt yrkesområde efter gymnasieskolan.

⁵⁰ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁵¹ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁵² Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁵³ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁵⁴ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

4.6.4 Teknikprogrammet (TE)

TE kan sägas vara det program i dagens gymnasieskola som har den mest utpräglade karaktären av att vara såväl yrkes- som studieförberedande. Drygt hälften av eleverna går vidare till fortsatta studier efter gymnasieskolan inom tre år⁵⁵. För TE finns ingen statistik i Skolverkets rapport *Efter skolan* motsvarande den för BF, OP och MP över andelen som finns i arbete tre år efter slutförd gymnasieutbildning eftersom Teknikprogrammet är för nytt. Det som finns är en enkätundersökning gjord av SCB på ett mer begränsat elevunderlag⁵⁶. Enligt den återfanns cirka 40 procent av eleverna som avslutade sina studier på TE 2003 i arbete tre år senare. En slutsats av statistiken är att TE tycks fungera väl som ett program som är både yrkes- och studieförberedande. Av mina direktiv framgår dock att jag ska ange vilka program som ska vara yrkesförberedande och vilka som vara studieförberedande, dvs. programmets karaktär ska tydliggöras och de ska klassas som antingen eller, inte både och.

4.7 Individuella program

4.7.1 Bakgrund

Den gymnasieskola som introducerades i början av 1990-talet i propositionen *Växa med kunskaper*⁵⁷ var tänkt att vara en skola för alla. De individuella programmen (IV) var tänkta som en samlande strukturell lösning för de många olika individuella utbildningsformer som fanns. Under perioden 1993–1997 gick drygt 5 procent av eleverna direkt från grundskolan till IV. När nya behörighetsregler infördes 1998 ökade denna grupp till 8 procent.⁵⁸ Nu tio år senare är det cirka 11 procent som på grund av att de är obehöriga går direkt från grundskolan till de individuella programmen.

Under senare delen av 1990-talet gick allt färre elever vidare från ett individuellt till ett nationellt program. Samtidigt ökade andelen elever som fortsatte på IV ett andra år. Även andelen elever som försvann ur skolsystemet ökade.⁵⁹ År 1999 antogs förslaget att

⁵⁵ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁵⁶ SCB (2006), *Inträdet på arbetsmarknaden – Enkätundersökning våren 2006 bland avgångna från gymnasieskolan läsåret 2002/03*.

⁵⁷ Prop. 1990/91:85.

⁵⁸ Myndigheten för skolutveckling (2006), *Kvalitet inom IV – hela skolans ansvar*.

⁵⁹ Myndigheten för skolutveckling (2006), *Kvalitet inom IV – hela skolans ansvar*.

inrätta programinriktade individuella program (PRIV). Ambitionen var att på olika sätt höja den innehållsmässiga kvaliteten i de individuella programmen genom att eleven följer vissa kurser vid ett nationellt program samtidigt som eleven studerar de behörighetsgivande grundskoleämnena där eleven saknar betyg. Inom de individuella programmen följde ungefär 16 procent av eleverna PRIV (läsåret 2006/2007) jämfört med 22 procent läsåret innan. De flesta av eleverna vid PRIV är knutna till ett yrkesförberedande program.⁶⁰

Närmare åtta procent av samtliga elever i gymnasieskolan följde ett individuellt program läsåret 2006/2007. De flesta eleverna återfanns i årskurs 1. Andelen elever med individuella program har varit relativt stabil sedan 1999, även om antalet elever som följer IV har ökat de senaste åren beroende på större elevkullar.⁶¹ Däremot varierar andelen elever som studerar vid individuella program kraftigt mellan kommunerna.

4.7.2 Individuella program i dag

Skolverkets statistik visar att cirka 11 procent av eleverna inte var behöriga att söka till de nationella programmen efter vårterminen 2007, vilket är en något högre andel än tidigare år. Det är dock långt ifrån alla elever på IV som är obehöriga. Cirka 45 procent av eleverna vid IV 2005 var behöriga att gå ett nationellt program. Elever födda utomlands eller med båda föräldrarna födda utomlands är överrepresenterade vid de individuella programmen. Det är också fler pojkar än flickor som följer individuella program.⁶²

Kommunen är skyldig att erbjuda gymnasieutbildning i form av individuella program för de ungdomar som inte har tagits in på något nationellt program och för elever som har avbrutit sina studier vid ett nationellt program. Av skollagen framgår vidare att individuella program först och främst ska förbereda elever för studier på ett nationellt eller ett specialutformat program. Individuella program kan inrättas som programinriktade individuella program (PRIV), som lärlingsutbildning och för att möta elevers speciella behov.

⁶⁰ Skolverket (2006), *Heltid och resursförstärkning*, dnr. 2006:3130.

⁶¹ Skolverket (2007), *Skolverkets lägesrapport 2007*.

⁶² Myndigheten för skolutveckling (2006), *Kvalitet inom IV – hela skolans ansvar*.

Sedan 2006 är huvudmän skyldiga att erbjuda elever vid de individuella programmen heltidsstudier. Ett viktigt syfte med denna reform var att höja kvaliteten och likvärdigheten. Sedan 2006 kan även fristående skolor inrätta individuella program. De individuella programmen organiseras fortfarande mycket olika i olika kommuner och skolor. Statistiken visar också stora skillnader mellan kommunerna avseende andelen elever inskrivna vid de individuella programmen.

Eleverna vid de individuella programmen är en mycket heterogen grupp. Som nämnts ovan är 45 procent av eleverna (12 800 elever) vid IV behöriga för nationella program. Det kan vara elever som väntar på att komma in på önskat program ("väntare"), elever som hoppat av sin utbildning och väntar på ny plats ("bytare") samt sådana elever som har hoppat av sin utbildning och inte vet vad de ska göra i stället ("avbrytare"). Det rör sig alltså till stor del om elever som i avvaktan på andra alternativ skrivs in vid IV.

De obehöriga eleverna är ofta elever som av olika orsaker är i behov av särskilt stöd. Det kan till exempel vara elever med olika diagnostiserade problem, elever som har sociala problem och elever på gränsen till att höra till särskolans personkrets. Dessa elever har ofta undervisats i små grupper i grundskolan eller fått särskilt stöd på annat sätt.

Det finns även obehöriga elever som av andra anledningar inte uppnått behörighetskraven. Det är elever som har kapacitet att fullfölja sin grundskoleutbildning men på grund av olika orsaker inte nått ända fram. Det kan till exempel röra sig om omotiverade elever som halkat efter i grundskolan, elever som inte fått det stöd som de behövt i grundskolan eller elever som invandrat till Sverige sent under grundskoletiden.

Av det totala antalet elever vid IV följde cirka 2 000 elever ett individuellt program med introduktionskurs för invandrare (IVIK) läsåret 2005/2006. Benämningen IVIK används inte i författningarna men den har ändå blivit vanligt förekommande. En kommun som tagit emot barn och ungdomar som har fått uppehållstillstånd är skyldig att erbjuda en introduktion för att hjälpa dem att hitta sin väg in i livet i Sverige. De nyanlända elevernas förkunskaper och behov ser mycket olika ut. I denna grupp finns allt från analfabeter till mycket välutbildade elever. Skolverksrapporten *Förslag till mål och riktlinjer för nyanlända elever*⁶³ pekar

⁶³ Skolverket (2007), dnr. 2006:2145.

på flera brister avseende mottagandet och utbildningen av nyanlända ungdomar.

Ett mycket litet antal elever följde studievägen inom IV med lärlingsutbildning i kombination med anställning.

Runt 30 procent av eleverna vid IV återfinns på ett nationellt program ett år senare. Dessa elever har dock svårt att fullfölja sin utbildning på det nationella programmet. Cirka 27 procent (cirka 5 600) av eleverna vid IV:s årskurs 1 lämnar gymnasieskolan, det vill säga de återfinns inte på någon utbildning inom gymnasieskolan ett år senare⁶⁴.

4.7.3 Erfarenheter av de individuella programmen

Enligt skollagen ska en hemkommun löpande hålla sig informerad om hur de ungdomar i kommunen som fullgjort sin skolplikt men som inte fyllt 20 år är sysselsatta, i syfte att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder. Kommunens skyldighet gäller inte ungdomar som fullföljt en utbildning i gymnasieskolan. Under 2006 gjorde Skolverket en studie av kommunens uppföljningsansvar.⁶⁵ Den visade att det kommunala uppföljningsansvaret i de flesta kommuner hanteras inom kommunens utbildningsförvaltning eller motsvarande. I Skolverkets slutsatser framhålls bland annat att kommunerna bör se över de åtgärder som erbjuds ungdomarna. Särskilt viktigt ansåg man att det var att dessa ungdomar inte rutinmässigt skrevs in på ett individuellt program.

Av *Skolverkets lägesbedömning 2007* framkommer att utbildningsinspektionen funnit att var tredje gymnasieskola måste utveckla sitt arbete för att upptäcka och tillgodose elevers behov av särskilt stöd. Av rapporten *Attityder till skolan 2006*⁶⁶ framgår att tre av tio gymnasielärare inte anser sig kunna upptäcka elever i behov av stöd. Enligt Skolverket kan en möjlig förklaring vara att bestämmelserna om särskilt stöd inte är anpassade till de olika behov av stöd som elever har i dag.⁶⁷

En viktig iakttagelse är att elever som hoppat av ett nationellt program till IV är svåra att vinna tillbaka till nationella program.

⁶⁴ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 9 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁶⁵ Skolverket (2006), *Information om icke skolpliktiga ungdomar – det kommunala uppföljningsansvaret*.

⁶⁶ Skolverket (2007), rapport nr 299.

⁶⁷ Skolverket (2007), *Skolverkets lägesbedömning 2007*.

Elever med ofullständiga grundskolebetyg har betydligt högre övergångsfrekvens till nationella program än avhopparna.

I en rapport från Skolverket framgår att representanter för IV föreslog att man måste satsa på tidigt stöd, längre tid i grundskolan, nya pedagogiska åtgärder i gymnasieskolan samt nya förkunskapskrav i gymnasieskolan för att få ner antalet elever vid de individuella programmen⁶⁸.

I Skolverkets uppföljning av de nya behörighetsreglerna 1998 redovisades viktiga erfarenheter. En erfarenhet var att lärare och skolor ifrågasatte om man verkligen hjälper elever genom att de endast får stöd att uppnå målen i de behörighetsgivande ämnena, på bekostnad av andra ämnen. Den allmänna uppfattningen var att det samlade meritvärdet i slutbetyget säger mer om elevens möjlighet att klara av ett nationellt program än behörighetskraven.⁶⁹

4.7.4 Slutsatser

Sammanfattningsvis följer elever individuella program av olika orsaker och de individuella programmen har i praktiken blivit något som ska svara mot en mängd behov. Om och hur elever erbjuds och följer individuella program hänger även samman med hur kommunerna har organiserat gymnasieskolan och dimensioneringen av de olika programmen. Innehållet i de individuella programmen är också mycket olika i kommunerna och till och med olika mellan skolor i samma kommun.

Många av eleverna vid de individuella programmen är egentligen behöriga för nationella program. Vidare kan frågan om hur många elever som går på IV kopplas till hur mycket stöd elever får både i grundskolan och i gymnasieskolan. Ett annat problem är att målet för IV i första hand är att eleverna ska övergå till ett nationellt program. Många av eleverna vid de individuella programmen är egentligen aldrig aktuella för ett nationellt eller specialutformat program. Trots att personalen vid de individuella programmen lyckas få dessa ungdomar att efter sin förmåga fungera i samhället, så ses det inte som ett lyckat resultat i statistiken.

Under utredningstiden har en bild vuxit fram av att många ungdomar trivs och är nöjda med de individuella programmen. Den

⁶⁸ Skolverket (2007), *Heltid och resursförstärkning*, dnr 2006:3130.

⁶⁹ Skolverket (2001), *Den hägrande framtiden...? Regeringsuppdrag "Konsekvenser av de nya behörighetsreglerna till gymnasieskolan"* – slutrapport (regeringsbeslut 49, 1998-12-17).

generellt negativa bilden av de individuella programmen är inte rättvisande. Utredningen har tagit del av flera goda exempel där organisationen av och undervisningen vid de individuella programmen fungerar bra. Men jag har även erfarit att det finns individuella program som inte erbjuder eleverna den utbildning de verkligen behöver för att komma vidare. Elever i behov av stöd är ofta i hög grad beroende av att det finns engagerad personal och en väl fungerande organisation för IV.

4.8 Kursutformning och styrdokument

4.8.1 Kursutformningen och kursbetygen

Den kursutformning vi har i dagens gymnasieskola infördes i början av 1990-talet. Vid införandet beslutades att alla ämnen skulle bestå av en eller flera kurser. Betyg skulle sättas på varje avslutad kurs i den fyrgradiga skalan Icke godkänd (IG), Godkänd (G), Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG). I slutbetyget skulle betygen på samtliga kurser redovisas.

4.8.2 Kursstorleken

I dagens gymnasieskola finns nationella kurser, lokala kurser och egna kurser. En offentlig skola kan utöver de nationella kurserna utforma lokala kurser. En fristående skola kan utforma egna kurser. En kurs ska omfatta minst 50 poäng och den bör, enligt gymnasieförordningen, inte överstiga 200 poäng. Poängtalet ska vara jämnt delbart med 50.

Det finns i dag 135 ämnen och cirka 880 nationella kurser. Ungefär 350 av dessa omfattar 50 poäng. Det betyder att fyra av tio nationella kurser är 50-poängskurser, korta kurser. Korta kurser har i flera sammanhang kritiserats därför att de orsakar fragmentisering och stress för eleverna. I en kort kurs riskerar också kunskapskontrollen att ta överhand eftersom läraren behöver skaffa sig en bild av elevens kunskaper under en kort tid. Samtidigt kan korta kurser ha relevans i vissa ämnen, i vissa program och inom gymnasial vuxenutbildning. De kan t.ex. erbjuda möjligheter till breddning mot andra kunskapsområden, eller svara för en tillräcklig nivå av just det ämnet i just det programmet eller för den enskilda inom gymnasial vuxenutbildning.

4.8.3 Styrdokument

De styrdokument som gäller för den offentliga gymnasieskolan, utöver skollagen (SFS 1985:1100) och gymnasieförordningen (SFS 1992:394), är läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94), program mål för vart och ett av de nationella programmen och kursplaner för varje ämne och kurs.

Läroplanen fastställs av regeringen. Den anger skolans värdegrund samt grundläggande mål och riktlinjer. Målen och riktlinjerna anges för elevernas kunskaper, för normer och värden, för elevernas ansvar och inflytande, för utbildningsval samt för bedömning och betyg. Målen i läroplanen är av två typer, dels mål att sträva mot, dels mål att uppnå.

Programmålen fastställs också av regeringen. De anger programmets syfte, dess karaktär och uppbyggnad samt skolans ansvar. Programmålen ska tydliggöra helheten i utbildningen, ge information till elever och föräldrar, vara ett underlag i lärares och elevers planering samt utgöra underlag i kommunikationen mellan skola och arbetsliv.

De nationella kursplanerna fastställs av Skolverket. De gäller för ämnen och kurser. Kursplanerna anger ämnets syfte, mål att sträva mot (finns inte för yrkesämnena), ämnets karaktär och uppbyggnad samt för var och en av de ingående kurserna mål för kursen (finns endast för yrkesämnena), mål som eleverna ska ha uppnått efter avslutad kurs och betygs kriterier för betygen Godkänt (G), Väl godkänt (VG) och Mycket väl godkänt (MVG).

I dagens gymnasieskola finns, som framgår av ovanstående beskrivning, många olika målnivåer – mål i läroplanen, program mål och mål i kursplanerna. Dessutom finns i både läroplanen och kursplanerna två typer av mål – mål att sträva mot/mål för kursen och mål att uppnå. Denna målträngsel skapar otydlighet.

4.8.4 Läroplanen

I läroplanen finns fyra övergripande perspektiv; ett etiskt perspektiv, ett miljöperspektiv, ett internationellt perspektiv och ett historiskt perspektiv. När det handlar om övergripande perspektiv finns ett antal problemområden. Vad är egentligen ett perspektiv? Vem ansvarar för perspektivets genomförande? Hur förhåller sig perspektivet till gymnasieskolans ämnen? Kan man

någonsin ta bort ett perspektiv eller kan man bara tillföra fler? Dessa frågor visar på oklarheten kring innebörden av ”perspektiv”. Det är dessutom troligt att perspektiven inte får något stort genomslag i gymnasieskolan, där betoningen ofta ligger på de minsta beståndsdelarna. Därför ifrågasätter jag om det överhuvudtaget är rimligt att i styrdokumentet ange vilka perspektiv som ska användas.

I läroplanen hanteras kunskapsbegreppet genom att det anges att kunskap inte är ett entydigt begrepp. Där står att kunskap kommer till uttryck i olika former, såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet samt att dessa förutsätter och samspelar med varandra. Läroplanens fyra kunskapsformer omtalas ofta som de fyra F:en.

När det handlar om kunskapsformer är de fyra F:en inte det enda sättet att tala om kunskap. Ett begrepp som används alltmer är kompetens. Enligt Europaparlamentets och EU:s ministerråds rekommendation om nyckelkompetenser för livslångt lärande definieras kompetens som en kombination av kunskaper, färdigheter och attityder. Inom yrkeslivet används ofta begreppet yrkeskompetens. Yrkeskompetens beskrivs med hjälp av olika modeller. Som exempel kan nämnas Svenskt Näringsliv som använder begreppen kunskap, färdighet, förmåga och vilja⁷⁰. Även inom högskolesektorn är ett annat sätt att tala om kunskap under utarbetande. I samband med Bolognaprocessen använder lärosätena begreppen kunskap och förståelse, färdighet och förmåga samt värderingsförmåga och förhållningssätt.

I såväl yrkeslivets exemplifierade modeller som i högskolesektorns Bolognamodell har kunskapsbegreppet en annan innebörd än den i läroplanen. I läroplanens modell är kunskap det vida begreppet som innehåller fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet. I de andra modellerna är kompetens det vida begreppet och kunskapsbegreppet en del i detta. Det finns i princip inga motsättningar mellan de olika modellerna. Skillnaderna handlar om hur man talar om kunskap och kompetens och vilka benämningar man använder för vad.

Utifrån att jag betonar avnämaringflytandet så starkt i mina förslag finner jag det rimligt att läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) kan behöva ses över. Det kan handla om att se över hur generella perspektiv hanteras och hur kunskap beskrivs så

⁷⁰ KK-stiftelsen och Svenskt näringsliv (2006), *Företagens kompetensbehov – en utmaning för Sverige*.

att läroplanen fungerar för en gymnasieskola där avnämarna spelar en större roll än i dag. Jag anser dock inte att förändringar i Lpf 94 ligger inom ramen för mitt uppdrag och lägger därför inga förslag till läroplansförändringar.

4.8.5 Programmålen

Ett problem med dagens program mål är att de är mycket generella. Programmålen för de olika programmen har stora likheter sinsemellan. Enligt Skolverket⁷¹ har detta åtminstone två orsaker.

Den ena har med själva programstrukturen att göra. Alla program har stora likheter främst när det gäller kärnämnen, men också när det gäller t.ex. de fyra läroplansperspektiven. Det enskilda programmets särdrag ligger i de gemensamma kurserna men ofta även i inriktningarna och de valbara kurserna. Det är först när man kommer dit som det klart framgår hur olika program kan vara. I programmålen syns dock inte dessa särdrag, eftersom programmålen bara tar upp sådana mål som ska kunna uppnås av alla elever. Inriktningarna syns endast som en enkel uppräkningslista av vilka de är.

Den andra orsaken till likheten mellan programmålen är rent språklig. Man kan välja mellan att uttrycka t.ex. läroplanens miljöperspektiv genom att anknyta det till just de tillämpningar som är aktuella inom programmet i fråga, eller genom att välja en mer generell formulering som passar samtliga program. I det första fallet vinner man i konkretion och eventuellt i intresse, i det andra fallet slår man tydligt fast att miljöperspektivet är lika viktigt för alla program. När programmålen fastställdes beslutade regeringen att mer generella formuleringar skulle gälla.

Eftersom programmålen är så generella har de inte en tydlig styreffekt. Det medför att styrningen när det gäller helheten i programmet brister. Programmålen otydliga styreffekt leder också till att de används i alltför liten utsträckning. Enligt Skolverkets inspektion⁷² är programmålen inte alltid kända av lärarna och de diskuteras inte. Dessutom har inspektionen visat att programmålen inte styr undervisningen i kärnämnen i tillräcklig omfattning. Detta beror bl.a. på att kärnämnesundervisningen sker i grupper

⁷¹ Skolverket (2004), *Varför ser kursplanerna ut som de gör?*.

⁷² Skolverket (2005), *Utbildningsinspektionen 2004 – Sammanställningar och analyser av inspektionsresultaten*; Skolverket (2004), *Utbildningsinspektionen 2003 ur ett nationellt perspektiv – en analys av inspektionsresultaten*.

med elever från olika program. Det framgår också av inspektionen att eleverna har mycket vaga uppfattningar om programmålen.

En faktor som troligtvis bidrar till att programmålen används i alltför liten utsträckning och har alltför otydlig styreffekt är att de inte används för bedömning och utvärdering på samma sätt som kursplanerna. Kursplanerna utvärderas genom att eleven blir bedömd och betygssatt i varje kurs. På programnivå däremot sker ingen bedömning av elevens kunskaper.

4.8.6 Kursplanerna

Kursplaner för kurser eller kursplaner för ämnen

När den kursutformade gymnasieskolan och kursbetygen infördes i början av 1990-talet fick det konsekvenser för kursplanernas utformning. Tidigare hade kursplanerna gällt för ämnen, nu skulle de gälla också för kurser. Varje kurs skulle ingå i ett ämne och kursplanerna skulle utformas så att kurserna var påbyggbara eller sidoordnade. Samma kursplaner skulle användas i gymnasieskolan och i gymnasial vuxenutbildning. Dessutom skulle kursplanerna säkerställa ett samband med grundskolan så att kunskapsutvecklingen i ett 1–12-årsperspektiv blev möjlig att se. Till var och en av kursplanerna skulle det finnas betygskriterier som preciserade olika kvalitetsnivåer vid bedömningen av elevernas resultat.

Den kursplanestruktur som infördes i början av 1990-talet har i flera sammanhang kritiserats. Skolverket⁷³ har visat att kursplanestrukturen, med mål och betygskriterier för varje kurs, har försvårat en samverkan mellan olika ämnen. Den arbetsgrupp som hade i uppdrag att utreda ämnesbetyg i en kursutformad skola⁷⁴ kritiserade kursplanestrukturen utifrån att den såg olika ut för de teoretiska ämnena och yrkesämnena. Man framförde också kritik mot att det saknades en relation mellan antalet mål och kursens längd samt mellan mål och betygskriterier.

I två sammanhang har ämnesbetyg diskuterats efter att den nya gymnasieskolan infördes i början av 1990-talet. Det ena var genom den arbetsgrupp som nämns ovan. Det andra var i samband med den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasieförändringen 2007 (Gy 07). Både av arbetsgruppen och i Gy 07 diskuterades en

⁷³ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport 187.

⁷⁴ U 2000:J.

kursplanestruktur där mål och betygskriterier skulle anges på ämnesnivå. Fördelarna som angavs var att den nya kursplanestrukturen skulle leda till färre målnivåer och färre mål samt betona en helhetssyn inom ämnet. Farhågorna gällde om det går att formulera mål och betygskriterier, som har relevans för alla kurser i ämnet, samt hur udda kurser och specialiseringskurser utan tydlig ämnestillhörighet skulle hanteras.

Dagens kursplaner

I dag finns en kursplan för varje kurs. Dessutom finns kursplaner på ämnesnivå. Att det finns en kursplan för varje kurs bidrar till en nedtonad helhet och att fokus läggs på kursen som är den minsta beståndsdel i stället för ämnet. Trots att det finns kursplaner på ämnesnivå används dessa sällan. Kursplanen är, för de flesta lärare, den som gäller för den specifika kursen. Därigenom förlorar undervisningen ofta sin ämneskoppling.

För yrkesämnena finns två målnivåer, båda på kursnivå, och för teoretiska ämnen finns också två målnivåer, men den ena på ämnes- och den andra på kursnivå. Kursplanestrukturen ser således olika ut mellan olika ämnen och kurser. En otydlighet utöver olikheten med målnivåer är att yrkesämnena och teoretiska ämnen har två olika typer av mål. För yrkesämnena finns mål för kursen och mål att uppnå för kursen. För de teoretiska ämnena finns mål att sträva mot för ämnet och mål att uppnå för kursen. De olika målnivåerna och de olika typerna av mål skapar otydlighet.

I betänkandet *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan*⁷⁵ har förslag lämnats avseende grundskolans kursplaner. I dessa anges bl.a. att det endast ska finnas en typ av mål på ämnesnivå och att ett huvudsakligt ämnesinnehåll ska finnas i kursplanerna.

Dagens kursplanestruktur har, som beskrivits ovan, bidragit till otydlighet. En annan faktor som skapat otydlighet är kursplanernas svävande formuleringar som har gjort det svårt att tolka vad som egentligen avses. I betänkandet *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan* har utredaren kritiserat grundskolans kursplaner för att de upprepar läroplanens mål, för att målen är beskrivna med så många olika kunskapsuttryck och för att det saknas stödmaterial till kursplanerna. Denna otydlighet i grundskolans kursplaner är i mångt och mycket även gällande för gymnasieskolans kursplaner.

⁷⁵ SOU 2007:28.

Det är dock, enligt min uppfattning, viktigt att gymnasieskolan betraktas utifrån sin egen särart och det är inte säkert att alla förslag som förts fram för grundskolan även kan gälla för gymnasieskolan.

Eftersom kursplanerna är så otydliga och har så svävande formuleringar har lärarna givits en i princip omöjlig uppgift att tolka dem. Denna otydliga styrning från staten har förmodligen bidragit till att undervisningen i hög grad ser olika ut mellan olika skolor och mellan olika lärare. Staten har också gett lärarna ett oklart uppdrag när det gäller vad det innebär att tolka kursplanerna. På många skolor har lärarna skrivit nya mål och nya betygskriterier eftersom de nationellt framtagna inte har fungerat som ett underlag för planeringen av undervisningen. Jag anser att det även är olyckligt att kursplanerna är skrivna på ett sådant sätt att de är svåra att förstå för elever, föräldrar och gymnasieskolans avnämare.

4.9 Valmöjligheter, lokal frihet och riksrekrytering

Dimensioneringen av dagens gymnasieskola bygger på att utbudet av nationella program och inriktningar ska anpassas efter elevernas önskemål. Detta är en viktig princip som dock inte är helt oproblematiskt. Den innebär att vissa program och inriktningar blir översökta. Ett sådant exempel är frisörutbildningen. Eftersom utbudet anpassas efter elevernas önskemål är det inte säkert att dimensioneringen stämmer överens med arbetslivets behov av arbetskraft. Samtidigt anser jag att det är positivt att elever får välja efter intresse. Därigenom kan deras motivation och förutsättningar att slutföra utbildningen öka. Viktiga val är program och inriktning men också val av skola där det är aktuellt.

Liksom det i dagens gymnasieskola finns stora valmöjligheter för elever finns det en stor flexibilitet för skolor att profilera sin utbildning. Jag anser dock att denna flexibilitet och elevernas valmöjligheter i dag har lett för långt. Systemet har blivit svårt att överblicka och det är mycket kostnadsdrivande. Elever får inte heller alltid sina val tillgodosedda, dvs. de förespeglade valmöjligheterna genomförs inte alltid i realiteten. Det finns också en risk att elever lockas att välja studievägar och kurser som inte leder till anställningsbarhet eller god förberedelse för vidare högskolestudier. Med en förändrad demografi där antalet elever minskar kan

de negativa effekterna av den stora flexibiliteten och de stora valmöjligheterna ytterligare förstärkas.

En slutsats av dagens system med stora valmöjligheter och en omfattande lokal frihet är att likvärdigheten brister. Det behöver finnas en balans mellan flexibilitet och valmöjlighet kontra likvärdighet och tydlighet. I detta avsnitt presenteras de valmöjligheter och den lokala frihet som finns för såväl den enskilda eleven som skolan i dagens system.

4.9.1 Valbara kurser

I dagens offentliga gymnasieskola finns det valbara kurser. En valbar kurs är en karaktärsämneskurs som ska ligga inom ramen för programmålen. Styrelsen för utbildningen ska besluta om vilka valbara kurser som erbjuds inom varje program. Erbjudandet ska omfatta ett allsidigt urval av kurser som breddar och fördjupar elevernas kunskaper. Omfattningen av de valbara kurserna varierar mycket mellan de olika programmen, allt ifrån 150 poäng som minst, för Samhällsvetenskapsprogrammet, till 1 000 poäng som mest, för Industriprogrammet.

Skolverket får, efter samråd med Högskoleverket, föreskriva att vissa kurser som är av betydelse för högskolestudier alltid ska erbjudas som valbara kurser eller individuella val. Skolverket har utfärdat föreskrifter om detta. I föreskrifterna finns också exempel på kurser som kan erbjudas som valbara kurser inom de olika programmen. Dessa kurser är endast exempel på kurser som passar som valbara.

Ett problem med de valbara kurserna är att eleverna inte alltid får sina val tillgodosedda. Ett annat problem är att programmålen i vissa fall inte styr vilka valbara kurser som skolan erbjuder. Den exempellista som Skolverket tillhandahåller kan tyckas förvärpa problematiken med att programmålen inte alltid styr de valbara kurserna eftersom exempellistan är så tillåtande och anger kurser som ligger långt ifrån programmets karaktär. Man kan också vända på detta dilemma och säga att eftersom programmålen är mycket generella ger de en mindre bra vägledning för hur styrelsen för utbildningen ska besluta om vilka valbara kurser som ska erbjudas inom vart och ett av programmen.

4.9.2 Individuella val

Det individuella valet omfattar 300 poäng för samtliga nationella och specialutformade program i dagens offentliga gymnasieskola. Som individuellt val ska eleverna erbjudas varje kurs som förekommer på ett nationellt program i kommunen.

Många, framför allt mindre skolor, har svårt att erbjuda eleverna ett allsidigt urval av individuella val. På större skolor har det visat sig att även om eleverna i allmänhet erbjuds ett stort utbud av kurser så tillgodoses inte detta erbjudande i realiteten. Dessutom har eleverna inte alltid haft möjlighet att läsa behörighetsgivande kurser inom det individuella valet. För de kommuner och skolor, som har en hög ambition att uppfylla kravet om att erbjuda alla kurser som finns i kommunen, innebär detta stora kostnader och stora organisatoriska problem, t.ex. när det gäller schemaläggning.

4.9.3 Lokala kurser

Styrelsen för utbildningen får besluta om att inrätta lokala kurser i dagens offentliga gymnasieskola. En lokal kurs ska inordnas under ett nationellt ämne och svara mot ett behov som inte kan tillgodoses genom en nationell kurs. Lokala kurser får inte ersätta kurser i kärnämnen eller kurser i karaktärsämnen som är gemensamma för ett nationellt program eller finns inom en nationell inriktning. Styrelsen för utbildningen fastställer kursplanen för en lokal kurs och hur många poäng den omfattar.

Det finns inga uppgifter om hur många lokala kurser som finns i dagens system. I samband med den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasieförändringen 2007 (Gy 07) samlade Skolverket in uppgifter om befintliga lokala kurser som de kommunala huvudmännen ville behålla. Det insamlade underlaget omfattade cirka 9 000 lokala kurser. En annan siffra som kan ge en uppfattning om förekomsten av lokala kurser är hur många betyg som sätts på dessa. Av det totala antalet satta kursbetyg⁷⁶ utgör betyg på lokala kurser nästan 7 procent.

Ett problem med de lokala kurserna är enligt Skolverket att de sällan svarar mot behov som inte kan tillgodoses inom nationella kurser. I stället kan man säga att de lokala kurserna ofta överlappar de nationella, t.ex. som förenklade kärnämneskurser eller som

⁷⁶ Enligt slutbetygen vårterminen 2006.

förstärkning och stöd i vissa kurser. Ett annat problem är elevens rättssäkerhet i och med att det kan vara svårt för en elev att i efterhand göra en prövning på en lokal kurs, om den inte längre erbjuds i kommunen.

Fristående skolor kan inte utforma lokala kurser men de kan utforma egna kurser. För fristående skolors egna kurser gäller andra regler än för lokala kurser. De egna kurserna får inte ersätta kärnämnen, men i övrigt har fristående skolor möjlighet att skapa egna kurser som kan ersätta de nationella kurserna. Det finns heller inga krav på att de egna kurserna inte får överlappa nationella kurser eller ska svara mot ett behov som inte täcks av de nationella kurserna.

4.9.4 Utökade program

Elever i gymnasieskolan har möjlighet att läsa ett utökat program, vilket innebär att eleven läser en eller flera kurser utöver sitt fullständiga program. Rektor kan på kommunala skolor bevilja ett utökat program, om eleven vill det och om eleven antas kunna tillgodogöra sig undervisningen på såväl det fullständiga som det utökade programmet. För fristående skolor finns ingen reglering av hur utökat program ska hanteras. Drygt var femte elev som får slutbetyg har genomgått ett utökat program⁷⁷.

Ett problem när det gäller utökade program är de stora skillnader som finns mellan skolor i hur många elever som beviljas utökat program. Det är heller inte alltid säkert att det är prövat om eleven klarar det fullständiga programmet innan eleven beviljas ett utökat program. Ett annat problem är att skolan inte är skyldig att utöka den garanterade undervisningstiden för en elev som följer ett utökat program.

4.9.5 Reducerade program

En elev som har påtagliga studiesvårigheter, som inte kan lösas på något annat sätt, kan av rektor beviljas ett reducerat program om eleven vill det. Vid en reducering befrias eleven från undervisningen i en eller flera kurser. Reduceringen kan maximalt omfatta tio procent av ett fullständigt program, dvs. 250 poäng. Alla kurser kan

⁷⁷ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 10 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

reduceras. Däremot kan projektarbetet inte reduceras. Läsåret 2006/07 hade ungefär 4 procent av eleverna som fått slutbetyg reducerat program⁷⁸.

Precis som för utökade program finns det stora skillnader mellan olika skolor i hur många elever som beviljas reducerat program. På vissa skolor har nästan inga elever reducerat program, på andra en orimligt hög andel. Eleverna får inte heller alltid information om möjligheten att reducera sitt program. Det förekommer också att skolan beviljar reducerat program utan att eleven har påtagliga studiesvårigheter. Skälen för detta kan exempelvis vara betygstaktiska eller att skolan reducerar i stället för att erbjuda stöd. På yrkesförberedande program reduceras oftast kärnämnen, vanligtvis kursen Svenska B. På vissa skolor beviljas eleven ett reducerat program men tillåts läsa andra kurser, vilket innebär att elevens studieplan ändras till ett specialutformat program, inte att programmet reduceras.

4.9.6 Specialutformade program

Ett specialutformat program ska motsvara nivån på ett nationellt program och därmed kunna ligga till grund för fortsatta studier eller yrkesverksamhet. Det kan utformas individuellt för en elev eller gemensamt för en grupp elever. Styrelsen för utbildningen ska fastställa en plan för varje specialutformat program.

Ungefär 10 procent av det totala antalet elever i gymnasieskolan finns på specialutformade program i kommunala gymnasieskolor (för fristående skolor görs ingen motsvarande uppdelning i nationella respektive specialutformade program). De flesta eleverna finns på ett specialutformat program närliggande Samhällsvetenskapsprogrammet.⁷⁹ Andelen elever som studerar inom ett specialutformat program har under de senaste tio åren ökat från 2 till 10 procent⁸⁰.

De specialutformade programmen för en grupp elever har framför allt kritiserats därför att de inte alltid svarar upp mot innehåll, mål och krav i nationella program. De specialutformade programmen för en enskild elev har kritiserats därför att de ofta fungerar som en stödåtgärd eller ett betygstaktiskt instrument

⁷⁸ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 10 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁷⁹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 1 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁸⁰ Skolverket (2006), *Beskrivande data 2006 – Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*, under åren 1995/96 till 2005/06.

genom att elever byter bort kurser som uppfattas som svåra eller svåra att få bra betyg i. Det saknas också ibland planer för de individuella specialutformade programmen och beslut om att en elev ska övergå till ett individuellt specialutformat program tas ofta mycket sent i utbildningen.

Med anledning av den problematik som har funnits angående elevers sena byten från nationella till specialutformade program infördes den 15 augusti 2007 tillägget till gymnasieförordningen att en elev inte får byta från nationellt till specialutformat program senare än den 1 oktober under det sista läsåret.

4.9.7 Riksrekryterande utbildningar

Riksrekrytering innebär att elever från hela landet ska tas emot som förstahandssökande till den aktuella utbildningen. Syftet är att skapa ett tillräckligt elevunderlag för gymnasieutbildning inom små yrken som är starkt specialiserade och kostnadskrävande. Den anordnande kommunen har rätt till ersättning för sina kostnader från elevens hemkommun. Riksdagen beslutade hösten 2006 att alla beslut om riksrekrytering ska upphöra att gälla den 1 januari 2010⁸¹.

I maj 2007 beslutades om förändringar i skollagen⁸² gällande riksrekrytering och i samband med detta även förändringar i gymnasieförordningen. Samtidigt gavs Skolverket uppgiften att besluta om vilka utbildningar som ska vara riksrekryterande.

Riksrekrytering får beviljas om innehållet i utbildningen inte på något annat rimligt sätt kan tillgodoses inom de nationella programmen. Övriga förutsättningar är att det föreligger ett nationellt behov som motiverar riksrekrytering, att arbetslivets medverkan är tillräcklig för att säkerställa kvaliteten och att kostnaden för utbildningen är rimlig.⁸³ Skolverket har utfärdat nya föreskrifter om vad ansökningar om riksrekryterande utbildningar ska innehålla⁸⁴. För närvarande finns cirka 120 riksrekryterande utbildningar, 40 av dessa är specialutformade program och resten är lokala inriktningar på nationella program.

Under utredningens gång har det framgått att det är en allmänt utbredd uppfattning att alltför många utbildningar har beviljats

⁸¹ SFS 2006:1278; Prop. 2006/07:1.

⁸² SFS 2007:304.

⁸³ 2 kap. 2 § gymnasieförordningen.

⁸⁴ SKOLFS 2007:48.

riksrekrytering och kanske på felaktiga grunder. Många av utbildningarna är mycket kostnadskrävande. Eftersom anordnarkommunen har rätt till ersättning från elevens hemkommun och eleven får rätt till inackorderingsbidrag har riksrekryterande utbildningar blivit kostnadsdrivande. Det är önskvärt med en uppstramning av vilka utbildningar som ska få vara riksrekryterande.

I sammanhanget bör också nämnas att fristående skolor i dag vad avser intagning verkar under villkor som har likheter med riksrekrytering. Fristående skolor ska stå öppna för alla ungdomar som har rätt till motsvarande utbildning i det offentliga skolväsendet (med vissa undantag). Det innebär att de fristående skolorna har möjlighet att ta in elever från hela landet som första-handssökande, vilket en kommunal skola inte har. Däremot har elever på fristående skolor inte rätt till inackorderingsbidrag.

4.9.8 Lokala inriktningar

Styrelsen för utbildningen får fastställa lokala inriktningar inom de nationella programmen. En lokal inriktning ska tillgodose ett lokalt eller regionalt utbildningsbehov, som inte kan tillgodoses inom ramen för de nationella programmen och de nationella inriktningarna. Före beslutet att anordna en lokal inriktning bör styrelsen för utbildningen samråda med berörd yrkesnämnd eller motsvarande. Lokala inriktningar inom Industriprogrammet och Livsmedelsprogrammet som omfattar minst 400 poäng är alltid riksrekryterande. En kommun eller ett landsting som anordnar en lokal inriktning har rätt att ställa upp förkunskapskrav i ett sådant ämne som är specifikt för denna inriktning.

Ungefär 6 procent av det totala antalet elever i årskurs 2 och 3 finns på lokala inriktningar. De flesta lokala inriktningar ligger inom ramen för Samhällsvetenskapsprogrammet.⁸⁵ Liksom på specialutformade program har andelen elever som följer lokala inriktningar ökat. Från hösten 2004 till hösten 2005 noterades en ökning med nästan 4 procent.⁸⁶

Lokala inriktningar kan vara ett sätt för en skola att profilera sig och påverka utbildningen. Detta upplevs särskilt viktigt när konkurrens om elever uppstår. Utredningen har sett exempel på att

⁸⁵ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 2 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁸⁶ Skolverket (2006), *Beskrivande data 2006 – Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*.

konkurrensaspekten har större betydelse när en attraktiv lokal inriktning skapas i en kommun än att den lokala inriktningen verkligen svarar mot ett regionalt eller lokalt behov. Detta kan skapa problem bl.a. eftersom en sådan lokal inriktning på ett yrkesförberedande program saknar förankring i det lokala arbetslivet och leder i värsta fall inte till anställningsbarhet för eleven.

4.9.9 Frisökning

Frisökning som begrepp används inte i författningarna. Däremot är frisökning ett vedertaget begrepp inom utbildningsväsendet. Med frisökning menas att elever ges en möjlighet, inte rättighet, att tas emot på ett nationellt program i en annan kommun än hemkommunen, även om utbildningen finns i hemkommunen. En sådan elev tas emot i andra hand i mån av plats. Läsåret 2005/2006 gick 35 procent av eleverna i en annan gymnasieskola än hemkommunens.⁸⁷ Många av utredningens fokuskommuner liksom Sveriges kommuner och landsting (SKL) och Skolverket har pekat på att författningarna om mottagande i andra hand och därmed sammanhängande regler om interkommunala ersättningar är svårtolkade.

Den 1 januari 2008 trädde lagändringar om frisökning i kraft. Dessa ska tillämpas för utbildning som påbörjas efter den 1 juli 2008.⁸⁸ Förändringarna innebär att en elev inför årskurs 1 och 2 ges möjlighet att tas emot på ett nationellt program och en nationell inriktning i en annan kommun även om motsvarande utbildning finns i hemkommunen.⁸⁹ Elever hade före ändringarna endast rätt att tas emot på en utbildning utanför hemkommunen om hemkommunen inte erbjöd densamma.

Syftet med den utökade möjligheten till frisökning är bland annat att ge elever större möjligheter att välja den utbildning de har intresse av och fallenhet för. Det förväntas öka elevernas motivation att fullfölja utbildningen. Förändringarna förväntas även ge incitament till ökad samverkan mellan kommuner om utbudet av gymnasieutbildning.

Utgångspunkten för ersättning vid frisökning är att en kommun som har tagit in en elev, som inte är hemmahörande i kommunen, har rätt till interkommunal ersättning för sina kostnader från

⁸⁷ Prop. 2006/2007:71.

⁸⁸ SFS 2007:304.

⁸⁹ Prop. 2006/07:71.

elevens hemkommun. Men hemkommunen ska aldrig behöva betala mer än vad motsvarande utbildning skulle ha kostat i den egna kommunen. Är anordnarkommunens kostnad lägre ska hemkommunen ersätta den lägre kostnaden i stället. Hemkommunen behöver inte heller betala inackorderingsbidrag för elever som efter så kallad frisökning studerar i en annan kommun.

I dag är en kommun däremot inte skyldig att betala interkommunal ersättning för en elev, som genom frisökning antas till ett nationellt program med en *lokal inriktning* i en annan kommun. Denna begränsning kan innebära att många program helt utesluts från frisökning i flera kommuner. De flesta större kommuner har program med lokala inriktningar. Dessa program stängs för frisökning på samtliga kommunala skolor i kommunen, även på de skolor som endast har nationella inriktningar. I kommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö kan därmed uppskattningsvis endast 20–30 procent av det totala antalet gymnasieplatser vara öppna för frisökning⁹⁰.

4.10 Dagens betygsutformning, det nationella provsystemet och tillträdesregler för högskolestudier

4.10.1 Dagens kursbetyg

Som tidigare nämnts finns i dag fyra betygssteg; Icke godkänt (IG), Godkänt (G), Väl godkänt (VG) och Mycket väl godkänt (MVG). Betyg sätts efter varje avslutad kurs och samtliga kursbetyg ingår i slutbetyget.

I februari 2008 föreslog en arbetsgrupp inom Utbildningsdepartementet⁹¹ att en ny sexgradig betygsskala med fem betygssteg för godkända resultat och ett betygssteg för icke godkänt resultat ska införas. Om underlag för bedömning helt saknas till följd av omfattande frånvaro ska betyg inte sättas enligt förslaget.⁹²

⁹⁰ *Frisökning m.m.*, bet. 2006/07:UbU15.

⁹¹ Betygsberedningen, U 2007:A.

⁹² Ds 2008:13.

4.10.2 Införandet av kursbetygen

Kursbetygen infördes i samband med den kursutformade gymnasieskolan i början av 1990-talet. Samtidigt skedde en övergång från ett relativt till ett mål- och kunskapsrelaterat betygssystem. Vid införandet fanns en stor enighet kring principen om det mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet. Angående antalet betygssteg fanns det dock olika uppfattningar. Betygsberedningen hade i sitt betänkande⁹³ föreslagit sex steg. Regeringen stannade dock för att föreslå fyra steg – IG, G, VG och MVG.

4.10.3 Ämnesbetyg i en kursutformad gymnasieskola

Ämnesbetyg i en kursutformad gymnasieskola har inte genomförts i praktiken. Däremot har det i två sammanhang föreslagits⁹⁴. Den ämnesbetygsutformning som fanns i linjegymnasiet, innan den nya gymnasieskolan infördes i början av 1990-talet, kan inte jämföras med en ämnesbetygsutformning i en kursutformad skola, eftersom linjegymnasiet var uppbyggt utifrån en sammanhållen utbildning där alla elever inom en linje i princip följde samma studieväg.

4.10.4 Det nationella provsystemet

Det nationella provsystemet för gymnasieskolan består dels av nationella kursprov, dels av provmaterial i Skolverkets provbank. Nationella kursprov ska användas inför betygssättningen i kärnämnen svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik samt i den för programmet avslutande gemensamma karaktärsämneskursen i engelska och matematik. Även i övrigt bör lärarna använda nationella prov för att bedömningsgrunderna ska bli så enhetliga som möjligt över landet. Provbanksmaterial är frivilliga för lärarna att använda. Materialen finns, förutom för ett antal kurser, även för vissa program med yrkesämnena, den så kallade yrkesprovbanken.

⁹³ Ett nytt betygssystem, SOU 1992:86.

⁹⁴ *Kunskap och kvalitet – elva steg för utveckling av gymnasieskolan*, prop. 2003/04:140, propositionen beslutades av riksdagen 2004-10-27 men återkallades sedermera 2006-11-29; *Ämnesbetyg i en kursutformad gymnasieskola*, Utbildningsdepartementets skriftserie, rapport 2.

Hur uppfattas det nationella provsystemet av lärare och elever?

Enligt Skolverket⁹⁵ anser en majoritet av lärarna att de nationella proven ger stöd i deras bedömning av elevernas kunskaper och att de bidrar till en rättvis och likvärdig betygssättningen. Skolverket visar dock att många elever inte har samma tilltro till provens förmåga att bidra till rättvisa betyg. Generellt tillmäter lärarna de nationella proven en mycket stor betydelse. Även eleverna är i huvudsak positiva, men eleverna på studieförberedande program är något mer positivt inställda än eleverna på yrkesförberedande program.

Trots det positiva huvudintrycket finns det skillnader i attityder mellan lärare i de olika kurserna och mellan studieförberedande och yrkesförberedande program. Flertalet lärare anser att de nationella kursproven passar bättre på de studieförberedande programmen. Lärare på yrkesförberedande program anser att proven inte alltid överensstämmer med programmålen.

Sammanfattningsvis anser jag att ett problem med de nationella kursproven är att de tycks fungera mindre väl på yrkesförberedande program.

Behöver någonting förändras i det nationella provsystemet?

Enligt Skolverket⁹⁶ anser flertalet lärare att de nationella proven i kärnämneskurser och i avslutande karaktärsämneskurser även i fortsättningen bör vara obligatoriska. Ett antal lärare⁹⁷ anser att proven bör spridas till fler kurser än i dag.

I kontakter mellan utredningen och Skolverket har det framgått att det i nuläget inte pågår någon diskussion om fler prov eller prov i fler kurser än i dag för gymnasieskolan. Skolverket anser att det kan vara svårt att utöka antalet obligatoriska prov i gymnasieskolan eftersom verket snart inte kan föreskriva dagar. Många prov och ökad flexibilitet för exempelvis lov försvårar arbetet med att bestämma fasta provdagar.

⁹⁵ Skolverket (2005), *Lärare och elever om gymnasieskolans nationella prov – en enkätstudie*, dnr. 73-2004:1279.

⁹⁶ Skolverket (2005), *Lärare och elever om gymnasieskolans nationella prov – en enkätstudie*, dnr. 73-2004:1279.

⁹⁷ Drygt fyra av tio lärare i Matematik A och Engelska A samt drygt tre av tio i Svenska B.

4.10.5 Slutbetyg och samlat betygsdokument

En elev i gymnasieskolan ska få ett slutbetyg när eleven har genomgått ett nationellt eller specialutformat program och fått betyg på alla kurser och det projektarbete som ingår i elevens studieväg. Om läraren p.g.a. en elevs frånvaro saknar underlag för bedömningen av elevens kunskaper ska betyg inte sättas. Enligt den arbetsgrupp som i februari 2008 föreslog en ny betygsskala ska denna bestämmelse finnas kvar. Om underlag för bedömning saknas till följd av omfattande frånvaro ska, som nämnts ovan, betyg inte sättas, utan detta ska markeras med ett horisontellt streck.⁹⁸ Lärarens beslut att sätta eller inte sätta betyg avgör om eleven får slutbetyg eller inte. Den elev som saknar betyg i en kurs som ingår i studievägen kan inte få ett slutbetyg.

Det finns inga krav på att elevens betyg i slutbetyget ska vara lägst godkända utan en elev kan i teorin ha betyget Icke godkänt (IG) i alla kurser och ändå få ett slutbetyg. När en elev söker till högskola/universitet ställs dock kravet på grundläggande högskolebehörighet vilket motsvarar att minst 2 250 poäng är godkända.

Elever på individuellt program får slutbetyg när de fullföljt den studieplan som lagts upp för dem, oavsett hur många eller hur få kurser denna innefattar.

Ett problem med dagens benämning slutbetyg är att den signalerar att eleven har slutfört och lyckats med en gymnasieutbildning. I verkligheten har eleven genomgått en gymnasieutbildning, men ingenting i dokumentet svarar för om eleven har lyckats eller inte eftersom samtliga betyg i teorin kan vara icke godkända. Användningen av slutbetyg blir därför missvisande, t.ex. i den offentliga statistiken. Denna problematik kopplad till examensfrågan behandlas vidare i avsnitt 4.11.

Ett samlat betygsdokument är ett utdrag ur elevens betygs-katalog och visar vilka betyg som redan satts. Eleven har när som helst rätt till ett utdrag ur betygskatalogen, dvs. ett samlat betygsdokument. Om en elev byter skola eller avbryter sina studier, ska ett samlat betygsdokument utfärdas. För de elever som inte får ett slutbetyg vid gymnasieskolans slut utfärdas i stället ett samlat betygsdokument.

⁹⁸ Ds 2008:13.

4.10.6 Tillträdesregler för högskolestudier

Tillträdesregler för högskolestudier, dvs. regler om högskolebehörighet, urval och meritvärdering, finns i dag i 7 kap. högskoleförordningen⁹⁹. För att ha uppnått grundläggande högskolebehörighet till utbildning som påbörjas på grundnivå ska eleven ha ett slutbetyg med lägst betyget Godkänt (G) i minst 2 250 poäng. Från och med antagningen inför höstterminen 2010 kommer det för grundläggande högskolebehörighet att krävas att eleven har slutfört en fullständig gymnasieutbildning om 2 500 poäng med lägst betyget G i 2 250 av dessa samt med lägst betyget G i kärnämneskurserna i engelska, matematik och svenska/svenska som andraspråk. Den nya regleringen innebär att en elev med reducerat program inte längre kan uppnå grundläggande högskolebehörighet.

Den särskilda högskolebehörigheten till utbildning som påbörjas på grundnivå och som vänder sig till nybörjare regleras i dag i form av standardbehörigheter. För utbildningar som leder till en yrkesexamen fastställer Högskoleverket (HSV) den särskilda behörigheten, dvs. vilken standardbehörighet som ska gälla. För övriga utbildningar fastställer lärosätena själva vilka standardbehörigheter som ska gälla. När den nya regleringen införs 2010 kommer den särskilda behörigheten i stället för standardbehörigheter att anges som områdesbehörigheter med behörighetskurser och meritkurser. Meritkurser är fördjupning i moderna språk, engelska och matematik samt kurser som är särskilt värdefulla för den sökta utbildningen. Vilka dessa särskilt värdefulla kurser är fastställs av HSV.

I samband med den nya regleringen 2010 kommer även incitamenten till konkurrenskomplettering, dvs. att höja betygen i redan lästa kurser, att minska. Detta görs genom att betygsurvalsgruppen till högskola/universitet delas i två. I den första betygsurvalsgruppen ingår alla de som har ett slutbetyg utan kompletteringar från gymnasieskolan eller den gymnasiala vuxenutbildningen. I den andra gruppen ingår alla de som har gjort någon typ av kompletteringar. När platserna i respektive grupp har fördelats ska den andra gruppen reduceras med en tredjedel som tillförs den första gruppen. Komplikationen i denna nya bestämmelse är att ingen skillnad görs för konkurrenskomplettering och behörighetskomplettering, som innebär att eleven läser in en kurs som eleven inte har läst men behöver för den sökta högskoleutbildningen. Alla

⁹⁹ SFS 1993:100.

elever som kompletterar, t.ex. för att de valt fel utbildning i gymnasieskolan eller ångrar sitt utbildningsval i efterhand, kommer således att drabbas negativt vid urvalet till högskolestudier.

I dagens gymnasieskola ska alla elever ha möjlighet att gå vidare till fortsatta studier oavsett vilket program eleven har följt. Denna intention uppfylls dock inte i praktiken. Det är ungefär två tredjedelar av eleverna som påbörjar ett program¹⁰⁰ som verkligen lyckas uppnå grundläggande högskolebehörighet inom tre år.

4.11 Examen

Sverige har i dag inte någon gymnasieexamen. I stället finns två begrepp som används som mål och som mått på i vilken utsträckning elever lyckas fullfölja sin gymnasieutbildning. Det första av dessa begrepp är "slutbetyg" som jag beskrivit i avsnitt 4.10.5. Slutbetyg är inte ett bra mått på om en elev har varit framgångsrik i sina studier. Elever med slutbetyg kan i själva verket tvärtom ha misslyckats i gymnasieskolan.

Det andra begreppet är "högskolebehörighet". Det är ett bättre mått på studieframgång än slutbetyg. En elev som har fått lägst betyget Godkänt (G) på 2 250 poäng kan rimligen antas ha fullgjort sin utbildning någorlunda framgångsrikt. Det är ändå ett mått som inte är helt tillfredsställande. Jag vill här särskilt lyfta fram två argument som talar mot det.

För det första är högskolebehörighet ett mått som inte ens finns inom ramen för gymnasieskolans egna styrdokument, utan alltså endast i regelverket för högskolesektorn, vilket försvagar dess ställning som mål för gymnasieutbildning. För det andra är begreppet genom sin mycket starka koppling till högskola/universitet inte ett bra mått på framgång inom yrkesutbildning. Det är inte rimligt att ett kriterium som gäller högskolebehörighet ska vara det enda existerande måttet på huruvida en elev har uppnått tillräcklig kompetens för att anställas inom ett yrkesområde.

Inget av de två nämnda begreppen, slutbetyg och högskolebehörighet, är utöver redan angivna nackdelar väl lämpade för att ge information till arbetsgivare, som vill anställa ungdomar som kommer från gymnasieskolan. Arbetsgivare anser ofta att det är otydligt vad en utbildning på ett yrkesförberedande program leder till och de har svårt att utifrån programbeskrivningar och styrdoku-

¹⁰⁰ Exklusive individuella program.

ment förstå vad eleverna förväntas kunna. Inte heller är slutbetyg och högskolebehörighet väl fungerande instrument för de unga människor, som efter att ha avslutat en svensk gymnasieutbildning vill studera vid ett utländskt lärosäte. Lärosäten runt om i världen är vana vid att studenter har avlagt examen från vad som motsvarar gymnasieutbildning. Att svenska elever inte kan visa upp examensbevis utan endast slutbetyg är därför till nackdel för dem.

Sammanfattningsvis anser jag att det finns god anledning att se över de dokument och begrepp som används för att dokumentera en slutförd gymnasieutbildning och starka skäl för att införa en gymnasieexamen, med ett därtill kopplat examensbevis. Jag återkommer till detta i avsnitt 5.12 och avsnitt 5.16.

4.12 Gymnasieskolan och grundskolan

Jag har enligt mina direktiv inte i uppdrag att komma med förslag eller analysera frågor inom grundskolans ansvarsområde. Under utredningens arbete har emellertid ett antal frågor som berör grundskolan och som påverkar gymnasieskolan identifierats. Det finns därför anledning att här ta upp dem.

4.12.1 Studie- och yrkesvägledning

Frågan om studie- och yrkesvägledning nämns inte alls i mina direktiv men behöver uppmärksammas. Det är framför allt elever som utredningen har mött som har pekat på hur viktig studie- och yrkesvägledningen är. Många av dessa elever uttrycker kritik och den gäller både studie- och yrkesvägledning inför valen till gymnasieskolan samt dess utformning i gymnasieskolan. Det finns också elever som anser sig ha fått god hjälp, men det är inte en dominerande uppfattning.

Skolverket har i flera rapporter¹⁰¹ uppmärksammat studie- och yrkesvägledningen och pekat på ett antal problem. Ett viktigt sådant är att tillgången till studie- och yrkesvägledning har minskat samtidigt som behoven av en saklig och kunnig vägledning är större än någonsin genom det växande utbudet av gymnasieutbildningar som unga kan välja mellan. Det drabbar, enligt Skolverket, främst

¹⁰¹ Skolverket (2004), *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon*; Skolverket (2005), *Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet*.

unga som kommer från en studieovan miljö där kunskapen om de valbara alternativen saknas. I inspektioner som Skolverket genomfört pekar man också på brister i behörigheten hos personal och underdimensionering av studie- och yrkesvägledningen. Verksamheten beskrivs som ojämn och verkar, enligt Skolverket, ha stagnerat både på kommunal nivå och i skolorna. Skolverkets rapport *Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet* fokuserar på det offentliga skolväsendet, men i rapporten nämns att det av statistik går att utläsa att tillgången till studie- och yrkesvägledning är än sämre i fristående skolor. Skolverket lämnar rekommendationen att staten behöver förtydliga målen och ambitionerna för verksamheten.

Det är lätt att stämma in i kritiken, men frågan behöver också ses i ett större sammanhang. Vilket ansvar har exempelvis arbetslivets företrädare för att ge information om det arbetsliv som väntar efter avslutade studier? Både Landsorganisationen (LO) och Svenskt Näringsliv har engagerat sig i frågan och anser att informationen till elever om vägar in i arbetslivet behöver utvecklas. Dessa frågor togs upp i slutbetänkandet *Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden*¹⁰² som presenterades hösten 2006. Där föreslogs att studie- och yrkesvägledningen måste få nya former där arbetslivet inkluderas i de delar som gäller information medan individuell vägledning behöver utföras av professionell kompetens. Utredaren pekade också på nya distributionsformer som webb och andra medier som gör det möjligt att kvalitetsutveckla information inför val av utbildning.

Grundskolan är en strategisk nivå för gymnasieskolan, där sker valen till gymnasieutbildningen. Det sker i dag många byten av program under det första året i gymnasieskolan. Det innebär problem och högre kostnader och bör naturligtvis så långt möjligt undvikas. En god studie- och yrkesvägledning kan här ha stor betydelse. Andra strategiska val inom grundskolans ram är de språkval som kan ge meritpoäng vid ansökan till högskola/universitet. En elev som läst språk på kvalificerad nivå har fördel av det om eleven söker till en attraktiv högskoleutbildning. Dessa språkval innebär en ny viktig informationsuppgift för studie- och yrkesvägledaren. Det är viktigt att alla elever få chansen att skaffa sig dessa meritpoäng.

¹⁰² SOU 2006:102.

Jag anser att studie- och yrkesvägledningen behöver ses som den strategiska fråga den är och att det är hög tid att klargöra hur den ska se ut i framtiden. Till detta återkommer jag i avsnitt 5.17.

4.12.2 Om resultaten i grundskolan

Resultaten i grundskolan är av avgörande betydelse för gymnasieskolan eftersom de avgör vilka elever som blir behöriga att börja på ett nationellt eller specialutformat program. I dag krävs lägst betyget Godkänt (G) i ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Från dessa krav finns inga dispensmöjligheter. De elever som inte blir behöriga har rätt att gå på de individuella programmen (IV). Det är omvittnat att de tre behörighetsgivande ämnena får en dominerande roll i grundskolans senare del. Elever som riskerar att inte få betyget G i något av dessa ämnen får ofta stöd för att klara godkäntnivån. Det kan innebära att dessa ämnen prioriteras framför andra ämnen. Detta fokus på endast tre av grundskolans alla ämnen är ett problem som brukar benämnas att grundskolan blivit en ”treämnesskola”. En sådan fokusering kan också innebära att en elev visserligen klarar att nå godkäntgränsen vid vårterminens slut men att förkunskaperna ändå är otillräckliga för att klara gymnasiestudier.

Det är särskilt resultaten i matematik som är problematiska. I Skolverkets statistik¹⁰³ anges att matematik har den högsta andelen elever som inte når målen för de nationella ämnesproven jämfört med de andra ämnena, undantaget svenska som andraspråk. Sedan år 2003 har andelen som inte klarat ämnesproven i matematik legat på 12 procent men år 2007 försämrades resultatet. I de kommunala skolorna nådde 16 procent av eleverna inte målen medan andelen var 11 procent i fristående skolor. Skillnaden i resultat var stor mellan elever med svensk (14 procent) respektive utländsk bakgrund (26 procent). Det fanns ingen större skillnad mellan flickor och pojkar.

Det är en hög andel elever som når målen på det nationella ämnesprovet i engelska. Endast 5 procent gör det inte och där finns en liten skillnad i resultaten till flickornas fördel. Fler elever med utländsk bakgrund når inte målen, 9 procent, jämfört med 4 procent för svenskfödda elever. Resultaten i fristående skolor är

¹⁰³ Skolverket (2008), *Resultat från ämnesproven i årskurs 9 vårterminen 2007*, dnr. 71-2008:0004.

högre, endast 3 procent når inte målen jämfört med 5 procent för kommunala skolor.

För svenskämnet syns en skillnad i resultat på de nationella ämnesproven mellan flickor och pojkar. Här skiljer det 3 procentenheter till flickornas fördel. Provet i läsförståelse har sämst resultat av delproven, var tionde elev når inte målen och flest pojkar har problem. Det är också läsförståelsen som visar störst skillnad mellan svenskfödda och utlandsfödda elever, skillnaden är 6 procentenheter.

Alla elever deltar inte i de nationella ämnesproven. Det är 88 procent av alla elever i riket som deltar och andelen från fristående skolor är något lägre än från kommunala. De elever som inte gör ämnesproven har generellt sett lägre slutresultat än de elever som gör proven. Det betyder att provresultaten ger en något förskönad bild av målpuppfyllelsen i de aktuella ämnena.

Sammanfattningsvis visar de nationella ämnesproven över tid att resultaten i matematik försämrats. Jag ser detta som ett allvarligt problem. Resultaten i matematik har ett stort signalvärde för hur elever ser på hela det naturvetenskapliga fältet. Elever som fått intrycket att de inte klarar av matematiken väljer ofta bort naturvetenskapliga studier. Gymnasieutredningen har särskilt intresserat sig för matematikämnet i gymnasieskolan och samverkat med ämnesrepresentanter i matematik, se bilaga 7. I dessa överläggningar har också frågan om matematikämnets utveckling och form diskuterats samt hur ämnet disponeras och introduceras i grundskolan. I internationell jämförelse finns en del skillnader som är omdiskuterade. Vissa matematiska områden introduceras sent i den svenska grundskolan jämfört med andra länders undervisning. En fråga som lyfts i den bilaga dessa ämnesrepresentanter gjort för utredningens räkning är behovet av en översyn och en kontinuerlig utveckling av ämnet i såväl grundskolan som gymnasieskolan. Jag delar denna syn på behovet av att matematikämnet ges ökad uppmärksamhet och att insatser görs för att förbättra elevernas möjligheter att nå bättre resultat.

4.13 Gymnasieskolan, vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning

I detta avsnitt diskuteras samverkan mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen. Den gymnasiala vuxenutbildningen som sådan beskrivs och hinder för samverkan mellan skolformerna problematiseras. Oklarheter mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt den eftergymnasiala nivån lyfts fram. Några specifika vuxenutbildningsfrågor problematiseras.

4.13.1 Samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning

I propositionen *Växa med kunskaper*¹⁰⁴ behandlades samverkansfrågor mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. En grundtanke i propositionen var att en utbildning inom såväl gymnasieskolan som den gymnasiala vuxenutbildningen skulle ge samma kompetens. De förändringar som genomfördes inom gymnasieskolan skulle även genomföras i komvux. Kursplanerna skulle vara desamma och timplanerna likaså, men utgöra en rekommendation för vuxenutbildningen. Arbetsplatsförläggning skulle kunna förekomma även inom komvux men det skulle inte finnas några krav på omfattningen som i gymnasieskolan.

Den samverkan som förordades mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen motiverades i propositionen dels som en nödvändig förutsättning för ett effektivt resursutnyttjande, dels utifrån möjligheten att erbjuda ett bredare kursutbud, en större tillgänglighet och valfrihet för den studerande samt en bättre kvalitet i utbildningen. Man betonade i propositionen vikten av att undanröja de hinder som fanns för samverkan mellan skolformerna.

I propositionen angavs en tydlig gränsdragning mellan gymnasieskolan och komvux. Den handlade om att gymnasieskolan skulle utbilda ungdomar och komvux vuxna. Därför infördes en åldersgräns vid 20 år. Trots den tydliga gränsdragningen var man i propositionen noga med att påpeka att detta inte skulle innebära att gymnasieelever inte kunde läsa komvuxkurser och vice versa. En av tankarna i propositionen var i stället en utvecklad samverkan mellan skolformerna.

¹⁰⁴ Prop. 1990/91:85.

Många av de intentioner som fanns gällande samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning i propositionen *Växa med kunskaper* delar jag. De har dock, enligt min uppfattning, inte blivit verklighet i dagens gymnasieskola. Samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen har inte kommit till stånd på det sätt som var tänkt. En förklaring till detta är just de hinder som finns för samverkan mellan skolformerna, se vidare i avsnitt 4.13.3.

4.13.2 Den gymnasiala vuxenutbildningen

Alla kommuninvånare är behöriga att delta i gymnasial vuxenutbildning från och med det andra kalenderhalvåret då de fyller 20 år, eller när de har slutfört en gymnasieutbildning på ett nationellt program eller motsvarande. En elev som läser en kurs i gymnasieskolan är dock inte behörig att samtidigt tas emot för att läsa samma kurs i gymnasial vuxenutbildning. Det bör också påpekas att individen inte har en oavvislig rätt att delta i gymnasial vuxenutbildning.

Inom gymnasial vuxenutbildning erbjuds inga program som i gymnasieskolan. I praktiken inriktar dock många studerande i gymnasial vuxenutbildning sin utbildning mot ett program motsvarande gymnasieskolans.

Gymnasial vuxenutbildning får förekomma som kurser i alla ämnen som finns i gymnasieskolan, utom specialidrott, och som projektarbete. Lokala kurser får förekomma liksom i gymnasieskolan. Kärnämnen är desamma som i gymnasieskolan förutom Idrott och hälsa A samt Estetisk verksamhet. Betyg sätts på samma sätt i den gymnasiala vuxenutbildningen som i gymnasieskolan. Samlat betygsdokument och slutbetyg skiljer sig dock åt.

Den som har slutfört kurser inom gymnasial vuxenutbildning har rätt att få ett samlat betygsdokument som visar vilka kurser som är slutförda och hur de är betygssatta. Till skillnad från gymnasieskolans samlade betygsdokument får den studerande i gymnasial vuxenutbildning själv välja vilka kurser som ska redovisas i dokumentet.

Ett slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning ska omfatta minst 2 350 poäng. Det ska innehålla betyg i samtliga kärnämneskurser (600 poäng eftersom Idrott och hälsa A samt Estetisk verksamhet inte är kärnämnen inom vuxenutbildningen) och i minst 1 750

poäng andra kurser, delkurser eller projektarbete. Projektarbetet kan, men måste inte, ingå i ett slutbetyg. Det som skiljer ett slutbetyg i gymnasial vuxenutbildning från ett slutbetyg i gymnasieskolan är således den totala poängomfattningen (2 350 poäng i stället för 2 500 poäng) och kravet på ett genomfört projektarbete. En elev som redan har ett slutbetyg från gymnasieskolan kan inte få ett nytt slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning.

I den gymnasiala vuxenutbildningen fanns läsåret 2006/07 drygt 165 000 studerande. Det är en minskning med nästan 20 000 studerande sedan föregående läsår.¹⁰⁵ Andelen invånare som deltog i kommunal vuxenutbildning ökade kraftigt under 1990-talet och var som högst i slutet på 1990-talet i samband med det s.k. Kunskapslyftet. Sedan dess har andelen minskat.¹⁰⁶ Studerande mellan 20 och 24 år är den största gruppen inom gymnasial vuxenutbildning. Utbildningsbakgrunden varierar men den största gruppen har en gymnasieutbildning som är längre än två år bakom sig.¹⁰⁷

4.13.3 Hinder för samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen

I dagens system finns ett antal hinder för samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Ett sådant är att kurser som en elev har läst och fått betygssatta inom gymnasial vuxenutbildning inte får ingå i ett slutbetyg från gymnasieskolan. Motsatsen däremot, att ta in gymnasiekurser i ett slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning, är tillåten.

Det råder i dag en oklarhet om elever som går i gymnasieskolan får läsa kurser i gymnasial vuxenutbildning. Behovet av detta kan uppstå i många sammanhang, t.ex. för den elev som har hoppat av ett program och väntar på att få gå över till nästa. Enligt de bakomliggande tankarna till dagens bestämmelser finns inga rättsliga hinder för en gymnasieelev att läsa en kurs inom den gymnasiala vuxenutbildningen om den erbjuds av samma huvudman. Denna möjlighet behöver, enligt min uppfattning, tydliggöras.

Den 20-årsgräns som infördes i början av 1990-talet innebär inget direkt hinder för samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Däremot kan den eventuellt ifråga-

¹⁰⁵ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 13 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

¹⁰⁶ Skolverket (2007), *Skolverkets lägesbedömning 2007*.

¹⁰⁷ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 14 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

sättas i vissa andra sammanhang. Att dra upp en så klar gräns mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen kan innebära problem, t.ex. för sent anlända invandrare. Det kanske i vissa fall är rimligare att en person som anländer vid 18 års ålder påbörjar sin utbildning inom gymnasial vuxenutbildning i stället för i gymnasieskolan.

4.13.4 Oklarheter mellan gymnasieskolan och vuxenutbildningen samt den eftergymnasiala nivån

I utredningens arbete har det framkommit att det ibland råder oklarheter om vilka utbildningar som ligger på gymnasial nivå och vilka utbildningar som ligger på eftergymnasial nivå. Den eftergymnasiala nivån kan handla om påbyggnadsutbildningar (PU) och kvalificerade yrkesutbildningar (KY).

PU är en del i den kommunala vuxenutbildningen. PU syftar till att ge vuxna en utbildning som leder till en ny nivå inom deras yrke eller till ett nytt yrke. Nationellt fastställda utbildningar finns för närvarande som barnskötare, elinstallatör med allmän behörighet, yrkesförare persontransporter, yrkesförare godstransporter, trafiklärare och elevassistent. Dessutom finns lokalt inrättade PU.

För utbildningen till exempelvis barnskötare gäller som förkunskapskrav att den studerande ska ha slutfört utbildningen på ett nationellt program i gymnasieskolan eller ha likvärdig utbildning, eller ha minst fyra års erfarenhet av arbete inom förskola, fritidshem eller annan likvärdig erfarenhet. Förkunskapskraven signalerar att utbildningen till barnskötare ligger på eftergymnasial nivå, när den egentligen, enligt min bedömning, bör ligga på gymnasial nivå.

KY är en eftergymnasial utbildningsform som ska bygga på de kunskaper eleverna får på nationella eller specialutformade program i gymnasieskolan eller motsvarande. Utbildningen ska svara mot ett verkligt behov på arbetsmarknaden och den bygger på ett nära samarbete mellan arbetsgivare och olika utbildningsanordnare (gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, lärosäte och utbildningsföretag). Behörighetskraven för KY är desamma som för högskolestudier.

Inom KY finns många utbildningar som ligger på eftergymnasial nivå och verkligen bygger på en genomgången gymnasieutbildning. Det finns dock också utbildningar som mer kan anses ligga på

gymnasial nivå och därmed överlappar gymnasieskolans nationella program. Som exempel kan nämnas utbildning till bagare och konditor. Enligt behörighetskraven krävs genomgången Livsmedelsprogram eller motsvarande, vilket anger att utbildningen är eftergymnasial. Dock tycks, enligt min bedömning, KY-utbildningen ge motsvarande utbildning som Livsmedelsprogrammet, dvs. en utbildning som bör ligga på gymnasial och inte på eftergymnasial nivå.

Den problematik som lyfts ovan för såväl PU som KY kan sägas vara en systemfråga. Ett system med vuxenutbildning behövs på både gymnasial och eftergymnasial nivå. Det behöver tydliggöras vilken nivå utbildningen ligger på och det behöver bli tydligare att yrkesutbildningar i form av färdiga paket kan erbjudas inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Till exempel bör det för en studerande tydligt framgå vilka kurser på gymnasial nivå som leder till en barnskötarkompetens eller bagar/konditorkompetens. Därigenom behöver inte PU eller KY inrättas för att svara mot utbildning på gymnasial nivå. Dessa utbildningsformer kan då i stället fokusera på utbildning på eftergymnasial nivå.

4.13.5 Specifika vuxenutbildningsfrågor

Enligt mina direktiv ska jag lämna förslag i vissa specifika frågor även för den gymnasiala vuxenutbildningen. Dessa specifika frågor är examen, projektarbete, betygsutformningen och lokala kurser. Mina förslag i dessa frågor hanteras för såväl gymnasieskolan som den gymnasiala vuxenutbildningen i kapitel 5.

Examen

Precis som för gymnasieskolan saknas en examen inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Det finns ett antal skillnader mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen som särskilt behöver beaktas när en examen formas. Som tidigare nämnts erbjuder gymnasial vuxenutbildning inte program som gymnasieskolan gör. Därför går det inte på samma sätt att definiera helheten i utbildningen inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Detta förstärks ytterligare av att det inte finns program mål eller motsvarande för den gymnasiala vuxenutbildningen och inte heller

ställs krav på att den studerande ska genomföra ett projektarbete. En annan skillnad som behöver beaktas är den totala poängomfattningen för en fullständig utbildning; inom gymnasieskolan 2 500 poäng och inom gymnasial vuxenutbildning 2 350 poäng.

Projektarbete

Som tidigare nämnts behöver ett projektarbete inte ingå i ett slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning. Att genomföra ett projektarbete kan skapa problem inom gymnasial vuxenutbildning. Definitionsmässigt innebär projektarbetet *ett större arbete som eleverna genomför inom ramen för programmålen*¹⁰⁸. Eftersom det saknas program mål inom den gymnasiala vuxenutbildningen är det ottydligt vad som ska utgöra utgångspunkten för en studerandes projektarbete.

Betygsutformningen

Dagens betygsutformning är densamma inom gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen, dvs. kursbetyg tillämpas i båda skolformerna. I flera sammanhang har kursbetyg förordats för gymnasial vuxenutbildning i stället för ämnesbetyg. Denna diskussion återkommer i mina förslag till betygsutformning för den nya gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen i avsnitt 5.16.

Lokala kurser

Lokala kurser får förekomma inom gymnasial vuxenutbildning på samma sätt som i gymnasieskolan.

¹⁰⁸ 1 kap. 2 § gymnasieförordningen.

4.14 Fristående skolor

4.14.1 Bakgrund

Fristående skolor har sedan länge en plats i svenskt skolväsende och de bidrar till mångfalden inom utbildningsväsendet. Det finns många fristående skolor som är föregångare när det gäller pedagogisk utveckling och kreativitet. När den utökade möjligheten infördes för fristående skolor att få bidrag för sin verksamhet framskrevs bland annat att mångfalden sågs som positiv och att den inte stod i motsats till likvärdighet eller god kvalitet.¹⁰⁹

Utvecklingen har gått snabbt sedan systemet med kommunala bidrag till fristående skolor infördes år 1992. Antalet fristående gymnasieskolor har ökat från 77 läsåret 1996/97 till 300 läsåret 2006/2007. Enligt Skolverkets statistik februari 2008 har antalet fristående gymnasieskolor nu ökat till 359. Med tanke på det stora antalet ansökningar om att få starta fristående gymnasieskolor finns det skäl att anta att antalet kommer att öka ytterligare.¹¹⁰ Nu finns fristående skolor i allt fler kommuner även om de flesta återfinns i storstadsområdena. Läsåret 2006/2007 gick cirka 15 procent av landets gymnasieelever i en fristående gymnasieskola. Läsåret 2007/2008 hade andelen ökat till 17 procent.

De utbildningar som hänförs till nationella program och som har flest elever vid de fristående skolorna är i storleksordning Samhällsvetenskapsprogrammet, Elprogrammet, Medieprogrammet och Naturvetenskapsprogrammet.¹¹¹

4.14.2 Skillnader i regelverken för kommunala och fristående skolor

Fristående skolor regleras främst genom bestämmelserna i 9 kap. skollagen och 2 kap. förordningen om fristående skolor¹¹². Förordningen om fristående skolor innehåller betydligt färre bestämmelser om utbildningens innehåll m.m. än vad gymnasieförordningen gör.

Fristående skolor ska vara öppna för alla dvs. ha möjlighet att ta in elever från hela landet som förstahandssökande. Oavsett vilken

¹⁰⁹ Prop. 1995/96:200.

¹¹⁰ Skolverket (2007), *Skolverkets lägesbedömning 2007*.

¹¹¹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 1 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

¹¹² SFS 1996:1206.

profil eller inriktning den fristående skolan har, följs i allmänhet läroplanen för de frivilliga skolformerna, Lpf 94. Det finns dock inget formellt krav på att skolorna ska följa Lpf 94. Fristående skolor kan även ha en konfessionell inriktning.

För att en enskild huvudman ska kunna få rätt till bidrag för en gymnasieutbildning krävs att Skolverket finner att skolan och utbildningen uppfyller givna krav samt att godkännandet av utbildningen inte innebär påtagliga negativa följder för skolverksamheten i kommunen. Om skolan inte längre uppfyller kraven kan skolans rätt till bidrag dras in. Det är dock ovanligt att en fristående skola blir av med sin rätt till bidrag. Av Skolverkets förklaring om rätt till bidrag ska framgå till vilket nationellt program i gymnasieskolan som utbildningen i bidragshänseende ska hänföras.

En fristående skola ska ge utbildning som ger kunskaper som till art och nivå väsentligen svarar mot de kunskaper som gymnasieskolan (inom det offentliga skolväsendet) ska förmedla på nationella eller specialutformade program. Kärnämnen ska ingå i utbildningen i den utsträckning som gäller för den offentliga gymnasieskolan. I vissa fall har skolorna egna ämnen/kurser med egna kursplaner, vilka kan utgöra skolans profil. Om en kurs inte har någon motsvarighet inom det offentliga skolväsendet ska skolan utforma egna betygskriterier.

En elev vid en fristående gymnasieskola ska anses ha slutfört ett fullständigt program när han eller hon fått betyg på kurser i samma omfattning som krävs för ett slutbetyg i gymnasieskolan. Eleverna ska erbjudas en undervisningstid som motsvarar den garanterade undervisningstiden enligt skollagen. En fristående skola kan erbjuda fler poäng i sin utbildning men eleven har rätt att få betyg efter genomgången fullständigt program motsvarande det nationella programmet, dvs. 2 500 poäng.

Avseende urval, betyg och prövning ska reglerna i gymnasieförordningen tillämpas. Däremot regleras inte arbetsplatsförlagd utbildning, projektarbete och utvecklingssamtal direkt i förordningen för de fristående skolorna. Vid tillståndsprövning ingår dock dessa förutsättningar i den samlade bedömningen av utbildningen. Fristående skolor är till exempel inte heller skyldiga att erbjuda kurser motsvarande individuellt val, sträva efter att anställa forskarutbildade lärare, upprätta individuella studieplaner eller anställa studie- och yrkesvägledare med därför avsedd utbildning.

Sammanfattningsvis finns ett betydande utrymme för de fristående skolorna att finna egna lösningar inom gymnasial

utbildning. Det har blivit för stora skillnader mellan olika huvudmäns utbildningar vilket har gjort det osäkert för elever och avnämare att förstå vilken utbildning eleverna egentligen får. Lagstiftningen har dock på senare tid gått mot att de fristående skolorna alltmer ska omfattas av samma regler som de offentliga. De nya författningarna om omhändertagande av föremål¹¹³ och lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever¹¹⁴ gäller även fristående skolor.

4.15 Nordiskt perspektiv

Utbildningssystemen i Norden på den nivå som internationellt brukar beskrivas som "övre sekundär", motsvarande svensk gymnasieskola, uppvisar vissa gemensamma drag. Utbildningen är till exempel nästan alltid treårig och den inleds vanligen när eleverna är 16 år gamla. Det finns dock också stora olikheter mellan länderna, till exempel i hur stora skillnaderna är mellan yrkesutbildning och högskoleförberedande utbildning, i hur stor utsträckning representanter för arbetslivet är involverade i yrkesutbildningen och i fråga om examen.

Jag anser att det är väsentligt att strukturerna för svensk gymnasieutbildning betraktas ur ett internationellt perspektiv och då främst ur ett nordiskt, eftersom de nordiska länderna i hög utsträckning har likartade förutsättningar och samhällsförhållanden. Därför presenterar jag här en kortare redogörelse för utbildningen på "gymnasial nivå" i Norge, Danmark och Finland. En mer utförlig beskrivning finns i bilaga 6.

4.15.1 Gymnasial yrkesutbildning

I Norge är den gymnasiala yrkesutbildningen uppdelad i två etapper. Under de två första åren är den skolförlagd. Därefter genomgår eleverna två års arbetsplatsförlagd utbildning i lärlingsform. Den skolförlagda utbildningen består av både allmänna teoretiska ämnen och av yrkesanknutna ämnen. Det första året är i hög grad av allmän natur och det andra mer specialiserat. Den arbetsplatsförlagda utbildningen under det tredje och fjärde året

¹¹³ 1 kap. 20–22 §§ skollagen.

¹¹⁴ SFS 2006:67.

består till hälften av yrkesteori, som genomförs på det företag där eleven är lärling och anställd. Arbetsmarknadens parter är i hög grad involverade i yrkesutbildningen.

Yrkesutbildningen ger inte högskolebehörighet, men de elever som vill ha en sådan behörighet kan få det genom att studera ytterligare ett halvår efter genomförd yrkesutbildning. Det finns möjlighet att avvika från det normala förloppet av en yrkesutbildning genom att påbörja den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen direkt eller genom att genomföra en kortare utbildning. Närmare 60 procent av ungdomarna påbörjar en yrkesutbildning. Drygt hälften av dem fullföljer utbildningen.

I Danmark är de grundläggande yrkesutbildningarna till största delen förlagda till arbetsplatser i lärlingsform. De är tre- eller fyraåriga och är öppna även för vuxna. Yrkesutbildningarna är ofta kopplade till samma skolor som erbjuder de studieförberedande gymnasieutbildningarna inom handel och teknik och ungefär en tredjedel av utbildningstiden är vanligen skolförlagd. Utbildningen är uppdelad i en kortare skolförlagd grundutbildning (grundforløb) och en huvudinriktning (hovedforløb), som är i lärlingsform. Under lärlingsutbildningen utgår lön, som motsvarar ungefär 50 procent av lönen för en utbildad arbetare. Arbetsmarknadsorganisationerna har i Danmark ett mycket stort inflytande över och ett mycket stort ansvar för yrkesutbildningen.

Inslaget av teoretiska ämnen är vanligen ganska litet i den danska yrkesutbildningen, vilket innebär att den nästan aldrig leder till högskolebehörighet. För de elever som inte fullföljt folkeskolen eller av andra skäl önskar eller behöver en kortare utbildning finns tvååriga yrkesutbildningar, som till stor del är kopplade till arbetsplatser och vanligen också inkluderar arbetsmarknadspolitiska insatser. Knappt hälften av de danska ungdomarna i gymnasieålder påbörjar en yrkesutbildning. Ungefär hälften av dem som påbörjar en sådan utbildning fullföljer den.

I Finland är den grundläggande yrkesutbildningen treårig och vanligen huvudsakligen skolförlagd. Minst 20 veckor av utbildningen ska dock vara arbetsplatsförlagd. Det finns även en lärlingsutbildning, som drygt tio procent av yrkeseleverna genomgår. Den grundläggande yrkesutbildningen är öppen för vuxna lika väl som för ungdomar. En nyligen genomförd reformering av yrkesutbildningen har bland annat syftat till att stärka kontakterna mellan skolorna och arbetsplatserna. Utbildningen ger grundläggande behörighet för högskolestudier.

För elever med stora studiesvårigheter finns kortare och mindre teoretiskt krävande yrkesutbildningar. Cirka 60 procent av de finska ungdomarna i gymnasieålder påbörjar en yrkesutbildning. Närmare 90 procent av dem fullföljer utbildningen.

Ungdomsarbetslösheten befinner sig på olika nivåer i de tre ovan redovisade nordiska länderna. Lägst är den i Danmark, näst lägst i Norge och högst i Finland. Sverige ligger på en något lägre nivå än Finland men högre än Norge. Det är alltså de två länder där yrkesutbildningen domineras av lärlingsutbildning och som har en stark koppling mellan skola och arbetsmarknadens parter, Danmark och Norge, som har lägst ungdomsarbetslöshet. De två länderna med huvudsakligen skolförlagd yrkesutbildning och en svagare anknytning mellan arbetsliv och skola har högst ungdomsarbetslöshet. Det är ett mönster som känns igen vid jämförelse med andra länder med lärlingsutbildning och stark koppling mellan arbetsmarknad och skola, som Tyskland och Österrike.

4.15.2 Gymnasial högskoleförberedande utbildning

I Norge är den studieförberedande gymnasieutbildningen (videregående skole) treårig. Eleverna kan välja mellan tre program: studiespecialisering, idrott och musik/dans/drama. Inom programmet för studiespecialisering kan eleverna välja mellan fyra programområden: "realfag" (naturvetenskap), "språkfag", "samfunnsfag og økonomi" (samhällsvetenskap och ekonomi) och "formgivningsfag". Knappt hälften av eleverna börjar en studieförberedande gymnasieutbildning.

I Danmark finns det tre olika vägar att genomföra en treårig studieförberedande gymnasieutbildning. Eleven kan gå antingen gymnasium, handelskola eller teknisk skola. De skolor som kallas gymnasier ska erbjuda utbildning på humanistisk-språklig, samhällsvetenskaplig och naturvetenskaplig inriktning. Gymnasieutbildningen leder fram till studentexamen, utbildningen på handelsskolor till högre handelsexamen och utbildningen på tekniska skolor till högre teknisk examen. Alla dessa examina ger högskolebehörighet, men handels- och teknikutbildningarna är samtidigt yrkesförberedande. Utöver dessa utbildningsvägar finns möjlighet för elever som har gått det tionde året i folkeskolan (se nedan) att läsa en tvåårig utbildning till "högre förberedande examen". Denna utbildning kan läggas upp på olika sätt. Drygt

häften av ungdomarna påbörjar någon av de i detta avsnitt beskrivna utbildningarna.

I Finland kallas den treåriga högskoleförberedande utbildningen gymnasium. Gymnasiet är ett utpräglat kursgymnasium, varför utbildningen inte är uppdelad i program. Större delen av utbildningsinnehållet består dock av obligatoriska kurser. Utöver de obligatoriska kurserna kan eleverna fördjupa sig mot språk och humaniora, naturvetenskap eller samhällskunskap. Ungefär 40 procent av ungdomarna påbörjar en gymnasieutbildning.

4.15.3 Examen

De flesta länder har examen för vad som i Sverige motsvarar gymnasieskola. Detta gäller också våra nordiska grannländer.

I Norge får eleverna dels betyg av de undervisande lärarna i varje ämne, dels examensbetyg, också dessa i ämnen. Examensbetyg sätts efter varje årskurs av utomstående censorer. För de elever som genomgår en studieförberedande utbildning gäller vid slutexamen efter årskurs 3 att alla elever deltar i examensprov i vissa ämnen och i andra ämnen deltar endast ett urval elever. Eleverna bedöms utifrån en sexgradig betygsskala både för examensbetygen och för de ”vanliga” ämnesbetygen.

När det gäller den lärlingsutbildning, som i Norge ligger som avslutande del av den gymnasiala yrkesutbildningen, examineras eleverna bland annat med hjälp av yrkesprov. I framtagandet av sådana prov liksom i bedömningen av dem medverkar censorer, som oftast är knutna till arbetslivet.

I Danmark finns som framgår av ovanstående redogörelse tre typer av treåriga högskoleförberedande utbildningar. Från dem examineras eleverna i tio ämnen och i ett projektarbete efter en sjugradig betygsskala. Ämnesexaminationerna består vanligen av skriftliga och muntliga prov, men kan på främst teknisk utbildning också bestå av ”praktiska” prov, och genomförs i samverkan mellan lärare från elevens skola och externa censorer. I examensbeviset ingår ”årsbetyg” (ämnesbetyg satta av de undervisande lärarna), examensprovbetyg och betyg i projektarbetet.

En yrkesutbildning på gymnasial nivå avslutas i Danmark med en prövning. Denna kan ingå som en avslutande del i den sista delen av den skolförlagda utbildningen eller som ett lärlingsprov. Prövningen är utarbetad i samverkan med aktuell yrkesbransch.

Bedömningen genomförs av elevens ordinarie lärare tillsammans med en utomstående censor.

Även i Finland finns en uppdelning mellan "gymnasium", som är en högskoleförberedande utbildningsform, och yrkesutbildning. I gymnasiet betygssätts eleverna i de kurser de läser av de undervisande lärarna enligt en sjugradig betygsskala. Utöver detta genomgår de studentexamen. I studentexamen ingår obligatoriska prov i modersmålet (finska eller svenska) och litteratur plus tre prov i ämnen som väljs av eleven utifrån ett regelverk. Utöver detta kan eleven frivilligt genomgå prov i fler ämnen. Examensproven bedöms först av de undervisande lärarna och därefter av den nationella Studentexamensnämnden (som har utarbetat proven). Bedömningen görs även här enligt en sjugradig betygsskala.

I yrkesutbildningen, som oftast är huvudsakligen skolförlagd men som också kan vara lärlingsutbildning, genomförs sedan nyligen så kallade yrkesprov, som bedöms enligt en femgradig betygsskala. Bedömningen utförs av ansvarig lärare tillsammans med en medbedömare. Yrkesproven administreras och övervakas av ett nationellt yrkesråd med företrädare för utbildningen, näringslivet och arbetslivet inom branschen. Förutom på yrkesproven bedöms och betygssätts eleverna av sina undervisande lärare i de olika kurserna enligt samma femgradiga skala. En yrkesutbildning som leder till yrkesexamen av denna typ (yrkesinriktad grundexamen) kan genomgåas av vuxna lika väl som av ungdomar.

4.15.4 Behörighet till "gymnasial nivå"

I Norge har alla elever som har genomgått grundskolans årskurs 9 behörighet till "videregående skole", motsvarigheten till gymnasieskola. För att gå vidare från årskurs 1 till årskurs 2 och från årskurs 2 till årskurs 3 krävs att eleven klarar de examina som avslutar respektive årskurs.

I Danmark krävs för behörighet till de studieförberedande utbildningarna att eleverna har klarat "folkeskolens" examensprov och att de har läst franska eller tyska. För behörighet till yrkesutbildningarna krävs att man har genomfört folkeskolen. För att inom yrkesutbildningarna gå vidare från "grundforløbet" till "hovedforløbet" krävs att man har fullgjort det förstnämnda på ett godkänt sätt och att man har fått ett lärlingskontrakt.

I Finland är behörighetskravet till såväl studieförberedande gymnasium som till yrkesutbildning att eleverna har genomgått grundskola. De enskilda kommunerna kan dessutom för studieförberedande gymnasieutbildning sätta upp en antagningsgräns i form av ett visst meritvärde från grundskolan.

I Danmark och Finland finns utöver de nio obligatoriska åren i grundskolan även ett frivilligt tionde år. I Finland kallas det påbyggnadsundervisning och syftar till att förbättra elevernas kunskaper inför fortsatta studier. Ungefär 2 procent av eleverna går det tionde året. I Danmark har det tionde året en helt annan omfattning. Mer än hälften av eleverna går det. Det innebär att även elever med goda resultat från folkeskolan ofta väljer att gå det tionde året. Syftet med årskurs 10 blir därigenom betydligt bredare i Danmark än i Finland. Utbildningen i årskurs 10 genomförs ofta på särskilda skolor.

4.15.5 Norden i ett större perspektiv¹¹⁵

Det kan vara av intresse att vidga perspektivet och sätta de nordiska länderna i relief mot två stora länders utbildningssystem, nämligen Tyskland och USA. Tyskland och USA kan sägas vara motpoler när det gäller ungdomsutbildning. Tyskland har ett utpräglat uppdelat system, där eleverna tidigt, redan vid ungefär elva års ålder, delas i ett spår som förbereder för högskoleutbildning och ett som leder till yrkesutbildning. USA har i motsats till detta ett system, där nästan all ungdomsutbildning främst förbereder för högskoleutbildning.

Det tyska systemet innebär huvudsakligen att de elever som tidigt väljer en studieförberedande utbildning går i en skolform som kallas gymnasium, medan de som väljer att gå en yrkesinriktad utbildning när de kommit upp i vad som i Sverige motsvarar gymnasieålder genomgår lärlingsutbildning. Det tyska systemet är således specialiserat från tidig ålder.

I USA börjar nästan alla ungdomar i High School, en utbildningsform som främst avser att kvalificera för vidare studier vid college eller universitet. Det finns mycket få inslag av yrkesförberedelse i High School. Det amerikanska systemet är utpräglat generellt.

¹¹⁵ Detta avsnitt bygger huvudsakligen på Olofsson, Jonas (2008), *Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter*, bilaga 5.

I Norden ligger Danmark relativt nära det tyska systemet, med sin uppdelning mellan studieförberedande gymnasieutbildning och lärlingsutformad yrkesutbildning. Det finns därmed starka inslag av specialisering i Danmark. Det finns dock tydliga skillnader, bland annat i det att den danska yrkesutbildningen har större inslag av generell utbildning än den tyska och att eleverna i Danmark väljer väg först vid ungefär 16 års ålder, fem år senare än i Tyskland.

Sverige ligger nära det amerikanska systemet, i och med att nästan alla ungdomar i åldern 16–19 år går i gymnasieskolan, som bland annat har till syfte att förbereda alla elever för högskolestudier. Sverige har liksom USA betonat de generella inslagen i ungdomsutbildningen. Sverige har dock starkare inslag av specialisering genom sina 17 nationella program, varav de flesta utöver att förbereda för högskola/universitet också ska förbereda för olika yrken. I Sverige väljer eleverna alltså program. I USA väljer de främst kurser. I och med att utvecklingen i Sverige genom en stor mängd specialutformade program och fristående skolor har gått emot att de 17 nationella programmen har tappat i betydelse som definition av den nationella gymnasieutbildningen, kan man säga att Sverige ytterligare har närmat sig den amerikanska modellen.

På en axel mellan en specialiserad ungdomsutbildning representerad av Tyskland och en generell ungdomsutbildning representerad av USA ligger Danmark alltså tämligen nära Tyskland och Sverige nära USA. Norge och Finland ligger däremellan, med Finland närmast Danmark och Norge närmast Sverige.

Den nuvarande internationella utvecklingen tycks vara att det pågår en allmän rörelse in mot mitten av axeln. Det tyska systemet har som en fördel att de flesta som går in i systemet kommer ut med uppnådd målsättning. Genomströmningen är alltså god. Dessutom är den relativa ungdomsarbetslösheten¹¹⁶ låg. Nackdelarna är bland annat att eleverna mycket tidigt blir inlåsta i utbildningsspår, som är svåra att bryta sig ur. Därför diskuteras i Tyskland större inslag av generell utbildning.

Det amerikanska generella systemet, som infördes tidigt på 1900-talet, anses av forskare ha haft mycket stor betydelse för utvecklingen av den amerikanska ekonomin genom att skapa tillgång till en stor mängd arbetskraft med en tämligen hög generell kompetens. En nackdel anses i dag vara att kvaliteten och

¹¹⁶ I förhållande till arbetslösheten för personer över 25 år.

kunskapsnivån i utbildningen ofta är tämligen låg och att det finns för svaga inslag av yrkesutbildning i High School. Genomströmningen är lägre och den relativa arbetslösheten bland unga är högre än i Tyskland. Vissa forskare hävdar att det generella utbildningssystemet passade bra för ett tidigare tayloristiskt präglat arbetsliv, men att den moderna arbetsmarknaden kräver en relativt specialiserad yrkesutbildning.¹¹⁷

Erfarenheterna från Tyskland och USA går igen även i andra länder. De utbildningssystem som är starkt uppdelade mellan yrkesutbildning och högskoleförberedelse ökar inslagen av generell utbildning, medan de system som är tydligt präglade av generell utbildning söker former för mer specialisering.

Detta perspektiv passar in på det synsätt som tydliggörs av direktiven till min utredning. Direktiven anger att den svenska gymnasieskolan ska bli mer specialiserad än den är i dag. Mina förslag är också utformade så att detta blir resultatet. Samtidigt kommer svensk gymnasieskola enligt mina förslag att på axeln mellan Tyskland och USA fortfarande ligga betydligt närmare USA än Tyskland. Sverige kommer dessutom också i fortsättningen att vara det land i Norden vars gymnasieutbildning är mest präglad av det generella och har minst inslag av specialisering.

4.16 Sammanfattande problemanalys

Inledningsvis i detta avsnitt beskriver jag kort gymnasiereformen vid 1990-talets början. Jag tar upp de viktigare strukturförändringarna i förhållande till tidigare system och belyser något hur genomförandet av reformen gick till. Det är enligt min uppfattning viktigt att den bilden ges. Den behövs för att kunna värdera och ta ställning till om nuvarande utformning av gymnasieskolan i sig är ett problem eller om konstaterade brister mer kan förklaras av hur genomförandet av reformen gick till. Är det fel på regelverket eller på tillämpningen av detsamma? I de följande avsnitten lägger jag fram ett antal viktiga problemområden som utredningen identifierat utifrån dagens utformning och genomförande av gymnasieskolan. Till dessa områden återkommer jag sedan längre fram i betänkandet.

¹¹⁷ Olofsson, Jonas, *Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter*, s. 45 – 46, bilaga 5.

4.16.1 Förslag läggs om en ny gymnasieskola 1991

Gymnasieskolan i dag vilar i allt väsentligt på den reform som föreslogs i början av 1990-talet i propositionen *Växa med kunskaper*¹¹⁸. Förslaget var starkt präglat av den tidsanda som drev fram en decentraliserad gymnasieskola och hade föregåtts av försöksverksamhet och annat utvecklingsarbete. Den föreslagna utformningen av gymnasieskolan stod i stark kontrast till en tidigare starkt detaljreglerad, centralt styrd gymnasieskola symboliserad av myndigheter som Skolöverstyrelsen och läns skolnämnderna. Tankarna bakom ansvarsförhållanden och målstyrning presenterades i propositionen *Ansvaret för skolan*¹¹⁹. I korthet skulle den nationella, politiska nivån (regering och riksdag) besluta om tydliga mål för verksamheten, kommunerna som huvudmän skulle ansvara för att genomföra och organisera gymnasieskolan samt ge förutsättningar för de professionella (lärare och skolledare) att utforma verksamheten inom dessa givna ramar. Regleringen kring den garanterade undervisningstiden blev kvar som ett golv för omfattningen av undervisningen.

Det markerades tydligt att ambitionen om en nationellt likvärdig utbildning låg kvar som mål. Nationella styrdokument som läroplan och kursplaner skulle ge förutsättningar för en nationell likvärdighet men också lämna ett utrymme för pedagogisk frihet inom dessa ramar. Lärarutbildningen var en del av en nationell styrning, liksom det sektorsbidrag som gällde vid tiden för riksdagsbeslutet. När besluten togs i riksdagen om det nya styrsystemet och en ny, treårig gymnasieskola, fanns ännu inte de styrdokument som skulle precisera uppdraget och ge de tydliga nationella målen. Genomförandet av reformen påbörjades ändå och skedde successivt under åren 1992–1995. Den nya, centrala myndigheten Statens skolverk hade bildats 1991 och fick en central roll för utformandet av styrdokument och implementering.

Samtidigt som denna stora reform skulle sjösättas i kommunsektorn inträffade den statsfinansiella krisen i Sverige i början av 1990-talet, vilken ledde till omfattande besparingar i både den statliga och den kommunala sektorn. Inom kommunsektorn fanns också starka krav på resurser till genomförandet av äldreomsorgsreformen ÄDEL och en baby-boom som krävde resurser till utbyggnad av barnomsorgen. Ett nytt generellt utformat stats-

¹¹⁸ Prop. 1990/91:85.

¹¹⁹ Prop. 1990/91:18.

bidrag infördes 1993, vilket innebar att skolans resurser inte längre var öronmärkta utan utsatta för konkurrens av andra sektors behov i kommunen. Sammantaget innebar detta att genomförandet av gymnasireformen inte fick de bästa förutsättningarna för att etablera alla nya tankar och förankra dem hos ansvariga kommunpolitiker, förvaltningschefer och hos skolledare och lärare som skulle genomföra reformen. Framför allt saknades en tydlig bild av det nationella uppdrag som skulle utföras och stöd till dem som skulle genomföra det.

I den bild av ansvar och roller som tecknades i *Ansvarspropositionen*¹²⁰ och i *Växa med kunskaper*¹²¹ gavs inte arbetslivets företrädare någon tydlig roll. Det blev en fråga för frivillig samverkan kring yrkesutbildningen och den nya arbetsplatsförlagda utbildningen (APU), där delar av kursernas innehåll i gymnasieskolan skulle tas om hand av arbetslivet. Det fanns ingen fastställd institutionell samverkan på nationell nivå men under 1990-talets slut blev frågan om ”skola-arbetsliv” föremål för olika utredningar för att stärka samverkan.

Viktiga delar av gymnasireformen var att dagens struktur med treåriga program, innebärande att alla yrkesförberedande program förlängdes med ett år och fick en ökad teoretisk tyngd, infördes. Detta skedde dels genom införandet av de kärnämnen som blev gemensamma för alla program i gymnasieskolan, dels genom ett ökat teoretiskt innehåll i karaktärsämnena som hörde till de yrkesförberedande programmen. Den likartade utformningen av programmen och tanken att alla gymnasieprogram skulle leda till grundläggande högskolebehörighet lanserades. Kursutformningen, inspirerad av kommunal vuxenutbildning, infördes för att ge möjlighet för eleven att påverka innehållet i sin utbildning. Möjligheten till specialutformning av program, lokala inriktningar och lokala kurser blev uttryck för de möjligheter som öppnades för en kommunal huvudman att t.ex. kunna anpassa gymnasieskolan till lokala behov i arbetslivet. En stor lokal frihet öppnades i och med detta för främst de kommunala huvudmännen. Samverkan mellan gymnasial vuxenutbildning och gymnasieskolan sågs både som önskvärd och som möjlig.

En viktig del av reformen var också att elevens val av utbildning skulle styra dimensioneringen. Huvudmannen skulle erbjuda ett

¹²⁰ Prop. 1990/91:18.

¹²¹ Prop. 1990/91: 85.

allsidigt utbud och i propositionen *Växa med kunskaper*¹²² skrevs det om vikten av samverkan mellan kommunerna kring gymnasieskolan för att möjliggöra ett allsidigt utbud av program.

Vid tiden för reformen fanns inte många fristående skolor, det regelverk som utformades för dem präglades av tanken att de inte i onödan skulle styras upp av ett regelverk utan få utforma sin verksamhet utifrån egna, pedagogiska principer. Debatt uppkom emellertid om vilken ersättningsnivå som var den rätta.

Några skillnader i den svenska gymnasieskolan jämfört med övriga nordiska länder

Den gymnasieskola som infördes i början av 1990-talet uppvisar stora skillnader jämfört med andra nordiska länders. En tydlig sådan är den långtgående decentraliseringen av den svenska gymnasieskolan. En annan skillnad är att det i Sverige inte finns en examen, vilket i andra länder innebär en nationellt definierad nivå som ofta certifieras av externa bedömare. Sverige är ett av få länder som saknar ett sådant definierat mål för utbildningen.

Ytterligare en skillnad är att Sverige inte har en fast struktur för samverkan med arbetslivet. Detta betyder inte att vi i Sverige saknar en sådan samverkan. Det finns många utmärkta exempel där exempelvis arbetslivets företrädare tagit initiativ till en långtgående samverkan. Ett exempel är Teknik- och Vård- och omsorgscollege, andra exempel är samverkan med fristående eller kommunala skolor kring utbildningsbehov som arbetslivet formulerat. Det är emellertid slående att detta inte är en del av en nationell utbildningspolitik, det kan till och med uppfattas lite slumpartat hur stark kopplingen är mellan skola och arbetsliv. För vissa branscher finns sedan lång tid tillbaka fasta strukturer kring samverkan, för andra branscher saknas detta helt. Ansvar för att hitta platser för den arbetsplatsförlagda delen av en yrkesutbildning ligger på den enskilda skolan utan stöd från någon nationell nivå. Om skolan har problem att hitta APU-platser kan APU:n skolförläggas, det vill säga kontakten med arbetslivet uteblir. Det innebär att det kan finnas stora skillnader i innehållet och kvaliteten i en yrkesutbildning mellan olika huvudmän. Härvid skiljer vi oss från andra länders struktur för gymnasial utbildning där samverkansfrågorna mellan skola och arbetsliv är fastare reglerade

¹²² Prop. 1990/91: 85.

och där många gånger arbetslivet engagerar sig i en certifierande roll.

Hur nära samverkan sker mellan arbetsliv och skola har betydelse för hur ungas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden ser ut. I bilagor till betänkandet refereras några frågor som finns belysta i den internationella forskningen som finns inom området. En viktig slutsats är att en nära samverkan under utbildningstiden och en medverkan i utbildningen ger goda möjligheter till etablering för unga. Däremot är frånvaron av forskning baserad på svenska förhållanden kring den gymnasiala yrkesutbildningens roll för kompetensförsörjning, för ungas etablering och för att motverka social ojämlikhet slående¹²³. Det finns ett antal studier som behandlar effekterna av utebliven eller ofullbordad gymnasieutbildning, men forskningen tar alltför sällan fasta på yrkesutbildningens former och organisation.

I andra länder innebär behörighetsreglerna att eleven inte kan påbörja en utbildning på gymnasial nivå om förkunskaperna saknas. Den gymnasiala nivån definieras härigenom annorlunda och grundskolan (eller motsvarande) ges ansvar för att se till att eleverna inhämtar förkunskaperna som krävs för att följa en gymnasial utbildning. Den nuvarande svenska strukturen med de individuella programmen lägger det uppdraget inom gymnasieskolan.

4.16.2 Nationell likvärdighet och lokal frihet

Inledningsvis vill jag peka på svårigheten att i dag precisera vad en gymnasieutbildning är. Det finns oändligt stora variationsmöjligheter. Formellt definieras gymnasieskolan som bestående av 17 nationella program, men det är inte hela bilden. Det finns i dag enligt Skolverket cirka 9 000 lokala kurser och ett stort antal lokala inriktningar. Bara på Industriprogrammet finns cirka 200 lokala inriktningar och även på andra program finns det många variationer. De elever som går på en fristående gymnasieskola går ett program som till art och nivå liknar ett nationellt program och skolan kan erbjuda egna kurser. Innehållet i dem kan självfallet variera och konkurrensen om eleverna har också drivit på utvecklingen hos kommunala skolor att erbjuda olika specialutformade

¹²³ Olofsson, Jonas, (2008) *Yrkesutbildning och övergången från skola till arbetsliv – forskning och internationella erfarenheter*, bilaga 5.

program och lokala inriktningar. Det finns också program som på olika sätt kombinerar studie- och yrkesförberedande program.

Resultatet blir att gymnasieskolans innehåll, även på det som formellt är samma program, varierar stort. Utvecklingen de senaste åren innebär också att det är ett stort antal elever i gymnasieskolan som inte går ett nationellt program. Andelen elever som går ett nationellt program är i dag 65 procent att jämföra med 92 procent för tio år sedan.

De nationella mål som formulerats på politisk nivå har en utformning som ger stor lokal frihet både för huvudmannen och de professionella i skolan att utforma verksamheten. De fristående skolorna har ett än mindre styrande regelverk som innebär att konkurrensen mellan skolor om elever inte sker på likvärdiga villkor. Den här bilden av lokal utformning av gymnasieskolan anser jag vara problematisk ur flera perspektiv. Behövs alla dessa variationer av de 17 nationella programmen? Vilka behov tillgodoses genom profileringen och vilka intressenter deltar i beslutsprocessen? Innebär profileringen verkligen en breddning av utbudet eller finns det risk för likriktning? Är den ekonomiskt försvarbar? Till dessa frågor återkommer jag nedan.

Det stora utbudet innebär att elever har stora svårigheter att överblicka hur alternativen ser ut. Den information som ges inför valet av gymnasieskola har många gånger mer karaktär av marknadsföring och ger inte alltid tydliga svar på vad en utbildning innehåller och vart den leder. Det är också många elever (12 procent) som byter program under årskurs 1 i gymnasieskolan.

Avnämarna som tar emot elever från denna diversifierade gymnasieskola har svårt att bedöma vad eleven kan efter utbildningen och detta underlättar inte för elever att efter utbildningen få den första anställningen. Det finns också kritik mot att utbildningen inte håller rätt nivå. Detta kan vara bakgrunden till att arbetslivets företrädare engagerat sig i frågan om tillgång till utbildning och utformningen av densamma. Utvecklingen av Teknikcollege och Vård- och omsorgscollege är sådana exempel, andra är fristående skolor som drivs i nära samarbete med arbetslivet. Det finns också exempel på liknande samverkan med kommunala skolor.

I praktiken innebär dagens situation en mycket stark producentstyrning i stället för att gymnasieskolan ska genomföra ett uppdrag som formuleras av den statliga, politiska nivån så som det beskrevs när reformen presenterades i början av 1990-talet. Det

innebär också att förutsättningarna att formulera och genomföra en nationell skolpolitik försvagats.

Om alla variationer av de 17 nationella programmen behövs är en fråga utredningen ställt till branscher och andra avnämare och det finns en tydligt kritisk inställning till utvecklingen. Svaret är nej, den utveckling mot allt mer av profilering i konkurrens om elever svarar inte mot deras behov. De önskar i stället se en uppstramning och en tydligt definierad nivå på utbildningen som gör att de rätt kan värdera den. Utredningen har också ställt frågor till olika huvudmän och kommuner om varför deras gymnasieutbud ser ut som det gör och hur samverkan ser ut med det lokala arbetslivet kring utformningen. Det intryck utredningen fått är att gymnasieskolans utformning vanligen ses som en ren skolfråga men det finns också exempel på ett aktivt samarbete med lokalt arbetsliv om specialiserad utbildning där arbetsgivaren ställt upp med utrustning och annat stöd för att få sina behov tillgodosedda inom ramen för gymnasial utbildning. Här ska också nämnas att det finns goda exempel på hur kommuner samarbetar kring gymnasieskolan för att kunna erbjuda goda alternativ i samarbete med arbetslivet på orten. De 13 kommuner som länge samarbetat i Göteborgsområdet är ett gott exempel på detta. Bland fokuskommunerna knutna till utredningen finns goda exempel på samverkan, men också exempel på svårigheter att få en konkret samverkan till stånd.

Skillnaderna i en profilering jämfört med ett nationellt program är vanligen små, vanligen är det mindre variationer av Samhällsvetenskapsprogrammet. Jag anser att det självklart är viktigt att även fortsättningsvis kunna tillgodose lokala behov och kunna utforma profiler, men den utvecklingen har gått i en riktning som inte gynnar varken avnämare eller elever.

Frågan om profilering och konkurrens är ekonomiskt försvarbar behöver ses i ljuset av den överkapacitet som redan finns och som kommer att förvärras inom några år, eftersom elevkullarna snabbt sjunker från en i dag extremt hög nivå. Det finns en uppenbar risk för att neddragning av utbildningsplatser som görs utifrån ett rent skolperspektiv kan få till följd att efterfrågad och strategisk yrkesutbildning, vilken ofta är dyr att producera, läggs ner utan att arbetslivets behov uppmärksammas. Jag ser framför mig att konkurrenstänkandet behöver ersättas med en dialog med andra huvudmän om vilka utbildningar som har bäst förutsättningar att tillgodose de behov som finns och vilka utbildningar i en kommuns

samverkansområde eller region som inte längre behövs. I en sådan dialog behöver både kommunala och fristående skolor delta. Det här betyder också att jag delar Ansvarskommitténs¹²⁴ och andras uppfattningar om att gymnasieskolan är en verksamhet som kommuner behöver samverka kring och att det regionala perspektivet behövs.

Min bedömning är att målstyrningen och det nationella ansvaret för att formulera uppdraget behöver stärkas. Jag anser också att gymnasieskolans utformning måste bli en fråga där avnämarnas behov ges utrymme och att samverkan mellan olika skolhuvudmän behöver stimuleras. Hur detta kan ske återkommer jag till i kapitel 5.

4.16.3 Om resultat och måluppfyllelse

En fungerande målstyrning förutsätter tydliga mål som går att följa upp och som möjliggör att resultaten kan värderas. Gymnasieskolan är i dag ett exempel på en verksamhet där det av flera skäl är svårt att bedöma resultaten. I den här analysen fokuseras på hur gymnasieskolan som system lyckas med det uppdrag den har. Vanligen är det elevens resultat som redovisas, men här riktas uppmärksamheten mot skolhuvudmannen.

Finns det ett mått som på ett enkelt sätt skulle kunna definieras som ett lyckat resultat för gymnasieskolan? När gymnasieskolan reformerades i början av 1990-talet blev alla program treåriga och skulle ge behörighet för studier på högskola/universitet. Men varken i skollagen, gymnasieförordningen eller läroplanen nämns målet att studierna ska ge behörighet till högskola/universitet trots att det var ett tydligt uttalat motiv till reformen och förekommer i den politiska debatten om gymnasieskolan. Det resultatmått som redovisas i officiell statistik är andelen elever som fått ett slutbetyg efter årskurs 3. Ibland kompletteras det med uppgifter om hur många fler elever som får slutbetyg efter ytterligare ett eller flera års studier. Bland de elever som redovisas ha gått ut och fått slutbetyg i årskurs 3 kan det ingå elever som gått fler år än de redovisade tre i gymnasieskolan. Ett slutbetyg kan också innehålla betyget Icke godkänt (IG) eller ges till en elev som följt ett reducerat program. Oftast redovisas även hur stor andel av dem

¹²⁴ Ansvarskommittén, *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*, SOU 2007:10.

som slutfört studierna i årskurs 3 och som nått grundläggande högskolebehörighet.

Jag anser att ett bättre mått på hur resultaten ser ut i dagens gymnasieskolan skulle kunna vara:

- andel elever som på tre år klarar att uppnå grundläggande högskolebehörighet.

Motivet är att detta kan sägas vara innehållet i det politiska beslutet bakom gymnasieskolans utformning. Med ett sådant mått blir det möjligt att se hur målet uppfylls och vad som är avvikelser från måluppfyllelsen. Härigenom blir det också möjligt att diskutera dessa avvikelser och genom att synliggöra dem också kunna föreslå åtgärder för att minska dem. Jag har beställt en sådan redovisning av Skolverket för att belysa tydligheten i ett sådant mått och för att kunna få en bild av hur genomströmningen ser ut i gymnasieskolan, se avsnitt 4.16.4.

Tabell 4.2 Fullföljd utbildning inom 3 år för nybörjare i år 1 den 15 oktober 2004, fördelad på kön

Utbildningens innehåll vid studiestart ¹⁾	Totalt			Elever som slutfört gymnasieskolan och erhållit slutbetygsenast läsåret 2006/07, dvs. inom 3 år					
	Antal	Kvinnor	Män	Andelen med slutbetyg			Andelen med grund. behörighet till universitets- och högskolestudier		
		Antal	Antal						
		Totalt	Kvinnor	Män	Totalt	Kvinnor	Män		
Gymnasieskolan totalt	116 594	56 605	59 989	68,4	71,2	65,7	61,9	66,0	58,1
Elever på program/ankn. ¹⁾	103 264	50 746	52 518	75,1	77,1	73,1	68,0	71,5	64,7

¹⁾Exkl. IV-programmen.

Av ovanstående tabell och tabell 6 i bilaga 3 framgår att det var cirka 62 procent¹²⁵ av eleverna som påbörjade en gymnasieutbildning 2003 som tre år senare gick ut från gymnasieskolan med grundläggande högskolebehörighet. Det finns, som framgår av tabellen, skillnader mellan män och kvinnors måluppfyllelse och mellan svenskfödda och utlandsfödda. Det finns också tydliga skillnader mellan studieförberedande och yrkesförberedande program, där det är betydligt färre från de yrkesförberedande

¹²⁵ Alla elever som påbörjade en gymnasieutbildning, dvs. även inom individuella program, ingår i siffran.

programmen som klarar målet att uppnå grundläggande högskolebehörighet. Är detta ett godkänt resultat för gymnasieskolan eller borde det vara fler elever som klarar målet? Vilka insatser skulle krävas för att öka andelen elever som klarar målet från yrkesförberedande program? Det är frågor som Gymnasieutredningen återkommer till. I likhet med mycket av statistiken som publiceras om gymnasieskolan är den här nationell och aggregerad, men den baseras på statistik från skolor och kommuner. För en skolorhuvudman finns det således möjligheter att jämföra sina egna resultat över tid och med andra skolors.

Ett annat inslag i reformen i början av 1990-talet var den dimensioneringsprincip som infördes. Elevens val ska styra dimensioneringen och huvudmannen ska erbjuda ett allsidigt utbud. Hur måluppfyllelsen ser ut går i dag inte att följa upp eftersom det saknas en definition på vad som är elevens förstahandsval. Är det ett visst program eller är det en viss skola? Vidare kan en elev söka både till fristående och kommunala skolor som inte alltid har en samordnad intagning. Det finns inget svar på vad som är ett förstahandsval. Avsaknaden av resultat gör att det också är svårt att bedöma om denna dimensioneringsprincip är framgångsrik eller om den bör ersättas av någon annan.

Ytterligare ett viktigt mål är elevens rätt att få undervisning som motsvarar minst den garanterade undervisningstiden. Bakgrunden är att utredningen stött på många elever som under tidig vår inte hade undervisning för att "kursen var slut". Utredningen har också träffat på elever som inte fått APU-plats och inte heller skolförlagd undervisning som ett alternativ. Flera branschföreträdare har lyft frågan om gymnasieskolan är effektiv och hävdar att det skulle gå att effektivisera utbildningen.

Gymnasieutredningen har sökt att få svar på hur det förhåller sig, men det är svårt att få ett svar på hur måluppfyllelsen ser ut på nationell nivå. Jag har inhämtat att Skolverket har gjort vissa påpekanden vid inspektioner om en skola saknat rutiner för att kunna redovisa om eleven fått undervisning enligt gällande författningar. Det finns dock ingen samlad bild. En näraliggande fråga är elevens rätt att på ett yrkesförberedande program få arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Det finns inte nationella uppgifter om hur många elever som får APU i föreskriven omfattning under sin utbildning. Det som finns är en utvärdering med uppgifter från 1998, men därefter saknas utvärderingar om APU.

Slutligen är frågan om rätten till undervisning nära kopplad till lärare och lärarbehörigheten. Gymnasieutredningen har uppskattat att Statskontoret i sin utvärdering¹²⁶ breddat redovisningen till att både undersöka om lärare har lärarutbildning men också tittat på ämneskompetens. Båda frågorna tas upp i regelverket, men Skolverket redovisar endast om lärare har lärarutbildning eller inte. Elever har givetvis rätt att få sin undervisning av en behörig lärare med rätt kompetens för uppgiften. Att endast redovisa lärarbehörigheten men inte ämnesbehörigheten ger inte en rättvisande bild, den behöver kompletteras.

4.16.4 Genomströmning, effektivitetsbrister och kostnader

Genomströmningen

Gymnasieutredningen har undersökt hur genomströmningen ser ut i gymnasieskolan som ett mått på hur effektiv gymnasieskolan är. Med genomströmning menas att en elev börjar en utbildning på ett nationellt program och slutför den inom stipulerad tid, tre år, med grundläggande högskolebehörighet och utan att göra avbrott, byten eller avhopp som innebär att utbildningen tar längre tid. Det finns också elever som är behöriga för studier på ett nationellt program men som väntar på att komma in på sitt förstahandsval, de benämns som väntare. Genomströmningen i utbildningssystemet kan också inkludera hur grundskolan förbereder för behörighet till gymnasieskolan. Om inte eleven är behörig efter sina grundskolestudier behöver eleven mer tid för studier på de individuella programmen. Alla de här eleverna finns inom gymnasieskolan och hittas på nationella program eller individuella program.

Genomströmningen blir också intressant i den andra änden av gymnasieskolan. En elev som inte får grundläggande högskolebehörighet eller behöver komplettera sin utbildning behöver mer tid inom den gymnasiala vuxenutbildningen efter avslutade studier i gymnasieskolan. I dag är det cirka 15 procent av eleverna med slutbetyg som påbörjar studier direkt efter gymnasieskolan inom gymnasial vuxenutbildning.

Varför är genomströmningen intressant att belysa? Jag anser här att varje avvikelse från det mått som innebär tre års studier och grundläggande högskolebehörighet innebär kostnader inom

¹²⁶ Statskontoret (2007), *Lärares utbildning och undervisning i skolan*, 2007:8.

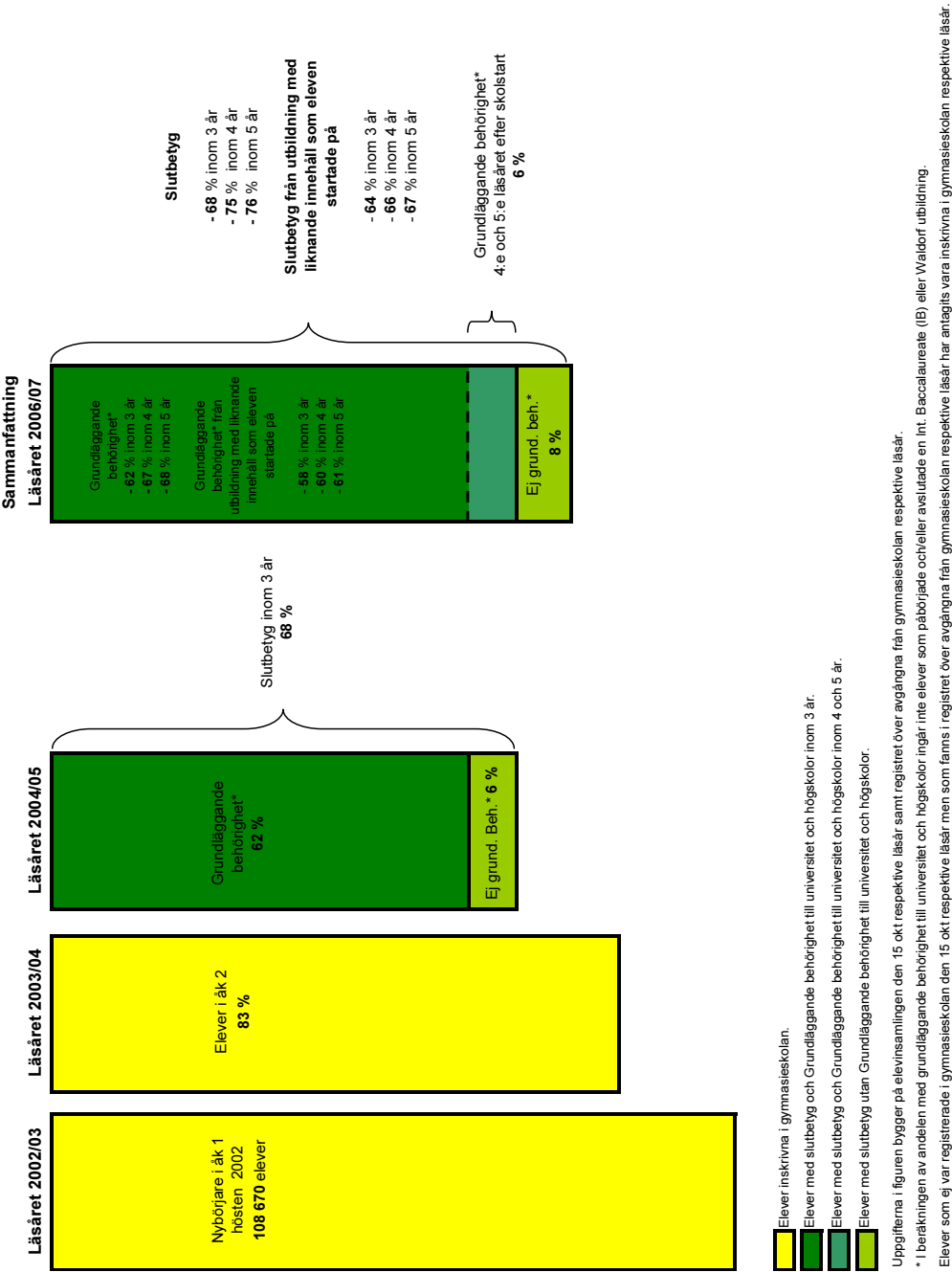
gymnasieskolans ram. Kostnaden i genomsnitt för en elev i gymnasieskolan per år uppgår till 83 100 kronor enligt *Skolverkets lägesbedömning 2007*¹²⁷. Kostnaden för en plats i kommunal vuxenutbildning per år uppgår till 29 000 kronor enligt samma källa. Avhopp i gymnasieskolan innebär en hög risk för att eleven inte slutför sin gymnasieutbildning. Unga vuxna som saknar en fullgjord gymnasieutbildning är överrepresenterade i gruppen som är bidragsberoende och långvarigt arbetslösa¹²⁸. Dessa personer kan få en svår situation på arbetsmarknaden och generera höga kostnader i form av socialbidrag och arbetslöshetsersättning m.m.

I nedanstående figur 4.1 visas hur genomströmningen ser ut i gymnasieskolan. Figuren visar hur många elever som började sina studier hösten 2002 som fullföljt sina gymnasiestudier och nått grundläggande högskolebehörighet inom tre år. Det är 62 procent av alla elever som klarar detta. Av figuren framgår också att det är 58 procent av alla elever som slutför sina studier och når grundläggande högskolebehörighet inom en studietid av tre år på samma program som de började sina studier på. I tabellerna 4,5 och 6 i bilaga 3 framgår hur genomströmningen ser ut uppdelad per program, för kvinnor och män och för elever med svensk respektive utländsk bakgrund. Figuren belyser också att slutbetyg som mått inte ger en komplett bild av gymnasieskolans resultat.

¹²⁷ Skolverket (2007).

¹²⁸ Olofsson, Jonas och Östh, John (2008), *Yrkesutbildningens sociala betydelse – en deskriptiv analys*, bilaga 4.

Figur 4.1 Gymnasieskolan – Studieresultat
Fullföljd utbildning inom 3, 4 respektive 5 år för nybörjare i gymnasieskolan hösten 2002

Gymnasieutredningen ställer sig frågan om genomströmningen skulle kunna förbättras och vad det skulle kunna innebära i minskade kostnader?

Ett exempel: Enligt Skolverket var det drygt 28 600 elever som läsåret 2006/2007 började på ett individuellt program (IV). Av dem gick 44 procent efter ett års studier på IV över till ett nationellt program. Det motsvarar cirka 12 600 elever. Om dessa elever i stället klarat behörigheten inom ramen för grundskolan hade det inneburit en minskad kostnad på 1 miljard kronor. Flera av eleverna på IV klarar inte att få behörighet inom ett år utan behöver mer tid, vilket innebär ytterligare kostnader.

För de elever som finns inom IV och är behöriga måste frågan ställas om det kan finnas andra möjligheter än ett extra år på IV. Av Skolverkets statistik framkommer att andelen elever på IV skiljer sig åt mycket mellan olika kommuner. Det finns kommuner med mycket låga andelar elever (1 procent) och det finns kommuner med 16 procent elever på IV. En rimlig slutsats är att vissa kommuner väljer lösningar där dessa elever hanteras på ett annat sätt och troligen till en lägre kostnad för kommunen.

Varför går 15¹²⁹ procent av eleverna direkt till gymnasial vuxenutbildning efter gymnasiestudierna? Om en högre andel elever inom ramen för sina gymnasiestudier fullföljer och når slutmålet redan inom de tre åren bör denna andel kunna minska.

Sammanfattningsvis så anser jag att det finns goda skäl att tro att genomströmningen skulle kunna förbättras i gymnasieskolan. I kapitel 5 återkommer jag till hur detta skulle kunna åstadkommas.

Kostnader i gymnasieskolan

De totala kostnaderna för gymnasieskolan uppgår till 31,8 miljarder år 2006 och jämfört med tidigare år hade kostnaderna ökat med 6 procent¹³⁰. Den högsta kostnadsposten när det gäller driften av gymnasieskolan är undervisningskostnaderna vilka utgör 46 procent av totalkostnaderna och det är också denna kostnadspost som ökat mer än andra de senare åren.

Jag anser dock att det finns många skäl att gå djupare in i frågan om resurserna kan användas mer effektivt inom systemet, exempelvis genom att förbättra genomströmningen på olika sätt. Det är

¹²⁹ Skolverket, *Skolverkets lägesbedömning 2007*.

¹³⁰ Skolverket, *Skolverkets lägesbedömning 2007*.

också intressant och viktigt att se kostnader inom andra system som uppstår till följd av hur gymnasieskolan lyckas med sin uppgift. Jag tycker också att det är viktigt att resonera om var ansvar och resurser läggs. Många gånger är det också en intressant fråga för kommunen som själv är huvudman för såväl grundskola, gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning och socialtjänst att tydliggöra hur kostnaderna och ansvaret fördelas.

En annan fråga som utredningen ställt sig är om det finns särskilda kostnader för en skolhuvudman i utformningen av dagens gymnasieskola som kan härledas till den stora valfriheten som möjliggörs genom kursutformningen. Vilka kostnader kan det i så fall röra och finns det en möjlighet att uppskatta storleksordningen? Utredningen har tillsammans med fokuskommunerna diskuterat om den nuvarande strukturen i gymnasieskolan med en långtgående valfrihet innebär "strukturkostnader" som skulle kunna falla bort med en annan utformning och en minskning av skyldigheten för en huvudman att tillhandahålla många valbara alternativ.

Det finns kostnader som belastar skolhuvudmännen och de är av olika slag. En viktig aspekt är svårigheten att planera för verksamheten när besked om hur många elever som faktiskt tänker gå en utbildning kommer sent. Så är det i dag, eftersom informationen om hur elever valt inte alltid finns samlad och därmed kan utgöra grund för planering av verksamheten.

Ett svar utredningen fått från flera kommuner är att fyllnadsgraden i en grupp eller per skolhus påverkar kostnadernas storlek. Det finns skalfördelar med större enheter. En optimal gruppstorlek som nämns och som uppges kunna bära sina kostnader är 22–23 personer. Den rådande överkapaciteten inom gymnasiesektorn nämns också av flera kommuner och handlar i någon mening också om vikten av att kunna få tillräckligt stora grupper. Den gällande strukturen med många valbara kurser och individuella val påverkar gruppstorleken i många fall så att grupperna blir små. Andra aspekter som nämns är schematekniska problem när många valmöjligheter ska tillgodoses. Håltimmar och ineffektivitet kan bli följden.

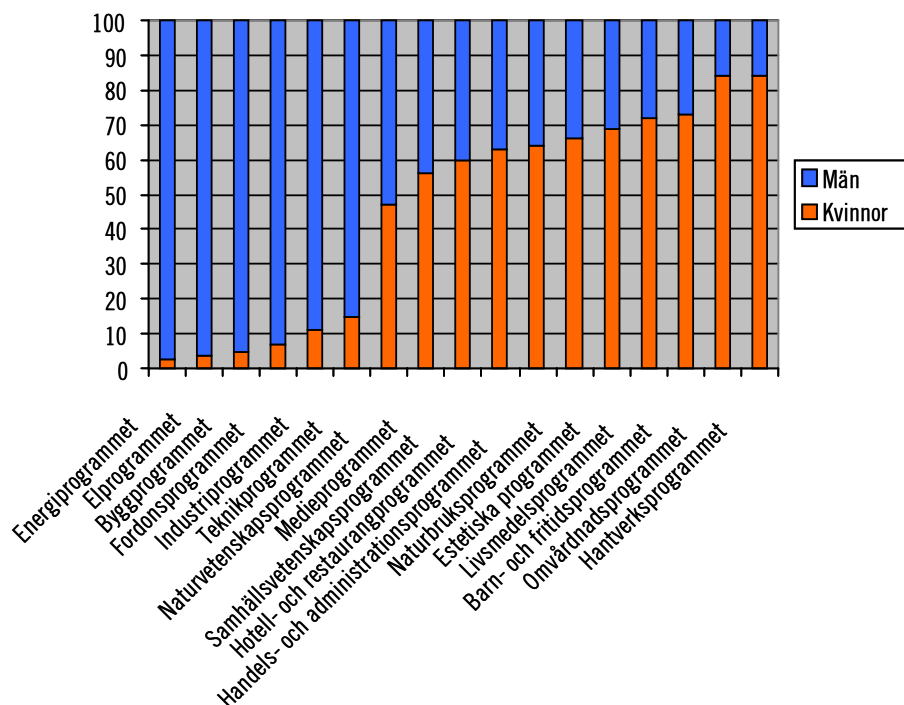
De svar utredningen erhållit är vanskliga att dra för långtgående slutsatser av, men en tydlig uppfattning är att det finns kostnader som kan relateras till dagens utformning med en långtgående valbarhet och möjlighet till kursutformning. Små grupper kan bli en följd av stor valbarhet och en generös tillämpning av nuvarande

regelverk. Omvänt finns det kostnadsfördelar för fulla grupper vilket skulle kunna tala för större enheter inom gymnasieskolan. Det innebär också att det finns ekonomiska skäl som talar för en samverkan mellan olika kommuner och huvudmän kring gymnasieskolan. Storleken på den här typen av kostnader rymmer stora svårigheter att beräkna. Uppskattningar som gjorts talar för att cirka 5 till 10 procent av driftskostnaderna skulle kunna påverkas. Se vidare kapitel 8.

4.16.5 Stark könsuppdelning i gymnasieskolan

En annan viktig fråga värd att uppmärksamma är hur kvinnor och män fördelar sig på de nationella programmen i gymnasieskolan. Av nedanstående diagram framgår att det är få program som har en jämn könsfördelning, det är Naturvetenskapsprogrammet som ligger närmast en sådan. I övrigt framträder närmast bilden av två gymnasieskolor, en för män och en för kvinnor. Särskilt inom vissa yrkesförberedande program är könsfördelningen mycket ojämn. De mest vanliga programmen för både kvinnor och män är de två studieförberedande programmen, Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet. Det tredje vanligaste programmet skiljer sig åt. Kvinnor väljer Estetiska programmet, ett program på åttonde plats för män. Det tredje vanligaste för män är Teknikprogrammet, ett program på elfte plats för kvinnor. Den här könsuppdelade bilden av gymnasieskolan är inte ny. Det finns uppgifter från det gamla linjegymnasiets tid som visar på en stark könsuppdelning av gymnasieskolan även under denna tid.

Figur 4.3 Andel elever (kvinnor och män) läsåret 2006/2007 fördelade per program i gymnasieskolan

Skolverket har i rapporten *Efter skolan*¹³¹ pekat på att strukturen i det gamla linjegymnasiet med de pojkdominerade yrkeslinjerna finns kvar i programgymnasiet, medan yrkeslinjer dominerade av flickor försvann. Linjer som benämndes social, konsumtion, social service, distribution och kontor har inte någon direkt motsvarighet i dagens gymnasieskola. Skolverket menar att ett mindre utbud av program för kvinnor har fått till följd att de i större utsträckning väljer Samhällsvetenskapsprogrammet (SP) som i dag också är det största programmet. SP tar emot nära en fjärdedel av samtliga elever i gymnasieskolan. De flesta (60 procent) av eleverna är kvinnor. Det näst största programmet är Naturvetenskapsprogrammet. Alternativet att välja attraktiva yrkesförberedande program som leder till goda arbetslivskontakter och en anställningsbarhet finns för män men i betydligt mindre grad för kvinnor.

¹³¹ Skolverket (2002), rapport 223.

Detta är troligen också en anledning till att det i dag är en ökande andel kvinnor som går högskoleutbildningar.

Den könsuppdelade gymnasieskolan ser Gymnasieutredningen som en spegling av hur arbetsmarknaden ser ut i dag och hur den sett ut historiskt. I Sverige finns en stark könsuppdelning på arbetsmarknaden och min analys är att det inte inom gymnasieskolan går att förändra detta om inte arbetslivets företrädare samverkar. Det finns också bekräftat att kvinnor och män som gör otraditionella val i gymnasieskolan och vågar bryta mönster har en högre avhoppsfrekvens och möter motstånd efter gymnasiestudierna¹³². Min uppfattning innebär inte att gymnasieskolans utformning saknar betydelse men de stora effekterna måste åstadkommas på arbetsmarknaden. I kapitel 6, Konsekvensanalys, redovisar jag mina slutsatser kring frågan om jämställdhet i gymnasieskolan.

4.16.6 Elevkullarna sjunker – en utmaning

Ungdomskullarna som i dag börjat i gymnasieskolan är rekordstora. Läsåret 2006/2007 var totala antalet elever drygt 376 000 och är ytterligare något större innevarande läsår men faller därefter snabbt. Antalet elever födda 1990 är nästan 124 000 att jämföra med antalet födda 1999 som endast är cirka 88 000. Under ett fåtal år svänger elevtalen kraftigt för att därefter åter öka till en mer normal nivå med årskullar på mellan 90 000 och 100 000 elever.

¹³² Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

Tabell 4.3 Antal födda barn 1970–2006 (ur Statistisk årsbok)

År	Antal	År	Antal	År	Antal	År	Antal
1970	110 149	1980	97 062	1990	123 934	2000	90 441
1971	114 485	1981	94 064	1991	123 736	2001	91 466
1972	112 273	1982	92 748	1992	122 847	2002	95 815
1973	109 663	1983	91 780	1993	117 997	2003	99 157
1974	109 874	1984	93 889	1994	112 257	2004	100 928
1975	103 631	1985	98 462	1995	103 422	2005	101 346
1976	98 345	1986	101 950	1996	95 297	2006	105 913
1977	96 057	1987	104 699	1997	90 502		
1978	93 222	1988	112 080	1998	89 028		
1979	96 255	1989	116 022	1999	88 173		

De stora svängningarna i elevkullarna redovisas på riksnivå och det finns regionala skillnader. Utredningen har mött kommuner som inom några få år ser en minskning av gymnasiekullarna med 40 procent. Det är självklart så att det kräver en stor flexibilitet att möta kraven på att både tillgodose elevernas val som ska styra dimensioneringen, samtidigt som kostymen ska krympas.

Den här extrema situationen sammanfaller också med en stor generationsväxling i arbetslivet. Den stora fyrtiotalistgenerationen har redan påbörjat sitt uttåg från arbetsmarknaden. Under perioden 2005 till 2015 beräknas en miljon ur den generationen lämna arbetsmarknaden.

De här kraftiga svängningarna i elevkullar och arbetskraftsutbud är intressanta i utredningen som valt att se gymnasieskolan som en del av kompetensförsörjningen nationellt och regionalt. Intresset för att se möjligheterna utifrån en sådan utgångspunkt är stort hos branscher och andra företrädare för arbetsliv och högskolesektor.

Enligt Skolverkets lägesbedömning 2007 finns det läsåret 2006/2007 494 kommunala och 23 landstingskommunala skolor i 275 kommuner av totalt 290, det är således endast ett fåtal kommuner i dag som saknar egen gymnasieskola. Till dessa kommer 300 fristående skolor och totalt har antalet ökat med 22 gymnasieskolor på ett år.¹³³ Antalet ansökningar har under de senaste åren ökat hos Skolverket. Fristående skolor finns i dag i 94 kommuner

¹³³ Enligt Skolverkets statistik från februari 2008 har antalet fristående gymnasieskolor ökat till 359 och antalet kommunala skolor till 508. Därmed har antalet gymnasieskolor under det senaste året ökat från 818 till 889.

och av dessa hade cirka hälften flera fristående skolor i kommunen. Under åren 2000–2007, då elevtalen ökade med drygt 70 000, tog de fristående skolorna hand om nära 60 procent av elevökningen. Den genomsnittliga storleken på en fristående skola är 188 elever medan en kommunal har ett genomsnitt på 637 elever.

Jag anser att dagens utbud av gymnasieplatser redan innebär en överkapacitet och den kommande kraftiga minskningen av elever behöver hanteras på ett sätt som ger elever möjligheter att få sina val tillgodosedda, samtidigt som arbetslivets krav på kompetensförsörjning ska tillgodoses. Det kräver en samverkan mellan olika skolhuvudmän och kommuner och jag inkluderar i denna både kommunala och fristående skolor. En sådan utveckling pågår på många håll och i de förslag jag lägger ser jag att det inte är genom regleringar en sådan utveckling bäst ska stödjas. Därför har jag utformat mina förslag så att det i dem finns starka incitament till en samverkan som bygger på att det finns gemensamma frågor och intressen att hantera. Jag ser att gymnasieskolan är en viktig del av en infrastruktur i kommuner och regioner och har en strategisk roll för kompetensförsörjningen. I denna infrastruktur ser jag också större möjligheter till samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. De sjunkande elevkullarna och de ekonomiska incitament som ligger i samverkan tror jag kommer att skynda på en utveckling som redan inletts.

5 Gymnasieskolan i en ny tid – förslag och bedömningar

5.1 Inledning – ansvar, styrning och nationell likvärdighet

Gymnasieutredningens analys av vilka förändringar som behövs tar sikte på tre viktiga frågor:

- Elevens rätt till en god utbildning behöver stärkas.
- Ansvar, struktur och regelverk behöver förtydligas.
- En ökad samverkan behövs i gymnasieskolan mellan avnämare och skolhuvudmän.

På dessa tre områden behövs stora förändringar och de förslag jag lägger som berör dessa frågeställningar är främst införandet av examen och att avnämarna, dvs. arbetsliv och högskolesektor, närmare knyts till gymnasieskolan genom medverkan i hur målen ska formuleras. Deras medverkan i examen för att säkerställa att kvalitetsnivån upprätthålls är också viktig. En annan viktig förutsättning för mina förslag är att uppdraget blir formulerat på samma sätt till kommunala och fristående skolor så att de kan verka på likvärdiga villkor. Jag lägger också förslag om detta.

5.1.1 Elevens rätt till en god utbildning

Eleven är huvudpersonen i gymnasieskolan och det behöver synas i både regelverk och tillämpning. Jag gör i detta kapitel, kapitel 5, flera viktiga förtydliganden kring gällande regelverk samt lägger förslag som ska stärka elevens rätt till en god utbildning. Förtydliganden görs beträffande nu gällande regelverk angående elevens rätt till undervisning.

Jag föreslår införandet av examen i gymnasieskolan och en viktig grund för detta är att elevens rätt till en god utbildning ska stärkas. En nationellt fastställd examen, som motsvarar en av avnämaren definierad nivå, ger elever bättre möjligheter på arbetsmarknaden och bättre förutsättningar vid högre studier.

Elever ska i gymnasieskolan få en god utbildning som leder vidare och det ska inte finnas återvändsgränder varken under gymnasietiden eller efter avslutade studier. Detta kräver ett ökat fokus på genomströmningen i gymnasieskolan och en högre grad av flexibilitet, eventuellt i samverkan med gymnasial vuxenutbildning.

Eleven har rätt till tydlig information om innehåll i utbildningen och information om vart den leder. Den marknadsföring som finns i dag behöver utvecklas mot en kvalitetssäkrad information som ger en god grund för val efter intresseinriktning. I många fall behöver också den enskilda eleven en kvalificerad vägledning. Slutligen behöver rättssäkerheten i de beslut som tas angående elevers studiegång och rätt till särskilt stöd stärkas.

5.1.2 Tydlighet

Jag föreslår en ny programstruktur som tydliggör vart utbildningen leder och vilka vägar som öppnas genom vald utbildning. Den överskådlighet som finns i dag med ett stort antal lokala kurser och specialutformade program kommer att upphöra. De examensmål jag föreslår kommer att ge en tydlig målnivå för gymnasial utbildning inkluderande gymnasial vuxenutbildning. Examensmålen fastställs på nationell politisk nivå vilket tydliggör hur uppdraget till skolhuvudmännen ser ut oavsett om dessa är kommunala eller fristående skolor. Examen inom tre år blir också ett tydligt mått på måluppfyllelse för hur huvudmännen för gymnasieskolan lyckas med uppdraget och hur eleven lyckas med sina studier. De otydligheter som finns med slutbetyg som resultatmått försvinner. Införandet av en examen innebär också att skolhuvudmannen inte längre själv förfogar över vad en utbildning innehåller inom de vida ramar som gäller i dag.

Dessa förändringar anser jag nödvändiga att genomföra för att få till stånd en fungerande målstyrning. Skolan och dess personal ska genomföra det av staten givna uppdraget med sin pedagogiska kompetens men inte bestämma hur det uppdraget ser ut.

5.1.3 Samverkan

Jag föreslår en ny institutionell nivå för samverkan mellan avnämare och gymnasieskola, ett nationellt råd, Nationella rådet för utbildning, som ska ha en strategisk roll när det gäller gymnasieskolans utveckling och ett ansvar för frågor runt kompetensförsörjning nationellt och regionalt. Liknande samverkansorgan för yrkesutbildning finns i andra länder men jag föreslår att Nationella rådet för utbildning ska hantera såväl yrkes- som högskoleförberedande utbildningar. Rådet kommer också att ha en roll när det gäller den gymnasiala nivån på utbildningsområdet vilket innebär både gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Jag ser det som en naturlig följd av att examen innebär en nationellt fastställd nivå för all gymnasial utbildning. Se närmare avsnitt 5.2 om Nationella rådet för utbildning.

För att stärka det kontinuerliga samarbetet och ge förutsättningar för utveckling av gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning föreslår jag att Skolverket ska administrera nationella programråd för samtliga program och utbildningar i gymnasial vuxenutbildning. Där ska de intressenter som finns runt gymnasieskolans program beredas plats. Det kan handla om branscher, myndigheter och lärosäten. Här ser jag det som naturligt att skolhuvudmän, kommunala och fristående, samt skolfackliga organisationer kan finnas med och bidra med sin kompetens men inte för att formulera hur målen eller kraven ska se ut för programmen. Viktiga uppgifter för de nationella programråden är att formulera kraven på examensuppgifter, kraven på det arbetsplatsförlagda lärandet (APL), informationsfrågor om programmen samt utvecklingsbehov och kvalitetskrav. Det är viktigt att elevernas erfarenheter och synpunkter från programmen tas tillvara i de nationella programrådets arbete.

Jag föreslår även att lokala programråd för samverkan mellan skolhuvudmän och avnämare blir obligatoriska avseende gymnasial yrkesutbildning, se vidare avsnitt 5.7.6.

Vidare föreslår jag en ny funktion i gymnasieskolan. På varje skola och på varje program ska det finnas en examensansvarig lärare som ansvarar för att kvaliteten i examen upprätthålls samt att eleverna förbereds väl för examen. Dessa lärare kommer att vara en resurs på nationell nivå för att värna den nationella likvärdigheten i examen och kvalitetssäkra nivån. Examensansvariga lärare ska representera skolan i kontakter med branscher respektive hög-

skolesektor när det gäller examen och examensuppgifter. Detta förslag innebär också att jag ser att lärare i den svenska gymnasieskolan är en viktig resurs för att värna den nationella likvärdigheten. I dag finns inte detta ansvar på lärarnivå utan bärs av rektor samt Skolverkets inspektion och tillsyn.

Gymnasieskolan kommer med mina förslag att samverka med hela högskolesektorn. I dag domineras samverkan av kontakter med lärarutbildning och företrädare för den pedagogiska institutionen på lärosätena.

Samverkan är en nyckelfråga på kommunal och regional nivå för att kunna tillgodose ett gott utbud av gymnasieutbildning också i framtiden. Kommuner behöver samverka både med andra kommuner och med fristående skolor för att kunna erbjuda ett gott utbud av nationella program, inriktningar och lärlingsutbildning samt för att klara de stora demografiska förändringar som kommer med minskade elevkullar.

Sammanfattningsvis innebär detta att jag ser nya institutionella nivåer för samverkan både på nationell strategisk nivå samt nationell och lokal operativ nivå. På nationell nivå omfattar denna institutionella samverkan både yrkesprogram och högskoleförberedande program.

Jag ser även behov av samverkan mellan grundskola, gymnasieskola, kommunal vuxenutbildning, socialtjänst samt ansvariga för näringslivsfrågor och integrationsfrågor inom kommunen och i regionen. Kommunen i sig, och inte bara som skolproducent, har många viktiga roller när det gäller kompetensförsörjning och samverkan mellan gymnasieskola och gymnasial vuxenutbildning. I mina förslag underlättar jag denna samverkan.

Flera av de förslag som presenteras kommer att omfatta också gymnasial vuxenutbildning och när det gäller målnivåer likställs den gymnasiala vuxenutbildningen i mina förslag med gymnasieskolan. Det betyder att målen för den gymnasiala vuxenutbildningen blir identiska med gymnasieskolans men att vägen till målen kan variera. Validering av vuxnas kunskaper blir en viktig förutsättning för detta.

5.1.4 Styrdokument

De styrdokument som gäller för den offentliga gymnasieskolan i dag är skollagen¹, gymnasieförordningen², läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94), program mål för vart och ett av de nationella programmen samt kursplaner för varje ämne och varje kurs. Jag har redogjort för dagens styrdokument i avsnitt 4.8.

När jag nu föreslår en ny gymnasieskola ser jag också behov av att göra förändringar i dagens rådande styrdokument. Vad gäller skollagen och gymnasieförordningen föreslår jag innehållsliga förändringar. Däremot påverkas inte dessa styrdokuments roll av mina förslag. Jag har tolkat mitt uppdrag så att Lpf 94 ligger fast och att även fristående skolor i princip ska följa läroplanen (se vidare avsnitt 5.19).

För dagens program mål och dagens kursplaner föreslår jag däremot förändringar. Förändringarna gäller dessa styrdokuments benämningar, deras roll, deras funktion och uppbyggnad samt deras innehåll.

I dag är det riksdagen som beslutar om kärnämnen. Regeringen beslutar om vilka ämnen som ska vara gemensamma för vart och ett av de nationella programmen samt vilka nationella inriktningar som ska finnas och med vilken poängomfattning. Därefter beslutar Skolverket om innehållet i de nationella inriktningarna. Jag anser att detta beslutsförfarande ska ligga fast på samma sätt som i dag. När jag hänvisar till Skolverkets fortsatta beredning, t.ex. när det gäller gemensamma karaktärsämnen på yrkesprogrammen, pekar jag på att dessa frågor bör beredas av Skolverket innan beslut fattas av regeringen. I Skolverkets beredning anser jag också att Nationella rådet för utbildning ska ha rätt att yttra sig och att de nationella programråden ska finnas med i beredningsarbetet.

Så här tänker jag mig styrdokumentet i den nya gymnasieskola som jag föreslår.

¹ SFS 1985:1100.

² SFS 1992:394.

Riksdagen beslutar	Skollagen	
Regeringen beslutar	Gymnasieförordningen	
Regeringen beslutar	Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)	
Regeringen beslutar, Skolverket bereder, Nationella rådet för utbildning yttrar sig	Examensmål för varje program	Examensmål Allmänna mål för programmet Mål för examensuppgiften Examenskrav
Skolverket utformar, de nationella program- råden bereder		Stödmaterial Kommentarer och exempel osv.
Skolverket beslutar	Ämnesplan för varje ämne (inklusive de kurser som ingår i ämnet och betygs- kriterier)	Ämnesplan Ämnets syfte Mål för ämnet Centralt innehåll för var och en av kurserna Betygskriterier för var och en av kurserna
Skolverket utformar		Stödmaterial Kommentarer och exempel osv.

Examensmål

Enligt min analys i avsnitt 4.8 är dagens programsmål alltför generella, de ger en otydlig styrning och används i relativt liten utsträckning. En orsak till detta är, enligt min uppfattning, att programmålen inte följs upp och utvärderas på individnivå, dvs. det görs aldrig någon bedömning av om eleven har uppnått målen för hela programmet.

Den nya gymnasieskolan ska leda till en examen. När en examen införs ges möjlighet att utvärdera huruvida eleven har uppnått de krav som ställs på utbildningen som helhet. För att göra denna utvärdering anser jag att programmålen behöver ersättas av ett nytt styrdokument – examensmål – och ett nytt sätt att följa upp om examensmålen är uppnådda – bl.a. genom en examensuppgift. Dessutom behövs, enligt min uppfattning, någon typ av stöd-

material till examensmålen. Jag föreslår att examensmålen ska gälla såväl för fristående som för kommunala skolor. I avsnitt 5.12 återkommer jag med förslag om examen.

Ämnesplaner

Dagens kursplaner har en komplicerad uppbyggnad och är otydliga bland annat i och med att de är svårtolkade, att de upprepar läroplanens mål och att de saknar ett angivet ämnesinnehåll. Detta finns beskrivet i avsnitt 4.8.

Med anledning av dessa oklarheter föreslår jag en hel del förändringar för kursplanerna. En förändring är benämningen, som jag ändrar till ämnesplan. En annan är uppbyggnaden av ämnesplanen med bland annat ett angivet centralt innehåll. En tredje förändring är innehållet i ämnesplanerna och hur de skrivs för att öka tydligheten. Även till de nya ämnesplanerna behövs, enligt min uppfattning, ett stödmaterial. Jag föreslår att ämnesplanerna liksom examensmålen ska gälla för såväl fristående som kommunala skolor. Mina förslag om ämnesplaner finns utförligare beskrivna i avsnitt 5.16.

5.1.5 Byggstenar i de nya programmen

De nya program jag föreslår ska byggas upp av följande byggstenar:

- Gymnasiegemensamma ämnen (som ersätter dagens kärnämnen)
- Programgemensamma karaktärsämnen
- Inriktningsgemensamma karaktärsämnen
- Programfördjupning
- Individuellt val

Se vidare den inledande bilden i avsnitt 5.6.

5.2 Gymnasieskolans uppdrag kräver samverkan med arbetslivet och högskolesektorn

Mina förslag:

- Gymnasieskolans uppdrag att svara för kompetensförsörjning till arbetsliv och högskolestudier ska tydliggöras i skollagen.
- Inom Statens skolverk ska det inrättas ett nationellt råd – Nationella rådet för utbildning. Nationella rådet för utbildning ska fungera som ett rådgivande organ åt Skolverket och ledamöterna ska utses av regeringen. Rådet ska ledas av Skolverkets generaldirektör.
- Bestämmelser om de huvudsakliga uppgifterna för Nationella rådet för utbildning ska preciseras dels i myndighetsinstruktionen för Statens skolverk, dels i gymnasieförordningen. Nationella rådet för utbildning ska ha initiativ rätt att ta upp frågor inom sitt ansvarsområde.
- Skolverket ska inhämta yttranden från Nationella rådet för utbildning innan verket lämnar sin årliga rapport till regeringen om gymnasieskolans roll för kompetensförsörjningen ur ett regionalt och ett nationellt perspektiv. Rådets yttrande ska biläggas Skolverkets rapport.
- Vidare ska Skolverket inhämta yttranden från Nationella rådet för utbildning i vissa strategiska, övergripande frågor som rör gymnasiala utbildningar samt innan verket lämnar sitt förslag till examensmål för de olika programmen till regeringen.
- Nationella rådet för utbildning ska också yttra sig i frågor om regionala inriktningar och riksrekryterande utbildningar.

Mina bedömningar:

- Ledamöterna i Nationella rådet för utbildning bör vara företrädare för arbetsgivare på central nivå och företrädare för högskolesektorns olika vetenskapsområden. Företrädare för arbetstagarorganisationerna har närvaro- och yttranderätt i likhet med vissa myndigheter med insyn i frågor som ligger

inom rådets ansvarsområde. Representanter för skolhuvudmän, skolledare och lärare adjungeras till rådet.

- Innan Nationella rådet för utbildning lämnar förslag ska det höra företrädare för arbetsmarknadens fackliga organisationer och myndigheter med särskild kunskap inom rådets ansvarsområde, företrädare för skolhuvudmän samt företrädare för skolledare och lärare.

5.2.1 Gymnasieskolans roll för kompetensförsörjning

Det finns i dag en betydande arbetsmarknad för personer med en gymnasial utbildning. Den arbetsmarknaden existerar parallellt med en arbetsmarknad där det krävs högre utbildning, antingen en eftergymnasial inom kvalificerad yrkesutbildning (KY) eller en utbildning inom ramen för högskolesektorn. För alla dessa vägar in i vuxenlivet förbereder gymnasieskolan en ung, blivande medarbetare eller student.

Jag har redan inledningsvis i utredningsarbetet valt att fokusera på vart gymnasieskolan leder och vilken kunskapsnivå den bör ligga på för att motsvara en god förberedelse för det som blir nästa steg – en anställning eller vidare studier. Därför har också utredningsarbetet starkt involverat dem jag kallar avnämare, det vill säga de som tar emot elever från gymnasieskolan eller gymnasial vuxenutbildning.

Det har stor betydelse hur gymnasieskolan utformas och hur tillgänglig den är. Finns det exempelvis den yrkesutbildning som behövs i alla delar av landet och håller den önskvärd kvalitet? Det kan vara en viktig aspekt för en ung elev att vald utbildningsväg finns i närområdet eller på pendlingsavstånd. Det är också belagt att studieresultaten blir bättre om en elev får gå en önskad utbildning och är motiverad för studierna.

Jag anser att tillgången till gymnasieutbildning och gymnasial vuxenutbildning är en strategisk fråga som bör ses som en del av infrastrukturen i en kommun, en region eller ett samverkansområde mellan kommuner. Det har betydelse för arbetslivet, både privata och offentliga arbetsgivare, att det finns tillgång till välutbildad arbetskraft. Det har också betydelse för tillväxtfrågor och näringspolitik i en kommun eller region och för landet som helhet. Det har också betydelse för högskolesektorn att det finns

ett gott rekryteringsunderlag. Det finns exempel på att vissa kommuner och samverkansorgan arbetar på detta sätt men det finns inget i dagens regelverk som stimulerar till sådana perspektiv. En följd blir att skillnaderna mellan olika delar av landet och mellan olika gymnasieskolor kan bli stora. Detsamma gäller för utbildningar som i formell mening är nationella program. Innehållet inom ramen för ett nationellt program kan variera kraftigt vilket gör det svårt för avnämarna att bilda sig en uppfattning om vad en elev kan. Det ser jag som ett stort problem och jag anser att frågan om hur tillgången till en kvalitetssäkrad utbildning ser ut är viktig på såväl regional politisk nivå som nationell politisk nivå.

Därför föreslår jag att gymnasieskolans uppdrag att tillgodose kompetensförsörjningsbehov för arbetsliv och högskolesektor ska förtydligas i skollagen. Det innebär också att jag föreslår att avnämare, dvs. arbetslivet och högskolesektorn, får en tydlig roll när det gäller att ställa krav på vilka mål utbildningen ska leda till. Det är också värdefullt att de medverkar i att säkra kvaliteten på utbildningen. Kunskapen om hur kompetensförsörjningsfrågorna ser ut över landet måste förbättras. Jag föreslår därför att Skolverket årligen ska upprätta en rapport som belyser dessa frågor och som överlämnas till regeringen.

5.2.2 Inrättandet av Nationella rådet för utbildning

I Sverige finns i dag inte någon nationell institutionell nivå för samverkan mellan avnämare och gymnasial utbildning vilket det gör i många andra länder. Vanligen finns en sådan samverkan kring yrkesutbildningen och den vilar ofta på sedan länge etablerade samverkansmönster. Min bild är att en institutionell samverkan behövs också i vårt land men att den måste passa våra förhållanden, bejaka rådande ansvarsförhållanden och inte utgå från traditionella synsätt som endast gäller delar av arbetsmarknaden. Exempelvis ser jag att stora och växande delar av arbetsmarknaden, såsom tjänstemannasektorn, mycket sällan finns med i samverkan kring gymnasial utbildning. En samverkan måste utgå från hur ansvaret ser ut i dag, gymnasieskolan är decentraliserad och målstyrd. Vidare är det viktigt med samverkan med alla avnämare för gymnasial utbildning. Således måste också högskolesektorns intressen tillgodoses i en ny samverkansform.

Det är Skolverket som förvaltningsmyndighet som är ansvarig för att utveckla de styrdokument som ska tillämpas i gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Om gymnasieskolans ansvar för kompetensförsörjningsfrågorna tydliggörs så innebär det en förändring jämfört med hur gymnasial utbildning definieras i dag. Jag anser att det som konsekvens innebär att Skolverket behöver förstärkas med kompetens som kan bistå verket med att bedöma dessa frågor. Jag föreslår därför att det inrättas ett nationellt råd för utveckling av gymnasieskolan, Nationella rådet för utbildning. Rådet ska vara knutet till Skolverket och vara rådgivande i strategiska frågor som rör utveckling inom gymnasial utbildning. Med ett nationellt råd med representation från avnämarna skulle det vara möjligt att fånga upp utvecklingsbehov och tillgodose kommande behov inom framtidsbranscher som i dag saknar etablerade mönster för samverkan. Härvid skulle det vara möjligt att kontinuerligt förnya gymnasieskolan och se till att angelägna utvecklingsbehov tillgodoses.

En viktig uppgift för Nationella rådet för utbildning är att avge ett yttrande över Skolverkets förslag till examensmål före regeringens beslut om dessa. Rådets yttrande ska biläggas Skolverkets förslag. Härigenom kompletteras beredningsprocessen med avnämarnas behov och synpunkter på hur nivån på gymnasial utbildning ska bestämmas för att svara mot deras behov.

Ytterligare en viktig uppgift är att yttra sig över Skolverkets årliga rapport till regeringen om hur gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen tillgodoser behoven av kompetensförsörjning nationellt och regionalt samt eventuella utvecklingsbehov inom gymnasieutbildningen.

Andra uppgifter för Nationella rådet för utbildning är att yttra sig över regionala inriktningar och riksrekryterande utbildningar. Nationella rådet för utbildning ska identifiera nya behov av utbildning och Skolverket kan underställa rådet strategiska utvecklingsfrågor. Rådet självt har initiativrätt att ta upp frågor inom sitt ansvarsområde. Rådets yttranden ska alltid biläggas Skolverkets förslag i ärenden som ska avgöras av regeringen.

Jag föreslår att avnämarna, det vill säga arbetsgivare på central nivå och företrädare för olika vetenskapsområden inom högskolesektorn, blir ledamöter i Nationella rådet för utbildning. Från den offentliga arbetsgivarviden föreslår jag att Statens arbetsgivarverk och Sveriges Kommuner och Landsting tar plats som ledamöter i rådet. Från den privata arbetsgivarviden föreslår jag att Svenskt

Näringsliv och Företagarna tar plats som ledamöter, vilket innebär att både små och stora arbetsgivare inom hela den privata sektorn inkluderas. Dessutom föreslår jag att fyra ledamöter med kompetens från hela högskolesektorn finns representerade, vilket innebär att hela högskolesektorns roll som avnämare inkluderas i rådet. En viktig aspekt är bredden i representationen. Hela arbetsmarknaden bör vara företrädd eftersom den tar emot elever med gymnasial utbildning. Det är också viktigt att högskolesektorn är representerad brett. Hela högskolesektorn tar emot elever och har därigenom behov av att uttrycka synpunkter på gymnasieutbildningens kvalitet och utveckling.

Jag föreslår att de centrala arbetstagarorganisationerna bereds plats i rådet med närvaro- och yttranderätt i likhet med vissa myndigheter med särskild kunskap kring de frågor som rådet behandlar. Det innebär att Landsorganisationen (LO), Sveriges Akademikers Centralorganisation (SACO) samt Tjänstemännens Centralorganisation (TCO) bör bereds plats. Myndigheter som bör ingå är Nutek, Högskoleverket och Arbetsförmedlingen. Även här eftersträvar jag en bredd i representationen. Det är hela arbetsmarknadens perspektiv som behövs för att belysa kompetensförsörjningsbehoven.

Jag föreslår vidare att representanter för skolhuvudmännen, för både offentliga och fristående skolor, adjungeras tillsammans med representanter för skolledare och lärare. Offentliga och fristående skolor bör beredas möjlighet att på lika villkor bidra med kompetens utifrån ett genomförandeperspektiv. Skolhuvudmän och de professionella har viktig kompetens att tillföra Nationella rådet för utbildning men ska inte delta i beslut som gäller hur gymnasieskolans uppdrag ska formuleras. I en målstyrd gymnasieskola tar de emot uppdraget och genomför det med sin professionella kompetens.

Rådets ledamöter och övrig representation ska utses av regeringen. Jag föreslår att rådet ska ledas av Skolverkets generaldirektör. Skolverkets instruktion bör kompletteras med stadganden om Nationella rådet för utbildning.

5.2.3 Inrättande av nationella programråd i Skolverket

Mina förslag:

- Statens skolverk ska få till uppgift att inrätta ett nationellt programråd för varje nationellt program. Bestämmelser om de huvudsakliga uppgifterna för de nationella programråden ska preciseras dels i myndighetsinstruktionen för Statens skolverk, dels i gymnasieförordningen.
- De nationella programråden ska årligen lämna en rapport till Skolverket om hur kompetensförsörjningen fungerar regionalt och lokalt med avseende på hur många elever det finns på de nationella programmen i förhållande till arbetslivets behov och antal sökande till högskolestudier.
- De nationella programråden ska kontinuerligt bistå Skolverket i utvecklingsarbete av styrdokument, i kvalitetskrav och tillgången till på arbetsplatsförlagt lärande (APL), i exempel på examensuppgifter m.m.
- De nationella programråden ska också ge Skolverket underlag i frågor om kvalitetssäkrad information riktad till elever i grundskolan om målen för de nationella programmen, dess innehåll och utgångar.

Mina bedömningar:

- Statens skolverk bör bilda de nationella programråden genom att utse intressenter av olika slag att ingå i råden. Skolverket kan t.ex. utse företrädare för olika branscher, fackliga organisationer, högskolor/universitet, eventuellt statliga myndigheter med tillsynsuppgifter avseende yrkeskompetenser inom området samt tillse att elevperspektiv på utbildningarna inhämtas.

För varje nationellt program inrättas ett nationellt programråd. Ett nationellt programråd har en operativ roll jämfört med Nationella rådet för utbildning som ska ägna sig åt strategiska utvecklingsfrågor. Det präglar vilka arbetsuppgifter de nationella programråden ska ha och dess representation.

Skolverket ska ha ansvar för att nationella programråd inrättas och hålla i administrationen kring dem. Till programråden knyts intressenter, olika branschföreträdare, fackliga organisationer och eventuella statliga normgivande myndigheter på området. Det är även viktigt att elevernas synpunkter och erfarenheter från programmen inhämtas. Skolverket utser vilka som ska ingå i de nationella programråden. Jag ser det som en fördel med en bred representation och att avnämarna, i likhet med Nationella rådet för utbildning, ges en tyngd i de nationella programrådets arbete.

De nationella programrådets uppgifter blir att årligen avrapportera till Nationella rådet för utbildning hur kompetensförsörjningen fungerar regionalt och lokalt i förhållande till arbetslivets behov och sökandetryck. Tillgången till APL-platser av god kvalitet i förhållande till behov ska redovisas. Programråden kan också ta fram kvalitetskrav för APL. Programråden kan ta ansvar för gemensamma informationsinsatser riktade mot grundskolan och elever i gymnasieskolan. Vidare ska programråden ta fram förslag till examensuppgifter och redovisa utfallet av examen. Behov av utveckling och eventuella kvalitetsbrister ska också redovisas.

Jag ser även att de nationella programråden skulle kunna ta fram kvalitetskriterier för respektive program och i praktiken kunna ge underlag för en "certifiering" av de skolhuvudmän som erbjuder det aktuella programmet. De nationella programråden ger en möjlighet till ömsesidiga åtaganden från branscher och skolhuvudmän, exempelvis när det gäller att få fram erforderligt antal APL-platser. Programråden ger också en möjlighet till representation på lika villkor för offentliga och fristående gymnasieskolor.

De nationella programråden är en resurs för Skolverket i verkets arbete. Det är Skolverket som är beslutande i frågor som programråden bereder. Exempel på sådana frågor är prövningen av regionala inriktningar och riksrekryterande utbildningar. Denna ansvarsfördelning överensstämmer också med att jag vill stärka den nationella likvärdigheten, men samtidigt se till att avnämarnas behov av utveckling och deras synpunkter på gymnasial utbildning får komma till uttryck och får genomslag.

Jag avstår från att lägga förslag om hur en samverkan kan se ut på regional nivå. Min bild är att det finns en stark utveckling bland kommuner att samverka i olika konstellationer både kring gymnasieskola och kring andra frågor. På många håll finns sådan samverkan organiserad och jag bedömer att den behöver inten-

sifieras mot bakgrund av sjunkande elevkullar och rådande överkapacitet. Det finns inget behov att reglera hur en sådan samverkan ska vara organiserad. Om det finns ett regelverk som stimulerar samverkan och definierar frågor som kräver samverkan är det, enligt min uppfattning, rimligt att lämna till aktörerna att bestämma hur den bör organiseras.

5.3 Effektivitet och tidsanvändning

Mina förslag:

Nedanstående förslag och bedömningar gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Elevernas undervisningstid ska fördelas så jämnt som möjligt över läsåret.
- ”Individuell studieplan” ska byta namn till ”studieplan”. Varje elev i gymnasieskolan ska ha en studieplan.
- Skolorna ska åläggas att tydligare än i dag redovisa att eleverna erbjuds sin garanterade undervisningstid. Hur eleverna har erbjudits den garanterade undervisningen och i vilken utsträckning eleverna har deltagit i den ska skrivas in i deras studieplaner.
- Studier i gymnasieskolan med fullständigt program omfattande 2500 poäng ska betraktas som heltidssysselsättning under läsåret.
- Den nuvarande regleringen i gymnasieförordningen av utökat program, som i dag endast gäller kommunala skolor, ska gälla även fristående skolor.
- Elever på yrkesprogram ska ha rätt till utökat program med upp till 300 poäng för att erhålla grundläggande högskolebehörighet.
- Om elever beviljas att läsa utökat program ska de även garanteras utökad undervisningstid.
- För de elever som läser utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet i en annan kommun eller i en fristående skola ska den anordnande skolan ha rätt att få

ersättning från elevens hemkommun för extra kostnader i samband med den utökade undervisningstiden.

- Den nuvarande regleringen i gymnasieförordningens tredje kapitel om lärotider, som i dag endast gäller kommunala skolor, ska gälla även fristående skolor.
- Undantaget från regleringen av läsårstider för vissa program tas bort. I stället införs en generell möjlighet att göra undantag om det finns särskilda skäl till det.

Mina bedömningar:

- Eleverna ska i mindre utsträckning än i dag göra val av enskilda kurser, vilket kommer att innebära ett effektivare resursutnyttjande.

5.3.1 Garanterad undervisningstid och studieplan

Elevernas arbetstid och deras rätt till undervisning regleras i svensk gymnasieskola genom den garanterade undervisningstiden. Jag vill understryka att jag uppfattar att den garanterade undervisningstiden inte står i konflikt med målstyrningens princip och att den ska utgöra en absolut rättighet för eleverna. Som framgår av bilaga 6 om den gymnasiala utbildningen i Danmark, Finland och Norge är den garanterade undervisningstiden i svensk gymnasieskola jämförelsevis lågt satt. Med den utgångspunkten är det viktigt att eleverna verkligen garanteras undervisning under alla de timmar som regelverket omfattar. Jag anser att den garanterade undervisningstiden ska vara ett golv, en miniminivå. Det bör, med tanke på att skolorna måste ha en säkerhetsmarginal, innebära att de flesta elever kommer att få mer undervisningstid än vad den garanterade nivån stadgar.

Jag uppfattar att det i dag på många håll saknas en effektiv uppföljning av om eleverna verkligen i praktiken erbjuds sin garanterade undervisningstid. Jag föreslår att skolhuvudmännen åläggs att på ett systematiskt sätt följa upp hur eleverna erbjudits den garanterade undervisningstiden och att de ska kunna redovisa hur detta har skett.

I dag ska alla elever i kommunala gymnasieskolor ha en individuell studieplan. Jag anser att uttrycket individuell studieplan

kan vara olyckligt, eftersom betonandet av det individuella i detta sammanhang kan leda fel. Mina förslag i detta betänkande innebär att elevernas val i högre utsträckning än i dag ska göras i form av tydliga kurspaket som leder till tydliga utgångar (se avsnitt 5.5). Det innebär att de individuella skillnaderna mellan innehållet i olika elevers utbildning inom respektive program vanligen blir mindre än i dag. Därför föreslår jag att "individuell studieplan" ändras till "studieplan". Jag föreslår vidare att alla elever i gymnasieskolan ska ha en studieplan oavsett om de går i en kommunal eller en fristående gymnasieskola.

Jag föreslår att redovisningen av hur eleverna har erbjudits sin garanterade undervisningstid ska införas i deras studieplaner. I studieplanerna ska också redovisas i vilken utsträckning eleverna har deltagit i utbildningen och skälen för att de eventuellt inte har deltagit. Genom denna åtgärd kan studieplanerna bli ett ytterligare förbättrat instrument för underlag till utvecklingssamtalen jämfört med dagens individuella studieplaner.

Utformningen av studieplanerna måste samtidigt ske på ett sätt som överensstämmer med sekretessbestämmelserna för offentliga skolor.

5.3.2 Heltidsstudier

Utredningen har mött elever, som har gett mycket olika bilder av hur mycket tid de använder för sina gymnasiestudier. Vissa elever har upplevt en stark tidspress. En del har till och med angett att de under vissa perioder egentligen inte anser sig ha tid att gå på alla lektioner, eftersom de behöver vara hemma och läsa på inför prov. Andra elever har gett en helt annan tidsmässig bild av sin utbildning. De har upplevt en skolvardag med många håltimmar, särskilt under slutet av läsåret när somliga kurser har avslutats medan andra fortfarande pågår, och i stort sett inget hemarbete.

Jag är av uppfattningen att det ska vara självklart att gymnasiestudier med fullständigt program, vilket innebär 2500 poäng, inom ramen för läsåret betraktas som heltidsstudier. Därför föreslår jag att detta ska skrivas in i skollagen. Jag anser att det är viktigt att huvudmännen och skollädares signaler detta tydligt till eleverna och att de planerar och genomför utbildningen med detta som utgångspunkt.

5.3.3 Utökat program

I 5 kap. 22 § gymnasieförordningen regleras det som kallas utökat program. Begreppet innebär att en elev får delta frivilligt i undervisning i en eller flera kurser, som ligger utanför elevens fullständiga program, om eleven kan antas kunna tillgodogöra sig undervisningen på ett tillfredsställande sätt på såväl det fullständiga programmet som den eller de frivilliga kurserna.

Regleringen av utökat program gäller endast offentliga skolor. För fristående skolor finns inget regelverk som berör utökat program. Jag föreslår att detta förhållande ändras, så att även fristående skolor omfattas av regleringen. Detta innebär att beslut om utökat program ska tas på individuell basis för varje elev. Detta är logiskt utifrån min ovan redovisade utgångspunkt att ett fullständigt program ska ses som heltidsstudier. De elever som utöver heltidsstudier också ges rätten att studera på "övertid" ska individuellt bedömas ha kapacitet att kunna genomföra detta, med undantag för de nedan beskrivna elever som följer ett utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet.

Elever på yrkesprogram kommer, enligt mina förslag, för att uppnå grundläggande högskolebehörighet att behöva läsa kurserna Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6. På vissa yrkesprogram kan någon eller möjligen ett par av dessa kurser ingå som karaktärsämnen. Det är en fråga för Skolverkets vidare beredning att avgöra detta. På de flesta yrkesprogram kommer dock troligen ingen av de tre nämnda kurserna att ingå som obligatorium.

Alla dessa tre kurser ska alltid erbjudas som individuellt val på yrkesprogram. Eftersom det individuella valet omfattar 200 poäng, och de tre kurserna tillsammans omfattar 300 poäng, kommer det på många yrkesprogram att krävas att eleverna för att uppnå grundläggande högskolebehörighet läser en av de tre kurserna som utökat program. Jag föreslår att eleverna på yrkesprogram alltid ska ha rätt att läsa de kurser som krävs för grundläggande högskolebehörighet som utökat program. Det innebär att elever på yrkesprogram som vill erhålla grundläggande högskolebehörighet ska ha rätt till utökat program. Jag anser att rättigheten ska omfatta upp till 300 poäng som utökat program. Det innebär att elever på yrkesprogram ska ha möjlighet att inom ramen för individuellt val välja exempelvis kursen Idrott och hälsa 2 samt en estetisk kurs och därutöver genom utökad studiekurs erhålla grundläggande hög-

skolebehörighet. (Mina förslag om individuellt val redovisas i avsnitt 5.5.2.)

Om en elev beviljas utökat program medföljer i dag inte någon rättighet att få undervisning utöver den garanterade undervisningstiden. Jag föreslår att detta ändras så att ett utökat program också ska innebära en rättighet till utökad garanterad undervisningstid. Den utökade undervisningstiden ska stå i proportion till utökningen av poängen. Eftersom den garanterade undervisningstiden som princip gäller för hela utbildningen, men inte är specificerad per kurs, innebär utökningen av tid att hela den samlade garanterade undervisningstiden ökar, inte att en viss tid avsätts till just den eller de kurser som utökningen består av.

För en elev som går en utbildning i en annan kommun eller i en fristående skola bör ersättningen för eleven till den anordnande skolan i normalfallet inte öka på grund av den utökade undervisningstiden i samband med det utökade programmet. Det skulle leda för långt om hemkommunen skulle vara skyldig att ersätta en utbildningsanordnare som på eget initiativ erbjuder mer undervisning. Undantaget från detta är om en elev på ett yrkesprogram läser utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet. Ersättning ska i sådana fall utgå från hemkommunen motsvarande de kostnader som den anordnande skolan har. I kapitel 8 återkommer jag med en redovisning av kostnaderna för detta.

5.3.4 Effektivare resursutnyttjande

Jag anser att gymnasieskolan ska vara treårig, med tillägget att jag också föreslår möjligheten att inrätta ett fjärde år som fortsättning på vissa program (se avsnitt 5.6.4). Min uppfattning är att det utan att utöka utbildningstiden går att komma längre än vad man gör inom dagens gymnasieskola. Jag föreslår i betänkandet en rad åtgärder för att detta ska kunna åstadkommas.

När det gäller valfrihet är min principiella ståndpunkt att det är viktigt att eleverna får göra val av studievägar utifrån bland annat sina intressen. Jag anser dock att det sätt som valen görs på i dag ofta lider brist på systematik och brister i effektivitet. Valen görs i hög utsträckning på kursnivå och kommunerna är till exempel skyldiga att erbjuda alla i kommunen befintliga kurser som individuellt val. Detta genomförs, trots regelverket, sällan i full utsträck-

ning av praktiska skäl, men min bild är ändå att åtminstone kommunala skolors organisation till stor del styrs av det individuella valet och valbara kurser.

Jag anser att elevers rätt att välja studieinriktning efter intresse och behovet av effektivt resursutnyttjande kan samordnas på ett bättre sätt. Detta kan ske genom att elevernas val främst organiseras inom ramen för tydliga paket i form av program, inriktningar och yrkesutgångar och att valen av enskilda kurser begränsas. Jag har därför uppfattningen att mina samlade förslag kommer att möjliggöra ett effektivare resursutnyttjande i framtiden än i dag. En närmare genomgång av mina förslag angående elevernas valmöjligheter finns i avsnitt 5.5.

5.3.5 Lärotider

I gymnasieförordningens kapitel 3 stadgas hur lärotiderna ska utformas för offentliga skolor. Det finns inga motsvarande bestämmelser för fristående skolor. Fristående skolor och kommunala skolor har alltså olika regleringar när det gäller läsårets längd med mera. Jag föreslår att detta ändras på så sätt att även fristående skolor ska följa den reglering som utgörs av kapitel 3 i gymnasieförordningen. Jag föreslår dessutom dessa förändringar i kapitel 3 i gymnasieförordningen:

Av 5 § framgår att elevernas skolarbete ska förläggas under veckans alla dagar och att det ska vara så jämnt fördelat som möjligt över dagarna. I utredningen har framgått att det förekommer att kurser avslutas långt innan läsåret är slut, eftersom den undervisningstid som har tilldelats eleverna för kurserna har tagit slut. Detta leder bland annat till att elever får en ojämn arbetsbelastning över läsåret och att deras scheman blir fulla av hål i slutet av vårterminen. Jag föreslår därför att 5 § kompletteras med en bestämmelse om att elevernas skolarbete ska fördelas så jämnt som möjligt över läsåret.

I 2 § stadgas att läsåret, om inte regeringen föreslår något annat, ska börja i augusti och sluta senast i juni. Dock finns ett undantag från detta för utbildning inom omvårdnads- och naturbruksområdet. Jag ser ingen anledning att reservera den typen av undantag för specifika utbildningsområden. Jag föreslår därför att formuleringen i fråga stryks. I stället föreslår jag införandet av en generell möjlighet för undantag från den regeln för utbildning som

bedrivs under särskilda omständigheter. Möjligheten till undantag ska alltså enligt mitt förslag gälla all gymnasieutbildning.

5.4 Ämnesfrågor

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- De ämnen som ger ett program dess karaktär benämns även fortsättningsvis karaktärsämnen.
- Begreppet kärnämne ska utgå ur gymnasieskolan. I stället ska begreppet gymnasiegemensamma ämnen införas. De gymnasiegemensamma ämnena är svenska/svenska som andraspråk, engelska, matematik, historia, religionskunskap, samhällskunskap, naturkunskap³ samt idrott och hälsa. Omfattningen av ämnena och innehållet i dem kan variera mellan olika program.
- Möjligheten att läsa kurser i etapper och få betyg efter varje etapp ska utgå ur gymnasieskolan.
- Kurserna i svenska och svenska som andraspråk ska även fortsättningsvis vara sammanhållna och omfatta både språk och litteratur. Ett sammanhållet betyg ska sättas för varje kurs.

5.4.1 Förberedelse för aktivt deltagande i samhällslivet

Den svenska gymnasieskolan ska hålla hög kvalitet när det gäller att utbilda elever för ett yrkesområde och att förbereda elever för högskolestudier. Men den ska också med god kvalitet förbereda alla elever, oavsett vilken typ av gymnasieutbildning de går på, för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Uppdraget att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhällslivet ges av staten till skolorna främst genom läroplanen för de frivilliga skolformerna.

³ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan kunskapsområdet naturvetenskap genom de programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

Uppdraget att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhället, såväl det svenska som det internationella, vilar i första hand på grundskolan. Men såväl skollagen som läroplanen för de frivilliga skolformerna uttrycker tydligt att även gymnasieskolan har en viktig roll i detta.

Ett medel för att genomföra uppdraget att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhällslivet är de ämnen som är gemensamma för gymnasieskolan. Dessa ämnen har stor betydelse också i uppdragen att förbereda för yrke och för högskolestudier.

5.4.2 För programmet gemensamma ämnen

För vart och ett av de program jag föreslår anger jag ett antal ämnen som är gemensamma för det programmet. I dessa ingår dels de nedan beskrivna gymnasiegemensamma ämnena, som är gemensamma för alla program, dels så kallade karaktärsämnen, som ger programmet dess karaktär och som alla elever på just det programmet läser.

5.4.3 Begreppet kärnämne ersätts med begreppet gymnasiegemensamma ämnen

Självva begreppet kärnämne har ett historiskt ursprung, som beskrivs i avsnitt 4.3. Kärnämnen förknippas med ämnen som finns på alla program med samma omfattning och samma innehåll. En grundtanke med de ämnen, som jag föreslår ska vara gemensamma för hela gymnasieskolan och ingå i alla program, är att omfattningen av ämnena och deras innehåll kan variera mellan de olika programmen. Därför anser jag att begreppet kärnämne ska utgå ur gymnasieskolan. Jag föreslår i stället begreppet *gymnasiegemensamma ämnen*. Dessa ämnen ska vara svenska/svenska som andraspråk, engelska, matematik, historia, religionskunskap, samhällskunskap, naturkunskap⁴ samt idrott och hälsa. Dessa ämnen bedömer jag utgör en gemensam grund för alla program i gymnasieskolan.

I dag kan en elev som har påtagliga studiesvårigheter i kärnämnen svenska, svenska som andraspråk, engelska och matematik

⁴ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan kunskapsområdet naturvetenskap genom de programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

av rektor beviljas att läsa dessa kurser i etapper och få betyg efter varje etapp. Jag föreslår att denna möjlighet ska utgå ur gymnasieskolan. Ett skäl är att jag anser att denna bestämmelse detaljreglerar en fråga som mer handlar om hur läraren lägger upp sin undervisning för varje enskild elev. Ett annat skäl är den förändring jag föreslår när det gäller ämnena svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Dessa ska, enligt mina förslag, variera i omfattning mellan olika program. Matematik ska även variera till sitt innehåll. Därför bedömer jag att elever med olika förutsättningar på ett bättre sätt än i dag kommer att kunna genomföra de gymnasiegemensamma ämnena på sitt program. Ett tredje skäl är att betygssättning på en del av en kurs enligt min uppfattning strider mot vad jag anser vara en viktig princip, nämligen att en kurs ska ses som en helhet. En elev ska för att få godkänt betyg uppfylla samtliga de krav som gäller för kursen. Bedömningen av huruvida eleven uppfyllt kraven för kursen bör göras i ett helhetsperspektiv.

5.4.4 Kursbeteckningar

Gymnasieskolans ämnen ska, precis som i dag, byggas upp av kurser. Dagens kurser betecknas med bokstäver, dvs. kurs A, kurs B, kurs C, osv. När jag nu föreslår nya ämnen och kurser anser jag att även beteckningarna ska ändras. Därför har jag valt att beteckna kurserna med siffror i stället för med bokstäver, dvs. kurs 1, kurs 2, kurs 3, osv.

5.4.5 Gymnasiegemensamma ämnen och språk

Svenska/svenska som andraspråk

Svenska/svenska som andraspråk ingår med självklarhet i alla program. Jag har inte i uppdrag att beröra förhållandet mellan ämnena svenska och svenska som andraspråk. Därför behandlar jag svenska och svenska som andraspråk utifrån dagens förutsättningar, dvs. som likvärdiga alternativ och skriver i de flesta sammanhang ”svenska/svenska som andraspråk”.

En god kompetens i det svenska språket utgör i de flesta fall den viktigaste grunden för såväl yrkesutbildning och högskoleförberedelse som förberedelse för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

Från de högskolor och universitet, som utredningen har samarbetat med, har det kommit entydiga signaler om att förkunskaperna i svenska är av avgörande betydelse för att klara högskolestudier. Lärosätena har också uttryckt att studenternas förkunskaper i dag ofta är otillräckliga främst när det gäller formellt skrivande och förmågan att läsa större mängder text. Detta styrks också av till exempel en rapport från Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet, *Två olika ämnen – Svenska språket på gymnasieskolan och på högskolan*⁵.

Därför föreslår jag en utökning av svenska/svenska som andraspråk på alla program som förbereder för vidare högskolestudier, de så kallade högskoleförberedande programmen. Jämfört med dagens program innebär det för Samhällsvetenskapsprogrammet en ökning med 50 poäng, från 250 till 300 poäng. Jämfört med Naturvetenskapsprogrammet (liksom med Estetiska programmet och Teknikprogrammet) är det en ökning med 100 poäng, från 200 till 300 poäng. Jag anser också att nivån på de svenskkunskaper som krävs för grundläggande högskolebehörighet bör öka. I avsnitt 5.16.5 gör jag bedömningen att det för grundläggande högskolebehörighet bör krävas godkända betyg i de tre första kurserna i svenska/svenska som andraspråk.

För yrkesprogrammen ser jag ett behov av att öka utrymmet för karaktärsämnena. Vid en avvägning mellan ett ökat utrymme för fördjupning inom karaktärsämnena och obligatoriet i svenska har jag landat i att föreslå att obligatoriet i svenska för alla yrkesprogram begränsas till 100 poäng. Utöver detta kan eleverna på alla program välja att läsa ytterligare 200 poäng i form av två andra kurser i svenska/svenska som andraspråk, vilka krävs för grundläggande högskolebehörighet. Dessutom kan den andra kursen på vissa yrkesprogram eller inriktningar ingå bland de karaktärsämneskurser som blir obligatoriska. Jag bedömer att så bör vara fallet på vissa program. Jag har kommit fram till att Programmet för Handel och Administrativ service, Programmet för Hotell och Turism, Programmet för Ledarskap och Friskvård samt Programmet för Vård och Omsorg troligen är sådana program. Beslut om på vilka yrkesprogram den andra kursen i svenska/svenska som andraspråk ska ingå som obligatorium ska, enligt mitt förslag, ske efter samverkan mellan Skolverket och respektive avnämare. Jag lägger

⁵ Bergström, Annika (2007).

därför inga förslag om detta i samband med mina förslag om utformning av de olika yrkesprogrammen i avsnitt 5.7.

Ett alternativ till att utöver den första gymnasiegemensamma kursen i svenska/svenska som andraspråk inkludera den andra kursen som obligatorium kan vara att på en del yrkesprogram inom ramen för ämnet svenska utforma fördjupningskurser, som är specialgjorda för de aktuella programmen. Ytterligare en möjlighet är att utforma en sådan fördjupningskurs inom ramen för ett särskilt ämne, som inte är svenska/svenska som andraspråk. Ett exempel på detta är dagens ämne textkommunikation med tre kurser, som används inom Medieprogrammet. Ett annat exempel är kurserna Information och layout A och B, som tillhör ämnet administration och är karaktärsämneskurser på Handels- och administrationsprogrammet.

Jag föreslår att ämnesplanerna för svenska och för svenska som andraspråk ska vara avsevärt tydligare än i dag. Denna tydlighet ska vara av det slaget att likvärdigheten stärks och att utrymmet för lärare och skolor att utifrån egna tolkningar utforma målen och betygskriterierna begränsas.

Den första kursen, som är obligatorisk för alla program, ska utgå från grundskolans svenska/svenska som andraspråk. Den ska från denna nivå ge alla elever en god förberedelse för deras liv som vuxna i det svenska samhället. Den ska också förbereda yrkes- eleverna för det yrke de utbildas för och eleverna på högskoleförberedande program, samt de yrkeselever som kommer att läsa även den andra kursen, för de fortsatta kurserna i svenska/svenska som andraspråk. Jag återkommer till de olika kurserna nedan.

Tilläggsdirektiv

I tilläggsdirektiv har jag fått i uppdrag att ”pröva om det är lämpligt att obligatoriska kurser utöver kärnämneskursen i kärnämnet svenska i studieförberedande program konstrueras sammanhållna eller inriktas mot antingen språk eller litteratur. Utredaren ska i det sammanhanget pröva för- och nackdelar med att eventuellt införa två betyg i ämnet svenska, ett språkbetyg och ett litteraturbetyg.”⁶

Jag har vägt de olika alternativen i ovanstående uppdrag mot varandra och kommit fram till följande ställningstagande: Jag finner det lämpligast att även fortsättningsvis låta de obligatoriska kurser-

⁶ Dir. 2007:143.

na i svenska och svenska som andraspråk vara sammanhållna och omfatta både det som i tilläggsdirektiven kallas språk och det som benämns litteratur. Jag anser även att det är lämpligast att sätta ett sammanhållet betyg för varje kurs.

Jag gör detta ställningstagande trots att det finns åtminstone ett par skäl som talar *emot* det. Jag behandlar dessa innan jag går in på de motiv jag har funnit *för* mitt förslag.

På högskolor och universitet är svenska uppdelat i två separata ämnen – litteraturvetenskap och nordiska språk/svenska språket. Det talar för att det kan vara lämpligt göra likadant på de högskoleförberedande programmen i gymnasieskolan. Samtidigt är många andra ämnen på högskolenivå uppdelade på ett annat sätt än gymnasieskolans ämnen. Ett exempel är gymnasieskolans ämne fysik, som på högskola och universitet kan vara uppdelat i exempelvis mekanik, optik, kärnfysik och vågrörelselära.

Ett stort antal av de experter på ämnet svenska/svenska som andraspråk som utredningen har samrått med har pekat på att olika lärare utifrån sina egna tolkningar i dag fyller ämnet svenska med olika innehåll.⁷ Oftast är det undervisning i litteratur som dominerar framför undervisning i till exempel formellt skrivande⁸. Detta leder bland annat till att många elever blir sämre förberedda för högskolestudier än de borde bli.

Även rapporten *Två olika ämnen – Svenska språket på gymnasieskolan och på högskolan*⁹ visar att högskolelärare mycket ofta anser att studenternas förkunskaper har försämrats, till exempel när det gäller kunskaper i formellt skrivande, i grammatik och i förmåga att läsa större textmängder. Om det är så att det språkliga i dag kommer i skymundan för det litterära, borde kanske språk få en egen kurs eller åtminstone ett eget betyg?

Jag har alltså ändå kommit fram till det motsatta ställningstagandet. Jag har följande motiv för detta:

- Ett grundproblem i dag är att kursplanerna är skrivna på ett sätt som gör att de uppfattas som mycket otydliga, varför utrymmet för de enskilda lärarna att tolka vad som ska ingå i kursen och vad som ska prioriteras är mycket stort. Jag vill ändra på detta. Jag anser att ämnesplaner som är tillräckligt tydliga tillsammans med stödmaterial och nationella prov som utvärderar alla delar

⁷ Se t.ex. Lundström, Stefan (2007), *Textens väg: om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*, Umeå universitet.

⁸ Se t.ex. Ask, Sofia (2007), *Vägar till ett akademiskt skriftspråk*, Växjö universitet.

⁹ Bergström, Annika (2007), Institutionen för svenska språket vid Göteborgs universitet.

av ämnet kan säkra att alla elever får undervisning inom alla de centrala delarna av ämnet. Se vidare i avsnitt 5.16 där jag bl.a. behandlar hur jag anser att ämnesplanerna kan bli tydligare.

- Den första kursen i svenska/svenska som andraspråk är enligt mitt förslag obligatorisk på alla program, men den är inte tillräckligt högskoleförberedande för att ge grundläggande högskolebehörighet. De elever på yrkesprogram som vill skaffa sig sådan behörighet behöver därför läsa mer svenska/svenska som andraspråk. De bör läsa samma fortsättning som eleverna på högskoleförberedande program. Ett stegsystem, där två fortsättningskurser med högskoleförberedelse bygger på en grundkurs, utgör en smidig modell för att möjliggöra detta.
- Det stegsystem jag tänker mig motsvarar i princip det stegsystem som finns för främmande språk. Varje steg utgår från det föregående och elevernas kompetens byggs på inom alla delar av ämnet, såväl språkliga som litteraturanknutna. Eftersom jag föreslår att omfattningen av svenska/svenska som andraspråk ska utökas, jämfört med i dagens studieförberedande program, bör det innebära ett ökat utrymme för både språk och litteratur.
- Ett alternativ vore att efter en inledande gemensam kurs bygga vidare med två parallella stegar, en språklig och en litterär. Detta skulle dock innebära att kurserna skulle bli hälften så stora, vilket i sin tur skulle betyda en större fragmentisering av undervisningen än vad jag anser vara önskvärd.
- Ett annat alternativ skulle kunna vara att inom ramen för kurser som innehåller både språk och litteratur sätta två betyg, ett i språk och ett i litteratur. Två betyg inom ramen för samma kurs är dock enligt min uppfattning svårförenligt med den betygsutformning med ämnesplaner och kursbetyg, som jag föreslår i avsnitt 5.16.
- De flesta av de experter på svenska/svenska som andraspråk som utredningen har samrått med förordar att ämnet behålls odelat med ett betyg. Deras argument går framför allt ut på att läsning, skrivning, tal och språkbehandling i mycket hög utsträckning hänger ihop. Enligt dem skulle en separation vara olycklig, eftersom lärande inom ett av områdena leder till lärande inom ett annat. Jag förordar främjande av helhetsperspektiv när det gäller exempelvis utformning av examen och kommer också

fram till ett likartat ställningstagande beträffande svenska/svenska som andraspråk.

Föreslagna kurser

De följande beskrivningarna av kurser gäller specifikt ämnet svenska. Innehållet i ämnet svenska som andraspråk kan i vissa avseenden skilja sig från innehållet i ämnet svenska. Jag överlämnar till Skolverkets vidare beredning att utifrån de allmänna principerna för ämnet svenska föreslå innehåll i ämnet svenska som andraspråk.

Den inledande kursen på 100 poäng (Svenska 1) föreslår jag ska vara gemensam för alla program. Den syftar till att förstärka den förberedelse för att leva som aktiva samhällsmedborgare, som eleverna har fått genom svenska i grundskolan. Kursen utgår från den slutnivå som gäller för grundskolan.

Den första gemensamma kursen ska också för elever på yrkesprogram förbereda för yrkeslivet och för elever på högskoleförberedande program ge en god grund för de fortsatta studierna i svenska på programmet. Det sistnämnda syftet gäller även för de elever på yrkesprogram som läser också den andra kursen (Svenska 2).

Innehållet i den första gemensamma kursen ska främst fokusera på läsning och skrivning samt tal. Läsningen ska omfatta såväl facklitteratur som skönlitteratur. Kursen ska också stimulera eleverna till fortsatt läsning av skönlitteratur. Skrivningen bör bland annat anknyta till läsningen, men också fokusera på språkriktighet. Den muntliga delen bör främst fokusera på träning i att uttrycka sig inför en grupp människor.

På yrkesprogrammen kan kursinnehållet till viss del anknyta till respektive programs karaktär, men detta ska inte behöva vara obligatoriskt att göra. Jag uppfattar att dagens krav på ”infärgning” ofta blir slag i luften. När det upplevs som relevant och lämpligt att koppla utformningen av innehållet i den första kursen i svenska till innehållet i programmet bör så ske, men om sådana naturliga kopplingar saknas kan läraren/skolan avstå från detta.

Det är viktigt att det finns en överensstämmelse mellan de nationella proven för kursen och det faktiska innehållet av undervisningen i kursen. Av bland annat detta skäl finns det behov av att beskrivningen av det centrala innehållet för denna kurs i ämnesplanen i svenska blir tydlig. Skolverket bör också behandla denna

problematik i det stödmaterial som jag föreslår ska utarbetas som komplement till ämnesplanerna, se avsnitt 5.16.

Den andra kursen på 100 poäng (Svenska 2) bygger vidare på den första kursen. Denna kurs syftar till att förbereda eleverna för högskolestudier. Den är också ett krav för grundläggande högskolebehörighet. Jag föreslår att den ska vara obligatorisk på de högskoleförberedande programmen och alltid ska erbjudas inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program på yrkesprogrammen. Den andra kursen kan bli obligatorisk på vissa yrkesprogram. Jag har ovan redogjort för några program, där jag kan tänka mig att så blir fallet. Den fortsatta beredningen av Skolverket i samverkan med avnämarna får avgöra på vilka program den andra kursen ska ingå.

Innehållet i den andra kursen är också fokuserat på läsning, skrivning och tal. Läsningen ska omfatta såväl fack- som skönlitteratur. Nivån ska dock vara högre när det gäller lästa texters svårighetsgrad och omfattning, formella krav på språkriktighet samt komplexiteten i muntlig framställning. En viktig beståndsdel ska vara träning i formellt skrivande, inte minst som förberedelse för högskolestudier. Även inslag av litteraturkunskap och av grammatik ska förekomma. Eleverna ska också tränas i att använda moderna IT-baserade media.

Den tredje kursen på 100 poäng (Svenska 3) bygger vidare på den andra kursen. Denna kurs syftar till att fördjupa högskoleförberedelsen. Också den är ett krav för grundläggande högskolebehörighet. Jag föreslår att den ska vara obligatorisk på de högskoleförberedande programmen och att den alltid ska erbjudas som individuellt val och/eller utökat program på yrkesprogrammen.

Denna kurs innehåller textanalys, litteraturvetenskap och fortsatt träning i formellt skrivande. I kursen ska eleverna också tränas i att kunna läsa större textmängder, både facklitteratur och skönlitteratur, och hantera dessa på ett självständigt sätt som en förberedelse för högskolestudier. Kursen innebär också fördjupning i retorik. Kursen bör även ha inslag av språkvetenskap – såsom språksociologi, språkhistoria och grammatik. Även filmkunskap och andra inslag av bildmedia bör förekomma i kursen.

Det faktum att svenska/svenska som andraspråk får ett ökat obligatoriskt utrymme på de högskoleförberedande programmen och att en högre nivå än i dag kommer att krävas för grundläggande högskolebehörighet bör innebära att studenterna kommer bättre förberedda än i dag till högskolestudier.

Utöver dessa tre kurser som bygger på varandra och som ska läsas i nummerordning, samt som i enlighet med nuvarande ämnesindelning ska finnas både i ämnet svenska och i ämnet svenska som andraspråk, bör det finnas fördjupningskurser i ämnet svenska. Jag har föreslagit att en kurs i litteraturvetenskap ska vara obligatorisk på inriktningen Kultur på Programmet för Estetik och Humaniora som jag behandlar i avsnitt 5.9.6. På andra inriktningar och program kan den kursen erbjudas som så kallad programfördjupning och/eller som individuellt val. Det bör också finnas en kurs som är inriktad på fördjupning i skrivande, som kan erbjudas på motsvarande sätt. Eventuellt kan Skolverkets fortsatta beredning komma att visa att specialiserade fördjupningskurser, i exempelvis litteraturvetenskap, ibland bör utformas inom ramen för ett nytt ämne i stället för inom ämnet svenska.

Även på vissa yrkesprogram kan det vara lämpligt att skapa fördjupningskurser, som inriktar sig mot karaktären för programmet. Sådana kurser av språklig karaktär kan också skapas inom ramen för dessa programs karaktärsämnen.

I bilaga 9 redovisas ett exempel på hur en ämnesplan i svenska kan utformas. Jag anser att Skolverket för att ytterligare förstärka tydligheten i ämnesplanerna bör utarbeta stödmaterial till varje ämnesplan. Jag behandlar detta närmare i avsnitt 5.16.

Engelska

Den första kursen på 100 poäng (Engelska 5) föreslår jag ska vara obligatorisk på alla program. Denna kurs bygger vidare på grundskolans engelskämne och utgör steg 5 i den skala som används för språkutbildning i svensk grundskola och gymnasieskola. Denna kurs intar samma plats i stegsystemet som dagens Engelska A.

En vanlig uppfattning bland lärare och elever är att dagens Engelska A upplevs som att den inte bygger vidare från grundskolans nivå, utan känns som en upprepning av undervisningen i engelska i årskurs 9. De elever som läser även Engelska B uppfattar att det stora kvalitativa språnget tas när de påbörjar denna kurs, som ofta upplevs som ganska svår.

De experter på ämnet engelska som utredningen har samrått med har framhållit att utformningen av undervisningen, och i praktiken även nivån på kursen, skiljer sig åt i hög grad mellan olika skolor och olika lärare när det gäller Engelska A. Detta kan bland

annat bero på att elevernas förkunskaper varierar kraftigt. Många elever kommer till gymnasieskolan med mycket goda kunskaper i engelska, medan vissa elever med nöd och näppe har klarat kraven för godkänt i grundskolan. Det finns ganska många elever, främst på yrkesförberedande program, som att döma av resultaten på de nationella proven har svårigheter att nå kravnivån för Engelska A. Främst gäller detta förmågan att skriva och att förstå, medan förmågan att tala tycks ligga på en högre nivå att döma av provresultaten.¹⁰

Det finns också en annan kritik mot undervisningen i Engelska A, som går ut på att den i alltför liten utsträckning tar sin utgångspunkt i de program som eleverna går på. Jag har av dessa skäl övervägt att föreslå att det ska finnas olika första kurser i engelska för yrkesprogram och högskoleförberedande program. Jag har dock kommit fram till att inte göra det. Jag baserar mitt ställningstagande på följande analys:

- Det bästa argumentet för att ha olika kurser på olika program tycks mig vara det som går ut på att elevernas förkunskaper från grundskolan är så olika att de borde få studera vidare på olika nivåer i gymnasieskolan. Detta skulle dock innebära att engelska måste brytas ut från systemet med sju steg som används för språkundervisning i Sverige, ett system som jag anser har många fördelar.
- En förändring skulle också betyda svårigheter för de elever på yrkesprogram, som för att uppnå grundläggande högskolebehörighet väljer att läsa den andra kursen i engelska (steg 6). Om den första kursen för de eleverna skulle ligga på en lägre nivå än för eleverna på högskoleförberedande program måste de erbjudas någon form av ”brygga” eller tilläggskurs för att uppnå rätt nivå för att påbörja den andra kursen.
- För vissa yrkesprogram bedömer jag det som nödvändigt att eleverna inom ramen för den första kursen uppnår en lika hög nivå, som eleverna på de högskoleförberedande programmen. Därför vore det inte lämpligt att utforma den första kursen på en viss nivå för de högskoleförberedande programmen och en

¹⁰ På de yrkesförberedande programmen varierar andelen med betyget Icke godkänt på delarna för skrivförmåga samt läs- och hörförståelse på nationella provet i Engelska A mellan 5 och 26 procent med ett genomsnitt på cirka 15 procent. Motsvarande resultat för Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet är från 2 till 4 procent. Källa: Skolverket – SIRIS – Gymnasieskolan, kursprov i Engelska A, vt 07.

annan för alla yrkesprogram. Att ha olika nivå på den första engelskkursen för olika yrkesprogram förefaller mig inte heller lämpligt, eftersom det skulle vara oerhört svårt att avgöra vilka yrkesprogram som skulle ha en kurs på högre nivå och vilka som skulle ha en på lägre nivå.

- Alternativet att ha olika kurser på samma nivå för olika program har inte förordats av någon av de experter utredningen har träffat. De har alla ansett att det viktiga i lärandet i ett främmande språk, på den relativt grundläggande nivå det här handlar om, är elevernas allmänna förmåga att förstå och att kommunicera. Detta gäller särskilt om kursen bland annat ska ha karaktären av att förbereda för ett liv som fungerande samhällsmedborgare.
- När det gäller vilket ordförråd som ska användas i den första kursen framhåller experterna att det främst bör röra sig om ett vardagligt sådant. Utöver detta kan det finnas god anledning att även anknyta till programmets karaktär i den mån det exempelvis finns ett centralt ordförråd för ett visst yrkesområde. Men detta bör inte föranleda att man inrättar olika kurser för olika program.
- Det kan däremot finnas anledning att i jämförelse med kursplanen för dagens Engelska A försöka att skriva en tydligare ämnesplan för ämnet engelska.

Inom den första gemensamma kursen kan betoningen av olika färdigheter, enligt de experter i engelska utredningen samrått med, variera beroende på om undervisningen utöver att förbereda för ett liv som fungerande samhällsmedborgare främst ska ta sikte på att förbereda för ett yrke eller för högskolestudier. Eleverna på de program, där även den andra kursen är obligatorisk, bör förberedas för den genom att tränas i att skriva med god språkriktighet och att läsa större textmängder. Denna förberedelse bör även de elever från övriga program, som väljer att läsa den andra kursen få. Det stora nivåsprång som många elever i dag upplever mellan Engelska A och Engelska B är olyckligt och bör undvikas i det nya systemet.

Den andra kursen på 100 poäng (Engelska 6) motsvarar steg 6 i systemet med sju steg som används för språkundervisning i Sverige. Jag föreslår att den ska vara obligatorisk på alla högskoleförberedande program. Eleverna på yrkesprogram ska alltid erbjudas

denna kurs inom ramen för individuellt val och/eller som utökat program. Den andra kursen kan bli obligatorisk på vissa yrkesprogram om den i den fortsatta beredningen av Skolverket i samverkan med avnämarna anses utgöra en viktig del av karaktären på dessa program. Kursen motsvarar till art och nivå dagens Engelska B, som allmänt upplevs som en väl fungerande kurs.

En nyhet jämfört med dagens system är att jag bedömer att denna andra kurs i engelska bör krävas för grundläggande högskolebehörighet (se vidare avsnitt 5.16.5). Bakgrunden till detta är att det är regel snarare än undantag att högskolestudier i Sverige omfattar kurslitteratur på engelska. Att kunna läsa relativt avancerade och långa texter på engelska är därför i dag, i högre grad än det har varit tidigare, en förutsättning för att klara av studier på högskola och universitet. Elever som i gymnasieskolan endast har läst Engelska A, särskilt om de endast har fått betyget Godkänt, bedöms i allmänhet inte ha den förmågan.¹¹

Den tredje kursen på 100 poäng (Engelska 7) utgör det högsta steget, steg 7, i systemet som används för språkundervisning i grund- och gymnasieskolan. Jag föreslår att den ska vara valbar inom ramen för individuellt val och/eller programfördjupning på alla högskoleförberedande program. Den motsvarar i stort sett dagens Engelska C. Den nya tredje kursens funktion bör vara att ytterligare förbereda eleverna för studier på högskolenivå. Den bör därför i hög grad koncentreras på att utveckla elevernas förmåga att läsa längre och mer komplicerade texter samt deras förmåga att skriva utredande. Denna högskoleförberedande funktion bör betonas i jämförelse med dagens kurs Engelska C.

Utöver dessa tre kurser kan det finnas anledning att i det fortsatta arbetet överväga om det för vissa yrkesprogram bör finnas programspecifika fördjupningskurser i engelska. Sådana kurser kan vara antingen valbara inom ramen för programfördjupning eller ingå som obligatorium på vissa inriktningar eller yrkesutgångar.

Ventil från behörighetskrav till gymnasieskolan

I avsnitt 5.14 föreslår jag att det ska skapas en ”ventil” från det generella kravet på godkänt betyg i engelska från grundskolan för behörighet till gymnasieskolan. Ventilen ska gälla elever som av

¹¹ Se t.ex. Cliffordson och Berndtsson (2007), *Samband mellan betyg och prestationer i högskolan*.

särskilda skäl inte har haft möjlighet att nå grundskolans mål i engelska, men som i övrigt bedöms ha goda förutsättningar att framgångsrikt genomföra sökt gymnasieutbildning. De elever jag har haft i åtanke är sådana som nyligen invandrat till Sverige och som inte har haft möjlighet att över huvud taget eller endast i begränsad utsträckning läsa engelska i hemlandet, men som har goda kunskaper inom andra skolämnen inklusive svenska som andraspråk.

De elever som tas in på ett program genom denna ventil ska i ett åtgärdsprogram garanteras stöd. Detta stöd bör till stor del vara inriktat på att utveckla elevernas kunskaper i engelska. Den undervisning de får i engelska bör vara individuellt utformad och utgå från elevernas förkunskaper. Målsättningen bör vara att de når den nivå i engelska som utgör examenskrav för programmet¹². Om inte detta lyckas bör det sekundära målet vara att de når så långt att de framgångsrikt vid utbildningens slut kan genomföra en så kallad examensuppgift (se avsnitt 5.12.5).

Matematik

Dagens kärnämneskurs Matematik A har visat sig fungera mindre bra på många av gymnasieskolans program, särskilt inom yrkesutbildningen. Detta har jag berört i avsnitt 4.3 och det är särskilt tydligt när man studerar resultaten på det nationella provet i Matematik A. Det som framför allt har kritiserats är att matematiken tar sin utgångspunkt i det akademiska, när det finns så mycket matematik med en tydlig yrkeskoppling.

I dagens gymnasieskola betonas att den inledande matematikkursen ska vara densamma på alla program. Innehållet kan och ska, enligt bland annat programmålen, dock präglas av det program eleven följer. Detta har inte fungerat som det var tänkt. Nu öppnar mina direktiv för en annan lösning. Gymnasiegemensamma ämnen, de tidigare kärnämnen, kan, enligt direktiven, variera i såväl innehåll som omfattning. För svenska/svenska som andraspråk och engelska har jag föreslagit variationer när det gäller omfattningen i olika program. För matematik anser jag att det också är innehållet som ska variera mellan olika program.

¹² Vilket innebär Engelska 5 (första kursen) på alla yrkesprogram och Engelska 6 (andra kursen) på alla högskoleförberedande program.

Den inledande kursen – Matematik 1

Det är min uppfattning att gymnasieskolan ska innehålla ett matematikämne med olika inledande kurser för olika program. Detta tas också upp i bilaga 7 från Idégruppen för kursplan-utveckling i matematik (IKUM). Samtliga inledande kurser ska omfatta 100 poäng och bygga på grundskolans nivå. De 100 inledande poängen ska, enligt min uppfattning, skilja sig åt till sitt matematiska innehåll men alla kurserna ska ligga på samma nivå. Samtliga kurser ska också ge grundläggande högskolebehörighet. Det ska finnas två olika sorters matematikkurser för de högskoleförberedande programmen och ett antal olika kurser för yrkesprogrammen.

För Programmet för Naturvetenskap (se programförslag i avsnitt 5.9.8) och Programmet för Teknik (se programförslag i avsnitt 5.9.9) ska det finnas en inledande matematikkurs som förbereder väl för fortsatta matematikstudier och introducerar den matematik som behövs för de naturvetenskapliga och tekniska ämnena. För Programmet för Ekonomi (se programförslag i avsnitt 5.9.5), Programmet för Estetik och Humaniora (se programförslag i avsnitt 5.9.6) samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media (se programförslag i avsnitt 5.9.7) ska det finnas en inledande matematikkurs som bl.a. betonar ett statistikinnehåll. För yrkesprogrammen ska det finnas ett antal inledande matematikkurser. Jag tar inte ställning till vilka de ska vara inom ramen för utredningen, utan lämnar denna fråga till Skolverkets fortsatta beredning. För vissa av yrkesprogrammen bedömer jag att den inledande matematikkursen kan komma att vara den som gäller på något av de högskoleförberedande programmen.

Enligt de högskolekontakter utredningen har tagit räcker det med 100 poäng matematik för grundläggande högskolebehörighet. Det finns flera utbildningar inom högskola och universitet som inte ställer högre krav på matematisk kompetens än så. Dessutom är matematik det ämne som det oftast ställs krav på för den särskilda högskolebehörigheten. Det innebär att högskoleutbildningar som kräver mer kunskap i matematik än den inledande kursen (Matematik 1) kommer att ställa behörighetskrav på Matematik 2 eller högre. Därför anser jag att det är oproblematiskt att endast kräva Matematik 1 för den grundläggande högskolebehörigheten.

Här finns också en skillnad mellan ämnena svenska/svenska som andraspråk och engelska å ena sidan och matematik å den andra.

Svenska/svenska som andraspråk och engelska finns mer sällan med som krav för särskild högskolebehörighet jämfört med matematik. Därför blir dessa ämnen viktigare att reglera i den grundläggande högskolebehörigheten. Det är också, med de krav som ställs på alla studenter om formellt skrivande och förmågan att läsa större mängder text, lätt att motivera varför goda språkkunskaper i såväl svenska som engelska är av största vikt för alla typer av högskolestudier. När det gäller matematik uppnås den matematiska kompetens, som behövs för ganska många utbildningar på högskola och universitet, enligt min uppfattning, genom den första kursen.

Resterande kurser – Matematik 2–5 och fördjupningskurser

Den andra och den tredje kursen ska, enligt min bedömning, omfatta 100 poäng vardera och finnas i två olika varianter. En variant gäller för Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. På båda dessa program föreslår jag att kurs 2 och 3 är obligatoriska. Den andra varianten gäller för Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media. Kurs 2 föreslår jag ska vara obligatorisk på alla dessa tre program, medan kurs 3 ska vara det på en av inriktningarna på Programmet för Ekonomi. I övrigt är den tredje kursen valbar som programfördjupning eller individuellt val på alla de tre sistnämnda programmen.

Den första varianten av dessa kurser förbereder för fortsatta matematikstudier och inriktas mot naturvetenskapliga och tekniska tillämpningar. Den andra varianten förbereder för vidare studier inom samhällsvetenskap och humaniora, kurs 3 kommer troligen att krävas för vissa ekonomiska högskoleutbildningar.

Matematik 4 och Matematik 5 anser jag ska omfatta 100 poäng vardera och finnas i en variant. Dessa kurser förbereder för vidare studier inom matematik, naturvetenskap och teknik. Utöver dessa fem kurser som bygger på varandra bör det troligen finnas fördjupningskurser inom olika delar av matematiken. Dessa lämnar jag åt Skolverket att bereda.

Nivån på det nya matematikämnet

Eftersom en utgångspunkt är att den inledande kursen ska bygga på grundskolans nivå, föreslår jag att nivån på den första kursen ska höjas jämfört med dagens Matematik A. Det bidrar till att hela matematikämnets nivå kommer att höjas jämfört med i dag. Det sker dels genom den högre utgångsnivån på den första kursen, dels genom att jag föreslår att matematikämnet ska öka i omfattning jämfört med dagens kurser. Dagens kurser Matematik A–E omfattar 400 poäng. De nya kurserna Matematik 1–5 kommer, enligt mina förslag, att omfatta 500 poäng. Innehållet i de nya kurserna ska, enligt min uppfattning, ses över. Det finns ingenting som säger att deras innehåll kommer att motsvara dagens innehåll eller att det kommer att fördelas på samma sätt mellan kurserna. Även en översyn av matematikämnets innehåll och dess fördelning mellan kurserna behöver ingå i Skolverkets fortsatta beredning. Detta behov av översyn lyfts även av Idégruppen för kursplaneutveckling i matematik (IKUM), se bilaga 7.

Matematiken i grundskolan och i gymnasieskolan

Matematik är ett av de ämnen som borde ha en tydlig progression från grundskolan till gymnasieskolan. I dag brister den progressionen delvis i och med att dagens kurs Matematik A i vissa delar upprepar grundskolans matematik. Enligt mina förslag om olika inledande kurser för olika program, och med utgångspunkten att samtliga av dessa ska bygga vidare på grundskolans nivå, kommer progressionen mellan grundskolan och gymnasieskolan att tydliggöras.

Jag har också blivit uppmärksam på att grundskolans matematik behöver ses över. Det ingår inte i min utredning att hantera grundskolans problematik, men en del av de brister elever uppvisar i matematik inom gymnasieskolan utgår från en bristfällig grundskoleutbildning. Som jag beskriver i avsnitt 4.12.2 visar de nationella ämnesproven att resultaten i matematik försämras i grundskolan. Detta är en signal om att undervisningen i ämnet matematik behöver uppmärksammas och reformeras i grundskolan. Även frågor om samverkan mellan grundskolan och gymnasieskolan, men också mellan gymnasieskolan och högskolesektorn samt andra frågor som berör ett reformerat matematikämne hante-

ras av IKUM i bilaga 7. Jag bedömer att det är av stor vikt att se över matematikämnet ur ett helhetsperspektiv för att komma tillrätta med ämnets problem.

Historia, religionskunskap och samhällskunskap

Syftet med att alla gymnasieelever ska läsa svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik är flerfaldigt. Dessa ämnen behövs som förberedelse för såväl yrke och högskolestudier som för ett liv som samhällsmedborgare. Att alla elever ska studera historia, religionskunskap och samhällskunskap är däremot i första hand föranlett av det sistnämnda uppdraget, att förbereda dem för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Jag föreslår att de tre ämnena får följande utformning:

Historia: På alla yrkesprogram föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs omfattande 50 poäng. Jag föreslår att kursen ska ha en tydlig tyngdpunkt i 1900-talets historia fram till nutid med utgångspunkt i den industriella revolutionen, franska revolutionen och framväxandet av de stora ideologierna under 1700- och 1800-talen.

På alla högskoleförberedande program, utom Programmet för Teknik, föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs omfattande 100 poäng. På Programmet för Teknik ingår i stället femtiopoängskursen som också gäller för yrkesprogrammen. I hundrapoängskursen ingår denna femtiopoängskurs. (Den resterande kursdelen på 50 poäng kan erbjudas elever på yrkesprogram och Programmet för Teknik som individuellt val.) Jag vill betona att det för de högskoleförberedande programmen inte rör sig om två kurser på vardera 50 poäng, utan om en kurs på 100 poäng. Det finns tydliga fördelar med att kunna läsa 100 poäng i ett sammanhang. Även i ämnesplanen för historia ska det, enligt min uppfattning, framgå att den första kursen kan omfatta 50 poäng eller 100 poäng.

På Programmet för Estetik och Humaniora föreslår jag att alla elever ska läsa ytterligare en kurs omfattande 100 poäng. Denna kurs ska också vara obligatorisk på två av inriktningarna på Programmet för Samhällsvetenskap och Media, nämligen inriktningarna Miljö och samhällsbyggnad samt Samhällsvetenskap.

Religionskunskap: På alla program, såväl yrkesprogram som högskoleförberedande program, föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs omfattande 50 poäng. Jag föreslår att den utformas på ett

likartat sätt som dagens Religionskunskap A, som är en orienteringskurs med fokus på de stora världsreligionerna och deras roll i dagens värld samt med starka inslag av etik.

På Programmet för Estetik och Humaniora, inriktningen Kultur, och på Programmet för Samhällsvetenskap och Media, inriktningen Samhällsvetenskap, ingår en andra kurs i religionskunskap.

Samhällskunskap: På alla yrkesprogram föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs omfattande 50 poäng. Jag föreslår att den främst ska fokusera på dagens svenska samhälle och handla om bland annat det demokratiska systemet, samhällsekonomi, privatekonomi och samhällseliga institutioner. Jämfört med dagens kurs Samhällskunskap A bör den bli tydligare och ett centralt innehåll bör skrivas fram i högre utsträckning.

På alla högskoleförberedande program föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs omfattande 100 poäng. I denna kurs ingår den ovan beskrivna femtiopoängskursen för yrkesprogrammen. Liksom för ämnesplanen i historia ska det, enligt min uppfattning, för ämnesplanen i samhällskunskap framgå att den första kursen kan omfatta 50 poäng eller 100 poäng.

En andra kurs omfattande 100 poäng ingår på Programmet för Ekonomi, alla inriktningar samt på Programmet för Samhällsvetenskap och Media, inriktningarna Miljö och samhällsbyggnad och Samhällsvetenskap. En tredje kurs ingår på Programmet för Samhällsvetenskap och Media, inriktningen Samhällsvetenskap.

De tre ämnena historia, religionskunskap och samhällskunskap bör, främst på yrkesprogrammen där jag föreslår att de vardera omfattar 50 poäng, komplettera varandra. Detta bör framgå av ämnesplanerna för de tre ämnena. Avsikten är att eleverna genom dessa tre kurser ska få en förbättrad kunskap om viktiga sammanhang i det moderna samhället, såväl internationellt som nationellt.

Naturkunskap

Att alla elever ska studera naturvetenskap, antingen genom det gymnasiegemensamma ämnet naturkunskap eller genom något av de naturvetenskapliga ämnena biologi, fysik och kemi, är, liksom för ämnena historia, religionskunskap och samhällskunskap, föranlett av uppdraget att förbereda eleverna för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Naturvetenskapliga kunskaper behövs även för att

förbereda för yrkeslivet och för vidare högskolestudier. På vissa program krävs en hög nivå på elevernas förkunskaper inom naturvetenskap för att de ska kunna studera vidare på högskola eller universitet. För många yrkesprogram, särskilt de som förbereder för produktion av något slag, behövs naturvetenskapliga kunskaper, till exempel om hållbar utveckling.

På alla yrkesprogram föreslår jag att eleverna ska läsa en kurs i naturkunskap omfattande 50 poäng. Jag föreslår att den bland annat ska handla om energi- och miljöfrågor. På de högskoleförberedande programmen Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media föreslår jag att eleverna läser en kurs omfattande 100 poäng. I denna kurs ingår den ovan beskrivna femtiopoängskursen för yrkesprogrammen. Liksom för ämnesplanen i historia och samhällskunskap ska det, enligt min uppfattning, för ämnesplanen i naturkunskap framgå att den första kursen kan omfatta 50 poäng eller 100 poäng. För Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik ingår inte naturkunskap utan fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap. På vissa yrkesprogram kan Skolverket i sin kommande beredning även komma fram till att mer naturkunskap obligatoriskt bör ingå eftersom ämnet där fungerar som karaktärsämne.

Idrott och hälsa

Idrott och hälsa har som ämne i gymnasieskolan främst två syften. Ett är att eleverna ska få regelbunden motion under kunniga lärares ledning. Det andra är framåtsyftande; eleverna ska, genom att de får kunskaper om vikten av motion och av att sköta sin hälsa, förberedas för såväl yrke och högskolestudier som ett aktivt liv i samhället.

Jag föreslår att en kurs omfattande 100 poäng ska vara obligatorisk på alla program. I mina kontakter med avnämare, framför allt de som företräder yrkesprogrammen, har vikten av ämnet idrott och hälsa lyfts fram. Ingen avnämare har ansett det möjligt att minska på den obligatoriska omfattningen av ämnet jämfört med i dag. Även om flera av avnämarna har velat öka utrymmet för karaktärsämnen har ingen ansett att det kan göras på just det här ämnets bekostnad. Utifrån vad avnämarna har sagt och utifrån ett allmänt folkhälsoperspektiv anser jag det rimligt att idrott och

hälsa ska omfatta 100 poäng som ett obligatorium. Utöver denna inledande obligatoriska kurs ska eleverna på alla program, enligt min uppfattning, alltid erbjudas ytterligare en kurs omfattande 100 poäng som individuellt val.

Den inledande obligatoriska kursen, Idrott och hälsa 1, ska, enligt min bedömning, i huvudsak innehålla aktiv motionsverksamhet, även om den också behöver ha inslag av teori. Den ska också, särskilt för eleverna på yrkesprogram, innehålla inslag av ergonomi.

Utöver den inledande obligatoriska kursen och den som alltid ska erbjudas som individuellt val kan det finnas olika typer av fördjupningskurser, som kan ingå som programfördjupning på vissa yrkesprogram eller som individuellt val.

Liksom i dag bör det finnas kurser i specialidrott. Sådana kan erbjudas som individuellt val. Jag behandlar ämnet specialidrott i avsnitt 5.11.1 om riksrekryterande idrottsutbildningar och andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar.

Språk

I begreppet ”språk” inkluderar jag ämnena engelska, moderna språk, modersmål, klassisk grekiska, latin med allmän språkkunskap och teckenspråk. I ”språk” ingår sålunda inte svenska/svenska som andraspråk.

I ämnet moderna språk kan i dag ingå i princip vilka större språk som helst. De språk som alltid måste erbjudas är franska, tyska och spanska. Franska och tyska ska erbjudas både som språk som utgår från grundskolans utbildningsnivå och som nytt språk. Spanska ska i dag erbjudas som nytt språk och kan erbjudas som fortsättning från grundskolans nivå. Andra språk kan erbjudas som nytt språk. Sådant undervisning ska anordnas om antalet elever som vill läsa språket uppgår till minst fem i kommunen.¹³ Språk som förekommer är bland annat italienska, ryska, japanska och kinesiska.

Jag föreslår att moderna språk ska vara obligatoriskt på alla högskoleförberedande program utom ett, nämligen Programmet för Teknik. På Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media föreslår jag att de obligatoriska studierna i moderna språk ska omfatta 200 poäng, på Programmet för Ekonomi och Programmet för Naturvetenskap ska de omfatta 100 poäng.

¹³ 5 kap. 4 § gymnasieförordningen. Bestämmelsen gäller endast för kommunala skolor.

På Programmet för Estetik och Humaniora inriktning Språk föreslår jag att hela inriktningsutrymmet, 400 poäng, ska bestå av språk. Av dessa 400 poäng bör en del reserveras för latin med allmän språkkunskap. I de resterande poängen kan till exempel även kursen Engelska 7 ingå, men också alla andra typer av språk, dvs. ämnena moderna språk, modersmål, klassisk grekiska och teckenspråk.

Jag anser att de nuvarande bestämmelserna om språk i gymnasieförordningen i huvudsak ska gälla också i fortsättningen, men att en viktig förändring ska vara att bestämmelserna ska gälla lika för offentliga och fristående skolor. Därutöver föreslår jag följande ändringar:

Spanska jämföras med franska och tyska. Det innebär att undervisning i franska, spanska och tyska alltid ska erbjudas elever på de högskoleförberedande programmen. Undervisning i dessa tre språk ska alltid anordnas både som fortsättning på grundskolans nivå och som nytt språk om eleverna så önskar. Detta gäller som en skyldighet för skolan inom ramen för individuellt val när det gäller högskoleförberedande program. På yrkesprogram får skolan erbjuda moderna språk som individuellt val, men det ska inte vara en skyldighet.

I dag finns i 5 kap. 4 § gymnasieförordningen en bestämmelse som innebär att en kommun alltid måste anordna undervisning i ett modernt språk, oavsett vilket språk det är, om det finns minst fem elever i kommunen som önskar läsa språket. Denna skyldighet torde i praktiken vara omöjlig att uppfylla för de flesta kommuner. Eftersom en viktig grundprincip för mig dessutom är att regelverket i fortsättningen ska vara detsamma för fristående och kommunala skolor finns det ytterligare skäl att ändra denna skyldighet. Jag föreslår att det ska vara frivilligt för en huvudman att anordna moderna språk utöver franska, spanska och tyska. Däremot anser jag att huvudmannen ska sträva efter att erbjuda fler moderna språk än dessa tre.

Dagens kurs Estetisk verksamhet

Dagens kärnämneskurs Estetisk verksamhet finns i mina förslag inte med som ett gymnasiegemensamt ämne. Ett argument för detta är att eleverna ska ges möjlighet till ytterligare fördjupning inom karaktärsämnena och därmed en ökad yrkesförberedelse. Det

gör att vissa av de ämnen som i dag fungerar som kärnämnen måste få ett mindre utrymme.

När estetisk verksamhet inte längre finns med som ett gymnasiegemensamt ämne föreslår jag att det alltid ska erbjudas estetiska kurser som individuellt val på alla program. Vilka kurser som ska kunna erbjudas tar jag inte ställning till utan överlämnar det till Skolverkets fortsatta beredningsarbete. Jag anser dock inte att det ska vara dagens kärnämneskurs Estetisk verksamhet som ska erbjudas.

I läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) anges att skolan ansvarar för att varje elev som slutfört gymnasieskolan kan hämta stimulans ur estetiskt skapande och kulturella upplevelser. För att uppfylla detta mål måste skolan, enligt min uppfattning, se till att estetiska och kulturella inslag ingår i skolans verksamhet, även om det inte längre finns en obligatorisk kurs med detta syfte.

5.5 Elevens valmöjligheter

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- De valbara kurser, som huvudmannen beslutar om i dag, ska ersättas av en programfördjupning, som innebär en fördjupning inom programmets karaktärsämnen.
- Skolverket ska efter samråd med avnämare fastställa vilka kurspaket eller kurser som får erbjudas som programfördjupning på respektive program.
- Det individuella valet ska omfatta 200 poäng på samtliga program.
- Inom det individuella valet ska huvudmannen få avgöra vilka kurser som ska erbjudas. Vissa kurser ska dock vara obligatoriska att erbjuda.
- Dagens lokala kurser ska utgå ur gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Däremot ska nya kurser kunna skapas om de är nationellt kvalitetssäkrade.

- Reducerade program ska inte begränsas av att endast ett visst antal poäng kan reduceras. Reducerat program kommer dock inte att leda till examen. Rätten att läsa in kurser som reducerats tas bort.

Jag är av uppfattningen att det även i den framtida gymnasieskolan behöver finnas utrymme för viss valfrihet. Dock anser jag att den omfattande valfrihet som finns i dag skapar stora problem när det gäller:

- elevernas rätt till en god utbildning,
- elevernas rättssäkerhet,
- utbildningarnas kvalitet,
- avnämarnas behov och
- kostnader för gymnasieutbildningen.

Med anledning av detta har jag lämnat förslag där ramarna för de val som görs är tydliggjorda och där eleven uppmuntras att fördjupa sig inom programmets karaktärsämnen.

Enligt min uppfattning handlar valfrihet ur elevens perspektiv framför allt om att få sitt förstahandsval av gymnasieprogram och sina val inom utbildningen tillgodosedda. Om eleven kommer in på önskad utbildning ökar förutsättningarna för att eleven kommer att trivas bättre. Därmed ökar även förutsättningarna för att eleven genomför utbildningen inom de föreskrivna tre åren. Det är därför mycket viktigt att eleven får utökade möjligheter att välja det program och den inriktning som han eller hon önskar.

När det handlar om att få sina val inom utbildningen tillgodosedda anser jag att dagens system i för hög utsträckning har lett till marknadsföring i stället för information. Min uppfattning är att skolorna i stället för en omfattande marknadsföring ska informera eleverna om de val skolan kan erbjuda och sedan tillgodose dessa.

På samma sätt som den nya gymnasieskolan behöver innehålla en viss valfrihet gör jag bedömningen att det, även i den framtida gymnasieskolan, behöver finnas utrymme för lokala initiativ. Dock anser jag att den lokala frihet som finns i dag, bl.a. när det gäller lokala kurser, har lett till en rad problem som jag har beskrivit i avsnitt 4.9.

5.5.1 Valbara kurser blir programfördjupning

De valbara kurserna har, enligt min bedömning, inte fungerat som det var tänkt. Bland annat förekommer det att de valbara kurserna inte ligger inom ramen för programmålen och inte erbjuder fördjupning i karaktärsämnena. Jag föreslår att dagens utbud av valbara kurser ändras och att de fortsättningsvis benämns *programfördjupning*.

Mitt förslag är att Skolverket efter samråd med avnämare för vart och ett av de nationella programmen, inom ramen för de nationella programråden, fastställer vilka karaktärsämnen som ska få fungera som programfördjupning. Dessa karaktärsämnen ska motsvara en fördjupning av programmets gemensamma ämnen och inriktningsämnen. För ett högskoleförberedande program kommer de också att kunna svara mot de särskilda behörighetskrav som lärosätena ställer. För ett yrkesprogram kommer de att kunna svara mot de krav som arbetslivet och branscherna ställer.

Utifrån det nya regelverket måste restriktivitet tillämpas när Skolverket fastställer vilka karaktärsämnen som ska få erbjudas som programfördjupning på vart och ett av de nationella programmen. De exempellistor på valbara kurser som Skolverket har angett i dag är, enligt min uppfattning, alltför omfattande för den programfördjupning jag föreslår. Utifrån de av Skolverket tillåtna programfördjupningskurserna beslutar huvudmannen, efter samråd med aktuella avnämare, vilka kurser och kurspaket som ska erbjudas.

Vissa kurser ska huvudmannen enligt mina förslag alltid vara tvungen att erbjuda på de högskoleförberedande programmen inom ramen för programfördjupningen alternativt det individuella valet. Vilka dessa är varierar för olika program. Enligt min uppfattning ska Skolverket i sin kommande beredning ange vilka kurser som alltid ska erbjudas. I avsnitt 5.9 har jag angett vilka kurser det skulle kunna vara.

För yrkesprogrammen kommer det i många fall inte att finnas någon valbarhet på ämnesnivå vare sig för skolan eller eleven inom ramen för programfördjupningen. Där branschen ställer krav på att vissa kurser måste ingå i en yrkesexamen för en viss yrkesutgång ska dessa kurser, enligt min uppfattning, erbjudas som ett programfördjupningspaket. Om en skola vill erbjuda en specifik yrkesutgång måste skolan också erbjuda det programfördjupningspaket som enligt branschen svarar mot den yrkesutgången. Här är

det mycket viktigt att skolorna i en viss region samverkar så att eleverna erbjuds ett varierat utbud av yrkesutgångar.

För vissa andra av yrkesprogrammen och för de högskoleförberedande programmen kan programfördjupningen hanteras på ett annat sätt. Där branschen inte ställer krav på vissa programfördjupningspaket kan det i stället vara möjligt för huvudmannen att skapa sådana av de tillåtna kurserna. På en skola kan det vara så att endast ett kurspaket erbjuds. På en annan skola kan flera kurspaket erbjudas för eleverna att välja bland. Ett annat alternativ är att huvudmannen beslutar vilka av de tillåtna kurserna som ska erbjudas och att eleverna får välja mellan dessa. De kurser som måste erbjudas ska eleverna dock alltid ha rätt att läsa, antingen som programfördjupning eller som individuellt val.

5.5.2 Individuella val

Det individuella valet har, enligt min bedömning, påverkat skolans organisation på ett negativt sätt. Jag anser att det är särskilt olyckligt att eleverna i realiteten inte har den valfrihet de har förespeglats. Som jag ser det är regleringen att eleverna inom det individuella valet ska ha möjlighet att välja bland alla kurser som förekommer i kommunen orealistisk och i många stycken omöjlig att genomföra i flertalet kommuner. Därför anser jag att denna bestämmelse ska ändras.

Jag anser inte att det ska vara en skyldighet att erbjuda samtliga kommunens kurser i framtiden. Enligt min uppfattning ska vissa kurser alltid erbjudas som individuellt val. För samtliga program ska erbjudas estetiska kurser och kursen Idrott och hälsa 2. För yrkesprogrammen ska alltid erbjudas möjligheten att läsa in motsvarande grundläggande högskolebehörighet, dvs. kurserna Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6. Eftersom det individuella valet omfattar 200 poäng, och de tre kurserna tillsammans omfattar 300 poäng, kommer det på många yrkesprogram att krävas att eleverna för att uppnå grundläggande högskolebehörighet får ett utökat program (se vidare avsnitt 5.3.3). Från de kurser som alltid ska erbjudas får inga undantag göras, dvs. även om bara en elev på ett yrkesprogram vill läsa kurserna i svenska/svenska som andraspråk och engelska ska eleven ha rätt till det. Utöver dessa kurser kan det variera från program till program vilka kurser som ska erbjudas. Detta framgår av mina förslag i

avsnitt 5.7 och 5.9. I Skolverkets kommande ämnesplansarbete kan det även framkomma andra kurser som verket anser alltid ska erbjudas. De bestämmelser som gäller i dag, att elever kan läsa modersmål, svenska som andraspråk och svenska inom ramen för det individuella valet, anser jag ska behållas. Det innebär att dessa ämnen ska erbjudas som individuellt val enligt samma principer som i dagens gymnasieskola.

Förutom de kurser som alltid ska erbjudas är jag av uppfattningen att det individuella valet ska regleras så att huvudmannen *får* erbjuda eleverna alla kurser som finns i kommunen, men att det inte är en skyldighet. Det innebär att huvudmannen avgör utbudet av individuella val utöver de kurser som ska erbjudas.

Omfattningen av det individuella valet

För att betona fördjupning i de olika programmens karaktärsämnen anser jag att omfattningen av det individuella valet ska minska. Samtidigt anser jag att eleverna ska ha utrymme att göra egna val eftersom det kan öka motivationen och därmed förbättra möjligheten att klara utbildningen väl. Utifrån dessa båda överväganden har jag beslutat att föreslå att det individuella valet ska omfatta 200 poäng i den framtida gymnasieskolan. Det innebär oftast att eleven har möjlighet att välja två kurser som individuellt val.

I utredningens arbete har jag även övervägt en reducering av det individuella valet till 100 poäng. Min bedömning är dock att det vore en orimligt låg omfattning, särskilt med tanke på att jag föreslår större kurser när så är möjligt (se vidare avsnitt 5.16). En kurs omfattande mer än 100 poäng skulle i sådana fall inte rymmas inom det individuella valet.

Skyldigheten att tillgodose elevernas val

Med den nya regleringen av det individuella valet bedömer jag att det i realiteten kommer att vara lättare att kunna tillgodose elevernas val. Jag anser att en huvudman som går ut med ett visst erbjudande av kurser inom det individuella valet ska ha högt ställda krav på sig att verkligen genomföra dessa kurser. Samtidigt är det viktigt att hitta en balans mellan elevens rätt att få sitt val tillgodosett och möjligheten att anordna valet. Grundprincipen ska vara att

det huvudmannen erbjuder som individuella val också ska genomföras i verkligheten. Dock förstår jag att det i enstaka fall kan krävas att ett planerat val ställs in för att för få elever vill läsa just den kursen.

5.5.3 Nya kurser

Jag anser att dagens lokala kurser ska utgå ur gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Däremot är jag av uppfattningen att vissa lokala initiativ behöver kunna tillvaratas även i den framtida gymnasieskolan och i den framtida gymnasiala vuxenutbildningen. Det behöver finnas utrymme att skapa nya kurser i samverkan med arbetslivet eller högskolesektorn.

Möjligheten att inrätta nya kurser ger systemet en flexibilitet som är nödvändig. Jag är dock av uppfattningen att nya kurser ska kvalitetssäkras nationellt. En kvalitetssäkring ska grunda sig på fastställda principer och utföras av Skolverket. Vid en sådan kvalitetssäkring ska den nya kursen bedömas utifrån vilka nationella ämnen och kurser som finns i gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen. Om den nya kursen svarar mot ett dokumenterat behov från avnämarna och dessutom av Skolverket bedöms ligga inom gymnasieskolans eller den gymnasiala vuxenutbildningens uppdrag och som inte täcks av de nationella kurserna, kan den godkännas av Skolverket.

Efter godkännandet bedömer jag att den nya kursen ska utprövas i aktuell kommun, t.ex. under två läsår. Min uppfattning är att denna tidsperiod ger kommunen en möjlighet att genomföra den nya kursen och följa upp och utvärdera hur den har fungerat i förhållande till avnämarnas och elevernas/de studerandes behov. Under utprovningen ska den nya kursen kunna ingå i en examen och meritvärderas som en nationell kurs. Om den nya kursen har fungerat bra anser jag att den av Skolverket ska fastställas som en nationell kurs, som får användas av alla. Om den inte har fungerat bra utgår den. Om en ny kurs utgår måste kommunen ändå garantera eleverna som har läst kursen rätt att inom en viss tid göra en provning.

I vissa fall kan det även vara så att nya ämnen behöver skapas utifrån lokala initiativ. Jag bedömer att förfarandet i sådana fall ska vara detsamma som för nya kurser. När en skolhuvudman anmäler ett behov av en ny kurs till Skolverket bör huvudmannen, enligt

min uppfattning, också ge förslag till kursens centrala innehåll och betygskriterier. När huvudmannen anmäler behov av ett nytt ämne bör ett förslag till ämnesplan bifogas. Om Skolverket godkänner kursen eller ämnet är det verket som fastställer det centrala innehållet och betygskriterierna respektive ämnesplanen.

Detta förfarande, att lokala initiativ kan tillvaratas om de kvalitetssäkras, borgar enligt min uppfattning dels för en möjlighet att förändra och anpassa gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen utifrån framtida och lokala behov, dels för en likvärdighet för eleverna.

När det gäller fristående skolor har de i dag möjlighet att ge egna kurser. Jag anser att fristående skolor i den framtida gymnasieskolan ska följa de nationella ämnen och kurser som Skolverket fastställer. Om en fristående skola vill skapa en ny kurs, som inte finns inom det nationella systemet av ämnen och kurser, får skolan, enligt min uppfattning, följa samma principer för kvalitetssäkring av Skolverket som kommunala skolor ska göra.

5.5.4 Utökade program

I avsnitt 5.3.3 lämnar jag förslag om utökade program. Där framgår bl.a. att jag anser att utökade program ska kunna finnas för enskilda elever, att samma regler ska gälla för kommunala och fristående skolor, att elever på yrkesprogram alltid ska ha rätt att läsa de kurser som krävs för grundläggande högskolebehörighet som utökat program samt att den garanterade undervisningstiden ska utökas i samband med ett utökat program.

5.5.5 Reducerade program

I dag kan en elev med påtagliga studiesvårigheter befrias från undervisningen i maximalt 250 poäng av de 2 500 (reducerat program). Denna möjlighet ska tillämpas mycket restriktivt och beslut ska fattas av rektor. Som jag har angett i avsnitt 4.9.5 missbrukas ibland reducerade program och de används av betygstaktiska skäl eller i stället för att erbjuda eleven stöd.

I avsnitt 5.12 föreslår jag en examen från gymnasieskolan. Examen innebär bl.a. att eleven ska ha fullföljt ett fullständigt program, dvs. ha betyg i minst 2 500 poäng. Med ett sådant examensförslag kan en elev med reducerat program aldrig uppnå examen.

I dag kan en elev med reducerat program uppnå grundläggande högskolebehörighet. Från 2010 införs nya tillträdesregler för högskolestudier och dessa innebär att en elev med reducerat program inte längre kan uppnå grundläggande högskolebehörighet. Min uppfattning är att en elev med reducerat program inte heller i framtiden kommer att uppnå grundläggande högskolebehörighet i den nya gymnasieskola jag föreslår.

Av dessa skäl, att en elev med reducerat program varken kan få gymnasieexamen eller uppnå grundläggande högskolebehörighet, anser jag att reducerade program ska få en annan innebörd än i dag. Min uppfattning är att reducerade program ska kunna användas för de elever som har påtagliga studiesvårigheter som inte kan hanteras på annat sätt, men inte begränsas av att endast ett visst antal poäng kan reduceras. De elever jag tänker på är de vars förutsättningar har ändrats under gymnasieskolans gång. Elever som i början av utbildningen hade förutsättningar att klara av sitt nationella program, men där förutsättningarna har ändrats. Det kan t.ex. handla om elever som råkat ut för långvarig sjukdom eller någon typ av traumatisk upplevelse och där rektor bedömer att eleven bäst gagnas av ett reducerat program. För dessa elever anser jag då att programmet ska kunna reduceras med det antal poäng som bedöms rimligt. Det måste dock mycket tydligt framgå för eleven att hon eller han inte kan få examen och uppnå grundläggande högskolebehörighet med det reducerade programmet. Däremot ges eleven på det här sättet möjlighet att få med sig så många poäng som möjligt från gymnasieskolan. Sedan kan eleven komplettera sin utbildning genom att förlänga gymnasietiden eller inom gymnasial vuxenutbildning. I dag har en elev med reducerat program rätt att läsa in de kurser som har reducerats inom gymnasieskolan. Eftersom jag föreslår att reduceringen kan omfatta det antal poäng som bedöms rimligt är min uppfattning att denna rätt ska tas bort. Det är, enligt min bedömning, inte möjligt för alla elever att inom sin treåriga gymnasieutbildning kunna komplettera till ett fullständigt program.

Jag anser att reducerade program ska tillämpas restriktivt precis som i dag och att eleven i första hand ska erbjudas stöd för att klara av sin gymnasieutbildning. För de elever där stödet inte räcker till finns, utöver möjligheten till reducerat program, som nämnts ovan även möjlighet att förlänga utbildningstiden och förlägga vissa av kurserna under ett fjärde, eller en del av ett fjärde, år. En annan möjlighet är att överväga om eleven i stället för ett nationellt program ska följa ett individuellt alternativ (se avsnitt 5.15).

5.6 Yrkesprogram och högskoleförberedande program

Gemensamt 1000–1800 p	Inriktningar 0–6 stycken per program omfattande 300–600 p	Program- fördjupning 200–900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar för yrkes- program	
Gymnasie- gemensamma ämnen nämligen:	Inriktnings- gemensamma karaktärsämnena	Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas som programför- djupning. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds. På yrkesprogram- men leder kurserna eller kurspaketen till en yrkesutgång.	På alla program ska eleverna ha rätt att läsa kursen Idrott och hälsa 2 samt en estetisk kurs.	Yrken för vilka eleven är anställningsbar efter examen från yrkes- programmet.	
Svenska/Svenska som andraspråk			På yrkesprogram- men ska eleverna ha rätt att uppnå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program, dvs. läsa kurserna Engelska 6 och Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3. På de högskoleför- beredande programmen ska det individuella valet dessutom motsvara vissa särskilda högskolebehörig- heter.		Yrken för vilka eleven är anställningsbar efter examen från yrkes- programmet.
Engelska					
Matematik					
Historia					
Religionskunskap	Inriktnings- gemensamma karaktärsämnena	Innebär bl.a. utrymme för profilering.	Yrken för vilka eleven är anställningsbar efter examen från yrkes- programmet.		
Samhällskunskap					
Naturkunskap ¹⁴					
Idrott och hälsa					
Program- gemensamma karaktärs- ämnen					

Examensuppgift 100 p

¹⁴ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan kunskapsområdet naturvetenskap genom de programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Dagens begrepp yrkesförberedande respektive studieförberedande program ska ersättas av begreppen yrkesprogram respektive högskoleförberedande program.
- Den framtida gymnasieskolan ska leda till två examina: en yrkesexamen och en högskoleförberedande examen. För yrkesexamen ska anges om den uppnåtts via skolförlagd utbildning eller via lärlingsutbildning.
- Samtliga nationella program ska, även fortsättningsvis, vara treåriga.
- Ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet ska införas och utgöra en möjlig breddad gymnasieutbildning efter de tekniskt inriktade programmen. Ett detaljerat förslag om hur detta fjärde tekniska gymnasieår ska utformas behöver beredas vidare.

För mig är en viktig utgångspunkt att den nya gymnasieskolan i högre grad än i dag ska ge en god yrkesutbildning respektive en god utbildning som förbereder för högskolestudier. Dagens program ger, enligt min uppfattning, varken en tillräckligt bra yrkesutbildning eller en tillräckligt bra utbildning för att studera vidare på högskola/universitet. Den nuvarande gymnasieskolan är i alltför hög grad likformig. Det innebär att yrkesutbildningarna är för teoretiserade och att många elever har svårt att fullfölja utbildningen. Det innebär också att de studieförberedande utbildningarna inte tillräckligt väl förbereder för framgångsrika vidare högskolestudier.

I den gymnasieskola jag föreslår kan alla yrkesutbildningar leda till en yrkesutgång. Eleverna inom yrkesutbildningen ska kunna fördjupa sig mer inom de ämnen som ger programmet dess karaktär. Det kommer, enligt min bedömning, att leda till bättre yrkesutbildningar av högre kvalitet, öka genomströmningen av elever och göra eleverna anställningsbara efter genomförd gymnasieutbildning. Elever inom yrkesutbildningen ska ha möjlighet att uppnå grundläggande högskolebehörighet. Enligt mina förslag

kommer detta att garanteras, såväl inom gymnasieskolan genom det individuella valet och/eller utökat program som efteråt i den gymnasiala vuxenutbildningen. I den gymnasieskola jag föreslår ska de program som förbereder för högskolestudier göra det på ett tydligare sätt än i dag. Eleverna på dessa program ska nå längre i sin högskoleförberedelse än de gör inom dagens gymnasieskola. Med denna nya karaktär på de program jag föreslår anser jag att dagens begrepp yrkesförberedande respektive studieförberedande program behöver revideras. Jag föreslår i stället begreppen *yrkesprogram* och *högskoleförberedande program*.

Mina direktiv anger att ett program ska vara antingen yrkesutbildande eller högskoleförberedande. Här har jag särskilt beaktat den otydlighet som i direktiven nämns för de nuvarande Barn- och fritidsprogrammet, Omvårdnadsprogrammet, Estetiska programmet och Medieprogrammet. Dessutom har jag lagt till det nuvarande Teknikprogrammet som ett otydligt program i det att det förbereder för såväl högskolestudier som arbete efter gymnasieskolan.

Jag har gjort bedömningen att samtliga nationella program även fortsättningsvis ska vara treåriga. Enligt mina direktiv ska jag utgå från att utbildningarna ska vara minst treåriga. Det innebär att det finns en öppning för att föreslå längre utbildningar. Det har jag dock inte gjort. Anledningen till detta är, som jag också har uttryckt i avsnitt 5.3, att jag anser att många av mina förslag kommer att göra att eleverna når längre än i dag inom gymnasieskolan och att effektiviteten i utbildningarna höjs. Däremot föreslår jag i avsnitt 5.6.4 att ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet ska införas som en möjlig breddad gymnasieutbildning efter den treåriga utbildningen inom de tekniskt inriktade programmen.

Mina direktiv pekar ut att den framtida gymnasieskolan ska erbjuda tre studievägar som leder till tre examina; en studieförberedande, en yrkesförberedande och en lärlingsexamen. Enligt min uppfattning kan yrkesutbildning erbjudas i två former, som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning. Utifrån mina förslag om lärlingsutbildning, som jag återkommer till i avsnitt 5.8, anser jag att det är rimligt att både skolförlagd yrkesutbildning och lärlingsutbildning leder till en och samma examen, en yrkesexamen. Lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning är två olika sätt att uppnå en yrkeskompetens, men båda sätten definieras av samma mål. Därför föreslår jag att den nya gymnasieskolan ska leda till två examina, en högskoleförberedande och en yrkesexamen. För yrkes-

examen ska, enligt mitt förslag, anges om den uppnåtts via skolförlagd utbildning eller via lärlingsutbildning.

5.6.1 Generella kompetenser

En viktig utgångspunkt i den nya gymnasieskola jag föreslår är att eleverna ska nå längre än i dag när det gäller anställningsbarhet eller förberedelse för vidare högskolestudier. Det innebär att eleven ska få en ökad specialisering inom sitt yrkesområde eller inom sitt studieområde. Jag anser dock inte att denna ökade specialisering står i motsats till att eleven även ska förberedas för ett aktivt deltagande i samhällslivet och ges möjlighet att utveckla generella kompetenser som problemlösningsförmåga, samarbetsförmåga och kommunikativ förmåga.

I avsnitt 4.8.4 nämner jag EU:s åtta nyckelkompetenser för livslångt lärande. Jag anser att dessa är av särskild betydelse när det gäller att förbereda eleverna för ett aktivt deltagande i samhällslivet och att den grundsyn de uttrycker stämmer väl överens med den grundsyn som präglar mina samlade förslag.

En av de åtta nyckelkompetenserna handlar om initiativförmåga och företaganda. En annan benämning för detta är entreprenörskap. Entreprenörskap innebär, enligt min uppfattning, huvudsakligen ett förhållningssätt och till en del mer specifika kunskaper som hur man startar eget företag etc. Jag anser därför att entreprenörskap nära hör samman med och är en del av de generella kompetenser som gymnasieskolan ska ge alla elever och som ska genomsyra all gymnasieutbildning.

5.6.2 Introduktion på de nya gymnasieprogrammen

När en elev påbörjar sin utbildning i gymnasieskolan anser jag, vilket jag också har uttryckt tidigare, att eleven ska få känna att hon eller han påbörjar någonting nytt som skiljer sig från grundskolan. Det är en viktig introduktion i gymnasieskolan att eleven får känna på vad den nya skolformen och det program hon eller han har valt innebär. Därför anser jag att en viktig del av introduktionen är att eleven får pröva på de ämnen som ger programmet dess karaktär. Det är också viktigt att eleven får vägledning under sin inledande tid i gymnasieskolan för att verkligen veta om hon eller han har valt

rätt program. Dessutom anser jag att elevens eventuella behov av stöd tidigt ska kartläggas.

En sådan här introduktion under inledningen av gymnasieutbildningen kan vara motivationsskapande och göra att eleven snabbt kan skapa sig en uppfattning om vad det program hon eller han har valt innebär. Därmed kan eventuella felval hanteras tidigt och min bedömning är att byte av program underlättas. Förhoppningen är också att avhoppsfrekvensen minskar.

5.6.3 Yrkesprogram, lärlingsutbildning och högskoleförberedande program

I de tre kommande avsnitten, 5.7, 5.8 och 5.9, anger jag mina förslag till de nya yrkesprogrammen, till lärlingsutbildningen och till de nya högskoleförberedande programmen. Vart och ett av dagens otydliga program – Barn- och fritidsprogrammet, Omvårdnadsprogrammet, Estetiska programmet, Medieprogrammet och Teknikprogrammet – behandlas i anslutning till det avsnitt där det motsvarande nya programmet hör hemma, som yrkesprogram eller som högskoleförberedande program.

För vart och ett av såväl yrkesprogrammen som de högskoleförberedande programmen visar jag bilder över den programstruktur jag föreslår (se avsnitt 5.7.12–5.7.25 och 5.9.5–5.9.9). Dessa programspecifika bilder bygger på en generell uppbyggnad av programmen. I den inledande bilden i avsnitt 5.6 visas den generella uppbyggnaden för både yrkesprogrammen och de högskoleförberedande programmen. Jag återkommer med beskrivningar av var och en av de ingående delarna för yrkesprogrammen i avsnitt 5.7.9 och för de högskoleförberedande programmen i avsnitt 5.9.1.

5.6.4 Ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet

I linjegymnasiet som infördes i samband med läroplanen Lgy 70 fanns en teknisk linje som kunde omfatta fyra år och då förberedde för såväl vidare högskolestudier som arbete som gymnasieingenjör direkt efter gymnasieskolan. När programgymnasiet infördes i början av 1990-talet blev alla utbildningar treåriga. Den tekniska utbildningen blev då en gren inom Naturvetenskapsprogrammet.

Vid gymnasieförändringen år 2000 skapades Teknikprogrammet, som är treårigt och förbereder för både vidare högskolestudier och arbetslivet. Många av de avnämare utredningen har träffat har lyft fram att den fyraåriga tekniska linjen fungerade mycket väl som förberedelse för arbetslivet, t.ex. för yrken som arbetsledare inom såväl industriell som annan teknisk produktion. Enligt deras uppfattning fungerar inte det nuvarande treåriga Teknikprogrammet lika väl för syftet att förbereda för arbetslivet direkt efter gymnasieskolan. Jag delar denna uppfattning.

I avsnitt 5.9.9 föreslår jag ett treårigt högskoleförberedande program inom teknikområdet, Programmet för Teknik. Dessutom föreslår jag i avsnitt 5.7 ett antal tekniskt inriktade yrkesprogram. Programmet för Teknik förbereder för vidare högskolestudier, t.ex. mot högskole- och civilingenjör. Yrkesprogrammen inom teknikområdet förbereder för arbetslivet, t.ex. för arbete som operatör. Enligt utredningens avnämare finns det häremellan, mellan operatörs- och ingenjörsnivån, ytterligare en nivå inom arbetslivet. Avnämarna anser att denna nivå vore möjlig att uppnå genom en fyraårig teknisk utbildning inom gymnasieskolan.

När den fyraåriga tekniska linjen upphörde fördes den dåvarande gymnasieingenjörsutbildningen in i högskolesektorn. Där skapades den tvååriga ingenjörsutbildningen på mellannivå som inledningsvis bedrevs som försöksverksamhet och därefter permanentades¹⁵. Denna utbildning övergick sedermera till den treåriga högskoleingenjörsutbildning vi har i dag. Enligt de avnämare utredningen har träffat motsvarar varken högskoleingenjörs- eller civilingenjörsutbildningarna det arbetskraftbehov som finns av exempelvis arbetsledare och projektledare inom industriell och annan teknisk produktion. De som anställs med en högskoleingenjörs- eller civilingenjörsutbildning stannar, enligt avnämarna, inte kvar inom produktionen utan går vidare till andra arbetsuppgifter. Därför anser avnämarna att en fyraårig teknisk utbildning behövs inom gymnasieskolan.

Jag delar denna uppfattning och föreslår att ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet införs i gymnasieskolan. Detta fjärde tekniska gymnasieår ska, enligt min bedömning, utgöra en möjlig breddad gymnasieutbildning efter de tekniskt inriktade programmen. Det ska ligga på gymnasial nivå och leda till en särskild examen som utgör en utbildningsväg för elever som vill arbeta som

¹⁵ *Försök med samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå*, DsU 1987:12; *Samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå*, Ds 1988:20.

exempelvis arbetsledare eller projektledare inom såväl industriell som annan teknisk produktion. Jag ser alltså framför allt kombinationen av Programmet för Teknik eller något av de tekniskt inriktade yrkesprogrammen och det fjärde tekniska gymnasieåret som en utbildningsväg för elever som vill gå ut direkt i arbetslivet som gymnasieingenjörer.

Det fjärde tekniska gymnasieåret ska utgöra en *möjlig* breddad gymnasieutbildning efter ett treårigt program. Det innebär att en elev som har avlagt en examen från Programmet för Teknik eller något av de tekniskt inriktade yrkesprogrammen därefter kan bygga på sin gymnasieutbildning med det fjärde tekniska gymnasieåret och uppnå en särskild examen för detta.

Eftersom det fjärde tekniska gymnasieåret ska vara en möjlig breddad gymnasieutbildning efter såväl ett högskoleförberedande program som ett antal yrkesprogram måste det, enligt min bedömning, kunna ges olika utformning. För alla elever behövs ett tekniskt innehåll som gör eleven anställningsbar som t.ex. arbetsledare eller projektledare inom såväl industriell som annan teknisk produktion. För elever som kommer från Programmet för Teknik bedömer jag att det dessutom behövs ett innehåll som motsvarar delar av det som ges inom de tekniskt inriktade yrkesprogrammen. Elever från yrkesprogrammen däremot behöver troligen läsa mer av vissa högskoleförberedande ämnen, som exempelvis svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik samt kanske även fysik, kemi och teknikutveckling.

För att vara behörig till det fjärde tekniska gymnasieåret anser jag att eleven ska ha en examen från Programmet för Teknik eller en examen från något av de tekniskt inriktade yrkesprogrammen. Om ett urval måste ske till det fjärde tekniska gymnasieåret ska det, enligt min uppfattning, bygga på elevernas betygsmeritvärde i examensbeviset från gymnasieprogrammet. För att få en särskild examen från det fjärde tekniska gymnasieåret anser jag att eleven ska ha fullföljt utbildningen och klarat av dess innehåll, dvs. ha uppnått lägst betyget Godkänt (G) i de kurser som ingår i det fjärde tekniska gymnasieåret för eleven.

Ett detaljerat förslag om hur detta fjärde tekniska gymnasieår ska utformas har inte, av tidsskäl, varit möjligt att utforma inom ramen för denna utredning. Därför föreslår jag att Skolverket eller annan utredare får i uppdrag att i samarbete med avnämarna göra ett sådant. Jag föreslår också att Skolverket eller annan utredare får

i uppdrag att avgöra vilka yrkesprogram som ska kunna utgöra grund för ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet.

5.7 Yrkesutbildning och programstrukturer för yrkesprogrammen

Mina förslag:

Nedanstående förslag och bedömningar gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Jag föreslår 14 nya yrkesprogram. Dessa är:
 - Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik
 - Programmet för Djurhållning och Naturbruk
 - Programmet för El- och Energiteknik
 - Programmet för Flygteknik
 - Programmet för Fordon och Transporter
 - Programmet för Handel och Administrativ service
 - Programmet för Hantverk
 - Programmet för Hotell och Turism
 - Programmet för Industriell teknik
 - Programmet för Ledarskap och Friskvård
 - Programmet för Restaurang och Livsmedel
 - Programmet för Sjöfart
 - Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik
 - Programmet för Vård och Omsorg
- Yrkesutbildning kan bedrivas på två olika sätt, som skolförlagd yrkesutbildning eller som lärlingsutbildning.
- Dagens begrepp arbetsplatsförlagd utbildning (APU) ska ersättas av begreppet arbetsplatsförlagt lärande (APL).
- Alla elever inom skolförlagd yrkesutbildning ska obligatoriskt genomgå minst 15 veckors APL.
- Inom lärlingsutbildning ska minst halva tiden (1 250 poäng) arbetsplatsförläggas.
- Det arbetsplatsförlagda lärandet ska ske under ledning av handledare.

- Skolhuvudmannen och den eller de arbetsplatser som tar emot elever i arbetsplatsförlagt lärande ska sluta ett avtal som reglerar de ömsesidiga åtagandena i samband med detta.
- Ett obligatoriskt rådgivande lokalt programråd för samverkansfrågor avseende yrkesutbildning ska införas.
- Alla yrkesprogram ska innehålla 600 poäng gymnasiegemensamma ämnen, en examensuppgift om 100 poäng och 200 poäng individuellt val. Dessutom ska yrkesprogrammen innehålla programgemensamma karaktärsämnena, inriktningsgemensamma karaktärsämnena och programfördjupning i varierande poängomfattning.
- En programfördjupning kan utformas som en yrkesutgång, dvs. en utbildning för ett visst yrke.
- Eleverna på yrkesprogrammen ska alltid ha möjlighet att uppnå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program.

Mina bedömningar:

- Handledare inom arbetsplatsförlagt lärande i skolförlagd yrkesutbildning bör ha genomgått av skolhuvudmannen anordnad handledarutbildning eller på annat sätt ha skaffat sig motsvarande kunskaper. För lärlingsutbildning ska detta vara ett krav, se vidare avsnitt 5.8.

5.7.1 Behovet av gymnasial yrkesutbildning

Av de cirka 3,9 miljoner personer mellan 16 och 64 år som var anställda i Sverige 2005 arbetade cirka 42 procent inom yrken som kräver högskoleutbildning eller annan eftergymnasial utbildning och cirka 58 procent inom yrken vars utbildningskrav ligger på en gymnasial nivå eller lägre. Stora yrkesområden med krav på denna nivå är handel, kontor och kundservice med cirka 530 000 personer, vård och omsorg med nästan 500 000, industri och transport med cirka 430 000, bygg och anläggning med cirka 200 000 och restaurangnäringen med över 100 000 yrkesverksamma personer¹⁶. Mot bakgrund av nuvarande brist på yrkesutbildad arbetskraft och stora

¹⁶ SCB, Yrkesregistret.

pensionsavgångar kombinerat med minskade ungdomskullar de närmsta åren anser jag att en särskild rekrytering till och en bättre genomströmning från yrkesutbildningen inom gymnasieskolan har en avgörande betydelse för landets kompetensförsörjning.

Även mot bakgrund av den svaga genomströmning som har karaktäriserat den gymnasiala yrkesutbildningen är en annan viktig aspekt den betydelse yrkesutbildningen har för de ungas etablering i samhället. En fullföljd yrkesutbildning har en avgörande betydelse för de ungas etablering på arbetsmarknaden, den bidrar till att kompensera för skillnader i social bakgrund och till att reducera olika sociala risker som ekonomisk inaktivitet och långvarigt bidragsberoende. En annan slutsats är att tydliga, profilerade yrkesutbildningar som svarar mot branschkraven ger förutsättningar för en snabbare övergång från skola till arbetsliv¹⁷. En ökad rekrytering, en ökad genomströmning och en ökad tydlighet har varit viktiga faktorer vid mina överväganden och förslag avseende den gymnasiala yrkesutbildningen.

5.7.2 En attraktiv yrkesutbildning

En viktig utgångspunkt i min utredning är att kvaliteten på yrkesutbildningen ska höjas. Jag lägger här en rad förslag vars sammanlagda effekter syftar till att åstadkomma en för både elever och avnämare attraktiv yrkesutbildning.

Efter en omfattande dialog med branscher och andra avnämare föreslår jag 14 nationella yrkesprogram. Dessa nya yrkesprogram och deras nationella inriktningar motsvarar, enligt min bedömning, så långt det för närvarande är möjligt att utröna och inom ramarna för utbildning på gymnasial nivå, de nya moderna gymnasiala yrkesutbildningar arbetslivet efterfrågar.

Min utgångspunkt är att en elev med en yrkesexamen ska vara anställningsbar. Därför föreslår jag en ökad omfattning av den tid som ägnas åt de ämnen som ger programmet dess karaktär, karaktärsämnena. Inom den hittillsvarande yrkesförberedande gymnasiala utbildningen har omfattningen av övriga ämnen historiskt sett successivt ökat på bekostnad av karaktärsämnena, se även avsnitt 3.1. Detta har dels medfört alltför grunda yrkeskunskaper, dels har det medfört en teoretisering som lett till en hög grad av

¹⁷ Olofsson, Jonas och Östh, John (2008), *Yrkesutbildningens sociala betydelse – en deskriptiv analys*, bilaga 4.

misslyckanden när det gäller de övriga ämnena. Jag har mött ett genomgående avnämarmarkrav att eleverna inom den gymnasiala yrkesutbildningen måste nå längre i sitt yrkeskunnande för att kunna bli anställningsbara.

För att eleverna inom den gymnasiala yrkesutbildningen ska nå längre i sitt yrkeskunnande föreslår jag en tydligare inriktning av karaktärsämnena mot programmets yrkesområde och i samverkan med avnämarna en översyn av deras innehåll. Genom mina förslag om ökade möjligheter till programfördjupning, yrkesutgångar och en yrkesexamen kommer eleverna att i högre grad bli anställningsbara. Jag föreslår att de ämnen som ingår i alla program, de så kallade gymnasiegemensamma ämnena, på yrkesprogrammen ska omfatta 600 poäng och att de anpassas för yrkesprogrammen för att därigenom uppnå en högre motivation och ett bättre studieresultat.

Jag vill här understryka att mitt förslag om omfattningen av de gymnasiegemensamma ämnena på yrkesprogrammen kombineras med en rätt för de elever som så önskar att inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program välja Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6 för att de därmed ska erhålla grundläggande högskolebehörighet. Denna rätt utsträcks dessutom enligt mitt förslag till att omfatta en garanti att senare erhålla denna behörighet inom gymnasial vuxenutbildning.

Genom mina förslag om inrättande av Nationella rådet för utbildning, nationella programråd (se avsnitt 5.2) och obligatoriska lokala programråd stärker jag de strukturella förutsättningarna för samverkan mellan skola och arbetsliv och ökar samtidigt avnämarnas inflytande över och ansvar för den gymnasiala yrkesutbildningen. Mitt förslag om ett obligatoriskt kvalitetssäkrat arbetsplatsförlagt lärande om minst 15 veckor på yrkesprogrammen kommer att innebära ett ökat samverkanskrav för att utveckla och säkra det arbetsplatsförlagda lärandet.

I avsnitt 5.8 beskrivs mitt förslag till en ny modern gymnasial lärlingsutbildning. Den gymnasiala lärlingsutbildning jag föreslår är en egen studieväg och ett alternativt sätt att uppnå en yrkesexamen inom yrkesprogrammen. Så här tänker jag mig uppbyggnaden av yrkesutbildningen i form av skolförlagd yrkesutbildning respektive lärlingsutbildning:

Skolförlagd yrkesutbildning		Gymnasial lärlingsutbildning
Gymnasiegemensamma ämnen (600 p)		
Individuellt val (200 p)		
Examensuppgift (100 p)		
A P L m i n s t 15 v e c k o r	Programgemensamma karaktärsämnen (minst 400 p) (kursbetyg) Inriktungs- gemensamma karaktärsämnen (minst 300 p) (kursbetyg) Programfördjupning (högst 900 p) (kursbetyg)	Skolförlagda karaktärsämnen (0–350 p) (kursbetyg) Arbetsplatsförlagt lärande (APL) (1 250–1 800 p*) (bestående av utbildningsblock som betygssätts)
Yrkesexamen		

* Maximalt 1 800 poäng under förutsättning att 200 poäng individuellt val läggs som APL.

Genom ett omfattande arbetsplatsförlagt lärande strukturerat i utbildningsblock vars innehåll är utformade i nära samverkan med arbetsplatserna får lärlingsutbildningen den flexibla utformning som jag bedömer krävs. Genom bl.a. en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning, krav på lokal samverkan, krav på yrkeslärare och handledare samt krav på avtal, kvalitetssäkras den nya lärlingsutbildningen. Genom mina förslag om en modern gymnasial lärlingsutbildning anser jag att förutsättningar skapats för att ett växande antal elever får möjlighet att genomgå lärlingsutbildning inom gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Se vidare avsnitt 5.8.

Många av dagens yrkesförberedande program har en sned könsfördelning. Det finns flera program som är starkt mansdominerade

och det finns flera som är starkt kvinnodominerade¹⁸. Som jag anger i avsnitt 4.16.5 är elevsammansättningen på de yrkesförberedande programmen formad av den könsuppdelning som präglar arbetsmarknaden. Där beskrivs också att elever som gör otraditionella val utifrån ett könsperspektiv uppvisar sämre resultat i gymnasieskolan, oftare avbryter sin gymnasieutbildning och har svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Enligt min bedömning beror den sneda könsfördelningen i gymnasieskolan på den könssegregerade arbetsmarknaden. Därför anser jag att arbetsmarknadens branscher har ett stort ansvar för att rekrytera fler kvinnor till mansdominerade arbeten och vice versa. Vid mina skolbesök har jag sett goda exempel där arbetslivet gått in och mycket tydligt markerat att de är intresserade av att anställa det underrepresenterade könet. Det har även fått positiva konsekvenser för könsfördelningen på programmen.

För att höja kvaliteten på yrkesutbildningen anser jag att jämställdhetsfrågan måste hanteras i samverkan mellan arbetsliv och skola. En annan viktig kvalitetsfråga är att det ska finnas bra yrkesutbildningar som leder till anställning efter gymnasieskolan för såväl kvinnor som män. I avsnitt 4.16.5 beskriver jag dagens situation där det för män finns goda möjligheter till anställning efter gymnasieskolan medan kvinnor inte har samma möjligheter. Detta har jag hanterat i mina förslag till de nya yrkesprogrammen, som i högre utsträckning än i dag leder till anställningsbarhet för såväl kvinnor som män.

5.7.3 Den gymnasiala yrkesutbildningen och EU

Jag har tidigare (i avsnitt 4.8.4 och 5.6.1) nämnt EU:s åtta nyckelkompetenser för livslångt lärande som har en särskild betydelse även för den svenska gymnasiala utbildningen. Ett annat sådant för Sverige betydelsefullt dokument är EQF:s åtta referensnivåer avseende bl.a. yrkesutbildning. EQF (European Qualifications Framework for lifelong learning) är en gemensam europeisk referensram avsedd att fungera som ett verktyg för att uppnå jämförbarhet mellan olika länders nationella utbildnings- och kvalifikationssystem med avseende bl.a. på yrkesutbildning. EQF:s åtta referensnivåer beskriver det förväntade *resultatet* av lärandet på de olika nivåerna, dvs. vilka kunskaper, färdigheter och förmågor

¹⁸ Statistik över könsfördelningen på dagens nationella program finns i avsnitt 4.16.5.

personen har uppnått på en viss nivå. Den gymnasiala yrkesutbildningen ligger enligt EQF på nivå tre av de åtta.

EQF ska på den europeiska nivån möjliggöra en jämförelse av utbildningars olika nivåer i olika länder. På den nationella nivån ska EQF bl.a. tydliggöra kvalifikationsnivåer för enskilda, utbildningsanordnare och arbetsgivare. Enligt EU:s rekommendation ska de länder som ansluter sig till EQF senast år 2010 bl.a. koppla sina nationella kvalifikationssystem (NQF) till EQF och de ska hänvisa till EQF i examens- och utbildningsbevis senast år 2012. Samtidigt kräver EQF inte en harmonisering av de olika ländernas utbildningssystem och den svenska ståndpunkten är att referensramen inte ska bli styrande eller normerande för nationella utbildningar och kvalifikationskrav. En av mina utgångspunkter är att den kompetens gymnasial yrkesutbildning och en yrkesexamen ska ge, ska ligga på en högre nivå och vara tydligare definierad än den nuvarande yrkesförberedande gymnasieutbildningen. Jag bedömer det därför som viktigt att Skolverket i sitt kommande arbete med nya styrdokument för gymnasieskolan ska väga in de konsekvenser som Sveriges åtaganden i samband med EQF kommer att medföra.

5.7.4 Nya yrkesprogram

Enligt mina direktiv ska jag bedöma vilka yrkesutbildningsbehov som ligger inom gymnasieskolans uppdrag och på vilket sätt dessa behov kan tillgodoses i gymnasieskolan. Jag ska överväga om behoven för ett branschområde bäst tillgodoses genom att området har ett eget program eller att områdets olika yrkesgrupper bör få sin utbildning genom specialiseringar i andra program. Jag ska även bedöma om det finns bransch- och yrkesområden som inte får sitt behov av utbildning tillgodosett genom dagens program och jag ska beakta detta vid utformningen av mina förslag. Utifrån den kunskap jag på olika sätt inhämtat och utifrån de överväganden jag med denna som grund gjort, föreslår jag en rad förändringar av nuvarande struktur för de yrkesförberedande programmen. Här vill jag lämna en beskrivning av de strukturförändringar jag föreslår och mina motiv för detta.

För att tydliggöra och kvalitetssäkra yrkesutbildning inom vissa branscher har jag i några fall bedömt att det bäst sker genom att föreslå nya nationella program. Det gäller Programmet för Flygteknik och Programmet för Sjöfart. Utbildningarna finns i nu-

varande struktur som nationella inriktningar inom Fordons- respektive Energiprogrammet. Genom mitt förslag att dessa utbildningar blir egna nationella program skapar jag nu förutsättningar för att dessa, av internationella konventioner styrda yrkesutbildningar, får den utformning som krävs.

I andra fall föreslår jag att näraliggande yrkesutbildningar som nu finns inom olika program förs samman i ett nytt gemensamt program. Det gäller bl.a. Programmet för Restaurang och Livsmedel där delar från det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet och Livsmedelsprogrammet sammanförts. Genom detta bedömer jag dels att synergieffekter kan erhållas, dels att förändringen fångar in den utveckling som pågår i dessa branscher. Den nya inriktningen Delikatess, färskvaror och catering är ett exempel på detta.

Även de förändringar jag föreslår när det gäller bl.a. Programmet för El- och Energiteknik samt Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik utgår från förändrade branschförhållanden. Den av mig föreslagna nya strukturen motsvarar på ett bättre sätt dessa förändrade branschförhållanden.

Genom bl.a. det nya Programmet för Hotell och Turism och det nya Programmet för Ledarskap och Friskvård fångar jag upp och tydliggör de relativt unga, växande och alltmer betydelsefulla områdena turism och friskvård.

Genom mina förslag till en förändrad struktur avseende den gymnasiala yrkesutbildningen har jag, utifrån vad som för närvarande är möjligt att fånga in av de förändringar som hela tiden pågår i arbetslivet, format en gymnasial yrkesutbildning som svarar upp mot de behov som nu kan bedömas. Genom mina förslag i samband med Nationella rådet för utbildning och nationella programråd knutna till Skolverket, anser jag mig även skapa de betingelser som är nödvändiga för en kontinuerlig dialog med avnämarna om kommande förändringsbehov avseende den gymnasiala yrkesutbildningen.

5.7.5 Arbetsplatsförlagt lärande (APL)

Jag har i avsnitt 4.4.3 gett ett teoretiskt perspektiv på lärande i arbetslivet och där redogjort för den forskning som visar på dess avgörande betydelse för en yrkesutbildning av god kvalitet. I de undersökningar som gjorts och där eleverna fått ge sin syn på

arbetsplatsförlagd utbildning (APU), är den helt dominerande bilden att eleverna, trots att de anser att det finns många brister utifrån hur APU:n är tänkt att fungera, ändå ger mycket goda omdömen av vad tiden på en arbetsplats har tillfört utbildningen. Det är även den uppfattning som kommit fram i utredningens samtal med elever på yrkesförberedande program. Jag anser att en kombination av skolförlagd och arbetsplatsförlagd yrkesutbildning ger de bästa förutsättningarna för en yrkesutbildning av hög kvalitet.

Den nuvarande arbetsplatsförlagda utbildningen (APU) om minst 15 veckor definieras som kursplanestyrd utbildning på ett yrkesförberedande program som genomförs på en arbetsplats utanför skolan. Jag har tidigare (i avsnitt 4.4.1) beskrivit att merparten av APU:n bara indirekt styrs av kursplanerna, att skolan får acceptera att eleverna på APU:n går in i det arbete som normalt förekommer på arbetsplatsen och att skolan efteråt så gott det går får stämma av APU:ns innehåll mot kursplanerna. Jag anser att man måste se lärandet i arbetslivet och vad det tillför i ett bredare perspektiv än den snäva kursplanestyrd nyinläring som APU:n och dess definition ger uttryck för. Jag föreslår därför att begreppet arbetsplatsförlagt lärande (APL) ska användas i stället för begreppet arbetsplatsförlagd utbildning (APU).

Begreppet arbetsplatsförlagt lärande infångar på ett bättre sätt de olika dimensionerna i den läroprocess som kan erhållas på en arbetsplats. Här sker lärandet i en realistisk miljö under överinseende av en yrkeskunnig handledare och här kan eleven tillägna sig den mångfacetterade yrkeskoden i ett reellt socialt sammanhang. I ett arbetsplatsförlagt lärande ges eleven möjlighet att erfara hur de olika kunskapsområdena i karaktärsämneskurserna utgör delar i ett helgjutet yrkeskunnande. Det arbetsplatsförlagda lärandet ger också goda förutsättningar för eleverna att kunna träna och tillägna sig de mer generella kompetenser som tillsammans med yrkeskompetens i en mer snäv teknisk bemärkelse blir allt viktigare. Social och kommunikativ kompetens, problemlösningss-förmåga, serviceinställning och entreprenörskompetens är viktiga sådana generella kompetenser.

Även om APL har en vidare definition än APU ska naturligtvis innehållet av det arbetsplatsförlagda lärandet stå i överensstämmelse med karaktären på det yrkesprogram eleven går på. Den skolförlagda karaktärsämnesundervisningen ska tillsammans med det arbetsplatsförlagda lärandet gemensamt bidra till att eleven

erhåller det yrkeskunnande som krävs för en gymnasieexamen inom ett bestämt yrkesområde. När det gäller betygssättningen måste ansvarig yrkeslärare i samråd med handledaren bedöma vilka karaktärsämneskurser som berörs och då beakta de kunskaper eleven tillägnat sig genom det arbetsplatsförlagda lärandet i enlighet med de riktlinjer för betygssättning som finns i läroplanen.

Obligatorisk APL om minst 15 veckor på alla yrkesprogram

Mot bakgrund av att gymnasieskolans yrkesförberedande program i dag inte alltid når upp till minimitiden om 15 veckors APU är jag inte beredd att föreslå en utökning av tiden för APL även om det finns skäl som talat för det. Jag anser att nuvarande minimiomfattning först måste säkras.

Jag föreslår att på samtliga yrkesprogram som är skolförlagda ska eleverna genomgå minst 15 veckors APL. Inom lärlingsutbildningen (se avsnitt 5.8) ska minst halva tiden arbetsplatsförläggas (motsvarande 1 250 poäng).

Jag föreslår vidare att gymnasieförordningens nuvarande bestämmelse som möjliggör skolförlagd APU om en arbetsplats utanför skolan inte finns att tillgå, ska utgå. Det innebär att minst 15 veckors APL blir obligatoriskt för yrkesprogrammen. Ett arbetsplatsförlagt lärande av hög kvalitet och av viss omfattning är, enligt min uppfattning, en förutsättning för en god yrkesutbildning och är därför oundgängligt. Detta innebär att där det i dag brister vad gäller omfattningen av det arbetsplatsförlagda lärandet, och att kvaliteten på utbildningen därmed kan ifrågasättas, måste åtgärder vidtas som rättar till bristerna. Sker inte detta får utbildningen enligt mitt förslag inte bedrivas. Här har skolhuvudmän för både kommunala och fristående skolor samt avnämare ett gemensamt ansvar för och ett gemensamt intresse av att säkra yrkesutbildningens omfattning och kvalitet.

5.7.6 Lokala programråd blir obligatoriska

Det lokala samrådet när det gäller yrkesutbildning organiseras vanligen i form av program- eller yrkesråd. Enligt en undersökning från 2005¹⁹ förekom sådana råd vid cirka två tredjedelar av de yrkesförberedande programmen inom gymnasieskolan. En avgörande förutsättning för att yrkesutbildningen inom gymnasieskolan ska kunna fungera och utvecklas på det sätt jag föreslår är att även det lokala samrådet sker i organiserad form. Jag föreslår därför att lokala programråd för samverkan mellan skolhuvudman och avnämare avseende gymnasial yrkesutbildning blir obligatoriska. Jag föreslår vidare att de lokala programråden ska ha en rådgivande funktion och att beslut i samband med gymnasial yrkesutbildning fattas av huvudmannen efter hörande av det lokala programrådet. I begreppet gymnasial yrkesutbildning inkluderar jag här både utbildning inom gymnasieskolan, oavsett huvudman och inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Den grundläggande yrkesutbildningen för både ungdomar och vuxna får i princip samma utformning, varför programrådets funktion enligt min uppfattning med nödvändighet ska omfatta även den gymnasiala vuxenutbildningen.

De lokala programråden kan organiseras gemensamt för flera yrkesprogram eller ett för vardera aktuellt program. De kan även inbegripa yrkesutbildning vid en gymnasieskola eller vid flera gymnasieskolor i en mer regional samverkan. Hur detta eller dessa lokala programråd i detalj ska organiseras och benämnas anser jag ska avgöras lokalt utifrån de olika lokala förhållanden som råder. Inom vissa områden finns redan en etablerad samverkan medan det inom andra områden i princip saknas en sådan. För att kunna bygga upp fungerande lokala programråd inom alla de utbildningsområden som de yrkesprogram jag föreslår representerar krävs att avnämarna och skolhuvudmännen engagerar sig även på de områden där det i dag inte finns en tillräckligt väl fungerande samverkan och i de nya områden jag föreslår.

Även när det gäller de lokala programrådets sammansättning och funktion anser jag att någon detaljreglering inte bör göras. I råden bör det dock ingå företrädare för berörda arbetstagare och arbetsgivare samt företrädare för skolläring, lärare och elever. Där kan även ingå annan skolpersonal och andra berörda intressenter

¹⁹ Yrkesutbildningsdelegationen/Myndigheten för Skolutveckling (2006), *Hur står det till med det lokala samrådet?*

från arbetslivet. Råden bör själva få utse sin ordförande och bestämma sina arbetsformer.

Det lokala programrådets uppgifter bör vara att bistå huvudmannen i att få fram platser för arbetsplatsförlagt lärande inom den gymnasiala yrkesutbildningen, inklusive lärlingsutbildningen. Det bör även bistå vid bedömningen av:

- om utformningen av utbildningen förlagd till dessa arbetsplatser motsvarar de nationella målen för utbildningen,
- om arbetsplatserna i övrigt svarar mot de krav som ställs i läroplan, ämnesplan och andra styrdokument,
- om de föreslagna arbetsplatserna har kompetenta handledare och att dessa genom skolhuvudmannens försorg erbjuds och genomgår handledarutbildning, samt
- om det arbetsplatsförlagda lärandet tillsammans med de skolförlagda delarna av yrkesutbildningen tillsammans utgör en helhet som leder till en yrkesexamen.

Rådet bör även medverka vid utformningen av eventuella yrkesprov i samband med yrkesexamen och i valideringen av de studerandes tidigare yrkeskunskaper inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Det bör även medverka vid uppföljningen och utvärderingen av den arbetsplatsförlagda delen av yrkesutbildningen. Slutligen bör även rådet medverka vid samordningen av yrkesutbildningen inom gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.

Det lokala programrådets särskilda ytterligare funktion i samband med gymnasial lärlingsutbildning beskrivs i avsnitt 5.8.

5.7.7 Handledare och yrkeslärare

Erfarenheterna av arbetsplatsförlagd utbildning och lärande i arbetslivet, olika lärlingsförsök liksom forskning visar att avgörande faktorer för ett gott arbetsplatsförlagt lärande är en nära, utvecklad och planerad samverkan mellan skola och arbetsplats, att det finns en handledarutbildad yrkeskunnig handledare och att det finns en yrkeslärare som är utsedd kontaktperson på skolan.

Handledaren har en nyckelroll både när det gäller planeringen, genomförandet och bedömningen av eleven inom det arbetsplatsförlagda lärandet. För att säkra en god handledning anser jag att handledaren bör ha genomgått en handledarutbildning eller på

annat sätt skaffat sig motsvarande kunskaper. Skolhuvudmannen ska ansvara för denna handledarutbildning. Omfattningen och innehållet av handledarutbildningen bestäms i samverkan med det lokala programrådet. Jag lämnar således inget förslag avseende innehållet i handledarutbildning utan hänvisar till de material som tagits fram av bl.a. Myndigheten för skolutveckling²⁰, Kompetensstegen²¹ och Högskolan i Jönköping²². När det gäller lärlingsutbildningen föreslår jag särskilda krav för handledare, vilket jag behandlar i avsnitt 5.8.

Lika viktigt som att det finns en handledarutbildad yrkeskunnig person som handledare på arbetsplatsen är det att den eller de yrkeslärare skolhuvudmannen utser som kontaktperson från skolans sida, besitter nödvändiga pedagogiska kunskaper och yrkeskunskaper inom aktuellt yrkesområde. Det är yrkesläraren som tillsammans med arbetsplatsen/ handledaren planerar innehållet av det arbetsplatsförlagda lärandet och kontinuerligt följer upp processen och utvärderar resultatet. Slutligen är det yrkesläraren som efter samråd med handledaren även gör de bedömningar som är nödvändiga i samband med betygssättningen.

Jag har i avsnitt 4.2 beskrivit den situation som råder när det gäller den nuvarande bristen på behöriga yrkeslärare, yrkeslärarnas höga medelålder och den svaga rekryteringen till yrkeslärarutbildningen samt den därav följande otillräckliga omfattningen av examinationen av nya yrkeslärare. Jag anser att det är av stor betydelse för den gymnasiala yrkesutbildningen att genom olika åtgärder söka säkra tillgången på behöriga yrkeslärare.

För närvarande är incitamenten för yrkesverksamma att under tre år utbilda sig till yrkeslärare svaga. Jag anser det angeläget att för tillträde till yrkeslärarutbildningen uppvärdera betydelsen av dokumenterad yrkesskicklighet i förhållande till formella akademiska meriter och att yrkeslärarutbildningen utifrån detta bör bli betydligt kortare än den för närvarande är. Jag har erfarit att den nu pågående utredningen om en ny lärarutbildning²³ kommer att behandla denna fråga.

En i dag inte tillräckligt uppmärksammas rekryteringskälla till yrkeslärarutbildningen är de många kvinnor och män som fungerar som handledare inom den arbetsplatsförlagda utbildningen inom

²⁰ *Handledarutbildning – Verkttyglåda för gymnasial lärlingsutbildning*, www.skolutveckling.se

²¹ *Utveckling och lärande –Handledning*, www.kompetensstegen.se

²² *Lärande i en lärlingsorganisation*, www.hlk.hj.se

²³ U 2007:10.

gymnasieskolan. Det finns goda exempel där skolhuvudmän på ett medvetet sätt rekryterar blivande yrkeslärare den här vägen. Den yrkeskunnige kanske börjar som handledare utan handledarutbildning, därefter genomgår en kortare handledarutbildning för att sedan genomgå en mer omfattande handledarutbildning inom högskola eller universitet eller hos någon av de branscher som genomför sådana. Detta kan sedan följas av någon form av anställning även hos skolhuvudmannen och anställningen kan kombineras med en yrkeslärarutbildning.

Förutom bristen på behöriga yrkeslärare är ett annat problem att även behöriga yrkeslärare riskerar att förlora relevant yrkeskompetens. Det gäller bl.a. yrkeslärare som tjänstgjort länge, speciellt inom förändringsintensiva yrkessektorer och som inte upprätthållit en sådan arbetslivskontakt eller genomgått en sådan yrkesaktualiserande fortbildning att ett aktuellt yrkeskunnande kunnat upprätthållas. Den kontakt yrkesläraren har med arbetslivet inskränker sig ofta till de arbetsplatsbesök yrkesläraren gör i samband med APU:n och det är inte tillräckligt för att vidmakthålla lärarens kompetens. Banden mellan yrkeslärarna och det yrkesliv de undervisar om behöver på olika sätt stärkas. Företagsförlagd praktik/fortbildning, uppdaterande branscutbildningar, delade tjänster och växeltjänstgöring är några exempel på utvecklingsmöjligheter inom detta område.

5.7.8 Avtal om APL och ersättningsfrågan

Jag anser att ett avtal om arbetsplatsförlagt lärande ska slutas mellan skolhuvudmannen och den eller de arbetsplatser som tar emot elever. Genom ett avtalsförfarande blir det möjligt att kvalitets-säkra APL:en och respektive parts åtaganden på ett helt annat sätt än om det inte skulle föreligga några avtal. Av avtalet bör det bl.a. framgå var, under hur lång tid och när eleven ska genomföra sitt arbetsplatsförlagda lärande. Det bör även framgå vilket innehåll APL:en kommer att ha så att detta tillsammans med den skolförlagda karaktärsämnesundervisningen, de gymnasiegemensamma ämnena och examensuppgiften sammantaget kan leda fram till en yrkesexamen inom aktuellt yrkesområde. Avtalet bör ange vem eller vilka som är elevens handledare på arbetsplatsen och vem eller vilka som är skolans kontaktperson samt hur kontakten dem emellan ska fungera.

Jag anser att ersättningens storlek till de arbetsplatser som tar emot elever i arbetsplatsförlagt lärande inte ska regleras centralt. Däremot föreslår jag att frågan om ersättning alltid bör tas upp och regleras i samband med att ett avtal om arbetsplatsförlagt lärande sluts mellan skolhuvudman och arbetsplats. Synen på ersättning och dess storlek skiljer sig åt mellan olika branscher och mellan stora och små företag. Ersättningen från skolhuvudmannen varierar i dag från ingen ersättning alls till en nivå som motsvarar full kompensation för de kostnader företaget anser sig ha. Av de dialoger utredningen fört med avnämarna framkommer en tämligen enhetlig syn från avnämarna att ersättning ska utgå och att dess storlek ska förhandlas lokalt mellan skolhuvudman och företag.

5.7.9 Programstrukturen för yrkesprogrammen

På samtliga yrkesprogram ingår de gymnasiegemensamma ämnena svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, historia, religionskunskap, samhällskunskap, naturkunskap²⁴ och idrott och hälsa i en omfattning av 600 poäng. Innehållet i dessa ämnen beskrivs i avsnitt 5.4.

De ämnen som ger ett särskilt program dess karaktär benämns som tidigare sagts karaktärsämne. För vart och ett av programmen finns programgemensamma karaktärsämnen. De programgemensamma karaktärsämnena omfattar minst 400 poäng på yrkesprogrammen. För vissa program föreslår jag en större omfattning av programgemensamma karaktärsämnen och det motiveras då i anslutning till aktuellt program.

I dag finns kursen Arbetsmiljö och säkerhet med som programgemensamt karaktärsämne på alla yrkesförberedande program. Min uppfattning är att det kunskapsområde som denna kurs täcker på något sätt bör finnas med även i de framtida yrkesprogrammen. Dels bör vissa delar som handlar om ergonomi ingå i ämnet idrott och hälsa, dels bör andra delar hanteras som egna kurser för yrkesprogrammen eller integreras i övriga ämnen och kurser. Hur detta hanteras överlämnar jag till Skolverkets fortsatta beredning.

Samtliga yrkesprogram utom Programmet för Vård och Omsorg har nationella inriktningar, som omfattar minst 300 poäng. För var

²⁴ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan kunskapsområdet naturvetenskap genom de programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

och en av inriktningarna finns inriktningsgemensamma karaktärsämnen. På något program föreslår jag att inriktningarna ska omfatta fler poäng. Skälen för detta finns då motiverade i anslutning till aktuellt program.

På samtliga nationella program finns ett utrymme som kallas programfördjupning (se vidare avsnitt 5.5). Programfördjupningen ska innehålla en fördjupning inom karaktärsämnena. Inom programfördjupningen erbjuds för de flesta yrkesprogram kurspaket som leder till en viss yrkesutgång. Yrkesutgången motsvarar det yrke för vilket eleven är anställningsbar efter genomförd gymnasieutbildning. För de flesta yrkesprogram ökar utrymmet för programdjupning jämfört med motsvarande utrymme i de nuvarande yrkesförberedande programmen. Detta ger förbättrade möjligheter att nå en yrkesutgång som gör eleven anställningsbar.

I mina programförslag har jag för yrkesprogrammen inte angett vilka ämnen och kurser jag bedömer ska fungera som programgemensamma och inriktningsgemensamma karaktärsämnen. Detta arbete anser jag ska beredas av Skolverket i samverkan med aktuella avnämare. Enligt min uppfattning ska Skolverket, utöver att bereda innehållet i karaktärsämnena och hur det ska fördelas på olika kurser, för yrkesprogrammen även bereda den slutliga poängomfattningen av de programgemensamma karaktärsämnena, de inriktningsgemensamma karaktärsämnena och programfördjupningen. Skolverket behöver också, efter samråd med avnämare från arbetslivet, ange vilka karaktärsämnen som ska få fungera som programfördjupning. Detta inkluderar de kurspaket som leder till olika yrkesutgångar.

Det individuella valet omfattar, enligt mina förslag i avsnitt 5.5, 200 poäng på alla program. För elever på yrkesprogrammen ska det alltid vara möjligt att uppnå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program. Eftersom det individuella valet omfattar 200 poäng och de tre kurser (Svenska/Svenska som andraspråk 1 och 2 samt Engelska 6) som ger grundläggande högskolebehörighet omfattar 300 poäng, kommer det på många yrkesprogram att krävas att eleverna får ett utökat program. Detta behandlar jag i avsnitt 5.3.3. För elever som så önskar kan det individuella valet också användas för ytterligare fördjupning inom karaktärsämnena eller för att läsa andra kurser som huvudmannen erbjuder.

Jag föreslår att samma programstruktur ska gälla för fristående skolor som för kommunala, dvs. även fristående skolor ska enligt mina förslag erbjuda nationella program.

När programstrukturerna för de nya yrkesprogrammen har arbetats fram har utredningen haft ett antal möten och mottagit synpunkter från intressenter med kopplingar till programmen. Bland dessa finns elever, lärare och skolledningar i utredningens fokuskommuner, organisationer, myndigheter samt avnämare som centrala yrkesnämnder eller motsvarande, branschorganisationer och andra representanter från arbetslivet. Utredningen har också haft kontakter med Skolverket och tagit del av information om de nuvarande programmen samt den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasiereformen Gy 07.

5.7.10 Behörighet och urval

I avsnitt 5.14 behandlar jag behörighet till de nya gymnasieprogram jag föreslår. Där framgår att jag vill skärpa behörighetskraven för samtliga program. För yrkesprogrammen kommer jag i korthet att föreslå att det ska krävas godkänt i minst åtta av grundskolans ämnen. Bland dessa ska svenska/svenska som andraspråk, engelska²⁵ och matematik alltid ingå.

Urval till de olika programmen behandlas också i avsnitt 5.14.

5.7.11 Yrkesexamen och högskolebehörighet

Som jag har föreslagit i avsnitt 5.6 anser jag att yrkesprogrammen ska leda till en yrkesexamen. Enligt min uppfattning bidrar en yrkesexamen till en ökad kvalitet i yrkesutbildningen. Med en yrkesexamen kommer de arbetsgivare som tar emot eleven efter slutförd gymnasieutbildning att få ett kvitto på att eleven har uppnått de krav som ställs för att hon eller han ska vara väl förberedd för yrket. I dag finns inget sådant kvalitetsbevis för yrkesutbildningen.

För att få en yrkesexamen ska eleven ha genomfört en examensuppgift som är tänkt att utvärdera gymnasieutbildningen som helhet och visa om eleven är väl förberedd för yrket eller inte. Dessutom ska eleven ha betyg på 2500 poäng (fullständigt program),

²⁵ Från behörighetskravet i engelska ska i vissa särskilda fall undantag få göras.

varav godkända betyg på lägst 2250 poäng, samt godkända betyg i Svenska/Svenska som andraspråk 1, Engelska 5, Matematik 1 och vissa karaktärsämneskurser. Jag återkommer med mina förslag gällande examen och examensuppgiften i avsnitt 5.12.

Eftersom yrkesutbildningens kvalitet ska höjas och eleverna ska nå längre i karaktärsämnena än i dag kommer en yrkesexamen inte automatiskt att ge grundläggande högskolebehörighet. I dag ska alla nationella program leda till grundläggande högskolebehörighet. I praktiken är det dock endast cirka två tredjedelar av eleverna som påbörjar ett program²⁶ som verkligen lyckas uppnå behörigheten inom tre år. Andelen för de yrkesförberedande programmen är ännu lägre. Enligt min uppfattning är det inte rimligt att en så hög andel av eleverna tvingas misslyckas med sin gymnasieutbildning. Nu är det dags att värdera yrkesutbildningen utifrån att den ger en god gymnasial utbildning för arbetslivet.

Som jag redogör för i avsnitt 5.7.9 är det dock för mig en självklarhet att alla elever som vill ska vara garanterade en möjlighet att uppnå grundläggande högskolebehörighet även på yrkesprogrammen. När det gäller särskild högskolebehörighet anser jag inte att alla elever ska vara garanterade en möjlighet att uppnå detta. Däremot kommer vissa elever på vissa yrkesprogram troligen att kunna göra val så att de uppnår särskild högskolebehörighet för vissa utbildningar.

²⁶ Exklusive individuella program.

5.7.12 Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Husbyggnad</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Träarbetare Murare Golvläggare Ställningsbyggare Glastekniker
	<i>Anläggning</i> Karaktärsämnen			Anläggnings- arbetare Vägarbetare Bergarbetare Maskinförare
	<i>Måleri</i> Karaktärsämnen			Målare
	<i>Plåtslageri</i> Karaktärsämnen			Plåtslagare
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: Husbyggnad, Anläggning, Måleri och Plåtslageri.

Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik med dess fyra inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning för ungdomar som vill arbeta inom bygg- och anläggningsbranschen som till exempel målare, plåtslagare, murare eller maskinförare. Programmet utbildar för ett tjugotal olika bygg- och anläggningsyrken.

Den av mindre och medelstora företag dominerade bygg- och anläggningsbranschen är konjunkturkänslig. Branschen bedömer dock att nuvarande mer långsiktiga bygg- och anläggningsbehov i kombination med en omfattande förnyelse av miljonprogrammets bostäder kommer att medföra en minskad konjunkturkänslighet.

Cirka 195 000 personer arbetar inom olika bygg- och anläggningsyrken på en gymnasial nivå inom branschen. För närvarande råder det balans vad gäller nyutexaminerade och en stor brist på yrkeserfarna. På lång sikt beräknas ett visst underskott av yrkesutbildade inom bygg- och anläggningssektorn. Det råder en obalans vad gäller tillgång och efterfrågan på olika yrkesgrupper inom sektorn. Det finns nu t.ex. ett överskott av träarbetare men ett underskott av väg- och anläggningsarbetare.

Genom en ökad tydlighet och ett innehåll som bättre speglar avnämarnas krav, bedömer jag att Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik kommer att bli mer attraktivt och att eleverna kommer att nå längre i sin utbildning i gymnasieskolan än de gör i dag.

Det nuvarande Byggprogrammet

Det nuvarande Byggprogrammet syftar till att ge en bred orientering om byggprocessen och att ge grundläggande kunskaper inom nybyggnad och renovering av hus och anläggningar. Byggprogrammet har cirka 13 500 elever. Unga män dominerar med

95 procent av eleverna. Cirka 40 procent av de unga männen arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken²⁷. För de unga kvinnorna finns ingen motsvarande uppgift. Knappt 2 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier²⁸.

Jag föreslår inte några större förändringar avseende inriktningen på utbildningen. I dagens Byggprogram finns dock ett antal problem som behöver hanteras i ett nytt program.

Gymnasieutbildningen ses av branscherna som en viktig inledning på en yrkesutbildning som kan leda till olika former av yrkesbevis. Kopplingen mellan gymnasieskolan och den efterföljande utbildningen är dock ofta bristfällig. De flesta branscher och yrken har fastställda riktlinjer om innehåll och omfattning i den utbildning som ska leda fram till ett yrkesbevis. Det är inte alltid så att dagens programstruktur och kursplaner stämmer överens med branschens krav, vilket gör att det kan ta onödigt lång tid för elever att få sitt yrkesbevis.

Tydliga vägar till volymmässigt mindre yrken inom bygg- och anläggningssektorn saknas i dagens programstruktur. Branschen efterlyser samtidigt större möjligheter till samverkan mellan olika utbildningar som berör varandra.

Vidare har det varit problematiskt inom vilket program yrkesutbildning för vissa yrkesområden bör ligga. Det gäller vilken gränsdragning som bör göras mellan olika ventilationsutbildningar. Det har också sedan många år tvistats om var utbildningen för anläggningsmaskinförare bäst passar in, inom Fordonsprogrammet eller inom Byggprogrammet.

²⁷ Skolverket (2002), Efter skolan, rapport 223.

²⁸ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik

I mitt arbete med ett förslag till det nya Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik ska ge en grundläggande yrkesutbildning som leder längre mot yrket än dagens utbildning

Genom mer tid till karaktärsämnen och ett antal olika programför-djupningskurspaket kan elever nå längre i sin utbildning än i dag och de olika yrkesutbildningarna inom bygg- och anläggnings-sektorn kan göras tydligare. Examensmål för programmet kommer att tas fram i samarbete med branschen där dess olika yrkes-certifieringar kan användas som en del i detta arbete. I och med att examen införs kommer kvaliteten på utbildningen att stärkas och bättre kunna anpassas till de krav som branschen ställer.

Namnfrågan har även tagits upp i utredningen och tillsammans med branscherna. Efter olika överväganden har jag slutligen stannat för ovanstående namn. På detta sätt tydliggörs att även anlägg-ningsutbildning ingår i programmet.

Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik ska vara tydligt och flexibelt

Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik föreslås ha fyra inriktningar. Inriktningarna föreslås omfatta i princip samma utbildningsområden som i dag. Fler yrkesutgångar kommer att tydliggöras i och med att olika programför-djupningspaket tas fram. Här kan de så kallade specialyrkena, exempelvis takmontör, ställ-ningsbyggare och håltagare, göras mer synliga. Det är önskvärt att utbildningsanordnare i en region samverkar kring vilka skolor som kan erbjuda vilka inriktningar och programför-djupningskurser.

*Utbildningen till anläggningsmaskinförare bör ligga inom
Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik*

Maskinförarutbildning genomfördes under nittioalet inom Fordonsprogrammet. För att tydliggöra anläggning som ett eget kompetensområde fördes inriktningen Anläggning till gymnasieskolans Byggprogram år 2000. Därmed överfördes även kurserna inom området mobila maskiner, det vill säga utbildningen till anläggningsmaskinförare. Flera kommuner har dock fortsatt att erbjuda denna utbildning inom Fordonsprogrammet. För att få tillräckligt med utrymme inom Fordonsprogrammet krävs dock att eleven använder det individuella valet, får ett utökat program eller att utbildningen specialutformas.

Det råder för närvarande brist på anläggningsmaskinförare och det är en utbildning som kan ske på gymnasial nivå. De största arbetskraftsbehoven finns inom arbete med hjullastare och grävmaskiner. B-körkort räcker för de flesta anläggningsmaskiner. Mobilkranar och följevilar kräver C-körkort. Vid transporter måste föraren även ha ett yrkesförarkompetensbevis.

Min bedömning är, efter att ha tagit upp frågan med de berörda branscherna, att anläggningsmaskinförarutbildningen bäst inordnas i Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik under inriktningen Anläggning. På så sätt kopplas maskinförarutbildningen till det inriktningsområde där eleverna rent praktiskt ska arbeta och där gemensamma kunskapsområden rimligen bör finnas. I min struktur finns utrymme för de kurser som krävs och det finns en ordning för hur branscherna kan vara med och påverka innehållet i utbildningen. Det finns dessutom inget hinder för att denna inriktning anordnas i samverkan med Programmet för Fordon och Transporter.

*Plåtslageriutbildning ska finnas på Programmet för Bygg- och
Anläggningsteknik*

Under utredningens möten med olika branscher har det framgått att det var oklart var ventilationsutbildningen bäst skulle inrymmas. Jag anser att de delar som handlar om ventilationsplåtslageri ska finnas kvar inom Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik. Övrig ventilationsutbildning inryms bäst i Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik. Närmare om

vilka kurser som passar bäst inom respektive program får avgöras genom Skolverkets arbete med de nya programmen.

5.7.13 Programmet för Djurhållning och Naturbruk

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Djurhållning</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Mjölproduktion Hästkötare Grisproduktion Djursjukvård Hundförare
	<i>Odling och gröna miljöer</i> Karaktärsämnen			Växtodlings- produktion Trädgårds- anläggning Golfbaneskötare
	<i>Skog och vatten</i> Karaktärsämnen			Jakt och viltvård Skogsvård Skogsmaskinförare Fiskodlare
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Djurhållning och Naturbruk. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår tre nationella inriktningar inom programmet: Djurhållning, Odling och gröna miljöer samt Skog och vatten.

Programmet för Djurhållning och Naturbruk med de tre inriktningar jag föreslår ger en grundläggande yrkesutbildning för ungdomar som vill arbeta med till exempel djur, odling eller skogsbruk.

Det nuvarande Naturbruksprogrammet har ökat i popularitet hos elever de senaste åren. Inom ovanstående sektorer finns en god arbetsmarknad för gymnasieutbildade personer. Insikten om att jordens resurser inte är oändliga har satt fokus på ekologiskt tänkande och miljöhänsyn när naturen brukas. Samtidigt styr beslut från EU verksamheten allt mer och det ställer krav på nya kunskaper. Medelåldern bland de yrkesverksamma inom branschen är hög och antalet nytilträdande räcker inte till för att kompensera de många pensionsavgångarna.²⁹ Jag föreslår därför en tydligare och moderniserad utbildning inom djurhållnings- och naturbruksbranscherna anpassad efter de krav som ställs i arbetslivet.

Det nuvarande Naturbruksprogrammet

Det nuvarande Naturbruksprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper inom naturbrukets olika områden. Programmet har cirka 10 700 elever. Unga kvinnor dominerar med cirka 66 procent av eleverna. Knappt 60 procent av de unga männen och cirka 22 procent av de unga kvinnorna arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken³⁰. Cirka 16 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier³¹.

Jag föreslår inte några större förändringar avseende inriktningen på utbildningen. Det finns dock ett antal problem i dagens utform-

²⁹ AMS (2007), *Var finns jobben år 2007?*, URA 2007:1.

³⁰ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

³¹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

ning som jag åtgärdar i det nya Programmet för Djurhållning och Naturbruk.

Naturbruksprogrammet har inga nationellt fastställda inriktningar men Skolverket har tagit fram förslag på olika inriktningar som många skolor använder.

Skogsbranschen anser att antalet elever inom skogsbruk är för litet med tanke på arbetskraftsbehovet och pensionsavgångarna. Det finns främst ett stort behov av skogsmaskinförare där den kommande generationsväxlingen är stor.

Allt fler skolor erbjuder smådjurs- eller hästinriktningar som inte har förankring i branschens krav. Det innebär att utbildningarna kan ha bristande kvalitet och att eleverna kan ha svårt att få arbete efter utbildningen.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Djurhållning och Naturbruk

I mitt arbete med ett förslag till det nya Programmet för Djurhållning och Naturbruk har följande överväganden aktualiserats.

Programmet ska leda till ett antal yrkesutgångar direkt efter gymnasieskolan

De olika branscherna inom området har olika certifikat, till exempel så kallade gröna kort, för olika yrken. Certifieringarna har arbetats fram av branschen för att tydliggöra vilken kompetens personen har. Examensmål för programmet kommer att tas fram i samarbete med branschen där certifieringarna kan användas. I och med mitt nya förslag om examen kommer kvaliteten på programmet att stärkas.

Programmet för Djurhållning och Naturbruk ska ha nationella inriktningar

Programmet för Djurhållning och Naturbruk föreslås ha tre inriktningar. Dessa inriktningar har tagits fram i samarbete med aktuella avnämare och branscher. Branscherna hade redan inför arbetet med den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasieförändringen

2007 (Gy 07) tagit fram och utarbetat ett gemensamt förslag till inriktningar på programmet.

Dagens Naturbruksprogram har inga nationella inriktningar vilket har gjort det otydligt. I praktiken har dock de flesta utbildningsanordnare erbjudit de olika inriktningspaket som har utarbetats av Skolverket, varför mitt förslag i denna del inte borde innebära någon större skillnad för utbildningsanordnarna.

I och med att programmet får inriktningar blir det tydligare vad utbildningen innehåller. Elever kan antas till program inklusive inriktning och frisökning blir möjlig på inriktningsnivå. Det innebär en större möjlighet för elever att komma in på den utbildning som de verkligen har intresse för.

Det kommer att finnas en flexibilitet genom att det inom programfördjupningen är möjligt att erbjuda olika fördjupningskurser. Här kan till exempel utbildningen till skogsmaskinförare lyftas fram. Liksom för alla program kommer det även att finnas möjlighet att ansöka om att få erbjuda regionala inriktningar, se avsnitt 5.10. Regional samverkan kring utbudet hos de olika utbildningsanordnarna bör ligga till grund för dimensioneringsfrågor och vilken utbildning som bör erbjudas var.

5.7.14 Programmet för EI- och Energiteknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Elteknik</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Installations-, distributions-, industrielektriker Styr- och regler- mekaniker Hissmontör Automatiserings- tekniker
	<i>Energiteknik</i> Karaktärsämnen			Driftoperatör Kraftvärmetekniker Energitekniker Vattenkraft- maskinist
	<i>Elektronik och datorteknik</i> Karaktärsämnen			Nätverkstekniker Servicetekniker kontorsmaskiner Larminstallatör Installations- och servicetekniker Tele- och elektronikreparatör
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för El- och Energiteknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår tre nationella inriktningar inom programmet: Elteknik, Energiteknik samt Elektronik- och datorteknik.
- Till Programmet för El- och Energiteknik förs delar av inriktningen Drift- och underhållsteknik från det nuvarande Energiprogrammet.

Programmet för El- och Energiteknik med dess tre inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen för ungdomar som vill arbeta med installation, drift, underhåll och reparation inom de el-, elektronik-, dator- och energitekniska områdena. Programmet kommer även att ge grundläggande kunskaper för drift och underhåll av tekniska system inom kraftindustrin.

Cirka 117 000 personer arbetar inom området el- och data-teknik. En fjärdedel är verksamma inom byggbranschen och resten är spridda över ett stort antal branscher. De arbetar med utveckling, installation, reparation och underhåll av el- och teleanläggningar samt datornät. Två tredjedelar arbetar inom yrken som kräver relevant gymnasiekompetens.

För närvarande råder brist eller stor brist på elektriker och styr- och reglertekniskt utbildade personer medan balans råder vad gäller tele- och elektronikutbildade.

Elinstallations- eller elteknikbranschen och energibranschen genomgår en omfattande omvandling och utveckling. Det pågår en snabb teknikutveckling med nya tillkommande delbranscher inom bl.a. larm, säkerhet och data. Omfattande investeringar kommer att ske inom energiproduktionen, byggproduktionen, infrastrukturen och industrins anläggningar och produktionsutrustningar vilket leder till ökat behov av arbetskraft med el- och energiteknisk kompetens.

Elprogrammet är det största yrkesförberedande programmet i dag. Energiprogrammet är det näst minsta programmet och inom det är inriktningen Drift- och underhållsteknik minst. Jag bedömer att det finns ett väl belagt behov av energiteknisk utbildning på

gymnasial nivå och att det finns starka samband mellan el- och energiteknik. Jag föreslår därför att en energiteknisk inriktning inrättas inom det nya Programmet för El- och Energiteknik.

Det nuvarande Elprogrammet och inriktningen Drift- och underhållsteknik på det nuvarande Energiprogrammet

Det nuvarande Elprogrammet syftar till att ge grundläggande kunskaper för arbete med elinstallation samt till att ge tekniska och teoretiska kunskaper inom områdena automation, datorteknik och elektronik. Programmet har fyra nationella inriktningar, i storleksordning: Elteknik, Datorteknik, Automation och Elektronik.

Inriktningarna Elteknik och Automation är i förhållande till yrkesstrukturen i arbetslivet tydliga och leder till olika yrken med yrkescertifikat som t.ex. installationselektriker, distributionselektriker och industrielektriker. Inriktningarna Datorteknik och Elektronik har dels inte denna tydlighet i förhållande till arbetslivet, dels inte i förhållande till varandra.

Elprogrammet är det största yrkesförberedande programmen med cirka 22 000 elever. Unga män dominerar med över 96 procent av eleverna. Cirka 55 procent av de unga männen arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken³². För de unga kvinnorna finns ingen motsvarande uppgift. Drygt 11 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier³³.

Det nuvarande Energiprogrammet syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för drift och underhåll av tekniska system inom kraftindustrin. Inriktningen Drift- och underhållsteknik är riktad mot kraft- och värmeteknik, vattenkraftteknik samt vatten- och miljöteknik. Inriktningen är mycket liten inom programmet.

³² Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

³³ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Mina överväganden bakom det nya Programmet för El- och Energiteknik

I mitt förslag till det nya Programmet för El- och Energiteknik har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för El- och Energiteknik ska breddas och vara ett yrkesprogram som leder till olika yrkesutgångar

Elbranschen har tidigare använt sig av olika typer av yrkescertifikat kopplat till olika inriktningar på det nuvarande Elprogrammet. Branschen har nu gått över till ett gemensamt yrkescertifikat: Elektriker, vilket är ett uttryck för att den gemensamma kvalifikationsbasen inom området har ökat. Detta medför även konsekvenser för min syn på de nuvarande inriktningarna Elteknik och Automation. Jag föreslår därför en mer sammanhållen utbildning inom dessa områden i en inriktning, Elteknik, men med flera olika yrkesutgångar.

Även den snabba utvecklingen inom elektronik och datorteknik, där områdena och kompetenskraven går in i varandra, medför att jag föreslår att de nuvarande inriktningarna Elektronik och Datorteknik förs samman i en gemensam inriktning, Elektronik- och datorteknik, men med ett antal olika yrkesutgångar.

Inriktningen Drift- och underhållsteknik inom Energiprogrammet för i dag en tynande tillvaro med ett fåtal elever. Samtidigt finns ett stort rekryteringsbehov inom energiområdet beroende både på en expansion och på pensionsavgångar. Jag bedömer, som jag tidigare nämnt, att det finns ett belagt behov av energiteknisk utbildning på gymnasial nivå och att det finns starka samband mellan el- och energiteknisk utbildning. Jag föreslår därför att delar av inriktningen Drift- och underhållsteknik inom det nuvarande Energiprogrammet inrättas som en inriktning, Energiteknik, inom det nya Programmet för El- och Energiteknik. Områden inom denna inriktning är kraft- och värmeteknik, vattenkraftteknik samt vatten- och miljöteknik. Detta förslag är i överensstämmelse med både el- och energibranschens uppfattning.

Programmet för El- och Energiteknik ska vara tydligt och flexibelt

Genom mitt förslag om de tre nationella inriktningarna på programmet bedömer jag att en nödvändig anpassning till de branschförändringar som pågår sker. Jag tar också i mitt programförslag tillvara de synergieffekter som finns mellan el- och energiområdet.

Inom områdena elteknik, energi, elektronik och datorteknik finns en mängd yrkesbeteckningar som delvis är överlappande och ibland är det svårt att förstå vilken kvalifikationsnivå yrket egentligen kräver. Beteckningen tekniker innebär t.ex. ibland krav på eftergymnasial utbildning, ibland inte. Problematiken är tydligare inom elektronik- och datorområdet än inom el- och energiområdet. När det gäller vilka yrkesutgångar som ska finnas inom de olika inriktningarna på programmet bedömer jag det kommande arbete som Skolverket tillsammans med branscherna ska genomföra som mycket viktigt. I min programstruktur finns ett omfattande utrymme för olika programfördjupningspaket. De exempel jag ger på tänkbara yrkesutgångar är just exempel, arbetet med att tydligare definiera dem återstår.

I arbetet med det nya Programmet för El- och Energiteknik bör särskilt gemensamma gränssnitt i förhållande till Programmet för Industriell teknik och Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik uppmärksammas. Detta innebär att vissa karaktärsämnen kommer att bli gemensamma för de tre programmen.

5.7.15 Programmet för Flygteknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Flygplan</i>	Karaktärs- ämneskurser enligt internationella krav som leder till en yrkesutgång.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Flygmekaniker; stora flygplan gasturbinmotorer, mindre flygplan kolvmotorer. (Kategori A1 och A2)
	<i>Helikoptrar</i>			Flygmekaniker; stora helikoptrar med gasturbinmotorer, mindre helikoptrar med kolvmotorer. (Kategori A3 och A4)
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Flygteknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår två nationella inriktningar inom programmet: Flygplan och Helikoptrar.
- Endast de skolor som har fått tillstånd enligt de internationella krav som gäller för flygmekanikerutbildning ska kunna anordna Programmet för Flygteknik.

Programmet för Flygteknik med dess två nationella inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning på mekanikernivå och leder till en yrkesexamen som är gångbar inom många länder i Europa.

Grundutbildningen av flygmekanisk underhållspersonal styrs av internationella överenskommelser. Dessa innebär att utbildningsanordnaren måste uppfylla högt ställda kvalitetskrav för att få tillstånd att utfärda utbildningsintyg med giltighet i Europa för färdigutbildade elever. Våren 2007 fanns utbildningen vid sju skolor varav fyra hade uppnått kraven för att utfärda dessa utbildningsintyg.

Inom den flygtekniska underhållssektorn är det i dag brist på utbildad personal på olika nivåer och branschen ser att behovet av utbildad personal kommer att öka. För den flygtekniska underhållssektorn inriktad mot helikoptrar är personalbristen akut. Enligt branschen sker i dag ingen utbildning av underhållspersonal med inriktning mot helikoptrar i Sverige.

Genom att inrätta Programmet för Flygteknik skapas en tydlig gymnasial yrkesutbildning för ett förhållandevis litet, men väldefinierat yrkesområde med uttalade kvalitetskrav och rekryteringsbehov.

Flygteknikerutbildningen inom det nuvarande Fordonsprogrammet

I dag är flygteknikerutbildningen en inriktning på Fordonsprogrammet. Denna inriktning är programmets minsta. I praktiken har det visat sig att det inom Fordonsprogrammet är svårt att

rymma alla de kurser som behövs för att uppfylla de internationella krav som ställs på utbildningen. Därför har utbildningen ofta erbjudits som specialutformat program. I arbetet med den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasieförändringen 2007 (Gy 07) föreslogs att den grundläggande flygteknikutbildningen skulle ske i ett specialutformat program.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Flygteknik

Utbildningen av flygmekaniker styrs av internationella krav. Det finns tydliga utbildningsvägar som börjar i gymnasieskolan där elever kan bli certifierade flygmekaniker.

Sverige har anslutit sig till European Aviation Safety Agency (EASA). Enligt EASA ska den flygtekniska grundutbildningen följa EU:s förordning på området. I förordningen regleras omfattning, innehåll och kunskapsnivåer för grundutbildning av flygteknisk personal för olika kategorier. Vidare regleras vilka krav som en utbildningsanordnare ska uppfylla för att få tilldelas utbildningstillstånd (så kallat Del 147 tillstånd). Att erhålla ett Del 147 tillstånd är en omfattande och kostnadskrävande process för utbildningsanordnaren. Utbildningstillståndet ger i sin tur utbildningsanordnaren rätt att utfärda utbildningsintyg med giltighet inom de länder som är anslutna till EASA. Ett utbildningsintyg krävs för att få arbeta som flygmekaniker.

Efter grundutbildningen finns möjlighet till eftergymnasiala studier för att få ytterligare kompetens och certifikat. En elev som i dag har gått sin grundläggande utbildning vid en gymnasieskola som inte har Del 147 tillstånd kan inte arbeta som flygmekaniker men kan dock söka vidare till eftergymnasiala studier till flygtekniker. Eleven måste i sådana fall få längre praktikperioder innan ett fullvärdigt utbildningsintyg kan utfärdas. Jag anser att alla elever som går på Programmet för Flygteknik ska få en utbildning som ger dem möjlighet att arbeta som flygmekaniker direkt efter examen.

Eleverna vid dagens gymnasiala utbildning till flygmekaniker måste samtidigt som de följer de svenska kursplanerna även följa motsvarande kurs enligt de europeiska luftfartsbestämmelserna. Med ett eget program ökar möjligheten för utbildningsanordnaren att anpassa utbildningen efter branschens krav och de internationella reglerna. Genom att det blir ett eget program kan elever

ansöka som förstahandssökande eller genom frisökning som andra-handssökande till utbildningen.

Det strukturförslag jag lägger stämmer väl överens med de synpunkter som kommit fram vid utredningens kontakter med berörda intressenter. I det kommande arbetet med programmets innehåll och definitiva utformning förutsätter jag en nära samverkan mellan bl.a. Skolverket och berörda branscher. Jag utgår ifrån att examenskraven utformas i enlighet med de internationella regler som gäller på området. Därigenom kan endast de skolor som har utbildningstillstånd erbjuda Programmet för Flygteknik.

Inriktningar

Jag föreslår två inriktningar på programmet: Flygplan och Helikoptrar. Det är möjligt att Skolverket i den närmare utformningen av innehållet i programmet kommer fram till att en annan avgränsning av inriktningarna ska göras. Närmare om vad som ska erbjudas samt poängantal inom de olika inriktningarna måste Skolverket ta fram tillsammans med branscherna utifrån de internationella krav som gäller.

5.7.16 Programmet för Fordon och Transporter

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Fordonsteknik</i> Karaktärsämnen <i>Karosseriteknik</i> Karaktärsämnen <i>Godstransporter</i> Karaktärsämnen <i>Godshantering</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Lastbils- och personbils- mekaniker Bilskadetekniker Lackeringstekniker Lasbilsförare Terminal- och lagerarbetare
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Fordon och Transporter. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: Fordonsteknik, Karosseriteknik, Godstansporter och Godshantering.

Programmet för Fordon och Transporter med dess fyra inriktningar ger en bra utbildning för ungdomar som vill arbeta som exempelvis bilmekaniker, lastbilsförare, godshanterare eller bilskadereparatör.

Inom fordons- och transportbranscherna sker en snabb utveckling. Yrket handlar i allt mindre utsträckning om bilens mekaniska del utan kommer i stället allt mer att handla om den digitala. Transporternas roll förutspås att öka i samhället och till det kommer ökad hänsyn till olika miljökrav. Allt högre krav ställs också på lagerhållning och logistiska lösningar. Branscherna styrs även av EU-krav.

Motorbranschen sysselsätter 180 000 personer varav 25 000 arbetar som fordonstekniker och transportnäringen sysselsätter över 200 000 personer. Antalet truckförare i olika branscher beräknas till knappt 100 000. Inom transportbranschen har man i dag ett underskott på arbetskraft och bristen kommer att förvärras om inte fler ungdomar än i dag utbildas.³⁴

Inom ovanstående sektorer finns en god arbetsmarknad för gymnasieutbildade personer.

Det nuvarande Fordonsprogrammet

Det nuvarande Fordonsprogrammet syftar bland annat till att utveckla grundläggande kunskaper för arbete med service och underhåll av fordon samt transporter med hjälp av fordon. Fordonsprogrammet har cirka 15 600 elever. Unga män dominerar med nästan 93 procent av eleverna. Cirka 50 procent av de unga männen och cirka 37 procent av de unga kvinnorna arbetade tre år

³⁴ Enligt siffror från branscherna.

efter utbildningen inom programmets målyrken³⁵. Drygt 1 procent gick inom tre år vidare till högskolestudier³⁶.

I dagens Fordonsprogram finns ett antal problem som behöver hanteras i ett nytt program. Utvecklingen inom branschen går snabbt och de fordon och den utrustning som finns på skolorna blir snabbt omoderna. Tydligare koppling mellan utbildningsanordnare och branscher behövs. Utbildningen bör därför ske närmare företagen där deras kunskande och utrustning kan användas. De flesta yrken inom dessa branscher har fastställda riktlinjer vad gäller innehåll och omfattning avseende utbildningen för att eleven ska kunna få ett yrkesbevis. Transportinriktningen behöver också stärkas och breddas. I praktiken har det visat sig svårt att inom programmet rymma alla de kurser som behövs för flygteknikerutbildningen.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Fordon och Transporter

I mitt förslag till det nya Programmet för Fordon och Transporter har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Fordon och Transporter ska ge en grundläggande yrkesutbildning som leder längre mot yrket än dagens utbildning

Jag anser att Programmet för Fordon och Transporter ska vara ett yrkesprogram som ska leda till anställningsbarhet i ett antal yrken direkt efter gymnasieskolan. Genom mer tid till karaktärsämnen och ett antal olika programfördjupningskurspaket kan elever nå längre i sin utbildning än i dag. Examensmål för programmet kommer att tas fram i samarbete med branschen där branschernas certifieringar kan användas som en del i detta arbete. I och med att examen införs kommer kvaliteten på utbildningen att stärkas och bättre anpassas till branschens krav.

Namnfrågan har även tagits upp i utredningen och tillsammans med branscherna. Efter olika överväganden har jag slutligen stannat för ovanstående namn. På detta sätt tydliggörs att transportutbildning ingår i programmet.

³⁵ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

³⁶ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Fler utbildningar som leder till yrkesutgångar kommer att tydliggöras i och med att olika programfördjupningspaket tas fram. Här kan även mindre yrken som till exempel rekonditionerare göras mer synliga.

Det är önskvärt att utbildningsanordnare i en region samverkar kring vilka skolor som kan erbjuda olika inriktningar och programfördjupningskurser.

Programmet för Fordon och Transporter ska vara tydligt och flexibelt

Jag föreslår att programmet ska ha fyra inriktningar som leder mot ett antal yrkesutgångar. Förslagen till inriktningar har tagits fram efter samarbete med branschen.

Inriktningen Fordonsteknik motsvarar delvis dagens inriktning Personbilsteknik men kommer att innehålla utbildning både för personbils- och lastbilmekaniker. Inriktningen Karosseriteknik motsvarar i stort sett dagens inriktning Karosseri.

Inriktningen Godstransporter innefattar delar av dagens inriktningar Transport och Maskin- och lastbilsteknik. Inriktningen kommer att innehålla utbildning till olika slags lastbilsförare. Inriktningen Godshantering innefattar utbildning i maskinell godshantering samt lager- och logistikutbildning.

Närmare om vad som ska erbjudas inom de olika inriktningarna måste Skolverket bereda tillsammans med branscherna. Det exakta poängantalet för de olika inriktningar bör avgöras i samråd med de berörda branscherna. Min uppfattning är dock att minst 300 poäng bör läggas på ämnen och kurser inom en inriktning.

Som tidigare nämnts anser jag att anläggningsmaskinförarutbildningen bäst inordnas under Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik. Det finns dock inget hinder för att denna inriktning bedrivs i samverkan med Programmet för Fordon och Transporter. Gemensamma gränssnitt i förhållande till Programmet för Bygg- och Anläggningsteknik i detta avseende bör uppmärksammas. Detta innebär att vissa karaktärsämnen kan bli gemensamma för programmen.

Utbildningen mot flygteknik får ett eget program

Jag föreslår att inriktningen Flygteknik på Fordonsprogrammet utgår. Utbildningen får ett eget program, se vidare om programmet i avsnitt 5.7.15.

5.7.17 Programmet för Handel och Administrativ service

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska /Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Handel</i> Karaktärsämnen <			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Handel och Administrativ service. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår två nationella inriktningar inom programmet: Handel och Administrativ service.

Programmet för Handel och Administrativ service med de två nationella inriktningar jag föreslår ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen inom områdena handel eller administrativ service.

Cirka 340 000 personer arbetar inom området handel. Ungefär hälften av dessa arbetar som säljare, inköpare, mäklare m.fl. och ungefär hälften som försäljare inom detaljhandel, demonstratörer m.fl. Ungefär lika många, cirka 315 000, arbetar inom området administration som administrativa assistenter, bokförings- och redovisningsassistenter, kontorssekreterare, kassapersonal m.fl. Antalet sysselsatta inom handel och administration på gymnasial kvalifikationsnivå är således betydande³⁷. På lång sikt bedöms det råda brist på personer med denna utbildningsbakgrund.³⁸

Handeln som näring expanderar med en lång period av ökande omsättning. Branschen har i stor utsträckning rekryterat från andra program än Handels- och administrationsprogrammet och enligt branschen har formella yrkeskunskaper inte varit något krav för branschens ingångsarbeten. En omsvängning håller dock på att ske eftersom en professionalisering av handelns yrken krävs bland annat på grund av ökad konkurrens. Detta medför ett ökande branschintresse för handelsutbildning inom gymnasieskolan, om vad den ska innehålla och vilka kompetenser den bör ge.

Området handel är relativt tydligt vad avser dess innehåll och olika yrken. Det är inte fallet med området administration, som finns överallt och ingenstans. Otydligheten gäller även hur utbildningen organiseras inom gymnasieskolan. Handels- och administrationsprogrammet har trots sitt namn ingen nationell administrativ inriktning. Jag har tidigare beskrivit att antalet sysselsatta med administrativa arbetsuppgifter motsvarande gymnasial nivå är

³⁷ SCB, Svenskt Yrkesregister.

³⁸ SCB (2005), *Trender och Prognoser 2005*.

betydande. Under mina möten med branscherna har det framkommit att många branscher ställt högre kvalifikationskrav än vad som faktiskt krävs för många administrativa arbeten. Jag har också, med en ökande medvetenhet om kommande sjunkande ungdomskullar och därmed färre arbetssökande, erfarit att en omorientering håller på att ske till mer realistiska kvalifikationskrav.

Jag bedömer således att det finns ett behov av gymnasial yrkesutbildning inom både handel och administration och att gymnasieutbildningen inom respektive område måste få en ökad tydlighet och ett fördjupat innehåll som motsvarar aktuella branschkrav och som leder till anställningsbarhet.

Mitt förslag innebär även att den nationella inriktningen Turism och resor inte längre finns kvar i det nya Programmet för Handel och Administrativ service. Jag föreslår här ett nytt program: Programmet för Hotell och Turism, där bl.a. utbildning motsvarande dagens inriktning Turism och resor förläggs. På detta sätt skapar jag förutsättningar för en fördjupad yrkesutbildning inom respektive område. (Se avsnitt 5.7.19 om Programmet för Hotell och Turism.)

Det nuvarande Handels- och administrationsprogrammet

Det nuvarande Handels- och administrationsprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom varuhandel och tjänsteproduktion. Programmet är det näst största yrkesförberedande programmet med knappt 17 000 elever. Unga kvinnor är i majoritet och utgör cirka 64 procent av eleverna. Inriktningen Handel och service är den största inriktningen med cirka 80 procent av eleverna. Tre år efter utbildningen arbetade cirka 40 procent av de unga kvinnorna och 38 procent av de unga männen inom programmets målyrken³⁹. Knappt 15 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högstudier⁴⁰.

Det nuvarande Handels- och administrationsprogrammet är otydligt och upplevs inte som tillräckligt attraktivt av avnämarna för att de dels ska engagera sig tillräckligt i programmets utveckling, dels se programmet som en mycket viktig rekryteringskälla till sin bransch.

³⁹ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁴⁰ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Skolverkets utvärdering av programmet⁴¹ pekade på programmet otydlighet avseende vilka yrkeskunskaper och arbetsuppgifter programmet utbildade för. Näringslivets intresse för programmet var svagt, där handeln som näringsgren markerades på ett tydligare sätt medan administrativa arbetsuppgifter lätt kunde placeras i vilken bransch som helst. Den allmänna uppfattningen bland olika personalkategorier inom skola och näringsliv var att programmet behövdes, men att en förändring och komplettering av innehållet måste ske.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Handel och Administrativ service

I mitt förslag till Programmet för Handel och Administrativ service har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Handel och Administrativ service ska vara ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen med hög attraktivitet för avnämarna

Som jag tidigare beskrivit finns det en betydande arbetsmarknad för yrkesutbildade på gymnasial nivå inom handel och administrativ service. Det finns också ett ökande intresse för gymnasial utbildning och dess innehåll, dels utifrån en pågående professionalisering inom handeln, dels utifrån en gryende medvetenhet om behovet av gymnasialt utbildade inom området administration. Jag bedömer därför att ett nationellt program för yrkesutbildning inom handel och administrativ service är väl motiverat.

Genom mitt förslag med fokusering mot handel och administrativ service och två nationella inriktningar, bedömer jag att en högre grad av fördjupning inom respektive yrkesområde kan uppnås. Därmed ökar även förutsättningarna för ett större engagemang från avnämarna.

I dag leder många program, särskilt program som väljs av många pojkar, till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. Jag anser att även program som förmodligen kommer att väljas av många

⁴¹ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport 187.

flickor, t.ex. Programmet för Handel och Administrativ service, ska leda till yrkesutgångar direkt efter gymnasieskolan.

Programmet för Handel och Administrativ Service ska vara tydligt och flexibelt

Jag föreslår att Programmet för Handel och Administrativ service ska ha två inriktningar: inriktningen Handel som nu ligger inom Handels- och administrationsprogrammet samt inriktningen Administrativ service vars innehåll nu till en del finns inom Handels- och administrationsprogrammet, dock utan en egen nationell inriktning.

Inriktningen Handel har en tydligare branschstruktur och en tydligare och mer enhetlig branschorganisering än inriktningen Administrativ service. Avseende Administrativ service finns avnämare inom många olika branscher och organisationer. Jag bedömer det som mycket viktigt att Skolverket bygger upp ett brett och representativt avnämnätverk så att även den administrativa inriktningen får en sådan utformning och ett sådant djup att utbildningen framstår som attraktiv och leder till anställningsbarhet inom området.

Jag anser också att det finns sådana gemensamma ämnesområden mellan handel och administration att positiva synergieffekter erhålls genom mitt förslag, samtidigt som respektive inriktning kan erhålla nödvändig bredd och djup.

Mitt förslag om Programmet för Handel och Administrativ service hör samman med och betingas delvis av mina förslag till utformning av Programmet för Hotell och Turism samt Programmet för Restaurang och Livsmedel (se avsnitt 5.7.19, respektive avsnitt 5.7.22). Den gemensamma nämnaren är att mina förslag till ny utformning av de tre programmen skapar ett mer enhetligt programinnehåll vilket möjliggör en högre grad av programfördjupning än vad som nu är möjligt.

5.7.18 Programmet för Hantverk

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar		
Gymnasie- gemensamma ämnen 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Frisör</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Frisör		
	<i>Skrädderi</i> Karaktärsämnen			Skräddare		
	<i>Finsnickeri</i> Karaktärsämnen			Möbelsnickare Inredningssnickare		
	<i>Florist</i> Karaktärsämnen			Florist		
	<i>Hantverk</i> Karaktärsämnen			Skomakare Silversmed Tapetserare m.fl.		
	Examensuppgift 100 p					

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Hantverk. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fem nationella inriktningar inom programmet: Frisör, Skrädderi, Finsnickeri, Florist och Hantverk.

Programmet för Hantverk med dess fem inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning för ungdomar som vill arbeta inom ett hantverksyrke.

Det nuvarande Hantverksprogrammet är ett av de minsta programmen men det förvaltar ett viktigt kulturarv. Det nya programmetns kärna kommer, liksom i dag, att vara en hantverkskultur som är viktig att upprätthålla och vidareutveckla. Enligt branschföreträdare finns det fler än 300 hantverksyrken med olika traditioner och behov. I dag finns det till exempel möjlighet att ta gesällbrev i 75 yrken. Flera mycket små hantverksyrken håller dock på att dö ut i takt med att de få personer som kan hantverket slutar. Inom många hantverksyrken finns en god arbetsmarknad för gymnasieutbildade personer.

Det nuvarande Hantverksprogrammet

Det nuvarande Hantverksprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom olika hantverksområden för produktion, reparation och service. Hantverksprogrammet har cirka 8 300 elever. Unga kvinnor dominerar med cirka 84 procent av eleverna. Tre år efter utbildningen arbetade cirka 42 procent av de unga kvinnorna och cirka 28 procent av de unga männen inom programmets målyrken⁴². Nästan 11,5 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högstskolestudier⁴³.

Dagens Hantverksprogram fungerar i många delar bra. Inom Hantverksprogrammet finns det öppna kursplaner det vill säga samma kursplan kan användas för olika hantverk. Dessa har fungerat väl och kan anpassas till de olika hantverkens möjligheter

⁴² Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁴³ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

och krav. Det finns dock några problem som behöver hanteras i ett nytt program.

Dagens program har inga nationella inriktningar vilket bland annat gör att programmet är otydligt och att elever vid intagningen inte kan söka sig till den inriktning de önskar. Detta har dock lösts i praktiken, åtminstone av storstadskommunerna, genom intagningsförfarandet där eleverna tillåts söka skola och lokal inriktning.

Enligt företrädare för branscherna utbildas det för många frisörer och florister. Man är också orolig för kvaliteten på dessa utbildningar och det är svårt att få fram relevanta APU-platser för eleverna.

Branscherna har även pekat på diskrepanserna mellan programmens/kursernas mål och de krav som ställs av respektive bransch för att eleven ska kunna få ett yrkesbevis. Mer tid behöver läggas på karaktärsämnen så att eleven kommer längre i sin yrkesutbildning.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Hantverk

I mitt förslag till det nya Programmet för Hantverk har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Hantverk ska ha nationella inriktningar

Jag anser att Programmet för Hantverk ska ha fyra yrkesbestämda inriktningar och en öppen inriktning som kan leda mot ett antal olika yrkesutgångar. Jag har valt de hantverksområden som är störst som inriktningar. Detta medför att programmet blir tydligare, att elever kan antas till program inklusive inriktning och att frisökning blir möjlig på inriktningsnivå. Inriktningen Hantverk är öppen mot olika mindre hantverk på det sätt som hela Hantverksprogrammet fungerar i dag.

Genom mer tid till karaktärsämnen och ett antal olika programfördjupningskurspaket mot olika hantverksyrken kan elever nå längre i sin utbildning än i dag. Examensmål för programmet kommer att tas fram i samarbete med branscherna där deras gesällbrev eller andra yrkesbevis kan användas som en del i detta arbete. I och med att examen införs kommer kvaliteten på utbildningen att stärkas och bättre anpassas till branschens krav.

Det är önskvärt att utbildningsanordnare i en region samverkar kring vilka skolor som kan erbjuda vilka inriktningar, programför-djupningar och yrkesutgångar mot olika yrken.

En mycket god kvalitet på det arbetsplatsförlagda lärandet krävs

På Programmet för Hantverk är det mycket viktigt att eleverna får en relevant plats för sitt arbetsplatsförlagda lärande. Många elever är ute på en arbetsplats under stora delar av sin utbildning. Här måste man även uppmärksamma gränsdragningsfrågan mellan skol-förlagd yrkesutbildning och gymnasial lärlingsutbildning.

Jag har föreslagit att de utbildningsanordnare som inte kan erbjuda relevanta APL-platser inte ska få anordna programmet. Med detta hoppas jag även till viss del lösa problemen med att det i dag erbjuds för många platser inom vissa inriktningar på dagens Hantverksprogram.

5.7.19 Programmet för Hotell och Turism

Gemensamt 600 p + 500 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 800 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska /Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 500 p	<i>Hotell</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Hotellreceptionist Husfru
	<i>Konferens, event och värdskap</i> Karaktärsämnen			Konferensvärd Konferensassistent Mässvärd Eventvärd Eventassistent
	<i>Resor och turism</i> Karaktärsämnen			Resebyråarbete t.ex. resesäljare Turistbyråarbete Reseledarassistent Guide
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Hotell och Turism. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår tre nationella inriktningar inom programmet: Hotell, Resor och turism samt Konferens, event och värdskap.
- Till det nya programmet har förts utbildning motsvarande inriktningen Hotell inom det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet samt inriktningen Turism och resor inom det nuvarande Handels- och administrationsprogrammet.

Programmet för Hotell och Turism med de tre nationella inriktningar jag föreslår ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen inom områdena hotell, resor, turism, konferens, event och värdskap. Det är ett program för arbete inom olika områden inom den växande turist- och besöksnäringen.

Turism kan definieras som människors aktivitet när de för en kortare tid reser till och vistas på platser utanför sin vanliga omgivning för fritid, affärer eller andra syften. Totalt fanns cirka 138 000 heltidsarbeten inom näringen 2005. Turistnäringen är en av Sveriges snabbast växande näringar.

Utifrån definitionen omfattar turistnäringen delar av varuhandeln, restaurang- och transportnäringarna samt hela hotellnäringen. Det innebär att när jag här talar om turistnäringen i samband med mitt förslag om det nya Programmet för Hotell och Turism så måste avgränsningar göras. De delar av turistnäringen som hör till varuhandeln, restaurangnäringen och transportnäringen exkluderas i resonemangen om detta program. Det som då återstår är områden som hotell, konferens, event, upplevelseindustri, resebyråer, turistbyråer, resor och guidning. I denna snävare bemärkelse är minst 30 000 personer i dag sysselsatta inom dessa områden. Sannolikt är gruppen större eftersom arbete inom turistnäringen döljs och redovisas under andra rubriker i statistiken.

I nuvarande programstruktur ligger utbildning med turismanknytning inom flera olika program. Inom eftergymnasial yrkes-

utbildning, kvalificerad yrkesutbildning (KY), finns drygt ett fyrtiotal mycket diversifierade utbildningar inom turismområdet.

I det s.k. Framtidsprogrammet⁴⁴ för rese- och turismindustrin, som togs fram i samarbete mellan Näringsdepartementet och rese- och turismindustrin 2001, beskrivs utbudet av utbildningar inom området som splittrat och utan gemensam styrning och att utbildningarna ofta inte svarar mot företagets behov.

Även enligt min uppfattning är i dag turismutbildning inom gymnasieskolan splittrad på för många program. Det är till men för både utbildningsområdets attraktivitet och möjligheterna att skapa utbildningar inom turismsektorn av en sådan kvalitet att de ger en tillräcklig grund för anställningsbarhet. Turismnäringen har genomgått en stark expansion och har fått en sådan ökande betydelse att den gymnasiala turismutbildningen måste organiseras på ett sätt som motsvarar denna utveckling.

Den nuvarande hotell- och turismutbildningen inom gymnasieskolan

Det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom hotellverksamhet. Inriktningen Hotell har endast drygt 12 procent av eleverna. Det nuvarande Handels- och administrationsprogrammets inriktning mot Turism och resor syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom varuhandel och tjänsteproduktion. Inriktningen har knappt 17 procent av eleverna.

Skolverkets utvärdering av Hotell- och restaurangprogrammet⁴⁵ visade att eleverna inom inriktningen Hotell sällan delade restaurangelevernas matintresse och att de gemensamma kurserna var föga anpassade till hotellinriktningen. Hotelldelen förde en ganska undanskymd roll inom programmet. Enligt en nyligen genomförd branschenkät anser branschen att matlagningen inom hotellinriktningen har för stor vikt i relation till dess betydelse för yrkesverksamma inom hotellområdet och man rekommenderar därför neddragningar på denna del för hotelleleverna.

Kursen Turism är gemensam kurs dels för de nämnda programmen men också för det nuvarande Barn- och fritids-

⁴⁴ *Framtidsprogrammet – Strategier för tillväxt i den svenska rese- och turistindustrin.*

⁴⁵ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport 187.

programmet. Även inom det nuvarande Naturbruksprogrammet finns de valbara kurserna Turism och Naturturism som används i samband med profileringar mot naturturism inom det programmet.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Hotell och Turism

I mitt förslag till Programmet för Hotell och Turism har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Hotell och Turism ska vara ett yrkesprogram som tydliggör och ger en fördjupad utbildning inom turistnäringen

Genom att Programmet för Hotell och Turism blir ett eget program markeras den växande betydelsen av turistnäringen och samtidigt lyfts viktiga yrkesområden i näringen upp och tydliggörs, vilket enligt min bedömning kommer att öka attraktiviteten och intresset för dessa. Områden som reception, värdskap, event och konferens samt områden som turistinformation, researrangemang, reseledning och guidning, har mer gemensamt än hotell och restaurang å ena sidan och turism, resor och handel å andra sidan. De olika inriktningarna inom Programmet för Hotell och Turism kommer enligt min bedömning att ge förutsättningar för en mer fördjupad och kvalificerad yrkesutbildning inom de aktuella områdena.

Mitt förslag om Programmet för Hotell och Turism hör samman med och betingas delvis av mina förslag till utformning av Programmet för Restaurang och Livsmedel samt Programmet för Handel och Administrativ service (se avsnitt 5.7.22, respektive avsnitt 5.7.17). Den gemensamma nämnaren är att mina förslag till ny utformning av de tre programmen skapar ett mer enhetligt programinnehåll vilket möjliggör en högre grad av programfördjupning än vad som nu är möjlig.

Programmet för Hotell och Turism ska ha tydliga inriktningar

Jag föreslår att Programmet för Hotell och Turism ska ha tre inriktningar. Inriktningen Hotell, inriktningen Turism och resor samt inriktningen Konferens, event och värdskap. Den sista

inriktningen är ny och har föreslagits av branschen. Den tydliggör en växande sektor inom turistnäringen. En snabb branschutveckling har medfört nya koncept med behov av nya konstellationer av yrkeskunskaper som ännu inte finns kodifierade som olika tydliga yrken och yrkeskrav. Här ser jag en särskilt viktig uppgift för Skolverket och berörda branscher bl.a. när det gäller att fastställa inriktningens innehåll och vart den ska leda.

Kommentarer till den nya programstrukturen

Jag har föreslagit en större poängomfattning, än det minimum som anges för de flesta övriga yrkesprogram, av de programgemensamma karaktärsämnena för detta program. Jag vill här särskilt framhålla vikten av språkkunskaper inom turismområdet. Den föreslagna poängomfattningen för de programgemensamma karaktärsämnena är dock preliminär och dess definitiva omfattning och innehåll måste bestämmas av Skolverket i arbetet med det nya programmet.

5.7.20 Programmet för Industriell teknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska /Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Maskinteknik</i> Karaktärsämnen <i>Processteknik</i> Karaktärsämnen <i>Underhållsteknik</i> Karaktärsämnen <i>Plåt- och svetsteknik</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Maskinoperatör – CNC – övr. verkstads- maskiner Maskinmontör Processoperatör – kemiteknik – metallteknik – träteknik – tryckeriteknik – livsmedelsteknik – gruvteknik – pappers- och pappersmasse- teknik – m.m. Maskinreparatör Underhållsarbete inom – hydraulik – pneumatik – mekanik – mekatronik – mm. Svetsare Grovplåtslagare
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Industriell teknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: Maskinteknik, Processteknik, Underhållsteknik samt Plåt- och svetsteknik.
- Till Programmet för Industriell teknik förs områdena tryckteknik från det nuvarande Medieprogrammet och industriell livsmedelsproduktion från det nuvarande Livsmedelsprogrammet.

Programmet för Industriell teknik med dess fyra inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen inom valt område för de ungdomar som vill arbeta inom modern industri-teknisk produktion.

Närmare 330 000 personer arbetar med industriteknisk produktion⁴⁶ inom en stor mängd yrken som kräver utbildning på gymnasial nivå. Det råder brist på bl.a. CNC/NC-operatörer, processoperatörer, svetsare och plåtslagare⁴⁷. Trots att antalet industrianställda genom effektivare produktion har minskat, bedöms en vikande tillgång på utbildade kunna medföra en brist-situation⁴⁸.

Enligt svensk industri ställer yrkesarbete inom den industri-tekniska sektorn höga krav på yrkeskunskaper. Gymnasieprogram-men måste uppdateras och få ett aktuellt innehåll som motsvarar industrins behov, något som man anser inte är fallet i dag⁴⁹.

Genom en ökad tydlighet av vad programmet syftar till, infö-rande av nationella inriktningar och ett kommande innehåll som bättre speglar avnämarnas krav, bedömer jag att Programmet för Industriell teknik kommer att öka attraktiviteten för och målupp-fyllelsen i industriteknisk utbildning inom gymnasieskolan.

⁴⁶ SCB, Yrkesregistret.

⁴⁷ AMS (2007), *Var finns jobben 2007?*, URA 2007:1.

⁴⁸ SCB (2005), *Trender och prognoser 2005*.

⁴⁹ Svenskt Näringsliv/KK-stiftelsen (2006), *Företagens kompetensbehov – En utmaning för Sverige*.

Det nuvarande Industriprogrammet

Det nuvarande Industriprogrammet syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom såväl industriell produktion som andra områden av arbetslivet där kompetens för tillverkning, underhåll och service efterfrågas. Programmet har cirka 8 700 elever och unga män dominerar med nästan 90 procent av eleverna. Tre år efter utbildningen arbetade knappt 60 procent av de unga männen och cirka 24 procent av de unga kvinnorna inom programmet målyrken⁵⁰. Drygt 3 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier⁵¹.

Det nuvarande Industriprogrammet har inga nationella inriktningar. En lokal inriktning inom Industriprogrammet omfattande minst 400 poäng är riksrekryterande. För närvarande finns det cirka 160 lokala inriktningar inom de kommunala skolorna. Inom fristående skolor finns det cirka 40 inriktningar. Frånvaron av nationella inriktningar och de därav uppkomna extremt många lokala inriktningarna, medför att dagens Industriprogram är otydligt och svårt att överblicka. De många lokala inriktningarna kan grupperas efter sitt huvudsakliga innehåll bl.a. skärande bearbetning, CNC-teknik, plåt och svets, träteknik, underhåll, verktygsteknik samt processteknik.

Ett motiv som anfördes när de nationella inriktningarna på programmet togs bort i den gymnasieförändring som genomfördes 2000 var att utan nationella inriktningar uppnåddes den flexibilitet som var nödvändig för att kunna utforma programinnehållet i samverkan med den lokala industrin. En väl utvecklad lokal och regional samverkan har visat sig vara avgörande för ett framgångsrikt Industriprogram. Det finns även drygt femtio specialutformade program med anknytning till Industriprogrammet. En del utbildningsanordnare, bland annat de så kallade industri-gymnasierna, erbjuder gymnasieutbildningar omfattande upp till 3 400 poäng.

Jag bedömer att möjligheten till en flexibel utformning av programmet utifrån lokal och regional samverkan mycket väl kan förenas med de nationella inriktningar jag föreslår och det sätt på vilket de är uppbyggda. Tydlighet och flexibilitet står i det här fallet inte i motsättning till varandra.

⁵⁰ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁵¹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Måluppfyllelsen för dagens Industriprogram är otillfredsställande. Endast 60 procent av eleverna får slutbetyg och 40 procent uppnår grundläggande högskolebehörighet.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Industriell teknik

I mitt förslag till Programmet för Industriell teknik har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Industriell teknik ska vara ett yrkesprogram som ger en grundläggande yrkesutbildning

Min utgångspunkt är, som jag tidigare har beskrivit, att ett program ska vara antingen högskoleförberedande eller yrkesinriktat. En annan utgångspunkt är att yrkesutbildningen ska ligga på en gymnasial nivå, dvs. en grundläggande yrkesutbildning klart definierad i förhållande till eftergymnasial yrkesutbildning.

Utifrån dessa överväganden anser jag att Programmet för Industriell teknik ska vara ett yrkesprogram som ska leda till ett antal yrkesutgångar vilkas innehåll och nivå gör eleverna anställningsbara direkt efter en yrkesexamen. En elev som har fullföljt programmet ska kunna få arbete som t.ex. maskinoperatör, processoperatör, svetsare, grovplåtslagare eller inom sådana industri-tekniska områden som montering, ytbehandling, reparation och underhåll.

När det gäller frågan om programnamn har det funnits en önskan från avnämarna att få med ordet teknik. Namnet Industriprogrammet har närmast ansetts som en belastning eftersom det ger associationer utifrån en förlegad syn på vad ett modernt industriarbete innebär. Det namn jag föreslår: Programmet för Industriell teknik, fångar både vilken bransch det är fråga om och ger en indikation om att industriarbeten i dag är tekniskt avancerade yrken.

Programmet för Industriell teknik ska vara tydligt och flexibelt

De branschkontakter utredningen har haft ger ingen enhetlig bild av om nationella inriktningar på programmet är lämpligt eller inte. En del anser att de lokala behoven varierar så mycket att nationella inriktningar riskerar att hindra den lokala flexibilitet man anser nödvändig. Andra förespråkar nationella inriktningar för att man vill tydliggöra sin bransch som man inte anser kommer fram tillräckligt i dag.

Det nuvarande Industriprogrammet med sina många lokala inriktningar, där inriktningar med samma namn dessutom kan ha olika innehåll, medför enligt min uppfattning bl.a. en informationsproblematik, både ur elevernas och ur avnämarnas synvinkel. De nationella inriktningar jag föreslår utgår dels från en tydlig gruppering av de förekommande lokala inriktningarna, dels från den yrkesstruktur som nu existerar. Detta kombinerat med yrkesexamen ger en helt annan tydlighet av programmets innehåll och vad det kan leda till.

Inom den struktur jag föreslår för programmet finns en stor flexibilitet att tillsammans med lokal och regional industri utforma inriktningen utifrån de förutsättningar och behov som föreligger.

Programmet för Industriell teknik ska ha nationella inriktningar

Mot bakgrund av ovanstående resonemang föreslår jag att Programmet för Industriell teknik ska ha fyra nationella inriktningar: Maskinteknik, Processteknik, Underhållsteknik samt Plåt- och svetsteknik. De föreslagna inriktningarna grundar sig på och sammanfattar de lokala inriktningar som nu förekommer samt hur yrkesstrukturen på den nivå som motsvarar gymnasial yrkesutbildning inom industriområdet ser ut. Enligt min bedömning medger den utformning jag föreslår den nödvändiga lokala och regionala anpassning som krävs för att Programmet för Industriell teknik ska fungera väl samtidigt som det får den tydlighet om innehåll och om vart det leder som saknas i dag.

Programmet för Industriell teknik ska breddas

Utbildning för två industriella områden, det tryckeritekniska och den industriella livsmedelsproduktionen, föreslår jag flyttas till det nya Programmet för Industriell teknik. Utbildning för tryckeriteknik ligger för närvarande inom Medieprogrammet och utbildning för industriell livsmedelsproduktion ligger inom Livsmedelsprogrammet. I bägge fallen är det fråga om utbildning för industri teknisk produktion som naturligen bör ske inom Programmet för Industriell teknik.

Kommentarer till ämnesfrågor och gränsdragningsfrågor

När det gäller Programmet för Industriell teknik bör särskilt gemensamma gränssnitt i förhållande till Programmet för El- och Energiteknik uppmärksammas. Detta innebär att vissa karaktärsämnen kommer att bli gemensamma för de bägge programmen.

Karaktärsämnena inom det nuvarande Industriprogrammet organiseras utifrån olika kriterier. Det handlar om mer specifika kriterier utifrån vilket material som bearbetas, vilken bransch det är fråga om eller vilken teknik som används i bearbetningen. Det handlar också om mer generella kriterier som produktionsteknik eller underhållsteknik. Enligt min bedömning bör Skolverket i sitt kommande arbete med karaktärsämnena och kurser konstruera dessa på ett sådant sätt att de inte hänvisar till något speciellt material, någon speciell teknik eller bransch. Industriområdet är så diversifierat och sammansatt att kurserna måste vara tillämpningsbara oavsett industribransch.

5.7.21 Programmet för Ledarskap och Friskvård

Gemensamt 600 p + 900 p	Inriktningar 500 p	Programfördjupning minimum 200 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 900 p	<i>Pedagogiskt arbete med barn och unga</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Barnskötare Elevassistent
	<i>Socialt arbete</i> Karaktärsämnen			Personlig assistent
	<i>Fritidsverksamhet</i> Karaktärsämnen			Fritidsassistent
	<i>Idrott, hälsa och friskvård</i> Karaktärsämnen			Idrottsassistent
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Ledarskap och Friskvård. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: Pedagogiskt arbete med barn och unga, Socialt arbete, Fritidsverksamhet samt Idrott, hälsa och friskvård.

Programmet för Ledarskap och Friskvård med dess fyra inriktningar ger en bra utbildning för ungdomar som vill arbeta som exempelvis barnskötare, elevassistent, personlig assistent, fritidsassistent eller idrottsassistent.

Under den närmaste tioårsperioden kommer barnkullarna att öka varför en bristsituation när det gäller personal som på olika sätt vill arbeta med barn kommer att uppstå. Under samma period kommer en mycket stor del av den nu yrkesverksamma befolkningen att gå i pension. Dessa pensionärer har bättre hälsa och bättre ekonomi än någon tidigare generation, och kommer att efterfråga möjligheter till ett aktivt liv och friskvårdsaktiviteter.

Fritids- och idrottsledare har också ett viktigt arbete för att få människor i alla åldrar att förstå och uppskatta värdet av motion och idrott.

Inom alla dessa ovanstående sektorer finns en arbetsmarknad för gymnasieutbildade personer.

Det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet

Det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för arbete med människor i alla åldrar inom pedagogiska och sociala yrkesområden samt inom kultur- och fritidssektorn. Barn- och fritidsprogrammet är det fjärde största yrkesförberedande programmet med cirka 16 400 elever. Unga kvinnor dominerar med cirka 73 procent av eleverna. Tre år efter utbildningen arbetade knappt 30 procent av de unga kvinnorna och en något mindre andel av de unga männen inom

programmets målyrken⁵². Knappt 23 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier⁵³.

I det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet finns det problem som jag löser i mitt förslag till ett nytt program. Dagens program leder inte till några yrkesutgångar direkt efter gymnasieskolan. Som anges ovan väljer drygt var femte elev att studera vidare på högskola eller universitet efter gymnasieutbildningen. Att denna andel är så hög kan bland annat bero på att eleverna inte kommer tillräckligt långt i sin utbildning så att de kan börja arbeta efter avslutade studier.

Ett annat problem är att det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet har ett namn som antyder att programmet uteslutande handlar om arbete med barn, när det egentligen handlar om arbete med människor i alla åldrar. Dessutom är könsfördelningen på dagens program sned, vilket också anges ovan.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Ledarskap och Friskvård

I mitt förslag till det nya Programmet för Ledarskap och Friskvård har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Ledarskap och Friskvård ska vara ett yrkesprogram

Jag anser att Programmet för Ledarskap och Friskvård ska vara ett yrkesprogram som ska leda till ett antal yrkesutgångar direkt efter gymnasieskolan. Det ska vara tydligt vilka yrken det nya programmet leder mot och avnämarna ska veta vad eleverna har för kunskaper med sig från utbildningen.

I dag leder många program, särskilt program som väljs av många pojkar, till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. Jag anser att även program som förmodligen kommer att ha en jämn könsfördelning eller en majoritet flickor, t.ex. Programmet för Ledarskap och Friskvård, ska leda till yrkesutgångar direkt efter gymnasieskolan.

Med mitt förslag till det nya Programmet för Ledarskap och Friskvård vill jag markera att de yrkesområden som programmet

⁵²Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁵³ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

leder mot är kvalificerade och kräver utbildad personal. Dessutom kommer det att finnas ett stort arbetsmarknadsbehov av gymnasieutbildade personer inom t.ex. förskolan och den sociala omsorgen.

Programmet för Ledarskap och Friskvård ska breddas jämfört med det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet

Min uppfattning är att det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet behöver breddas. Jag anser att den sociala aspekt som finns i programmet ska synliggöras och att hälso- och friskvårdsaspekten ska förstärkas. Jag anser också att det behöver tydliggöras att det nya programmet behandlar arbete med människor i alla åldrar och inte bara med barn. Denna uppfattning har även framkommit i utredningens kontakter med olika intressenter.

I detta sammanhang har jag övervägt olika namnförslag på programmet. Jag har beslutat mig för Programmet för Ledarskap och Friskvård. Namnet har tagits fram i samarbete med programmets intressenter.

Programmet för Ledarskap och Friskvård ska attrahera såväl pojkar som flickor

Min bedömning är att det nya programmet, med en tydliggjord social inriktning och en ny inriktning mot idrott, hälsa och friskvård, kommer att intressera såväl pojkar som flickor.

Programmet för Ledarskap och Friskvård ska ha fyra inriktningar

Inriktningarna Pedagogiskt arbete med barn och unga samt Socialt arbete kan sägas vara en tudelning av dagens inriktning Pedagogisk och social verksamhet inom det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet. Som jag tidigare har nämnt beror detta på att jag vill synliggöra programmets sociala aspekt.

Inriktningen Fritidsverksamhet har sin motsvarighet i dagens inriktning Fritid. Den nya inriktningen leder till yrkesutgången fritidsassistent. En fritidsassistent kan t.ex. arbeta inom arenor, idrottsplatser, simhallar och friluftsverksamheter samt som aktivitetsledare.

Dessutom har en fjärde, ny inriktning – Idrott, hälsa och friskvård – tillkommit på Programmet för Ledarskap och Friskvård. Som jag tidigare har nämnt bedömer jag att dessa aspekter behöver förstärkas inom gymnasieskolan. Inriktningen leder till yrkesutgången idrottsassistent. En idrottsassistent kan t.ex. arbeta med olika yrken inom friskvård och hälsa, som massageterapeut och instruktör på bl.a. gym och spa. I dag ligger dessa yrken utanför gymnasieskolans yrkesutbildning. Av utredningens avnämarmarkontakter har det dock framkommit att dessa yrken bör vara möjliga att utbilda sig till inom gymnasieskolan. Avnämarna har ansett att eleverna är väl förberedda för dessa yrken genom det programgemensamma innehållet och möjligheten till specialisering inom inriktningen.

Samtliga inriktningar föreslås omfatta 500 poäng till skillnad från det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet där inriktningarna omfattar 300 poäng. Denna fördjupning av inriktningarna bedömer jag som viktig för att utbildningen ska leda till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. Varje inriktning motsvaras i princip av en eller två yrkesutgångar varför den mesta poängen behöver läggas inom inriktningen i stället för på programfördjupningskurser.

Kommentarer till den nya programstrukturen

Jag bedömer att de programgemensamma karaktärsämnena behöver omfatta uppåt 900 poäng. Det har framkommit i mina kontakter med intressenter att de anser att det är viktigt med ett stort programgemensamt innehåll. Vilka kurser som fastställs som programgemensamma karaktärsämnen och med vilken poängomfattning blir en fråga för Skolverket, i samråd med programmets intressenter, i den fortsatta beredningen.

5.7.22 Programmet för Restaurang och Livsmedel

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Restaurang- och måltidsservice</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Kock Kallskänka Servering
	<i>Bageri och konditori</i> Karaktärsämnen			Bagare Konditor
	<i>Kött och charkuteri</i> Karaktärsämnen			Charkuterist Butiksstyckare
	<i>Delikatess, färsvaror och catering</i> Karaktärsämnen			Arbete inom delikatess, färsvaruhandel och catering
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Restaurang och Livsmedel. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: Restaurang- och måltidsservice, Bageri och konditori, Kött och charkuteri samt Delikatess, färskvaror och catering.
- Jag föreslår att det nuvarande Livsmedelsprogrammet läggs ned.

Programmet för Restaurang och Livsmedel med de fyra nationella inriktningar jag föreslår ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen inom områdena restaurang, bageri och konditori, kött- och charkuteri samt delikatess, färskvaror och catering. Det är ett program för hantverksmässig beredning, tillagning, hantering, servering och försäljning av mat i olika former.

Cirka 100 000 personer arbetar som kockar, hovmästare, servitörer och köks- och restaurangbiträden⁵⁴. För närvarande råder det balans mellan tillgång och efterfrågan på nyutexaminerad personal inom området. Däremot är det brist på yrkeserfaren personal. Sedan ett par år tillbaka har efterfrågan ökat och den bedöms öka ännu mer de närmsta åren⁵⁵. På lång sikt bedöms en balans uppnås⁵⁶.

Mitt förslag till Programmet för Restaurang och Livsmedel innebär att det nuvarande Livsmedelsprogrammet läggs ned. De delar av Livsmedelsprogrammet som har hanterat industriell livsmedelsproduktion förs över till inriktningen Process inom det nya Programmet för Industriell teknik. Återstående delar av Livsmedelsprogrammet, dvs. bageri, konditori, färskvaror och charkuteri läggs inom det nya Programmet för Restaurang och Livsmedel.

Mitt förslag innebär även att inriktningen Hotell på det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet läggs inom det nya Programmet för Hotell och Turism (se avsnitt 5.7.19).

⁵⁴ SCB, Svenskt Yrkesregister.

⁵⁵ AMS (2007), *Var finns jobben 2007?*, URA 2007:1.

⁵⁶ SCB (2005), *Trender och Prognoser 2005*.

Det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet samt Livsmedelsprogrammet

Det nuvarande Hotell- och restaurangprogrammet syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom hotell- och restaurangverksamhet. Hotell- och restaurangprogrammet med sina drygt 16 000 elever är det femte största av de yrkesförberedande programmen. Inriktningen Restaurang- och måltidsservice dominerar med cirka 82 procent av eleverna. Unga kvinnor är i majoritet på programmet och utgör 63 procent av eleverna. Cirka 48 procent av de unga kvinnorna och en något lägre andel av de unga männen arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken⁵⁷. Knappt 7 procent av eleverna gick inom tre år vidare till högskolestudier⁵⁸.

Det nuvarande Livsmedelsprogrammet syftar bl.a. till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom livsmedelsindustri, detaljhandel och närallgigande områden samt till att ge en bred bas för arbete inom hela livsmedelsområdet. Livsmedelsprogrammet är det minsta nationella programmet med knappt 1 800 elever. Unga kvinnor dominerar och utgör 72 procent av eleverna på programmet. Hälften av de unga männen och cirka 37 procent av de unga kvinnorna arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken⁵⁹. Drygt 5 procent gick inom tre år vidare till högskolestudier⁶⁰. Programmet har inga nationella inriktningar. Lokala inriktningar som omfattar mer än 400 poäng är riksrekryterande. De vanligaste lokala inriktningarna i fallande storleksordning är bageri, konditori, charkuteri, färskvaror och delikatess. Det som bland annat är problematiskt med nuvarande utformning av Livsmedelsprogrammet är att det inte uppfattas som attraktivt.

Skolverkets utvärdering av Livsmedelsprogrammet⁶¹ pekar på en utveckling där en tidigare stark anknytning till industriell storskalig livsmedelsprocess försvagats och programmet mer orienterats mot en hantverksmässigt inriktad småskalig produktion.

⁵⁷ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁵⁸ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁵⁹ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁶⁰ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

⁶¹ Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys*, rapport 147.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Restaurang och Livsmedel

I mitt förslag till Programmet för Restaurang och Livsmedel har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Restaurang och Livsmedel ska vara ett yrkesprogram som samlar hantverksmässig beredning, tillagning, hantering, servering och försäljning av mat i olika former inom ett nationellt program

Genom mitt förslag om Programmet för Restaurang och Livsmedel sammanförs huvuddelen av det nuvarande Livsmedelsprogrammets innehåll och dagens inriktning Restaurang- och måltidsservice inom Hotell- och restaurangprogrammet. Jag har därmed samlat den gymnasiala yrkesutbildningen som avser hantverksmässig beredning, tillagning, hantering, servering och försäljning av mat i olika former i ett nationellt program. Jag bedömer att det därmed skapas en ökad tydlighet och att olika synergieffekter erhålles. Det nya programmet får en mer enhetlig karaktär än de två nuvarande programmen både till innehåll och målsättning.

Genom att delar av Livsmedelsprogrammet läggs i det nya Programmet för Restaurang och Livsmedel bedömer jag att yrkesutbildningen inom dessa yrkesområden erhåller en högre stabilitet och attraktivitet och därmed kan säkras.

Hotell och restaurangbranschen har föreslagit ett program för restaurang, hotell och turism med tre nationella inriktningar: Restaurang, Hotell och Turism. Jag har övervägt de fördelar som jag bedömer finns om man dels inrättar ett samlat program för restaurang och livsmedel, dels ett samlat program för hotell och turism och funnit att dessa överväger i förhållande till de nackdelar som finns genom den konstruktion med de splittrade utbildningar som Hotell- och restaurangprogrammet, Livsmedelsprogrammet och Handels- och administrationsprogrammet i dag utgör.

Att delar av besöksnäringen nu enligt mitt förslag kommer att ligga i två nationella program, vart och ett med en tydlig profil inriktad mot var sin del av besöksnäringen, anser jag kommer att stärka besöksnäringen som helhet. Bland annat genom en ökad attraktionskraft hos utbildningarna och genom att ökade möjligheter till yrkesfördjupning inom de olika programmen uppstår. Det

finns inte heller något som hindrar att en programsamverkan kan utvecklas, exempelvis genom att utbildningarna finns på samma skola.

Programmet för Restaurang och Livsmedel ska ha fyra inriktningar

Jag föreslår att Programmet för Restaurang och Livsmedel ska ha fyra inriktningar: Restaurang- och måltidsservice, Bageri och konditori, Kött och charkuteri samt Delikatess, färskvaror och catering. Inriktningarna grundar sig på hur yrkesstrukturen på den nivå som motsvarar gymnasial yrkesutbildning inom aktuella områden ser ut.

Inriktningen Delikatess, färskvaror och catering och de yrkesutgångar som kan finnas där är i förhållande till de övriga tre inriktningarna inte lika etablerade. En snabb branscutveckling har medfört nya koncept med behov av nya constellationer av yrkeskunskaper som inte finns kodifierade som olika tydliga yrken och yrkeskrav. Här ser jag en viktig uppgift för Skolverket och berörda branscher bl.a. när det gäller att fastställa inriktningens innehåll och vart den ska leda.

5.7.23 Programmet för Sjöfartsteknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska 1/Svenska som andraspråk 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Idrott och hälsa 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Karaktärsämnen 400 p	<i>Däcksteknik</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Styrelsen för utbildningen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Lättmatros Matros
	<i>Maskinteknik</i> Karaktärsämnen			Motorman
	<i>Däcks- och maskinteknik</i> Karaktärsämnen			Matros/Motorman
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Sjöfartsteknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår tre nationella inriktningar inom programmet: Däcksteknik och Maskinteknik samt en tredje inriktning Däcks- och maskinteknik där de båda första inriktningarna kombineras.

Programmet för Sjöfartsteknik med dess tre nationella inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen inom sjöfartsområdet.

Den svenska handelsflottan har cirka 250 fartyg i utrikestrafik och cirka 350 i inrikestrafik. Ett 50-tal nya fartyg kommer att levereras under en treårsperiod. Cirka 3 000 matrosar och cirka 1 000 motormän tjänstgör i dag inom handelsflottan. Det finns även många arbetstillfällen på kryssningsfartyg och liknande i Sverige och utomlands. Svenska sjömän är efterfrågade på den internationella arbetsmarkanden.

Sjömansutbildning inom ramen för de nationella programmen finns i dag som en nationell inriktning, Sjöfartsteknik, inom Energiprogrammet. I själva verket sker dock den gymnasiala sjömansutbildningen i dag i form av specialutformade program och på fristående skolor.

Genom att inrätta det nya, egna Programmet för Sjöfartsteknik skapas en tydlig gymnasial yrkesutbildning för ett förhållandevis litet, men väldefinierat yrkesområde med ett uttalat rekryteringsbehov.

Sjömansutbildning inom det nuvarande Energiprogrammet

Det nuvarande Energiprogrammets inriktning Sjöfartsteknik syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för drift och underhåll av tekniska styrsystem inom sjöfart. Inriktningen kan profileras mot tre olika yrken: matros, motorman och yrkesfiskare.

Det finns nu åtta s.k. sjömansskolor, de flesta utformade som specialutformade program. I realiteten har alltså sjöfartsutbild-

ningen lämnat Energiprogrammet eftersom de förutsättningar som där ges inte motsvarat de krav som ställs på utbildningen.

Sjöfartsutbildningens utformning och den yrkeskompetens den ska ge styrs av internationella konventioner och det är Sjöfartsverket som utifrån dessa ställer de krav som måste uppfyllas för att eleverna ska erhålla behörighet som matros, lättmatros eller motorman. Det finns också möjlighet att erhålla en dubbel behörighet som matros och motorman. Förutom krav på vissa kurser och prov ställer Sjöfartsverket krav på omfattningen och innehållet av den arbetsplatsförlagda utbildningen för de olika behörigheterna.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Sjöfartsteknik

I mitt förslag till Programmet för Sjöfartsteknik har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Sjöfartsteknik ska vara ett yrkesprogram som ger en yrkesutbildning till matros, lättmatros, motorman eller matros/motorman

Jag anser inte att sjöfartsutbildningens nuvarande utformning inom Energiprogrammet är ändamålsenlig för att tillgodose behovet av väl yrkesutbildad personal enligt de internationella regler som gäller. Varken volymmässigt eller innehållsmässigt motsvarar inriktningen Sjöfartsteknik de krav som ställs, vilket bl.a. visas av att utbildningen nu huvudsakligen organiseras som specialutformat program och på fristående skolor.

Därför föreslår jag att Programmet för Sjöfartsteknik inrättas. Programmet ska ha tre nationella inriktningar: Däcksteknik, Maskinteknik samt en kombination av de båda. Inriktningen Däcksteknik innehåller yrkesutgångarna matros och lättmatros. Inriktningen Maskinteknik innehåller utgången motorman. Inom den tredje inriktningen ska det även vara möjligt för elever att genom ett utökat arbetsplatsförlagt lärande erhålla en breddad dubbel behörighet som matros och motorman.

Den gymnasiala sjöfartsutbildningen är reglerad i internationella konventioner och Sjöfartsverket utfärdar bevis för de olika behörigheterna. Detta gör att utbildningens innehåll i hög grad

styrs utifrån de krav Sjöfartsverket ställer för att utfärda behörighetsbevis. I det kommande arbetet med programmets innehåll och definitiva utformning förutsätter jag en nära samverkan mellan bl.a. Skolverket och Sjöfartsverket. Sjöfartsverket har aviserat kommande förändringar 2009 eller 2010, vilka kan komma att påverka programmets innehåll och vilka yrkesutgångar som blir möjliga på den gymnasiala nivån.

Det strukturförslag jag lägger stämmer väl överens med de synpunkter som kommit fram vid utredningens kontakter med berörda branschorganisationer och myndigheter.

Arbetsplatsförlagt lärande (APL) inom Programmet för Sjöfartsteknik

Inom Programmet för Sjöfartsteknik ska eleverna enligt Sjöfartsverkets krav genomgå minst 16 veckors APL. När det gäller dubbel behörighet till matros/motorman är Sjöfartsverkets krav 26 veckor. Sjöfartsverket har även särskilda krav/regler för fartygsförlagd APL vilka måste följas för att eleverna ska få ut sin behörighet.

5.7.24 Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik

Gemensamt 600 p + 400 p	Inriktningar minimum 300 p	Programfördjupning högst 900 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgångar
Gymnasie- gemensamma ämnen 600 p Dessa är: Svenska /Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 400 p	<i>VVS-teknik</i> Karaktärsämnen <i>Ventilations- teknik</i> Karaktärsämnen <i>Kyl- och värme- pumpsteknik</i> Karaktärsämnen <i>Fastighetsteknik</i> Karaktärsämnen	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvud- mannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	VVS-montör Industrirörmontör Isoleringsmontör Ventilations- tekniker Injusterings- tekniker Kylmontör Kyltekniker Värmepumps- montör Värmepumps- tekniker Fastighetsskötare Fastighetsvärd Fastighetstekniker
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår fyra nationella inriktningar inom programmet: VVS-teknik, Ventilationsteknik, Kyl- och värmepumpsteknik samt Fastighetsteknik.

Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik med dess fyra inriktningar ger en grundläggande yrkesutbildning och en yrkesexamen för de ungdomar som vill arbeta med installation, drift och underhåll inom VVS-, ventilations-, kyl- och värmepumps- eller fastighetsskötarbranschen.

Det finns cirka 15 000 VVS-montörer och dylikt samt cirka 36 000 fastighetsskötare⁶². Det råder en stor arbetskraftsbrist inom samtliga fyra områden som programmet täcker. Pensionsavgångarna bedöms som större än nuvarande nytillskott av utbildade. Den framtida arbetsmarknaden beskrivs som mycket god för utbildade inom dessa områden⁶³.

Ventilations-, kyl- och värmepumps- samt fastighetsskötarbranschen beskriver en situation med en otydlig gymnasial yrkesutbildning vilket medfört en helt otillräcklig utbildningsvolym och stora rekryteringssvårigheter.

Genom mitt förslag till Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik med fyra nationella inriktningar har jag tydliggjort de olika yrkesområdena, vilket jag bedömer kommer att leda till ett ökat intresse för de yrkesområden det nya programmet kommer att utbilda för. Genom inriktningarna skapas även förutsättningar för att utbildningarna genom ökade fördjupningsmöjligheter kan uppnå den nivå som krävs för anställningsbarhet.

⁶² SCB, Yrkesregistret.

⁶³ AMS (2007), *Var finns jobben år 2007?*, URA 2007:1.

Det nuvarande Energiprogrammet

Det nuvarande Energiprogrammet syftar bland annat till att ge grundläggande kunskaper för drift och underhåll av tekniska styrsystem inom kraftindustri, fastigheter och sjöfart samt installation och service av VVS-, kyl- och värmepumpsanläggningar. Energi-programmet är med sina knappt 3 000 elever det näst minsta nationella programmet. Det har tre nationella inriktningar. Den helt dominerande inriktningen är VVS- och kylteknik med cirka 85 procent av programmets elever. Unga män dominerar nästan helt med 97 procent av eleverna. Cirka 53 procent av de unga männen arbetade tre år efter utbildningen inom programmets mål-yrken⁶⁴. Cirka 9 procent gick inom tre år vidare till högskolestudier⁶⁵.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik

I mitt förslag till Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik ska vara ett yrkesprogram som ger en grundläggande yrkesutbildning

Det finns som jag tidigare har beskrivit ett växande behov av yrkesutbildade på gymnasial nivå inom VVS-, ventilations-, kyl- och värme- samt fastighetsbranscherna.

Jag anser att Energiprogrammets nuvarande utformning inte är ändamålsenlig för att tillgodose detta behov. Enligt min uppfattning behöver det tydliggöras och renodlas vad programmet utbildar för. Programmet fyller väl syftet att utbilda för VVS-branschen men inte att utbilda för de övriga yrkesområdena, sjöfart och energiteknik. Programmet förmår inte attrahera ungdomar till dessa yrkesområden bl.a. beroende på att de är för otydliga i nuvarande struktur. Därför föreslår jag att Energiprogrammet i sin nuvarande form upphör.

De delar som inom nuvarande inriktning Drift- och underhållsteknik berör kraft- och värmeteknik, vattenkraftteknik samt

⁶⁴ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁶⁵ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

vatten- och miljöteknik föreslår jag läggs inom det nya Programmet för El- och Energiteknik (se detta program i avsnitt 5.7.14). Nuvarande inriktning Sjöfartsteknik föreslår jag blir ett nationellt program: Programmet för Sjöfartsteknik (se detta program i avsnitt 5.7.23).

Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik ska vara tydligt och flexibelt

Jag föreslår att Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik ska ha fyra nationella inriktningar. Jag har tidigare redovisat mina skäl för detta och att de föreslagna inriktningarna grundar sig på hur yrkesstrukturen på den nivå som motsvarar gymnasial yrkesutbildning inom aktuella områden ser ut. Inriktningarna överensstämmer också med vad företrädare för fem olika branschorganisationer har framfört som sin gemensamma uppfattning.

Inom inriktningen VVS-teknik är exempel på yrkesutgångar VVS-montör, industrirörmontör och isoleringsmontör. Inom inriktningen Ventilationsteknik: ventilations- och injusterings-tekniker. Inom inriktningen Kyl- och värmepumpsteknik: kyl-montör och kyltekniker. Inom inriktningen Fastighetsteknik: fastighetsskötare, fastighetsvärd och fastighetstekniker.

Enligt min bedömning medger den utformning jag föreslår även den nödvändiga lokala och regionala anpassning som krävs för att Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik ska fungera väl, samtidigt som programmet får en tydlighet om innehållet och vart det leder.

När det gäller namnfrågan har det rått en konkurrens om ordet energi. Jag har funnit att programnamnen Programmet för El- och Energiteknik samt Programmet för VVS-, Klimat- och Fastighetsteknik på ett bra sätt fångar respektive programs innehåll. Det innebär att jag anser att ordet energi bättre speglar El- och Energi-programmets innehåll.

5.7.25 Programmet för Vård och omsorg

Gemensamt 600 p + 1200 p	Inriktningar	Programfördjupning omkring 400 p	Individuellt val 200 p	Exempel på yrkesutgång
Gymnasie- gemensamma ämnena 600 p Dessa är: Svenska/Svenska som andraspråk 1 100 p Engelska 5 100 p Matematik 1 100 p Historia 1 50 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 50 p Naturkunskap 1 50 p Idrott och hälsa 1 100 p Karaktärsämnen 1200 p	Inga nationella inriktningar	Dessa kurser får erbjudas: Skolverket fastställer vilka karaktärsämnes- kurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Dessa kurser ska erbjudas på alla program: Idrott och hälsa 2, Estetiska kurser Dessa kurser ska erbjudas på yrkesprogram inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (ger grundläggande högskolebehörighet): Engelska 6, Svenska/Svenska som andraspråk 2, Svenska/Svenska som andraspråk 3 Dessa kurser får erbjudas: Huvudmannen fastställer vilka övriga kurser som får erbjudas.	Undersköterska
Examensuppgift 100 p				

Mina förslag:

- Jag föreslår ett nytt program, Programmet för Vård och Omsorg. Programmet är ett yrkesprogram som leder till en yrkesexamen.
- Jag föreslår att programmet inte ska ha några nationella inriktningar.

Programmet för Vård och Omsorg ger en bra utbildning för ungdomar som vill arbeta inom vård- och omsorgsområdet som till exempel undersköterskor.

Under de närmaste tio till femton åren förväntas en omfattande brist av personal inom vården och omsorgen. Behovet av gymnasieutbildade personer är stort. Särskilt kommer behovet av personal inom äldreomsorgen att öka till följd av den åldrande befolkningen.

Det nuvarande Omvårdnadsprogrammet

Det nuvarande Omvårdnadsprogrammet syftar till att ge grundläggande kunskaper för arbete inom hälso- och sjukvård samt vård och omsorg. Omvårdnadsprogrammet har cirka 12 300 elever. Unga kvinnor dominerar med cirka 84 procent av eleverna. Cirka 60 procent av de unga kvinnorna och cirka 43 procent av de unga männen arbetade tre år efter utbildningen inom programmets målyrken⁶⁶. Cirka 27 procent gick inom tre år vidare till högskolestudier⁶⁷.

Programmet är otydligt i och med att det inte leder till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. I dag väljer, som anges ovan, drygt var fjärde elev från Omvårdnadsprogrammet att studera vidare på högskola eller universitet efter gymnasieutbildningen. Att denna andel är så hög kan bland annat bero på att eleverna inte kommer tillräckligt långt i sin utbildning så att de kan börja arbeta efter avslutade studier.

Tidigare har vård- och omsorgsutbildningen i gymnasieskolan lett till ett yrke. Den tvååriga vårdlinjen i linjegymnasiet utbildade vårdbiträden efter ett år och undersköterskor efter två år.

⁶⁶ Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.

⁶⁷ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Vård och Omsorg

I mitt förslag till det nya Programmet för Vård och Omsorg har följande överväganden varit vägledande.

Programmet för Vård och Omsorg ska vara ett yrkesprogram

Jag anser att Programmet för Vård och Omsorg ska vara ett yrkesprogram som ska leda till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. Det ska vara tydligt vilka yrken det nya programmet leder mot och avnämarna ska veta vilka kunskaper eleverna har med sig från utbildningen.

Jag kallar yrkesutgången undersköterska eftersom den benämningen för tillfället är vedertagen. Det viktiga jag vill peka på är att elever efter att ha genomgått Programmet för Vård och Omsorg når en yrkesutgång, inte hur den ska benämnas. Nu är benämningarna inom vård- och omsorgssektorn under omprövning⁶⁸ och det är därför inte Gymnasieutredningens uppgift att utreda vilken benämning som är lämpligast.

I dag leder många program, särskilt program som väljs av många pojkar, till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan. Jag anser att även program som förmodligen kommer att väljas av många flickor, t.ex. Programmet för Vård och Omsorg, ska leda till en yrkesutgång direkt efter gymnasieskolan.

Med mitt förslag till det nya Programmet för Vård och Omsorg vill jag markera att de yrkesområden som programmet leder mot är kvalificerade och kräver utbildad personal. Dessutom finns ett stort arbetsmarknadsbehov av gymnasieutbildade inom vård- och omsorgssektorn, t.ex. inom äldreomsorgen.

Programmet för Vård och Omsorg ska inte ha några nationella inriktningar

Enligt mina direktiv ska en utgångspunkt vara att det ska finnas nationella inriktningar inom alla nationella program. Därför har jag för samtliga program prövat möjligheten till nationella inriktningar. För Programmet för Vård och Omsorg har jag dock gjort bedöm-

⁶⁸ Benämningarna inom vård och omsorg om äldre utreds inom utredningen *Yrkeskrav till äldreomsorg*, S 2007:12.

ningen att det inte ska ha några nationella inriktningar i likhet med det nuvarande Omvårdnadsprogrammet.

Genom utredningens kontakter med intressenter har det framkommit ett behov av en bred och för programmet gemensam vård- och omsorgskompetens. Intressenterna poängterar att arbete inom såväl vården som omsorgen ställer likartade krav på personalen. Dessutom har de angett att denna breda kompetens utgör en grund för anställning som undersköterska inom både vården och omsorgen.

Min bedömning är att denna breda kompetens behövs och att den utgör en grund för allt arbete inom vård och omsorg. Enligt vad jag har uppfattat av avnämarna är det nödvändigt att ha en bred vård- och omsorgskompetens för att nå en yrkesutgång som undersköterska samt en möjlighet till anställning efter gymnasieskolan. Gymnasieutbildade kan till exempel arbeta inom den växande privata marknaden för sjukvård eller omsorg, landstingets hälso- och sjukvård eller kommunens omsorg om äldre och funktionshindrade. I och med detta är min intention med Programmet för Vård och Omsorg uppfyllt och jag har inte funnit skäl att gå emot intressenternas uppfattning att inte införa nationella inriktningar på programmet.

Kommentarer till den nya programstrukturen

Till skillnad mot de flesta andra yrkesprogram har jag för Programmet för Vård och Omsorg identifierat ett tydligt behov av ett stort utrymme uppåt 1 200 poäng för programgemensamma karaktärsämnen. Här ska en bred kunskapsbas rymmas för en gemensam vård- och omsorgskompetens. Av några av utredningens avnämarkontakter har det framkommit att det nuvarande Omvårdnadsprogrammet inte svarar mot det kompetensbehov som behövs inom vården och omsorgen. Därför anser jag att innehållet i de programgemensamma karaktärsämnena ska ta sin utgångspunkt i de material som bland annat utarbetats av Socialstyrelsen⁶⁹ och Sveriges kommuner och landsting⁷⁰ samt inom ramen för projektet Kravmärkt yrkesroll⁷¹ när det gäller baskompetens inom vård och

⁶⁹ Vård- och omsorgsassistenters kvalifikationer.

⁷⁰ Baskompetens inom vård- och omsorgssektorn.

⁷¹ www.kravmarktyrkesroll.se

omsorg. En annan utgångspunkt är de yrkeskrav som kommer att föreslås inom utredningen Yrkeskrav till äldreomsorg⁷².

Vilka kurser som fastställs som programgemensamma karaktärsämnen och med vilken poängomfattning blir en fråga för Skolverket, i samråd med programmets intressenter och utifrån bl.a. ovanstående material, projekt och utredning, i den fortsatta beredningen.

Trots att programmet inte ska ha några nationella inriktningar kan det inom ramen för programfördjupningen vara möjligt för en skola att erbjuda olika kurspaket som svarar mot olika verksamheter inom vården och omsorgen. Samtliga programfördjupningskurser leder dock till samma yrkesutgång.

5.8 Gymnasial lärlingsutbildning

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Lärlingsutbildning inom gymnasieskolan ska benämnas gymnasial lärlingsutbildning.
- Gymnasial lärlingsutbildning ska utgöra en egen studieväg och vara ett alternativt sätt att uppnå en yrkesexamen inom yrkesprogrammen.
- Gymnasial lärlingsutbildning kan utformas utan att ett anställningsförhållande föreligger.
- Gymnasial lärlingsutbildning kan även utformas genom en kombination av anställning och studier i gymnasieskolan.
- En kommun ska sträva efter att erbjuda gymnasial lärlingsutbildning i den omfattning eleverna önskar.
- Samma behörighetskrav och urvalsregler ska gälla för gymnasial lärlingsutbildning som för skolförlagd yrkesutbildning.
- Lärlingsutbildning ska när det gäller antagning och urval behandlas som en egen inriktning. Ett yrkesprogram kan bestå av en eller flera skolförlagda inriktningar och en eller flera lärlingsutbildningar.

⁷² S 2007:12.

- En lärlingsutbildning ska vid mottagande av elever jämföras med en regional inriktning. Det innebär att elever har rätt att bli mottagna i första hand endast i den egna kommunen eller i det samverkansområde som anordnar utbildningen och i vilket kommunen ingår. Även om motsvarande lärlingsutbildning inte finns i hemkommunen har eleven alltså inte rätt att bli mottagen i första hand i en annan kommuns lärlingsutbildning.
- Om en kommun antar en elev till en lärlingsutbildning ska kommunen ha rätt till ersättning från elevens hemkommun enligt samma principer som gäller för skolförlagd utbildning.
- Principerna för elevens eventuella byte mellan gymnasial lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning ska vara desamma som för byte av program och inriktning.
- Gymnasial lärlingsutbildning ska omfatta 2500 poäng.
- Samma gymnasiegemensamma ämnen omfattande 600 poäng ska finnas inom gymnasial lärlingsutbildning som inom skolförlagd yrkesutbildning.
- Det arbetsplatsförlagda lärandet ska omfatta minst 1250 och högst 1800 poäng. Det kan vara förlagt till en eller flera arbetsplatser.
- För gymnasial lärlingsutbildning ska en av Skolverket fastställd nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning användas.
- Enligt de riktlinjer den nationella utbildningsplanen anger ska skolhuvudmannen, efter samråd med det lokala programrådet, för varje elev inom gymnasial lärlingsutbildning fastställa en lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning.
- Det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning ska struktureras i utbildningsblock om 200 till 500 poäng. Innehållet i utbildningsblocken ska utgå från programmets karaktärsämneskurser och fastställas i den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildningen.
- Varje utbildningsblock ska betygssättas utifrån mål och betygskriterier i den nationella utbildningsplanen för lärlingsutbildning samt innehållet i den lokala utbildnings-

planen för lärlingsutbildningen. Betyg ska sättas av den lärare som är skolhuvudmannens kontaktperson efter samråd med elevens handledare.

- En gymnasial lärlingsutbildning ska ha samma examensmål som skolförlagd utbildning på det yrkesprogram eleven är antagen till.
- En elev inom gymnasial lärlingsutbildning ska ha samma möjlighet att erhålla grundläggande högskolebehörighet som elever inom skolförlagd yrkesutbildning.
- En elev i gymnasial lärlingsutbildning som mister sin lärlingsplats ska ha rätt att fullfölja utbildningen på programmet, antingen genom att erhålla en ny lärlingsplats eller genom att eleven får fullfölja sin yrkesutbildning som skolförlagd yrkesutbildning på programmet.
- En elev inom gymnasial lärlingsutbildning som inte har en anställning ska omfattas av samma försäkringsskydd under den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen som en elev inom skolförlagd yrkesutbildning.
- Det arbetsplatsförlagda lärandet ska ske under ledning av utbildad/godkänd handledare anställd på utbildande arbetsplats.
- Samma krav på skolhuvudmannen vad avser behöriga yrkeslärare ska gälla för den gymnasiala lärlingsutbildningen som för skolförlagd yrkesutbildning.
- Skolhuvudmannens kontaktperson gentemot arbetsplatsen ska vara en yrkeslärare med relevant yrkeskunskap.
- Skolhuvudmannens respektive arbetsplatsens åtaganden i samband med den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen ska regleras i ett avtal dem emellan. I avtalet ska bl.a. frågan om ersättning till utbildande arbetsplats regleras.
- Ett utbildningskontrakt ska även upprättas mellan skolhuvudman, företag och elev. I detta kontrakt ska den lokala utbildningsplanen för eleven ingå.
- Samverkansfrågor i samband med gymnasial lärlingsutbildning ska hanteras av ett lokalt programråd.

5.8.1 Utgångspunkter

Jag har tidigare i kapitel tre lämnat en sammanfattande historik över lärlingsutbildningen i Sverige och där även gjort vissa internationella jämförelser. Jag har i kapitel fyra även beskrivit nuvarande gymnasiala lärlingsutbildning, lärlingsliknande försöksverksamheter och kommande försöksverksamhet med en modern lärlingsutbildning. I kapitel fyra har jag också gett ett forskningsperspektiv på lärande på arbetsplats.

I jämförelse med länder som bl.a. Tyskland, Österrike och Danmark har Sverige en svag lärlingstradition och hos oss dominerar sedan länge en till sin huvuddel skolförlagd grundläggande yrkesutbildning. En orsak till detta står att finna i att de partsöverenskommelser som förutsätter de duala systemen ute i Europa inte kommit till stånd på samma sätt i Sverige. De överenskommelser som funnits har inte fått någon större spridning och har dessutom snarare reglerat färdigutbildning efter en skolförlagd grundläggande yrkesutbildning än hela lärlingsutbildningar.

För närvarande pågår en revitalisering av lärlingsutbildning med Norge och Skottland som de kanske tydligaste exemplen. Skottland har under en förhållandevis kort tidsperiod lyckats bygga upp en omfattande lärlingsutbildning inom yrkesområden både med och helt utan lärlingstradition.

Ett förslag till gymnasial lärlingsutbildning måste ta hänsyn till den kontext inom vilket systemet förväntas fungera på avsett vis. Hänsynstagande till ett antal förhållanden i denna kontext har varit en viktig utgångspunkt i samband med mina överväganden när det gäller mina förslag om lärlingsutbildning.

I t.ex. Tyskland och Österrike dominerar inom yrkesutbildningen den så kallade duala lärlingsutbildningen, dvs. en yrkesutbildning som bedrivs växelvis i yrkesskola och på arbetsplats. Dessa lärlingssystem kännetecknas av ett mycket långtgående partsansvar för hela systemet. Dels bygger de på en stark statlig lagstiftning i förhållande till parterna, dels på att eleverna är anställda i de företag där utbildningen bedrivs.

På närmare håll bedrivs även i våra nordiska grannländer Danmark och Norge yrkesutbildning på gymnasial nivå huvudsakligen i form av lärlingsutbildning. I Danmark omfattar den 3,5–4 år och ungefär en tredjedel av utbildningen är skolförlagd och resterande två tredjedelar är arbetsplatsförlagda. I Norge inleds yrkesutbildningen med två års skolförläggning varefter följer en tvåårig, i

huvudsak arbetsplatsförlagd, lärlingsperiod. Gemensamt även för dessa länder är att eleverna under lärlingstiden är anställda och har lön. I bägge fallen bygger även lärlingsutbildningen i Danmark och Norge på ett långtgående och reglerat samarbete mellan å ena sidan utbildningsmyndigheter och skolor, å andra sidan arbetsmarknadens parter. Systemen bygger även på kollektivavtal om lärlingsutbildning mellan parterna och att dessa tar ett långtgående ansvar för lärlingsutbildningen. Finansieringen av lärlingsutbildningen sker i Danmark huvudsakligen genom en arbetsgivaravgift, i Norge täcks kostnaderna delvis genom statliga medel.

Huvudfrågan när det gäller grundläggande yrkesutbildning är och kommer under ett antal år, enligt min bedömning, att vara en huvudsakligen skolbaserad gymnasial yrkesutbildning. Därmed inte sagt att gymnasial lärlingsutbildning inte kan och bör få en avsevärt större omfattning än den har i dag. De volymer på gymnasial lärlingsutbildning som hittills uppnåtts, allt ifrån åttiotalet och framåt, med som mest ett par tusen elever, är helt otillräckliga. Enligt min uppfattning kan, med rätt förutsättningar, ett omfattande lärande på arbetsplats kombinerat med viss skolförlagd utbildning utgöra ett mycket bra alternativ till skolförlagd yrkesutbildning.

Jag anser att det även är angeläget att lärlingsutbildning kan få fotfäste och utvecklas inom branscher och yrkesområden där en svag eller obefintlig lärlingstradition finns. Jag avser då yrkesområden som t.ex. barnomsorg, vård och omsorg samt handel och administration. Inte minst ur jämställdhetssynpunkt anser jag det vara viktigt att även öppna upp och utveckla möjligheterna till lärlingsutbildning också inom traditionellt kvinnodominerade områden. Det gäller också för lärlingsliknande utbildning inom gymnasial vuxenutbildning, se vidare avsnitt 5.18.

För att gymnasial lärlingsutbildning ska komma till stånd fordras en nära och väl utvecklad regional och lokal samverkan mellan skolhuvudmännen och de branscher/företag som ska ta emot och utbilda lärlingar. Det vill säga skolhuvudmännen förfogar inte på samma sätt, som för de skolförlagda utbildningarna, över vilka utbildningar som kan erbjudas som lärlingsutbildningar eller över de volymer det kan bli fråga om. Därför är en av mina utgångspunkter att det inte kan vara en skyldighet för hemkommunen att erbjuda lärlingsutbildning. Däremot ska alla ungdomar ha rätt att söka gymnasial lärlingsutbildning och hemkommunen

ska vidta tillräckliga åtgärder för att söka tillfredsställa dessa elevers val.

5.8.2 Gymnasial lärlingsutbildning och anställning

Begreppen lärling och lärlingsutbildning är inte entydiga och kan för olika personer och utifrån olika perspektiv stå för olika företeelser. I partssammanhang står lärling och lärlingsutbildning för kollektivavtalsbunden utbildning av en person förenad med en anställning. Den vanligast förekommande lärlingsutbildningen i dag är den kollektivavtalsbundna färdigutbildning som normalt sker efter grundutbildningen inom ett antal av de yrkesförberedande gymnasieprogrammen. Den finns inom t.ex. bygg-, el- och fordonsbranscherna. Gymnasial lärlingsutbildning omfattar inte denna slags lärlingsutbildning.

När det gäller genomförandet av den gymnasiala lärlingsutbildningen är det väsentligt att ta ställning till om eleven alltid ska ha elevstatus även i den del av lärandet som genomförs på en arbetsplats eller om det ska vara möjligt att som ett alternativ kunna förena detta med en anställning.

Flera skäl talar för att gymnasieutbildning i alla dess former ska genomföras på så sätt att utbildningsinnehållet styrs av skolans styrdokument. Lärlingsutbildning ska leda fram till en yrkesexamen med samma mål som gäller för skolförlagd yrkesutbildning. En lärlingsutbildning skiljer sig, enligt mitt förslag, från skolförlagd yrkesutbildning genom att ämnesinnehåll och kurser i de arbetsplatsförlagda delarna struktureras på ett annat sätt i så kallade utbildningsblock och genom att en större del av lärandet sker i form av arbetsplatsförlagt lärande. Arbetsplatsförlagt lärande ska, oavsett om det sker inom ett yrkesprogram eller inom lärlingsutbildning, formas under de betingelser som gäller i arbetslivet.

Enligt min uppfattning finns det ett antal juridiska frågor som måste få en tillfredsställande lösning när det gäller anställning kombinerat med gymnasial utbildning. Min uppfattning är att det här råder ett dubbelt huvudmannaskap. Det kan då uppstå avgränsningsproblem när det gäller att avgöra vem som ansvarar för eleven/den anställda i olika avseenden. Lärlingsutbildning förenat med en anställning är dessutom en kollektivavtalsfråga.

År 2008 startar, som jag tidigare beskrivit i avsnitt 4.4.2, en treårig försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning där det är

möjligt att förena gymnasieutbildning med en anställning. De erfarenheter som kommer att kunna dras från denna försöksverksamhet kommer bl.a. att bygga på de förutsättningar som möjligheten till anställning medfört. Mot denna bakgrund föreslår jag att gymnasial lärlingsutbildning ska kunna förenas med en anställning men att denna fråga bör utredas närmare i samband med utvärdering av försöksverksamheten.

5.8.3 Gymnasial lärlingsutbildning och skolförlagd yrkesutbildning

Inom den skolförlagda yrkesutbildningen ska det, enligt mitt förslag, förekomma minst 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande (APL), vilket innebär att högst cirka 52 veckor kan vara skolförlagd karaktärsämnesundervisning. Inom gymnasial lärlingsutbildning råder det omvända förhållandet. Där ska, enligt mitt förslag, minst 52 veckor i stället utgöras av APL och högst cirka 15 veckor av skolförlagd karaktärsämnesundervisning. Den stora omfattningen av APL inom gymnasial lärlingsutbildning kräver, enligt min uppfattning, vissa särskilda regleringar bl.a. med syfte att kvalitetssäkra det arbetsplatsförlagda lärandet.

Jag föreslår att innehållet av den arbetsplatsförlagda utbildningsdelen inom gymnasial lärlingsutbildning ska regleras med hjälp av en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning fastställd av Skolverket. Det konkreta innehållet i denna fastställs sedan på lokal nivå i en lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning. Fastställandet på lokal nivå görs formellt av skolhuvudmannen, dock i samverkan med det lokala programrådet som ska finnas för all yrkesutbildning (se avsnitt 5.7.6). I den nationella utbildningsplanen regleras det arbetsplatsförlagda lärandet på särskilt sätt. Det struktureras i form av flexibla utbildningsblock (se avsnitt 5.8.12) vilka vart och ett betygssätts. Den nationella och den lokala utbildningsplanen samt utbildningsblocken får endast användas inom gymnasial lärlingsutbildning. Det ger en struktur för den särskilda flexibilitet som jag anser är nödvändig inom gymnasial lärlingsutbildning.

5.8.4 Gymnasial lärlingsutbildning – en alternativ utbildningsväg

Ungdomar har olika sätt att lära. För en del ungdomar fungerar en skolförlagd yrkesutbildning alldeles utmärkt. För andra fungerar ett lärande huvudsakligen förlagt till arbetslivet bättre. Deras lärstil är effektivare i det sociala sammanhang en arbetsplats utgör, i den kunskapsprocess som utvecklas mellan lärling och handledare och i ett praktiskt deltagande i en realistisk produktionsprocess. Bland annat för dessa ungdomar är en gymnasial lärlingsutbildning ett bra alternativ.

Den större flexibilitet en gymnasial lärlingsutbildning medger ger en möjlighet att organisera yrkesutbildning som annars inte kan komma till stånd. Det kan t.ex. gälla en viss inriktning/yrkesutgång på ett nationellt yrkesprogram som inte finns på en ort p.g.a. för litet elevunderlag eller för få APL-platser. Det kan dock finnas enstaka företag inom aktuellt yrkesområde på orten som är villiga att utbilda ungdomar och då kan gymnasial lärlingsutbildning vara en möjlig lösning för de ungdomar som så önskar.

Gymnasial lärlingsutbildning kan även vara ett alternativ när det gäller små yrken där de små elevvolymerna bättre passar formen gymnasial lärlingsutbildning. Det kan också vara ett alternativ när det gäller udda yrken där lärlingsutbildningens möjlighet till särskild utbildningsplan för lärlingsutbildning är mer tillfyllest. Det kan naturligtvis även vara så att skolhuvudmannen och det lokala/regionala näringslivet av andra skäl finner att gymnasial lärlingsutbildning är ett mer ändamålsenligt sätt att organisera yrkesutbildning och därför inrättar en sådan.

5.8.5 Behörighetskrav

Jag föreslår att samma behörighetskrav ska gälla för gymnasial lärlingsutbildning som för skolförlagd yrkesutbildning. Det innebär att det för behörighet fordras lägst betyget Godkänt i minst åtta av grundskolans ämnen. Tre av dessa ämnen måste vara svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik. Huvudmannen ska dock ha rätt att ta in elever som saknar godkänt betyg i engelska om det finns särskilda skäl till detta och om eleverna bedöms ha goda möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen (se vidare avsnitt 5.14.1).

Som framgår under avsnitt 5.8.14 föreslår jag att en elev inom gymnasial lärlingsutbildning avlägger yrkesexamen enligt kraven för det nationella yrkesprogram eleven är antagen på. Det vill säga samma examenskrav och därmed samma krav på nödvändiga förkunskaper ska enligt min uppfattning ställas i lärlingsutbildning som i skolförlagd yrkesutbildning.

5.8.6 Antagning och urval

I samband med att en elev antas till gymnasieskolan ska en gymnasial lärlingsutbildning behandlas som en egen inriktning. Ett yrkesprogram kan således bestå av en eller flera skolförlagda inriktningar och en lärlingsutbildning. En lärlingsutbildning kan dock redan från början av utbildningen ges ett innehåll som motsvarar en nationell inriktning och eventuellt en yrkesutgång. Därmed kan i fråga om urval flera olika lärlingsutbildningar förekomma inom samma program. (Se vidare avsnitt 5.14.3.) Jag föreslår vidare att en lärlingsutbildning vid mottagande ska jämföras med en regional inriktning. Det innebär att eleverna har rätt att bli mottagna i första hand endast i den egna kommunen eller i det samverkansområde som anordnar utbildningen och i vilket kommunen ingår. Även om motsvarande lärlingsutbildning inte finns i hemkommunen har eleven alltså inte rätt att bli mottagen i första hand i en annan kommuns lärlingsutbildning. Om en kommun antar en elev till en lärlingsutbildning ska kommunen ha rätt till ersättning från elevens hemkommun enligt samma principer som gäller för skolförlagd utbildning.

Ovanstående bygger på att skolhuvudmannen redan i samband med ansökan till gymnasieskolan erbjuder en sökbar gymnasial lärlingsutbildning.

När det gäller byte till lärlingsutbildning efter det att eleven är antagen till en skolförlagd yrkesutbildning på ett visst program anser jag att principerna ska vara desamma som vid byte av program eller inriktning (se 6 kap. 12 § gymnasieförordningen). Detta gäller även vid byte från gymnasial lärlingsutbildning till skolförlagd utbildning. För närmare information om antagning och urval se avsnitt 5.14.

5.8.7 Elevens möjlighet och skolhuvudmannens skyldighet

Alla ungdomar ska ha rätt att söka gymnasial lärlingsutbildning. Kommunen ska dock inte vara skyldig att erbjuda gymnasial lärlingsutbildning. Kommunen förfogar på ett helt annat sätt över redskapen för att kunna uppfylla sin skyldighet att erbjuda ungdomarna skolförlagd yrkesutbildning. Den kan göra detta genom det egna utbudet, genom samverkansavtal med andra kommuner eller genom det utbud som fristående gymnasieskolor utgör. Att ställa motsvarande skyldighetskrav på kommunen att i samverkan med företag få fram ett tillräckligt antal platser för gymnasial lärlingsutbildning låter sig inte göras. Jag bedömer att det även efter försöksverksamheten 2008–2010 kommer att vara ett skede med en fortsatt, mer långsiktig, successiv uppbyggnad av volymerna på gymnasial lärlingsutbildning. Jag föreslår dock att det för skolhuvudmännen införs en skyldighet att de vid utformningen av sitt utbud ska sträva efter att tillmötesgå de sökandes önskan om gymnasial lärlingsutbildning.

5.8.8 Elevens rätt att fullfölja utbildningen

Jag föreslår att en elev inom gymnasial lärlingsutbildning som av någon anledning förlorar sin lärlingsplats ska ha rätt att fullfölja utbildningen inom programmet. Det kan ske antingen genom att eleven erhåller en ny lärlingsplats eller genom att eleven bereds plats inom motsvarande skolförlagd yrkesutbildning. Det är skolhuvudmannen som ansvarar för att denna rätt vid behov infrias.

5.8.9 Försäkringsfrågor

En elev i gymnasial lärlingsutbildning ska omfattas av samma försäkringsskydd som elever inom skolförlagd yrkesutbildning. För närvarande regleras frågan om ersättning vid personskada i förordningen SKOLFS 1991:47. Vid ett anställningsförhållande förutsätter jag att den anställda lärlingen i sitt anställningsavtal får ett motsvarande försäkringsskydd.

5.8.10 Läringsutbildningens omfattning

Jag föreslår att gymnasial läringsutbildning ska ha en omfattning av 2 500 poäng och vara treårig. Mitt förslag är en konsekvens av mina förslag att eleverna söker och tas in på ett nationellt program och att de avlägger yrkesexamen inom detta program.

5.8.11 Arbetsplatsförlagt lärande (APL)

Jag föreslår att den arbetsplatsförlagda delen av gymnasial läringsutbildning ska omfatta minst 1 250 poäng, motsvarande cirka 52 veckor och högst 1 800 poäng, motsvarande cirka 75 veckor. Det innebär att högst 600 poäng gymnasiegemensamma ämnen, 200 poäng individuellt val och 350 poäng karaktärsämnena kan bli skolförlagda. Dessutom tillkommer 100 poäng för examensuppgiften som kan fullgöras såväl på arbetsplatsen som på skolan.

Skälet till att jag föreslår en övre gräns för arbetsplatsförläggningen om 1 800 poäng är att jag anser att undervisningen inom de gymnasiegemensamma ämnena om 600 poäng ska vara skolförlagd. En handledare på en arbetsplats är engagerad för handledning av eleven inom programmets karaktärsämnena och besitter normalt inte den kompetens som krävs för de gymnasiegemensamma ämnena.

Jämfört med en lägsta tid för APL om 15 veckor i den skolförlagda yrkesutbildningen omfattar således den arbetsplatsförlagda utbildningstiden inom gymnasial läringsutbildning en väsentligt större andel av den totala utbildningstiden. Det innebär att en gymnasial lärling vars arbetsplatsförlagda utbildning omfattar en 40-timmarsvecka under de tre åren erhåller väsentligt mer schemalagd tid än en elev inom en skolförlagd yrkesutbildning. Min utgångspunkt är samtidigt att alla elever inom gymnasieskolan förväntas bedriva heltidsstudier under tre år. Det innebär att en elev inom en skolförlagd yrkesutbildning har en större andel icke schemalagd studietid än en gymnasial lärling.

5.8.12 Nationell och lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning samt utbildningsblock

Jag föreslår att gymnasial lärlingsutbildning ska regleras med hjälp av en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning. Samma nationella utbildningsplan ska gälla för alla yrkesprogram.

Den nationella utbildningsplanen ska ange att en gymnasial lärlingsutbildning ska utformas inom ramen för ett yrkesprogram, att gymnasial lärlingsutbildning ska leda till en yrkesexamen inom ett yrkesprogram och att en gymnasial lärlingsutbildning normalt motsvarar en inriktning och programfördjupning som leder till en yrkesutgång inom programmet.

En nationell utbildningsplan ska ange att en lärlingsutbildning strukturellt består av tre delar:

- Arbetsplatsförlagt lärande omfattande minst 1250 och högst 1800 poäng, vilket kan inkludera individuellt val om 200 poäng.
- Skolförlagt lärande omfattande minst 600 och högst 1150 poäng, vilket kan inkludera individuellt val om 200 poäng.
- Examensuppgift omfattande 100 poäng.

Det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning ska bestå av innehållet i karaktärsämneskurserna för det aktuella yrkesprogrammet. Jag föreslår att det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning struktureras i form av utbildningsblock omfattande 200 till 500 poäng. Den nationella utbildningsplanen ska innehålla föreskrifter för hur dessa utbildningsblock ska utformas.

Jag föreslår att betygssättningen av det arbetsplatsförlagda lärandet görs på utbildningsblocken på grundval av det innehåll som skolhuvudmannen lokalt fastställt för varje sådant utbildningsblock. Betygssättningen ska ske utifrån av Skolverket i den nationella utbildningsplanen fastställda mål för arbetsplatsförlagd del av gymnasial lärlingsutbildning och utifrån nationella betygskriterier för arbetsplatsförlagd del av gymnasial lärlingsutbildning i samma plan. Vid betygssättningen ska samma betygsskala användas som för nationella kurser.

De skolförlagda delarna av lärlingsutbildningen består av de nationella gymnasiegemensamma kurserna och karaktärsämneskurser från aktuellt program och betygssätts som sådana.

Jag föreslår vidare att utifrån de mål och riktlinjer den nationella utbildningsplanen för lärlingsutbildning anger ska skolhuvudmannen, efter hörande av det lokala programrådet och i samverkan med arbetsplatsen eller arbetsplatserna, för varje elev upprätta och besluta om en lokal utbildningsplan för respektive lärlingsutbildning.

Den lokala utbildningsplanen ska innehålla:

- Den planerade och genomförda fördelningen av utbildningens innehåll mellan arbetsplatsförlagt lärande och skolförlagt lärande.
- Den planerade och genomförda fördelningen av det arbetsplatsförlagda lärandet på utbildningsblock.
- En beskrivning av innehållet i utbildningsblocken, vilkas sammanlagda innehåll ska motsvara det sammanlagda innehållet i kurserna i motsvarande skolförlagda yrkesutbildning.

Den lokala utbildningsplanen kan omarbetas löpande under elevens studietid.

Genom mitt förslag om arbetsplatsförlagda utbildningsblock som bygger på karaktärsämnena inom programmet anser jag att jag tillgodosett den särskilda flexibilitet som lärlingsutbildning kräver. Förslaget tillgodoser även de krav på en tydlig strukturering av det omfattande arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning som är nödvändiga att ställa för att kunna säkra lärlingsutbildningens kvalitet och likvärdighet. Genom blockindelningen och betygssättning av respektive block uppstår inte heller den problematik vid prövning som uppkommer om hela det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning skulle betygsättas med endast ett betyg.

5.8.13 Gymnasiegemensamma ämnen och grundläggande högskolebehörighet

Jag föreslår samma gymnasiegemensamma ämnen inom gymnasial lärlingsutbildning som inom de skolförlagda yrkesprogrammen, dvs. Svenska 1/Svenska som andraspråk 1, 100 p, Engelska 5, 100 p, Matematik 1, 100 p, Idrott och hälsa 1, 100 p, Naturkunskap 1, 50 p⁷³, Samhällskunskap 1, 50 p, Historia 1, 50 p och Religions-

⁷³ Naturkunskap ingår som gymnasiegemensamt ämne i alla program utom Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Dessa två program innehåller redan

kunskap 1, 50 p. I och med att jag föreslår samma examensmål för gymnasial lärlingsutbildning och motsvarande skolförlagda yrkesprogram anser jag att även de gymnasiegemensamma ämnena ska vara desamma. Det är också den uppfattning avnämarna gett till känna i de kontakter utredningen haft och som även kommit till uttryck i flera remissomgångar i samband med olika förslag om lärlingsutbildning. Till grund för min uppfattning ligger även de förändringar av de gymnasiegemensamma ämnena som jag föreslår. De gymnasiegemensamma ämnena är utformade för att tillsammans med karaktärsämnena och examensuppgiften utgöra den helhet som leder till en yrkesexamen. De programgemensamma karaktärsämnena är desamma som för motsvarande skolförlagd utbildning. Även eleverna inom gymnasial lärlingsutbildning ska ha individuellt val om 200 poäng och rätt till utökat program om 300 poäng för att kunna uppnå grundläggande högskolebehörighet. Mitt förslag innebär således att elever inom gymnasial lärlingsutbildning har samma möjligheter som elever inom skolförlagd yrkesutbildning att göra sådana val att de kan erhålla grundläggande högskolebehörighet.

5.8.14 Examen

Gymnasieskolan ska efter grundskolan utbilda ungdomar upp till en viss nivå. För yrkesutbildningen inom gymnasieskolan pågår inom ramen för EU ett arbete med att kalibrera och konkretisera denna nivå så att en bättre internationell jämförbarhet och gångbarhet av yrkesutbildning på den gymnasiala nivån uppnås. Jag har föreslagit att gymnasial lärlingsutbildning ska vara en alternativ studieväg inom de nationella yrkesprogrammen. Jag har även föreslagit samma poängomfattning, samma karaktärsämnen och samma gymnasiegemensamma ämnen inom skolförlagd yrkesutbildning och motsvarande gymnasial lärlingsutbildning. Utifrån dessa förslag och utifrån att gymnasieskolan som helhet utbildar på en viss gemensam nivå föreslår jag att även en gymnasial lärling ska avlägga en yrkesexamen. Det som skiljer en lärlingsutbildning från en skolförlagd yrkesutbildning är dels den längre tiden i arbetsplatsförlagt lärande, dels att en nationell och en lokal utbildningsplan för lärlingsutbildning används. Examensbeviset (se

kunskapsområdet naturvetenskap genom de programgemensamma karaktärsämnena fysik och kemi samt biologi för Programmet för Naturvetenskap.

avsnitt 5.16.9) skiljer sig då åt genom att den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildning, med bl.a. de utbildningsblock och kurser som där ingår, finns med som en särskild bilaga.

Angående yrkesexamen och yrkesutbildning inom gymnasial vuxenutbildning se avsnitt 5.18.2.

5.8.15 Handledare och yrkeslärare inom gymnasial lärlingsutbildning

I avsnitt 5.7.7 behandlar jag bl.a. handledarfrågan inom arbetsplatsförlagt lärande. Det som jag där anför gäller även arbetsplatsförlagt lärande inom gymnasial lärlingsutbildning. När det gäller handledarfrågan inom gymnasial lärlingsutbildning anser jag att på grund av den omfattning det arbetsplatsförlagda lärande här har så måste särskilda krav på dessa handledare ställas. Det gäller bl.a. att den eller de som är handledare inom den gymnasiala lärlingsutbildningen verkligen besitter rätt yrkeskompetens och att de är fullt införstådda med innehållet i och målen för den lokala utbildningsplanen. Jag har tidigare föreslagit att det arbetsplatsförlagda lärandet inom gymnasial lärlingsutbildning struktureras i utbildningsblock som ska betygssättas. Jag anser att de särskilda förutsättningar som råder inom gymnasial lärlingsutbildning medför att de ansvariga för utbildningen nog måste försäkra sig om att handledaren genomgår/har genomgått handledarutbildning eller på annat sätt har motsvarande kunskaper.

Samma krav på behöriga yrkeslärare ska gälla för lärlingsutbildning som för skolförlagd yrkesutbildning. Jag bedömer att det huvudsakligen kommer att förekomma och utvecklas gymnasial lärlingsutbildning hos skolhuvudmän som även bedriver motsvarande nationella yrkesprogram med minst 15 veckors APL. Detta är normalt förutsättningen för att kunna bedriva de skolförlagda delarna av lärlingsutbildningen och det ger också tillgång till redan anställda yrkeslärare som kan fungera som kontaktpersoner även inom lärlingsutbildningen. I de fall en skolhuvudman startar gymnasial lärlingsutbildning utan att bedriva motsvarande skolförlagda yrkesutbildning måste skolhuvudmannen anställa behöriga yrkeslärare med relevanta yrkeskunskaper som fullgör skolhuvudmannens åtaganden i samband med gymnasial lärlingsutbildning.

5.8.16 Ersättningsfrågan

I avsnitt 5.7.8 tar jag upp ersättningsfrågan i samband med APL. Även avseende gymnasial lärlingsutbildning anser jag att ersättningens storlek till de arbetsplatser som tar emot lärlingar inte ska regleras centralt. Däremot föreslår jag att frågan om ersättning alltid ska tas upp och regleras i samband med att ett avtal om gymnasial lärlingsutbildning sluts mellan skolhuvudman och arbetsplats. Även avseende gymnasial lärlingsutbildning skiljer sig synen på ersättning och dess storlek åt bl.a. mellan olika branscher och mellan stora och små företag. I de lärlingsliknande verksamheter som för närvarande förekommer inom gymnasieskolan kan ersättningen från skolhuvudmannen variera från nästan ingen ersättning alls till en nivå som motsvarar full kompensation för de kostnader företaget anser sig ha. Av de dialoger utredningen fört med avnämarna och i de olika remissvar med anledning av lärlingsutbildning jag tagit del av, framkommer en tämligen enhetlig syn från avnämarna att ersättning ska utgå och att dess storlek ska förhandlas lokalt mellan skolhuvudman och företag.

5.8.17 Avtal skolhuvudman och arbetsplats

Jag föreslår att skolhuvudmannens respektive arbetsplatsens åtaganden i samband med den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen inom gymnasial lärlingsutbildning ska regleras i ett avtal. Av avtalet ska det bl.a. framgå var, under hur lång tid och när eleven ska genomföra sin arbetsplatsförlagda utbildning. Det ska även framgå hur den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildning fyllts med ett konkret utbildningsinnehåll så att detta tillsammans med den skolförlagda karaktärsämnesundervisningen, de gymnasiegemensamma ämnen och examensuppgiften sammantaget kan leda fram till en yrkesexamen inom aktuellt yrkesområde. Avtalet ska vidare ange vem som är elevens handledare på arbetsplatsen och vem som är skolans kontaktperson samt hur kontakten dem emellan ska fungera. Avtalet ska också ange villkoren för skolhuvudmannens eventuella ersättning till den eller de utbildande arbetsplatserna.

5.8.18 Avtal mellan skolhuvudman, arbetsplats och elev – utbildningskontrakt

Jag föreslår att ett utbildningskontrakt ska upprättas mellan skolhuvudman, arbetsplats och den gymnasiala lärlingen. Av detta ska det bl.a. framgå förläggningen, omfattningen och innehållet av den arbetsplatsförlagda delen av utbildningen, dvs. den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildningen. Även villkoren i övrigt ska anges. Vidare ska det framgå vem eller vilka som är elevens handledare och vem eller vilka som är skolans kontaktpersoner och hur kontakten mellan skola, arbetsplats och elev ska fungera. Vid ett anställningsförhållande regleras villkoren för detta särskilt mellan lärling och arbetsplats.

5.8.19 Lokala programråd

Jag har tidigare i avsnitt 5.7.6 föreslagit att ett lokalt programråd för samverkan mellan skolhuvudmän och avnämare avseende den gymnasiala yrkesutbildningen både inom gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen blir obligatoriskt. Jag föreslår att de lokala programråden även ska hantera den gymnasiala lärlingsutbildningen. Om det bör organiseras lokala programråd för både skolförlagd yrkesutbildning och gymnasial lärlingsutbildning eller om det bör organiseras separata sådana bör utifrån de förutsättningar som råder bestämmas lokalt.

Även rörande de lokala programrådets sammansättning och funktion gäller det jag tidigare beskrivit och föreslagit i avsnitt 5.7.6. När det gäller gymnasial lärlingsutbildning och det lokala programrådets funktion tillkommer dock den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildningen, avtalet mellan skolhuvudman och företag samt utbildningsavtalet mellan skolhuvudman, företag och elev.

5.9 Högskoleförberedande utbildning och programstrukturer för de högskoleförberedande programmen

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Jag föreslår fem nya högskoleförberedande program. Dessa är:
 - Programmet för Ekonomi
 - Programmet för Estetik och Humaniora
 - Programmet för Naturvetenskap
 - Programmet för Samhällsvetenskap och Media
 - Programmet för Teknik
- Alla högskoleförberedande program ska innehålla en examensuppgift om 100 poäng och 200 poäng individuellt val. Dessutom ska de högskoleförberedande programmen innehålla ett antal kurser som är gemensamma för hela programmet, ett antal inriktningar med gemensamma inriktningskurser och programfördjupning i varierande poängomfattning.

Enligt mina direktiv ska de högskoleförberedande programmen förbereda eleverna väl för högskolestudier. Eleverna ska ges ökad möjlighet att läsa kurser som är relevanta för utbildningen och kopplade till utbildningens inriktning. Dessutom ska utbildningen uppmuntra till och ge möjlighet till fördjupning i ämnen som har stor betydelse vid fortsatta studier. Utbildningen ska också ge eleverna goda möjligheter att välja utifrån sina intressen. Dessa utgångspunkter har jag särskilt beaktat i de fem nya högskoleförberedande programmen.

Det nya *Programmet för Ekonomi* utgår från dagens inriktning Ekonomi på Samhällsvetenskapsprogrammet. *Programmet för Estetik och Humaniora* utgår dels från det nuvarande Estetiska programmet, dels från dagens inriktningar Kultur och Språk på Samhällsvetenskapsprogrammet. *Programmet för Naturvetenskap* bygger i hög utsträckning på det nuvarande Naturvetenskapsprogrammet, liksom *Programmet för Teknik* som bygger på det nuvarande

Teknikprogrammet. *Programmet för Samhällsvetenskap och Media* utgår dels från dagens inriktning Samhällsvetenskap på Samhällsvetenskapsprogrammet, dels från det nuvarande Medieprogrammet. I dag är Medieprogrammet yrkesförberedande. I mitt förslag har stora delar av det nuvarande Medieprogrammet gjorts om till ett högskoleförberedande program.

De fem nya programmen är alltså tydligt högskoleförberedande. I utredningens arbete har det dock framkommit att det, för vissa av programmen, finns en arbetsmarknad för personer med gymnasieutbildning av den typ som programmen ger. Det innebär att vissa elever som lämnar de högskoleförberedande programmen troligen kommer att arbeta under en period innan de studerar vidare på högskola eller universitet.

Som jag nämner ovan föreslår jag tre nya tydligt högskoleförberedande program som ersättning för dagens tre program Samhällsvetenskapsprogrammet, Estetiska programmet och Medieprogrammet. De tre nya programmen med sina olika inriktningar innebär ett brett spektrum av möjliga intressefördjupningar. Det bör betyda att de allra flesta elever, som vill förbereda sig för studier på högskolenivå inom samhällsvetenskap och humaniora, har möjlighet att hitta ett intresseväckande program och en intresseväckande inriktning.

Samhällsvetenskapsprogrammet är i dag ett studieförberedande program, som fungerar väl på många håll, men som av många uppfattas som "allmänt", som något av en förlängd grundskola och som profillöst. En stor del av de många specialutformade program som finns runt om i landet är närliggande Samhällsvetenskapsprogrammet, vilket är ett tecken på att det inte anses fungera tillräckligt väl som det är i sig självt. Det är också det i särklass största programmet, vilket kan medverka till uppfattningen att det saknar profil. Det är dock i sin struktur tydligt högskoleförberedande. Därför utgör det basen för de tre nya program som jag föreslår.

Två av de nya programmen, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media, är skapade genom att en respektive två inriktningar från Samhällsvetenskapsprogrammet har kombinerats med ett av de andra här aktuella programmen. Det tredje nya programmet, Programmet för Ekonomi, utgår från Samhällsvetenskapsprogrammets inriktning Ekonomi. Det är en inriktning, som ofta uppfattas som tämligen självständig från resten av programmet. Den har också sin bas i den

ekonomiska linje, som utgjorde en egen gymnasieutbildning fram till 1990-talets början.

Estetiska programmet uppfattas i dag ofta som otydligt. De allra flesta som arbetar inom programmet, lärare och skolledare, anser att det främst är ett studieförberedande program, och det ger om eleverna gör "rätt" val också i princip samma typ av högskolebehörighet som Samhällsvetenskapsprogrammet.⁷⁴ Det finns dessutom ett antal konstnärliga högskolor, som programmet i sina specialiseringar direkt förbereder för.

Samtidigt har det nuvarande Estetiska programmet inslag av yrkesförberedelse, och i statistik förekommer det ofta tillsammans med de utpräglade yrkesförberedande programmen. Som ett sådant program fungerar det dåligt, eftersom det i stort sett saknas en arbetsmarknad inom det estetiska området för ungdomar som kommer direkt från gymnasieskolan. Den estetiska gymnasieutbildningen har många kvaliteter som bör bevaras, men det ska göras inom ramen för en tydlig högskoleförberedelse. I mitt förslag görs det i form av fyra inriktningar på Programmet för Estetik och Humaniora.

Medieprogrammet är i dag ett yrkesförberedande program. Det har alla de strukturella kännetecken som utmärker sådana program⁷⁵. Medieprogrammet har dock uppenbara svårigheter att leva upp till åtminstone ett av dessa kännetecken, eftersom skolorna mycket ofta inte lyckas ordna arbetsplatsförlagd utbildning (APU) åt eleverna. Det är också i allmänhet svårt för ungdomarna att få jobb inom de flesta av programmets yrkesområden efter genomförd utbildning. Jag har dock uppfattat att yrkesförberedelsen fungerar väl inom ett av Medieprogrammets yrkesområden, nämligen det som behandlar tryckteknik.

Därför föreslår jag att den utbildning som förbereder för tryckteknik förläggs till yrkesprogrammet Programmet för Industriell teknik. De övriga delarna av det nuvarande Medieprogrammet anser jag hör hemma på ett högskoleförberedande program. Det finns i dag på ett stort antal skolor specialutformade program, som består av en kombination av Medieprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet. Även mitt förslag bygger på den idén. Jag före-

⁷⁴ Det har också de kännetecken som utmärker de studieförberedande programmen: Engelska B och Matematik B är obligatoriska vilket ger särskild behörighet till vissa högskoleutbildningar, garanterad undervisningstid på 2180 timmar och det saknar arbetsplatsförlagd utbildning (APU).

⁷⁵ Krav på APU, garanterad undervisningstid på 2430 timmar och ger endast grundläggande högskolebehörighet.

slår att det inrättas två medieinriktningar på Programmet för Samhällsvetenskap och Media.

De tre här aktuella programmen är alltså alla allmänt högskoleförberedande för framför allt utbildningar inom samhällsvetenskap och humaniora. Eleverna uppnår särskild behörighet till de allra flesta högskoleutbildningar inom alla tre programmen. Det som motiverar att utbildningarna ändå delas upp på tre program med ett antal inriktningar, är att det har visat sig vara viktigt för studieresultaten och är viktigt i sig att eleverna har möjlighet att välja utbildning efter intresse.

När det gäller Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik har jag utgått från de nuvarande programmen Naturvetenskapsprogrammet och Teknikprogrammet. Programmet för Naturvetenskap har liksom det nuvarande Naturvetenskapsprogrammet tre inriktningar.

Programmet för Teknik får enligt mitt förslag fyra inriktningar. Det nuvarande Teknikprogrammet saknar nationella inriktningar. Jag anser att det nya programmet bör ha inriktningar för att skapa ökad tydlighet. Samtidigt har programmet större utrymme för programfördjupning än övriga högskoleförberedande program för att behålla en god möjlighet till flexibilitet.

Båda dessa program är allmänt högskoleförberedande för framför allt utbildningar inom naturvetenskap och teknik. Eleverna uppnår särskild behörighet till de allra flesta högskoleutbildningar inom båda programmen.

När de fem högskoleförberedande programmen har arbetats fram har utredningen haft ett antal möten och mottagit synpunkter från intressenter med kopplingar till de nuvarande programmen. Bland dessa finns elever, lärare och skolledningar i utredningens fokuskommuner, företrädare för högskolor och universitet, företrädare för nätverk samt företrädare för näringslivet på olika nivåer centralt och lokalt. Utredningen har också haft kontakter med Skolverket avseende den tilltänkta men sedermera återkallade gymnasieförändringen Gy 07 och de nuvarande programmen. Dessutom har utredningen tagit del av den offentliga statistik som finns om programmens betygsbaserade resultat, deras storlek och om elevernas övergång till högskolestudier samt till arbetslivet. Utöver detta har utredningen studerat av Skolverket särskilt framtagna statistik, som bland annat visar hur elever lyckas på programmen i relation till vilka meritvärden de har när de lämnar grundskolan.

5.9.1 Programstrukturen för de högskoleförberedande programmen

På samtliga högskoleförberedande program ingår

- ett antal kurser som är gemensamma för hela programmet omfattande 1400–1700 poäng,
- ett antal inriktningar med gemensamma inriktningskurser omfattande 300–600 poäng,
- en programfördjupning som ska innehålla en fördjupning inom de kurser som ger programmet dess karaktär, de så kallade karaktärsämneskurserna, omfattande 200–400 poäng,
- individuellt val omfattande 200 poäng samt
- en examensuppgift omfattande 100 poäng.

Jag anser att den ovanstående programstrukturen ska gälla för såväl kommunala som för fristående gymnasieskolor, dvs. även fristående skolor ska enligt mina förslag erbjuda nationella program.

Jag ger preliminära förslag om ämnen och kurser som ska vara gemensamma för vart och ett av programmen och inriktningarna. Jag anser dock att Skolverket i samverkan med aktuella avnämare i sin vidare beredning ska ange vilka dessa ämnen och kurser ska vara, hur de ska vara utformade och benämnda samt vilken poängomfattning de ska ha. Skolverket behöver också, efter samråd med avnämarna, fastställa vilka karaktärsämneskurser som ska få fungera som programfördjupning för vart och ett av de högskoleförberedande programmen. Inom ramen för programfördjupningen och/eller det individuella valet ska eleverna alltid erbjudas behörighetsgivande kurser och meritkurser för högskolestudier.

Vilka dessa behörighetsgivande kurser och meritkurser är måste också behandlas i Skolverkets fortsatta beredning i samverkan med Högskoleverket och lärosätena. Som individuellt val ska alltid kursen Idrott och hälsa 2 samt minst en kurs i estetiska ämnen⁷⁶ erbjudas. Vissa kurser ska, enligt min uppfattning, inte tillåtas som individuellt val inom programmen. Det är sådana kurser vars innehåll täcks av ämnen som är obligatoriska på programmet eller inriktningarna. Det kan exempelvis handla om ämnet naturkunskap på Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik. Skolverket bör få i uppgift att utifrån nämnda princip ta fram vilka kurser som inte ska få erbjudas på respektive program.

⁷⁶ Vad som ska definieras som estetiska ämnen i fråga om individuellt val tar jag inte ställning till, utan jag överläter den frågan till Skolverkets fortsatta beredning.

Inriktningarnas storlek på de högskoleförberedande programmen varierar mellan 300 och 600 poäng. Orsaken till skillnaden i inriktningarnas omfång är att de har olika karaktär. På de program som har de minsta inriktningarna, Programmet för Ekonomi och Programmet för Teknik, är inriktningarna att betrakta som intresseinriktningar.

Programmet för Ekonomi kännetecknas av ett stort gemensamt utrymme, 1700 poäng. Det innebär att det i särklass viktigaste valet för eleverna när det gäller vilken karaktär deras utbildning kommer att få är att de väljer just Programmet för Ekonomi.

Programmet för Teknik har i stället ett större utrymme för programfördjupning, 400 poäng där de andra programmen har 200 poäng. Det innebär att när det gäller Programmet för Teknik kommer elevernas val av just programfördjupningskurser att spela en större roll än på övriga högskoleförberedande program, kanske en minst lika stor roll som val av inriktning.

Det program som har de poängmässigt största inriktningarna är Programmet för Samhällsvetenskap och Media. På detta program omfattar inriktningarna 600 poäng. Orsaken till de stora inriktningarna är att det kommer att ha stor betydelse för karaktären på utbildningen om eleverna väljer en inriktning som består av "traditionellt samhällsvetenskapliga" ämnen eller av medieämnen. På Programmet för Samhällsvetenskap och Media är sålunda valet av inriktning förmodligen av väsentligt större betydelse för elevernas utbildning än på Programmet för Ekonomi eller Programmet för Teknik.

Programmet för Estetik och Humaniora och Programmet för Naturvetenskap har båda inriktningar omfattande 400 poäng. På det förstnämnda programmet kommer inriktningsvalet, liksom på Programmet för Samhällsvetenskap och Media, att ha mycket stor betydelse för karaktären på utbildningen, eftersom inriktningarna antingen består av kurser i en estetisk uttrycksform eller i humaniora. Däremot kommer inriktningsvalet för de flesta elever inte att ha någon större betydelse för den särskilda högskolebehörigheten. På Programmet för Naturvetenskap blir det i viss utsträckning tvärtom. En viktig komponent i valet av inriktning på detta program kan vara vilken särskild högskolebehörighet eleverna eftersträvar.

5.9.2 Behörighet och urval

I avsnitt 5.14 behandlar jag behörighet till de nya gymnasieprogram jag föreslår. Där framgår att jag vill skärpa behörighetskraven för samtliga program. För de högskoleförberedande programmen kommer jag i korthet att föreslå att det ska krävas godkänt i minst 12 av grundskolans ämnen. Bland dessa ska vissa ämnen alltid ingå, dels svenska/svenska som andraspråk, engelska⁷⁷ och matematik, dels vissa ämnen med anknytning till sökt program.

Urval till de olika programmen behandlas också i avsnitt 5.14.

5.9.3 Examenskrav

I avsnitt 5.12 föreslår jag att en gymnasieexamen införs. Där framgår vilka examenskrav som ska gälla för vart och ett av de högskoleförberedande programmen. I korthet kommer jag att föreslå att minst följande krävs för examen från ett högskoleförberedande program:

- En godkänd examensuppgift.
- Betyg på 2500 poäng, varav godkända betyg på lägst 2250 poäng.
- Godkänt betyg i Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2 och 3, Engelska 5 och 6, Matematik 1 samt vissa karaktärsämneskurser.

Jag överlämnar till Skolverkets vidare beredning att fastslå vilken nivå, utöver ovanstående miniminivå, som ska gälla som examensnivå i matematik på respektive högskoleförberedande program samt vilka karaktärsämneskurser som ska krävas för examen på vart och ett av de fem högskoleförberedande programmen.

5.9.4 Samverkan mellan gymnasieskolan och högskolesektorn

På samma sätt som det ska finnas en väl utvecklad samverkan mellan gymnasieskolan och arbetslivet ska det finnas en väl utvecklad samverkan mellan gymnasieskolan och lärosätena. Jag har i flera sammanhang pekat på vikten av att avnämarna få ett större inflytande över hur gymnasieskolan utformas så att utbildningarna för-

⁷⁷ Från behörighetskravet i engelska ska i vissa särskilda fall undantag få göras.

bereder för yrkeslivet eller vidare studier. För de högskoleförberedande programmen är det högskolorna och universiteten som framför allt är avnämare.

Samverkan med högskolor och universitet kan bl.a. gälla examen, som jag behandlar i avsnitt 5.12, och utveckling av gymnasieskolans ämnen och kurser, som jag behandlar i avsnitt 5.16. Även andra frågor som berör elevernas lärande och gymnasieskolornas utveckling bör kunna vara föremål för samverkan. Gymnasielektörerna och de övriga examensansvariga lärarna utgör viktiga nyckelpersoner i kontakten mellan gymnasieskolan och lärosätena (se avsnitt 5.13).

5.9.5 Programmet för Ekonomi

Gemensamt 1700 p	Inriktningar 300 p	Programfördjupning 200 p	Individuellt val 200 p
Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2, 3 300 p Engelska 5, 6 200 p Matematik 1, 2 200 p Historia 1 100 p	<i>Juridik</i> Kurser i rättskunskap Organisation och ledarskap	Skolverket fastställer vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds. Dessa kurser måste erbjudas: Matematik 3	Huvudmannen fastställer vilka kurser som ska erbjudas. Dessa kurser måste erbjudas: Matematik 3 (Kan samordnas med programfördjupningen) Engelska 7 Moderna språk Idrott och hälsa 2 Estetiska kurser
Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1, 2 200 p Naturkunskap 1 100 p Idrott och hälsa 1 100 p Psykologi 1 50 p Moderna språk 100 p Företagsekonomi 1, 2 200 p Information och layout 50 p Rättskunskap 50 p	<i>Marknadsföring</i> Marknadsföring Internationell ekonomi Organisation och ledarskap		
	<i>Redovisning</i> Finansiering och kalkylering Redovisning och beskattning Matematik 3		
Examensuppgift 100 p			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett högskoleförberedande program med namnet Programmet för Ekonomi. Det är i första hand avsett att förbereda för högskoleutbildningar inom ekonomi, men är också väl lämpat som förberedelse för i princip alla samhällsvetenskapliga högskoleutbildningar. Programmet har tre inriktningar, som innebär tre olika sorters fördjupningar inom det ekonomiska fältet.

Programmet för Ekonomi är ett brett högskoleförberedande program, som ger särskilt god kompetens i ekonomi. Den gemensamma delen av programmet överensstämmer till stor del med Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media. Programmet för Ekonomi ger behörighet till nästan alla högskoleutbildningar utanför de naturvetenskapliga och de tekniska utbildningarna.

Inriktningar

Inriktningen *Juridik* ger en specialisering inom ämnet rättskunskap i kombination med kursen Organisation och ledarskap, vilket tillsammans innebär en fördjupning inom de juridiska aspekterna av ekonomi. Denna inriktning överensstämmer i huvudsak med de lokala inriktningar med samma namn, som i dag finns på ett antal skolor.

Inriktningen *Marknadsföring* innehåller också kursen Organisation och ledarskap i kombination med kurserna Marknadsföring och Internationell ekonomi. Som inriktning innebär den en fördjupning inom framför allt handel.

Inriktningen *Redovisning* innebär en fördjupning i frågor som rör finansiering och redovisningsprinciper. Dessutom ingår i denna inriktning som obligatorium kursen Matematik 3. Motivet för det är att de övriga två inriktningskurserna innehåller inslag av matematik och att de tre kurserna tillsammans förstärker varandra och ger en god kompetens inom inriktningens område.

Inom utrymmet för programfördjupning har eleverna möjlighet att antingen ytterligare fördjupa sig i inriktningsämnena eller läsa

andra karaktärsämnen, som ger utökad högskolebehörighet eller extra meritvärde.

Dagens inriktning Ekonomi på Samhällsvetenskapsprogrammet

Programmet för Ekonomi bygger på den nuvarande inriktningen Ekonomi på Samhällsvetenskapsprogrammet. I antal elever är inriktningen Ekonomi den näst största på Samhällsvetenskapsprogrammet, något mindre än inriktningen Samhällsvetenskap. Detta innebär att inriktningen Ekonomi är större än de flesta program. Könsfördelningen är i stort sett jämn.

Jag föreslår att Programmet för Ekonomi skiljer sig från Samhällsvetenskapsprogrammet och dess inriktning Ekonomi i några avseenden:

- Svenska/svenska som andraspråk utökas från 250 till 300 poäng. Motivet är bland annat att högskolorna och universiteten som avnämare har uttryckt ett tydligt behov av att gymnasieeleverna får en bättre förberedelse för högskolestudier både vad det gäller förmåga till formellt skrivande och läsförmåga/läsvana.
- Matematik som gemensamt ämne utökas från 150 till 200 poäng. På inriktningen Redovisning ingår ytterligare 100 poäng. Kurserna i matematik blir specifika för Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media. Den inledande kursen ska dessutom tydligare än i dag utgå från grundskolans slutnivå.
- Utrymmet för de ekonomiska ämnena som obligatorium ökar från dagens 350 poäng till 500–600 poäng.
- Samhällskunskap ökar från 100 till 200 poäng.
- Naturkunskap minskar från 150 till 100 poäng.
- Moderna språk minskar som obligatorium från 200 till 100 poäng, men ska också erbjudas som individuellt val.
- Filosofi, som i dag ingår med 50 poäng, utgår som obligatoriskt ämne.
- Estetisk verksamhet, 50 poäng, utgår men estetiska kurser ska erbjudas som individuellt val.

Högskolebehörighet

Eleverna från alla tre inriktningarna på Programmet för Ekonomi kommer med sin examen att uppnå behörighet till de flesta högskoleutbildningar med undantag för de naturvetenskapliga och de tekniska. Kanske kommer det att krävas Matematik 3 för civil-ekonomutbildningar, vilket uppnås med automatik för inriktningen Redovisning, medan elever från övriga inriktningar får välja Matematik 3 som programfördjupning eller individuellt val.

5.9.6 Programmet för Estetik och Humaniora

Gemensamt 1600 p	Inriktningar 400 p	Programfördjupning 200 p	Individuellt val 200 p
Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2, 3 300 p	<i>Språk</i> Språk	Skolverket fastställer vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Huvudmannen fastställer vilka kurser som ska erbjudas.
Engelska 5, 6 200 p	Latin med allmän språkkunskap	Dessa kurser måste erbjudas:	Dessa kurser måste erbjudas:
Matematik 1, 2 200 p	<i>Kultur</i>	Fördjupningskurser i estetiska karaktärsämnen för varje estetisk inriktning som erbjuds	Matematik 3
Historia 1, 2 200 p	Kulturhistoria 2	Fördjupningskurser i språk för inriktning Språk, inklusive Engelska 7	Engelska 7 (Kan samordnas med programfördjupningen)
Religionskunskap 1 50 p	Religionskunskap 2		Moderna språk (Kan samordnas med programfördjupningen)
Samhällskunskap 1 100 p	Språk		Idrott och hälsa 2
Naturkunskap 1 100 p	Filosofi 2		Estetiska kurser
Idrott och hälsa 1 100 p	Litteratur		
Filosofi 1 50 p	<i>Bild och formgivning</i>		
Moderna språk 200 p	Karaktärsämneskurser		
Estetiskt lärande 50 p	<i>Dans</i>		
Kulturhistoria 50 p	Karaktärsämneskurser		
	<i>Musik</i>		
	Karaktärsämneskurser		
	<i>Teater</i>		
	Karaktärsämneskurser		
Examensuppgift 100 p			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett högskoleförberedande program med namnet Programmet för Estetik och Humaniora. Programmet ger behörighet till de flesta högskoleutbildningar med undantag för de naturvetenskapliga och de tekniska. Det förbereder särskilt väl för utbildningar inom det humanistiska och estetiska området. Programmet har sex inriktningar. Fyra av dem har estetisk profil och två humanistisk.

Programmet för Estetik och Humaniora är ett brett högskoleförberedande program, som förbereder för och ger behörighet till de flesta högskoleutbildningar utom till de naturvetenskapliga och tekniska. Två av programmets inriktningar innebär fördjupning inom humaniora, medan de fyra andra utbildar inom var sitt konstnärligt område.

Programmet utgår från dagens inriktningar Kultur och Språk på Samhällsvetenskapsprogrammet i kombination med de fyra inriktningarna Bild och formgivning, Dans, Musik och Teater på Estetiska programmet.

Inriktningar

Inriktningen *Språk* består av språk enligt samma principer som på dagens inriktning inom Samhällsvetenskapsprogrammet. Det innebär att eleven kan välja att läsa engelska, moderna språk, klassisk grekiska, modersmål eller teckenspråk inom inriktningen. En nyhet jämfört med den nuvarande språkinriktningen är att jag föreslår att latin med allmän språkkunskap ska vara obligatoriskt. Motivet är att det för en god högskoleförberedelse inom språkområdet är värdefullt med allmänteoretiska kunskaper om språk.

Inriktningen *Kultur* är en bred humanistisk inriktning med kurser från ämnena kulturhistoria, religionskunskap, filosofi och svenska⁷⁸. Dessutom ingår språk⁷⁹. Jämfört med de elever som i dag går på Samhällsvetenskapsprogrammets kulturinriktning kommer

⁷⁸ Eventuellt kan Skolverkets vidare beredning leda till att det för fördjupning i litteratur, som jag föreslår för denna inriktning, bör skapas ett särskilt ämne (se också avsnitt 5.4).

⁷⁹ Engelska, moderna språk, latin med allmän språkkunskap, klassisk grekiska, modersmål eller teckenspråk.

de som väljer inriktningen Kultur på Programmet för Estetik och Humaniora därmed att inom ramen för sitt obligatorium läsa mer språk. I övrigt är likheterna stora med den nuvarande inriktningen.

De fyra estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora har följande gemensamt:

- De bygger på de fyra inriktningarna på det nuvarande Estetiska programmet.
- Eleverna som väljer någon av dessa inriktningar genomgår, förutom den breda högskoleförberedelse som hela programmet innebär, även en förberedelse för vidare studier inom respektive konstnärligt område.
- Eleverna, som väljer någon av dessa inriktningar, kan sedan inom ramen för programfördjupningen och det individuella valet välja om de vill fördjupa sig ytterligare inom det konstnärliga området eller stärka sin allmänna högskoleförberedelse.
- Eleverna, som väljer någon av dessa inriktningar, kan få mellan 500 och 900 poäng av vad som kan beskrivas som estetiska karaktärsämneskurser beroende på hur de väljer inom programfördjupningen och det individuella valet. Motsvarande för det nuvarande Estetiska programmet är 550–1 350 poäng. Att det maximala poängantalet har sjunkit förklaras av att Programmet för Estetik och Humaniora är ett tydligare allmänt högskoleförberedande program än det nuvarande Estetiska programmet. En stor del av minskningen, 200 poäng, har dock gjorts på bekostnad av allmänna estetiska kurser som kärnämneskursen Estetisk verksamhet och ämnena kulturhistoria samt estetik och skapande. Jag bedömer därför att det även inom Programmet för Estetik och Humaniora finns goda möjligheter för kvalificerad fördjupning inom de fyra konstnärliga områden, som representeras av de fyra inriktningarna.

Urval till Programmet för Estetik och Humaniora

Som framgår av avsnitt 5.14 föreslår jag att urvalet av elever till Programmet för Estetik och Humaniora kan skilja sig åt jämfört med urvalet till övriga program.

Högskolebehörighet

Eleverna från alla inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora kommer med sin examen att uppnå behörighet till de flesta högskoleutbildningar med undantag för naturvetenskapliga och tekniska sådana. Kanske kommer det att krävas Matematik 3 för civilekonomutbildningar och eventuellt några andra utbildningar med samhällsvetenskaplig profil. Denna kurs erbjuds eleverna inom ramen för individuellt val.

5.9.7 Programmet för Samhällsvetenskap och Media

Gemensamt 1400 p	Inriktningar 600 p	Programfördjupning 200 p	Individuellt val 200 p
Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2, 3 300 p Engelska 5, 6 200 p Matematik 1, 2 200 p Historia 1 100 p Religionskunskap 1 50 p Samhällskunskap 1 100 p Naturkunskap 1 100 p Idrott och hälsa 1 100 p Filosofi 1 50 p Moderna språk 200 p	<i>Miljö och samhällsbyggnad</i> Geografi 1, 2 Historia 2 Samhällskunskap 2 Naturkunskap 2 Teknikutveckling <i>Samhällsvetenskap</i> Geografi 1 Historia 2 Religionskunskap 2 Samhällskunskap 2, 3 Filosofi 2 Psykologi <i>Digitala medier</i> Mediekommunikation Medieproduktion Karaktärsämneskurser för "digitala medier" <i>Information och påverkan</i> Mediekommunikation Medieproduktion Karaktärsämneskurser för "information och påverkan"	Skolverket fastställer vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds. Dessa kurser måste erbjudas: Matematik 3	Huvudmannen fastställer vilka kurser som ska erbjudas. Dessa kurser måste erbjudas: Matematik 3 (Kan samordnas med programfördjupningen) Engelska 7 Moderna språk Idrott och hälsa 2 Estetiska kurser
Examensuppgift 100 p			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett högskoleförberedande program med namnet Programmet för Samhällsvetenskap och Media. Programmet ger behörighet till de flesta högskoleutbildningar med undantag för de naturvetenskapliga och de tekniska. Det förbereder särskilt väl för utbildningar inom ett brett samhällsvetenskapligt fält. Två av programmets fyra inriktningar ger fördjupning inom medieområdet, en är renodlat samhällsvetenskaplig och den fjärde innebär en breddning mot naturvetenskap och teknik.

Programmet för Samhällsvetenskap och Media är ett brett högskoleförberedande program som särskilt väl förbereder för en mängd högskoleutbildningar av samhällsvetenskaplig art. Det har sitt ursprung i det nuvarande Samhällsvetenskapsprogrammet och i det nuvarande Medieprogrammet.

De ämnen som är gemensamma för programmet är desamma som huvudsakligen utgör basen i det nuvarande Samhällsvetenskapsprogrammet: svenska/svenska som andraspråk, engelska, matematik, samhällskunskap, historia, religionskunskap, filosofi, moderna språk och naturkunskap. De gemensamma kurserna i dessa ämnen ger eleverna på Programmet för Samhällsvetenskap och Media en grundläggande högskolebehörighet och också särskild behörighet till de flesta högskoleutbildningar.

Inriktningarna på Programmet för Samhällsvetenskap och Media omfattar vardera 600 poäng och är därmed större än inriktningarna på övriga högskoleförberedande program. Detta beror på att behovet av profilering är stort gentemot de två huvudsakliga fördjupningsområden som utgör var sin halva av programmet.

Det ena fördjupningsområdet vill jag karakterisera som "traditionell samhällsvetenskap" med ämnen som samhällskunskap, geografi och historia. Det andra fördjupningsområdet är "media", som är en relativt ny företeelse som utbildningsområde. De karaktärsämnen, som utgör en grund för detta område på det nuvarande Medieprogrammet, är medieproduktion och mediekommunikation.

Inriktningar

Inriktningen *Miljö och samhällsbyggnad* består av fördjupning i samhällsvetenskap med inslag av naturvetenskap och teknik. Det innebär att inriktningen särskilt väl förbereder för vidare högskoleutbildning som rör samhällsplanering i vid bemärkelse, inte minst med miljöperspektiv. De elever som väljer denna inriktning kommer att läsa geografi och mer av historia, samhällskunskap och naturkunskap. På det nuvarande Samhällsvetenskapsprogrammet liknar denna inriktning närmast inriktningen Samhällsvetenskap. Jämfört med den läser eleverna på den nya inriktningen mer geografi och mer naturkunskap.

Utöver detta föreslår jag inriktningsämnet teknikutveckling. Teknikutveckling är i dag ett obligatoriskt ämne på Teknikprogrammet, ett ämne som är tvärvetenskapligt och enligt den nuvarande kursplanen är "en kombination av teori och praktisk problemlösning".

Inriktningen *Samhällsvetenskap* innebär en fördjupning inom vad som kanske kan beskrivas som det samhällsvetenskapliga områdets kärna. På gymnasial nivå utgörs den av ämnena samhällskunskap, historia, geografi och religionskunskap. Därtill får eleverna på denna inriktning en andra kurs i filosofi och en grundläggande kurs i psykologi. I samhällskunskap kommer eleverna inom denna inriktning att få fler poäng än på dagens inriktning med samma namn. I religionskunskap och filosofi ökar också poängtalet.

Inriktningarna *Digitala medier och Information och påverkan* utgår dels från det nuvarande Medieprogrammets gemensamma del, dels från detta programs inriktning Medieproduktion, som är en mycket bred inriktning bestående av sex olika typer av valbara specialiseringar. En del av utrymmet är gemensamt för dessa båda inriktningar. Det består av de båda ämnena mediekommunikation och medieproduktion.

Syftet med ämnet mediekommunikation är enligt Skolverkets beskrivning i dagens kursplan bland annat att "ge grundläggande teoretiska och praktiska kunskaper om massmedier och förståelse av masskommunikationens och reklamens roll och betydelse i samhället". Ämnet medieproduktion har bland annat enligt dagens kursplan som syfte att "ge förståelse av sambanden mellan form, innehåll, funktion och ekonomi". Det huvudsakliga innehållet i de

kurser som finns i de båda inriktningarna uppfattar jag bör utgöras av vad som kan täckas av dessa båda citat.

Båda inriktningarna med bakgrund i Medieprogrammet anknyter till ett stort antal högskoleutbildningar. Förutom inom vad som kan beskrivas som medieutbildningar tänker jag till exempel på systemvetenskap, som brukar räknas till de samhällsvetenskapliga högskoleutbildningarna och kan kopplas till exempelvis beteendevetenskap.

Inriktningen *Digitala medier* tar utöver de två nämnda karaktärsämnena mediekommunikation och medieproduktion sin utgångspunkt i den digitala tekniken. På detta sätt gränsar denna inriktning mot Programmet för Teknik. Jag tar inte ställning till vilka ämnen och kurser som ska täcka det återstående utrymmet, men det ska vara kurser som behandlar digitala medier. Av nuvarande ämnen kan multimedia, fotografisk bild, ljudmedier och rörlig bild, men även till exempel kursen Webbdesign i ämnet datorteknik, vara möjliga att använda i denna inriktning.

Inriktningen *Information och påverkan* utgår inte från en gemensam teknik, utan snarare från ett gemensamt syfte, nämligen att oavsett teknik fördjupa elevernas kunskaper inom områden som reklam och informatik⁸⁰. De ämnen bland de nu existerande, som kan vara lämpliga för det kvarvarande utrymmet utöver mediekommunikation och medieproduktion, är inte minst textkommunikation och expo. Men även ämnen som fotografisk bild och rörlig bild kan tänkas ha sin plats på denna inriktning.

Högskolebehörighet

Eleverna från alla inriktningarna på Programmet för Samhällsvetenskap och Media kommer med sin examen att uppnå behörighet till de flesta högskoleutbildningar med undantag för de naturvetenskapliga och de tekniska. Kanske kommer det att krävas Matematik 3 för civilekonomutbildningar och eventuellt några andra utbildningar med samhällsvetenskaplig profil. Denna kurs erbjuds eleverna inom ramen för programfördjupning och/eller individuellt val.

⁸⁰ Informatik står för det vetenskapliga studiet av hur information bearbetas och presenteras.

5.9.8 Programmet för Naturvetenskap

Gemensamt 1600 poäng	Inriktningar 400 poäng	Programfördjupning 200 poäng	Individuellt val 200 poäng
Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2, 3 300 p	<i>Matematik och datavetenskap</i>	Skolverket fastställer vilka karaktersämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Huvudmannen fastställer vilka kurser som ska erbjudas.
Engelska 5, 6 200 p	Datakurser		Dessa kurser måste erbjudas:
Matematik 1, 2, 3 300 p	Matematik 4	Dessa kurser måste erbjudas:	Engelska 7
Historia 100 p	Matematik 5	Matematik 4	Moderna språk
Religionskunskap 50 p	<i>Naturvetenskap</i>	Matematik 5	Idrott och hälsa 2
Samhällskunskap 100 p	Biologi 2	Biologi 2	Estetiska kurser
Idrott och hälsa 1 100 p	Kemi 2	Ev. Biologi 3	
Biologi 1 100 p	Fysik 2	Fysik 2	
Fysik 1 100 p	Matematik 4	Fysik 3	
Kemi 1 100 p	<i>Samhällsplanering</i>	Kemi 2	
Filosofi 50 p	Biologi 2	Ev. Kemi 3	
Moderna språk 100 p	Kemi 2	(Kurserna kan också erbjudas som individuellt val.)	
	Geografi 1		
	Samhällskunskap 2		
Examensuppgift 100 p			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett högskoleförberedande program med namnet Programmet för Naturvetenskap. Programmet är i första hand utformat för att förbereda för högskoleutbildningar inom naturvetenskap och teknik samtidigt som det är lämpat som förberedelse även för de flesta övriga högskoleutbildningar. Programmet har tre inriktningar. En av dem innebär fördjupning inom matematik och datavetenskap, en har karaktären av att vara fördjupande inom ett brett fält av naturvetenskap och matematik, medan den tredje innebär breddning mot samhällsvetenskap i kombination med viss fördjupning i biologi och kemi.

Programmet för Naturvetenskap är särskilt lämpat för att förbereda elever för högskoleutbildningar inom de naturvetenskapliga och tekniska områdena. Utöver detta ger det också en god förberedelse för de flesta högskoleutbildningar inom andra utbildningsområden.

Programmet har tre inriktningar. En inriktning innebär fördjupning inom matematik och datavetenskap. En inriktning består av vad som kan beskrivas som en bred fördjupning inom de tre naturvetenskapliga karaktärsämnena biologi, fysik och kemi samt matematik. Den tredje inriktningen består av en vetenskaplig breddning och innehåller förutom biologi och kemi även geografi och samhällskunskap.

Inom utrymmet för programfördjupning har eleverna möjlighet att antingen ytterligare fördjupa sig i inriktningsämnena eller läsa andra karaktärsämnen, som ger utökad högskolebehörighet eller extra meritvärde.

Det nuvarande Naturvetenskapsprogrammet (NV)

Naturvetenskapsprogrammet (NV) är det näst största programmet efter Samhällsvetenskapsprogrammet. Könsfördelningen på programnivå är i stort sett jämn. Den överlägset största inriktningen är Naturvetenskap. Inriktningen Matematik och datavetenskap är avsevärt mindre och inriktningen Miljövetenskap är klart minst med endast ungefär 1 000 elever. Matematik och datavetenskap har

en kraftig övervikt av män, medan Miljövetenskap har flest kvinnor.

NV är det program som har de bästa utbildningsresultaten i förhållande till de nationella målsättningar som är betygsbaserade. Andelen elever som uppnår högskolebehörighet från NV är den klart högsta av alla program. Fyra av fem elever som lämnade det nationella NV våren 2004 hade påbörjat högskoleutbildning senast våren 2007.⁸¹ Det är den i särklass högsta andelen från något program.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Naturvetenskap

Det nuvarande Naturvetenskapsprogrammet har genomgående en hög status. Få intressenter har framfört behov av stora strukturella förändringar av programmet. Samtidigt har det varit ganska vanligt att utredningen fått ta del av kritiska åsikter om hur utbildningen på programmet genomförs. Bland annat har det uttryckts önskemål om att eleverna ska få bättre kontakt med och bättre kunskap om såväl arbetslivet som högskolesektorn.

Jag har funnit det problematiskt att inriktningen Miljövetenskap har så få elever som endast dryga 1 000. Det är en av anledningarna till att jag föreslår att denna inriktning ersätts av en ny inriktning, som skiljer sig relativt mycket från den nuvarande, medan de övriga två nya inriktningarna huvudsakligen överensstämmer med de nuvarande.

Jämförelse med dagens program

Det nya programmet bygger i hög utsträckning på det nuvarande Naturvetenskapsprogrammet (NV). Programmet för Naturvetenskap kan fungera både som ett brett program lämpat som förberedelse för de flesta högskoleområden och som ett program som ger spetskompetens inom naturvetenskap, matematik och datavetenskap.

Beträffande det programgemensamma innehållet föreslår jag bland annat följande skillnader jämfört med dagens NV:

⁸¹ Sveriges officiella statistik, finns som tabell 7 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

- Svenska/svenska som andraspråk utökas från 200 till 300 poäng. Motivet är bland annat att högskolorna och universiteten som avnämare har uttryckt ett tydligt behov av att gymnasieeleverna får en bättre förberedelse för högskolestudier både vad det gäller förmåga till formellt skrivande och läsförmåga/läsvana.
- Nivån på den inledande matematikkursen höjs.
- Matematikkurserna på programmet blir dessutom programspecifika.⁸² Omfånget av matematik i det gemensamma utrymmet reduceras från 350 till 300 poäng, samtidigt som matematiken totalt utökas för två av tre inriktningar.
- Filosofi (50 poäng) blir obligatoriskt. Motivet är att ämnet filosofi bör tjäna som en högskoleförberedande introduktion till en vetenskapsteoretisk förståelse.
- Naturkunskap (50 poäng) utgår. Motivet är att kursen Naturkunskap A huvudsakligen har ett innehåll, som består av grundläggande kunskaper från de olika naturvetenskapliga ämnena. Dessa är karaktärsämnena på programmet och därmed anser jag att naturkunskap kan betraktas som överflödigt på programmet.
- Estetisk verksamhet (50 poäng) utgår. Motivet är att andra ämnen bedöms vara viktigare som obligatorium. Eleverna ska dock alltid ha rätt att välja estetiska kurser som individuellt val.

Programmet föreslås ha tre inriktningar, som alla omfattar 400 poäng: Matematik och datavetenskap, Naturvetenskap samt Samhällsplanering.

Inriktningar

Inriktningen *Matematik och datavetenskap* är avsedd att erbjuda fördjupning inom just det som namnet visar: matematik och datavetenskap. Inom matematik kommer eleverna som väljer denna inriktning att läsa mer än i dagens inriktning med samma namn. Tillsammans med att den första kursen i matematik kommer att leda längre än dagens Matematik A bör detta kunna innebära att eleverna på den nya inriktningen kommer att kunna utveckla en

⁸² Programmet för Teknik har samma kurser i matematik som Programmet för Naturvetenskap.

större matematisk kompetens än vad som har varit möjligt inom den nuvarande inriktningen.

Inriktningen *Naturvetenskap* ger en fortsättning i de tre naturvetenskapliga karaktärsämnena biologi, fysik och kemi samt i karaktärsämnet matematik. På så sätt innebär den en fördjupning. Samtidigt är den bredare än inriktningen Matematik och datavetenskap. Eleverna som väljer inriktningen Naturvetenskap kan välja att göra en mer specialiserad fördjupning i nästa steg, när de gör sina val inom programfördjupningen.

Namnet på inriktningen *Samhällsplanering* visar att den är avsedd att fungera som en möjlighet för elever att inom programmet skaffa sig en kompetens, som är överbryggande mellan vetenskapsområdena naturvetenskap och samhällsvetenskap, dock med en fast grund i naturvetenskapen. Den består av en kurs i vardera biologi och kemi kombinerat med en kurs i vardera geografi och samhällsvetenskap. Denna kombination ger en god grund för vidare studier rörande inte minst miljöfrågor.

Högskolebehörighet

Eleverna från alla tre inriktningarna av Programmet för Naturvetenskap kommer på grundval av sin examen att uppnå behörighet till de allra flesta högskoleutbildningar. Möjliga undantag när det gäller det naturvetenskapliga och det tekniska högskoleområdet kan gälla främst civilingenjörsutbildningar, till vilka det kan krävas att eleverna gör vissa val inom ramen för programfördjupningen och/eller det individuella valet för särskild behörighet. Grunden för sådan särskild behörighet kommer att vara högst på inriktningen Naturvetenskap och lägst på inriktningen Samhällsplanering.

5.9.9 Programmet för Teknik

Gemensamt 1500 p	Inriktningar 300 p	Programfördjupning 400 p	Individuellt val 200 p
Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2, 3 300 p	<i>Teknik och design</i>	Skolverket fastställer vilka karaktärsämneskurser som får erbjudas. Utifrån dessa tillåtna kurser beslutar huvudmannen vilka kurspaket eller kurser som erbjuds.	Huvudmannen fastställer vilka kurser som får erbjudas.
Engelska 5, 6 200 p	Design		Dessa kurser måste erbjudas:
Matematik 1, 2, 3 300 p	Digitalt skapande	Dessa kurser måste erbjudas:	Engelska 7
Historia 1 50 p	<i>IT-kommunikation och medieteknik</i>	Matematik 4	Moderna språk
Religionskunskap 1 50 p	Dator- och kommunikationsteknik	Matematik 5	Idrott och hälsa 2
Samhällskunskap 1 100 p	Programmering	Fysik 2	Estetiska kurser
Idrott och hälsa 1 100 p	Interaktiva medier	Fysik 3	
Fysik 1 100 p	<i>Samhällsbyggande och arkitektur</i>	Kemi 2	
Kemi 1 100 p	Hållbart samhälle	Biologi 1	
Teknikutveckling 200 p	Arkitektur	(Kurserna kan också erbjudas som individuellt val.)	
	Konstruktion		
	<i>Innovation och produktion</i>		
	Produktion		
	Produktutveckling		
	Företagande		
Examensuppgift 100 p			

Mina förslag:

- Jag föreslår ett högskoleförberedande program med namnet Programmet för Teknik. Programmet är i första hand utformat för att förbereda för högskoleutbildningar inom det tekniska området och i andra hand för det naturvetenskapliga. Men inom programmet uppnår eleven särskild behörighet för vidare högskolestudier inom de flesta högskoleområden. Programmet har fyra inriktningar: Teknik och design, IT-kommunikation och medieteknik, Samhällsbyggande och arkitektur samt Innovation och produktion.

Programmet för Teknik är särskilt lämpat för att förbereda elever för högskoleutbildningar inom det tekniska området. Utöver detta ger det också en god förberedelse för högskoleutbildningar inom det naturvetenskapliga området och de flesta andra vetenskapliga områden inom högskola och universitet.

Programmets fyra inriktningar ger fördjupning inom teknik, design, IT, arkitektur och produktion.

Det nuvarande Teknikprogrammet (TE)

Teknikprogrammet (TE) är det femte största nationella programmet i gymnasieskolan. Programmet är såväl studie- som yrkesförberedande. Drygt hälften av eleverna studerar vidare på högskola eller universitet efter sin gymnasieutbildning. Programmet saknar nationella inriktningar i dag och erbjuder stora valmöjligheter. Andelen kvinnor inom programmet är låg⁸³.

Mina överväganden bakom det nya Programmet för Teknik

I mitt förslag till det nya Programmet för Teknik har följande överväganden varit vägledande.

⁸³ Cirka 15 procent.

Programmet för Teknik ska vara ett högskoleförberedande program

Jag anser att Programmet för Teknik ska vara ett högskoleförberedande program som leder vidare till fortsatta studier inom bland annat det tekniska området.

Det nuvarande Teknikprogrammet är, som jag tidigare har nämnt, såväl studie- som yrkesförberedande. Enligt de intressenter utredningen har haft kontakt med är denna dubbla karaktär positiv. Mina direktiv anger dock att ett nationellt program antingen ska vara studie- eller yrkesförberedande. Min bedömning, när jag föreslår att Programmet för Teknik ska vara högskoleförberedande, är att det behövs fler än ett nationellt högskoleförberedande program inom den tekniska och naturvetenskapliga sektorn. Dessutom anser jag att det finns flera yrkesprogram som utbildar för arbetslivet direkt efter gymnasieskolan inom den tekniska sektorn.

Programmet för Teknik ska ha nationella inriktningar

Enligt mina direktiv ska en utgångspunkt vara att det ska finnas nationella inriktningar inom alla nationella program. Därför har jag för samtliga program prövat möjligheten till nationella inriktningar. För Programmet för Teknik har jag bedömt det som rimligt att införa fyra nationella inriktningar.

Programmets intressenter har poängterat att ett nytt teknikprogram inte bör ha några nationella inriktningar. Samtidigt har programmet kritiserats för de många valalternativen som inte alltid kan tillgodoses. Min bedömning är att Programmet för Teknik ska ha nationella inriktningar för att bidra till en tydlighet för eleverna. För att ändå bevara goda valmöjligheter och en möjlighet att lokalt profilera programmet utifrån avnämarnas behov har jag föreslagit små inriktningar om 300 poäng. Samtliga inriktningar leder också till särskild behörighet för fortsatta högskolestudier. För vissa särskilda behörigheter krävs dock att eleverna utnyttjar programfördjupningen.

Jämförelse med dagens program

Det nya programmet bygger i hög utsträckning på det nuvarande Teknikprogrammet (TE). Programmet för Teknik kan fungera både som förberedelse för de flesta högskoleområden och som ett program som ger spetskompetens inom teknikområdet.

Beträffande det programgemensamma innehållet föreslår jag bland annat följande skillnader jämfört med dagens TE:

- Svenska/svenska som andraspråk utökas från 200 till 300 poäng. Motivet är bland annat att högskolorna och universiteten som avnämare har uttryckt ett tydligt behov av att gymnasieeleverna får en bättre högskoleförberedelse både vad det gäller förmåga till formellt skrivande och läsförmåga/läsvana.
- Matematik utökas från 250 till 300 poäng. Nivån på den inledande matematikkursen höjs. Matematikkurserna på programmet blir dessutom programspecifika⁸⁴.
- Naturkunskap (50 poäng) utgår. Motivet är att kursen Naturkunskap A huvudsakligen har ett innehåll som består av grundläggande kunskaper från de olika naturvetenskapliga ämnena och därmed överlappar delar av innehållet i fysik och kemi som är karaktärsämnen på programmet.
- Estetisk verksamhet (50 poäng) utgår. Motivet är att andra ämnen bedöms vara viktigare som obligatorium. Eleverna ska dock alltid ha rätt att välja estetiska kurser som individuellt val.
- Historia (50 poäng) tillkommer.

Programmet för Teknik är det enda högskoleförberedande program där moderna språk inte är ett obligatoriskt inslag. Anledningen till detta är att jag anser att det ska finnas ett högskoleförberedande program som inte kräver att eleverna läser språk utöver svenska/svenska som andraspråk och engelska.

⁸⁴ Programmet för Naturvetenskap har samma kurser i matematik som Programmet för Teknik.

Inriktningar

Inriktningen *Teknik och design* fördjupar elevernas kunskaper om teknisk design. I inriktningen ingår ett brett designämne som bl.a. kan behandla designprocessen och designmetodik oberoende av vilken typ av design det handlar om. Eleven möter också ämnet digitalt skapande som uttryck för en viss typ av design. I programfördjupningen kan eleven sedan välja någon annan typ av design för att bredda sina kunskaper, t.ex. industridesign, eller fördjupa sig vidare i digital design.

Inriktningen *IT-kommunikation och medieteknik* fördjupar elevernas kunskaper om informations- och kommunikationsteknologi. I inriktningen ingår både mjuk- och hårdvara och digitala medier. De ämnen som ingår är dator- och kommunikationsteknik, programmering och interaktiva medier. Denna inriktning svarar även för delar av den utbildning som i dag finns inom Medieprogrammet.

Inriktningen *Samhällsbyggande och arkitektur* fördjupar elevernas kunskaper om arkitektur och konstruktion samt hållbar samhällsutveckling. I inriktningen ingår ämnet hållbart samhälle eller motsvarande som behandlar miljöfrågor ur ett brett perspektiv, såväl ekologiskt som ekonomiskt och socialt. Det allmänna ämnet hållbart samhälle relateras till två mer teknikinriktade ämnen, nämligen arkitektur och konstruktion.

Inriktningen *Innovation och produktion* fördjupar elevernas kunskaper om produktion och företagande. Ämnena produktion och produktutveckling berör olika produktionstyper, t.ex. träproduktion, teknikproduktion och kemiproduktion. Ämnet företagande eller motsvarande ger kunskaper om entreprenörskap.

Samtliga inriktningar omfattar 300 poäng. Som jag tidigare har nämnt anser jag att dessa inriktningar, som är relativt små, ger såväl en tydlighet för eleven som en möjlighet att lokalt prägla programmet utifrån avnämarnas behov.

Inriktningarna inom Programmet för Teknik svarar för olika intresseinriktningar som eleverna kan välja mellan. De olika inriktningarna innehåller inte behörighetsgivande kurser för vidare högskolestudier. De behörighetsgivande kurserna ligger i stället inom ramen för de ämnen som är gemensamma för programmet och som valalternativ inom den, jämfört med andra högskoleförberedande program, stora programfördjupningen.

Högskolebehörighet

Eleverna från alla fyra inriktningarna på Programmet för Teknik kommer på grundval av sin examen att uppnå behörighet till de allra flesta högskoleutbildningar. Undantagen när det gäller det tekniska högskoleområdet kan gälla främst civilingenjörsutbildningar, till vilka det kan krävas att eleverna gör vissa val inom ramen för programfördjupningen och/eller det individuella valet. I nuläget bedömer jag att det för en elev från Programmet för Teknik troligen räcker att komplettera med kurserna Matematik 4 och Fysik 2 för att vara behörig till civilingenjörsutbildningar. Dessa kurser bör, enligt min uppfattning, tillsammans med programmets specifika karaktärsämneskurser inom teknikområdet räcka som en god förberedelse för civilingenjörsutbildningar.

En fyraårig teknisk utbildning

Från flera av utredningens kontakter med intressenter har det framkommit önskemål om en fyraårig teknisk utbildning, som kan leda till anställning direkt efter gymnasieskolan. Som framgår av mina förslag i detta avsnitt är Programmet för Teknik högskoleförberedande och treårigt. I avsnitt 5.6.4 föreslår jag dock att ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet ska införas och utgöra en möjlig breddad gymnasieutbildning efter de tekniskt inriktade programmen.

5.10 Specialutformade program, riksrekrytering och regionala inriktningar

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Specialutformade program både för enskilda elever och för en grupp elever ska utgå ur gymnasieskolan. Det ska dock vara möjligt att göra vissa avsteg från den nationella programstrukturen för enskilda elever.
- Det ska inte vara möjligt att göra avvikelser från den nationella programstrukturen för en elev under det sista läsåret.
- Vissa unika utbildningar ska även i den framtida gymnasieskolan kunna vara riksrekryterande. För dessa utbildningar ska det gå att göra avsteg från den nationella programstrukturen.
- I samband med prövningen om en utbildning ska beviljas riksrekrytering ska Nationella rådet för utbildning yttra sig.
- Den interkommunala ersättning som ska gälla för en av Skolverket beviljad riksrekryterande utbildning ska beslutas i samband med beviljandet.
- Dagens system med lokala inriktningar ska utgå.
- Ett nytt system för att ta vara på regionala behov avseende inriktningen på en utbildning ska införas. Dessa ska kallas regionala inriktningar.
- Skolverket ska pröva och fastställa regionala inriktningar. I samband med prövningen och fastställandet ska Nationella rådet för utbildning yttra sig.
- Den interkommunala ersättning som ska gälla för en regional inriktning ska beslutas i samband med Skolverkets prövning.
- Av Skolverket fastställda regionala inriktningar inom det offentliga skolväsendet ska omfattas av frisökning.

Enligt min bedömning behöver det, även i den framtida gymnasieskolan, finnas utrymme för lokala initiativ och vissa riksrekryterande utbildningar. Dock anser jag att den lokala frihet som finns i dag när det gäller specialutformade program och lokala inriktningar har lett för långt och att alltför många utbildningar har beviljats riksrekrytering. Den lokala friheten har orsakat bristande likvärdighet för den enskilda eleven samt skapat en otydlighet om vad utbildningen innebär och vart den leder. De riksrekryterande utbildningarna har blivit kostnadsdrivande. Framför allt anser jag att författningarna runt dessa frågor och kvalitetssäkringen av dem måste utvecklas.

5.10.1 Specialutformade program

Specialutformade program för en grupp elever

De specialutformade programmen för en grupp elever är framför allt problematiska därför att de inte alltid svarar upp mot innehåll, mål och krav i nationella program, vilket sätter den nationella likvärdigheten ur spel. Enligt min uppfattning inrättas de ofta i konkurrenssyfte för att locka till sig elever och eftersom de inte alltid motsvarar ett nationellt program får eleverna svårigheter att nå en nationellt erkänd nivå. Jag har mött elever som trott sig få t.ex. elcertifikat inom ett specialutformat Elprogram, men inte har kunnat uppnå det på samma sätt som på det nationella programmet. Detta orsakar stora problem och leder som sagt till en bristande likvärdighet.

Jag föreslår därför att specialutformade program för en grupp elever ska utgå ur gymnasieskolan. Med de nya nationella programmen och examen följer en kvalitetsgaranti som innebär att eleven är väl förberedd för arbete eller vidare studier. Denna garanti ska, enligt min uppfattning, komma alla elever till godo. Därför är det viktigt att samtliga elever följer ett nationellt program med en tydlig struktur och tydliga utgångar samt nationellt fastställda examenskrav.

Specialutformade program för en enskild individ

Som jag tidigare har nämnt i avsnitt 4.9 avseende specialutformade program för en enskild elev ser jag dem som problematiska framför allt ur två aspekter. Den ena är att det har framkommit att de ofta används som en stödåtgärd. Genom att specialutforma program tar man bort svåra kurser i stället för att erbjuda eleven det stöd hon eller han har rätt till inom sitt ursprungliga program. Den andra är att de individuellt specialutformade programmen används som ett betygstaktiskt instrument. Elever tillåts ta bort kurser som de har eller riskerar att få lägre betyg i genom att specialutforma program.

Min uppfattning är att benämningen specialutformat program för en enskild elev är alltför belastad. Därför föreslår jag att den utgår. Samtidigt bedömer jag det som viktigt att kunna anpassa ett program för en enskild elev, t.ex. vid byte av program eller skola, eller för elever som det av andra särskilda skäl inte fungerar för att fullt ut följa ett visst nationellt program. Därför föreslår jag att det, i särskilda fall, ska vara möjligt att göra vissa avsteg från den nationella programstrukturen för enskilda elever. Dock ska dessa avsteg regleras mycket tydligare än dagens specialutformade program för enskilda elever. Av bestämmelserna om examensbevis (se avsnitt 5.16) framgår att samtliga betygssatta kurser ska ingå i ett examensbevis. Därav följer att en kurs som är betygssatt inte kan tas bort i efterhand, dvs. en anpassning av ett nationellt program kan inte göras i efterhand av exempelvis betygstaktiska skäl. När avsteg görs från ett nationellt program måste elevens utbildning fortfarande gå att hänföra till ett nationellt program så att eleven kan examineras mot det programmets examensmål.

I dag får en elev inte byta från ett nationellt till ett specialutformat program senare än den 1 oktober under det avslutande läsåret. Jag anser att denna bestämmelse ska stramas åt ytterligare för att ännu starkare betona att denna åtgärd inte ersätter stödåtgärder och inte ska fungera betygstaktiskt. Mitt förslag är att det inte ska gå att göra avsteg från den nationella programstrukturen för en enskild elev under det sista läsåret.

5.10.2 Riksrekryterande utbildningar

Det har nyligen skett författningsändringar avseende riksrekrytering. Jag beskriver mer om detta och om de problem jag uppfattar kring dessa utbildningar i avsnitt 4.9.7. Min bedömning är att det även i den framtida gymnasieskolan ska finnas möjlighet för ett fåtal, mycket väl avgränsade utbildningar att vara riksrekryterande, dvs. att ta emot elever från hela landet som förstahandssökande. För dessa utbildningar ska, liksom i dag, inackorderingsbidrag utgå vid behov.

Som riksrekryterande utbildningar tänker jag mig:

- yrkesutbildningar som för kompetensförsörjningen är nödvändiga för att det annars skulle uppstå en arbetskraftsbrist,
- vissa utbildningar av elitkaraktär som behöver ha möjlighet att samla de elever som har de bästa förutsättningarna att fullfölja utbildningen, estetiska utbildningar och de riksrekryterande idrottsutbildningarna (se vidare avsnitt 5.11.1), samt
- de nya spetsutbildningar som jag föreslår som försöksverksamhet i avsnitt 5.11.2.

Färre utbildningar än i dag bör bli riksrekryterande i framtiden. Skolverket bör ha en kritisk hållning vid prövningen om en utbildning ska beviljas riksrekrytering. Systemet ska inte heller bli kostnadsdrivande. Jag bedömer dock att en del av dessa utbildningar kommer att kräva stora resurser. Ett alternativ till riksrekrytering för utbildningar som behöver rekrytera elever från ett större område än närområdet är regional samverkan. Jag har även erfarit att man på många riksrekryterande utbildningar de facto har elever som främst kommer från närområdet.

Samtliga beslut om riksrekrytering gäller fram till hösten 2010. De utbildningar som fortsättningsvis vill ha riksrekrytering måste ansöka om detta igen. Jag bedömer att förutsättningarna för en mer enhetlig bedömning som uppfyller författningarnas krav kommer att öka i och med att en instans nu kommer att ha hand om hela processen, både utredning och beslut. Jag föreslår dock att det till de författningar och föreskrifter som gäller i dag ska fogas regler om att Nationella rådet för utbildning ska yttra sig i samband med Skolverkets beslut, i enlighet med ordningen för regionala inriktningar nedan.

Skolverket ska, efter att ha hört Nationella rådet för utbildning och efter samråd med aktuella avnämare inom ramen för det nationella programrådet, utreda och besluta om riksrekrytering. I och med att Nationella rådet för utbildning och aktuellt nationellt programråd medverkar säkras kvaliteten och att utbildningen leder till en examen. I prövningen om riksrekrytering ska Skolverket bedöma om kostnaden för utbildningen är rimlig i förhållande till behovet av utbildningen. Skolverket ska också fastställa priset på utbildningen, det vill säga den interkommunala ersättningen. Detta kommer att underlättas av att utbildningen ska hänföras till ett nationellt program.

För riksrekryterande utbildningar anser jag att avsteg ska få göras från den nationella programstrukturen om utbildningen inte ryms inom ett nationellt program och en nationell eller regional inriktning. För de riksrekryterande utbildningar som gör avsteg ska det anges till vilket nationellt program utbildningen lämpligast kan hänföras. För dessa utbildningar ska examensmålen för aktuellt nationellt program gälla. I något enstaka fall kan Skolverket behöva fastställa nya examensmål för mycket specifika utbildningar som inte går att hänföra till ett nationellt program.

Beslut om riksrekrytering gäller för viss begränsad tid. När en utbildning ansöker om att få ett förnyat beslut om riksrekrytering bör, förutom ovanstående krav, även ett krav vara att utbildningsanordnaren kan redovisa en utvärdering av utbildningen.

Fristående skolor ska precis som i dag stå öppna för alla elever, dvs. ta emot elever från hela landet i första hand. Eftersom fristående skolor enligt mina förslag i framtiden ska anordna nationella program måste även fristående skolor kunna få ansöka om att göra avsteg från den nationella programstrukturen. Ansökan om avsteg ska göras i samband med tillståndsprövningen och bedömningen ska ske på samma sätt som för riksrekryterande utbildningar vid kommunala skolor. Samma restriktiva hållning bör gälla vid bedömningen av om en fristående skola ska få göra avsteg som när en riksrekryterande utbildning på en kommunal skola bedöms. Utbildningar på de fristående skolor som beviljats avsteg från den nationella programstrukturen får alltså anordnas på samma sätt som utbildningar vid riksrekryterande kommunala skolor. Elever vid dessa utbildningar ska ha rätt till inackorderingsbidrag.

5.10.3 Regionala inriktningar och frisökning

Det problem som jag har lyft för de specialutformade programmen, att de ofta inrättas i konkurrenssyfte, gäller även för lokala inriktningar. För lokala inriktningar har det också visat sig att de ofta inte svarar mot regionala och lokala behov, vilket är kravet för att de ska få inrättas. Närmare om vilka problem jag uppfattar angående de lokala inriktningarna och frisökning beskrivs i avsnitt 4.9.

I dag får styrelsen för utbildningen besluta om lokala inriktningar. Jag föreslår att dagens system med lokala inriktningar ska utgå. Däremot ska så kallade regionala inriktningar, som ska regleras avsevärt tydligare än dagens lokala inriktningar, få förekomma. Jag har valt att kalla de nya inriktningarna för regionala inriktningar mot bakgrund av att de ska ha en regional förankring. Däremot får endast den huvudman som ansökt om den regionala inriktningen anordna den, inte alla skolor som verkar i regionen. Här beskriver jag hur en reglering för regionala inriktningar enligt min uppfattning ska se ut:

- Behovet av en regional inriktning ska identifieras av huvudmannen och aktuell avnämare, t.ex. det regionala arbetslivet eller den regionala högskolan/universitetet. Det innebär att en huvudman inte är fri att upprätta en regional inriktning ur t.ex. konkurrenssyfte. Behovet ska vara angivet, motiverat och dokumenterat även av avnämaren. I detta sammanhang fungerar avnämaren också som en kvalitetsgaranti för att eleven efter genomförd regional inriktning är anställningsbar eller har behörighet för vidare studier.
- Ett behov som identifierats av en huvudman och en eller flera avnämare meddelas till Skolverket. Jag anser att det är Skolverket och inte huvudmannen som ska godkänna den regionala inriktningen. Inför Skolverkets godkännande bedömer jag att aktuella avnämare på nationell nivå ska höras inom ramen för det nationella programrådet och Nationella rådet för utbildning för att ytterligare förstärka avnämarnödvändigheten. Därmed passerar den regionala inriktningen ytterligare kvalitetskontroller och denna gång på nationell nivå.
- Efter Skolverkets godkännande föreslår jag att den regionala inriktningen utprövas i aktuell kommun under fyra års tid. Det är, enligt min uppfattning, en rimlig tid för att hinna utpröva den regionala inriktningen och därefter följa upp hur den har

fungerat. I samband med godkännandet anger Skolverket också, efter hörande av det nationella programrådet och Nationella rådet för utbildning, vilken interkommunal ersättning som ska gälla för den godkända regionala inriktningen. Under utprovningen omfattas inte den regionala inriktningen av frisökning, men den kan mycket väl anordnas i en region och omfattas av ett regionalt samverkansavtal.

- Efter utprovningen och om den fallit väl ut fastställer Skolverket den regionala inriktningen och vilken interkommunal ersättning som ska gälla för den. En fastställd regional inriktning ska enligt min uppfattning omfattas av frisökning, se vidare nedan.

Jag är av uppfattningen att det måste finnas mycket tydliga riktlinjer för vilka behov en regional inriktning ska tillgodose. Dessa riktlinjer är viktiga för att Skolverket inte ska få alltför många ansökningar om att godkänna och fastställa regionala inriktningar. Jag anser att hållningen till regionala inriktningar ska vara kritisk och att de endast ska upprättas om ett verkligt behov som inte kan tillgodoses inom en nationell inriktning uppkommer.

Om en annan kommun vill erbjuda en av Skolverket fastställd regional inriktning ska kommunen, enligt min uppfattning, anmäla det till Skolverket. Detta för att försäkra sig om att det finns en regional förankring även i den kommunen.

En viktig princip för mig är att en av Skolverket fastställd regional inriktning ska omfattas av frisökning. I dag kan elever genom frisökning söka program med nationella inriktningar i en annan kommun än hemkommunen. Om en kommun har en lokal inriktning inom ett program är hela programmet, med dagens bestämmelser, stängt för frisökning. Jag anser att om frisökningen ska fungera så måste hemkommunen även bli skyldig att betala för utbildningar i kommuner som har regionala inriktningar. De flesta större kommuner har i dag lokala inriktningar på framför allt de studieförberedande programmen. Dagens bestämmelser medför i realiteten att dessa program stängs för frisökning på samtliga kommunala skolor i kommunen, även på de skolor som endast har nationella inriktningar. Därmed blir frisökningen som den är utformad i dag ofta inte en reell möjlighet för eleverna utan endast en teoretisk möjlighet. Med anledning av detta föreslår jag att en av Skolverket fastställd regional inriktning ska omfattas av frisökning.

Den interkommunala ersättningen beslutas, som jag nämnt ovan, i samband med att den regionala inriktningen prövas av Skolverket.

Det kan komma att finnas regionala inriktningar som Nationella rådet för utbildning bedömer som så viktiga att de borde vara nationella. Om en sådan situation uppstår anser jag att Nationella rådet för utbildning ska meddela detta till Skolverket, som efter utredning kan rekommendera regeringen att fastställa en ny nationell inriktning.

En fristående skola ska liksom en kommunal, i samband med tillståndsprövningen kunna ansöka om att få erbjuda en regional inriktning. Förfarandet ska i dessa fall vara detsamma som för kommunala skolor i enlighet med vad som beskrivits ovan och hållningen till regionala inriktningar ska vara kritisk. Om en regional inriktning anordnas av en fristående skola ska alla elever tas emot i första hand.

5.11 Spetsutbildningar

5.11.1 Utbildningar inom det estetiska området och idrottsområdet

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Det ska kunna finnas elitutbildningar, eller spetsutbildningar som jag benämner dem, inom det estetiska området och idrottsområdet på samma sätt som i dag. Dessa utbildningar ska vara riksrekryterande och urval till utbildningarna ska få göras på särskilt sätt.
- På riksrekryterande idrottsutbildningar ska avsteg få göras från den nationella programstrukturen. Ett exempel på ett sådant avsteg är att det ska vara möjligt att med hjälp av 200 poäng av programfördjupningen bedriva ämnet specialidrott och tillsammans med detta avsteg använda det individuella valet och vid behov utökat program för ämnet specialidrott.

- Utöver riksrekryterande idrottsutbildningar ska det finnas andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar, som inte ska vara riksrekryterande. På dessa ska det endast vara möjligt att göra avsteg genom att använda 200 poäng av programfördjupningen för ämnet specialidrott. Tillsammans med detta avsteg kan det individuella valet och vid behov utökat program användas för ämnet specialidrott.

I dag finns elitutbildningar för elever med särskilt intresse och särskild fallenhet inom det estetiska området och idrottsområdet. Jag anser att dessa utbildningar ska kunna fortsätta sin verksamhet, men benämner dem spetsutbildningar. Spetsutbildningarna inom estetik och idrott ger elever en möjlighet att fördjupa sig inom sitt intresseområde under gymnasietiden. Eftersom dessa utbildningar är av elitkaraktär behövs endast ett fåtal. Därför är det lämpligt att de riktar sig till elever från hela landet, dvs. är riksrekryterande. Som jag har angett tidigare (se avsnitt 5.10.2) föreslår jag att riksrekryterande utbildningar ska få göra avsteg från den nationella programstrukturen. För spetsutbildningarna inom det estetiska och det idrottsliga området skulle det kunna innebära att mer tid kan ägnas åt det särskilda intresseområdet. Jag anser också att urval till dessa utbildningar ska få göras på särskilt sätt vilket jag behandlar i avsnitt 5.14.3.

Riksrekryterande idrottsutbildningar

När det gäller idrottsutbildningar finns i dag dels riksrekryterande idrottsutbildningar, dels regionala eller lokala idrottsutbildningar. De riksrekryterande idrottsutbildningarna är alltid kopplade till något av de specialidrottsförbund som är medlemmar i Riksidrottsförbundet. Regionala eller lokala idrottsutbildningar kan vara auktoriserade av ett specialidrottsförbund eller anordna utbildningen utan medverkan av ett sådant.

Jag har i flera sammanhang blivit uppvaktad om idrottsutbildningarnas speciella behov. De riksrekryterande idrottsutbildningarna ingår inte i mitt uppdrag men jag har erfarit att de liksom de andra idrottsutbildningarna ställer krav på ett visst valbart utrymme. När jag nu föreslår en programfördjupning i stället för

valbara kurser och en minskad omfattning av det individuella valet får det konsekvenser för idrottsutbildningarna.

Enligt min uppfattning ska de riksrekryterande idrottsutbildningarna ha samma möjligheter som i dag att bedriva sina utbildningar. Jag anser att det även i fortsättningen ska vara möjligt för elever i gymnasieskolan att kombinera en gymnasieutbildning som leder till en gymnasieexamen med en elitsatsning inom idrotten. Denna möjlighet att kombinera sitt intresse med studier bedömer jag motiverar elever att fullfölja en gymnasieutbildning och uppnå examen. I mina samtal med företrädare för idrottsutbildningarna har det framgått att maximalt 700 poäng ägnas åt ämnet specialidrott i dag.

För att kunna erbjuda ämnet specialidrott i den omfattning som krävs anser jag att 200 poäng av programfördjupningen och det individuella valet om 200 poäng alltid ska få användas för ämnet specialidrott på de riksrekryterande idrottsutbildningarna. Det ger 400 poäng på vart och ett av de program jag föreslår. För att få ihop till de återstående 300 poängen anser jag att de riksrekryterande idrottsutbildningarna utöver programfördjupningen och det individuella valet vid behov alltid ska kunna erbjuda utökat program för sina elever. Utökningen behöver då omfatta maximalt 300 poäng, 100 poäng per år, och inom ramen för denna utökning kan eleven tillgodoräkna sig idrott som hon eller han ändå utövar. Precis som i andra fall måste rektor bevilja varje elev ett utökat program och avgöra om eleven klarar av studierna på såväl det fullständiga som det utökade programmet.

För de riksrekryterande idrottsutbildningarna kan dessutom, i likhet med för andra riksrekryterande utbildningar, även andra avsteg göras från den nationella programstrukturen än att använda 200 poäng av programfördjupningen till ämnet specialidrott. I dessa fall ska Skolverket, när verket godkänner riksrekryteringen, bevilja att den riksrekryterande idrottsutbildningen får avvika från den nationella programstrukturen och erbjuda mer specialidrott eller andra idrottsanknutna ämnen inom ramen för ett fullständigt program, dvs. de 2 500 poängen. Dock måste eleven alltid kunna uppnå examen från det aktuella programmet.

För vissa yrkesprogram och vissa yrkesutgångar kommer hela utrymmet för programfördjupning att behöva disponeras av karaktärsämnena för att eleven ska bli anställningsbar. Om en elev på en riksrekryterande idrottsutbildning följer en sådan yrkesutgång anser jag att eleven bör ges möjlighet att i efterhand läsa in

de programfördjupningskurser hon eller han inte läst p.g.a. specialidrotten.

Andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar

Jag anser att vissa andra idrottsutbildningar, utöver de riksrekryterande, ska ha möjlighet att använda 200 poäng av programfördjupningen, det individuella valet och i förekommande fall utökat program för ämnet specialidrott. Dessa andra idrottsutbildningar ska vara relativt få och av elitkaraktär. De ska auktoriseras av ett specialidrottsförbund och efter denna auktorisation godkännas av Skolverket. Jag föreslår att dessa utbildningar kallas *andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar*. Dessa andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar ska, enligt min uppfattning, inte vara riksrekryterande. Därmed får de inte heller avvika från den nationella programstrukturen på annat sätt än det som tidigare sagts för programfördjupningen. Urval till dessa andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar ska hanteras på samma sätt som urvalet till riksrekryterande idrottsutbildningar, se vidare avsnitt 5.14.3.

5.11.2 Spetsutbildningar inom nya områden

Mina förslag:

- Det ska vara möjligt att bedriva spetsutbildningar inom andra områden än i dag, t.ex. inom matematik, naturvetenskap och språk.
- För dessa nya spetsutbildningar ska en försöksverksamhet inledas. Det ska utgå ett stimulansbidrag för försöksverksamheten.

Mina bedömningar:

- Spetsutbildningarna inom försöksverksamheten bör vara riksrekryterande.
- Försöksverksamheten bör bedrivas på ett fåtal platser i landet, cirka ett tiotal.
- Särskilda urvalskriterier bör kunna tillämpas för spetsutbildningarna inom försöksverksamheten.
- Elever på spetsutbildningar inom försöksverksamheten bör kunna läsa högskolekurser och få högskolepoäng inom ramen för sin gymnasieutbildning.

Jag föreslår att det ska kunna finnas spetsutbildningar även inom andra områden än det estetiska och det idrottsliga. Det kan handla om utbildningar av elitkaraktär inom exempelvis områdena matematik, naturvetenskap och språk. För dessa nya spetsutbildningar föreslår jag att en försöksverksamhet inleds. Jag föreslår också att det utgår ett stimulansbidrag för försöksverksamheten, vilket jag återkommer till i kapitel 8. Här nedan beskriver jag några förutsättningar som jag anser bör gälla för de nya spetsutbildningarna inom försöksverksamheten.

Liksom för befintliga spetsutbildningar inom estetik och idrott bör spetsutbildningarna inom försöksverksamheten vara riksrekryterande. Även inom försöksverksamheten bör spetsutbildningarna få göra avsteg från den nationella programstrukturen. Inom försöksverksamheten måste beslutas vilka utbildningsanordnare som ska få anordna de nya spetsutbildningarna och hur deras antal kan begränsas. Min bedömning är att försöksverksam-

heten bör bedrivas på ett fåtal platser i landet, cirka ett tiotal. I samband med att tillstånd ges för försöksverksamhet bör ställning också tas till vilka urvalskriterier som ska tillämpas. Enligt min uppfattning kan urvalet till spetsutbildningarna, även inom försöksverksamheten, hanteras på det sätt som jag beskriver i avsnitt 5.14.3. Jag anser att elever inom de nya spetsutbildningarna även bör kunna läsa högskolekurser och få högskolepoäng redan under sin gymnasietid. Det är, enligt de högskolekontakter utredningen har haft, redan i dag möjligt att för gymnasieelever söka dispens för att påbörja högskolestudier parallellt med sina gymnasiestudier. Hur elever ska ges möjlighet att läsa högskolekurser redan under sin gymnasietid behöver beredas vidare inom ramen för försöksverksamheten.

Jag bedömer att dessa möjligheter, att vidga konceptet med spetsutbildningar till nya områden samt att tillåta eleverna att läsa högskolekurser och få högskolepoäng, kan ge en ökad motivation för de elever som vill och kan nå längre under sin tid i gymnasieskolan.

5.12 Examen

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- En yrkesexamen (examen från yrkesprogram) och en högskoleförberedande examen (examen från högskoleförberedande program) ska införas.
- Yrkesexamen kan nås på två sätt:
 - genom skolförlagd utbildning.
 - genom lärlingsutbildning.
- För yrkesexamen krävs:
 - fullgörande av en godkänd examensuppgift.
 - betyg i 2 500 poäng (fullständigt program).
 - godkända betyg på 2 250 poäng.
 - godkända betyg i den första kursen i svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska.

- godkända betyg i vissa karaktärsämneskurser som anges specifikt för respektive program. (Jag föreslår att Skolverket får i uppdrag att fastställa vilka dessa kurser ska vara för respektive program.)
- För högskoleförberedande examen krävs:
 - fullgörande av en godkänd examensuppgift.
 - betyg i 2 500 poäng (fullständigt program).
 - godkända betyg på 2 250 poäng.
 - godkända betyg i svenska/svenska som andraspråk (kurserna 1, 2 och 3), matematik (lägst kurs 1) och engelska (steg 5 och 6). (Jag föreslår i övrigt att Skolverket får i uppdrag att fastställa vilken nivå i matematik som ska krävas för examen på respektive program.)
 - godkända betyg i vissa karaktärsämneskurser som anges specifikt för respektive program. (Jag föreslår att Skolverket får i uppdrag att fastställa vilka dessa kurser ska vara för respektive program. Till exempel bör elever som erhåller examen från Programmet för Naturvetenskap ha godkända betyg i biologi, fysik och kemi.)
- För varje program ska finnas examensmål, som fastställs av regeringen på förslag av Skolverket efter beredning med avnämarna genom de nationella programråden och Nationella rådet för utbildning.
- Examensmålen beskriver i sammanfattande form den kompetens som eleverna förväntas uppnå under sina studier på det aktuella gymnasieprogrammet. Som en del av examensmålen finns ”mål för examensuppgiften”, som utvärderas genom en examensuppgift.
- För examensuppgiften ska eleven ha en handledare, som är en lärare med god kompetens inom det aktuella ämnesområdet.
- Examensuppgiften ska bedömas av minst två personer, varav en är elevens handledare och den andra är antingen en lärare eller en kvalificerad företrädare för avnämarna. För examensuppgiften ska finnas de två betygsstegen Godkänt och Icke godkänt.
- På varje program på varje gymnasieskola ska finnas minst en så kallad examensansvarig lärare, se vidare i avsnitt 5.13.

- För såväl yrkesprogram som högskoleförberedande program ska det finnas en lokal samverkan mellan gymnasieskolan och representanter för avnämarna.
- Såväl en yrkesexamen som en högskoleförberedande examen ska även kunna erhållas inom gymnasial vuxenutbildning.

5.12.1 Varför behövs en examen?

I avsnitt 4. 11 har jag beskrivit att svensk gymnasieutbildning i dag saknar ett tydligt slutmål som också är användbart som resultatmått. Andra länder har en examen som svarar mot detta behov. Genom en examen kan den nationella politiska nivån formulera tydliga nationella mål för gymnasieutbildningen. På så sätt kan både den nationella likvärdigheten och målstyrningen som princip stärkas. Jag har valt att inte enbart föreslå en sådan examen som i mina direktiv beskrivs som en miniminivå och som man skulle kunna kalla en "administrativ examen", dvs. en examen som i praktiken motsvarar de nuvarande begreppen slutbetyg och högskolebehörighet. Mina förslag om examen sträcker sig längre och är ämnade att bidra till en förstärkt målstyrning, ökad nationell likvärdighet och i förlängningen en höjd kvalitet på utbildningen i gymnasieskolan.

Den examen jag föreslår ger gymnasieskolans avnämare i arbetsliv och högskola ett ökat inflytande över gymnasieutbildningens mål och nivå. Avnämarnas inflytande bör enligt min bedömning på olika sätt kunna stärka gymnasieskolans roll när det gäller nationell kompetensförsörjning. I och med att avnämarna ges ett ökat inflytande skapas också bättre möjligheter att genom extern medverkan utvärdera gymnasieskolan som system.

Mina förslag syftar också till att öka tydligheten för de elever som påbörjar en gymnasieutbildning samt att underlätta för dem att förstå vad utbildningen går ut på och att se vilka mål som finns för utbildningen som helhet. Därigenom anser jag också att elevernas rättssäkerhet ökar. Gymnasieexamen, så som jag föreslår den, ska främja ett holistiskt perspektiv på programnivå. De ämnen och kurser som bildar ett program ska fungera som en helhet med utgångspunkt i läroplanens övergripande målsättningar. Denna helhet ska synliggöras från dag ett i gymnasieskolan och säkras genom examen.

De flesta europeiska länder har i dag någon form av examen på gymnasial nivå. Sverige är ett tydligt undantag genom att inte ha det. Bland andra ovan relaterade svagheter som detta för med sig innebär det otydlighet för arbetsgivare, som har behov av att förstå vad eleverna har lärt sig i gymnasieskolan och det skapar svårigheter för svenska ungdomar som vill studera utomlands.

Jag föreslår att det ska finnas två typer av gymnasieexamen: yrkesexamen och högskoleförberedande examen. De skiljer sig åt i vissa avseenden men har också vissa gemensamma inslag. Både en yrkesexamen och en högskoleförberedande examen ska vara utformad på ett sådant sätt att den är gångbar såväl inom landet som utomlands.

5.12.2 Yrkesexamen – genom skolförlagd utbildning eller genom lärlingsutbildning

Utformningen av en yrkesexamen ska göras i nära samverkan med de aktuella yrkesbranscherna, vilket beskrivs närmare under rubrikerna Examensmål och Examensuppgift nedan. Genom en yrkesexamen säkras att eleven är väl förberedd för det yrkesområde som utbildningen är inriktad mot.

Det ska enligt mina förslag finnas två sätt att erhålla en yrkesexamen. Eleven kan antingen genomgå en utbildning som är skolförlagd eller genomföra en lärlingsutbildning. Oavsett vilket av dessa två alternativ eleven väljer sker utbildningen inom ramen för ett yrkesprogram. Alla yrkesprogram kan utformas som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning.

För att få en yrkesexamen ska eleven ha uppfyllt examenskraven. Dessa innebär att eleven har betyg i 2 500 poäng, vilket innebär ett fullständigt program, varav godkända betyg i 2 250 poäng. Vidare måste eleven ha godkänt betyg i Svenska/Svenska som andraspråk 1, Matematik 1 och Engelska 5. Eleven måste också ha godkänt betyg i vissa karaktärsämneskurser, som fastställs av Skolverket. Dessutom måste eleven ha genomfört en godkänd examensuppgift. Jag återkommer med en närmare redogörelse av vad detta innebär nedan.

5.12.3 Högskoleförberedande examen

Utformningen av en högskoleförberedande examen ska göras i nära samverkan med företrädare för högskolor och universitet, vilket beskrivs närmare under rubrikerna Examensmål och Examensuppgift nedan. Genom en högskoleförberedande examen säkras att eleven är väl förberedd för studier på högskola och universitet.

För att få en högskoleförberedande examen ska eleven ha uppfyllt examenskraven. Dessa innebär att eleven har betyg i 2 500 poäng, vilket innebär ett fullständigt program, varav godkända betyg i 2 250 poäng. Vidare måste eleven ha godkänt betyg i Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2 och 3, Engelska 5 och 6 samt matematik på den nivå som fastställs av Skolverket för respektive program. Eleven måste också ha godkänt betyg i vissa karaktärsämneskurser, som fastställs av Skolverket. Dessutom måste eleven ha genomfört en godkänd examensuppgift. Jag återkommer med en närmare redogörelse av vad detta innebär nedan.

5.12.4 Examensmål

För varje program ska det finnas examensmål. Examensmålen är till för att beskriva vad utbildningen på programmet syftar till, främst avseende yrkesprogrammets syfte att utbilda för ett yrkesområde och de högskoleförberedande programmets syfte att förbereda för högskolestudier.

Examensmålen ska användas av de professionella i gymnasieskolan som ett styrdokument från elevernas inträde på ett program till dess att de går ut från programmet. De ska ha en betydligt tydligare styrfunktion än dagens programmål. Examensmålen och ämnesmålen ska komplettera varandra. Examensmålen ska säkra att det finns ett holistiskt perspektiv på programnivå i gymnasieutbildningen.

Även om examensmålen i första hand ska användas av de professionella i skolan ska de vara utformade på ett sätt, som gör dem möjliga att förstå även för eleverna och deras föräldrar, liksom för avnämarna.

En del av examensmålen utgörs av ett avsnitt som benämns ”Mål för examensuppgiften”. Utvärderingen av om eleverna har nått dessa sker genom att de i slutet av utbildningen genomför en examensuppgift. Vad en examensuppgift är återkommer jag till. Vissa

examensmål är av den karaktären att de inte låter sig utvärderas genom en examensuppgift. Dessa mål benämns ”Allmänna mål”.

Examensmålen ska vara skrivna på programnivå, men på ett sådant sätt att de kan, och ska, användas även på inriktningsnivå, och i förekommande fall på yrkesprogrammen även på den nivå som gäller för en yrkesutgång.

Utgångspunkten för examensmålen ska främst vara läroplanen och de grundläggande målsättningar som gäller för respektive program, alltså att göra eleverna anställningsbara inom ett visst yrkesområde respektive att förbereda dem för högstskolestudier.

Regeringen ska ge Skolverket i uppdrag att lämna underlag beträffande examensmål. Detta underlag för examensmål ska för respektive program tas fram i samverkan mellan Skolverket och avnämarna genom de nationella programråden, se avsnitt 5.2.3.

Förslagen överlämnas av Skolverket till Nationella rådet för utbildning, som yttrar sig över dem. Utifrån beredningarna i de nationella programråden och yttrandena från Nationella rådet för utbildning lämnar Skolverket förslag till regeringen om utformning av examensmål för alla program. Regeringen fastställer examensmålen.

De nationella programråden har bland annat till uppgift att följa och utvärdera examensfrågor för det aktuella programmet. I detta uppdrag ingår att inom ramen för Skolverkets beredning ta initiativ till förändringar av examensmål, när så anses vara lämpligt. Sådana förändringar beslutas av regeringen och har dessförinnan behandlats av Nationella rådet för utbildning.

Exempel på examensmål för tre program bifogas som bilaga 8.

5.12.5 Examensuppgift

Examensuppgiften visar att eleven har nått målen för examensuppgiften, som alltså utgör en del av examensmålen. Det betyder i sin tur att examensuppgiften på ett yrkesprogram kontrollerar om eleven har tillräcklig kompetens för att anställas inom det aktuella yrkesområdet och på ett högskoleförberedande program om eleven har tillräcklig kompetens för att studera på högskola eller universitet. Examensuppgiften ska genomföras under slutskedet av elevens utbildning i gymnasieskolan.

Yrkesprogrammets examensuppgifter ska vara tydligt inriktade på de yrkesområden som utbildningen avses leda till. Examensupp-

giften ska omfatta ett större sammanhängande arbete, men kan också innehålla kortare ”yrkesprov”. Sådana yrkesprov finns i dag i vissa branscher, bland annat på en nivå som kan beskrivas som gymnasial. Examensuppgifter ska alltid innefatta någon form av dokumentation. Om de har en uttalat praktisk karaktär ska denna dock kunna vara kortfattad.

De högskoleförberedande programmens examensuppgifter ska i hög grad vara inriktade på de vetenskapsområden som gymnasieprogrammet främst vänder sig mot. Uppgifterna ska vara specifika inte bara för programmen utan också för inriktningarna. Samtidigt ska examensuppgifterna kontrollera att eleverna har de generella kompetenser som krävs för att framgångsrikt genomföra högskolestudier, oavsett vilken karaktär dessa har. En examensuppgift på ett högskoleförberedande program ska bestå av ett större sammanhängande arbete i form av en undersökning, analys eller produktion som dokumenteras genom en skriftlig rapport.

Om den utbildning som eleven har genomgått har inneburit avvikelse från nationellt program, ska eleven omfattas av examenskrav och examensmål för det program som bedöms ligga närmast den genomförda utbildningen. I något enstaka fall kan Skolverket behöva fastställa nya examensmål för mycket specifika utbildningar som inte går att hänföra till ett nationellt program.

Varje elev ska av rektorn efter samråd med examensansvarig lärare (se avsnitt 5.13) tilldelas en handledare för examensuppgiften. Handledaren ska vara en lärare med god kompetens i det för examensuppgiften aktuella ämnesområdet.

Examensuppgiftens omfattning

Examensuppgiften omfattar 100 gymnasiepoäng av ett fullständigt gymnasieprogram 2 500 poäng. I relation till det totala antalet veckor som en gymnasieelev har att tillgå under tre läsår, drygt 100 veckor, motsvarar 100 poäng ungefär fyra veckor.

Eleverna ska inom ramen för examensuppgiften ha viss handledning, men handledningen ska inte omfatta mer tid än att eleven självständigt kan lösa uppgiften. Det är däremot av stor vikt att eleverna får tillräckligt med tid för att genomföra examensuppgiften. Jag föreslår att de alltid ska garanteras motsvarande fyra fulla undervisningsfria arbetsveckor för att fullgöra uppgiften. De fyra veckorna kan läggas ut på olika sätt beroende på uppgiftens

karaktär och andra faktorer. Eleverna ska ha sammanhängande arbetstid för att utföra examensuppgiften. Därför föreslår jag att tiden för fullgörandet av examensuppgiften ska kunna delas upp i maximalt fyra perioder. Examensuppgiften bör företrädesvis göras under slutskedet av utbildningen.

Bedömning av examensuppgift

En examensuppgift kan vara antingen godkänd eller inte godkänd. Det innebär att den inte ska betygssättas i fler steg än dessa två. För att eleven ska anses vara godkänd på examensuppgiften krävs att han eller hon uppnår samtliga mål för examensuppgiften.

Jag har övervägt att föreslå att betyg ska sättas på samma sätt på examensuppgiften som på kurser, dvs. i flera steg. Det finns argument som talar för det, kanske främst att det kan stimulera eleverna att anstränga sig maximalt för att genomföra en så bra examensuppgift som möjligt. En farhåga, om man nöjer sig med endast ett godkänt betygssteg, skulle kunna vara att duktiga elever inte engagerar sig fullt ut i examensuppgiften om de lätt klarar av den tillräckligt väl för att få ett godkänt betyg.

Jag föreslår dock att examensuppgiften endast ska bedömas som godkänd eller inte godkänd. Mina skäl för detta är följande:

- Examensuppgiften ska visa om eleven uppnår målen för examensuppgiften, som är formulerade i dokumentet examensmålen. Antingen uppnår eleven målen eller så gör hon eller han det inte. Om eleven uppnår målen visar det att hon eller han är förberedd för arbetslivet eller fortsatta högskolestudier. Enligt min uppfattning är examensuppgiften till för att följa upp om eleven är förberedd för det som ska komma sedan och jag anser det inte relevant att därutöver bedöma hur väl förberedd eleven är genom flera betygssteg.
- I dag finns inom vissa yrkesförberedande program yrkesprov, certifieringar och liknande. De är till för att visa om eleven är förberedd för arbetslivet. Bedömningen görs av om eleven är förberedd eller inte, dvs. ingen gradering av kunskaperna används. Jag tror att det inom många yrkesområden skulle vara svårt att utföra en bedömning av examensuppgiften i flera betygssteg. Min uppfattning är också den att de befintliga verktyg som finns i dag i form av exempelvis yrkesprov och cer-

tifieringar bör kunna utgöra ett underlag i arbetet med examensuppgifter och att det därför underlättar om bedömningen är densamma.

- Jag anser att målen för examensuppgiften ska vara mål som eleverna ska kunna visa att de har uppnått. I och med att målen är uppnådda är examensuppgiften godkänd. Om examensuppgiften skulle bedömas i flera betygssteg behövs dessutom betygs-kriterier. Enligt min uppfattning är det svårt att formulera betygs-kriterier som fångar in en hel utbildning, vilket examensuppgiften ska pröva.

En konsekvens av att det bara finns en godkänd betygsnivå för examensuppgiften är att meritvärdet vid ansökan till högskoleutbildning bör beräknas på 2 400 poäng (i stället för 2 500) för fullständigt program. De 100 poäng som representeras av examensuppgiften kan nämligen bara hamna på en nivå, för godkänt betyg, och kan därmed inte påverka meritvärdet vid jämförelse med andra elever. Om examensuppgiften inte är godkänd är eleven inte behörig att söka högskoleutbildning, varför ett sådant betyg inte behöver ingå i ett meritvärde.

Bedömare av elevernas examensuppgifter utses av rektorn efter samråd med den examensansvariga läraren. Huvudbedömare ska normalt vara den lärare, som är elevens handledare. Huvudbedömare och handledare ska vara en lärare som är behörig inom det ämnesområde som examensuppgiften gäller. Utöver huvudbedömaren ska det finnas en eller två medbedömare.

Medbedömare kan vara en annan inom ämnesområdet behörig lärare eller en person som uppfyller följande kriterier:

- *För yrkesexamen:* En person som genom utbildning, arbetslivserfarenhet eller på annat sätt förvärvat kompetens och yrkesskicklighet inom den aktuella yrkesbranschen kan anses väl lämpad att genomföra bedömningen.
- *För högskoleförberedande examen:* En person som genom högskoleutbildning, helst på forskarnivå, inom ett vetenskapsområde med nära anknytning till det ämnesområde som examensuppgiften gäller kan anses väl lämpad att genomföra bedömningen.

Om huvudbedömaren och medbedömaren inte kan enas om en elev ska godkännas eller inte på examensuppgiften fattas beslutet av rektorn efter samråd med den examensansvariga läraren.

Framtagning av examensuppgifter

Examensuppgifterna kommer, som framgår av vad jag har beskrivit ovan, att ha olika karaktär. De har det gemensamt att de är till för att visa om eleverna har nått målen för examensuppgiften. Ansvar för att ta fram examensuppgifter åvilar de examensansvariga lärarna, vars funktion utvecklas närmare i avsnitt 5.13.

Så långt möjligt bör examensuppgifterna tas fram i samverkan med avnämarna. Det är lämpligt att en bank per program med vad som bedöms som väl fungerande examensuppgifter efter hand växer fram genom Skolverkets och respektive nationellt programråds försorg. Dessa banker kan till exempel finnas på Skolverkets hemsida.

Beslut om den slutliga utformningen av en elevs examensuppgift bör växa fram i samverkan mellan eleven och skolan. Hur skolan ska hantera denna samverkan ska vara skolans eller huvudmannens egen sak att bestämma. I sista hand ska det vara den examensansvariga läraren som fattar beslut om examensuppgiften för en elev.

5.12.6 Förberedelse för ett aktivt deltagande i samhällslivet

Avsikten med examensmålen och examensuppgiften är primärt att ange målen för och utvärdera elevens måluppfyllelse av kunskaper i förhållande till vad som krävs för anställning inom ett yrkesområde respektive vad som krävs för att genomföra en högskoleutbildning. Gymnasieskolans uppdrag att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhällslivet omfattas delvis av examensmålen, och då framför allt i de allmänna målen, men utvärderas endast indirekt av examensuppgiften.

Uppdraget att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhällslivet är inte programspecifikt, det gäller för alla program. Enligt min uppfattning utvärderas det i hög utsträckning genom de examenskrav, som är gemensamma för alla program: Elever som tar en examen ska vara godkända i minst en kurs i vardera

svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska. De ska också ha godkända betyg i minst 2 250 gymnasiepoäng. Tillsammans med vad eleverna har med sig från grundskolan bör dessa krav innebära att de når de kunskapsrelaterade mål som i läroplanen rör sådant som kan definieras som "medborgarkompetens", "förberedelse för livslångt lärande" och "personlig utveckling".

Samtidigt anser jag det uppenbart att examensmålen, även när det gäller mål för examensuppgiften, för samtliga program kommer att inbegripa kompetenser, som indirekt rör uppdraget att förbereda alla elever för ett aktivt deltagande i samhällslivet. Att förberedas för ett yrke och att förberedas för högskolestudier innebär också att man i hög grad förbereds för livet i samhället. Yrkesutövande och högskolestudier är delar av samhällslivet. Läroplansmål som de nedanstående kommer rimligen att bilda utgångspunkt för mål för examensuppgiften på såväl yrkesprogram som högskoleförberedande program:

Skolan skall sträva mot att varje elev /.../ kan använda kunskaper som redskap för att formulera och pröva hypoteser och lösa problem.

Skolan skall sträva mot att varje elev /.../ kan använda sina kunskaper som redskap för att kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden.

Samtidigt som sådana kompetenser som dessa mål uttrycker är väsentliga för att vara anställningsbar i det yrke man utbildas för och för att kunna genomföra högskolestudier, är de viktiga för ett aktivt deltagande i samhällslivet.

5.12.7 Lokal samverkan kring examen

För varje program ska det finnas någon form av lokal samverkan i examensfrågor mellan gymnasieskolan och representanter för avnämarna. På yrkesprogrammen ska denna samverkan ske genom lokala programråd, som beskrivs närmare i avsnitt 5.7.6. På de högskoleförberedande programmen föreslår jag inte någon specifik struktur för samverkan. I första hand föreslår jag att den ska äga rum mellan gymnasieskolan och representanter för högskolor och universitet, men även representanter för arbetslivet kan delta. För såväl yrkesprogram och högskoleförberedande program bör samverkan utöver det ovan beskrivna även omfatta samverkan mellan

olika gymnasieskolor, i första hand sådana som har samma program.

5.12.8 Examensbevis

En elev som har avlagt examen ska få ett examensbevis. I examensbeviset ska elevens samtliga kursbetyg redovisas, se vidare avsnitt 5.16. Dessutom ska examensmålen ingå i examensbeviset, liksom en uppgift om vilken examensuppgift eleven har utfört.

Examensbevis för yrkesexamen kommer enligt min uppfattning att i första hand användas vid anställning inom det yrkesområde, som examen gäller. Detta bör i så hög utsträckning som möjligt gälla även internationellt, i första hand inom EU.

En högskoleförberedande examen kommer alltid att innebära grundläggande högskolebehörighet. I de flesta fall kommer dessutom en sådan examen att ge särskild högskolebehörighet, både till de utbildningar som tillhör det eller de utbildningsområden som programmet främst vänder sig mot och till andra utbildningar. I ett antal fall kommer det dock att krävas att elever har valt särskilt behörighetsgivande kurser eller har kompletteringsläst sådana i efterhand. En högskoleförberedande examen bör kunna vara användbar även vid antagning till utländska högskoleutbildningar, i första hand inom EU.

En yrkesexamen innebär i normalfallet inte i sig själv att eleven utöver att vara kvalificerad för anställning inom ett yrkesområde också blir behörig för högskolestudier. Om eleven inom ramen för sin yrkesexamen däremot har valt att läsa två extra kurser i svenska/svenska som andraspråk och en i engelska får han eller hon grundläggande högskolebehörighet. Om dessa val dessutom har kompletterats med ytterligare behörighetsgivande kurser kan vederbörande uppnå också särskild högskolebehörighet. På så sätt kan även en yrkesexamen utgöra grund för högskolebehörighet.

5.12.9 Kvalitetssäkring och likvärdighet

Examenskraven och examensmålen gäller lika för alla gymnasieskolor med det aktuella programmet oavsett huvudman. På varje program på varje gymnasieskola ska finnas en examensansvarig

lärare. Denna lärare ska ha ett särskilt ansvar att säkra kvaliteten och den nationella likvärdigheten i frågor som rör examen.

Den examensansvariga läraren ska samverka med avnämarna och med kollegor från andra skolor inom ramen för en lokal samverkan som anknyter till det nationella programrådet. För yrkesprogrammen ska lokal samverkan ske i form av lokala programråd, vilka avhandlas närmare i avsnitt 5.7.6. Hur den lokala och regionala samverkan för de högskoleförberedande programmen ska se ut bör inte regleras. Det ska däremot vara tydligt att en sådan samverkan mellan gymnasieskolor och lärosäten ska ske. Det bör också finnas en samverkan mellan olika gymnasieskolor, både för yrkesprogrammen och för de högskoleförberedande programmen.

Skolverket ska i samverkan med det nationella programrådet följa upp och utvärdera såväl examensresultaten som examenssystemets funktion för respektive program. På en övergripande nivå ska Nationella rådet för utbildning ta del av resultaten av uppföljningarna och utvärderingarna.

5.12.10 Examen i gymnasial vuxenutbildning

Det ska vara möjligt att avlägga såväl en yrkesexamen som en högskoleförberedande examen inom ramen för gymnasial vuxenutbildning. Förutsättningen ska dock normalt vara att den vuxenstuderande inte redan har en gymnasieexamen, eller en fullföljd gymnasieutbildning enligt det nuvarande systemet. I övrigt se avsnitt 5.18.

5.12.11 Vad händer om man misslyckas med att få en examen?

Den elev som av någon anledning misslyckas med att få en examen efter en i övrigt fullgjord utbildning i gymnasieskolan ska få ett *studiebevis*. I studiebeviset ingår de betyg som eleven har fått under sin utbildning. Jag föreslår därmed att det nuvarande begreppet *slutbetyg* avskaffas. Jag föreslår att varje elev som avslutar en gymnasieutbildning utan att ha avlagt examen ska få ett studiebevis. Även elever som fullföljt en utbildning inom ett individuellt alternativ ska få ett studiebevis. Se vidare i avsnitt 5.16.9 om studiebevis.

Om eleven i efterhand vill skaffa sig en examen för det program som han eller hon har ett studiebevis ifrån, finns möjligheten att

genomgå provning i den eller de kurser som krävs. Denna möjlighet ska gälla även för examensuppgiften. Hur de detaljerade villkoren för att genomföra en ny examensuppgift efter att man har avslutat gymnasieutbildningen ska se ut, tar jag inte ställning till.

Ett alternativ är att avlägga examen i gymnasial vuxenutbildning. Då kan eleven tillgodoräkna sig de kurser som redan har fullgjorts med godkänt betyg och komplettera med det som krävs enligt de regler som gäller för en examen inom gymnasial vuxenutbildning.

5.13 Examensansvariga lärare – gymnasielektorer och andra särskilt kvalificerade lärare

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- På varje program på varje gymnasieskola ska finnas minst en examensansvarig lärare.
- Examensansvariga lärare ska ha ett särskilt ansvar för
 - praktiska examensfrågor.
 - kontakter och samverkan med yrkesbranscher respektive lärosäten.
 - att verka för nationell likvärdighet genom examen.
 - kvalitetsfrågor rörande utbildningsresultat, både gällande examen och andra resultat, på det aktuella programmet.
- Examensansvariga lärare på yrkesprogram ska vara yrkeslärare med god kompetens inom det aktuella programmens karaktärsämnen.
- En examensansvarig lärare ska på ett högskoleförberedande program om möjligt vara en gymnasielektor.
- En gymnasielektor ska vara en lärare med doktorsexamen.
- Examensansvariga lärare kan därutöver tilldelas även andra särskilda uppgifter med betydelse för programutveckling, ämnesutveckling och annan skolutveckling.

5.13.1 Examensansvariga lärares uppgifter

Jag föreslår att det på varje program på varje gymnasieskola ska finnas minst en examensansvarig lärare. De examensansvariga lärarnas uppgifter rörande examensfrågor på de program där de är verksamma ska vara dessa:

- Godkänna utformningen av examensuppgifter.
- Biträda rektor med att utse handledare och huvudbedömare till examensuppgifterna.
- Biträda rektor med att utse medbedömare till examensuppgifterna.
- Administrera genomförandet av examen.
- Representera skolan i den samverkan som skolan ska ha med yrkesbransch respektive lärosäte och andra gymnasieskolor.
- Representera skolan i samverkan med det nationella programrådet.

De examensansvariga lärarna kan om så anses lämpligt också själva fungera som såväl handledare som medbedömare.

Även i frågor som inte gäller examen ser jag framför mig att de examensansvariga lärarna kommer att ha som uppgift att representera skolan i samverkan med yrkesbransch/lärosäte, andra gymnasieskolor och det nationella programrådet. De ska också i samverkan med rektor kontinuerligt följa utbildningsresultaten på programmet avseende exempelvis betyg och nationella prov.

Jag tänker mig att det normala kommer att vara att det på varje gymnasieskola oavsett huvudman finns en examensansvarig lärare per program. Om programmen är små kan det förekomma att en examensansvarig lärare är ansvarig för mer än ett program, under förutsättning att vederbörande bedöms ha lämplig kompetens för respektive program. På vissa skolor, där en del program kan ha många elever, omfatta många inriktningar eller till och med yrkesutgångar, eller förekomma både som skolförlagd yrkesutbildning och lärlingsutbildning, kan det i stället behövas två eller flera examensansvariga lärare per program.

Eftersom en examensansvarig lärare vanligen kommer att vara specialist inom ett eller flera ämnen är det lämpligt att vederbörande också tilldelas uppgifter, som har direkt med de aktuella

ämnena att göra. De kan också ges andra uppgifter som rör till exempel kompetensutveckling och lärarutbildning.

5.13.2 Examensansvariga lärare på yrkesprogram

De lärare som ska vara examensansvariga lärare på yrkesprogram ska ansvara för kontakterna med respektive yrkesbransch. Sådana lärare behöver ha god kunskap om det aktuella yrkesområdet och ha god förankring i och kunskap om branschen. Det är däremot inte troligt att de behöver ha forskarutbildning. I stället är det viktigt att betona att sådana lärares expertkunskaper normalt inte bör mätas med en akademisk måttstock utan med en som relaterar till yrkesområdet.

Därför kommer de examensansvariga lärarna på yrkesprogrammen vanligen inte att vara gymnasielektorer såsom jag nedan föreslår för högskoleförberedande program. De lärare som ska vara examensansvariga på yrkesprogram ska vara sådana som anses särskilt kvalificerade genom hög kompetens inom det aktuella yrkesområdet och genom god kännedom om den aktuella branschen. Det innebär att de ska vara yrkeslärare.

5.13.3 Gymnasielektorer och andra examensansvariga lärare på högskoleförberedande program

På högskoleförberedande program ska gymnasieskolornas strävan vara att de examensansvariga lärarna ska vara forskarutbildade lärare med doktorsexamen, gymnasielektorer.

En utgångspunkt för utredningen har varit att eleverna på gymnasieskolans högskoleförberedande program ska bli bättre förberedda för högskolestudier än i dag. Därför bör sådana program knytas närmare till högskolor och universitet. Ett sätt att göra detta är att sträva efter att det på varje högskoleförberedande program på varje skola ska finnas minst en lärare med forskarutbildning.

Sådana lärare kallas traditionellt lektorer. Lektor är en i högskoleförordningen definierad titel på en forskarutbildad högskolelärare. För närvarande finns däremot ordet lektor inte i skolförfattningarna, men jag föreslår att det ska återinföras som yrkestitel i gymnasieskolan. Utredningen har haft underhandskontakter med

Lärarytredningen – om behörighet och auktorisation⁸⁵, och ytredningen Ny lärarytbildning⁸⁶ som också behandlar frågan om lektorer.

Av kontakterna med Lärarytredningen har framgått att den förespråkar att den som ska anställas som gymnasielektor ska vara behörig lärare och ha en doktorsexamen inom ett vetenskapsområde som helt eller i huvudsak motsvarar ett av de ämnen som ingår i lärarens behörighet. Jag ansluter mig till denna ståndpunkt.

Jag anser att det är viktigt att gymnasielektorerna får definierade uppgifter. För mig är de viktigaste uppgifterna kopplade till mitt förslag om införande av examen.

Kontakterna mellan högskolevärlden och gymnasieskolorna har ofta dominerats av lärarytbildningsfrågor. Införande av en gymnasieexamen med tydligt avnämaringflytande bör, liksom skapandet av tjänster som gymnasielektorer, kunna betyda att samverkan mellan lärosäten och gymnasieskolor i framtiden i högre utsträckning än i dag kommer att omfatta frågor som är direkt kopplade till gymnasieeleverna. Sådan samverkan kan t.ex. innebära att eleverna kommer i direkt kontakt med forskning.

Gymnasieskolornas kontakter med högskolor och universitet bör också omfatta kompetensutveckling för gymnasieskolans lärare. Denna kompetensutveckling bör gälla såväl ämnesstudier som didaktik och pedagogik. Gymnasielektorerna kan spela en viktig roll i att utveckla denna typ av samverkan mellan gymnasieskolor och lärosäten. Gymnasielektorerna kan genom sin forskningserfarenhet dessutom tillföra gymnasieskolorna värdefull kunskap i sådant som inte direkt berör deras ämnesområden.

Under lång tid kommer det inte att finnas tillräckligt många behöriga lärare med doktorsexamen för att räcka till alla högskoleförberedande program på alla gymnasieskolor. Därför kommer det även på dessa program att finnas behov av att andra lärare utför samma arbetsuppgifter som gymnasielektorer. Dessa lärare ska vara omvittnat skickliga karaktärsämneslärare på det aktuella programmet.

Sådana examensansvariga lärare på högskoleförberedande program kan exempelvis vara lärare som genomgår forskarytbildning, och som kan vara på väg att uppnå behörighet som gymnasielektor. Eftersom deras uppgifter i hög utsträckning kommer att ha kopp-

⁸⁵ U 2006:07.

⁸⁶ U 2007:10.

ling till högskola och universitet, är det viktigt att de har god kännedom om högskoleutbildning och forskning.

5.13.4 Hur få fram gymnasielektorer?

I dag finns få gymnasielärare med doktorsexamen. Ska det finnas en gymnasielektor på varje högskoleförberedande program på varje gymnasieskola behövs det betydligt fler än i dag. Dessutom är det troligt att många av dem som finns snart går i pension. Alltså måste det till åtgärder för att få fram fler gymnasielektorer. Jag kan se följande möjligheter:

- *Vidareutbilda redan anställda lärare till gymnasielektorer:* Redan anställda lärare kan genomgå forskarutbildning på deltid och under tiden fungera som examensansvariga lärare.
- *Vidareutbilda examinerade doktorer till lärare:* Personer som har avlagt doktorsexamen inom ämnesområden med nära anknytning till gymnasieämnen kan genomgå pedagogisk påbyggnadsutbildning för att uppnå lärarbehörighet och därmed också bli behöriga gymnasielektorer.
- *Skapa kombinationstjänster mellan högskola/universitet och gymnasieskola:* Högskolelärare med doktorsexamen kan ha del av sin tjänst på en gymnasieskola och fungera som gymnasielektorer.

Det finns i dag i landet åtminstone två initiativ för att få fram fler gymnasielektorer, som utredningen har varit i kontakt med. Dessa initiativ är tagna av Uppsala kommun och Nationalkommittén för kemi. Båda bygger på en nära samverkan mellan gymnasieskola och högskola/universitet. Jag tror att en sådan är nödvändig på nationell nivå om det ska bli möjligt att väsentligt öka antalet forskarutbildade lärare på de högskoleförberedande programmen.

Inom ramen för Lärarlyftet har regeringen initierat en satsning som innebär möjlighet för lärare att på deltid studera och forska för att avlägga licentiatexamen. En sådan examen innebär inte att man blir behörig gymnasielektor, men man kan däremot uppnå en kompetens att fungera väl som examensansvarig lärare på högskoleförberedande program. Ett nästa steg kan därefter innebära att man också når doktorsgraden och lektorsbehörigheten.

5.13.5 Förordnanden för examensansvariga lärare

Alla examensansvariga lärare ska vara behöriga. Det innebär att de i de flesta fall kommer att vara tillsvidareanställda som lärare på den skola, där de verkar. Jag föreslår att funktionen som examensansvarig lärare däremot inte regleras som en anställning i sig själv, utan som en funktion inom ramen för en läraranställning.

Det innebär att det bör vara upp till huvudmannen att bestämma förordnandetiden för uppdraget. När det gäller högskoleförberedande program ska ambitionen vara att kunna förordna en gymnasielektor, alltså en lärare med doktorsexamen.

Vissa av de uppgifter som enligt mitt förslag kommer att utföras av examensansvariga lärare görs i dag av lärare som tilldelats särskilda ansvarsområden. Sådana lärare kallas till exempel "programansvariga", "programledare" eller "studieledare". I viss utsträckning utförs uppgifterna av skolledare, som kan benämnas rektorer eller biträdande rektorer. Mitt förslag om examensansvariga lärare kommer därför troligen att påverka gymnasieskolornas ledningsstruktur, men påverkar däremot inte det övergripande ansvar som rektor har enligt styrdokumentet. Jag anser dock inte att det finns någon anledning att närmare gå in på sådana eventuella konsekvenser, eftersom det bör vara upp till respektive huvudman att ta ställning till dem.

5.14 Behörighet, antagning och urval

5.14.1 Behörighet

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- **Yrkesprogram inklusive lärlingsutbildning**

- *Behörighetskrav för alla program:*

Godkänt betyg i minst 8 ämnen inklusive svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska.

- *Möjlighet till undantag från kravet på minst godkänt i engelska:*

Huvudmannen har rätt att till program anta elever, som av särskilda skäl saknar behörighet i engelska om eleverna

bedöms ha goda möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen. Elever som tas in enligt detta undantag ska av huvudmannen garanteras särskilt stöd. Hur det särskilda stödet ska utformas ska fastställas i ett åtgärdsprogram.

- **Högskoleförberedande program**

- *Behörighetskrav för alla högskoleförberedande program:*
Godkänt betyg i minst 12 ämnen inklusive svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska.

- *Programspecifika behörighetskrav:*
Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media: Godkänt betyg i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik: Godkänt betyg i biologi, fysik och kemi.

- *Möjlighet till undantag från kravet på godkänt betyg i engelska:*

Huvudmannen har rätt att till program anta elever, som av särskilda skäl saknar behörighet i engelska om eleverna bedöms ha goda möjligheter att tillgodogöra sig utbildningen. Elever som tas in enligt detta undantag ska av huvudmannen garanteras särskilt stöd. Hur det särskilda stödet ska utformas ska fastställas i ett åtgärdsprogram.

- **Förkunskapskrav**

Rättigheten att enligt gymnasieförordningen 2 kap. 10 § för en lokal inriktning ställa upp krav för förkunskaper avskaffas.

Dagens system med det generella behörighetskravet för samtliga nationella program att ha minst godkänt i engelska, matematik och svenska alternativt svenska som andraspråk, men inget mer, har visat sig vara förknippat med vissa nackdelar.

En sådan nackdel är att elever som tas in på nationella program med mycket låga meritvärden enligt av Skolverket framtagna stati-

stik har mycket små möjligheter att klara utbildningen.⁸⁷ I extremfall har elever som påbörjar ett nationellt program endast engelska, matematik och svenska/svenska som andraspråk som godkända ämnen. Att börja på en utbildning som man har dåliga förutsättningar att genomföra med framgång är problematiskt. Det har visat sig att elever som avbryter sin gymnasieutbildning är en mycket sårbar grupp på arbetsmarknaden.

Jag anser därför att det är angeläget att skapa ett system som så långt möjligt säkrar att de elever som antas till nationella program har goda förutsättningar att genomföra utbildningen med framgång, vilket normalt innebär att uppnå examen. Samtidigt är det viktigt att undvika att genom *för* högt ställda krav utestänga elever, som faktiskt har goda möjligheter att avlägga examen.

En annan nackdel med dagens system är att det i grundskolan för en del elever under slutet av utbildningstiden blir en ensidig fokusering på de tre behörighetsämnena, vilket är till men för övriga ämnen. Att bredda behörighetskraven till fler ämnen än tre kan bidra till att höja statusen för övriga grundskoleämnen och till att grundskolans karaktär av bred medborgarutbildning betonas.

Åtta respektive tolv ämnen

Mina förslag innebär för yrkesutbildningar att ett krav för behörighet är att eleven har godkända betyg i minst åtta av grundskolans ämnen. För högskoleförberedande program är motsvarande krav godkända betyg i minst tolv ämnen.

Det innebär en betydande skärpning jämfört med dagens krav på tre ämnen och bör betyda att grundskolor måste satsa på att ge alla elever en allsidig utbildning under hela grundskoletiden för att göra dem behöriga.

Man kan tycka att det utifrån en strävan att betona samtliga grundskoleämnens betydelse skulle vara rimligt att gå hela vägen och kräva att eleven för behörighet ska vara godkänd i alla ämnen. Jag kan i princip ha sympati för detta resonemang, men anser ändå att ett sådant krav skulle strida mot vad jag anser ska vara grunden för behörighetskrav, nämligen att de ska innebära att eleven har nödvändiga kunskaper för att klara den sökta utbildningen. Detta innebär ett likartat synsätt som det som gäller för högskole-

⁸⁷ Skolverket: Statistik framtagen för utredningen, tabell 12 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

behörighet. Det är troligt att ett krav på minst godkänt i samtliga ämnen skulle utestänga elever som trots att de saknar betyg i några ämnen ändå skulle ha goda förutsättningar att genomföra den sökta gymnasieutbildningen.

Ett alternativ är att låta en viss meritpoäng utgöra behörighetskrav. Min principiella utgångspunkt är dock att behörighetskraven bör baseras på att eleven har uppnått nivån för godkänt. Ett behörighetskrav baserat på meritvärde, exempelvis 120 poäng, skulle teoretiskt kunna innebära att en elev har betyget Mycket väl godkänt (MVG) i sex ämnen men saknar betyg i alla övriga. Att en ny betygsskala håller på att införas och att det är oklart på vilket sätt denna skala ska överföras till meritvärde är ett annat skäl till att det är olämpligt att använda sig av meritvärde som underlag för behörighetsregler.

Vid valet av *hur många* ämnen eleven som en miniminivå ska ha genomfört med lägst betyget godkänt stannar jag för åtta för yrkesutbildningarna, vilket är hälften av det minsta möjliga antalet ämnen som en elev läser i grundskolan. Eftersom minimiantalet åtta betyg kombineras med krav på vissa ämnen, som ska ingå i de åtta betygen, är detta en tydlig skärpning jämfört med dagens behörighetskrav.

För de högskoleförberedande programmen har jag stannat för ett krav på tolv godkända ämnen. Det innebär att en elev kan misslyckas i fyra ämnen (fem om eleven har betyg i språkval) utan att vara utestängd från möjligheten att påbörja ett högskoleförberedande program. Jag anser att detta är rimligt, eftersom det kan förekomma att elever har goda kunskaper i sådana ämnen som är av särskild vikt för den sökta utbildningen, samtidigt som de har misslyckats i några ämnen, som inte kommer att vara avgörande för framgång i den aktuella gymnasieutbildningen.

Jag är av uppfattningen att de högskoleförberedande programmen i högre grad än yrkesutbildningarna bygger direkt på grundskolans ämnen. De flesta yrkesprogrammets karaktärsämnen har ingen direkt koppling till grundskolans ämnen, medan de flesta karaktärsämnen på de högskoleförberedande programmen har det. Därför har grundskolebetygen ett bättre prognosvärde för framgång på de högskoleförberedande programmen än på yrkesutbildningarna. Detta är orsaken till att jag har stannat för ett krav på minst åtta ämnen för de sistnämnda utbildningarna och på tolv ämnen för de förstnämnda.

Svenska/svenska som andraspråk och matematik

Vid den påföljande frågan om *vilka* ämnen som måste finnas med bland dessa åtta respektive tolv anser jag det självklart att *svenska eller svenska som andraspråk* alltid ska vara ett av dem. Detta finner jag viktigt oavsett om det rör sig om ett högskoleförberedande program eller ett yrkesprogram (inklusive en lärlingsutbildning), inte minst eftersom det svenska språket i normalfallet är elevens främsta redskap för lärande oavsett gymnasieutbildningens karaktär.

Vidare kommer jag fram till att eftersom *matematik* på alla högskoleförberedande program enligt mitt förslag omfattar minst två kurser om vardera 100 poäng, och att den första kursen tydligare än i dag bygger på grundskolans nivå, är det nödvändigt att en elev som antas till ett högskoleförberedande program har minst godkänt i detta ämne. När det gäller yrkesutbildningar anser jag att grundläggande matematiska kunskaper motsvarande godkäntnivån för grundskolan vanligen utgör en viktig förutsättning för att framgångsrikt genomföra den sökta utbildningen. Därför föreslår jag att minst godkänt i matematik ska vara ett krav för behörighet på samtliga gymnasieprogram.

Engelska

När det gäller *engelska* är min principiella utgångspunkt att elever som antas till nationellt program bör ha minst godkänt i ämnet. Samtidigt har utredningen vid ett antal tillfällen erfarit att det finns till Sverige relativt nyanlända elever med utländsk bakgrund, som inte har haft möjlighet att läsa engelska mer än i begränsad utsträckning, men som i övrigt har utmärkta förutsättningar att framgångsrikt genomföra studier på de gymnasieprogram de sökt.

Jag anser att det är rimligt att huvudmannen får anta sådana elever som beskrivs ovan till nationella program. Elever som inte nått upp till nivån för godkänt, men som av den mottagande gymnasieskolan bedöms ha goda förutsättningar att med särskilt stöd genomgå en god kunskapsutveckling i engelska, samtidigt som de bedöms kunna klara resten av programmet, bör kunna beviljas tillträde till nationella program.

Jag föreslår därför att ett undantag från de kunskapsrelaterade behörighetskraven ska införas i skollagen. En sökande ska kunna

antas till ett sökt gymnasieprogram även om han eller hon av särskilda skäl saknar betyg i engelska om vederbörande ändå bedöms ha goda förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Tillämpningen av bestämmelsen förutsätter att det föreligger särskilda skäl, vilket medför att bestämmelsen ska tillämpas restriktivt. Ett beslut om att inte tillämpa undantagsregeln får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

För att huvudmannen ska ha rätt att anta en elev till nationellt program, trots att eleven saknar godkänt betyg i engelska, krävs att skolan åtar sig att upprätta ett åtgärdsprogram för eleven. Åtgärdsprogrammet ska visa hur skolan avser att genom särskilt stöd underlätta för eleven att förbättra sina kunskaper i engelska och helst uppnå examenskraven för programmet.

Det är troligt att vissa elever, som har antagits till ett program med hjälp av undantaget från krav på godkänt betyg i engelska, inte kommer att hinna nå tillräckliga kunskaper i engelska för att avlägga examen inom ramen för ordinarie utbildningstid, även om de i övrigt har uppfyllt alla examenskrav. Sådana elever kan komplettera sin gymnasieutbildning genom att fortsätta sina studier i engelska inom den gymnasiala vuxenutbildningen och ta ut en gymnasieexamen där. Ett alternativ kan vara att en del elever genomför gymnasieutbildningen under fyra år i stället för tre.

Andra grundskoleämnen

För högskoleförberedande program föreslår jag att kravet på att ha ett godkänt betyg i svenska eller svenska som andraspråk, matematik och engelska ska kompletteras med krav på ett godkänt betyg i ett antal grundskoleämnen som också utgör karaktärsämnen för det sökta programmet. Detta har att göra med huvudprincipen att behörighetskraven ska vara av den arten att de så långt möjligt säkrar att eleven har tillräckliga förkunskaper för att framgångsrikt kunna genomföra utbildningen.

Därför anser jag att elever som antas till Programmet för Naturvetenskap och Programmet för Teknik ska ha minst godkänt i grundskolans tre naturorienterande ämnen biologi, fysik och kemi. En elev som inte uppnått detta har enligt min bedömning i normalfallet inte goda förutsättningar att framgångsrikt genomföra den sökta utbildningen.

Av motsvarande skäl bedömer jag att elever som antas till Programmet för Ekonomi, Programmet för Estetik och Humaniora samt Programmet för Samhällsvetenskap och Media ska ha minst godkänt i de fyra samhällsorienterande ämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap.

För yrkesprogrammen inklusive lärlingsutbildningarna finns inte samma tydliga koppling mellan gymnasieutbildningarnas karaktärsämnen och grundskolans ämnen. Därför anser jag inte att det är lämpligt att för yrkesutbildningarna utöver kravet på godkänt i minst åtta ämnen kräva godkänt i andra ämnen än svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik.

Konsekvenser av förslagen

Att döma av statistik från Skolverket⁸⁸ kommer för yrkesprogrammen en förändring från de nuvarande behörighetsreglerna till ett system omfattande godkänt i åtta ämnen inklusive de tre nuvarande behörighetsämnena troligen inte att innebära någon större förändring i antal obehöriga elever. Våren 2006 skulle denna förändring endast ha betytt en procentuell ökning med ungefär en halv procentenhet, från 10,5 till cirka 11 procent av alla elever.

Det kan beträffande yrkesutbildningarna till och med innebära att en större andel av eleverna kommer att erhålla behörighet än vad fallet är i dag, på grund av den ”ventil” som skapas med möjligt undantag från kravet på godkänt betyg i engelska.

Även om det inte blir fler elever som blir obehöriga till yrkesprogrammen med de av mig föreslagna behörighetsreglerna kan ändringarna ändå innebära viktiga skillnader jämfört med dagens situation. En kategori elever, som i dag i hög utsträckning misslyckas med gymnasiestudier är sådana, som har mycket låga meritpoäng, i vissa fall endast 30 poäng, vilket motsvaras av godkända betyg i svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska.

En del av dessa elever har uppnått behörigheten genom att studera i liten grupp på grundskolan och en del genom att läsa i liten grupp på ett individuellt program. När de sedan tas in på ett nationellt program saknar de förutsättningar att genomföra de studier som krävs på detta, eftersom studieförhållandena skiljer sig i alltför hög utsträckning från de studieförhållanden som rådde när behö-

⁸⁸ Skolverket: Statistik framtagen för utredningen, tabell 11 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

righeten uppnåddes. Dessa elever är jämförelsevis få och är svåra att få syn på i statistiken, men jag anser att det är viktigt att förebygga att de misslyckas på ett nationellt program.

Min uppfattning är att det normalt är bättre för dessa elever att få en utbildning inom vad jag kallar ett individuellt alternativ, vilket jag behandlar närmare i avsnitt 5.15.

När det gäller de högskoleförberedande utbildningarna är det något svårare att överblicka de troliga konsekvenserna av de föreslagna reglerna. Skolverket har tagit fram särskild statistik byggd på grundskolebetygen från 2006 även för scenariot med de behörighetskrav jag föreslår för de högskoleförberedande programmen.

Om behörighetskraven 2006 hade varit tolv betyg inklusive svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska samt de tre NO-ämnena (eller de fyra SO-ämnena) hade andelen obehöriga elever ökat från 10,5 procent till ungefär 12 procent.

Skolverket har också tagit fram statistik som visar hur effekten hade blivit på programnivå om de av mig föreslagna behörighetsreglerna hade gällt 2006 på de program som närmast motsvarar de av mig föreslagna högskoleförberedande programmen. Nedanstående tabell visar dessa effekter i antal elever:

Tabell Konsekvenser av nya behörighetsregler

	Antagna till program hösten 2006	Hade varit behöriga enligt föreslagna krav
Naturvetenskapsprogrammet	14 556	ca 14 450
Teknikprogrammet	6 810	ca 6 500
Samhällsvetenskapsprogrammet	29 044	ca 28 000
Estetiska programmet	7 296	ca 6 850
Medieprogrammet	5 349	ca 4 800

Av tabellen framgår att effekterna av de av mig föreslagna behörighetsreglerna hade blivit relativt begränsade om de hade gällt 2006. De allra flesta elever som togs in på de aktuella programmen hade godkänt i minst 12 ämnen i grundskolan. Störst effekt procentuellt, hade den föreslagna förändringen fått för Medieprogrammet, vilket är rimligt eftersom det nuvarande Medieprogrammet är ett yrkesförberedande program, medan större delen av innehållet från detta program av mig föreslås att flyttas till det nya högskoleförberedande Programmet för Samhällsvetenskap och Media.

Näst störst effekt hade förändringen fått för Estetiska programmet, ett program som i utredningens direktiv pekas ut som otydligt och vars primära innehåll flyttas till det högskoleförberedande Programmet för Estetik och Humaniora.

På Samhällsvetenskapsprogrammet och Teknikprogrammet hade effekten i procent räknat blivit relativt liten och på Naturvetenskapsprogrammet mycket begränsad.

Trots att effekterna blir begränsade kommer de att beröra relativt många individer, eftersom de aktuella programmen omfattar ungefär hälften av gymnasieskolans elever. Det är för mig uppenbart att de nya reglerna kommer att ge en tydligare information om vilka förkunskaper som krävs på den sökta utbildningen jämfört med i dag och att det i de flesta fall bör betyda att eleverna som antas har goda förutsättningar att med framgång genomföra den sökta utbildningen.

Det finns i dag relativt många elever med svaga förkunskaper som tas emot på de huvudsakligen studieförberedande programmen Samhällsvetenskapsprogrammet, Teknikprogrammet och Estetiska programmet. Dessa elever misslyckas, enligt Skolverkets förutredningen särskilt framtagna statistik, i de allra flesta fall med gymnasiestudierna. Jag anser att sådana misslyckanden bör förebyggas. Jag anser att de av mig föreslagna skärpningarna av behörighetsreglerna bör kunna innebära att så sker.

Förkunskapskrav för regionala inriktningar

När det gäller lokala inriktningar föreslår jag, som framgår av avsnitt 5.10, förändringar, som bland annat innebär att benämningen fortsättningsvis ska vara regionala inriktningar. Som en konsekvens av förändringarna i detta avsnitt föreslår jag också att rättigheten att ställa upp krav på förkunskaper i ett sådant ämne som är specifikt för den regionala inriktningen tas bort. (2 kap. 10 § gymnasieförordningen)

5.14.2 Antagning

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- ”Antagning” ersätter ”intagning” som begrepp.
- En inriktning får starta redan från gymnasieutbildningens början. Om en inriktning startar under det första läsåret ska antagning och urval göras inför starten av utbildningen.
- Om en inriktning startar under det andra eller tredje läsåret ska ett antagningsbeslut fattas efter att, om det behövs, ett urvalsförfarande genomförts enligt föreskrivna bestämmelser.
- På yrkesprogrammen jämställs lärlingsutbildning, när det gäller antagning, med inriktning.
- En lärlingsutbildning ska, när det gäller mottagande av elever, jämföras med en regional inriktning. Det innebär att de elever som har rätt att tas emot i första hand i en kommuns lärlingsutbildning är de som är hemmahörande i kommunen eller i en kommun som tillhör ett samverkansområde för utbildningen.
- En elev som antas till ett yrkesprogram utan att ange inriktning eller lärlingsutbildning är antagen till skolförlagd yrkesutbildning.
- En elev som söker en utbildning hos en annan huvudman, oavsett om den är kommunal eller fristående, ska lämna sin ansökan till hemkommunen, som vidarebefordrar ansökan till huvudmannen för den sökta utbildningen. Av ansökan ska framgå i vilken prioriteringsordning eleven söker var och en av utbildningarna.
- Möjligheten till samordnad antagning till gymnasieutbildning som i dag finns mellan kommuner ska utökas till att omfatta också fristående skolor.

Motiv och preciseringar

I skollagen och gymnasieförordningen används "intagning" om elever som börjar en gymnasieutbildning. I förordningen (1996:1206) om fristående skolor används "antagning". I högskolevärlden används också "antagning". Jag anser att det finns anledning att renodla språkbruket och finner "antagning" vara den lämpligaste benämningen.

I dag antas eleverna till program och fördelas därefter, när det gäller offentliga skolor, på inriktningar till årskurs 2 eller 3 (gymnasieförordningen 6 kap. 10 §). För fristående skolor finns inga begränsningar av när eleven kan påbörja den inriktningsspecifika delen av utbildningen.

I vissa kommuner påbörjas av praktiska skäl uppdelningen av eleverna mellan inriktningar redan under det första året, trots att det inte är i överensstämmelse med gymnasieförordningen. Orsaken till att det görs är att det upplevs vara till gagn för elevernas utbildning. Jag anser att det nuvarande regelverket bör ändras så att det dels innebär lika villkor för offentliga och fristående skolor, dels anpassas till vad som är bäst för utbildningen. Jag föreslår därför att formuleringen i gymnasieförordningens 6 kap. 10 § ändras så att det blir tillåtet att anta elever till inriktning samtidigt som de antas till program redan från årskurs 1.

För att detta ska fungera praktiskt krävs att huvudmannen, när det är konkurrens om utbildningsplatserna, har möjlighet att göra urvalet av elever på inriktningsnivå. Så sker redan i dag i vissa kommuner, trots att det knappast är förenligt med gymnasieförordningen. Det bedöms helt enkelt vara nödvändigt för att systemet ska fungera. Jag föreslår att reglerna anpassas till vad som i praktiken är nödvändigt och att detta förfarande därför regleras. Jag återkommer med närmare preciseringar om detta i nästa avsnitt, som handlar om urval.

Om huvudmannen så önskar kan antagning till inriktning i stället göras till årskurs 2 eller årskurs 3. Om urval i samband med detta behöver göras på grund av konkurrens om utbildningsplatserna ska det ske i särskild ordning, som jag också återkommer till i nästa avsnitt.

På yrkesprogram kan utbildningen fullgöras antingen som skolförlagd utbildning eller som lärlingsutbildning. Skolförlagd yrkesutbildning är vanligen uppdelad i inriktningar. För skolförlagd yrkesutbildning gäller sålunda det ovanstående resonemanget om

antagning till inriktningar fullt ut. En elev som i årskurs 1 antas till ett yrkesprogram utan att ange inriktning eller lärlingsutbildning ska betraktas som antagen till skolförlagd yrkesutbildning.

Lärlingsutbildning på ett yrkesprogram ska när det gäller antagning behandlas som en egen inriktning. Detta gäller både om lärlingsutbildningen påbörjas vid gymnasieutbildningens start och om den påbörjas senare. Ett yrkesprogram kan alltså hos en huvudman bestå av en eller flera skolförlagda inriktningar och en lärlingsutbildning.

En lärlingsutbildning ska jämföras med en regional inriktning, vilket för kommunala utbildningar innebär att eleverna har rätt att bli mottagna i första hand endast i den egna kommunen eller i det samverkansområde, som anordnar utbildningen, om den egna kommunen ingår i detsamma.

När en elev i dag söker gymnasieutbildningar som anordnas av en annan kommun än elevens hemkommun ska ansökan enligt skollagens 5 kap. 12 § lämnas till hemkommunen, som vidarebefordrar ansökan till styrelsen för utbildningen i den kommun som anordnar den sökta utbildningen. Det finns ingen motsvarande reglering av förfarandet när en elev söker en utbildning på en fristående skola.

Jag anser att regelverket i detta avseende i fortsättningen ska gälla oberoende av huvudman. Därför föreslår jag att en elev som söker en gymnasieutbildning hos annan huvudman, såväl en kommunal som en fristående, än hemkommunen ska lämna sin ansökan till hemkommunen. Hemkommunen ska vidarebefordra ansökan till den huvudman som svarar för den sökta utbildningen. Dessutom anser jag att det av ansökan ska framgå i vilken prioriteringsordning eleven söker var och en av utbildningarna. Det gör det möjligt att följa upp elevens förstahandsval på ett sätt som inte går i dag.

Jag anser också att det är angeläget att rutinerna för ansökan och antagning till gymnasieutbildningar i en region samordnas i så hög utsträckning som möjligt och att samordningen bör omfatta både kommunala och fristående gymnasieskolor. Jag föreslår därför att möjligheten till samordning av antagning, som enligt skollagens 5 kap. 15 § finns mellan kommuner, också ska omfatta fristående skolor.

Konsekvenser av förslagen

Den föreslagna förändringen av språkbruket från intagning till antagning kommer knappast att innebära några praktiska konsekvenser. Däremot får möjligheten för offentliga skolor att anta elever till inriktning redan från årskurs 1 praktiska konsekvenser.

Den stora fördelen är att de offentliga skolorna får samma möjlighet och frihet att planera utbildningen utifrån vad som bedöms vara till elevernas bästa som de fristående skolorna har redan i dag. En nära besläktad fördel är att de många kommunala skolor som gör så redan nu i fortsättningen slipper bryta mot regelverket.

En möjlig nackdel med förändringen kan vara att det blir ännu svårare än i dag för elever att byta skola efter årskurs 1 om bara för programmet gemensamma kurser har lästs under det första året på den ena skolan, medan den andra skolan har påbörjat studier av inriktningsspecifika kurser. Jag har dock inte funnit denna nackdel vara så stor att den bör innebära att fördelning på inriktningar i årskurs 1 inte ska göras möjlig. Jag räknar med att skolorna ger stödundervisning till de elever som flyttar i sådan utsträckning som krävs för att de ska kunna genomföra sin utbildning.

Huvudprincipen för elever som söker en gymnasieutbildning i en annan kommun än sin hemkommun är att de blir mottagna som förstahandssökande om det sökta programmet eller den nationella inriktningen saknas i hemkommunen. Denna princip föreslår jag inga förändringar för. Enligt principen om frisökning kan elever dessutom bli mottagna i andra hand i en annan kommun än hemkommunen även om det sökta programmet eller den nationella inriktningen finns i hemkommunen. Principen för frisökning innebär att en elev kan söka alla gymnasieutbildningar i riket och tas emot i mån av plats. Denna princip föreslår jag inte heller några förändringar för.

Jag föreslår att lärlingsutbildningar ska omfattas av frisökning. Detta innebär att jag anser att lärlingsutbildningar i fråga om antagning ska jämföras med så kallade regionala inriktningar, som är fastställda av Skolverket. Dessa ska enligt mina förslag i avsnitt 5.10 omfattas av frisökning. Beträffande lärlingsutbildningar innebär detta att endast de elever som är hemmahörande i den kommun som anordnar utbildningen eller i en kommun som tillhör ett samverkansområde för utbildningen har rätt att bli mottagna i första hand.

Mina överväganden beträffande hur lärlingsutbildningen ska utformas i antagningshänseende har varit följande: Jag anser att alla elever, enligt de allmänna principer som gäller för elevers rättigheter att söka gymnasieutbildning, ska ha möjlighet att söka lärlingsutbildningar oavsett vilken huvudman som anordnar dem. Jag uppfattar samtidigt att lärlingsutbildningar bör ses ur ett lokalt eller regionalt perspektiv. Uppbyggandet av väl fungerande lärlingsutbildningar kräver ett aktivt samarbete mellan gymnasieskola och lokalt eller regionalt näringsliv. Därför är det också rimligt att när det gäller mottagande jämställa en lärlingsutbildning med en regional inriktning, dvs. att en elev endast har rätt att tas emot i andra hand utanför hemkommunen eller samverkansområdet.

Detta kommer att innebära att en kommunal huvudman, eller några kommunala huvudmän i samverkan, som i samarbete med företag i regionen byggt upp en lärlingsutbildning har möjlighet att i första hand erbjuda lärlingsplatserna till kommunens eller samverkansområdets ungdomar. Ungdomar från andra kommuner kan söka lärlingsutbildningen med frisökning och tas emot i mån av plats.

5.14.3 Urval

Mina förslag:

Nedanstående förslag gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- **Samtliga utbildningar**

Huvudmannen får vid urval till årskurs 1 använda sig av följande kategorier som sök- och utbildningsalternativ:

- Program
- Program och inriktning/lärlingsutbildning
- Program, inriktning/lärlingsutbildning och skola

Om eleverna antas till inriktning till årskurs 2 eller 3 och ett urval måste göras, ska detta ske genom användning av meritvärde från grundskolan och/eller betyg från gymnasieskolan.

- **Yrkesprogram**

Vid urval till lärlingsutbildningar inför årskurs 1 får huvudmannen utöver de tre ovan angivna alternativen också som kategori ange lärlingsutbildningens innehåll i form av inrikt-

ning och i förekommande fall yrkesutgång. Nuvarande regelverk föreslås i övrigt oförändrat.

- **Högskoleförberedande program**

Nuvarande regelverk föreslås oförändrat med undantag för det ovanstående som gäller för alla program och följande:

- Möjligheten att använda färdighetsprov vid urval till estetiska utbildningar enligt gymnasieförordningen nuvarande 6 kap. 7 § regleras tydligare och gäller endast de estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora.

- **Utbildningar med avvikelse från nationellt program och spetsutbildningar**

För riksrekryterande idrottsutbildningar kvarstår nuvarande reglering enligt gymnasieförordningen (2 kap. 4 §). Denna bestämmelse föreslås omfatta även andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar.

För övriga utbildningar med riksrekrytering får Skolverket medge att urval sker enligt tre alternativ:

- i normalfallet enligt de grundläggande principerna för urval, genom meritvärden från grundskolan.
- i vissa fall enligt samma princip som för de estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora.
- i undantagsfall på det sätt huvudmannen finner bäst.

Urval till program, inriktning och skola

Utredningen har på olika sätt erfarit att det system som finns i gymnasieförordningen för hur urval till gymnasieskolan ska gå till av olika skäl på flera håll inte följs i dag. Delvis upplever jag att detta beror på att regelverket inte är anpassat till den verklighet som råder i dag. Delvis förefaller bristerna bero på dålig kännedom om hur regelverket ser ut. Jag vill föreslå vissa förändringar i reglerna för urval som kan underlätta en bättre framtida efterlevelse av bestämmelserna.

Som jag beskrivit i avsnittet om antagning ovan föreslår jag att huvudmännen ska kunna anta elever till inriktning redan från årskurs 1. Detta får konsekvenser för principerna för urval till

utbildningarna. Nuvarande regelverk innebär i teorin att eleverna först antas till program, urvalet görs vanligen genom meritvärden baserade på betyg. Inför årskurs 2 (eller årskurs 3) fördelas därefter eleverna på inriktningar, om det sökta programmet har inriktningar. Urvalet till inriktningsplaceringen gör huvudmannen på det sätt den finner bäst, det finns ingen reglering av hur det ska gå till.

Det finns heller ingen reglering av hur eleverna ska fördelas på skolor. Den enda paragrafen som snuddar vid detta är 6 kap. 10 § i gymnasieförordningen som säger att eleverna får fördelas på klasser eller motsvarande med hänsyn tagen till vad som är känt om deras önskan inför valet av inriktning. Val till inriktning gör eleverna alltså till årskurs 2 eller årskurs 3.

I storstadskommunerna, och vissa andra större kommuner, går det i praktiken inte till så i dag. Eleverna söker oftast i stället program, inriktning och skola som ett paket. Förstahandsvalet för en elev kan vara X-programmet, inriktning f på Skola A. Andrahandsvalet kan vara Y-programmet, inriktning g på Skola A och tredjehandsvalet X-programmet, inriktning f på Skola B. Vart och ett av dessa sökalternativ har vid intagningen en poänggräns. Det betyder att kommunen gör sitt urval till en kombination av program, inriktning och skola. Detta förfaringssätt är, trots att det allmänt praktiseras, inte förenligt med gymnasieförordningen. Jag vill reglera detta förfaringssätt, eftersom det upplevs vara ett smidigt och väl fungerande system.

Urvalssystemet för kommuner ska alltså enligt gymnasieförordningen i dag fungera så här:

- Urval görs till programmet X med betyg som urvalsinstrument. En elevs prioritering vid ansökan när det gäller kommunala skolor ska följa denna princip:
 1. Program X
 2. Program Y
 3. Program Z
- Kommunen placerar därefter eleverna som tas in på program X på skolor som har programmet. Man kan då använda sig av vad man känner till om deras troliga val av inriktning till årskurs 2.
- Till årskurs 2 fördelas eleverna på de inriktningar de väljer, oavsett vid vilka skolor dessa finns. Eleverna får välja inriktning fritt oavsett vad de eventuellt har angett när de togs in på programmet X. Om det finns konkurrens om platserna på inrikt-

ningarna får kommunen använda de urvalsinstrument den finner lämpligast.

Det ovanstående åskådliggjorda regelverket gäller endast offentliga skolor, alltså i praktiken endast kommuner.

I själva verket gör de stora kommunerna, och de intagningsregioner som har börjat växa fram, så här:

- Urval görs till utbildningsplatser, som består av en kombination av program, inriktning och skola.
- Eleverna söker sålunda till olika paket av utbildningsalternativ. En elevs prioritering kan vara:
 1. Program X, inriktning f på skola A
 2. Program Y, inriktning g på skola A
 3. Program X, inriktning f på skola B
- Urvalet görs på grundval av elevens betyg till varje paket, till varje utbildningsalternativ, direkt i samband med intagningen.

Detta system används ofta för kommunala och fristående skolor gemensamt genom samordnande intagningskanslier, ibland för flera kommuner i samverkan. Det upplevs som praktiskt och funktionellt. Men det är i dag inte i överensstämmelse med förordningstexten för kommuner. Jag föreslår alltså att reglerna ska ändras så att det går att följa den praxis som redan används av ett antal kommuner och intagningsregioner.

Om huvudmannen så önskar kan antagning till inriktningar göras först till årskurs 2 eller 3. Om urval då måste göras ska elevernas meritvärde från grundskolan och/eller de betyg, som de så långt i sin utbildning fått på gymnasieskolan, utgöra grund för urvalet.

Lärlingsutbildning

En lärlingsutbildning ska, som framgår av föregående avsnitt, när det gäller antagning behandlas som en inriktning inom ett yrkesprogram. Det innebär att det som jag har föreslagit om urval till program och inriktning till årskurs 1 ovan ska tillämpas även på lärlingsutbildningar. Så som jag också har nämnt i avsnittet om antagning ovan ska en lärlingsutbildning dock jämföras med en regional inriktning, vilket för en kommun innebär att endast de

elever som bor i den anordnande kommunen, eller i kommuner som den har samarbetsavtal med, ska tas emot i första hand.

I fråga om urval föreslår jag att huvudmannen som sökalternativ får ange vilken inriktning och i förekommande fall yrkesutgång, som lärlingsutbildningen är avsedd att innehållsmässigt omfatta. Det innebär att en sådan specifikation får användas som avgränsning av ett utbildningsalternativ vid urval tillsammans med angivelse av program, lärlingsutbildning och skola.

Om en elev i årskurs 1 har antagits till ett yrkesprogram, utan angivelse av inriktning eller lärlingsutbildning, ska eleven anses ha påbörjat en skolförlagd yrkesutbildning. Om eleven senare vill övergå till lärlingsutbildning inom samma program ska detta hanteras som byte av studieväg enligt samma bestämmelser som gäller för byte av program eller inriktning. Detta rör sålunda inte bestämmelserna om urval.

De estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora

Enligt dagens regelsystem (6 kap. 7 § gymnasieförordningen) får vid urval till estetiska utbildningar, förutom till betygen också hänsyn tas till speciella färdigheter genom ett färdighetsprov eller ett intyg om färdigheterna. Denna möjlighet används i många kommuner och fristående skolor för urval till Estetiska programmet.

Det finns ingen reglering av hur denna typ av urval ska göras eller hur balansen mellan betygsvärde och de speciella färdigheterna ska vara. Detta är upp till huvudmannen för utbildningen.

Jag föreslår en förändring och två preciseringar i förhållande till dagens bestämmelse i denna fråga:

- Möjligheten att använda ett intyg över färdigheterna som urvalsgrund avskaffas.
- Möjligheten att använda färdighetsprov preciseras till att gälla de estetiska inriktningarna Bild och formgivning, Dans, Musik och Teater på Programmet för Estetik och Humaniora.
- Principerna för balans mellan betyg och färdighetsvärde ska vara denna:
 - Elevens färdigheter, som visas upp genom ett färdighetsprov, ges ett ”färdighetsvärde”, som adderas till det meritvärde som

elevens grundskolebetyg ger, här kallat "betygsvärde". Färdighetsvärdet kan vid bedömningen vara 15, 10, 5 eller 0 procent av betygsvärdet.

Vissa riksrekryterande utbildningar och andra spetsutbildningar

Jag anser att vissa riksrekryterande utbildningar ska ha möjlighet att tillämpa särskilda urvalsregler. Det gäller dels de riksrekryterande idrottsutbildningarna, dels de så kallade spetsutbildningarna (som beskrivs i avsnitt 5.11.1). Dessutom anser jag att även andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar (som också beskrivs i avsnitt 5.11.1), som inte är riksrekryterande, ska få tillämpa särskilda urvalsregler, nämligen desamma som gäller för de riksrekryterande idrottsutbildningarna.

Mina förslag inom detta område är följande:

- För riksrekryterande idrottsutbildningar och andra av Skolverket godkända idrottsutbildningar ska gälla de nuvarande bestämmelserna i gymnasieförordningen 2 kap. 4 §, som säger att i fråga om urval till en riksrekryterande idrottsutbildning ska den elev som får anses ha största förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen, alltså vad avser idrottsutbildningen, ges företräde. Därefter sker urval till programmen inom skolan med idrottsutbildning med hjälp av betyg.
- För övriga utbildningar med riksrekrytering gäller normalt att urval ska ske på samma sätt som till gymnasieutbildningar i allmänhet, genom elevernas meritvärde från grundskolan.
- För spetsutbildningar får Skolverket i sitt godkännande medge urval enligt följande princip:
 - Elevens färdigheter eller förkunskaper, som visas upp genom ett färdighetsprov eller annan typ av förkunskapsbedömning, ges ett "färdighetsvärde", som adderas till det meritvärde som elevens grundskolebetyg ger, här kallat "betygsvärde". Färdighetsvärdet kan vid bedömningen vara 15, 10, 5 eller 0 procent av betygsvärdet.

Detta är alltså samma typ av urval som jag ovan har beskrivit för de estetiska inriktningarna på Programmet för Estetik och Humaniora med tillägget att man i stället för ett färdighetsprov kan använda sig

av någon annan typ av förkunskapsbedömning, beroende på vilken typ av utbildning det rör sig om.

I särskilda fall, vilket jag bedömer kommer att vara mycket ovanligt, får Skolverket i sitt godkännande medge att huvudmannen för en spetsutbildning helt på egen hand får bestämma grunderna för urval utifrån innehållet i utbildningen.

5.15 Grundskolans ansvar och individuella alternativ till de nationella programmen

Mina förslag:

- Elever som inte uppnår de kunskapsrelaterade behörighetskraven för nationella program men bedöms ha förutsättningar att inom maximalt ett år uppnå dessa ska erbjudas ett preparandår inom grundskolans ram.
- Elever som inte bedöms ha förutsättningar att inom ett år uppnå behörighet för nationella program samt elever som av särskilda skäl inte kan fullfölja ett nationellt program ska erbjudas ett individuellt alternativ inom gymnasieskolans ram.
- Ungdomar som invandrat till Sverige i gymnasieåldern eller sent i grundskolan ska erbjudas en programintroduktion inom ramen för de individuella alternativen.
- För elever som deltar i individuella alternativ ska både studieplaner och åtgärdsprogram upprättas.
- Behöriga elever ska endast i undantagsfall, när det finns särskilda skäl, erbjudas ett individuellt alternativ.
- Huvudmannen ansvarar för att elever som riskerar att inte uppnå behörighet till önskat program får information om möjligheterna att gå ett preparandår eller delta i ett individuellt alternativ. Om eleven önskar det ska grundskolan även hjälpa eleven att informera den nya skolan eller den nya huvudmannen om elevens utbildningsbehov.
- Fristående skolor ska på samma sätt som de kommunala skolorna, dock i samråd med elevens hemkommun, kunna

anordna undervisning på preparandår och individuella alternativ.

- Kommunen fattar beslut om vilken utbildning som ska erbjudas elever som inte uppnår behörighetskraven för önskad utbildning.
- Alla grundskolor, oavsett huvudman, ska rapportera till elevens hemkommun att de har elever som eventuellt ska erbjudas ett preparandår eller ett individuellt alternativ.
- Fristående gymnasieskolor och kommunala gymnasieskolor som har elever som hör hemma i en annan kommun ska anmäla till hemkommunen om elever slutar hos dem.

Mina bedömningar:

- Mot bakgrund av att utredningar om elever i grundskolan och utformningen av innehållet i preparandåret främst rör grundskolan lägger jag inga författningsförslag i dessa delar, frågan bör dock beredas ytterligare.
- Utbildningsanordnare bör ta fram strategier för hur utredning och överlämnande av uppgifter till elevens hemkommun om grundskoleelever som inte uppnår önskade behörighetskrav ska organiseras och utföras.
- Kommuner bör i ökad utsträckning samverka med andra verksamheter och vårdgivare angående elever som deltar i ett individuellt alternativ. Hur detta ska gå till och hur kostnaderna ska fördelas bör utredas vidare.

5.15.1 Utgångspunkter för mina förslag

I kapitel 4 beskrivs de individuella programmen (IV) och hur de utvecklats över tid. En slutsats som utredningen drar är att det inom IV finns många olika behov av insatser för eleven men det kan ifrågasättas om IV med dagens utformning har vare sig kompetens, resurser eller mandat att kunna tillgodose dessa behov. Under utredningsarbetet har jag diskuterat detta med företrädare för lärare och ansvariga för programmen samt med ansvariga politiker. Det övergripande uppdraget IV har är att förbereda eleven för övergång till ett nationellt program. Det är en – enligt min

uppfattning – för snäv definition av uppdraget som rymmer stor komplexitet. Denna uppfattning delas av många jag mött. Det samtliga ser som ett problem är risken att sådana behov som måste lösas med kompetenser från utbildningsansvariga i kommunen i samarbete med socialtjänst och landsting m.fl. inte uppmärksammas när problemen hos en elev endast definieras som bristande behörighet till nationella program i gymnasieskolan. Problemen blir definierade som en fråga för utbildningsansvariga även om de inte kan lösas med utbildningsinsatser. Kommunens yttersta ansvar för sina kommuninvånare och uppföljningsansvaret för unga beskriver vilken viktig roll kommunen har men många gånger blir svaret endast utbildningsinsatser inom IV. Ansvar är otydligt och risken stor att eleven med dessa sammansatta behov härigenom hamnar mellan stolarna.

Andra problem som diskuterats är att blandningen av elever inom IV i sig är ett problem och kan försvåra möjligheten att nå goda resultat. Ambitiösa elever som saknar ett fåtal behörighetsgivande betyg blandas med elever som är omotiverade för utbildningsinsatser. Behöriga elever som hoppat av en utbildning finns på IV i stället för att vara kvar på sitt nationella program eller tas in på det önskade programmet. Dessa elever är studiemotiverade men kan under tiden på IV tappa motivationen och ges inte en bra start för nya studier. På IV finns också elever med invandrarbakgrund som i huvudsak har goda förkunskaper och skulle kunna följa en gymnasieutbildning men saknar kunskaper i svenska språket.

Min slutsats är att nuvarande utformning av IV behöver ersättas av insatser som på ett bättre sätt kan tillgodose de olika behov eleverna har. Jag föreslår mot denna bakgrund att individuella program (IV) som begrepp avskaffas. I stället föreslår jag att de nya utbildningsformerna preparandår, individuella alternativ och programintroduktion ersätter dagens IV.

5.15.2 Preparandåret

En stor del av ansvaret för att elever inte blir behöriga för att söka in till ett nationellt program på gymnasieskolan ligger på grundskolan. Jag föreslår, bland annat mot denna bakgrund, att de elever som inte uppnår de kunskapsrelaterade behörighetskraven för önskat nationellt gymnasieprogram efter årskurs nio i grundskolan,

men som bedöms ha förutsättningar att inom maximalt ett års kompletterande utbildning bli behöriga, erbjuds ett preparandår inom grundskolans ram. Vid en grov uppskattning kan det röra sig om cirka hälften av de elever som inte blir behöriga för ett nationellt program, det vill säga ungefär 5 procent av de elever som avslutat grundskolan. Mot bakgrund av att preparandåret är en grundskolefråga lägger jag inga författningsförslag om det närmare innehållet i preparandåret. Jag lämnar det till den vidare beredningen av mina förslag.

Grundskoleelever som riskerar att inte uppnå målen i de ämnen som utgör behörighetskrav för det gymnasieprogram de önskar söka, måste i god tid informeras om detta och om vilka möjligheter som står till buds för deras fortsatta studier. Redan i dag har grundskolan ett långtgående ansvar för att i samband med utvecklingssamtal informera elever om deras kunskapsutveckling och att även i övrigt utreda om en elev kan ha behov av särskilt stöd. Genom de betyg en elev fått, den skriftliga utvecklingsplan som upprättats i samband med utvecklingssamtal och den utredning som gjorts angående behov av stödinsatser finns inom grundskolan kunskap och dokumentation om elevens studiesituation. Denna kunskap och dokumentation kan ligga till grund för den information och vägledning som ska ges elever som riskerar att inte uppnå behörighetskraven till gymnasieskolan.

Samma underlag kan ligga till grund för den utredning som ska göras i syfte att bedöma om eleven har förutsättningar att uppnå önskade behörighetskrav under ett preparandår. Om eleven bedöms ha dessa förutsättningar ska eleven erbjudas ett preparandår. Jag anser att rektorn, i enlighet med författningarna om särskilt stöd för elever i grundskolan, ska ansvara för att göra denna bedömning. Hur detta ska göras kan behöva klargöras i grundskoleförordningen i den framtida beredningen av mitt förslag. I sammanhanget kan det även nämnas att regeringen har aviserat att se över bestämmelserna om sekretess inom skolan⁸⁹ varvid man även kan inkludera konsekvenserna av mina förslag i denna översyn.

Det ska sedan vara elevens hemkommun som fattar beslut om vad som ska erbjudas eleven med grundskolans utredning som grund. Jag bedömer därför att utbildningsanordnare måste ta fram strategier för hur utredning, underlag och bedömning av eleven ska genomföras och överlämnas till elevens hemkommun på bästa sätt.

⁸⁹ *En individuell utvecklingsplan med skriftliga omdömen* (2008), Utbildningsdepartementets promemoria.

Kommunens beslut om att erbjuda eller inte erbjuda ett preparandår ska kunna överklagas av eleven. En utbildningsanordnare ska dock aldrig kunna tvinga en elev som har fullgjort sin skolplikt att gå en preparandutbildning i grundskolan.

För att kommunen ska kunna besluta om att erbjuda ett preparandår måste alla grundskolor oavsett huvudman, som har elever som inte uppnått önskade behörighetskrav, informera hemkommunen om detta i god tid. Det är även viktigt att kommunen får reda på vilka elever som efter årskurs nio ska erbjudas andra alternativ.

Verksamheten inom preparandåret måste bli något annat än utbildningen i årskurs nio. Organisatoriskt ska utbildningen tillhöra grundskolan, men kommunen kan naturligtvis välja att anordna eller erbjuda preparandåret på olika sätt. Det kommer troligen att behöva se mycket olika ut i olika kommuner. Preparandåret kan även erbjudas genom samverkan med andra kommuner eller utbildningsanordnare. Mitt förslag om ett preparandår innebär inte att eleverna ska gå om årskurs nio. Förutom undervisning i de ämnen där eleverna inte uppnått målen ska skolan även erbjuda eleven vägledning, stöd och eventuellt praktik. Utbildningen har som mål att eleverna ska bli behöriga för önskat gymnasieprogram inom ett år. Utredningen har erfarit att det finns goda exempel på försöksverksamhet med preparandinriktningar inom IV i dag. En avgörande orsak till de goda resultaten var bland annat att lärarna fick utbildning i ett "coachande" förhållningssätt och i elevers olika lärtilar.

Förslaget är inspirerat av det tionde skolår som finns i Danmark, se vidare avsnitt 4.15.4 och bilaga 6. I Danmark är kommunerna skyldiga att anordna ett tionde skolår och cirka 60 procent av eleverna väljer att delta i detta. En avgörande skillnad är dock att de flesta eleverna i det danska tionde året är behöriga medan jag föreslår att preparandåret i första hand ska erbjudas obehöriga elever. Även i Finland finns möjlighet för elever att gå ett tionde skolår.

Ett annat tungt vägande skäl till att jag föreslår ett preparandår är de nya behörighetsreglerna till gymnasieprogrammen. För behörighet till yrkesprogram kommer att krävas minst åtta godkända betyg från grundskolan och för högskoleförberedande program minst tolv godkända betyg. Elever som inte är behöriga kan alltså vara det beroende på att de inte uppnått målen i en mängd olika grundskoleämnen. Jag uppfattar det som mycket svårt att i gymna-

sieskolor kunna erbjuda en väl fungerande undervisning på grundskolenivå i så många ämnen.

Strävan ska vara att eleverna inom preparandåret övergår till ett gymnasieprogram så snart som de blivit behöriga och väl förberedda för detta. Vissa elever kommer att kunna uppnå behörighetskraven på kort tid, kanske redan till höstterminens start, om kommunen erbjuder preparandundervisning under sommarperioden. En del av de elever som i dag går på ett programinriktat individuellt program (PRIV) kommer förmodligen i stället att kunna erbjudas ett preparandår. Gymnasieskolorna måste anstränga sig för att ta emot elever under åtminstone de första månaderna på höstterminen men helst också senare. Även om en elev kommer att behöva fyra år, inklusive den tid som har använts till preparandtiden, kan det av motivationsskäl vara viktigt att låta eleven påbörja studierna på gymnasieprogrammet så snart behörigheten är uppnådd.

Vidare anser jag att de behöriga elever som vill och behöver det även bör kunna få gå ett preparandår. Då tänker jag främst på elever som med minsta möjliga marginal har uppnått de önskade behörighetskraven och skulle behöva mer tid för att befästa sina kunskaper. Det är huvudmannen som efter en prövning ska avgöra om en behörig elev ska erbjudas ett preparandår. Jag föreslår dock inte att det ska vara en skyldighet för kommuner att erbjuda ett preparandår för behöriga elever.

Ett preparandår ska även kunna erbjudas av fristående skolor om en överenskommelse därom träffas med en eller flera kommuner. Det är elevens hemkommun som ansvarar för att elever erbjuds ett preparandår. Hemkommunen ansvarar även för att preparandåret utformas så att en nära samverkan upprättas mellan grundskolan och gymnasieskolan.

5.15.3 De individuella alternativen

Det kommer dock alltid att finnas elever som av olika anledningar behöver individuellt utformade alternativ till de nationella programmen i gymnasieskolan. Alla elever ska ha rätt till en god utbildning oavsett deras förutsättningar. Dessa elever bör i vissa fall kunna få en ännu mer individualiserad och kvalificerad utbildning än vad som är fallet i dag inom de individuella programmen (IV).

Därför föreslår jag att det ska finnas individuella alternativ inom ramen för gymnasieskolan.

Kommunen ska erbjuda de elever som inte är behöriga för ett gymnasieprogram, och som inte heller bedöms kunna uppnå behörighet genom ett preparandår, utbildning inom ett individuellt alternativ. Det kan även i undantagsfall finnas elever som kan uppnå eller har uppnått behörighet till nationella program men som av särskilda skäl behöver en individuellt anpassad utbildning. Det kan till exempel gälla en elev med en neuropsykiatrisk diagnos som skulle få bättre förutsättningar för sina studier med ett individuellt alternativ.

Syftet med de individuella alternativen är att eleverna erbjuds den utbildning och de insatser som bäst gynnar dem för att de ska komma vidare i sin kunskapsutveckling. Insatserna inom de individuella alternativen ska bidra till elevernas personliga utveckling mot en framtida etablering på arbetsmarknaden eller ge en god grund för fortsatt utbildning.

Som nämnts tidigare har utredningen uppfattat att det finns många väl fungerande verksamheter inom IV i dag. Jag vill att dessa verksamheter och nya som startas ska få bättre förutsättningar att organisera utbildningen efter elevernas individuella behov. Genom mina förslag kommer verksamheten inom de individuella alternativen att renodlas. Inom de individuella alternativen kommer främst obehöriga elever i behov av särskilt stöd att finnas.

Den grundskola som har elever som behöver ett individuellt alternativ till gymnasieskolans nationella program ska så tidigt som möjligt göra en planering för elevens framtida utbildning tillsammans med eleven och elevens vårdnadshavare. Skolan ansvarar även för att hjälpa de elever som så önskar att beskriva sina utbildningsbehov för den nya utbildningsanordnaren. Liksom för de elever som erbjuds ett preparandår måste en noggrann utredning genomföras av elevens kunskapsutveckling, studiesituation och vilket behov av stöd eleven har. Av utredningen ska det framgå vilken sorts utbildning och stöd som eleven anses behöva och önskar samt grunden för detta. Utbildningsanordnaren bör ta fram strategier för hur dessa bedömningar ska genomföras på bästa sätt. Jag föreslår att elevens hemkommun på grundval av skolans utredning ska fatta beslutet om vad eleven ska erbjudas.

För att en kommun ska kunna erbjuda ungdomar ett individuellt alternativ måste alla grundskolor oavsett huvudman, meddela behovet till elevens hemkommun så snart som möjligt så att en

planering kan påbörjas och beslut kan fattas. Om de individuella alternativen som anordnas av hemkommunen inte möter elevens speciella utbildningsbehov, kan eleven anmäla en önskan att delta i ett individuellt alternativ hos en annan huvudman. Hemkommunen kan då bli skyldig att betala kostnaderna för den utbildningen.

Utbildningen inom ett individuellt alternativ ska normalt ske inom ramen för tre år, med möjlighet till förlängning på samma sätt som för de nationella programmen. Utbildningen ska bedrivas på heltid. Det ska även vara möjligt att ordna utbildningen i grupp exempelvis för elever som har likartade utbildningsbehov.

Eftersom utbildningen just ska vara individuell är det svårt att generellt beskriva vad den ska innehålla. Eleven ska erbjudas undervisning i kombination med det stöd eleven behöver och på den nivå eleven befinner sig. Undervisningen kan vara både på grundskolenivå och på gymnasienivå. Syftet är att hjälpa eleven vidare i sin kunskapsutveckling mot utsatta mål. Vissa elever kanske inte behöver så mycket stöd medan andra har behov av ett omfattande stöd för att ha möjlighet att kunna tillgodogöra sig utbildningen. Det kan i förekommande fall innebära att en samverkan måste ske med olika vårdgivare eller sociala verksamheter. Ansvaret för de elever som har stora problem faller enligt min erfarenhet ofta mellan stolarna, både mellan olika nämnder inom en kommun och mellan kommunen och andra vårdgivare eller verksamheter.

Utbildningen vid de individuella alternativen kan också i högre eller lägre grad innefatta arbetsplatsförlagt lärande eller yrkespraktik om det bäst gynnar elevens kunskapsutveckling. Jag tänker mig däremot inte att använda ordet *lärling* för dessa elever. Det skulle kunna blandas ihop med den gymnasiala lärlingsutbildningen som jag föreslår som en studieväg inom yrkesprogrammen. Vidare kan ett individuellt alternativ även innefatta att förbereda elever för ett yrke. Jag använder här avsiktligt ordet *förbereda* för ett yrke. I vissa fall kan detta leda till att eleverna uppnår en kompetens, som gör att de kan få en anställning direkt efter gymnasieskolan. I andra fall kan utbildningen leda till att eleven kan övergå till ett nationellt program. Jag anser dock inte att det är förenligt med en individualiserad utbildning att utforma kollektiva sökbara lösningar motsvarande dagens programinriktade individuella program (PRIV). Det hindrar dock inte att man inom ramen för ett individuellt alternativ utformar yrkesförberedande utbildningar, enligt vad jag har skisserat ovan och som liknar verksamheten vid dagens PRIV.

Jag föreslår att skolan ska upprätta både studieplaner och åtgärdsprogram för elever som deltar i ett individuellt alternativ.

De individuella alternativen kommer för en del elever att kräva omfattande resurser, men som jag redogjort för tidigare anser jag att det är en mycket mer effektiv lösning än att eleverna inte får en utbildning som är anpassad till deras behov och förutsättningar. Jag anser att det är nödvändigt att ett närmare samarbete kommer till stånd mellan olika myndigheter och vårdgivare i syfte att hjälpa elever i behov av stöd. När utbildningen innefattar verksamhet av både social och pedagogisk karaktär bör kostnaderna fördelas mellan skolan, sociala myndigheter och eventuella andra vårdgivare. Hur samverkan mellan olika vårdgivare verkligen ska komma till stånd och hur kostnaderna ska fördelas är en stor och svår fråga. För att mina förslag ska få genomslag krävs en samlad struktur och bättre samarbete mellan skolan och andra vårdgivare. Jag bedömer därför att denna fråga bör utredas vidare.

Utbildning inom individuella alternativ kan också omfatta ungdomar som i gymnasieåldern eller i den översta delen av grundskoleåldern invandrat till Sverige. Dessa elever ska först genomgå en programintroduktion, som beskrivs nedan. För vissa elever kan sedan en utbildning utformas som ligger nära och delvis samordnas med ett nationellt program. I vissa fall kan utbildningen, eventuellt inom ramen för utökad studietid, leda till en gymnasieexamen. Andra elever kommer i stället att behöva ett individuellt alternativ som snarare siktar mot en mer allmän målsättning att fungera i det svenska samhället inklusive yrkesförberedelse.

Jag anser att ett individuellt alternativ även ska kunna erbjudas av en fristående skola. Detta ska dock ske i samverkan med en eller flera kommuner. Ett individuellt alternativ ska inte vara sökbart utan det är en utbildning som hemkommunen är skyldig att erbjuda till de elever eller ungdomar som bedöms ha behov av ett individuellt alternativ. Därför kan inte fristående skolor utforma individuella alternativ utan att samverka med kommunen.

5.15.4 Programintroduktion för sent invandrade elever

Ungdomar som invandrat till Sverige under gymnasieåldern eller i slutet av grundskoleåldern är en mycket heterogen elevgrupp. Det som de ändå normalt har gemensamt är att de inte behärskar det svenska språket och att kommunen är skyldig att erbjuda dem en

introduktionskurs. I praktiken har introduktionskurser på de individuella programmen (ofta kallade IVIK) många gånger utformats som kollektiva lösningar med små möjligheter till individanpassning. Det finns dock goda exempel på mycket väl genomförda introduktionsutbildningar.

Jag föreslår att en ny utbildningsform, som kallas programintroduktion, ska inrättas inom de individuella alternativens ram. I denna verksamhet ska sent invandrade elevers kunskaper testas och valideras samtidigt som ungdomarna får intensivutbildning i svenska språket. Vidare ska eleverna erbjudas individuell vägledning. I denna nya verksamhet ska kommunens helhetsansvar betonas och introduktionen individanpassas.

Efter programintroduktionen bör ungdomarna placeras i den utbildning, som bäst passar deras behov och förutsättningar. Elevernas ålder, deras förkunskaper, de lokala förutsättningarna med mera bör avgöra inom vilka strukturer utbildningen fortsättningsvis ska ske. Vissa elever kommer att fortsätta sina studier inom svenska för invandrare (sfi), som även kan kombineras med studier i gymnasieskolan. Vissa kommer att kunna påbörja ett nationellt program. Andra elever kommer att bedriva sina studier på olika sätt inom ramen för de individuella alternativen som jag har redogjort för ovan. Genom att jag föreslår att elever av särskilda skäl ska få läsa i den gymnasiala vuxenutbildningen även innan de fyller 20 år kan dessa elever även komma i fråga för denna möjlighet.

5.15.5 Bytare, avbrytare, elever som inte sökt gymnasieutbildning och väntare

Trots olika insatser kommer det alltid att finnas elever som av olika skäl vill byta utbildning eller som helt avbryter sin utbildning. Det finns även ungdomar som efter grundskolan inte söker till gymnasieskolan.

Kommunen har enligt skollagen en skyldighet att löpande hålla sig informerad om hur ungdomarna i kommunen som fullgjort sin skolplikt, men som inte fyllt 20 år, är sysselsatta för att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder. Kommuner har ofta slentrianmässigt erbjudit dessa elever individuella program som den enda möjliga åtgärden. De individuella alternativen ska enligt mitt förslag syfta till att erbjuda obehöriga elever stöd och utbildning.

För de ungdomar som är behöriga men inte vill gå i gymnasieskolan kan inte kommunen, utom i undantagsfall, erbjuda ett individuellt alternativ. Kommunen måste erbjuda andra insatser bland annat inom ramen för jobbgarantin⁹⁰.

Mot bakgrund av kommunens uppföljningsansvar är det viktigt att fristående skolor åläggs att genast anmäla till elevens hemkommun om eleven avbrutit sina studier på den fristående skolan. En sådan regel gäller redan för fristående grundskolor. Även de kommuner som utbildar elever som hör hemma i andra kommuner måste genast anmäla till elevens hemkommun om eleven avbrutit sin utbildning.

För elever som går i gymnasieskolan och som upptäcker att de vill byta nationellt program, ansvarar den skola där eleven är inskriven för eleven. Skolan bör göra en utredning om vilka lämpliga individuella åtgärder som kan erbjudas och vid behov upprätta en ny studieplan. Allt för att underlätta att eleven kommer vidare och inte tappar fart i avvaktan på att han eller hon kommer in på önskad utbildning eller hittar ett lämpligt arbete. Eleven kan till exempel erbjudas ett reducerat program och åtminstone få poäng i några kurser i avvaktan på att han eller hon kommer in på önskat program. Om eleven ändå inte stannar kvar på gymnasieskolan i avvaktan på andra lösningar ska hemkommunen erbjuda eleven åtgärder enligt bestämmelserna i skollagen.

Det finns även elever där särskilda behov uppstår under gymnasietiden. Det kan vara elever som råkat ut för en personlig kris eller elever som har studiesvårigheter på grund av dyslexi m.m. Det är den skola där eleven är inskriven som i första hand ska ha ansvaret för eleven. Eleven har först och främst rätt till särskilt stöd. Det är min uppfattning att gymnasieskolor generellt sett måste blir bättre på att ge elever särskilt stöd. Om eleven trots insatser inte kan följa alla kurser, kan även han eller hon erbjudas ett reducerat program. I avsnitt 5.5 föreslår jag att tioprocentens gränsen tas bort för reducerade program. Eleven kan på så sätt gå kvar i sin klass och få så många gymnasiepoäng som möjligt. Eleven kan sedan fullfölja sina studier genom att förlänga gymnasietiden eller genom att läsa i den gymnasiala vuxenutbildningen.

Det är min uppfattning att de elever som väntar på att komma in på sökt utbildning ska erbjudas utbildning inom ett individuellt alternativ endast om det finns särskilda skäl för detta. De elever,

⁹⁰ Förordning om jobbgaranti för ungdomar, SFS 2007:813.

som är behöriga men inte tagits in på den skola eller utbildning de har sökt och inte heller trots vägledningsinsatser vill påbörja en annan utbildning, bör erbjudas andra lämpliga åtgärder till exempel inom ramen för det kommunala uppföljningsansvaret och jobbgarantin.

5.16 Betyg och konsekvenser av betygsutformningen

Mina förslag:

Nedanstående förslag och bedömningar gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Dagens betygsutformning med kursbetyg ska behållas.
- En högskoleförberedande examen ska motsvara kraven för grundläggande högskolebehörighet. En elev på ett yrkesprogram, oavsett om eleven går skolförlagd utbildning eller lärlingsutbildning, ska garanteras möjlighet att läsa in grundläggande högskolebehörighet såväl i gymnasieskolan som efter gymnasieskolan inom den gymnasiala vuxenutbildningen.
- Begreppet kursplan ska ersättas av ämnesplan.
- Ämnesplanerna ska gälla för ämnen. De ska vara tydliga, innehålla endast en typ av mål på ämnesnivå samt uttrycka var och en av kursernas centrala innehåll och betygskriterier.
- Användandet av nationella prov och provbanksmaterial ska göras obligatoriskt i fler kurser än i dag. Nationella prov och provbanksmaterial ska kunna användas löpande under de tre åren i gymnasieskolan. Uppgifterna ska utformas på ett sådant sätt att proven inte kräver samma sekretess som i dag. Hur dessa förslag ska utformas behöver beredas vidare av Skolverket.
- Läraren ska i varje kurs kontinuerligt dokumentera sin bedömning av elevens kunskapsutveckling.
- Samma regler om information, dokumentation och utvecklingssamtal som gäller för kommunala skolor ska gälla även för fristående skolor. (I dag behöver utvecklingssamtal inte anordnas på fristående skolor.)

- Begreppet slutbetyg ska ersättas av examensbevis för de elever som uppnått examen och av studiebevis för de elever som inte uppnått examen. Vid avhopp eller byte av skola ges ett utdrag ur betygskatalogen.

Mina bedömningar:

- Grundläggande högskolebehörighet bör innebära att eleven har en examen inkluderande lägst betyget Godkänt i Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2 och 3, Engelska 5 och 6 samt Matematik 1.
- De två betygsurvalsgrupperna till högskola/universitet, den ena för de elever som söker direkt från gymnasieskolan eller den gymnasiala vuxenutbildningen och den andra för de elever som gjort någon typ av komplettering, behöver ses över så att en elev som behörighetskompletterar inom den gymnasiala vuxenutbildningen inte drabbas negativt.
- Urval bör regleras genom ett meritvärde beräknat utifrån elevens examensbevis. När meritvärdet beräknas bör examensuppgiften och de två lägsta betygen som inte ingår i den grundläggande eller särskilda behörigheten för sökt högskoleutbildning räknas bort.
- Det ska vara en strävan att göra kurserna större än 50 poäng men när det är ändamålsenligt ska även 50-poängskurser kunna användas.

Utredningsdirektiven anger följande tre alternativ för utformning av betyg:

1. kursutformning med kursbetyg, där varje kursbetyg ingår i slutbetyget,
2. kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget motsvarar betyget på sista kursen i ett ämne, och
3. kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget är en sammanvägning av betygen på de olika kurserna inom ett ämne.

5.16.1 Alternativ 1: Kursutformning med kursbetyg, där varje kursbetyg ingår i slutbetyget

Beskrivning av alternativ 1

Alternativ 1 är den nu gällande betygsutformningen som innebär att betyg sätts efter varje avslutad kurs och att samtliga kursbetyg redovisas i slutbetyget. Det betyder att en elev har många betyg i sitt slutbetyg, i genomsnitt runt 30 betyg. Antalet betyg påverkas av kurslängden på de kurser som ingår i elevens studieväg.

För- och nackdelar med alternativ 1

En fördel som jag kan se med kursbetygen är att eleverna får en snabb återkoppling på sina studieresultat. En annan fördel, som också uttryckts av de elever jag har kommit i kontakt med, är det positiva i att kunna lägga avklarade kurser bakom sig. Vidare är kursbetygen att föredra inom gymnasial vuxenutbildning. En annan fördel är att bedömningarna utförs ofta vilket gör att eventuella bedömningsfel jämnas ut i elevens meritvärde.

Det finns också nackdelar med kursbetygen. En nackdel som lyfts fram är att kursbetygen orsakar fragmentisering eftersom den minsta beståndsdelen – kursen – betonas. En annan är att kursbetygen orsakar negativ stress hos eleverna eftersom samtliga betyg är slutbetyg. Min bedömning är dock att dessa nackdelar går att komma tillrätta med genom kurslängden och ett förändrat tillträdessystem för högskolestudier.

När det gäller yrkesutbildning har kursbetygen särskilt kritiserats för att de orsakar fragmentisering. Jag anser att detta egentligen inte grundar sig i betygsutformningen utan i hur kurser byggs upp. En kurs kan mycket väl, enligt min uppfattning, byggas upp som en större helhet inom yrkesprogrammen om det är lämpligt.

En nackdel med kursbetygen är att tidiga misslyckanden följer eleven. Som exempel kan nämnas att en elev som har fått betyget Godkänt (G) i Matematik A kommer att bära med sig det betyget i sitt slutbetyg även om eleven har fått betyget Mycket väl godkänt (MVG) i högre matematikkurser.

Kursbetygen har också kritiserats eftersom inledande kurser värderas lika som fördjupade kurser vid tillträde till högskolestudier. Detta kan vara ett problem i ett ämne med progression, t.ex. matematik, men är enligt min bedömning helt relevant när det

handlar om sidoordnade kurser, som är vanliga inom yrkesutbildningen.

Ytterligare en nackdel som har lyfts fram med kursbetygen är att elever har kunnat konkurrenskomplettera och höja sina betyg i underliggande kurser och genom det höja sitt meritvärde inför ansökan till högskola eller universitet utan att egentligen ha förbättrat sina ämneskunskaper. Detta kommer man tillrätta med när möjligheten att dra nytta av eventuella konkurrenskompletteringar minskar i samband med de två kvotgrupper som införs i tillträdesreglerna för högskolestudier 2010⁹¹, se även min beskrivning i avsnitt 4.10.6.

5.16.2 Alternativ 2: Kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget motsvarar betyget på sista kursen i ett ämne

Beskrivning av alternativ 2

Alternativ 2 innebär att ett nytt ämnesbetyg sätts varje gång en elev avslutar en kurs i ämnet och att det ämnesbetyget ersätter tidigare betyg i ämnet. För varje ny kurs görs en ny bedömning av elevens kunskaper. Slutgiltigt avgörs elevens ämnesbetyg av kunskaperna i ämnet då det sista betyget sätts. Det betyder att en elev har färre betyg i sitt slutbetyg än i alternativ 1.

För- och nackdelar med alternativ 2

Fördelar som har angivits för ämnesbetygen är bland annat att de kan minska osund stress och motverka fragmentisering. Min uppfattning, som även får stöd av de elever jag har träffat, är att ämnesbetygen snarare skjuter upp stressen till slutet av gymnasieskolan i stället för att minska den. När det handlar om att motverka fragmentisering, betona helheter och främja fördjupning är min bedömning att detta görs genom bland annat kursplanernas konstruktion, kursernas längd och elevernas valmöjligheter snarare än genom betygsutformningen.

En fördel som lyfts fram med ämnesbetygen är att tidiga brister kan kompenseras senare. Ta eleven som i föregående avsnitt fick

⁹¹ Bilaga 3 högskoleförordningen (träder i kraft 2010-01-01).

fungera som exempel och som hade fått G på Matematik A och sedan fått MVG på en senare matematikkurs. Den eleven skulle med en ämnesbetygsutformning få MVG på hela matematikämnet. Det vore enligt min bedömning positivt. Dock uppstår flera andra problem med ämnesbetygen sett ur detta perspektiv. De förutsätter att kurser bygger på varandra. Så är ofta fallet i ämnen som matematik och språk men mer sällan i ämnen inom yrkesprogrammen där sidoordnade kurser förekommer i riklig omfattning. Dessutom kan en elev, lika väl som att misslyckas tidigt i sina studier, misslyckas sent i utbildningen. Ämnesbetygen får som konsekvens att sena misslyckanden följer eleven och ett eventuellt sent misslyckande drabbar eleven hårt eftersom det påverkar hela ämnesbetyget.

En nackdel med ämnesbetygen är att eleverna inte vågar fördjupa sig inom ämnet. En elev som t.ex. har MVG efter första kursen kanske inte vågar välja ytterligare en kurs och då riskera sitt MVG. Ytterligare en nackdel, som jag bedömer som högst relevant, är ämnesbetygens dåliga anpassning till den gymnasiala vuxenutbildningen.

Ur tillträdesperspektiv kan en ämnesbetygsutformning även missgynna en elev som läst fördjupade kurser som inte krävs för högskolebehörighet. Ta en utbildning där Matematik B krävs för behörighet. En elev på Naturvetenskapsprogrammet har i dag läst åtminstone till och med Matematik D och har därmed bättre matematikkunskaper än vad behörigheten kräver men kanske ett lägre ämnesbetyg än efter kurs B. En elev på Samhällsvetenskapsprogrammet har läst åtminstone till och med Matematik B vilket räcker för behörigheten. De ytterligare matematikkunskaperna i detta exempel kan ur meritvärderingssynpunkt vara till nackdel för eleven på Naturvetenskapsprogrammet.

5.16.3 Alternativ 3: Kursutformning med ämnesbetyg, där ämnesbetyget är en sammanvägning av betygen på de olika kurserna inom ett ämne

Beskrivning av alternativ 3

Alternativ 3 innebär att betyg sätts efter varje avslutad kurs men att endast ett ämnesbetyg redovisas i slutbetyget. Ämnesbetyget är en sammanvägning av de olika kurserna inom ämnet. Om samman-

vägningen består i en samlad lärarbedömning eller i ett aritmetiskt medelvärde framgår inte av utredningsdirektiven.

För- och nackdelar med alternativ 3

När det gäller alternativ 3 ger utredningsdirektiven således ingen vägledning om hur sammanvägningen av kursbetygen till ett ämnesbetyg ska gå till. Jag kan se två möjliga sammanvägningsprinciper. Antingen att sammanvägningen består i en samlad lärarbedömning eller att sammanvägningen beräknas genom någon form av medelvärde.

Om sammanvägningen består i en samlad bedömning av en lärare, dvs. om samma lärare undervisar eleven i samtliga kurser, är min uppfattning att ämnesbetyget kan ge en god bild av elevens kunskaper. Om däremot flera lärare undervisar ställer jag mig en rad frågor. Ska lärarna samråda med varandra i bedömningen? Om så, vem avgör ämnesbetyget om lärarna inte kan enas? Ska läraren i den sista kursen avgöra ämnesbetyget själv? Om så, hur mycket ska läraren ta hänsyn till tidigare dokumentation, dvs. tidigare satta kursbetyg?

Om sammanvägningen beräknas genom någon form av medelvärde uppkommer andra frågeställningar. Hur skapas en sådan matematisk formel? Ska kurserna viktas olika och i så fall hur? Är ett aritmetiskt medelvärde alls förenligt med betygssättning i en målstyrd skola?

Min bedömning är att en aritmetisk sammanvägning inte är förenlig med det styrsystem vi har i Sverige. Jag vill också lyfta den nackdel som en sammanvägning, oavsett hur den görs, för med sig genom att den alltid innebär ett grövre mått än var och en av de ingående delarna.

5.16.4 Förordat alternativ

Jag förordar alternativ 1, dvs. kursbetyg. Mina argument för detta är

- att de elever jag har träffat föredrar kursbetyg framför ämnesbetyg,
- att de lärare jag har mött inte framför någon direkt kritik mot kursbetygen,
- att kursbetygen fungerar betydligt bättre än ämnesbetyg i gymnasial vuxenutbildning och att jag anser att den gymnasiala vuxenutbildningen och gymnasieskolan ska ha samma betygsutformning samt
- att en förändring från kursbetyg till ämnesbetyg kräver mycket goda skäl, vilka jag inte har hittat.

De problem och nackdelar som jag har lyft fram kopplat till kursbetygen bedömer jag kan hanteras genom mina förslag och bedömningar när det gäller tillträdesregler, kursplaner och kursstorlek.

När det gäller lärlingsutbildningen och examensuppgiften ska betyg sättas i särskild ordning. I avsnitt 5.8 har jag behandlat lärlingsutbildningen. I avsnitt 5.12 finns beskrivet hur examensuppgiften ska bedömas.

5.16.5 Konsekvenser för tillträdesregler för högskolestudier

Grundläggande högskolebehörighet

I dagens gymnasieskola krävs att en elev har fått slutbetyg från gymnasieskolan och har lägst betyget Godkänt (G) i minst 2 250 poäng för att ha grundläggande högskolebehörighet. Från 2010 kommer att krävas ett slutbetyg från ett fullständigt program (dvs. 2 500 poäng) med lägst betyget G i minst 2 250 poäng samt med lägst betyget G i kärnämneskurserna i engelska, matematik och svenska/svenska som andraspråk. I de kontakter utredningen har haft med representanter från högskolesektorn har kraven för grundläggande högskolebehörighet diskuterats. Det har från de flesta håll framkommit att det tänkta kravet på Engelska A är för lågt ställt p.g.a. internationaliseringen och högskolans/universitetens högre krav på engelsk kurslitteratur. Det har även fram-

kommit att studenternas förkunskaper i svenska ofta är otillräckliga främst när det gäller formellt skrivande och förmågan att läsa större mängder text. Därför är min bedömning att två engelskkurser, Engelska 5 och 6, samt tre svenskkurser, Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2 och 3, bör krävas för grundläggande högskolebehörighet. Vidare anser jag att en godkänd examensuppgift bör krävas för att eleven ska vara grundläggande behörig för högskolestudier.

Jag anser att grundläggande högskolebehörighet och en högskoleförberedande examen bör vara desamma. Därför har jag föreslagit att en högskoleförberedande examen som ett minimum ska innebära att eleven:

- har slutfört en gymnasieutbildning om 2 500 poäng (dvs. ett fullständigt program), med lägst betyget G i 2 250 av dessa,
- har lägst betyget G i Svenska/Svenska som andraspråk 1, 2 och 3, Engelska 5 och 6 samt Matematik 1⁹²,
- har lägst betyget G i vissa karaktärsämneskurser samt
- har betyget G på examensuppgiften.

Min uppfattning är att även elever på yrkesprogram och i lärlingsutbildning ska garanteras möjlighet att läsa sådana kurser som kommer att krävas för grundläggande högskolebehörighet inom ramen för sin gymnasieutbildning. Jag föreslår att en yrkesexamen ska innebära att eleven:

- har slutfört en gymnasieutbildning om 2 500 poäng (dvs. ett fullständigt program), med lägst betyget G i 2 250 av dessa,
- har lägst betyget G i Svenska/Svenska som andraspråk 1, Engelska 5 och Matematik 1,
- har lägst betyget G i vissa karaktärsämneskurser samt
- har betyget G på examensuppgiften.

Denna elev bör, enligt min bedömning, ha grundläggande behörighet för högskolestudier om hon eller han läser och får lägst betyget G i kurserna Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6. Utöver krav på lägst betyget G i dessa tre kurser anser jag

⁹² Utöver kravet på lägst betyget G i Matematik 1 kan Skolverket fastställa högre nivåer i ämnet matematik för respektive program.

alltså att en examen från ett yrkesprogram bör räcka för grundläggande högskolebehörighet. Grundläggande högskolebehörighet kan från gymnasieskolan således erhållas på två sätt:

Grundläggande högskolebehörighet = högskoleförberedande examen

eller

Grundläggande högskolebehörighet = yrkesexamen med lägst betyget G i Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6.

Eftersom en elev som går ett yrkesprogram enligt min bedömning endast behöver läsa in kurserna Svenska/Svenska som andraspråk 2 och 3 samt Engelska 6 om vardera 100 poäng kan detta göras inom ramen för det individuella valet och/eller som utökat program (se vidare avsnitt 5.3.3) utan att inkräkta på elevens fördjupning inom yrkesprogrammets karaktärsämnen. På vissa yrkesprogram kan någon av de ovan nämnda kurserna ingå som obligatorium. Då räcker det med det individuella valet för grundläggande högskolebehörighet. För övriga yrkesprogram krävs att det individuella valet kombineras med ett utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet.

Den elev som inte har skaffat sig en grundläggande högskolebehörighet inom gymnasieskolan ska, enligt min uppfattning, garanteras att göra det i efterhand. Jag föreslår att den gymnasiala vuxenutbildningen ska erbjuda eleven en garanti för detta. Som jag ser det svarar denna garanti för att eleven alltid har en möjlighet att gå vidare till fortsatta studier även om hon eller han inte väljer att skaffa sig grundläggande högskolebehörighet inom gymnasieskolans yrkesprogram eller misslyckas med en sådan strävan.

Eftersom jag bedömer det som ytterst viktigt att eleven i efterhand ska kunna skaffa sig en grundläggande högskolebehörighet, dvs. behörighetskomplettera, måste tillträdesreglerna för högskolestudier svara upp mot detta. Från 2010 kommer alla elever som gjort någon typ av komplettering att hamna i en annan betygsgruppsgrupp vid ansökan till högskola/universitet. Denna betygsgruppsgrupp kommer att tilldelas färre platser än den grupp där eleverna inte har kompletterat. När det gäller konkurrenskomplettering, dvs. att höja sina betyg i kurser eleven redan läst, är det enligt min uppfattning helt korrekt att eleven hamnar i en ned-

prioriterad kvotgrupp. När det däremot gäller behörighetskomplettering, t.ex. för att uppnå grundläggande högskolebehörighet eller för att skaffa sig särskild högskolebehörighet för ett annat område än det eleven har studerat i gymnasieskolan, anser jag att de två kvotgrupperna slår helt fel. Utifrån de förslag jag lägger om en ny gymnasieskola behöver dessa två kvotgrupper ses över så att en elev som behörighetskompletterar inom den gymnasiala vuxenutbildningen inte drabbas negativt.

Särskild högskolebehörighet

Särskild högskolebehörighet, som i dag regleras med hjälp av standardbehörigheter och från och med 2010 med hjälp av områdesbehörigheter, anser jag utgör ett komplicerat och svårhanterligt system. Enligt mina förslag ska en examen införas i gymnasieskolan. Min uppfattning är att det bör övervägas om den särskilda behörigheten kan kopplas till examen i stället för att kopplas till vissa kurser som i dag. Denna fråga har diskuterats i utredningens kontakter med högskolor och universitet. Jag är av uppfattningen att konsekvenserna av en sådan förändring behöver övervägas vidare. Därför lämnar jag inga bedömningar i frågan om särskild högskolebehörighet kopplad till examen.

Urval till högskolestudier

Som jag har angivit i avsnitt 5.12 anser jag att meritvärdet av examensbeviset vid ansökan till högskola eller universitet ska beräknas på grundval av 2 400 poäng för ett fullständigt program, eftersom de sista 100 poängen utgörs av examensuppgiften som endast ska bedömas som godkänd eller inte godkänd.

Vid urvalet till högskoleutbildningar med konkurrens anser jag att samtliga kursbetyg i elevens examensbevis bör meritvärderas lika men att de två lägsta betygen som inte ingår i den grundläggande eller särskilda behörigheten för sökt högskoleutbildning räknas bort ur meritvärderingen. Därigenom slipper eleven ligga på topp i samtliga kurser. Något misslyckande bör, enligt min uppfattning, vara tillåtet utan att det ska påverka elevens möjlighet att komma in på en attraktiv högskoleutbildning.

Hur utbildningsblock inom gymnasial lärlingsutbildning ska hanteras när det gäller urval till högskolestudier överlämnar jag till den vidare beredningen att ta ställning till.

5.16.6 Konsekvenser för ämnesplanernas utformning

Ämnesplan i stället för kursplan

Det har tidigare i texten framgått att jag föreslår en kursbetygsutformning. För att motverka några av de nackdelar som kursbetygen för med sig vill jag här lämna förslag på kursplanernas utformning och struktur. En nackdel med kursbetygen är att de kan orsaka fragmentisering eftersom den minsta beståndsdelen – kursen – betonas. För att motverka denna betoning på kursen till nackdel för ämnet anser jag att kursplanernas utformning behöver revideras. I dag finns en kursplan för varje kurs. Dessutom finns det kursplaner för varje ämne, men dessa används i liten utsträckning. Jag bedömer att kursplanerna skulle kunna vara viktiga bärare av helheter i gymnasieskolan. Denna funktion blir extra viktig när jag föreslår en kursbetygsutformning. Trots att jag föreslår kursbetyg anser jag att kursplaner ska gälla för ämnen och bara för ämnen, dvs. jag anser att det ska finnas en kursplan för varje ämne, men inga kursplaner för varje kurs. Nedan, under rubriken Ämnesplanernas struktur, redogör jag för hur jag tänker mig att de olika kurser som ingår i ämnet ska avgränsas i kursplanen för ämnet. I enlighet med att kursplaner ska gälla för ämnen ska, enligt min uppfattning, begreppet kursplan ersättas av ämnesplan.

Tydlighet i ämnesplanerna

Jag gör bedömningen att ämnesplaner i den nya gymnasieskolan ska vara mycket tydligare än dagens kursplaner. Ämnesplanerna ska vara så tydliga att de inte kräver att skolor och lärare tar fram lokala ämnesplaner utan att de kan fungera som underlag för lärarens planering tillsammans med eleverna. Ämnesplanerna ska, enligt min uppfattning, vara enkla och läsbara även för elever, föräldrar och avnämare. En viktig åtgärd, för att förstärka tydligheten, är att det till ämnesplanerna finns stödmaterial. Till detta återkommer jag nedan.

Ämnesplanernas struktur

I dagens kursplaner finns mål på olika nivåer, dels mål som gäller för ämnet, dels mål som gäller för kursen. Dessutom finns två typer av mål: mål att sträva mot och mål att uppnå. Detta skapar, enligt min bedömning, onödiga oklarheter. Jag anser därför att en ämnesplan endast ska innehålla en typ av mål som ska formuleras på ämnesnivå. Det innebär att dagens system med mål för ämnet och mål för kursen samt mål att sträva mot och mål att uppnå utgår.

Dessutom anser jag att ämnesplanernas mål inte ska upprepa de generella mål som finns i exempelvis läroplanen. Ämnesplanernas mål ska, enligt min uppfattning, vara ämnesspecifika och lyfta fram de ämneskompetenser som eleven ska utveckla inom ämnet. Vissa av de ämnesspecifika målen kan vara tydligt kopplade till exempelvis generella läroplansmål, men skillnaden är att de i ämnesplanerna ska komma till uttryck utifrån det aktuella ämnet. Till exempel finns generella läroplansmål om att lösa problem. I ämnesplanen för matematik kan det generella målet preciseras till att omfatta att eleven ska lösa matematiska problem och värdera sina lösningar. För att kunna definiera och uttrycka de ämnesspecifika kompetenserna i ämnesplanernas mål behövs, enligt min bedömning, ett omfattande och kontinuerligt utvecklingsarbete samt forskning runt vad som är ämnesspecifika kompetenser inom olika ämnen och yrkesområden. Detta utvecklingsarbete efterlyses också av Idégruppen för kursplaneutveckling i matematik – IKUM (se bilaga 7).

När ämnesplanerna och målen ska gälla för hela ämnet och gymnasieskolan samtidigt ska ha kursbetyg måste var och en av kurserna avgränsas. Jag anser att kurserna inom ett ämne ska avgränsas med hjälp av ett centralt innehåll och med hjälp av betygskriterier. Det centrala innehållet för kursen ska ange det innehåll som samtliga elever ska ha med sig efter slutförd kurs. Detta är inte minst viktigt för avnämarna. Här vill jag återigen peka på att principen om målstyrning ligger fast. Det innebär att det centrala innehållet inte i detalj ska styra lärarnas arbete med sina elever. Jag tänker mig inte att det centrala innehållet ska definieras i form av detaljerade listor, t.ex. vilka böcker alla elever ska läsa, utan att det kan precisera att eleven ska läsa olika genrer och exemplifiera vilka dessa kan vara. I bilaga 9 redovisas ett exempel på hur en ämnesplan i svenska kan utformas. Där anges bl.a. exempel på det

centrala innehållet. Även när det gäller kursernas centrala innehåll behövs ett omfattande och kontinuerligt utvecklingsarbete i samverkan med gymnasieskolans avnämare. Också detta har hanterats i bilaga 7 från IKUM.

Betygskriterierna utgör den andra avgränsningen av var och en av ämnets kurser. Eftersom kursbetyg ska sättas anser jag att betygskriterier ska finnas för varje kurs. Betygskriterierna för kursen ska ange med vilken kvalitet de ämnesspecifika kompetenserna som uttrycks i ämnets mål är uppnådda i den aktuella kursen kopplat till den aktuella kursens centrala innehåll.

Ämnets kurser ska således ingå som en del i ämnesplanen och inte som i dag omfattas av egna kursplaner. Vidare anser jag att ämnesplanernas struktur ska vara densamma för teoretiska ämnen och yrkesämnen. I dag skiljer sig utformningen mellan dessa typer av ämnen. Den ämnesplansstruktur jag vill förorda är följande. Den måste överprövas av Skolverket i ett kommande ämnesplansarbete:

- Ämnets syfte
- Mål för ämnet
- Centralt innehåll för kurs 1, kurs 2, kurs 3, o.s.v.
- Betygskriterier för kurs 1, kurs 2, kurs 3, o.s.v.

Kurserna i ett ämne kan, precis som i dag, bygga på varandra eller vara sidoordnade. I dagens kursplaner anges för vissa kurser att de bygger på varandra. Enligt min uppfattning kan detta behöva tydliggöras så att det framgår att det inom vissa ämnen är olämpligt att påbörja nästkommande kurs om eleven inte är godkänd i den föregående kursen. Jag tänker t.ex. på kurser där progressionen är viktig eller kurser där eleven säkerhetsmässigt ska ha klarat av vissa delar innan hon eller han bör gå vidare. Min bedömning är att detta måste prövas i det kommande ämnesplansarbetet. Eventuellt kan det vara lämpligt att i vissa ämnen ställa högre krav än i dag på färdigheter mellan kurserna.

Exemplet i bilaga 9 är även tänkt att på ett mer generellt sätt visa den nya ämnesplansstrukturen.

Samsyn och samverkan i framtagandet av ämnesplaner

Jag vill också peka på vikten av en samsyn när det gäller ämnesplanernas struktur mellan grundskolan och gymnasieskolan, samt mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen.

Därför ska, enligt min uppfattning, gymnasieskolans ämnesplaner till sin struktur och begreppsapparat stämmas av mot grundskolans enligt de beslut som fattas med utgångspunkt i förslagen från utredningen om mål och uppföljning i grundskolan (U 2006:02)⁹³. Samtidigt är det viktigt att gymnasieskolan betraktas utifrån sin egen särart och det är inte säkert att alla förslag som förts fram för grundskolans ämnesplaner även kan gälla för gymnasieskolans.

Vidare anser jag att en samverkan med branscher och andra avnämare, såväl arbetslivet som högskolor och universitet, är av största vikt när ämnesplaner tas fram. Enligt min uppfattning ska Skolverket initiera ett omfattande och kontinuerligt arbete med ämnesplansutveckling. Detta får också stöd av Idégruppen för kursplaneutveckling i matematik – IKUM (se bilaga 7).

Stödmaterial

Som jag tidigare har nämnt anser jag att Skolverket bör utarbeta stödmaterial till varje ämnesplan. Detta är en viktig åtgärd för att ytterligare förstärka tydligheten i ämnesplanerna. I ett stödmaterial bedömer jag att Skolverket bör motivera varför ämnesplanen ser ut som den gör, varför just dessa mål är viktiga och på vilket sätt det centrala innehållet är valt. Jag anser också att exemplifieringar kan ges, t.ex. på hur olika elevarbeten har bedömts. Precis som när ämnesplaner tas fram ska avnämare finnas med i utarbetandet av stödmaterial till ämnesplanerna.

5.16.7 Konsekvenser för likvärdigheten i betygssättningen

Det nationella provsystemet

Jag bedömer att det nationella provsystemet bidrar till en likvärdighet i betygssättningen. Frågor som jag har ställt mig är om det behövs fler nationella prov, om de ska ges även i andra kurser än i dag, hur de nationella proven bättre kan anpassas till de olika programmen och då främst till yrkesprogrammen samt vad som är att föredra – nationella prov och/eller provbanksmaterial.

Min uppfattning är att användandet av nationella prov och provbanksmaterial behöver göras obligatoriskt i fler kurser än i dag.

⁹³ Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan – Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem, SOU 2007:28.

Mina motiv för detta är att även andra ämnen än svenska, svenska som andraspråk, matematik och engelska ska värderas högt inom gymnasieskolan. Jag anser att det redan i dag finns mycket bra material, t.ex. yrkesprovbanken, men att detta används i för liten utsträckning eftersom det inte ställs krav på skolorna att nyttja det som en del i sin bedömning. För vilka ytterligare kurser och/eller program nationella prov och provbanksmaterial ska göras obligatoriska lägger jag inga förslag om utan överlämnar den frågan till Skolverkets fortsatta beredning.

Skolverket har konstaterat att ett utvidgat nationellt provsystem blir dyrt och att det blir svårt att hinna med fler prov sista terminen i årskurs 3. Jag anser därför att nationella prov och provbanksmaterial ska kunna utformas på ett sådant sätt att de blir billigare i drift. Här handlar det som jag förstår framför allt om att skapa prov och material som inte kräver sekretess, t.ex. mer öppna uppgifter där det inte gör någonting om eleverna känner till uppgiften innan provet. Dessutom anser jag att nationella prov och provbanksmaterial ska kunna användas löpande under de tre åren i gymnasieskolan och inte bara som ett slutprov. Dessa förslag ställer krav på en satsning på och utveckling av det nationella provsystemet och behöver enligt min uppfattning beredas vidare av Skolverket.

När avnämarna kommer in mer i gymnasieskolan, bland annat när det gäller examen, anser jag att de även ska involveras mer i framtagandet av nationella prov och provbanksmaterial. Genom att avnämarna i högre utsträckning deltar även i utformningen av nationella prov och provbanksmaterial anser jag att det kommer att gå lättare med en programanpassning av proven. Dessutom anser jag att en sådan samverkan kommer att underlätta kontakter mellan gymnasieskolan och avnämarna samt bidra till en ökad förståelse av vad som ingår i gymnasieskolans kurser och vad som krävs för yrkeslivet och för vidare högskolestudier.

Information och dokumentation

I dag ställer såväl gymnasieförordningen som Läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94) krav på läraren vid betygssättningen av eleverna. I Lpf 94 finns bland annat krav på lärarens information till eleven, lärarens skyldighet att göra en allsidig

bedömning av elevens kunskaper och lärarens skyldighet att redovisa för eleven på vilka grunder betygssättningen sker.

Min uppfattning är att det ska finnas ett uttryckligt krav på läraren att dokumentera sin bedömning av elevens kunskapsutveckling. Läraren ska, enligt min uppfattning, i varje kurs kontinuerligt informera eleven om elevens kunskapsutveckling och denna information ska dokumenteras. Dokumentationen ska vara tillgänglig för eleven.

Det är viktigt att trycka på att underlaget för informationen och dokumentationen, precis som det står i läroplanen, ska vara allsidigt. Krav på dokumentation kan annars uppfattas som det enkelt dokumenterbara, dvs. skriftliga prov. Jag anser att detta nya krav på att dokumentera elevens kunskapsutveckling och delge det till eleven inte får inskränka vikten av olika bedömningsformer. Dokumentationen är en viktig del i lärarens bedömningsarbete och den bidrar enligt min uppfattning till en ökad likvärdighet och rättssäkerhet för eleven.

Jag föreslår också att kravet på information och dokumentation samordnas med bestämmelsen om utvecklingssamtal. I dag gäller att eleven, och elevens vårdnadshavare om eleven är under 18 år och inte har ingått äktenskap, ska erbjudas information med utgångspunkt från elevens studieplan i form av ett utvecklingssamtal en gång per termin.

I ett utvecklingssamtal ska, enligt min uppfattning, den samlade informationen, som bör vara bekant för eleven genom bland annat lärarens dokumentation, tillsammans med elevens studieplan bilda utgångspunkt för en framåtsyftande dialog.

Bestämmelsen om utvecklingssamtal gäller i dag inte för fristående skolor. Jag föreslår att detta ändras så att bestämmelserna om information, dokumentation och utvecklingssamtal gäller på samma sätt för kommunala och fristående skolor.

5.16.8 Konsekvenser för kursstorleken

Som jag tidigare har nämnt anser jag att mycket av den kritik som riktats mot kursbetygen kan bemötas med andra åtgärder än en ny betygsutformning. En sådan åtgärd är storleken på kurserna. Jag anser inte att det finns något skäl att förbjuda de korta 50-poängskurserna. Däremot anser jag att det ska vara en strävan att göra kurserna större men endast när det går och är ändamålsenligt.

Det innebär, enligt min uppfattning, att vissa program fortfarande kan behöva korta kurser för att de på bästa sätt möter behoven av det ämnet i det programmet. Även inom gymnasial vuxenutbildning kan korta kurser vara att föredra. Min grundprincip är att gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen ska ha samma ämnen och kurser. I vissa enstaka fall kan det dock behöva utvecklas särskilda kurser och kanske till och med särskilda ämnen för vuxenutbildningen. Om Skolverket i det kommande ämnesplansarbetet finner behov av särskilda kurser för gymnasial vuxenutbildning anser jag att det måste tillämpas restriktivt, särskilt med tanke på de ökade samverkansmöjligheter jag vill se mellan skolformerna. Jag anser också att Skolverket, i det kommande ämnesplansarbetet och särskilt för yrkesprogrammen, måste pröva om det är ändamålsenligt med flera kortare kurser inom ett visst kunskapsområde eller färre längre sammanhållna kurser.

Kopplat till det anser jag inte heller att det finns några skäl att Skolverket inte ska kunna fastställa kurser som omfattar mer än 200 poäng. Särskilt för många yrkesämnen bedömer jag att det vore intressant att i Skolverkets ämnesplansarbete pröva att arbeta med större helheter.

5.16.9 Konsekvenser för utformningen av betygsdokument

Jag anser att begreppet slutbetyg har varit missledande i dagens gymnasieskola eftersom det ger sken av att eleven har klarat av utbildningen, när det i själva verket kan innebära att eleven har flera icke godkända betyg. Med en examen införs kvalitetskrav. Enligt min uppfattning ska detta dokumenteras i en ny typ av betygsdokument. Mitt förslag är att eleven, som ett bevis på fullföljd examen, ska få ett examensbevis. Detta examensbevis ska visa att eleven har slutfört en gymnasial utbildning och uppnått de kvalitetskrav som ställs på en elev för examen, dvs. att eleven:

- har betyg i 2 500 poäng (fullständigt program),
- har godkända betyg i 2 250 poäng,
- har godkända betyg i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik,
- har godkända betyg i vissa karaktärsämneskurser samt
- har fullgjort en godkänd examensuppgift.

Av examensbeviset ska, enligt min uppfattning, också framgå vilket program och, om det är aktuellt, vilken inriktning eleven har följt. Om det gäller en yrkesexamen ska det framgå om eleven har genomfört en skolförlagd utbildning eller en lärlingsutbildning. Eventuell yrkesutgång ska också synas i examensbeviset. För en lärlingsutbildning ska den lokala utbildningsplanen för lärlingsutbildning, med bl.a. de utbildningsblock och kurser som där ingår, bifogas examensbeviset. Examensbeviset ska vidare ange om eleven har haft ett fullständigt eller ett utökat program. Vid ett utökat program ska det framgå vilka kurser som har ingått i det fullständiga respektive det utökade programmet. Samtliga betyg redovisas i examensbeviset, även eventuella icke godkända betyg. Därutöver ska examensmålen ingå i examensbeviset, liksom en uppgift om vilken examensuppgift eleven har utfört.

Om läraren på grund av elevens frånvaro saknar underlag för bedömningen av elevens kunskaper ska betyg inte sättas. Möjligheten att inte sätta betyg utifrån omfattande frånvaro ska kunna tillämpas även fortsättningsvis enligt de förslag som i februari 2008 lades om en ny betygsskala. Enligt förslaget ska detta då markeras med ett horisontellt streck.⁹⁴ Den elev som saknar betyg i en kurs kan inte få en examen, eftersom examen bl.a. innebär att eleven har fullföljt ett fullständigt program, dvs. har betyg i minst 2 500 poäng.

För den elev som inte uppnår kraven för examen och därmed inte får ett examensbevis behöver det finnas ett dokument som visar att eleven har genomgått gymnasieskolan. Jag föreslår att detta dokument benämns studiebevis. Ett studiebevis ska, enligt min uppfattning, därmed också ges till de elever som genomgått gymnasieskolan men saknar betyg i en eller flera kurser. I studiebeviset bedömer jag att följande ska ingå:

- samtliga satta betyg i kurser, utbildningsblock (för lärlingsutbildning) och på examensuppgiften (om eleven har fullgjort en sådan) samt
- vilket program och i förekommande fall inriktning och yrkesutgång som eleven genomgått. På ett yrkesprogram ska det framgå om eleven gått en skolförlagd utbildning eller en lärlingsutbildning.

⁹⁴ Ds 2008:13.

Den elev som inte har uppnått examen inom gymnasieskolan ska, enligt min uppfattning, tillhöra en prioriterad grupp för att komplettera till en examen i efterhand inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

För elever som byter skola eller avbryter utbildningen anser jag att skolan ska ge ett utdrag ur betygskatalogen. Utdraget ur betygskatalogen ges således endast till de elever som avbryter sina studier vid den aktuella skolan. En elev som genomgått gymnasieskolan, men inte lyckats uppnå examen, får i stället ett studiebevis enligt ovan. På detta sätt åtskiljs elever som genomgår utbildningen men misslyckas med att erhålla examen från dem som avbryter utbildningen.

5.17 En stärkt information och studie- och yrkesvägledning

Mina förslag:

Nedanstående förslag och bedömningar gäller såväl kommunala som fristående gymnasieskolor.

- Elevens rätt till studie- och yrkesvägledning ska skrivas in i skollagen.
- Samma regler avseende krav på utbildad personal för studie- och yrkesvägledning ska gälla för fristående gymnasieskolor som för kommunala.

Mina bedömningar:

- Skolverket bör vidareutveckla och informera om sin hemsida www.utbildningsinfo.se.
- Frågan om hur studie och yrkesvägledningen ska utformas och vad den ska innehålla bör utredas vidare.

En studie- och yrkesvägledning av hög kvalitet är en förutsättning för att eleverna ska kunna göra väl underbyggda val. En väl fungerande studie- och yrkesvägledning är också en förutsättning för att många av mina förslag ska falla så väl ut som möjligt. Jag beskriver vikten av studie- och yrkesvägledning i flera av mina förslag, bland

annat avseende de elever som inte blir behöriga för önskat nationellt program eller vill byta program.

Mot bakgrund av de problem som jag träffat på under utredningen avseende studie- och yrkesvägledningen, se även avsnitt 4.12.1, bedömer jag att det bör utredas vidare hur studie- och yrkesvägledningen kan organiseras och vad den ska innehålla. Trots att elever står inför allt fler val i dag så har vägledningen blivit sämre. I en nyligen av Skolverket genomförd men ännu inte publicerad kvalitativ studie om orsaker till att ungdomar byter eller hoppar av sitt program framkommer att de intervjuade ungdomarna inte nämner studie- och yrkesvägledningen som en källa för information eller vägledning inför gymnasievalet. Däremot hade studie- och yrkesvägledningen en viktig och stödjande roll för flera av dessa ungdomar när de väl kommit till gymnasieskolan men då bestämt sig för att inte fortsätta sin utbildning.

Begreppet studie- och yrkesvägledning har sedan lång tid använts som ett samlingsbegrepp för personlig vägledning, undervisning/information om arbetsliv och utbildning samt olika former av arbetslivskontakter. Det har visat sig att det råder stor osäkerhet om vad begreppen information respektive vägledning innebär i sammanhanget. Det är också osäkert vad eleverna egentligen har rätt till avseende studie- och yrkesvägledning.

Min bedömning är därför att Skolverket bör vidareutveckla och informera alla elever och föräldrar samt andra intressenter om hemsidan www.utbildningsinfo.se. En förutsättning för att kunna göra väl underbyggda val, både inför och under gymnasieutbildningen, är att elever har tillgång till konkret och heltäckande information. Informationen ska vara aktuell, tillförlitlig och tillgänglig när helst individen själv behöver den.

I dag finns det regler för kommunala gymnasieskolor om att anställa personal för studie- och yrkesvägledning med utbildning avsedd för sådan verksamhet. Detta gäller inte fristående skolor. Jag föreslår att samma regler ska gälla avseende krav på utbildad personal för studie- och yrkesvägledning vid fristående skolor. Jag föreslår också att en författning införs i skollagen om att eleverna har rätt till studie- och yrkesvägledning. Det framkommer endast av läroplanen i dag. Därmed stärks alla elevers rätt till studie- och yrkesvägledning i avvaktan på att den av mig föreslagna utredningen kommer med sina förslag.

5.18 Gymnasieskolan, gymnasial vuxenutbildning och eftergymnasial utbildning

Mina förslag:

- En examen i gymnasial vuxenutbildning ska omfatta samma krav som en examen i gymnasieskolan (med undantag för idrott och hälsa). Vägen till examen kan dock se olika ut eftersom studier i gymnasial vuxenutbildning inte utformas som program.
- För en yrkesutbildning inom gymnasial vuxenutbildning ska det inte skiljas mellan skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning såsom sker i gymnasieskolan.
- Det ska tydligt framgå att en elev i gymnasieskolan får läsa kurser i gymnasial vuxenutbildning. Kurser som är betygssatta inom den gymnasiala vuxenutbildningen ska få ingå i ett examensbevis eller ett studiebevis från gymnasieskolan.
- Det ska få göras undantag från 20-årsgränsen för tillgång till gymnasial vuxenutbildning.
- Elever med yrkesexamen som inte har uppnått grundläggande högskolebehörighet i gymnasieskolan ska ha rätt att göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen.
- Elever som inte har uppnått examen i gymnasieskolan ska vara en prioriterad grupp för gymnasial vuxenutbildning. Kommunerna ska erbjuda elever en möjlighet att göra detta inom den gymnasiala vuxenutbildningen.
- De tre betygsdokument som gäller för gymnasieskolan – examensbevis, studiebevis och utdrag ur betygskatalogen – ska också gälla för den gymnasiala vuxenutbildningen.

5.18.1 Specifika förslag för gymnasial vuxenutbildning utifrån mina direktiv

I mina direktiv och tilläggsdirektiv anges att jag ska belysa konsekvenserna av de förslag jag lägger för gymnasieskolan för den gymnasiala vuxenutbildningen. I vissa specifika frågor anges också

att jag ska lämna förslag även för gymnasial vuxenutbildning. Dessa specifika frågor är:

- Examen: Se avsnitt 5.18.2.
- Projektarbete: Projektarbetet ersätts av en examensuppgift. I avsnitt 5.12.5 lämnar jag förslag om examensuppgiften.
- Betygsutformningen: I avsnitt 5.16 behandlas mina förslag för betygsutformning för såväl gymnasieskolan som den gymnasiala vuxenutbildningen.
- Lokala kurser: I avsnitt 5.5.3 behandlas mina förslag om lokala kurser, eller nya kurser som jag har valt att kalla dem.

5.18.2 Examen inom gymnasial vuxenutbildning

En gymnasieutbildning i gymnasial vuxenutbildning skiljer sig strukturellt från en utbildning inom gymnasieskolan i det att vuxenutbildningen inte anordnas i form av program. För att erhålla en yrkesexamen inom gymnasial vuxenutbildning ska dock krävas att en studerande har uppnått samma examensmål som gäller för gymnasieskolan, exklusive att den vuxenstuderande inte måste ha betyg i ämnet idrott och hälsa. Det innebär också att en yrkesexamen i gymnasial vuxenutbildning alltid ska avläggas för ett visst yrkesprogram.

Examen för yrkesprogram inom gymnasial vuxenutbildning ska omfatta följande examenskrav: betyg i 2 400 poäng, lägst godkänt betyg i 2 250 poäng, lägst godkänt betyg i Svenska/Svenska som andraspråk 1, Matematik 1 och Engelska 5, lägst godkänt betyg i vissa karaktärsämneskurser som fastställs av Skolverket samt en godkänd examensuppgift. (För närmare information om mina förslag beträffande examen se avsnitt 5.12.)

Även om en utbildning inom gymnasial vuxenutbildning, som leder till en yrkesexamen, inte anordnas i form av ett program ska innehållet i en yrkesexamen i gymnasial vuxenutbildning motsvara innehållet i en yrkesexamen i gymnasieskolan. Det innebär att den som avlägger en yrkesexamen i gymnasial vuxenutbildning, förutom att uppfylla de ovan beskrivna examenskraven också ska ha betyg i de kurser, alternativt i utbildningsblock (se nedan), som i gymnasieskolan krävs för en yrkesexamen. En sådan yrkesexamen avläggs på programnivå, men kan vara utformad så att den specificerar också inriktning och yrkesutgång.

Ett yrkesprogram i gymnasieskolan är utformat antingen som skolförlagd yrkesutbildning eller som lärlingsutbildning (se avsnitt 5.7). Jag anser att det för gymnasial vuxenutbildning inte finns någon anledning att skilja mellan skolförlagd yrkesutbildning och lärlingsutbildning. Yrkesutbildning med hög grad av arbetsplatsförläggning, som därmed liknar lärlingsutbildning, kan mycket väl bedrivas inom gymnasial vuxenutbildning. Detta kan vara särskilt relevant inom vissa yrkesområden där behovet av arbetskraft är och kommer att vara stort, t.ex. inom barnomsorg, vård och omsorg samt handel och administration.

Vuxenstuderande som eftersträvar en yrkesexamen besitter förmodligen ofta redan i förväg mycket av den kunskap, som krävs för en examen. Därför bör utbildningsanordnaren, där så är lämpligt, använda sig av prövning och validering av den studerandes kunskaper. Det är troligt att det anses lämpligt att anordna sådan prövning och validering i större enheter än i kurser. Därför kan ett antal kurser sammanfogas till sådana utbildningsblock, som jag föreslår ska finnas för lärlingsutbildning i gymnasieskolan (se avsnitt 5.8.11). Jag anser däremot inte att användning av utbildningsblock i den gymnasiala vuxenutbildningen, så som enligt mina förslag ska gälla i gymnasieskolan, innebär att yrkesutbildningen måste betraktas som lärlingsutbildning. Eftersom förutsättningarna för en yrkesutbildning i den gymnasiala vuxenutbildningen är annorlunda än i gymnasieskolan, bör möjligheterna att finna lämpliga former för utbildningen hållas så öppna som möjligt. Det som ska fokuseras är att målen och kraven för examen ska vara desamma i gymnasial vuxenutbildning och i gymnasieskolan.

Som styrdokument för en yrkesutbildning i gymnasial vuxenutbildning ska, för såväl genomförande av utbildning som för prövning och validering, förutom examensmålen för aktuellt program användas aktuella ämnesplaner. Om delar av utbildningen ordnas i form av utbildningsblock ska också den nationella utbildningsplanen för lärlingsutbildning användas (se avsnitt 5.8.11).

För arbetsplatsförlagt lärande (APL) gäller för en yrkesutbildning inom gymnasial vuxenutbildning att den studerande ska ha minst 15 veckors arbetslivserfarenhet, som är relevant för den aktuella yrkesexamen. Detta krav kan uppfyllas såväl inom ramen för utbildningstiden som genom validering.

För att på bästa sätt möjliggöra för studerande att avlägga en yrkesexamen i den gymnasiala vuxenutbildningen bör en nära samverkan utvecklas mellan vuxenutbildningen och gymnasieskolan.

När det gäller högskoleförberedande examen blir skillnaderna mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen något annorlunda än för yrkesexamen. Inom den gymnasiala vuxenutbildningen läser den studerande för att bli högskolebehörig, för vilket det inte krävs att kurserna kombineras till ett särskilt program. Deltagaren studerar de kurser som behövs för att uppnå kompetens och behörighet till de högskoleutbildningar den studerande är intresserad av. Jag ser ingen anledning att ändra på det systemet.

Däremot ser jag det som självklart att detta ska förenas med krav på en högskoleförberedande examen. Examenskraven för en sådan inom den gymnasiala vuxenutbildningen ska vara:

- En godkänd examensuppgift gentemot målen för examensuppgiften för det program som rektorn utifrån den studerandes individuella studieplan anser vara lämpligast. En studerande som har läst mycket matematik och naturvetenskapliga ämnen bör förmodligen göra en examensuppgift gentemot målen för Programmet för Naturvetenskap.
- Uppfyllande av kraven gällande svenska/svenska som andraspråk, matematik och engelska för samma program som examensuppgiften omfattar.
- Uppfyllande av kraven för vissa karaktärsämneskurser för samma program.
- Betyg i 2 400 poäng.
- Godkända betyg i 2 250 poäng.

Detta betyder att en examen från exempelvis Programmet för Naturvetenskap inom den gymnasiala vuxenutbildningen inte behöver omfatta exakt samma kurser som någon av inriktningarna på det aktuella programmet gör i gymnasieskolan.

Regleringen av hur yrkesexamen och högskoleförberedande examen ska utformas i gymnasial vuxenutbildning bör göras i förordningen om kommunal vuxenutbildning.

5.18.3 Andra förslag för vuxenutbildningen

Samverkan mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen

Samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning behöver, enligt min uppfattning, utvecklas i enlighet med intentionerna i propositionen *Växa med kunskaper*⁹⁵ men utifrån respektive skolforms uppdrag och särart. Som exempel kan nämnas att en gymnasieelev om det finns särskilda skäl bör ha möjlighet att läsa enstaka kurser inom ramen för gymnasial vuxenutbildning.

Jag ser den gymnasiala vuxenutbildningen och gymnasieskolan som viktiga delar i en infrastruktur i en kommun eller en region såväl när det gäller kommunala som fristående anordnare. För att kunna erbjuda ett brett utbud av gymnasieutbildning behöver samverkan mellan skolformerna utvecklas. Kompetensförsörjningsperspektivet innebär att kommuner och regioner behöver ta reda på hur hela utbildningsutbudet bör se ut för att tillgodose arbetslivets krav. När elevkullarna minskar blir smidiga samverkansformer allt viktigare. Yrkesutbildningar, som är dyrare än högskoleförberedande utbildningar, kräver samverkan och mindre kommuner kan därigenom ha möjlighet att erbjuda utbildning av hög kvalitet.

Det ska, enligt min uppfattning, tydligt framgå att en elev i gymnasieskolan får läsa kurser i gymnasial vuxenutbildning. Beslut om att en gymnasieelev ska få läsa kurser inom den gymnasiala vuxenutbildningen fattas, enligt min bedömning, av mottagande huvudman. När en elev har läst en kurs inom gymnasial vuxenutbildning, även om eleven är inskriven i gymnasieskolan, anser jag att läraren i den gymnasiala vuxenutbildningen ska sätta betyget. I dag får kurser som är betygssatta inom den gymnasiala vuxenutbildningen inte ingå i ett slutbetyg från gymnasieskolan. Jag anser att denna bestämmelse ska ändras, så att ett betyg från den gymnasiala vuxenutbildningen får ingå i ett examensbevis eller ett studiebevis från gymnasieskolan.

⁹⁵ Prop. 1990/91:85.

20-årsgränsen

I dag dras en klar gräns mellan gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen i och med att en studerande inom vuxenutbildningen ska vara 20 år (eller ha slutfört ett nationellt eller specialutformat program i gymnasieskolan). I avsnitt 4.13 har jag ifrågasatt denna 20-årsgräns. Jag anser att det ska få göras undantag från 20-årsgränsen. En så definitiv gräns, som inte tillåter några undantag, stämmer inte med övrigt regelverk där huvudmännen ges ett decentraliserat ansvar.

Enligt min uppfattning ska huvudmannen kunna avgöra om exempelvis en 18-åring som behöver en gymnasieutbildning bäst får den i gymnasieskolan eller i den gymnasiala vuxenutbildningen. De ungdomar jag tänker på är bl.a. de som är inskrivna i gymnasieskolan men behöver läsa någon enstaka kurs inom gymnasial vuxenutbildning. För dem utgör undantaget från 20-årsgränsen en tydlig markering om att det är tillåtet att samverka mellan skolformerna. Jag tänker också på ungdomar som behöver en hel gymnasieutbildning, men kanske redan är 18 eller 19 år när de kommer på det. För dem kan gymnasial vuxenutbildning ibland vara lämpligare än en utbildning inom gymnasieskolan. Det kan även handla om nyanlända ungdomar från andra länder som kanske har eller delvis har en gymnasieutbildning som behöver kompletteras, eller som helt saknar gymnasieutbildning. Även om de är under 20 år kan gymnasial vuxenutbildning vara det bästa alternativet.

Tillgång till gymnasial vuxenutbildning och urval av sökande

För mig är det en självklarhet att en elev som har en yrkesexamen men inte har uppnått grundläggande högskolebehörighet ska ha rätt att göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen. De elever som inte har uppnått examen i gymnasieskolan ska, enligt min uppfattning, vara en prioriterad grupp inom den gymnasiala vuxenutbildningen och kommunerna ska erbjuda dessa elever en möjlighet att göra detta inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Från 2010 kommer två betygsurvalsgrupper att införas vid ansökan till högskola/universitet. Den ena kommer att vara till för sökande direkt från gymnasieskolan eller den gymnasiala vuxenutbildningen. Den andra för sökande som har gjort någon typ av komplettering antingen inom gymnasieskolan eller inom den

gymnasiala vuxenutbildningen. Kompletteringsgruppen kommer att vara mindre än direktgruppen. Enligt min bedömning i avsnitt 5.16 måste dessa betygsurvalsgrupper ses över så att den som kompletterar för grundläggande högskolebehörighet eller en examen inom den gymnasiala vuxenutbildningen inte drabbas negativt.

Även när det gäller komplettering för särskild högskolebehörighet anser jag att kommunerna ska sträva efter att erbjuda personer som saknar en sådan en plats inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Det kan dock, enligt min uppfattning, inte skrivas fram som en rättighet för individen, vilket jag bedömer att komplettering för grundläggande högskolebehörighet ska vara.

Betygsdokument

Som framgår av avsnitt 5.16 föreslår jag tre betygsdokument för gymnasieskolan – examensbevis, studiebevis och utdrag ur betygs-katalogen. Enligt min uppfattning ska samma betygsdokument gälla för den gymnasiala vuxenutbildningen och dessa dokument ska så långt det är möjligt regleras på samma sätt för båda skol-formerna.

För att få ett slutbetyg från gymnasial vuxenutbildning i dag ska den studerande ha betyg i minst 2 350 poäng. Ett projektarbete behöver inte ingå i slutbetyget från gymnasial vuxenutbildning. Som framgår av mina förslag i avsnitt 5.18.2 anser jag att ett examensbevis från gymnasial vuxenutbildning ska omfatta 2 400 poäng och inkludera en godkänd examensuppgift. För att vara behörig att söka en högskoleutbildning från den gymnasiala vuxenutbildningen, liksom från gymnasieskolan, måste den studerande, enligt min uppfattning, ha ett examensbevis.

Gränsdragning mellan gymnasial och eftergymnasial vuxenutbildning

I avsnitt 4.13 redogör jag för de gränsdragningsproblem som finns mellan vuxenutbildning på gymnasial nivå respektive på eftergymnasial nivå.

Ett system med vuxenutbildning behövs, enligt min uppfattning, på både gymnasial och eftergymnasial nivå. Särskilt viktig blir yrkesutbildningen inom gymnasial och eftergymnasial vuxen-

utbildning i och med den framtida hotande arbetskraftsbristen. För att tillgodose denna brist behövs såväl gymnasial yrkesutbildning som eftergymnasial yrkesutbildning som tar vid där gymnasienivån slutar. Problemet är att dessa båda nivåer sammanblandas. Inom kvalificerad yrkesutbildning (KY) och påbyggnadsutbildning (PU) ges ibland grundläggande yrkesutbildning på gymnasial nivå. Detta skapar otydlighet och systemet blir dyrt. När jag föreslår en examen blir det än viktigare att tydliggöra vad som definieras som yrkesutbildning på gymnasial nivå och vad som definieras som eftergymnasial nivå. När det gäller dessa frågor har utredningen haft samråd med yrkeshögskoleutredningen⁹⁶.

5.19 Fristående skolor

Mina förslag:

- Samma regler ska så långt möjligt gälla för kommunala gymnasieskolor och fristående gymnasieskolor.

Jag har i min utredning utgått från att samma regelverk så långt det är möjligt ska gälla för alla skolor som anordnar gymnasieutbildning oavsett huvudman. Det är en helt nödvändig utgångspunkt för att mina förslag ska ha genomslag och fungera. Läsåret 2006/2007 gick cirka 15 procent av landets gymnasieelever i en fristående gymnasieskola och antalet förväntas öka. Samma regler måste därför gälla för att alla utbildningsanordnare ska kunna konkurrera på likvärdiga villkor.

Jag har gjort ett vägval som innebär att jag anser att den nationella likvärdigheten behöver stärkas. I dag är de kommunala gymnasieskolornas verksamhet reglerad i betydligt högre grad än de fristående gymnasieskolornas. Mina förslag om framför allt examen innebär en kvalitetssäkring av gymnasieutbildningen. Eftersom examenskraven ska vara desamma för alla gymnasieskolor är det angeläget att också regleringen av utbildningen är densamma. En skola som ska ha examinationsrätt ska också omfattas av en viss reglering. Om de fristående skolorna inte skulle omfattas av samma regelverk som den kommunala skolan skulle det enligt mitt synsätt

⁹⁶ U 2007:07.

innebära att de inte skulle ha en självklar rätt att examinera sina elever. Detta vore en stor nackdel för de fristående skolorna och deras elever.

I mina direktiv nämns ingenting om de fristående skolorna eller att jag ska utreda konsekvenserna av mina förslag för de fristående skolorna. Jag har tolkat detta som att på de områden direktiven täcker ska ingen särreglering gälla.

Mot bakgrund av de argument jag anför ovan lägger jag således förslag på författningsändringar i skollagen för de fristående skolorna. Mina förslag innebär att vissa andra frågor kommer att behöva regleras i förordningsform, men jag lämnar inga sådana författningsförslag. I sammanhanget bör nämnas att andra utredningar utöver min behandlar frågor som rör fristående skolor, bl.a. Utredningen om lika villkor för fristående skolor⁹⁷ och Skollagsberedningen⁹⁸. Ytterligare författningsarbete behöver göras i den fortsatta beredningen för att systemet ska bli fullständigt.

Fristående skolor regleras i dag främst genom bestämmelserna i 9 kap. skollagen och 2 kap. förordningen om fristående skolor. Förordningen om fristående skolor innehåller betydligt färre bestämmelser om utbildningens innehåll m.m. än vad gymnasieförordningen för det offentliga skolväsendet gör. En närmare beskrivning av regelverket kring fristående skolor och skillnaderna mellan dessa och de offentliga gymnasieskolorna finns i avsnitt 4.14.

5.19.1 Förslag om förändringar avseende både kommunala och fristående gymnasieskolor

I detta kapitel, kapitel 5, har jag beskrivit mina förslag för en ny gymnasieskola. I varje avsnitt i detta kapitel anges om jag föreslår att samma nya regler ska gälla för de fristående skolorna som för de kommunala. Många av förslagen innebär förändringar både för de fristående skolorna och för de kommunala skolorna. Jag tar här nedan upp några av de viktigaste förslagen som berör alla utbildningar oavsett huvudman.

Jag föreslår till exempel nya nationella program som kommer att se annorlunda ut både till innehåll och struktur jämfört med dagens program. Vidare föreslår jag att en yrkesexamen och en högskoleförberedande examen ska införas. Mot bakgrund av att jag ser

⁹⁷ U 2007:05.

⁹⁸ U 2006:E.

gymnasieutbildning som en del av kompetensförsörjningen och att elever ska komma längre i sin utbildning föreslår jag olika instanser, som ger möjligheter till samverkan mellan skolan å ena sidan och arbetsliv samt högskolesektor å andra sidan. En lärlingsutbildning ska införas vilket också berör alla huvudmän. För de elever som av olika anledningar inte blir behöriga för nationella program föreslår jag de nya utbildningsformerna preparandår i grundskolan samt individuella alternativ, inkluderande programintroduktion, inom ramen för gymnasieskolan. Detta bland annat beroende på de nya skärpta behörighetskraven till de nationella programmen.

5.19.2 Förslag om förändringar avseende de fristående gymnasieskolorna

Utöver de förslag som innebär förändringar för både fristående skolor och kommunala, sammanfattar jag här nedan de av mina förslag (med hänvisning till respektive avsnitt) där det i dag finns skillnader mellan de kommunala och fristående gymnasieskolornas regelverk och där jag föreslår att lika villkor ska gälla. Det gäller alltså områden som redan är reglerade för de kommunala skolorna men där ingen, eller i alla fall ingen direkt, reglering finns för de fristående skolorna i dag.

Om tidsanvändning m.m. (avsnitt 5.3)

Utökat program

Författningarna i gymnasieförordningen om hur utökat program ska användas gäller i dag endast kommunala skolor. Fristående skolor har inga begränsningar när det gäller möjligheten att erbjuda utökat program. Jag föreslår att detta förhållande ändras så att även fristående skolor omfattas av samma reglering. Se avsnitt 5.3.3.

Lärotider

3 kap. (hela kapitlet omfattande sex paragrafer) i gymnasieförordningen om lärotider, t.ex. hur läsåret ska vara utformat gäller i dag endast kommunala skolor, inte fristående. Jag föreslår att villkoren ska bli likvärdiga mellan kommunala och fristående skolor, vilket i

stort innebär att de bestämmelser som finns i gymnasieförordningen i dag ska tillämpas.

Individuella val

Fristående skolor har i dag inga formella krav på att erbjuda individuellt val. Jag föreslår att individuellt val ska erbjudas av fristående skolor; det ska omfatta 200 poäng och vissa kurser ska alltid erbjudas.

Individuella studieplaner

Individuella studieplaner ska i dag finnas i kommunala skolor. Jag föreslår att både fristående och kommunala skolor ska upprätta studieplaner för eleverna.

Om yrkesprogram och högskoleförberedande program (avsnitt 5.6)

I dag ska kommunala skolor erbjuda nationella program och/eller specialutformade program. Fristående skolor ska erbjuda program som till art och nivå är likvärdiga med programmen på de kommunala skolorna. Jag föreslår att fristående skolor ska erbjuda nationella program.

Om arbetsplatsförlagt lärande (avsnitt 5.7)

I dag ska kommunala skolor med yrkesförberedande program erbjuda minst 15 veckors arbetsplatsförlagd utbildning (APU). Fristående skolor har inga formella krav om APU. Jag föreslår att både fristående och kommunala skolor ska erbjuda minst 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande (APL).

Om riksrekrytering och spetsutbildningar (avsnitt 5.10 och 5.11)

Fristående skolor ska även fortsättningsvis stå öppna för alla.

Jag föreslår dock ändringen att även fristående skolor kan få tillstånd att erbjuda spetsutbildning och/eller en annan utbildning med avvikelser från den fastslagna programstrukturen, så som de

kommunala skolorna kan göra för riksrekryterande utbildningar. Det ska även innebära att eleverna ska ha rätt till inackorderingsbidrag. Se vidare avsnitt 5.10.2.

Om gymnasielektorer (avsnitt 5.13)

Kommunala skolor ska i dag i enlighet med skollagen sträva efter att anställa forskarutbildade lärare. Det gäller inte för fristående skolor.

Jag föreslår att både fristående och kommunala skolor ska sträva efter att anställa gymnasielektorer till de högskoleförberedande programmen.

Om antagning (avsnitt 5.14)

Ansökan till gymnasieutbildning skickas i dag till elevens hemkommun när han eller hon söker utbildning i annan kommun. Där emot finns det inget som reglerar att det ska ske när eleven söker en fristående skola. Jag föreslår att alla ansökningar till gymnasieutbildning, oavsett om de gäller kommunala eller fristående gymnasieskolor, ska skickas till elevens hemkommun.

Om informationsskyldighet (avsnitt 5.15)

Fristående gymnasieskolor har i dag inte samma skyldigheter som kommuner att informera hemkommunen om en elev avbryter utbildningen. Jag föreslår att både fristående och kommunala skolor ska informera elevens hemkommun om en elev avbryter utbildningen.

Om betyg och utvecklingssamtal (avsnitt 5.16)

Elever i kommunala gymnasieskolor ska i dag erbjudas utvecklingssamtal minst en gång per termin. Detta gäller inte fristående gymnasieskolor. Jag föreslår att fristående skolor ska se till att varje elev får information om sin kunskapsutveckling minst en gång per termin i ett så kallat utvecklingssamtal.

Om studie- och yrkesvägledning (avsnitt 5.17)

För kommunala gymnasieskolor finns i dag krav på att anställa personal för studie- och yrkesvägledning med utbildning avsedd för sådan verksamhet. För fristående skolor finns inte någon sådan reglering. Jag föreslår att samma regler ska gälla avseende krav på utbildad personal för denna verksamhet vid fristående skolor.

Övrigt:

Läroplanen

De flesta fristående skolor följer i dag läroplanen. Det finns dock inget formellt krav på att en fristående skola måste följa läroplanen. Däremot kontrollerar Skolverket i samband med tillståndsprövningen att skolans inriktning inte strider mot läroplanen. Mot denna bakgrund anser jag att även fristående skolor i princip ska följa läroplanen. Detta får dock inte hindra en fristående gymnasieskola från att ha en konfessionell inriktning eller en Waldorfskola från att bedriva gymnasieutbildning.

Regler om elevers tillrättaförande

Bestämmelserna om elevers tillrättaförande i den kommunala gymnasieskolan gäller i dag inte för fristående gymnasieskolor. Regler om elevers tillrättaförande såsom avstängning och förvisning ingår i ett system med disciplinära åtgärder vars uppbyggnad kan liknas vid en trappa. Att fatta beslut om disciplinära åtgärder kan innebära myndighetsutövning. Därför ställs det särskilda krav på handläggning och beslut i sådana ärenden. Eftersom en fristående skola förutsätts arbeta på samma villkor som en kommunal bör samma krav ställas på hur fristående skolor hanterar ärenden om elevers tillrättaförande så som avstängning och förvisning.

6 Konsekvensanalys

6.1 Jämställdhet

De förslag som jag lägger kommer att påverka jämställdheten i positiv riktning. En viktig utgångspunkt för min bedömning är dagens gymnasieutbildning. Som jag har påpekat är gymnasieskolan könsuppdelad, det finns två gymnasieskolor – en för män och en för kvinnor. I dagens system har män flera val, det finns mansdominerade yrkesutbildningar som har en stark arbetsmarknadsanknytning, där branscherna tar ansvar för utbildningen och som leder till jobb. Förklaringen är huvudsakligen historisk men situationen har förvärrats. När det gäller andelen utbildningar med fler än 90 procent män har de blivit fler i dag än i slutet av 1980-talet.

För kvinnor finns med några få undantag inte motsvarande utbildningar. Det har därför varit en viktig fråga för mig i utredningen att betona att alla yrkesutbildningar ska leda till anställningsbarhet och att alla yrkesutbildningar ska ha ett kvalitativt arbetsplatsförlagt lärande (APL). Kontakter med arbetslivet är en viktig faktor för anställning efter utbildningen. Det kommer särskilt att märkas för de utbildningar som traditionellt sett har en hög andel kvinnor och där anknytningen till arbetslivet traditionellt sett är sämre. I mina förslag är exempel på sådana program Programmet för Handel och Administrativ service, Programmet för Ledarskap och Friskvård samt Programmet för Vård och Omsorg.

När avnämare medverkar i gymnasieutbildningen genom att ställa krav på och formulera mål för examen samt medverka i bedömningen av examensuppgifter kommer det att skapa en legitimerande nivå på gymnasial utbildning som blir erkänd nationellt. En elev kommer att veta att en examen ger en erkänd kompetens

och anställningsbarhet. Det kommer att leda till en positiv skillnad för alla elever men allra mest för de unga kvinnorna.

I flera programförslag bedömer jag att könsfördelningen kommer att påverkas positivt, det vill säga att segregationen kommer att minska. Ett exempel på ett sådant program är Programmet för Ledarskap och Friskvård, där jag bedömer att könssegregationen kommer att minska jämfört med det nuvarande Barn- och fritidsprogrammet.

Det finns dock skäl att påpeka att gymnasieskolan och konstruktionen av programmen inte kan lösa problemen med den sneda könsfördelningen. Gymnasieskolan är i mycket en spegel av den arbetsmarknad eleverna utbildas för. Om könsfördelningen ska påverkas positivt så kräver det att arbetsmarknadens parter mycket tydligt visar vägen.

En viktig del när det gäller utvecklingen av den gymnasiala lärlingsutbildningen är att denna utbildningsform kan få fotfäste och växa i omfattning inom branscher och yrkesområden där lärlingstraditionen varit svag eller helt saknats. Det har funnits en stark koppling även mellan mansdominerade yrken och den lärlingsutbildning som funnits. Inom vissa hantverksyrken, som frisör, har det visserligen funnits och finns en lärlingstradition, men inom de kvinnodominerade yrkesutbildningarna inom barnomsorg, vård och omsorg samt även inom handel och administration har det saknats en lärlingstradition. Att det är möjligt att bygga upp lärlingsutbildning inom områden där traditionen saknas visar den utveckling som på senare tid skett i t.ex. Skottland.

Jag ser det som en väsentlig del av en mer jämställd gymnasieskola att även de kvinnodominerade yrkesutbildningarna får tillgång till gymnasial lärlingsutbildning. Även för lärlingsutbildningen inom de traditionellt mansdominerade yrkesområdena bedömer jag att det finns goda förutsättningar för att på ett medvetet sätt arbeta med jämställdhetsfrågor och en ökad rekrytering av unga kvinnor. Detta görs, enligt min uppfattning, genom en samverkan mellan skolhuvudmän och avnämare. Den mycket täta samverkan som här fordras ger goda förutsättningar för en dialog med syfte att åstadkomma ett förändrat rekryteringsmönster. Utifrån de kontakter utredningen haft bedömer jag att det finns en växande sådan vilja hos avnämarna.

6.2 Flexibel skolstart

Ett annat utpekad uppgift i mina direktiv gäller konsekvenserna av en eventuell flexibel skolstart i grundskolan. Med flexibel skolstart ska i detta sammanhang förstås att eleverna kan börja grundskolan vid olika tidpunkter under läsåret. Av Skolverkets utredning *Konsekvenser av flexibel skolstart*¹ framgår att det finns länder i Europa som tillämpar en mer eller mindre flexibel skolstart men att det inte innebär att dessa elever slutar grundskolan (eller motsvarande) vid olika tidpunkter.

Det är min uppfattning att de flesta kommuner inte kommer att kunna erbjuda sina elever ett allsidigt urval av gymnasieutbildning flera gånger per år. Detta måste även ses i ljuset av att elevkullarna framöver kommer att bli mindre vilket kan innebära att skolor av den anledningen kan få svårt att fylla sina platser. Om utbildningsanordnare skulle behöva erbjuda gymnasieutbildning flera gånger om året skulle det kräva omfattande utökade resurser.

Till att börja med skulle organisationen kring antagningen och urvalet behöva bli mycket större. Vidare skulle undervisningsgrupperna vid varje intagning troligen bli mindre och därigenom medföra högre kostnader per utbildningsplats. I sämsta fall skulle det kunna leda till att en huvudman inte anser sig ha råd att starta utbildningen. Kommunerna skulle behöva rekrytera fler lärare och det är redan i dag brist på till exempel behöriga yrkeslärare, den bristen skulle kunna förvärras. Många program är kostnadskrävande utbildningar som behöver särskilt utformade lokaler och specialanpassad utrustning. För att kunna få plats med fler grupper av elever skulle det krävas nya lokaler och mer utrustning.

Sammanfattningsvis bedömer jag att om många elever skulle sluta årskurs 9 vid olika tidpunkter och om gymnasieutbildningar skulle behöva starta flera gånger per år skulle det leda till väsentligt högre driftskostnader och en omfattande administration. Jag tror dock inte att det kommer att vara så många elever som skulle välja att sluta skolan vid en annan tidpunkt på året än efter vårterminen. De ungdomar som ändå väljer att göra detta kan i så fall beredas en lämplig sysselsättning i avvaktan på att de kommer in på ett nationellt program i gymnasieskolan.

Jag förordar därför inte ett åläggande som innebär att kommuner måste starta ett allsidigt urval av nationella program flera gånger om året.

¹ Skolverket (2004), dnr. 2003:3264.

7 Genomförandefrågor

Den gymnasieskola jag föreslår innebär stora förändringar, och beträffande vissa områden också nya synsätt. Till exempel föreslår jag en stärkt roll för avnämarna i form av arbetsliv och högskolesektor, vilket är en markering av gymnasieutbildningens betydelse för landets kompetensförsörjning. Vidare betyder de förslag jag lägger angående examen ett nytt synsätt på hur målen för gymnasieutbildning utformas. Dessa perspektivförskjutningar i jämförelse med dagens system behöver betonas och förklaras i genomförandet av reformen.

Under utredningsarbetet har jag haft en dialog med många olika företrädare för yrkesbranscher, högskoleföreträdare och skolkollegor, liksom med skolledare och lärare. Jag har uppfattat att det finns en förväntan på reformen men också en oro för att det inte ska hinnas med att få till stånd ett gott genomförande. Den oron tar jag på största allvar.

Min uppfattning är att de av mig föreslagna förändringarna av gymnasieskolan ska träda i kraft hösten 2010. Regeringens proposition om en ny gymnasieskola kan troligen inte föreligga förrän tidigast våren 2009. Om reformen ska kunna genomföras hösten 2010 måste arbetet med att förbereda reformen påbörjas under 2008.

Med utgångspunkt i mina förslag ser jag ett behov av övergångsbestämmelser. Jag överblickar dock inte hur dessa konkret bör utformas utan det får bli en fråga för regeringen att ta ställning till.

Ett genomförande av en stor reform kräver ett gott samspel mellan den centrala och den lokala nivån. Jag ser det som naturligt att Skolverket i detta arbete tidigt ges en central roll.

När en stor gymnasieförändring ska genomföras är implementeringen oerhört viktig. Tidigare reformer har kritiserats för brister i implementeringen. Därför anser jag att det denna gång är

betydelsefullt att tidigare erfarenheter ligger till grund för ett gott genomförande. Inte minst Skolverkets erfarenheter från arbetet med att implementera den sedermera återkallade gymnasieförändringen Gy 07 bör vara av stor betydelse.

En lyckad implementering bör präglas av ett öppet arbetssätt där de berörda kontinuerligt görs delaktiga i det förändringsarbete som pågår. Det handlar både om att ge information om de pågående förändringarna och att ta emot synpunkter inför och under arbetet. Alla berörda grupper ska, enligt min uppfattning, involveras tidigt och finnas med i hela implementeringsprocessen.

Redan på ett tidigt stadium bör de som verkar i gymnasieskolan och den gymnasiala vuxenutbildningen, dvs. skolhuvudmännen, professionen och eleverna/de studerande, samt de som ska ta emot ungdomarna och de vuxna efter genomförd utbildning, dvs. avnämarna, involveras. Jag anser att även lärarutbildningen behöver uppmärksammas; lärarutbildare och nyexaminerade lärare bör också bli engagerade i reformarbetet. I detta tidiga skede bör bl.a. motiven för den kommande förändringen, tidplanen och beslutsordningen klargöras. Det är betydelsefullt att informera om att en förändring är aviserad även om inte alla beslut är tagna. Skolverkets tidigare erfarenheter med bland annat en interaktiv webbplats kan vara en fungerande metodik även i implementeringen av denna reform.

Om gymnasieskolorna har en eller flera representanter med ett särskilt ansvar att följa reformen bör dessa kontaktpersoner få dels ett särskilt ansvar att följa den information som ges, dels ett särskilt ansvar att ge synpunkter på förslag. Synpunkter på förslag bör dessutom kunna ges av alla, via webben, via konferenser och personliga kontakter. Jag anser också att särskilda grupper av exempelvis lärare, elever och avnämare ska bjudas in för att lämna synpunkter på förslag, t.ex. förslag på ämnesplaner.

De elever som börjar gymnasieskolan hösten 2010 kommer med mitt förslag att vara de första som studerar enligt den nya ordningen. För att detta ska vara möjligt krävs att dessa elever får information om de gymnasieutbildningar de har att välja mellan i god tid. Därför måste det senast hösten 2009 finnas ett informationsmaterial, som är lätt att använda och som tydligt förklarar för eleverna och deras föräldrar vilka alternativ som finns att söka och vart de olika studievägarna leder.

Ansaret för att ta fram ett sådant informationsmaterial bör falla på Skolverket. För att informationsmaterialet ska bli av tillräckligt

hög kvalitet bör Skolverket samråda med representanter för avnämarna. Skolverkets samverkan med avnämarna omkring de olika programmen ska enligt mina förslag ske inom ramen för respektive nationellt programråd. Min uppfattning är att Skolverket därför så snart som möjligt bör sätta samman interimistiska nationella programråd i avvaktan på att permanenta sådana kan inrättas.

En uppgift för de interimistiska nationella programråden blir enligt vad jag ovan har anført att bistå Skolverket med informationsmaterial om de olika programmen. Andra, och minst lika viktiga, uppgifter kommer att vara att råda Skolverket i arbetet med att ta fram ämnesplaner för de olika karaktärsämnena, att råda Skolverket inför beredningen av vilka karaktärsämnen som ska finnas på olika program och vilken omfattning de ska ha inom programmet och inriktningarna, samt på vissa yrkesprogram vilka fördjupningskurser som ska leda till olika yrkesutgångar. Ämnesplanerna för de gymnasiegemensamma ämnena ska beslutas av Skolverket.

Skolverket ska också i samarbete med de nationella programråden ta fram förslag till examensmål för de olika programmen. Examensmålen ska efter förslag från Skolverket beslutas av regeringen.

Lika viktigt som att elever och föräldrar får god information som underlag för valen av gymnasieutbildning är att personalen i gymnasieskolorna, lokala politiker och ansvariga för kommunala och fristående skolor samt avnämare, i form av representanter för arbetslivet och högskolesektorn, blir väl informerade. En informationssatsning av detta slag bör genomföras så fort som möjligt.

Informationen till lärare, skolledare och studie- och yrkesvägledare bör få en sådan omfattning att den övergår i fortbildning. En lyckad implementering kräver fortbildning av professionen. Fortbildningen bör, enligt min bedömning, dels ha ett generellt innehåll, dels ett program- och ämnesspecifikt innehåll. Mina förslag innebär framför allt förändringar i gymnasieskolans struktur och för programmen, men jag ser även vissa ämnesfortbildningsbehov på grund av de förslag jag lägger. Jag överblickar inte dessa ämnesfortbildningsbehov i detalj, men det kan exempelvis handla om ämnesfortbildning i matematik där jag föreslår olika inledande kurser för olika program och i svenska där jag föreslår en tredje obligatorisk kurs på alla högskoleförberedande program. Ett särskilt viktigt område för fortbildning är att fri-

stående skolhuvudmän får utbildning med anledning av att jag föreslår ändringar av regelverket för dem.

När det gäller den lokala organisationen av gymnasieutbildning finns det vissa frågor, som måste beslutas om tidigt. Vilka program som ska erbjudas är en sådan fråga. I många fall kommer det troligen att vara tämligen lätt att göra med utgångspunkt i den befintliga organisationen i en kommun eller i en fristående skola. I de fall utbudet i en kommun i hög utsträckning består av specialutformade program eller i en fristående skola av program, som kraftigt avviker från de nationella programmen, kommer besluten om framtida program förmodligen inte vara lika lätta att fatta. Besluten som tas måste också grunda sig på den demografiska utvecklingen med en nära förestående kraftig nedgång av elevantalet. För en god implementering krävs därför också en regional samverkan.

Alla kommuner kommer att så snart som möjligt behöva ta ställning till hur de ska organisera verksamheten för de elever som inte är behöriga för nationella program. Hur ska preparandåret organiseras? Hur ska de individuella alternativen utformas? Hur ska programintroduktion för nyanlända invandrarungdomar genomföras?

På alla program på varje skola ska enligt mina förslag finnas minst en examensansvarig lärare. På de högskoleförberedande programmen bör en sådan lärare om möjligt vara en disputerad lektor. Skolhuvudmännen bör tidigt börja diskutera vilka strategier de ska ha för att genomföra detta. De bör också börja planera för hur de lokala programråden för yrkesutbildning ska utformas, liksom de bör överväga om och i så fall i vilken utsträckning de ska anordna lärlingsutbildning som komplement till, eller i stället för, skolförlagd yrkesutbildning. För de högskoleförberedande programmen bör skolhuvudmännen planera för samverkan med högskolor och universitet.

Somliga delar av reformen är det inte lika bråttom att få klara tidigt som en del av de ovan nämnda. De första gymnasieeleverna kommer att avlägga examen våren 2013. Det innebär exempelvis att arbetet med att ta fram examensuppgifter och att skapa fungerande praktiska arrangemang för genomförande av examen inte behöver vara färdigt till 2010.

Jag uppfattar att det finns några kritiska områden, där det i dag föreligger bristsituationer som kan utgöra hinder för ett framgångsrikt genomförande av reformen i vissa delar. Ett sådant

område är bristen på yrkeslärare. Andra områden är bristen på utbildade handledare för arbetsplatsförlagt lärande och bristen på forskarutbildade lärare, lektorer.

Det finns också några särskilda frågor vars hantering är värd att uppmärksamma i samband med genomförandet. Det handlar om att det finns många pågående utredningar som sammantaget kommer att innebära betydande förändringar för hela utbildningssektorn. När dessa förändringar ska genomföras och kommuniceras med ansvariga för verksamheten på olika nivåer är det viktigt att det sker på ett sådant sätt att de harmonierar med den av mig föreslagna reformen.

Sammanfattningsvis anser jag att Skolverket kommer att få ett stort ansvar för implementeringen av mina förslag, liksom för andra förändringar i skolväsendet. Samtidigt är det viktigt att även andra aktörer på såväl central som lokal nivå tar ansvar för att reformeringen av den svenska gymnasieskolan kan genomföras på bästa möjliga sätt.

8 Finansiering

Gymnasieutredningen ska, enligt direktiven, beräkna ekonomiska konsekvenser av förslagen för såväl staten som kommunerna. Här följer en sådan redovisning.

8.1 Effekter för kommuner

Nu gällande finansieringsprincip, som reglerar rätten till ersättning för kommuner när staten genom en ökad reglering åsamkar kommunen högre kostnader, aktualiseras av mina förslag gällande:

- Införandet av examen och krav på examensansvariga lärare
- Utökning av program i vissa fall
- Införandet av ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet

Beträffande inrättandet av examen föreslår jag en ny nationell reglering som bland annat ställer krav på att det ska finnas en examensansvarig lärare på varje program i varje gymnasieskola. När det gäller kostnader för införandet av examen har utredningen resonerat på följande sätt: En kostnad uppstår för kommunen för den del av tjänsten som avser rollen som examensansvarig lärare. I utredningen uppskattas denna kostnad genomsnittligt till cirka 15–20 procent av en heltidstjänst när examen är fullt utbyggd. Det inträffar tidigast år 2012. Innan examen blir fullt utbyggd bör dessa examensansvariga lärare delta i fortbildning och nätverksarbete vars omfattning inte överstiger de 15–20 procent som har beräknats för tjänstgöringsgraden som examensansvarig lärare. Andra kostnader som utredningen identifierat kopplade till examen är ersättning till avnämare som är medbedömare av examensuppgifter och avnämare som medverkar i nationella programråd. Fullt utbyggd beräknar utredningen att införandet av examen kommer att kosta 300 miljoner kronor årligen.

Elever på yrkesprogram ska, om det behövs, ha rätt till utökat program för att uppnå grundläggande högskolebehörighet inom ramen för sin treåriga gymnasieutbildning. Ett utökat program ska innebära att eleven har rätt till ökad undervisningstid i motsvarande grad, vilket innebär ökade kostnader. De ökade kostnader som uppkommer för utökat program i samband med grundläggande högskolebehörighet bör ersättas. Om utredningen antar att andelen elever som i dag söker till högskoleutbildningar från yrkesförberedande program förblir konstant handlar det om cirka 10 procent av eleverna på de yrkesförberedande programmen. Det motsvarar drygt 5 000 elever per år. Om dessa antas utöka sitt program med i genomsnitt 150 gymnasiepoäng uppskattar utredningen kostnaderna till cirka 100 miljoner kronor per år.

Införandet av ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet kommer att innebära ökade kostnader för kommunsektorn och staten. De beräknade kostnaderna avser dels kostnader för kommunsektorn i form av ytterligare ett år inom gymnasieskolan för dessa elever, dels kostnader för staten i form av ökad studiehjälp (se avsnitt 8.2). I dag lämnar ungefär 20 000 elever något av de tekniskt inriktade programmen¹. Om utredningen antar att cirka 10 procent av dessa kommer att följa det fjärde året skulle det innebära en kostnad för kommunsektorn motsvarande 150–200 miljoner kronor totalt för ett år. Denna kostnad kan dock uppkomma tidigast år 2013.

I utredningen gör jag vissa förtydliganden i nu gällande regelverk, exempelvis att eleven har rätt till undervisning motsvarande minst den garanterade undervisningstiden och att gymnasiestudier är heltidsstudier. Dessa förtydliganden utgår från nu gällande regelverk och föranleder ingen ersättning. Jag vill också markera att jag bedömer att mina förslag om lärlingsutbildning är kostnadsneutrala i förhållande till skolförlagd yrkesutbildning. När det gäller införandet av ett preparandår kommer delar av de kostnader som i dag ligger på de individuella programmen i gymnasieskolan att behöva överföras till grundskolan. Jag räknar dock med att det handlar om ungefär samma kostnader.

Det finns också ett antal faktorer som talar för att mina förslag kommer att leda till väsentligt lägre kostnader för kommunsektorn. Jag lägger förslag angående uppstramning av de nationella programmen. Det handlar bl.a. om förändringar för det individuella valet

¹ Beräknat på antalet elever i årskurs 3 på de nuvarande Bygg-, El-, Energi-, Fordons-, Industri- och Teknikprogrammen enligt tabell 2 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

och dagens specialutformade program. Dessa förändringar kommer att innebära begränsade valmöjligheter och kombinationer inom ramen för gymnasieskolan. Det möjliggör en väsentlig förbättring när det gäller skolornas planering och schemaläggning. Dessutom kommer gymnasieskolorna att kunna fylla klasserna och grupperna bättre och det leder i sin tur till besparingar. Dessa effektiviseringar är svåra för utredningen att kvantifiera. Däremot har utredningen diskuterat frågan med fokuskommunerna och fått underlag för vissa beräkningar. Dessa indikerar att mina förslag till ny utformning av gymnasieskolan skulle kunna leda till minskade kostnader. Besparingen skulle kunna uppgå till någonstans mellan 5 och 10 procent av de totala driftskostnaderna. *Enligt Skolverkets lägesbedömning 2007*² uppgick driftskostnaderna för gymnasieskolan till 31,8 miljarder kronor avseende år 2006. Om de ovan nämnda besparingarna (5 procent) realiseras motsvarar det minskade kostnader med 1,6 miljarder kronor.

Jag anser att genomströmningen i dagens gymnasieskola kommer att förbättras med de förslag jag lägger fram. En bättre genomströmning kommer på många punkter att leda till besparingar för kommunsektorn. Jag föreslår högre behörighetskrav för tillträde till gymnasieskolans nationella program. Detta bedömer jag kan leda till färre avhopp och byten under första året i gymnasieskolan. Dessutom föreslår jag en utvecklad samverkan mellan gymnasieskolan och avnämarna, dvs. arbetslivet och högskolesektorn. Denna utvecklade samverkan kommer att leda till att ungdomarna får bättre information om vad utbildningen innehåller och vart den leder, vilket i sin tur kan leda till färre avhopp och att eleverna blir mer motiverade och fullföljer utbildningen till examen inom tre år. Att arbetslivet blir mer involverat i gymnasieutbildningen anser jag även kommer att få effekter för ungdomarnas möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden. Besparingarna som faller ut av en förbättrad etablering och därmed minskad ungdomsarbetslöshet är dock svåra för utredningen att kvantifiera. Jag bedömer dock att det handlar om betydande besparingar för kommunsektorn, såväl inom utbildning och arbetsmarknad som inom exempelvis socialtjänst. En bättre genomströmning inom gymnasieskolan leder också till att en lägre andel elever går över direkt till gymnasial vuxenutbildning.

² Skolverket (2007), rapport 303.

När det gäller besparingar föranledda av en bättre genomströmning har utredningen gjort följande beräkningar: En ökad kostnad uppstår för kommunerna för de elever som går mer än tre år i gymnasieskolan. I och med att jag bedömer att mina förslag kommer att leda till färre avhopp och byten, kommer fler elever att klara av sina studier på tre år. I dag är det cirka 8 procent av en årskull som går mer än tre år i gymnasieskolan innan de uppnår slutbetyg. Om utredningen antar att denna andel halveras med mina förslag skulle det innebära en besparing för kommunerna med 350 miljoner kronor per år. Det innebär också ökade kostnader för kommunerna att gymnasieelever går över direkt till den gymnasiala vuxenutbildningen för att komplettera sina studier. I dag omfattar direktövergången från gymnasieskolan till den gymnasiala vuxenutbildningen cirka 15 procent av eleverna i en årskull. Om utredningen återigen antar att detta antal kan halveras skulle det innebära en besparing för kommunerna med cirka 250 miljoner kronor per år.

Sammantaget bedömer jag att kommunsektorns kostnader för att genomföra mina förslag inte kommer att öka eftersom förslagen samtidigt innebär besparingar för kommunerna.

8.2 Effekter för staten

Mina förslag innebär effekter för staten i följande frågor:

- Den ökade studiehjälp som följer av införandet av ett fjärde gymnasieår inom teknikområdet
- En försöksverksamhet med spetsutbildningar
- Skolverkets arbete
- Fortbildningsinsatser

Det fjärde gymnasieåret inom teknikområdet innebär att de elever som kommer att välja det behöver finansieras med studiehjälp i ytterligare ett år. Med dagens ersättningsbelopp kostar ett års studiehjälp för en elev cirka 10 000 kronor (1 050 kronor i tio månader). I dag lämnar ungefär 20 000 elever något av de tekniskt inriktade programmen³. Om utredningen gör samma bedömning som redovisats i avsnitt 8.1 innebärande att cirka 10 procent av

³ Beräknat på antalet elever i årskurs 3 på de nuvarande Bygg-, El-, Energi-, Fordons-, Industri- och Teknikprogrammen enligt tabell 2 i utredningens tabellbilaga (bilaga 3).

dessa kommer att följa det fjärde året så skulle det innebära en tillkommande kostnad för studiehjälp motsvarande 20 miljoner kronor totalt för ett år. Samtidigt kommer den förbättrade genomströmningen som jag beskrivit i avsnitt 8.1 att leda till att färre elever behöver studiehjälp utöver de tre åren. Som jag nämnt ovan är det cirka 8 procent av en årskull som går mer än tre år i gymnasieskolan innan de uppnår slutbetyg. Med samma antagande att denna andel halveras med mina förslag skulle det innebära en besparing när det gäller studiehjälp uppgående till 40 miljoner kronor. Sammantaget innebär mina förslag således inga ökade kostnader för studiehjälp.

Försöksverksamheten med spetsutbildningar ska pågå under fem år. Det ska utgå ett stimulansbidrag uppgående till 50 miljoner kronor för försöksverksamheten.

Skolverket har, som redovisats tidigare, en nyckelroll i genomförandet av reformen. Jag vill här peka på omfattningen av de uppgifter som åvilar Skolverket vid ett genomförande av mina förslag och att de uppgifterna kommer att kräva resurser. Skolverket ska ta fram styrdokument och stödmaterial. Det innebär att utveckla examensmål för alla program och ämnesplaner för alla ämnen. I dag finns 135 ämnen i gymnasieskolan och de blir troligen fler med mina förslag. Dessutom ska till styrdokumenten utvecklas stödmaterial. Skolverket ska också ta fram en nationell utbildningsplan för lärlingsutbildning, vilket ska följas av ett lokalt arbete för att ta fram lokala utbildningsplaner. I Skolverkets arbete ingår också att fastställa vilka kurser som ska finnas i respektive inriktning och vilka karaktärsämneskurser som ska få ingå i de olika programmens programfördjupningar. Dessutom ska Skolverket fastställa examenskrav gällande matematik och karaktärsämnen på de olika programmen. Allt detta ska genomföras i samverkan med avnämare och andra intressenter. Vidare ska Skolverket genomföra informationsinsatser riktade mot huvudmän, skolledare, lärare, kommunpolitiker, fristående skolor och lärarutbildningar samt vissa fortbildningsinsatser. Verket ska därutöver planera och bemanna nationella programråd och planera för Nationella rådet för utbildning. Av detta framgår att Skolverket har ett omfattande och helt avgörande arbete att utföra. Jag anser att Skolverket ska ges de bästa förutsättningar både när det gäller resurser och planeringsförutsättningar. Vidare är det viktigt att Skolverket tilldelas resurser för att kunna ersätta avnämare och andra intressenter för omkostnader i samband med arbete i nationella programråd. Hur

Skolverkets resurser ska beräknas i förhållande till ordinarie uppgifter är för Gymnasieutredningen svårt att avgöra, särskilt mot bakgrund av den omorganisation som ska genomföras. Jag anser därför att det är en fråga för regeringen.

I kapitel 7 har jag redogjort för de fortbildningsinsatser jag anser kommer att behövas utifrån mina förslag. Jag har dock erfarit att det inom många av skolans områden är förändringar på gång. Detta gäller bl.a. införandet av en ny skollag och de förslag som regeringen lämnat angående en ny betygsskala. För alla dessa förändringar kommer omfattande fortbildningsinsatser att krävas. Jag kan därför inte kvantifiera kostnaderna för det fortbildningsbehov som kommer att uppstå utifrån just mina förslag, utan anser att fortbildningsinsatserna ska behandlas och finansieras i ett sammanhang för alla planerade förändringar. Också detta blir en fråga för regeringen.

9 Författningskommentar

9.1 Förslag till lag om ändring i skollagen (1985:1100)

1 kap.

3 §

Benämningen ”fristående gymnasieskolor” införs.

18 §

Ändringen avser endast att begreppet ”specialutformade program” tas bort.

2 kap.

3 §

Ändringen i tredje stycket innebär att lärare med en viss utbildning, doktorsexamen, ska anställas som gymnasielektorer. Med högskoleförberedande utbildning avses högskoleförberedande program enligt 5 kap. 4 §. Att motsvarande utbildning ska ges inom gymnasial vuxenutbildning och påbyggnadsutbildning framgår av 11 kap. 2 § andra och tredje styckena.

6 §

Termen ”studie- och yrkesorientering” byts mot ”studie- och yrkesvägledning”. Av högskoleförordningen (1993:100) bilaga 2 framgår att den aktuella yrkesexamen heter studie- och yrkesvägledarexamen.

4 kap.

3 §

Tillägget till första stycket görs för att visa att sådan utbildning inom ett preparandår som avses i 10 a § ingår i grundskolan. Dock behöver en sådan utbildning inte bedrivas i form av en årskurs under ett läsår.

10 a §

Paragrafen är ny. Innebörden är att elever som inte uppnått behörighet till det program de önskar söka i gymnasieskolan ska erbjudas en möjlighet att läsa vidare i grundskolan under högst ett läsår, ett preparandår. Avsikten är att eleven så snart han eller hon uppnått behörighet ska kunna söka till det önskade programmet i gymnasieskolan. En sökande antas till gymnasieskolan inför höstterminens start och det slutliga beslutet om antagning ska om möjligt fattas före den 1 juli. Av 6 kap. 13 § gymnasieförordningen (1992:394) framgår att styrelsen för utbildningen får besluta att anta en sökande vid en senare tidpunkt än vid början av utbildningen om det finns plats på den aktuella studievägen och om sökanden är behörig och har de kunskaper som krävs för att tillgodogöra sig undervisningen. Styrelsen kan besluta att den sökande ska genomgå ett antagningsprov för att visa att han eller hon har de kunskaper som krävs. Om den sökande inte vill vänta tills nästa ordinarie antagningstillfälle kan alltså den nämnda möjligheten till antagning vid en senare tidpunkt än vid början av utbildningen bli aktuell. Paragrafen innebär att eleverna i grundskolan i första hand ska klara de kunskapsrelaterade behörighetskraven till gymnasieskolan genom studier i grundskolan. Inom grundskolan finns den lärarkompetens som krävs för att eleven på ett effektivt sätt ska kunna uppnå behörighet till gymnasiestudier. Att uppnå behörig-

hetskraven genom studier på ett individuellt alternativ ska endast utnyttjas i undantagsfall. Detta kommer till uttryck i 5 kap. 26 § där det anges att den som uppfyller de kunskapsrelaterade behörighetskraven kan erbjudas ett individuellt alternativ endast om det föreligger särskilda skäl. Avsikten är att studierna inom gymnasieskolan ska ske på nationella program som ligger på en nivå som bygger vidare på de studier som genomförts i grundskolan. De individuella alternativen till de nationella programmen ska i första hand användas för att möta elevers speciella utbildningsbehov. Eftersom skolplikten har upphört blir utbildningen under preparandåret frivillig. Eleven måste därför tacka ja till den erbjudna insatsen. Ärendet avser myndighetsutövning mot en enskild person och detta faktum reser krav på att myndigheten, styrelsen för utbildningen, inhämtar den unges syn på saken och för anteckningar om det. Erbjudandet om ett preparandår ska ske genom ett beslut och det ska lämnas under förutsättning att eleven bedöms kunna klara att uppnå den önskade behörigheten inom högst ett år. Ett beslut ska motiveras och det förutsätts att det till grund för ett negativt beslut finns ett underlag som kan ge stöd för bedömningen att eleven inom preparandårets ram inte kan bedömas kunna uppnå behörighetskraven. Av 11 § framgår att ett negativt beslut får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

Innehållet i 10 a § måste hållas isär från innehållet i 10 §. Av förarbetena till 10 § (prop. 1985/86:10 s. 92) följer att den situation som avses i 10 § inträffar främst i fall där barnet har börjat skolan ett år senare än normalt eller med anledning av exempelvis långvarig sjukfrånvaro har varit elev i någon årskurs under två år i stället för ett läsår. En elev som när skolplikten upphör inte tillfredsställande har slutfört sista årskursen, men bedöms ha förmåga att fullfölja utbildningen, ska beredas tillfälle att göra detta under högst två år med stöd av 10 §. Innebörden av 10 § är att eleven av någon anledning inte haft möjlighet att följa hela utbildningen. En längre frånvaro eller någon annan orsak har medfört att eleven inte hunnit med sista årskursen. Innebörden av den nu föreslagna nya paragrafen, 10 a §, är endast att den som inte uppnått de kunskapsrelaterade behörighetskraven till det program han eller hon önskar söka i gymnasieskolan ska erbjudas en möjlighet att uppnå den sökta behörigheten genom fortsatta studier i grundskolan under ett preparandår. De elever som kan komma i fråga för ett preparandår har alltså i och för sig haft möjlighet att slutföra sista årskursen,

men de har ändå inte uppnått de önskade kunskapsrelaterade behörighetskraven. Förutom en allmän kontroll av om bestämmelserna om utbildningen i grundskolan behöver anpassas med hänsyn till införandet av ett preparandår bör en särskild kontroll göras i det fortsatta arbetet om reglerna i 7 kap. grundskoleförordningen (1994:1194) rörande betygssättning behöver ses över för att de ska kunna tillämpas på elever som går ett preparandår.

Möjligheten att anordna preparandår ska gälla även för fristående grundskolor. Något författningsförslag lämnas inte i denna del.

I avsnitt 5.15.2 anges att hemkommunen ska få uppgifter från andra huvudmän om det hos dem finns någon eller några av hemkommunens ungdomar som är i behov av ett preparandår. Eftersom hemkommunen ska ansvara för att erbjuda sina ungdomar utbildning på ett preparandår behöver kommunen för sin planering få in uppgifter t.ex. om vilket antal elever det kan bli fråga om att erbjuda sådan utbildning. Mot bakgrund av att det även i denna fråga berör reglering av grundskolans verksamhet, vilken egentligen inte omfattas av utredarens uppdrag, lämnas inget författningsförslag i denna del. Uppgiftsskyldigheten ska gälla lika för offentliga och fristående grundskolor. Den föreslagna uppgiftsskyldigheten har sin grund i att eleverna ska ges bästa möjliga förutsättningar att förbereda sig inför sin gymnasieutbildning.

10 b §

Paragrafen är ny. Innebörden är att även elever som i och för sig har uppnått de kunskapsrelaterade behörighetsvillkoren, kan erbjudas en möjlighet att fortsätta att läsa ämnen under högst ett läsår. Bestämmelsen är t.ex. tänkt att tillämpas i de fall en elev uppnått behörighet, men eleven önskar, och bedöms behöva, ytterligare förberedelser på grundskolenivå för att klara studierna på ett nationellt program inom gymnasieskolan. Möjligheten att i dessa fall erbjuda utbildning inom ett preparandår ska tillämpas restriktivt, vilket markeras genom att erbjudandet kan lämnas om det finns särskilda skäl.

10 c §

Paragrafen är ny. Innebörden är att den elev som riskerar att inte uppnå behörighetskraven till det önskade programmet i gymnasieskolan i god tid ska informeras om detta. Det är styrelsen för utbildningen som ansvarar för att skolan har en rutin för att just ge denna information till elever och företrädare för dem i aktuellt avseende. Naturligtvis sker en kontinuerlig dialog mellan skolan, eleven och företrädare för eleven under hela grundskoletiden men avsikten med att peka ut detta informationsansvar är att markera att övergången till gymnasieskolan måste förberedas särskilt och att informationsinsatserna från grundskolans sida måste säkerställa att eleven ges en möjlighet att uppnå kraven för önskad gymnasieutbildning. Med uttrycket ”i god tid” avses att diskussionen om möjligheter att uppnå behörighet till önskat program i gymnasieskolan bör tas upp redan under årskurs åtta. Om eleven riskerar att inte uppnå de aktuella behörighetsvillkoren ansvarar styrelsen för utbildningen för att eleven och företrädare för honom eller henne informeras om möjligheten att via ett preparandår, eller under en kortare del av ett sådant år, inom grundskolans ram uppnå den efterfrågade behörigheten. För elever med speciella utbildningsbehov ska information lämnas om studier inom det individuella alternativet i gymnasieskolan.

10 d §

Paragrafen är ny. Innebörden är att hemkommunen ansvarar för att en elev som ska gå på ett individuellt alternativ i gymnasieskolan i god tid får den hjälp han eller hon behöver för att beskriva elevens speciella utbildningsbehov för huvudmannen för gymnasieskolan. Med uttrycket ”i god tid” avses här senast tidpunkten då eleven får höstterminsbetyget från högsta årskursen. När eleven fått detta betyg aktualiseras frågan om han eller hon preliminärt kan antas till ett nationellt program i gymnasieskolan eller inte. Om eleven inte kan bedömas uppnå de kunskapsrelaterade behörighetsvillkoren för studier på ett nationellt program under vårterminen och det inte heller är aktuellt med fortsatta grundskolestudier inom ramen för preparandåret enligt 10 a §, ska styrelsen för utbildningen ansvara för att eleven får den hjälp han eller hon behöver för att kunna delta i utbildningen inom det individuella alternativet i gymnasie-

skolan. Inom grundskolan finns en god kunskap om vilka speciella utbildningsbehov en elev i denna situation har. Nu gäller det alltså för grundskolan att hjälpa elever som ska börja på ett individuellt alternativ inom gymnasieskolan eller en fristående gymnasieskola att beskriva det speciella utbildningsbehovet för huvudmannen för gymnasieskolan. Om det är information som kommer från skolsköterskan och innehåller sekretessbelagda uppgifter så får eleven och hans eller hennes vårdnadshavare avgöra om sekretessen ska efterges. Eleven måste ges bästa möjliga förutsättningar inom det individuella alternativet och huvudmannen för gymnasieskolan behöver information för att kunna utforma utbildningsinsatsen på lämpligt sätt. Styrelsen för utbildningen i grundskolan ansvarar för att överlämnandet av information kring en elevs speciella utbildningsbehov till gymnasieskolan sker på lämpligt sätt med medverkan från eleven och eventuellt hans eller hennes företrädare samt med hjälp av lämplig dokumentation och eventuellt annat underlag.

10 e §

Paragrafen är ny. Det införs en bestämmelse om kommunernas skyldighet att inom ramen för sin studie- och yrkesvägledning informera och vägleda grundskoleelever inför gymnasievalet. Eleverna i grundskolan måste få en god information om vad programmen på gymnasieskolan innehåller och vad de leder till. Vidare behövs en dialog med eleven, och eventuellt hans eller hennes vårdnadshavare, som kan fungera som vägledning inför gymnasievalet. En bestämmelse med motsvarande innehåll bör införas i 7 kap. om specialskolan och i 9 kap. för fristående grundskolor.

11 §

Ändringen innebär att beslut enligt 10 a § får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. Den del av beslutet som kan vara tvistig är bedömningen av om en elev inom ramen för ett preparandår kan klara att uppnå de kunskapsrelaterade behörighetskrav som krävs för det önskade programmet i gymnasieskolan.

5 kap.

Med anledning av att det föreslås omfattande ändringar i gymnasiekapitlet ska det nuvarande 5 kap. upphöra att gälla och det i stället införas ett nytt 5 kap. av följande lydelse. I 5 kap. finns bestämmelser om utbildning i gymnasieskolan inom det offentliga skolväsendet. Kommuner och landsting kan vara huvudmän för gymnasieskolan. För att slippa att upprepa att det är fråga om primärkommunalt och landstingskommunalt huvudmannaskap används ibland uttrycket "den anordnande huvudmannen". Detta uttryck används på samma sätt som det används i 5 kap. 24 a § (SFS 2007:304, prop. 2006/07:71). I vissa lägen passar det bättre att adressera styrelsen för utbildningen, kommun och landsting, kommunen eller hemkommunen. Innehållet i bestämmelserna i 5 kap. är inte tillämpliga på fristående gymnasieskolor i annan utsträckning än vad som anges i 9 kap. Om någon bestämmelse i detta författningsförslag även inbegriper fristående gymnasieskolor så sägs det uttryckligen.

1 §

Innehållet motsvarar innehållet i nuvarande 1 §.

2 §

Första stycket är nytt. Avsikten med paragrafen är att lyfta fram synsättet att utbildningen i gymnasieskolan har ett tydligt mål mot det som kommer efter gymnasieexamen. Den nya gymnasieexamen ska visa att eleverna på yrkesprogrammen har uppnått en sådan kompetensnivå att de är efterfrågade på arbetsmarknaden. De som fått examen från ett högskoleförberedande program har visat att de är väl förberedda för vidare studier på högskola eller universitet. Innebörden av det som sägs om att det är fråga om ett nationellt och regionalt kompetensförsörjningsbehov är att innehållet i gymnasieutbildningarna till stora delar behöver styras av staten för att övergripande kompetensförsörjningsbehov ska kunna tillgodoses. Exempel på en ökad statlig styrning är de förslag som lämnas i betänkandet angående reglering av nya kurser och regionala inriktningar. Förslaget går ut på att en kommun ska kunna ansöka till Statens skolverk om att få anordna nya kurser och regionala inriktningar, varefter Skolverket fattar beslut i frågan. I dagens system

har beslutat att anordna lokala kurser och lokala inriktningar fattats av kommunen. På en nationell nivå finns behov av yrkesutbildning och högskoleutbildning för att arbetsmarknadens behov av kompetent arbetskraft ska kunna tillgodoses. Beroende på skillnader i arbetsmarknaden mellan olika regioner i landet finns också skillnader i utbildningsbehov. Gymnasieskolan ska också ge utbildningar som svarar mot regionala kompetensbehov både i fråga om yrkesutbildning och i fråga om högskoleförberedande utbildning. Av första stycket framgår också att huvudmannen för gymnasieskolan ska samverka med det omgivande samhället. Huvudmannen för gymnasieskolan har flera huvuduppgifter. Enligt 3 § är en huvuduppgift att utbilda för yrkesverksamhet och för vidare studier och en annan huvuduppgift att ge eleverna en god grund för ett aktivt deltagande i samhällslivet. I den här aktuella paragrafen stadgas att en huvuduppgift är att samverka med det omgivande samhället. För att gymnasieskolan ska kunna ha den roll som framgår av paragrafens första mening måste huvudmannen ha en samverkan med näringslivet, högskolan och andra intressenter på orten. Den gymnasiereform som nu föreslås bygger på att de nämnda avnämarna, inom ramarna för det statliga styrsystemet, får ett ökat inflytande över gymnasieutbildningens innehåll och att de samtidigt tar ett ökat ansvar för genomförandefrågor, t.ex. i form av lärlingsplatser, och frågor som rör examensmål, examensuppgifter m.m.

Andra stycket motsvarar innehållet i nuvarande 2 §.

3 §

Huvudmannens uppgifter enligt första meningen har redan kommenterats. Den andra meningen markerar att utbildningen i gymnasieskolan inte ska syssla med repetition av det som eleven läst i grundskolan, utan ska bygga vidare på de kunskaper eleven fått med sig från grundskolan. Avsikten är att markera en nivåbestämning som kan tjäna till en nivåhöjning. Att uttrycket "i huvudsak" använts innebär att vissa inslag i gymnasieutbildningen är helt nya för eleverna och inte har någon direkt grund i vad de lärt sig i grundskolan.

4 §

I första meningen av *första stycket* sägs direkt ut att de nationella programmen antingen är yrkesprogram eller högskoleförberedande program. Yrkesprogrammen är inte "yrkesförberedande" utan en examen på ett yrkesprogram markerar att eleven har nått en av branschen och andra intressenter (avnämarna) godkänd utbildningsnivå. De högskoleförberedande programmen däremot utgör just en förberedelse för vidare studier. Nytt är att det klart kommer till uttryck att utbildningen i gymnasieskolan bedrivs som heltidsstudier. Att studierna ska bedrivas på heltid har legat bakom tidigare lagstiftningsarbeten om den garanterade undervisningstiden i 11 § och omfattningen av studierna i form av 2 500 gymnasiepoäng enligt bilaga 2. Att utbildningarna på nationella program är avsedda att kunna genomgås på tre läsår har sin motsvarighet i nuvarande 3 § första stycket. Att uttrycket "kunna genomgås på tre läsår" ändras till "fullföljas inom tre läsår" är inte avsett att innebära någon ändring av innehållet i bestämmelsen. Det individuella programmet tas bort som begrepp. I stället införs ett nytt begrepp: "individuellt alternativ". Närmare bestämmelser om innehållet i de individuella alternativen återfinns i 13 § och kommenteras vidare där. Något bör dock sägas redan här om vad utbildning i form av ett individuellt alternativ kommer att innebära. Det individuella alternativet är en del av gymnasieskolan. Dock bör sambandet med kommunens skyldigheter enligt 1 kap. 18 § observeras. Hemkommunen ska enligt bestämmelserna i den paragrafen löpande hålla sig informerad om hur ungdomar som går på ett individuellt alternativ är sysselsatta. Deras utbildning som de genomgår på det individuella alternativet utgör en sådan lämplig åtgärd som avses i 1 kap. 18 § första stycket. Den utbildning som eleven genomgår inom ett individuellt alternativ ska anordnas för att möta elevens speciella utbildningsbehov. Utbildningsinslagen som kan förekomma är alltså underordnat elevens speciella utbildningsbehov. Det som görs på ett individuellt alternativ ska gynna elevens utvecklingsmöjligheter genom utbildning. Om utbildningen t.ex. mest kommer att bestå av yrkespraktik för en elev så ska verksamheten ändå utformas och bedömas utifrån elevens speciella utbildningsbehov. Yrkespraktiken kan medföra en mängd positiva konsekvenser för den enskilda eleven i form av ökad motivation, socialt umgänge, ökat självförtroende m.m. En sådan praktisk verksamhet ska följas upp och utvärderas från

skolans sida. Utbildningen som eleven genomgår ska enligt 13 § andra stycket följa en studieplan. I planen bör ingå successiva omprövningar av möjligheterna att öka inslaget av läsning av kurser. Att alternativet ska vara individuellt utformat innebär en betoning av individuellt anpassade utbildningslösningar. Sista meningen i första stycket har sin motsvarighet i nuvarande 4 § andra stycket.

Andra stycket har sin motsvarighet i nuvarande 3 § andra stycket.

Tredje stycket är nytt. Innebörden är att det under ett fjärde läsår ska kunna anordnas gymnasieutbildning för elever som tagit en examen på ett nationellt program inom det tekniska området. Efter detta fjärde läsår ska en examen med ett bredare innehåll kunna utfärdas. Utbildningen ligger fortfarande på gymnasial nivå. Förslaget behandlas i avsnitt 5.6.4.

5 §

Innebörden av bestämmelsen är att inriktningarna på de nationella programmen kan vara nationella eller regionala. Det finns ingen regional beslutsnivå inom det offentliga skolväsendet. Avsikten med att säga att en inriktning är regional är inte heller att införa en ny beslutsnivå. Däremot finns det regionala arbetsmarknadsmässiga skäl till att utforma en gymnasieutbildning för att möta regionens behov av kompetens. Närmare bestämmelser om hur de regionala inriktningarna ska bestämmas ska ges i gymnasieförordningen. Ett bemyndigande för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela föreskrifter om nationella och regionala inriktningar finns i 7 § andra stycket. Vidare framgår att det inom yrkesprogrammen finns skolförlagd utbildning och lärlingsutbildning. Med "skolförlagd utbildning" avses utbildning på yrkesprogram med minst 15 veckors arbetsplatsförlagt lärande. En del av lärandet inom en "skolförlagd utbildning" sker alltså på en arbetsplats.

6 §

Paragrafen är ny. Innebörden av bestämmelsen är att eleverna i gymnasieskolan ska få studie- och yrkesvägledning i den utsträckning som anges. I förordningen om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna (SKOLFS 1994:2) finns angivet vilket ansvar rektorn har för organisationen av den studie- och yrkesorienterande verksamheten.

7 §

I *första stycket* ges en definition av vilka utbildningar som utgör studievägar inom gymnasieskolan. Den definition som finns i 1 kap. 2 § gymnasieförordningen (1992:394) kan därmed tas bort. Definitionen har betydelse bl.a. för elevens rätt att få fullfölja sin utbildning enligt 30 och 31 §§. Utbildning på ett individuellt alternativ utgör ingen studieväg enligt definitionen. Avgörande för detta ställningstagande har varit att utbildning inom ett individuellt alternativ inte kan ses som en studieväg i den bemärkelsen att en ungdom kan söka och tas emot till utbildningen på ett sätt som motsvarar vad som gäller för nationella program, inriktningar och lärlingsutbildning.

I *andra stycket* ges regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett bemyndigande att meddela föreskrifter om möjligheter för huvudmannen att, om det finns särskilda skäl, bestämma om att en elevs utbildning till sitt innehåll får avvika från de nationella programmen. Utbildningen ska i ett sådant läge fortfarande hänföras till ett visst nationellt program. Bestämmelser med denna innebörd ska införas i gymnasieförordningen. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ges också ett bemyndigande att meddela föreskrifter om inriktningarna, lärlingsutbildning och individuellt alternativ.

I *tredje stycket* anges att huvudmannen för skolan snarast ska lämna uppgift om en elev från en annan kommun börjar eller slutar vid gymnasieskolan. Uppgiften ska lämnas till elevens hemkommun. Uppgiften behöver nå hemkommunen bl.a. av det skälet att elever som avbryter gymnasiestudier omfattas av hemkommunens uppföljningsansvar enligt 1 kap. 18 §. Fristående gymnasieskolor ska ges en likadan skyldighet att lämna uppgifter till en elevs hemkommun.

8 §

Här visas åter att de nationella programmen antingen ska ge en yrkeskompetens eller utgöra en förberedelse för vidare studier. Ett nationellt program ska primärt inte ha ett sådant innehåll att det både ger yrkeskompetens och är förberedande för vidare studier. Dock ska innehållet, strukturen och valmöjligheterna även inom yrkesprogrammen vara utformade på ett sådant sätt att alla elever ska ha en möjlighet att läsa kurser som ger grundläggande behörighet till högskolestudier.

9 §

Första stycket motsvaras av nuvarande 4 c § första stycket.

Andra stycket motsvaras i huvudsak av nuvarande 4 c § andra stycket. Nytt är att lärlingsutbildningen ska genomföras enligt en nationell och en lokal utbildningsplan och den del som utgör arbetsplatsförlagt lärande ska genomföras i utbildningsblock. Närmare bestämmelser om lärlingsutbildningens styrning och innehåll ska ges i gymnasieförordningen.

Tredje stycket motsvarar i huvudsak nuvarande 4 c § tredje stycket.

10 §

Här införs en grundläggande bestämmelse om gymnasieexamen. Vad gymnasieexamen innebär och hur den ska genomföras ska regleras i gymnasieförordningen. Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ges ett bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter om gymnasieexamen.

11 §

Paragrafen motsvarar nuvarande 4 d §.

12 §

Bemyndigandet, avseende möjligheter för regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att bestämma att särskilda krav på förkunskaper ska gälla för vissa utbildningar, motsvaras av bemyndigandet i 5 § fjärde stycket i de nu gällande bestämmelserna. Något bemyndigande motsvarande det som finns i nuvarande 13 b § andra stycket om att regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela ytterligare föreskrifter om behörighetskrav för specialutformade program avsedda för en grupp elever anses inte behövas för de studievägar som föreslås.

13 §

Anslaget till paragrafen visar att syftet med de individuella alternativen är att möta elevers speciella utbildningsbehov. Av 1 kap. 18 § framgår bl.a. att en hemkommun löpande ska hålla sig informerad om hur ungdomar i kommunen är sysselsatta, om de inte genomför eller har fullföljt utbildning på ett nationellt program i gymnasieskolan, för att kunna erbjuda dem lämpliga individuella åtgärder. Detta betyder att kommunen måste hålla sig informerad om hur ungdomar som går på ett individuellt alternativ håller sig sysselsatta och värdera om utbildningen som bedrivs utgör lämpliga individuella åtgärder. Hemkommunen har för dessa ungdomar ett övergripande sysselsättningsansvar där utbildning inom gymnasieskolans individuella alternativ kan utgöra en del av de lämpliga individuella åtgärder som ska till. Rätten att delta i utbildning inom ett individuellt alternativ omfattar tre läsår. På grund av att eleverna har speciella utbildningsbehov och att utbildningen ska utformas därefter, kan man inte säga att ett individuellt alternativ, på samma sätt som för utbildning på nationella program, är avsett att fullföljas inom tre läsår. Det är ändå rimligt att försöka ge en ram kring hur omfattande ett individuellt alternativ kan vara. Styrelsen för utbildningen ges en möjlighet att besluta om att utbildningen inom ett individuellt alternativ får fördelas på en längre tid än tre läsår. Närmare bestämmelser om utformningen och innehållet av

ett individuellt alternativ kan ges i gymnasieförordningen med stöd av bemyndigandet i 7 § andra stycket.

I andra stycket klargörs att det för varje elev på ett individuellt alternativ ska upprättas en studieplan. En sådan plan kan t.ex. innehålla uppgifter om vad utbildningen syftar till, vilka kurser eleven ska läsa och hur lång tid som planen omfattar. Studieplanen ska också innehålla uppgifter om vilka eventuella andra utbildningsinslag som eleven genomför. Dessa utbildningsinslag kan t.ex. bestå av läsning av grundskoleämnen, svenskundervisning för invandrare (sfi) och praktik som eleven ska genomföra.

14 §

Innebörden av paragrafens *första stycke* är att kommunen ansvarar för att ungdomarna i hemkommunen erbjuds en utbildning av god kvalitet. Att utbildningen ska vara av god kvalitet medför att det krävs en hög ambitionsnivå för att nå upp till kvalitetskraven i den nu föreslagna gymnasiereformen. Kvaliteten i gymnasieskolan hänger i första hand ihop med att eleverna når målen i utbildningen och att den anordnande huvudmannen följer bestämmelserna som gäller för verksamheten. Att nå målen är kopplat till den inbyggda kvalitetskontrollen som hänger ihop med betygssättning och examen. En offentlig utbildningsanordnare ska följa gällande regelverk. Regelverket är en garant för att saklighet och opartiskhet iakttas och att gymnasieutbildningen är likvärdig och att ungdomar över hela landet har lika tillgång till utbildningen. I denna gymnasiereform föreslås genom en examen nya sätt för granskning av måluppfyllelse och kvalitetskontroll som förstärker bilden av de kvalitetskrav som finns för gymnasieskolan. Det som föreslås och som är avsett att stärka kvaliteten i gymnasieskolan är bl.a. det avnärmarinflytande som ska organiseras på ett visst sätt och som ska kunna stärka arbetslivets och högskolans inflytande över och granskning av gymnasieskolan. Det finns också inom ramen för examen förslag om examensuppgift som ska utvärdera måluppfyllelsen på programnivå. Skolans uppdrag att samverka med det omgivande samhället, att ordna platser för det arbetsplatsförlagda lärandet (APL) till yrkesprogrammen och att t.ex. erbjuda lärlingsutbildning förstärker bilden av att skolan måste ha en hög ambitionsnivå för att klara uppdraget. I kvalitetsbegreppet ligger också det som tidigare nämnts om att studierna i gymnasieskolan bygger

på de kunskaper eleverna fått i grundskolan. Gymnasieutbildningens nivå ska alltså klart ligga över grundskolans nivå. Gymnasieskolan måste för undervisningen använda sig av lärare som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak ska bedriva. I denna gymnasiereform ges också lärare med doktorexamen, gymnasielektorer, en särskild roll. I den nu föreslagna paragrafen lyfts redan i andra meningen fram att kommunen kan fullgöra sitt ansvar genom att själv anordna utbildningen eller genom att ingå ett samverkansavtal med en annan kommun eller landsting som anordnar den erbjudna utbildningen. Kommunen kan med det nya förslaget inte välja att erbjuda ett "allsidigt urval" av nationella program, utan gymnasieutbildningen ska i den nya gymnasiereformen ses som en enhet. Det är rimligt att hemkommunen ansvarar för att alla nationella program finns att tillgå för ungdomarna i kommunen. Detta kommer troligen att innebära att kommuner i högre utsträckning måste ingå samverkansavtal för att uppfylla sitt ansvar i fråga om att erbjuda ungdomarna i kommunen gymnasieutbildning. Bara det faktum att huvudmannen i den nu föreslagna gymnasiereformen måste tillhandahålla APL-platser för att kunna anordna ett yrkesprogram, någon skolförlagd APL-verksamhet ska inte förekomma, talar starkt för att hemkommunerna måste tänka i regionala banor för att bredda sitt gymnasieutbud genom utökade samverkansavtal.

Andra och tredje styckena motsvaras i huvudsak av nuvarande 5 § andra stycket. Det finns skäl för att inte ha samma höga krav på kommunerna när det gäller dimensionering av lärlingsutbildning. Det kan inte förutsättas att det finns arbetsplatser inom regionen inom de aktuella yrkesområdena i en sådan utsträckning att ungdomarnas önskemål om lärlingsutbildning ska kunna tillgodoses. Om en kommun t.ex. genom avtal fått fram tio lärlingsplatser, så står det inte inom kommunens beslutsmyndighet att utöka antalet lärlingsplatser om ett större antal ungdomar sökt till den aktuella utbildningen. Det är därför rimligt att här särskilt ange att styrelsen för utbildningen ska sträva efter att tillgodose ungdomarnas önskemål.

15 §

Paragrafen motsvaras av nuvarande 6 och 13 a §§.

16 §

Nytt i bestämmelserna om behörighet är att det införs olika kunskapsrelaterade behörighetskrav beträffande yrkesprogram respektive högskoleförberedande program samt även inom de högskoleförberedande programmen. Förslaget har kommenterats i avsnitt 5.14.

17 §

Paragrafen innebär att en ventil införs i behörighetskraven som medför att en sökande ska jämföras med en behörig sökande även om han eller hon saknar betyg i engelska. En bedömning ska dock göras om den sökande, trots avsaknaden av betyg i engelska, har förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen. Av 25 § första stycket följer att ett negativt beslut angående den sökandes behörighet som har sin grund i att han eller hon enligt denna paragraf inte bedöms ha förutsättningar att tillgodogöra sig den sökta utbildningen får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd.

18 §

Innehållet i paragrafen motsvarar nuvarande 6 a §.

19 §

Bestämmelsen motsvarar nuvarande 7 §.

20 §

Innehållet i paragrafen motsvarar i huvudsak nuvarande 8 §. Tillämpningen av det som stadgas i tredje stycket 2 bör få en minskad omfattning jämfört med vad som gäller idag. Hemkommunen ska inte längre erbjuda ett allsidigt urval av nationella program och inriktningar utan den nu föreslagna gymnasiereformen medför att hemkommunen får ett större ansvar för att erbjuda ett komplett utbud av gymnasieutbildningar. I den mån ett nationellt program inte erbjuds av hemkommunen eller inom samverkansområdet ska möjligheten att bli mottagen i första hand hos en

anordnande huvudman utanför samverkansområdet kvarstå. Bestämmelserna i paragrafen innebär tillsammans med vad som stadgas i 21 § att den som söker till en gymnasieskola utanför hemkommunen eller samverkansområdet under åberopande av att det där anordnas en regional inriktning eller en lärlingsutbildning, får tas emot i andra hand.

21 §

Här införs en bestämmelse om vilka sökande som ska tas emot i andra hand.

22 §

Första stycket motsvarar nuvarande 14 §.

I andra stycket ges regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer ett bemyndigande att besluta om att strukturen och innehållet i en riksrekryterande utbildning får avvika från vad som gäller för nationella program. Bemyndigandet behövs för att riksrekryterande utbildningar i vissa fall kan behöva göra innehållsmässiga avvikelser från de nationella programmen för att kunna svara mot ett sådant nationellt behov av utbildningen som kan motivera riksrekrytering.

23 §

Innehållet i paragrafen motsvarar innehållet i nuvarande 10 §.

24 §

Innehållet i paragrafen motsvarar i huvudsak nuvarande 12 §. Ett tillägg görs i form av att den sökande i sin ansökan ska ange vilken prioritering han eller hon gör mellan de sökta utbildningarna. En anledning till att tillägget görs är att det ska underlätta för utvärderingar av om de sökandes prioriteringar tillgodoses eller inte.

25 §

Innehållet i paragrafen motsvarar i huvudsak innehållet i nuvarande 11 §.

26 §

Innehållet i paragrafen motsvarar i huvudsak innehållet i nuvarande 13 §. Dock görs en ändring i form av att den som avbrutit sin utbildning på ett nationellt program inte med automatik ska erbjudas utbildning eller annan verksamhet inom ett individuellt alternativ. En sådan elev ska erbjudas ett individuellt alternativ bara om det föreligger särskilda skäl. Av 6 kap. 14 § gymnasieförordningen (1992:394) framgår vilka åtgärder som ska övervägas om en elev har uppenbara svårigheter att följa undervisningen på sitt studieprogram. Huvudspåret anges vara att rektorn ska vidta de åtgärder som behövs för att eleven ska kunna fortsätta studierna i gymnasieskolan. Det ska övervägas om en elev i denna situation behöver ytterligare stödinsatser, ska gå om en eller flera kurser, ska övergå till ett annat nationellt program, ska läsa ett reducerat program och, om det finns särskilda skäl, övergå till ett individuellt alternativ. Det kan också observeras att begränsningen av hur många gymnasiepoäng som en elev kan befrias ifrån vid beslut om att en elev ska läsa ett reducerat program enligt 5 kap. 23 § gymnasieförordningen tas bort.

27 §

Av *första stycket* framgår att de ungdomar som ska erbjudas ett individuellt alternativ enligt 26 § har, enligt den här aktuella paragrafen, rätt att delta i sådan utbildning. Att även de individuella alternativen ska hålla en god kvalitet framgår av 14 §. Den tidigare lagreglerade möjligheten att anordna ett individuellt program för en grupp elever tas bort. Detta hindrar naturligtvis inte huvudmännen från att anordna individuella alternativ för grupper av elever, utan det medför på ett formellt plan endast att ungdomar inte betraktas som sökande och inte tas emot i den mening som avses i nuvarande 13 b §. Huvudalternativet för de individuella alternativen är att utbildningen ska anordnas av hemkommunen eller inom samverkansområdet. Om hemkommunen åtar sig att

betala kostnaderna kan, om det finns plats, en ungdom delta i ett individuellt alternativ som anordnas av en annan kommun eller landsting. Detta är i huvudsak samma ordning som ska gälla om en ungdom vill delta i ett individuellt alternativ vid en fristående gymnasieskola.

Bestämmelserna i *andra stycket* är nya. Av 13 § första stycket framgår att utbildning inom ett individuellt alternativ anordnas för att möta elevers speciella utbildningsbehov. Om det individuella alternativet som anordnas av hemkommunen eller inom samverkansområdet inte har ett sådant innehåll att det kan sägas möta elevens speciella utbildningsbehov, kan eleven anmäla en önskan att delta i en sådan utbildning hos en annan huvudman, offentlig eller enskild. Hemkommunen blir då skyldig att betala kostnaderna för den utbildningen. Skyldigheten inträder bara om det individuella alternativ hemkommunen erbjuder på ett klart sätt avviker från vad som kan anses vara en ungdoms speciella utbildningsbehov. Av 4 kap. 10 d § framgår att vid övergången mellan grundskolan och gymnasieskolan ansvarar hemkommunen för att en elev får den hjälp han eller hon behöver för att beskriva sitt individuella utbildningsbehov för huvudmannen för gymnasieskolan eller för en fristående gymnasieskola. Det är alltså rimligt att tänka sig att när en elev ska börja på ett individuellt alternativ ska det finnas ett gott underlag för att bedöma hans eller hennes speciella utbildningsbehov och att fastställa en sådan plan som avses i 13 § andra stycket. Ett beslut av hemkommunen att inte betala kostnaderna får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. Ett beslut av hemkommunen att inte betala måste motiveras enligt bestämmelserna i 20 § förvaltningslagen (1986:223) och sammantaget är det rimligt att anse att nämnden bör kunna få ett fullgott underlag för sin överprövning av ifrågavarande beslut.

28 §

Innehållet i *första stycket* motsvarar i huvudsak nuvarande 13 c §. Språkbruket förändras avsiktligt i paragrafen. En ungdom ska enligt den nu föreslagna bestämmelsen anmäla sin önskan att delta i ett individuellt alternativ. Avsikten med att använda ordet "anmäla" är att visa att hemkommunen ska se till att det finns en plats inom ett individuellt alternativ som svarar mot ungdomens speciella utbildningsbehov. Någon trängsel bland platserna är inte tänkt att

uppkomma i den bemärkelsen att en ungdom som är behörig för ett individuellt alternativ inte får en plats på en önskad utbildning inom det individuella alternativet. Hemkommunen måste alltid se till att en behörig ungdom får en utbildning som svarar mot just den personens speciella utbildningsbehov. Det står naturligtvis en anordnande huvudman fritt att låta en ungdom från en annan kommun delta i ett individuellt alternativ, men ungdomens hemkommun är, om inte sådana förhållanden som avses i 27 § andra stycket är för handen, inte skyldig att betala kostnaderna.

Innehållet i *andra stycket* motsvarar i huvudsak nuvarande 13 d §. Innebörden är att ett beslut i frågan om en ungdom är behörig att delta i ett individuellt alternativ ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. Den frågan blir i och med detta förslag till gymnasiereform mer svårbedömbär än tidigare. Av 26 § framgår att hemkommunens ansvar för att erbjuda gymnasieutbildning i form av ett individuellt alternativ för ungdomar som uppfyller de kunskapsrelaterade behörighetsvillkoren för nationella program förutsätter att särskilda skäl föreligger. En bedömning måste alltså göras om det föreligger sådana särskilda skäl som medför att en ungdom ska kunna delta i ett individuellt alternativ, trots att han eller hon uppfyller de kunskapsrelaterade behörighetsvillkoren för att tas emot på ett nationellt program. Sådana särskilda skäl kan t.ex. bestå i att ungdomar med neuropsykiatriska diagnoser kan ha sådana speciella utbildningsbehov som medför att de ska gå sin gymnasieutbildning inom ett individuellt alternativ trots att de uppfyller behörighetskraven för ett nationellt program. Om en sådan elev bedöms kunna uppnå examensmålen bör däremot han eller hon antas till ett nationellt program, oaktat att den faktiska undervisningen kan behöva bedrivas i en mindre grupp. Särskilda skäl kan också i detta sammanhang ha sin grund i sociala skäl eller hälsomässiga skäl som medför att undervisning inom ett individuellt alternativ är det bästa alternativet. Dock ska alltså i normalfallet ungdomar som uppfyller behörighetskraven för nationella program och som avvaktar med att börja på gymnasieskolan i väntan på att komma in på ett eftersökt program eller de som avbryter studierna på ett nationellt program inte delta i ett individuellt alternativ.

29 §

I stället för ”intagning” används nu uttrycket ”antagning”. I huvudsak motsvarar innehållet i paragrafen nuvarande 15 §. En nyhet i *andra stycket* är att antagningsorganisationen får vara gemensam med en eller flera fristående gymnasieskolor.

30 §

Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 16 §. *Tredje stycket* är nytt. Innebörden är att en elev som går en lärlingsutbildning i första hand ska ha rätt att fullfölja denna utbildning. Om de förhållanden som låg till grund för mottagandet ändras eller eleven enligt 31 § flyttar kan svårigheter uppkomma när det gäller att ordna en likvärdig lärlingsutbildning. Det ligger inte helt inom skolhuvudmannens kontroll att få fram en ny lärlingsplats. I sådana fall får elevens rätt att fullfölja sin utbildning tillgodoses genom att han eller hon får fullfölja yrkesprogrammet i form av skolförlagd utbildning.

31 §

Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 17 §.

32 §

Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 18 §.

33 §

Innehållet motsvarar nuvarande 19 §.

34 §

Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 20 §.

35 §

Innehållet motsvarar nuvarande 21 §. Uttrycket ”för en tidsenlig utbildning” bedöms som obehövligt och tas bort.

36 §

Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 22 och 23 §§. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ges ett bemyndigande att meddela närmare föreskrifter om interkommunal ersättning.

37 §

Av *första stycket* framgår att utgångspunkten för den interkommunala ersättningen är anordnarens självkostnader. En möjlighet ges också för den anordnande huvudmannen och hemkommunen att komma överens om att ersättningen ska beräknas på något annat sätt. I andra och tredje styckena finns bestämmelser om hur den interkommunala ersättningen ska bestämmas i särskilda fall.

I de två första meningarna i *andra stycket* finns bestämmelser om hur den interkommunala ersättningen ska bestämmas för en elev som antagits till en utbildning med stöd av så kallad frisökning. En ungdom har tagits emot i andra hand enligt bestämmelserna i 21 §, oaktat att hemkommunen erbjuder samma utbildning, och senare även antagits till utbildningen. I detta fall är utgångspunkten att den interkommunala ersättningen högst ska uppgå till den kostnad hemkommunen själv har för den aktuella utbildningen. Om anordnarens kostnader är lägre, ska hemkommunen ersätta denna lägre kostnad. Sista meningen i andra stycket behöver inte kommenteras.

I tredje stycket klargörs att för riksrekryterande utbildning och utbildning på en regional inriktning ska den interkommunala ersättning utgå som beslutats. Av 2 kap. 2 § andra stycket gymnasieförordningen (1992:394) framgår att Statens skolverk, i ett beslut om att en utbildning ska vara riksrekryterande, ska ange

vilken interkommunal ersättning som ska betalas till den anordnande huvudmannen. Av 2 kap. 13 a § gymnasieförordningen framgår att Statens skolverk, i beslut om att fastställa en regional inriktning, ska ange vilken interkommunal ersättning som ska betalas till den anordnande huvudmannen.

38 §

Innehållet motsvarar nuvarande 25 §.

39 §

Innehållet motsvarar nuvarande 26 a §.

40 §

Innehållet motsvarar nuvarande 27 §.

41 §

Innehållet motsvarar nuvarande 28 §.

42 §

Innehållet motsvarar nuvarande 29 §.

43 §

Innehållet motsvarar nuvarande 30 §.

44 §

Innehållet motsvarar nuvarande 31 §.

45 §

Innehållet motsvarar nuvarande 31 a §.

46 §

Innehållet motsvarar nuvarande 32 §.

47 §

Innehållet motsvarar nuvarande 33 §. Ändringen i paragrafen är en följd av att möjligheten till andrahandsmottagning har reglerats särskilt i 21 §. Det medför att den här aktuella paragrafen kan formuleras på ett annat sätt än vad som är fallet i dag. Någon saklig ändring är inte avsedd. Med den föreslagna formuleringen blir det också otvetydigt att elever som går på utbildning för döva och hörselskadade omfattas av bestämmelsen.

9 kap.

De förslag som nu läggs beträffande fristående gymnasieskolor föranses av de förslag som läggs för gymnasieskolan inom det offentliga skolväsendet. Situationen för de fristående gymnasieskolorna skulle bli mycket svårhanterlig om inte de också kunde bedriva en gymnasieutbildning som i allt väsentligt ledde fram till de resultat som kommer att uppnås inom det offentliga skolväsendet. Det som föreslås gälla inom den offentliga gymnasieskolan i form av gymnasieexamen, samverkan med avnämarna, obligatorisk APL på yrkesprogrammen, lärlingsutbildning m.m. kommer, som kommenterats under 5 kap. 14 §, att innebära stärkta kvalitetskrav i gymnasieskolan. Det kan inte vara rimligt att eleverna i de fristående gymnasieskolorna inte skulle få dra nytta av dessa förändringar. Likaså får eleverna inom den offentliga gymnasieskolan en gymnasieexamen som på ett tydligt sätt blir användbar efter avslutad gymnasieutbildning. Även i detta sammanhang blir det tydligt att lika villkor måste gälla för elever oavsett om de går på en gymnasieskola inom det offentliga skolväsendet eller på en fristående gymnasieskola. Nu föreslås därför bl.a. en viktig skillnad gentemot nuvarande reglering på så sätt att en fristående gymnasieskola inte

längre ska bedriva en utbildning som ger kunskaper och färdigheter som till art och nivå väsentligen svarar mot de kunskaper och färdigheter som gymnasieskolan ska förmedla på nationella program. Nu framgår av 7 g § att en fristående gymnasieskola ska bedriva utbildning på ett eller flera av de nationella program som anges i bilaga 1. Att fristående gymnasieskolor ska bedriva utbildning på nationella program för med sig att de också måste tillämpa andra bestämmelser som hänger ihop med detta faktum. I detta lagförslag kommer genom hänvisning eller direkt uttryckt en del bestämmelser i 5 kap. att göras tillämpliga för fristående gymnasieskolor. I den fortsatta beredningen förutsätts att följändringar görs i förordningen (1996:1206) om fristående skolor.

Fristående gymnasieskolor ska, t.ex. i form av betygssättning, utföra uppgifter som rör myndighetsutövning mot enskild. Överlämnandet av förvaltningsuppgift, som innefattar myndighetsutövning, till ett enskilt rättssubjekt (en fristående gymnasieskola) får enligt RF 11:6 ske med stöd av lag. Utredaren föreslår i detta betänkande att fristående gymnasieskolor ska få ytterligare uppgifter som innebär myndighetsutövning mot enskild i form av att huvudmannen ska fatta beslut om behörighet som ska kunna överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. I det fortsatta beredningsarbetet kan det vara motiverat att se över om vissa bestämmelser i förvaltningslagen (1986:223) ska göras tillämpliga när det gäller fristående gymnasieskolor. Detta kan bl.a. vara motiverat för att säkerställa att de beslut en fristående gymnasieskola fattar ska bygga på en utredning och en dokumentation som leder fram till ett motiverat beslut som uppfyller förvaltningslagens krav. En tillämpning av förvaltningslagens bestämmelser stärker i första hand elevens rättssäkerhet och det medför även att den fristående gymnasieskolan och Statens skolverk får tydligare begrepp att utgå ifrån vid Skolverkets tillsynsverksamhet.

7 c §

Paragrafen är ny. Innehållet motsvarar i huvudsak nuvarande 8 § första stycket och 8 § första stycket 2. Uttrycket ”fristående gymnasieskola” förklaras i 1 kap. 3 §. Att uttrycket ”uppfyller villkoren och tillämpar bestämmelserna” valts beror på att bestämmelserna i 7c–8 §§ är av olika karaktär. Man kan t.ex. inte säga att en fristående skola inför en eventuell förklaring om rätt till bidrag kan visa

att den tillämpar bestämmelserna i 7 d § utan här är det fråga om att uppfylla ett villkor.

7 d §

Paragrafen är ny. Innehållet motsvarar nuvarande 8 § tredje stycket.

7 e §

Paragrafen är ny. Innehållet motsvarar nuvarande 8 § första stycket 1 och fjärde stycket.

7 f §

Paragrafen är ny. Innehållet motsvarar i huvudsak 8 § första stycket 3. Ett klarläggande görs genom att hänvisningen till 5 kap. 1, 16 och 17 §§ medför att de behörighetskrav som gäller för sökande till nationella program i gymnasieskolan inom det offentliga skolväsendet också ska gälla för sökande till en fristående gymnasieskola. I 17 § femte stycket införs en bestämmelse om att ett beslut av huvudmannen för den fristående gymnasieskolan med den innebörd att sökanden inte är behörig får överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd. I det fortsatta arbetet bör det övervägas om inte ett beslut av huvudmannen enligt andra stycket bör få överklagas genom förvaltningsbesvär. Rättssäkerhetsskäl talar för att ett beslut om att en elev inte ska tas emot vid en fristående gymnasieskola på grund av att mottagandet skulle medföra att betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter uppstår för skolan ska kunna överprövas.

7 g §

I *första stycket* anges att utbildningen vid en fristående gymnasieskola ska bestå av ett eller flera av de nationella program som avses i bilaga 1. I likhet med vad som stadgas i 5 kap. 4 § första stycket är utbildningen avsedd att kunna genomgåås på tre läsår. Den fristående gymnasieskolan ska på motsvarande sätt som beskrivs i 5 kap.

4 § andra stycket kunna besluta att utbildningen på ett nationellt program ska fördelas på en längre tid än tre läsår.

I *andra stycket* ges regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett bemyndigande att beträffande waldorfskolor meddela föreskrifter om undantag från bestämmelsen i första stycket om att en fristående gymnasieskola ska bedriva utbildning i form av nationella program.

7 h §

Innehållet i *första stycket* motsvarar i huvudsak nuvarande 8 § andra stycket. Hemkommunens skyldighet att lämna bidrag gäller under högst tre läsår. Den sistnämnda bestämmelsen är avsedd att korrespondera med vad som föreskrivs i 5 kap. 13 § om att en elev har rätt att delta i ett individuellt alternativ under tre läsår. Någon sådan rätt kan inte en elev hävda gentemot en fristående skola, men däremot kan hemkommunen förpliktas att utge bidrag under högst den ifrågavarande tidsperioden. Grunden för kommunens skyldighet att utge bidrag ska fortfarande vara att den fristående gymnasieskolan och elevens hemkommun kommit överens om det bidrag kommunen ska betala. Den princip som gäller i dag i form av att det är hemkommunen som bestämmer om den vill utge interkommunal ersättning respektive bidrag för en ungdom som vill gå på ett individuellt program som anordnas av en annan huvudman ska gälla även fortsättningsvis i fråga om individuellt alternativ som anordnas av en offentlig eller enskild huvudman. Ett undantag från denna princip har kommenterats under 5 kap. 27 § andra stycket.

Andra stycket har ett nytt innehåll. På motsvarande sätt som föreslås gälla enligt 5 kap. 28 § ska en ansökan om att få delta i ett individuellt alternativ hos en fristående gymnasieskola sändas till styrelsen för utbildningen i den sökandes hemkommun. Samma behörighetskrav som gäller för ungdomar som deltar i ett individuellt alternativ inom den offentliga gymnasieskolan ska gälla för ungdomar som söker till ett individuellt alternativ som anordnas av en fristående gymnasieskola. Det införs en möjlighet i 17 § femte stycket om att den unge får överklaga huvudmannens beslut i behörighetsfrågan till Skolväsendets överklagandenämnd.

8 §

Paragrafen är ny. I *första stycket* hänvisas till ett antal bestämmelser i 5 kap. som föreslås ska gälla även för fristående gymnasieskolor. Bestämmelserna i första stycket 9 innebär att de bestämmelser som gäller för beslut om att en riksrekryterande utbildning inom det offentliga skolväsendet till sin struktur och innehåll får avvika från vad som annars gäller för nationella program, även ska tillämpas för fristående gymnasieskolor. De beslut som regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fattar med stöd av bemyndigandet i 5 kap. 22 § andra stycket ska alltså fattas på samma sätt i fråga om fristående gymnasieskolor. Bestämmelsen i första stycket 10 innebär att en ansökan om att antas till en utbildning på en fristående gymnasieskola ska skickas till styrelsen för utbildningen i den sökandes hemkommun. Hemkommunen ska omedelbart sända ansökan vidare till huvudmannen för den fristående gymnasieskolan. Att ansökningshandlingen blir allmän handling när den inkommit till hemkommunen utgör inget hinder mot att föreslå denna ordning. Av 5 kap. 29 § framgår att en kommuns eller ett landstings antagningsorganisation även får vara gemensam med en fristående gymnasieskola.

I *andra stycket* får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag från vissa bestämmelser i första stycket beträffande utbildning vid waldorfskolor.

8 a §

Ändringarna är gjorda endast mot bakgrund av att bestämmelsen om bidrag nu återfinns i 7 c § och att utbildningen vid en fristående gymnasieskola ska bestå av nationella program.

9 §

Ändringen avser bara ändrad hänvisning till nytt paragrafnummer.

10 §

Ändringen görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

13 §

Ändringen görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

14 §

Ändringen görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

15 §

Innebörden av *första stycket* är att den uppgiftsskyldighet som gäller skolpliktiga elever även ska omfatta elever vid fristående gymnasieskolor. Den nya uppgiftsskyldigheten är föreslagen med hänsyn till behovet av att stärka ungdomarnas möjlighet att komma i åtnjutande av erbjudanden om lämpliga individuella åtgärder från hemkommunen enligt 1 kap. 18 §. Även i övrigt stärks hemkommunens planeringsförutsättningar i olika avseenden om den har aktuella uppgifter om sina ungdomars påbörjade eller avbrutna studier hos andra huvudmän.

Innebörden av *andra stycket* är att hemkommunen ska få information från en fristående grundskola om en elev gått klart årskurs nio utan att ha uppnått de kunskapsrelaterade behörighetskraven till önskat program i gymnasieskolan. Uppgiftsskyldigheten föreslås för att ungdomarna ska kunna erbjudas ett preparandår enligt 4 kap. 10 a § eller ett individuellt alternativ enligt 5 kap. 26 § från sin hemkommun.

16 b §

Ändringen görs mot bakgrund av att en bestämmelse med hänvisning till vissa bestämmelser i 2 kap. om krav på utbildning, behörighet och anställningsvillkor nu införs för fristående gymnasieskolor i 8 § 2. Därmed kan hänvisningen i den nu aktuella paragrafen till nuvarande 8 § tas bort.

16 c §

Ändringen görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

17 §

Ändringen i *andra stycket* görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

Femte stycket är nytt. Innebörden framgår utan vidare kommentar.

18 §

Ändringen görs bara mot bakgrund av att fristående gymnasieskolors rätt till bidrag inte längre regleras i 8 § utan i 7 c §.

11 kap.

Författningsförslagen när det gäller den kommunala vuxenutbildningen inskränker sig till förslag till ändringar i skollagen. Några författningsförslag rörande förordningen (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning lämnas inte. Vissa av de förslag rörande den gymnasiala vuxenutbildningen som lämnas i betänkandet får alltså i den kommande beredningen arbetas in i förordningen om kommunal vuxenutbildning. Enligt 11 kap. 2 § andra stycket syftar gymnasial vuxenutbildning till att ge vuxna kunskaper och färdigheter motsvarande de som ungdomar kan få i gymnasieskolan. Samma kompetensmässiga resultat ska alltså uppnås såväl i gymnasieskolan som i den gymnasiala vuxenutbildningen, dock behöver innehållet

och formerna för utbildningen inte vara identiska. En skillnad mellan skolformerna som kan nämnas är att några krav på arbetsplatsförlagd utbildning inte finns inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Behovet av att komplettera tidigare utbildning eller yrkeserfarenhet kan hos en vuxenstuderande ibland endast avse teoretiska delar.

17 a §

Paragrafen är ny. Varje kommun får en skyldighet att erbjuda kommuninnevånarna sådan utbildning som avses i 17 b §.

17 b §

Paragrafen är ny. Innebörden av *första stycket* är att den som inte inom ett yrkesprogram i gymnasieskolan eller motsvarande utbildning har uppnått grundläggande behörighet till högskolestudier ska ges en garanti att kunna göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Eftersom en elev kan gå ut ett yrkesprogram i gymnasieskolan med en gymnasieexamen utan att ha uppnått grundläggande behörighet till högskolestudier är det av vikt att han eller hon kan ges en rätt att uppnå den efterfrågade behörigheten inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Av *andra stycket* framgår att om hemkommunen inte anordnar gymnasial vuxenutbildning som kan leda fram till grundläggande högskolebehörighet så har den som önskar en sådan utbildning rätt att delta i utbildning som anordnas av en annan kommun eller ett annat landsting. I ett sådant fall blir hemkommunen skyldig att betala interkommunal ersättning för eleven och bestämmelserna i 5 kap. 47 § om stöd till inackordering blir tillämpliga för ungdomar fram till och med det första kalenderhalvåret det år de fyller tjugo år.

19 §

I *andra stycket* ges regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett utökat bemyndigande att meddela föreskrifter om att också den som inte uppfyller åldersvillkoret i första stycket 1 ska vara behörig att delta i den gymnasiala vuxenutbildningen. Det

behövs bestämmelser som medger undantag från åldersvillkoret för att undanröja tveksamheter om att en elev i gymnasieskolan som inte uppnått åldersvillkoret enligt första stycket 1 även kan delta i den gymnasiala vuxenutbildningen. Den tveksamhet i denna fråga som råder i dag kan leda till att samverkan mellan de olika skolformerna inte kommer till stånd, vilket i sin tur kan leda till att resurserna inte utnyttjas på bästa sätt.

19 a §

Paragrafen är ny. Av *första stycket* framgår att kommunerna ska erbjuda behöriga sökanden som inte avlagt en gymnasieexamen enligt 5 kap. 9 § en möjlighet att göra det inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Förslaget behandlas i avsnitt 5.18. Att vuxenstuderande ska få en möjlighet att avlägga en gymnasieexamen ligger helt i linje med syftet med den gymnasiala vuxenutbildningen; vuxenstuderande ska kunna nå samma kompetenser som ungdomarna i gymnasieskolan. Kommunernas skyldighet att erbjuda behöriga sökande en möjlighet att avlägga en gymnasieexamen ska läsas mot bakgrund av bestämmelserna i 17 §. Kommunerna ska alltså eftersträva att erbjudandet till de egna kommuninvånarna svarar mot efterfrågan och behov. Kommunerna behöver inte själva anordna den gymnasiala vuxenutbildningen utan erbjudandet kan avse utbildning som anordnas av en annan kommun i enlighet med ett samverkansavtal. I enlighet med bestämmelserna i 6 § finns en möjlighet för kommunerna att under eget huvudmannaskap anlita entreprenörer att anordna utbildningen.

I *andra stycket* ges regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer ett bemyndigande att meddela ytterligare föreskrifter om kommunernas skyldighet att erbjuda utbildning som leder fram till en gymnasieutbildning samt föreskrifter om utbildningens innehåll och struktur.

15 kap.**2 §**

Ändringen motiveras bara av att det som tidigare gällt för individuellt program nu ska gälla för individuellt alternativ.

I det fortsatta arbetet bör det övervägas dels om första stycket behöver ändras mot bakgrund av att enskilda svarar för en stor del av lärlingsutbildningen, dels om inte tredje stycket ska ändras på så sätt att hänvisningen till 2 kap. omfattar 4–7 a §§.

Övergångsbestämmelser

I fråga om behovet av övergångsbestämmelser till skollagen och gymnasieförordningen (1992:394) kan följande kommentarer göras.

Tanken är att de föreslagna ändringarna i skollagen och gymnasieförordningen ska träda i kraft den 1 januari 2010 och tillämpas på utbildning som påbörjas efter den 1 juli 2010. Det faktum att nya nationella program föreslås, att dagens möjligheter till specialutformade program tas bort och att innehållet av de individuella programmen genomgår stora förändringar, medför att elever som påbörjat dessa utbildningar före ikraftträdandet måste få slutföra utbildningarna under de förutsättningar de äldre bestämmelserna angav. Den som har påbörjat utbildning före den 1 juli 2010 måste under en övergångstid om förslagsvis fem år få gå igenom sådan prövning som avses i 7 kap. 14 och 15 §§ gymnasieförordningen (1992:394) enligt de äldre bestämmelsernas lydelse och enligt de tidigare gällande kursplanerna. Elever som läser eller har läst ett specialutformat program bör under en övergångstid undantas från hemkommunens skyldighet enligt 1 kap. 18 § att hålla sig informerad om hur vissa ungdomar i kommunen är sysselsatta.

De nya villkor som föreslås gälla för fristående gymnasieskolor bör genomgående tillämpas i fråga om utbildning och bidrag som avser den 1 juli 2010 och senare. Särskilda överväganden om behov av övergångsbestämmelser kan behöva göras beträffande kopplingen mellan beslut avseende förklaring om rätt till bidrag som fattats före ikraftträdandet och reglerna om överklagande, återkallande av rätt till bidrag, tillsyn m.m. (jfr. R 2003:81).

Referenser

Lagar

Skollagen (1985:1100).

Förordningar

Gymnasieförordning (1992:394).

Förordning (1996:1206) om fristående skolor.

Förordning (2002:1012) om kommunal vuxenutbildning.

Förordning (SKOLFS 1994:2) om 1994 års läroplan för de frivilliga skolformerna, Lpf 94.

Grundskoleförordning (1994:1194).

Förordning (SKOLFS 2003:17) om 1994 års läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet, Lpo 94,.

Förordning (SKOLFS 1999:12) om särskilda program mål för gymnasieskolans nationella program.

Förordning (SKOLFS 2000:135) om kursplaner för grundskolan.

Högskoleförordning (1993:100).

Förordning (2007:813) om jobbgaranti för ungdomar.

Förordning (2000:690) om försöksverksamhet med lärande i arbetslivet i gymnasieskolan.

Förordning (1997:762) om försöksverksamhet med lärlingsutbildning inom gymnasieskolan.

Förordning (1983:411) om dels fortsatt giltighet av förordningen (1980:533) om fortsatt verksamhet med gymnasial lärlingsutbildning, dels ändring i samma förordning.

Förordning (1980:533) om försöksverksamhet med gymnasial lärlingsutbildning.

Föreskrifter

Kursplaner och betygskriterier för gymnasieskolan (SKOLFS 2000:3 – 2000:133).

Betygskriterier för grundskolan (SKOLFS 2000:141).

Skolverkets föreskrifter om ansökan om riksrekryterande utbildningar (SKOLFS 2007:48).

Propositioner

Nya skolmyndigheter, prop. 2007/08:50.

Frisökning – ökade valmöjligheter till gymnasieskolan, m.m., prop. 2006/07:71.

Budgetpropositionen för 2007, prop. 2006/07:1.

Makt att bestämma – rätt till välfärd, prop. 2004/05:2.

Kunskap och kvalitet – elva steg för utvecklingen av gymnasieskolan, prop. 2003/04:140.

Vissa skolfrågor, prop. 1999/2000:68.

Vissa skolfrågor m.m., prop. 1998/99:110.

Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet, prop. 1997/98:169.

Vissa skolfrågor m.m., prop. 1996/97:110.

Vissa skolfrågor m.m., prop. 1995/96:206.

Fristående skolor m.m., prop. 1995/96:200.

En ny läroplan och ett nytt betygssystem för gymnasieskolan, komvux, gymnasiesärskolan och särvox, prop. 1992/93:250.

Vissa gymnasie- och vuxenutbildningsfrågor m.m., prop. 1991/92:157.

Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen, prop. 1990/91:85.

Ansaret för skolan, prop. 1990/91:18.

Om skolans utveckling och styrning, prop. 1988/89:4.

Om utveckling av yrkesutbildningen i gymnasieskolan,
prop. 1987/88:102.
Om gymnasieskola i utveckling, prop. 1983/84:116.
Om åtgärder för att främja ungdomars utbildning i gymnasieskolan
m.m., prop. 1979/80:145.
Angående riktlinjer för det frivilliga skolväsendet, prop. 1968:140.
Angående reformeringen av de gymnasiala skolorna m.m.,
prop. 1964:171.

Utbildningsutskottets betänkanden

Frisökning m.m., 2006/07:UbU15.
Gymnasieskola i utveckling – kvalitet och likvärdighet, 1998/99
UbU:3.
Om yrkesutbildning, 1987/88 UbU:31.

Utbildningsutskottet, övrigt

Europeisk referensram för kvalifikationer (EQF), (2007), Promemoria, Riksdagens utbildningsutskott.

Statens offentliga utredningar (SOU)

Bidrag på lika villkor, delbetänkande, SOU 2008:8.
Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan, SOU 2007:28.
Ansvarskommittén, Staten och kommunerna – uppgifter, struktur och relation, sekretariatsrapport nr 1, SOU 2007:11.
Ansvarskommittén, Regional utveckling och regional samhällsorganisation, sekretariatsrapport nr 3, SOU 2007:13.
Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, SOU 2007:10.
Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden, SOU 2006:102.
Anställ unga!, SOU 2006:31.
Utredningen om unga utanför, SOU 2003:92.
Åtta vägar till kunskap – en ny struktur för gymnasieskolan,
SOU 2002:120.

- Skolfrågor – Om skola i en ny tid*, SOU 1997:121.
- Den nya gymnasieskolan – problem och möjligheter*, SOU 1997:107.
- Gymnasieskolan – steg för steg*, SOU 1997:1.
- Aktiv arbetsmarknadspolitik*, SOU 1996:34.
- Den nya gymnasieskolan – hur går det?*, SOU 1996:1.
- Höj Ribban!*, SOU 1994:101.
- Skola för bildning*, SOU 1992:94.
- Ett nytt betygssystem*, SOU 1992:86.
- Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan*, slutrapport, SOU 1992:25.
- Utvärdering av försöksverksamheten med 3-årig yrkesinriktad utbildning i gymnasieskolan*, rapport 2, SOU 1990:75.
- Utvärdering av försöksverksamhet med 3-årig yrkesinriktas utbildning i gymnasieskolan*, rapport 1, SOU 1989:90.
- En treårig yrkesutbildning – Beskrivningar och förslag för utbildningssektorerna*, del 2, SOU 1986:3.
- En treårig yrkesutbildning – Riktlinjer för fortsatt arbete*, del 1, SOU 1986:2.
- En reformerad gymnasieskola*, SOU 1981:96.
- Yrkesutbildningen II*, SOU 1967:4.
- Yrkesutbildningen I*, SOU 1966:3.

Departementsskrivelser (Ds)

- En ny betygsskala*, Ds 2008:13.
- Samverkan mellan skola och arbetsliv. Om möjligheterna med lärande i arbete*, Ds 2000:62.
- PRIV – en ny väg till ett nationellt program*, Ds 1998:27.
- Gymnasieskola i ständig utveckling*, Ds 1997:78.
- Ökad rekrytering till gymnasieskolans industriprogram*, Ds 1996:53.
- Kursutformad gymnasieskola – en flexibel skola för framtiden*, Ds 1995:78.
- Kursutformad gymnasieskola för alla?*, Ds 1994:139.
- Centrala frågor i utformningen av kursutformad gymnasieskola*, Ds 1993:69.

Samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå, Ds 1988:20.
Försök med samordnad ingenjörsutbildning på mellannivå,
Ds 1987:12.

Skrivelser

Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – samverkan, ansvar och utveckling, Utbildningsdepartementets skrivelse 1998/99:121.

Utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet, Utbildningsdepartementets skrivelse 1996/97:112.

Om yrkesutbildning, rskr. 1987/88: 366.

Informationsmaterial

En utveckling av gymnasieskolans kärnämnen, Utbildningsdepartementets informationsmaterial 2001, nr. 3.

Ämnesbetyg i en kursutformad gymnasieskola, Utbildningsdepartementets informationsmaterial 2001, nr. 2.

Utbildningsdepartementet, övrigt

Utbildningsdepartementet (2008), *En individuell utvecklingsplan med skriftliga omdömen*, departementspromemoria.

Utbildningsdepartementet (2007), *Rätt till gymnasial vuxenutbildning och gymnasial vuxenutbildning för utvecklingsstörda*, promemoria.

Utbildnings- och kulturdepartementet (2006). *Uppdrag till Mynligheten för skolutveckling att stödja utvecklingen av yrkesutbildning inom kommunal vuxenutbildning och vuxenutbildning för utvecklingsstörda*.

Utbildnings- och kulturdepartementet (2006). *Uppdrag till Statens skolverk om kursplaner med yrkesinriktning i kommunal vuxenutbildning m.m.*

Utbildningsdepartementet (2005), *Avhoppet i gymnasieskolan – fakta och föreställning*, intern promemoria, Mats Björnsson.

Pågående utredningar

Direktiv till följande utredningar:

En fristående vuxenutbildning, U 2007:02.

Lika villkor för fristående skolor, U 2007:05.

Yrkehögskoleutredningen, U 2007:07.

Ny lärarutbildning, U 2007:10.

Lärarytredningen – om behörighet och auktorisation, U 2006:07.

Yrkeskrav till äldreomsorg, S 2007:12.

Skolverket

Skolverkets statistik, www.skolverket.se

Skolverket (2008), *Resultat från ämnesproven i årskurs 9 vårterminen 2007*, dnr. 71-2008:0004.

Skolverket (2007), *Skolverkets lägesbedömning 2007*, rapport 303.

Skolverket (2007), *Attityder till skolan 2006*, rapport 299.

Skolverket (2007), *Lärare inom förskola, skola och vuxenutbildning*, dnr. 2007:120.

Skolverket (2007), *Heltid och resursförstärkning - Utvecklingen av individuella program*, dnr. 2006:3130.

Skolverket (2007), *Förslag till mål och riktlinjer för nyanlända elever - Redovisning av ett regeringsuppdrag*, dnr. 2006:2145.

Skolverket (2007), *Kvalitetsgranskning av studie- och yrkesorientering inom grundskolan*.

Skolverket (2007), *Skriftspråklighet inom yrkesutbildning och arbetsliv*, En kunskapsöversikt.

Pettersson, Sten och Scheele, Björn (2007), *Det rör på sig inom EU*, Avdelningen för läroplansfrågor, Enheten för yrkeskompetenser och utbildningar i utlandet, Skolverket, PM, mars 2007.

Skolverket (2004 - 2006), *Material rörande Skolverkets arbete med reformen Gymnasieskola 2007*, Gy 07, Huvudsakligen program-PM och idé-PM.

Skolverket (2006), *Beskrivande data 2006 – Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning under åren 1995/96 till 2005/06*.

- Skolverket (2006), *Heltid och resursförstärkning*, dnr. 2006:3130.
- Skolverket (2006), *Information om icke skolpliktiga ungdomar – det kommunala uppföljningsansvaret*, dnr. 2005:3341.
- Skolverket (2006), *Redovisning av förslag till gymnasial lärlingsutbildning inför gymnasieskolan 2007*.
- Skolverket (2006), *Redovisning av uppdrag om möjligheterna att erbjuda anläggningsmaskinförarutbildning i gymnasieskolan*, dnr. 61-2006:548.
- Skolverket (2006), *Avstängning och förvisning av elev i gymnasieskolan*, PM Magdalena Kocan.
- Skolverket (2005), *Lärare och elever om gymnasieskolans nationella prov – en enkätstudie*, dnr. 73-2004:1279.
- Skolverket (2005), *Lärlingsutbildning – nyckel till framgång mellan skola & näringsliv?*
- Skolverket (2005), *Väl förberedd?*, rapport 268.
- Skolverket (2005), *Utbildningsinspektionen 2004 – Sammanställningar och analyser av inspektionsresultaten*, rapport 266.
- Skolverket (2005), *Utvärdering av vägledning inom det offentliga skolväsendet*, dnr. 2004:3201.
- Pettersson, Sten (2005), *Bilagor till EU och utbildningspolitiken*, Skolverket.
- Skolverket (2004), *Konsekvenser av flexibel skolstart*, dnr. 2003:3264.
- Skolverket (2004), *Varför ser kursplanerna ut som de gör?*
- Skolverket (2004), *Ungdomars utbildnings- och yrkesval – i egna och andras ögon*.
- Skolverket (2004), *Utbildningsinspektionen 2003 ur ett nationellt perspektiv – en analys av inspektionsresultaten*.
- Skolverket (2002), *Våga lära av varandra – En jämförelse mellan yrkesförberedande utbildning och kvalificerad yrkesutbildning*.
- Skolverket (2002), *Efter skolan*, rapport 223.
- Skolverket (2001), *Villkor och vägar för grundläggande yrkesutbildning – några forskarperspektiv*.
- Skolverket (2001), *Individuella programmet*, Programhäfte 2001:21.
- Skolverket (2001), *Utan fullständiga betyg – varför når inte alla elever målen*, rapport 202.

- Skolverket (2001), *Den hägrande framtid...? Regeringsuppdrag "Konsekvenser av de nya behörighetsreglerna till gymnasieskolan" – slutrapport (regeringsbeslut 49, 1998-12-17) dnr. 2006:1491.*
- Skolverket (2001), *Delredovisning av uppdrag om kvalitetsförbättrande insatser för gymnasieskolans yrkesutbildningar m.m. (U 1999/4469/S).*
- Skolverket (2000), Programhäften för gymnasieskolans samtliga nationella program och Individuella programmet samt Programhandledning.
- Skolverket (2000), *Utvärdering av fem gymnasieprogram 1999.*
- Skolverket (2000), *Reformeringen av gymnasieskolan – en sammanfattande analys, rapport 187.*
- Skolverket (1999), *Utvärdering av fem gymnasieprogram 1998.*
- Skolverket (1998), *Samverkan Skola – Arbetsliv, rapport 153.*
- Skolverket (1998), *En studie inom ramen för utvärderingen av fem gymnasieprogram 1997.*
- Wallin, Erik (1997), *Gymnasieskola i stöpsleven – då nu alltid,* Skolverket.

Myndigheten för skolutveckling

- Myndigheten för skolutveckling (2007), *Redovisning av regeringsuppdrag till Myndigheten för skolutveckling att stödja utvecklingen av yrkesutbildning inom kommunal vuxenutbildning och vuxenutbildning för utvecklingsstörda, dnr. 2006:492.*
- Myndigheten för skolutveckling (2006), *Kvalitet inom IV – hela skolans ansvar, 2006:56.*
- Myndigheten för skolutveckling/Yrkesutbildningsdelegationen (2006), *Hur står det till med det lokala samrådet?*
- Myndigheten för skolutveckling (2006), *Slutredovisning av uppdraget om kvalitetsutveckling inom gymnasieskolans individuella program, dnr. 2006:16.*
- Myndigheten för skolutveckling, *Handledarutbildning – Verktöylåda för gymnasial lärlingsutbildning, www.skolutveckling.se*

Material från EU

Europeiska gemenskapernas kommission (2006), *Meddelande från kommissionen till rådet och Europaparlamentet, Effektiva och rättvisa utbildningssystem i Sverige*.

Commission of the European Communities (2006), *Commission staff working document, European Credit system for Vocational Education and Training (ECVET)*, Bryssel.

Direktiv 2005/36/EG om erkännande av yrkeskvalifikationer, Regeringskansliet, augusti 2006.

Transposition of Directive 2005/36/EC on the recognition of professional qualifications, Bryssel, oktober 2006.

Övrigt

Arbetsmarknadsstyrelsen (2007), *Var finns jobben år 2007?* Ura 2007:1.

Arbetsmarknadsstyrelsen (2007), *Arbetsmarknadsutsikterna för år 2008*, Ura 2007:4.

Ask, Sofia (2007), *Vägar till ett akademiskt skriftspråk*, Avhandling vid Växjö universitet.

Bergman, Lotta (2007), *Gymnasieskolans svenskämnen*, Avhandling vid Malmö högskola.

Bergström, Annika (2007), *Två olika ämnen? – Svenska på gymnasiet och på högskolan* (MISS 59), rapport från institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.

Båth, Sten (2006), *Kvalifikation och medborgarfostran – En analys av reformtexter avseende gymnasieskolans samhällsuppdrag*, Avhandling vid Göteborgs Universitet.

Cliffordsson, Christina & Berndtsson, Åsa (2007), *Samband mellan betyg i gymnasieskolan och prestationer i högskolan*, Högskoleverket, rapport 2007:21 R.

Högskolan i Jönköping, *Lärande i en lärlingsorganisation*, www.hlk.hj.se

Högskoleverket 2004:38 R, *Högskolan samverkar*.

Jernström, Elisabet (2000), *Lärande under samma hatt*, Avhandling vid Luleå Tekniska Universitet.

- Karlsson, Gunnar (2004), *Vi vill ha ett nytt arbetsplatsförankrat lärande nu!*, Svenska Metallindustriarbetarförbundet.
- KK-stiftelsen (2007), *Företagens kompetensbehov – en utmaning för Sverige*.
- Kompetensstegen, *Utveckling och lärande – Handledning*, www.kompetensstegen.se
- Larsson, Sven-Arne (1996), *Från smeder till yrkesdansare – kommunal yrkesutbildning i Stockholm*.
- LO (2005), *Hur står det till med yrkesutbildningarna i gymnasieskolan?*
- LO (2005), *Gymnasiet med siktet inställt på byggbranschen*.
- LO (2005), *Gymnasieskolans program riktade mot industrin*.
- LO (2005), *Gymnasieskolans program inom servicesektorn*.
- LO (2005), *Länsvisa jämförelser av studerande inom de yrkesförberedande programmen*.
- LO (2006), *Vägar till arbetslivet*.
- LO (2007), *Världens bästa jobb*, underlagsrapport inför 2008 års LO-kongress.
- LO (2008), *Etableringen på arbetsmarknaden – Hur klass, kön och etnicitet styr ungdomars villkor*.
- LO/Lärarnas Riksförbund (2007), *Vägval för yrkesutbildningen*.
- Losman, Beata, *Förvaltningshistorik*,
<http://arkivariet.no-ip.info/BeataLosman/>
- Lund, Stefan (2006), *Marknad och medborgare – elevers valhandlingar i gymnasieutbildningens integrations- och differentieringsprocesser*, Avhandling vid Växjö universitet.
- Lundström, Stefan (2007), *Textens väg: om förutsättningar för texturval i gymnasieskolans svenskundervisning*, Avhandling vid Umeå universitet.
- Lärarförbundet (2006), *Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi*.
- Lärarförbundet (2004), *I rättan tid... – Lärarförbundets utredning om arbetstid och arbetsorganisation*.
- Läraryhögskolan i Stockholm (2001), *Redovisning av Skolverkets utredningsuppdrag: Trettio år med "skola – arbetsliv" – en översikt*, dnr. 01-79/00.

- Nielsen, Klaus & Kvale, Steinar (red) (2000), *Mästarlära*, Studentlitteratur.
- Nilsson, Lennart (2000), *Den glömda arbetsuppgiften*, Bilaga till Ds 2000:62, Samverkan mellan skola och arbetsliv.
- Nilsson, Lennart (1981), *Yrkesutbildning i nutidshistoriskt perspektiv*, ACTA Universitatis Gothoburgensis.
- Nutek (2007), *Fakta om svensk turism och turistnäring 2007*.
- Nutek (2006), *Branschprogrammets koppling till de regionala tillväxtprogrammen*.
- Näringsdepartementet tillsammans med den svenska rese- och turistindustrin (2001), *Framtidsprogrammet. Strategier för tillväxt i den svenska rese- och turistindustrin*.
- Olofsson, Jonas (2005), *Svensk yrkesutbildning*, SNS förlag.
- Olofsson, Jonas och Wadensjö, Eskil (2006), *Läringsutbildning – ett återkommande bekymmer eller en oprövad möjlighet?* Expertgruppen för Studier i Samhällsekonomi, ESS 2006:4.
- Olofsson, Jonas (red) (2007), *Utbildningsvägen – vart leder den?* SNS Förlag.
- Olofsson, Jonas och Wadensjö, Eskil (2007), *Ungdomar, utbildning och arbetsmarknad i Norden – lika men ändå olika*, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap.
- Richardson, Gunnar (1977, 2004), *Svensk utbildningshistoria*, Studentlitteratur.
- Riksdagens revisorers förslag 1992/93:RR4, *Gymnasieskolan, Resurser, resultat och utveckling*.
- Sandell, Anna (2007), *Utbildningssegregation och självsortering. Om gymnasieval, genus och lokala praktiker*, Avhandling vid Lunds universitet.
- SCB (2007), *Yrkesregistret med yrkesstatistik*.
- SCB (2006), *Arbetskraftsbarometern '06*.
- SCB (2006), *Arbetskraftsprognos 2006 – utvecklingen till år 2030*.
- SCB (2006), *Inträdet på arbetsmarknaden*, Enkätundersökning våren 2006 bland avgångna från gymnasieskolan läsåret 2002/03, Statistiska meddelanden, UF 86 SM 0601.
- SCB (2005), *Trender och prognoser 2005*.
- Socialstyrelsen (2006), *Vård- och omsorgsassistenters kvalifikationer – Grundläggande nivå*.

- Statskontoret (2007), *Lärares utbildning och undervisning i skolan*, dnr. 2006/190 – 5, 2007:8.
- Svenskt Näringsliv/KK-stiftelsen (2006), *Företagens kompetensbehov – En utmaning för Sverige*.
- Svenskt Näringsliv (2005), *Yrkesutbildning i Norden – Arbetsgivarpolicy*, PM Claes Frankhammar.
- Sveriges kommuner och landsting (2007), *Baskompetens inom vård- och omsorgssektorn*.
- Sveriges kommuner och landsting, *Vård- och omsorgscollege*, <http://www.skl.se/artikel.asp?C=4057&A=45920>
- Ungdomsstyrelsen (2007), *Unga med attityd*.
- Utbildningsstyrelsen, Finland (2006), *Yrkesproven tas i bruk*.
- Utbildningsstyrelsen, Finland – Kinnunen, Halmevuori (red) (2004), *Bedömningen av studerande inom yrkesutbildningen*.
www.kravmarktyrkesroll.se
www.teknikcollege.se
- Yrkesutbildningsdelegationen/Myndigheten för skolutveckling (2006), *Hur står det till med det lokala samrådet?*
- Yrkesutbildningsdelegationen (2006), *Yrkesutbildningsdelegationens verksamhetsberättelse*.

Kommittédirektiv

En reformerad gymnasieskola

Dir.
2007:8

Beslut vid regeringssammanträde den 1 februari 2007

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall lämna förslag till en framtida struktur för gymnasieskolans studievägar. Arbetet skall bedrivas utifrån principen att gymnasieskolan skall vara en frivillig utbildning av hög kvalitet, som bygger vidare på grundskolans kunskaper och ger elever möjlighet att välja utbildning efter fallenhet och intresse. Tre olika huvudinriktningar skall finnas som var och en leder till gymnasieexamen.

Utredaren skall se över gymnasieskolans nationella program och inriktningar och lämna förslag på vilka program och inriktningar som bör finnas. Av förslaget skall det framgå vilka program som skall vara studieförberedande och vilka som skall vara yrkesförberedande. Utredaren skall också föreslå utformning av en modern, flexibel lärlingsutbildning.

Utredaren skall föreslå dels behörighetskrav för studie- och yrkesförberedande program samt lärlingsutbildning, dels examenskrav för de tre huvudinriktningarna.

Utredaren skall föreslå vilka gemensamma ämnen/kurser som skall finnas på studie- respektive yrkesförberedande program och i lärlingsutbildning. Utredaren skall lämna förslag till hur betygssystemet bör utformas i gymnasieskolan och i gymnasial vuxenutbildning.

Utredaren skall vidare undersöka om det finns behov av lokala kurser i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning och hur sådana kurser i så fall bör kvalitetssäkras. Utredaren skall också analysera och lämna förslag avseende användningen av specialutformade program.

Utredaren skall överväga och föreslå vilka möjligheter till riksrekrytering som bör finnas i gymnasieskolan.

Utredaren skall se över hur lokala inriktningar skall kunna omfattas av frisökning.

Utredaren skall överväga hur antalet lektorer i gymnasieskolan skall kunna öka.

Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2008.

Bakgrund

Gymnasieskolan har utformats efter förslag i propositionen Växa med kunskaper – om gymnasieskolan och vuxenutbildningen (prop. 1990/91:85, bet. 1990/91:UbU16, rskr. 1990/91: 356). I perspektivet av livslångt lärande skulle enligt propositionen alla ungdomar mellan 16 och 20 år erbjudas utbildning.

Gymnasieskolan omfattar i dag 17 nationella program. Elva program är uppdelade på totalt 35 nationella inriktningar. Dessutom finns specialutformade program och individuella program.

Behovet av en utredning

Nästan alla elever går vidare från grund- till gymnasieskolan, men långt ifrån alla fullföljer utbildningen. Det måste ses som ett allvarligt misslyckande att en av fyra pojkar respektive en av fem flickor inte får slutbetyg inom fyra år, trots att utbildningen är treårig. Av eleverna i år 1 den 15 oktober 2004 hade 13 procent bytt studieväg ett år senare och drygt sju procent i år 1 hade gjort studieavbrott. Framförallt är andelen elever som inte fått slutbetyg från de yrkesinriktade programmen omfattande. Av dem som uppnår slutbetyg är det 10–15 procent som inte har godkänt i ett eller flera kärnämnen. Samtidigt är andelen elever inom individuella program (IV) sju procent. Fyra av fem som påbörjar IV uppnår inte fullständiga slutbetyg från ett nationellt eller specialutformat program.

Sammantaget bidrar detta till allt senare inträde på arbetsmarknaden. Det finns därför ett stort behov av att se över vilka förändringar som krävs i gymnasieskolans utformning för att fler elever skall klara utbildningen inom avsedd tid.

Gymnasieskolans utbildningar har blivit alltmer homogena. Skillnaderna mellan olika program har minskat och omfattningen av teoretiska kurser har ökat. Alla elever på nationella och specialutformade program tvingas läsa in grundläggande behörighet till högskolan, oberoende av vilka mål, talanger och intressen den enskilda eleven har. Kärnämneskurserna är till stor del styrda av ett traditionellt akademiskt perspektiv, trots möjligheterna till s.k. infärgning, dvs. att kärnämneskurser ges en prägel av målet för den studieväg som eleven följer. Många program med yrkesinriktade karaktärsämnen har blivit alltför teoretiserade med för lite tid för yrkesämnena. Till viss del har de en struktur som inte är anpassad till arbetsmarknaden. Trots teoretiseringen av gymnasieskolan är eleverna från studieförberedande program sämre förberedda för högskolan än vad som är önskvärt. Taktikval har blivit allt vanligare och de specialutformade programmen har ökat med 14 procent under det senaste året.

Olika intressen och fallenhet måste tas till vara i studieförberedande utbildning, yrkesutbildning respektive lärlingsutbildning. Samtidigt är det viktigt att skapa goda förutsättningar för fortsatt lärande i arbetslivet. Genom bättre möjligheter att välja specialisering kan elevernas motivation öka. Ungdomar som inte fullföljer en gymnasieutbildning får allt svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Fler ungdomar än hittills skall få möjlighet att fullfölja den utbildning de påbörjat. Genom nya yrkes- och lärlingsutbildningar av hög kvalitet samt insatser för att förbättra grundskolan och relevanta antagningskrav till gymnasieskolan bör utslagningen från gymnasieskolan kunna minska väsentligt.

Sedan programgymnasiet infördes har utvecklingen i samhälls- och arbetslivet varit snabb. Arbetslivet ställer krav på både bredd och djup i medarbetarnas kompetenser, samtidigt som rörligheten på arbetsmarknaden ökar. Den globala konkurrensen och den snabba tekniska utvecklingen skapar nya förutsättningar.

Studievägarna behöver därför anpassas till förändringarna inom olika bransch- och yrkesområden. Arbetslivet och olika branscher har gett tydliga signaler om behovet av förändringar av utbildningarna. Det råder brist på utbildad arbetskraft inom vissa yrkesområden där de anställda normalt får sin grundläggande yrkesutbildning i gymnasieskolan. Samtidigt anordnas utbildning som inte motsvarar arbetsmarknadens behov. Den snabba teknik- och metodutvecklingen ställer krav på utbildningens innehåll och aktualitet. För att säkerställa hög kvalitet i utbildningen och ett

starkt engagemang från näringsliv och offentlig verksamhet behöver samverkan mellan skola och arbetsliv intensifieras.

Gymnasieskolan har en viktig uppgift att ge elever kunskaper om entreprenörskap. I dag sätts ofta likheter mellan anställning och arbete. Alltför få överväger ens tanken på att skapa sig ett arbete genom att starta eget företag. Regeringen avser därför att utarbeta en strategi för entreprenörskap inom hela utbildningsområdet med start våren 2007.

Försök med lärlingsutbildningar har hittills inte varit särskilt framgångsrika. Det har varit svårt att få företag intresserade av att erbjuda lärlingsplatser. Det har bl.a. varit oklart i vilken utsträckning företag som tar emot lärlingar skall få ekonomisk kompensation. Dessutom har kraven på samma teoretiska mål som i övrig gymnasieutbildning medfört att lärlingsutbildningen inte varit ett reellt alternativ för många ungdomar.

Syftet med samtliga dagens gymnasieprogram är att förbereda eleverna för vidare studier på högskola och universitet. Dagens gymnasieskola har dock inte lyckats förbereda tillräckligt väl för detta. Enligt Skolverkets utvärdering av gymnasieskolan utifrån mottagarnas perspektiv 2006 uppger varannan lärare på högskola och universitet att de unga studenterna i dag är sämre förberedda än för fem till tio år sedan. Inom ämnesområdena teknik, naturvetenskap och humaniora uppger två av tre högskolelärare att nybörjarstudenterna är sämre rustade för högre studier i dag än för fem till tio år sedan.

Skolverket har påpekat svårigheten att på vissa program, såsom omvårdnads- samt barn- och fritidsprogrammet, inom programmens ram få tillräcklig tid för förberedelse för fortsatt utbildning i högskolan. Det har också visat sig att medieprogrammet har svårigheter att erbjuda arbetsplatsförlagd utbildning, samtidigt som lokala inriktningar mot media eller journalistik förekommer på flera håll inom samhällsvetenskapsprogrammet.

Valbara kurser och individuellt val

Alla program har ett valbart utrymme av varierande omfattning, där kurser inom programmålets ram skall erbjudas. Det individuella valet omfattar 300 poäng i gymnasie- och gymnasiesärskolan. Som individuellt val skall eleverna erbjudas varje kurs som finns på ett nationellt gymnasieprogram i kommunen. I dag finns inte något

krav på att kurserna skall vara relevanta för elevernas utbildning. Skolverket får dock för utbildning som påbörjas efter den 1 juli 2007 föreskriva att kurser som är av betydelse för högskolestudier skall erbjudas inom det valbara utrymmet eller som individuellt val.

De lokala kurserna tillkom för att ge utrymme för lokala initiativ. För att få inrätta en lokal kurs krävs att den ger kunskaper som inte ryms inom de nationella kursplanerna. Skolverkets undersökningar har visat att lokala kurser har mycket varierande karaktär och kvalitet. Elever med en sådan kurs i sitt slutbetyg har ibland problem med att i efterhand kunna göra en prövning för att höja betyget på kursen.

Specialutformade program avses ge en utbildning som inte tillgodoses på de nationella programmen, men som är likvärdig med dessa. Hösten 2005 anordnades specialutformade program i 175 kommuner. Av 34 300 elever på sådana program gick 39 procent på program närallgande samhällsvetenskapsprogrammet.

Riksrekrytering

Enligt skollagen (1985:1100) kan regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer fastställa eller föreskriva att en viss gymnasieutbildning under viss tid skall stå öppen för sökande från hela landet. De nationella programmen samt antagningsregler och finansieringsformer för dessa utgör dock grunden för gymnasial utbildning. Det är alla kommuners ansvar att erbjuda ungdomar i den egna kommunen utbildning. Riksrekrytering är ett undantag som ger ett större upptagningsområde än den enskilda kommunen eller samverkansområdet och som därmed kan möjliggöra utbildningar av nationellt behov som annars inte skulle kunna anordnas. I dag har drygt 100 utbildningar vid kommunala skolor riksrekrytering. Antalet ansökningar om riksrekrytering ökar. Många av ansökningarna avser utbildningar med höga kostnader. Det finns därför en risk för att dessa utbildningar blir kostnadsdrivande för den kommunala sektorn. En ökande andel riksrekryterande utbildningar kan även motverka samverkan mellan kommuner kring ett brett utbildningsutbud. Många ansökningar speglar en tendens till specialisering som normalt inte ryms inom grundläggande gymnasial yrkesutbildning.

Flexibel skolstart

Riksdagen har tillkännagett att det skall finnas möjlighet för skolor att införa flexibel skolstart. Elever skall kunna börja årskurs ett i grundskolan på höst- eller vårterminen det år barnet fyller sex eller sju år, beroende på föräldrarnas beslut. Detta får konsekvenser inte bara när det gäller lagstiftningen om skolplikt och skolgång, utan även för kravet på flexibilitet i den lokala gymnasieorganisationen.

Uppdraget

Gymnasieskolan är frivillig och skall innehålla utbildningsvägar av hög kvalitet såväl för elever med ambitionen att studera på högskolan, som för elever som vill inrikta sig mot ett specifikt yrke eller yrkesområde och bli anställningsbara inom detta direkt efter skolan eller fortsätta på en eftergymnasial yrkesutbildning. Gymnasieskolan skall bygga vidare på grundskolans kunskaper och eleverna skall ges möjlighet att välja utbildningsinriktningar efter fallenhet och intresse utan att valet begränsas av t.ex. kön eller social bakgrund. Utbildningarna skall utifrån de värden som lagts fast i läroplanen för de frivilliga skolformerna förbereda för aktivt deltagande i samhällslivet. Gymnasieskolan skall leda till en gymnasieexamen med tre huvudinriktningar:

- studieförberedande program som ger grundläggande behörighet till högskolan,
- yrkesförberedande program, och
- lärlingsutbildning.

En grundläggande princip är att alla ungdomar oberoende av var de bor skall ha lika stor rätt att konkurrera om platser på de olika studievägarna. Därför reglerar skollagen ungdomars rätt att bli mottagna till en utbildning inte bara i den egna kommunen utan även i andra kommuner. Denna reglering skall ligga till grund för utredarens överväganden.

Studievägar och behörighetskrav

Behörighetskrav skall säkerställa att en elev har de förkunskaper som behövs inom det område som utbildningen avser. Dagens system med samma behörighetskrav för alla utbildningar på nationella och specialutformade program skall därför ersättas med ett mer flexibelt system. Meritvärdesgränser kan säkerställa att eleven har tillräcklig allmän studiekapacitet och specifika krav på godkänt i vissa ämnen kan säkerställa att eleven har de särskilda förkunskaper som krävs.

Utredaren skall med beaktande av skollagens krav på alla ungdomars rätt till utbildning se över gymnasieskolans nationella program och inriktningar. Utredaren skall föreslå vilka program och inriktningar som skall finnas samt vilka behörighetskrav som skall gälla för vart och ett av programmen. I arbetet skall utredaren utgå från att utbildningarna i gymnasieskolan skall vara minst treåriga. Behovet av att gymnasieskolan inrymmer utbildningar för elever med skiftande förutsättningar, intressen och ambitioner skall beaktas.

Många elever är formellt behöriga att antas till nationella och specialutformade program, men saknar i praktiken de förkunskaper som krävs för att klara gymnasieutbildningen. De nuvarande behörighetskraven är generellt sett för låga och inte anpassade till den utbildningsinriktning som eleven skall läsa.

Utredaren skall i sina förslag även beakta hur de föreslagna förändringarna påverkar de individuella programmen (IV). Även om aviserade reformer i grundskolan avser att öka måluppfyllelsen och därmed på sikt minska antalet elever i behov av ett IV-program, skall utredaren utgå från att elever som inte uppfyller behörighetskraven skall erbjudas ett individuellt program.

Examen

I framtiden skall gymnasieskolan erbjuda tre olika utbildningsinriktningar, som leder till en gymnasieexamen.

En studieförberedande examen skall motsvara de framtida kraven för grundläggande behörighet till högskolan. Denna examen bör bl.a. baseras på att eleven har slutfört en fullständig gymnasieutbildning om 2 500 gymnasiepoäng, har lägst betyget godkänt i nittio procent av kurserna, godkänt projektarbete och lägst betyget

godkänt i ämnena svenska, matematik och engelska. Utgångspunkten skall vara att en kvalitetssäkring skall vara ett villkor för att en lokal kurs skall kunna ingå i en gymnasieexamen. En yrkesexamen och en lärlingsexamen skall vara anpassad till respektive utbildningskaraktär, men däremot inte automatiskt leda till sådan grundläggande behörighet. Det bör vara möjligt att få såväl en studieförberedande examen som en yrkesexamen och en lärlingsexamen i den gymnasiala vuxenutbildningen.

Studieförberedande program

Utredaren skall föreslå nationella program som skall vara studieförberedande och inriktningar som skall finnas inom dessa. Utredaren skall redovisa en analys av hur programmen skall ge en god förberedelse för fortsatta högskolestudier och samtidigt ge utrymme för fördjupning inom olika intresseområden. Arbetet skall bedrivas i samverkan med Högskoleverket, universitet och högskolor.

Utredaren skall lämna förslag om den närmare utformningen av en gymnasieexamen med studieförberedande inriktning för ungdomar och vuxna. En sådan examen skall ge grundläggande behörighet till högskolan.

Studieförberedande program skall förbereda eleverna väl för högskolestudier. Kravnivån för grundläggande behörighet till högskolan kan komma att höjas jämfört med i dag.

Eleverna skall ges ökad möjlighet att läsa kurser som är relevanta för utbildningen och kopplade till utbildningens inriktning. Utbildningen skall uppmuntra till och ge möjlighet till fördjupning i ämnen som har stor betydelse vid fortsatta studier. Utredaren skall i det sammanhanget beakta förslagens konsekvenser ur jämställdhetssynpunkt.

Tillträdesbestämmelserna till högskolan påverkar starkt elevernas prestationer och strategiska val i gymnasieskolan. Det är därför viktigt att kraven för gymnasieexamen med studieförberedande inriktning harmonierar med högskolans behörighetskrav till olika utbildningar. Gymnasieskolans examenskrav och högskolans tillträdesregler skall sända tydliga signaler till eleverna. De skall veta vad de behöver läsa för att få nödvändiga förkunskaper och därmed öka sina möjligheter att komma in på önskad utbildning efter

gymnasieskolan. Utredaren skall pröva vilka krav på kunskaper i svenska, matematik och engelska som bör ställas.

Det ingår inte i utredarens uppdrag att föreslå nya tillträdesregler till högskolan, men utredaren är oförhindrad att peka på förändringar i tillträdesreglerna som kan anses önskvärda.

Yrkesförberedande program

Utredaren skall föreslå nationella program som skall vara yrkesförberedande och inriktningar som skall finnas inom dessa. Av förslaget skall det framgå vilka branschers och yrkesområdens utbildningsbehov respektive program och inriktning avses tillgodose. Utredaren skall redovisa en analys av huruvida nuvarande program tillgodoser de programnära branschernas utbildningsbehov. Analysen skall även ta hänsyn till de rådande könsskillnaderna på arbetsmarknaden och möjligheterna att minska dessa. Arbetet skall ske i samråd med branschorganisationer och parterna på arbetsmarknaden.

Analysen bör utgå från en kartläggning av branschområdets omfattning, utveckling, yrken eller yrkesområden och kompetensbehov. Analysen skall leda till en bedömning av vilka yrkesutbildningsbehov som ligger inom gymnasieskolans uppdrag och på vilket sätt dessa behov kan eller bör tillgodoses i gymnasieskolan. Vidare skall utredaren överväga om behoven för ett branschområde bäst tillgodoses genom att området har ett eget program eller att områdets olika yrkesgrupper får sin utbildning genom specialiseringar i andra program.

I uppdraget ingår att bedöma om det finns bransch- och yrkesområden som inte får sitt behov av utbildning tillgodosett genom dagens program. Om utredaren bedömer att det finns utbildningsbehov som ryms inom gymnasieskolans uppdrag, skall hänsyn tas till detta vid utformningen av förslaget.

Utredaren skall lämna förslag om den närmare utformningen av gymnasieexamen med yrkesförberedande inriktning – en yrkesexamen för ungdomar och vuxna.

Yrkesförberedande program skall ha hög kvalitet, leda till skicklighet i yrket och vända sig till elever med ambitionen att gå direkt ut i arbetslivet eller till fortsatt yrkesutbildning efter gymnasieskolan. Utbildningen kan också förbereda för fortsatta högskolestudier och ge grundläggande högskolebehörighet. För att

utveckla kvaliteten skall tiden för fördjupning i karaktärsämnena öka. Programmen skall fokusera på karaktärs- och yrkesämnena. Nära samverkan mellan program och bransch är en förutsättning för att uppnå högsta möjliga kvalitet. För många utbildningar behövs ett regionalt perspektiv på planering och genomförande. Utredaren skall överväga omfattningen av arbetsplatsförlagd utbildning (APU) och om det skall vara möjligt att anordna utbildning på ett yrkesförberedande program, om anordnaren inte samtidigt kan erbjuda APU. Utredaren skall överväga behovet av en ersättning till företag och andra som tar emot elever för att säkerställa att eleverna ges en relevant APU av hög kvalitet.

Program som är både studie- och yrkesförberedande

I dagens gymnasieskola skall samtliga nationella program förbereda för såväl yrkesverksamhet som fortsatta studier. Andelen av en elevkull som fortsätter till högre studier varierar kraftigt mellan olika program. Från vissa program med yrkesinriktade karaktärsämnena fortsätter en betydande andel till högre studier. Exempelvis syftar Barn- och fritidsprogrammet till att förbereda för vidare utbildning till lärare, polis, socionom eller socialpedagog men även för arbete direkt efter skolan, t.ex. inom förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen. Omvårdnadsprogrammet förbereder både för arbete direkt efter skolan och för högre studier inom området vård och omsorg. Medieprogrammet och det estetiska programmet har kritiserats för att vara varken tillräckligt studieförberedande eller tillräckligt yrkesinriktade. Utredaren skall beakta dessa problem i utformningen av program och inriktningar. Utredaren skall även beakta möjligheten till individuella lösningar.

Läringsutbildning

Utredaren skall lämna förslag till en lärlingsutbildning som tillgodoser alla ungdomars rätt att söka en sådan utbildning. Den föreslagna ordningen skall minska könsuppdelningen på arbetsmarknaden. Av förslaget skall det framgå vilka yrkesförberedande program som skall erbjudas som lärlingsutbildning och leda till lärlingsexamen. Utredaren skall pröva om det finns behov av en sökbar lärlingsutbildning inom områden som inte täcks av de

yrkesförberedande programmen men som kan anses ligga på gymnasial nivå. Utredaren skall överväga om utbildningen i vissa fall skall kunna vara längre än tre år och om innehållet skall regleras i en särskild kursplan och i så fall vilka mål som skall gälla för utbildningen. Vidare skall utredaren överväga behovet av och formerna för ekonomisk kompensation från den skolhuvudman som ansvarar för utbildningen till arbetsgivare som tar emot lärlingar. Utredaren skall lämna förslag till hur ett sådant system kan utformas.

Utredaren skall lämna förslag om den närmare utformningen av en gymnasieexamen inom ramen för lärlingsutbildningen – en lärlingsexamen för ungdomar och vuxna.

Utbildningen skall vara ännu mer förankrad i arbetslivet än ett yrkesprogram. I ett avtal med skolhuvudmannen åtar sig arbetsgivaren ett ansvar för elevens lärlingsutbildning. Huvuddelen av utbildningen skall vara förlagd till en arbetsplats. Lärlingsutbildningen skall vara kopplad till en gymnasieskola, så att de elever som så önskar skall ha möjlighet att läsa behörighetsgivande kurser till högskolan och till annan eftergymnasial yrkesutbildning. Kärnämnen skall läsas vid skolan, såvida inte skolan och arbetsplatsen kommit överens om annat. Ansvarsfördelningen mellan skola och näringsliv behöver klargöras liksom ansvaret för betygssättningen. Utredaren skall föreslå vilka styrdokument som skall finnas för lärlingsutbildning.

Projektarbete

För en gymnasieexamen oavsett inriktning skall krävas ett godkänt projektarbete. Utredaren skall beakta den gymnasiala vuxenutbildningens villkor och föreslå vilka krav som skall ställas på ett projektarbete och vilken omfattning det skall ha. Arbetet skall kunna ha olika karaktär beroende på vilket yrkes- eller ämnesområde en elev fördjupar sig inom. För elever på en yrkesförberedande utbildning skall arbetet kunna innebära ökade kontakter med arbetslivet, om arbetet exempelvis utgörs av hela eller delar av ett autentiskt projekt hämtat från ett företag.

Grundläggande behörighet till högskolan

Utredaren skall i sina överväganden utgå från att också de elever, som studerar på yrkesförberedande program och i lärlingsutbildning skall garanteras möjlighet att läsa sådana kurser eller ämnen som kommer att krävas för grundläggande behörighet till högskolan. Detta skall dock inte vara krav för yrkes- eller lärlingsexamen. En elev på ett yrkesförberedande program eller i en lärlingsutbildning som läst dessa kurser eller ämnen får då en examen som ger grundläggande behörighet till högre utbildning.

Utredaren skall lämna förslag till hur elever som studerar på yrkesförberedande program och i lärlingsutbildning skall erbjudas att läsa behörighetsgivande kurser.

Individuellt val av ämnen och kurser

Gymnasieskolan är en frivillig utbildning där eleverna skall ges ett större ansvarstagande än i grundskolan. Eleverna skall ha utrymme att göra egna val eftersom det kan öka motivationen och därmed förbättra möjligheten att klara utbildningen väl. Samtidigt är det viktigt att stimulera fördjupning. Utredaren skall lämna förslag om hur det individuella valet i gymnasieskolan skall utformas. Utredaren skall överväga hur stor omfattning det skall ha och hur det skall användas. Detta bör vägas mot behovet av fokusering på och fördjupning i de olika programmens karaktärsämnen. Därvid är det viktigt att i bedömningen väga in de incitament som tillträdesreglerna till högskolan samt de av utredaren föreslagna examenskraven skapar.

Betyg och kurser

Utredaren skall ha som utgångspunkt att riksdagen kommer att besluta om fler steg i betygsskalan än i dag. Utredaren skall överväga tre alternativ för utformning av kurser och betyg:

1. kursutformning med kursbetyg, där varje kursbetyg ingår i slutbetyget
2. kursutformning där slutbetyget motsvarar betyget på sista kursen i ett ämne, och

3. kursutformning där slutbetyget är en sammanvägning av betygen på de olika kurserna inom ett ämne.

De incitament som tillträdesreglerna till högskolan samt de av utredaren föreslagna examenskraven ger skall därvid beaktas. Utredaren skall redovisa för- och nackdelar med vart och ett av alternativen samt förorda ett alternativ. Utredaren skall lämna förslag till hur betygssystemet bör utformas i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning. Utredaren skall redovisa vilka övergripande konsekvenser de olika alternativen ger för kursplanernas utformning. Utredaren skall även redovisa hur likvärdighet i betygssättningen kan uppnås genom till exempel nationella prov. Utredaren skall samtidigt överväga om det nuvarande systemet med många, ofta små, kurser bör förändras i riktning mot längre och mer sammanhållna kurser.

Lokala kurser, lokala inriktningar och specialutformade program

Utredaren skall undersöka behovet av lokala kurser i gymnasieskolan och gymnasial vuxenutbildning och hur sådana kurser i så fall bör kvalitetssäkras. Utredaren skall överväga hur lokala kurser skall kunna förenas med krav på en likvärdig betygssättning. Utgångspunkten skall vara att kvalitetssäkring skall vara ett villkor för att lokala kurser skall kunna ingå i en gymnasieexamen.

Utredaren skall överväga behovet av och syftet med lokala inriktningar och specialutformade program samt lämna förslag avseende specialutformade program och lokala inriktningar. En utgångspunkt skall vara att det skall finnas nationella inriktningar inom alla nationella program.

Riksrekrytering

Det finns skäl att överväga hur riksrekrytering kan förändras så att utbildningen kvalitetssäkras, inriktas på yrkesutbildningar som det finns ett nationellt behov av och så att systemet inte blir kostnadsdrivande. Om behovet främst är ett breddat rekryteringsunderlag, kan det t.ex. åstadkommas genom kommunal samverkan. En utgångspunkt bör vara att branscherna skall ta ökat ansvar för att bedöma det nationella behovet av en specifik utbildning. Utredaren

skall föreslå hur den interkommunala ersättningen för riksrekryterande utbildningar skall beräknas. Riksrekryterande utbildning som är speciellt anpassad för ungdomar med svåra rörelsehinder (Rh-anpassad utbildning), utbildning för döva och hörselskadade elever samt utbildning på s.k. riksidrottsgymnasier ingår inte i uppdraget.

Frisökning

Utifrån utredarens förslag om lokala inriktningar med mera skall utredaren se över hur sådana utbildningar skall kunna omfattas av frisökning.

Flexibel skolstart

Utredaren skall redovisa de konsekvenser en eventuell flexibel start i grundskolan kan få för elevernas övergång till gymnasieskolan. Utredaren skall vidare undersöka hur en flexibel skolstart kan förenas med gymnasieskolans antagningssystem, så att alla elever erbjuds ett allsidigt utbud av gymnasieutbildningar.

Lektorer i gymnasieskolan

Regeringen anser att en kompetent och välutbildad lärarkår är avgörande för gymnasieskolans kvalitet och för elevernas möjligheter att prestera goda resultat. Utredaren skall i arbetet beakta lärarkompetensens betydelse.

Regeringen anser vidare att antalet forskarutbildade lärare, lektorer, i gymnasieskolan bör öka. Utredaren skall överväga hur detta kan främjas.

Arbetsmetod och redovisning av uppdraget

Utredaren skall hålla sig informerad om Skollagsberedningens (U 2006:E) arbete med anledning av Skollagskommitténs förslag (SOU 2002:121).

Utredaren skall i sitt arbete samråda med Lärarutredningen – om behörighet och auktorisation (U 2006:07) och med övriga pågående utredningar som har relevans för uppdraget.

Utredaren skall samråda med företrädare för universitet och högskolor, branschorganisationer, fackliga företrädare och intressenter på skolans område.

Utredaren skall belysa eventuella konsekvenser av förslagen för den gymnasiala vuxenutbildningen.

Utredaren skall i förekommande fall redovisa en analys av förslagens konsekvenser ur ett jämställdhetsperspektiv.

Utredaren skall lägga fram förslag till de författningsändringar som föranleds av utredarens ställningstaganden.

Ekonomiska konsekvenser av förslagen för såväl staten som kommunerna skall beräknas. Utredaren skall även föreslå finansiering.

Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2008.

(Utbildningsdepartementet)

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till Gymnasieutredningen
(U 2007:01)**

**Dir.
2007:143**

Beslut vid regeringssammanträde den 25 oktober 2007

Sammanfattning av uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 1 februari 2007 gav ansvarigt statsråd en särskild utredare i uppdrag att bl.a. föreslå en framtida struktur för gymnasieskolans studievägar (dir. 2007:8). Regeringen utvidgar och förtydligar nu utredarens uppdrag.

Utredaren ska se över kärnämnenas innehåll och omfattning i gymnasiepoäng samt ge exempel på hur kärnämneskurserna tydligare kan profileras utifrån programmets syfte och mål. Vidare ska utredaren pröva vilka kurser i kärnämnen som ska vara obligatoriska utöver den omfattning som ska gälla för samtliga program och i lärlingsutbildningen samt överväga vilka kompletteringar som kan komma att krävas för elever som läst kärnämneskurser med olika profilering.

Utredaren ska särskilt överväga vilket innehåll ämnet svenska ska ha i olika program samt pröva för- och nackdelar med att eventuellt införa två betyg i ämnet svenska, ett språkbetyg och ett litteraturbetyg.

Utredaren ska även föreslå hur kursplanernas mål och betygs-kriterier i gymnasieskolan kan utvecklas för att förtydliga kunskapsuppdraget och bidra till att öka likvärdigheten i utbildningen.

Uppdraget ska fortfarande redovisas senast den 31 mars 2008.

Tillkommande uppdrag

Omfattning och innehåll i kärnämnen

Med stöd av regeringens bemyndigande den 1 februari 2007 gav ansvarigt statsråd en särskild utredare i uppdrag att bl.a. föreslå en framtida struktur för gymnasieskolans studievägar (dir. 2007:8). Regeringen ger nu utredaren i uppdrag att se över kärnämnenas innehåll och omfattning i gymnasiepoäng. En utgångspunkt bör vara den promemoria om en gymnasial lärlingsutbildning som remitterades i juni 2007 (U2007/4385/G). I promemorian gjordes överväganden i fråga om vilka ämnen som bör vara obligatoriska inom den aviserade försöksverksamheten med lärlingsutbildning. Utredaren ska alltså utgå från att svenska eller svenska som andraspråk, engelska, matematik, idrott och hälsa, samhällskunskap samt religionskunskap även i fortsättningen ska vara kärnämnen och att historia införs som nytt kärnämne.

Ytterligare en utgångspunkt bör vara att kärnämnen i gymnasieskolan definieras som sådana ämnen som ska ingå i samtliga program och i lärlingsutbildning, men som kan variera till mål och innehåll. Yrkesförberedande kärnämnen ska ha en tydlig inriktning mot det yrke som utbildningen avser. Syftet är att höja kvaliteten i gymnasiets yrkesutbildningar. Det tydliggör helheten i utbildningen och att undervisningen ska ta sin utgångspunkt i programmålen. Det bidrar också till högre motivation och ökad måluppfyllelse. Detta innebär inte att kunskapsambitionerna sänks, utan att det blir tydligare att kunskapsutveckling i ett ämne kan ske på flera sätt och med olika inriktning. Utredaren ska ge exempel på hur kärnämnescurserna tydligare kan profileras utifrån programmens syfte och mål.

Utredaren ska vidare pröva vilka kurser i kärnämnen som ska vara obligatoriska för olika program utöver den omfattning som ska gälla för samtliga program och i lärlingsutbildningen.

Utredaren ska överväga vilka kompletteringar av kärnämnesstudierna som kan komma att krävas för elever som läst kärnämnescurser med olika profilering. Utredaren ska särskilt överväga om det behövs särskilda bestämmelser för att garantera att eleverna bereds möjlighet att få sådan komplettering som krävs för att erhålla grundläggande högskolebehörighet.

Ämnet svenska i de olika programmen

Läs- och språkutveckling har en grundläggande betydelse för lärande och för möjligheten att delta i samhällslivet. Ämnet svenska har därmed en särställning i skolan. Det är allvarligt att så många elever, i synnerhet på yrkesförberedande program, inte lyckas med att nå målen i ämnet svenska. Framför allt gäller detta den nuvarande kursen Svenska B.

Utredaren ska särskilt överväga vilket innehåll ämnet svenska ska ha i olika program. En utgångspunkt för kärnämnet svenska ska, oavsett program, vara regeringens ambition att stimulera läsning av skönlitteratur för att öka elevernas läsförmåga och bildning. Utredaren ska pröva om det är lämpligt att obligatoriska kurser utöver kärnämneskursen i kärnämnet svenska i studieförberedande program konstrueras sammanhållna eller inriktas mot antingen språk eller litteratur. Utredaren ska i det sammanhanget pröva för- och nackdelar med att eventuellt införa två betyg i ämnet svenska, ett språkbetyg och ett litteraturbetyg.

Kursplaner och betyg

I betänkandet Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan (SOU 2007:28) lämnas förslag som syftar till att förtydliga mål- och uppföljningssystemet för grundskolan för att kvaliteten i utbildningen ska förstärkas. Bl.a. föreslås att det endast ska finnas en typ av mål. I dagens gymnasieskola förekommer fler målnivåer än i grundskolan. I ett tjugotal ämnen, huvudsakligen de som också förekommer i grundskolan, finns mål att sträva mot i ämnet samt mål att uppnå för varje kurs. I yrkesämnena finns inte mål att sträva mot utan två olika måltyper på kursnivå: mål för kursen samt mål att uppnå. Dessutom finns programmål för varje program. Således finns dels ett stort antal mål, dels mål av olika slag på flera nivåer i gymnasieskolans kursplaner. Det finns därmed skäl att även för gymnasieskolan överväga hur kunskapsuppdraget kan förtydligas och uttryckas i kursplanerna.

Skolministern beslutade i mars 2007 att tillsätta en arbetsgrupp, Betygsberedningen (U 2007:A), med uppdrag att utreda en ny betygsskala. Arbetsgruppen ska, enligt direktiven till gruppen, utreda och föreslå en ny betygsskala med fler steg än i dag för

samtliga skolformer samt utarbeta förslag till hur den nya betygs-skalan närmare ska utformas.

Utredaren ska föreslå hur kursplanernas mål och betygs-kriterier i gymnasieskolan kan utvecklas för att förtydliga kunskapsuppdraget och bidra till att öka likvärdigheten i utbildningen. De förslag som lämnats avseende grundskolans kursplaner i betänkandet SOU 2007:28 samt de förslag som Betygsberedningen lämnar ska beaktas i arbetet.

Konsekvensbeskrivning

I uppdraget ingår att belysa konsekvenserna för gymnasial vuxen-utbildning och om utredaren anser det lämpligt även lämna förslag avseende denna utbildningsform.

Redovisning av uppdraget

Uppdraget ska fortfarande redovisas senast den 31 mars 2008.

(Utbildningsdepartementet)

Statens offentliga utredningar 2008

Kronologisk förteckning

1. Barlastvattenkonventionen – om Sveriges anslutning. N.
2. Immunitet för stater och deras egendom. UD.
3. Skyddet för den personliga integriteten. Bedömningar och förslag. Ju.
4. Omreglering av apoteksmarknaden. S.
5. Könsdiskriminerande reklam. Kränkande utformning av kommersiella meddelanden. IJ.
6. Fastighetsmäklaren och konsumenten. Ju.
7. Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska forskningen. U.
8. Bidrag på lika villkor. U.
9. Transportinspektionen. En myndighet för all trafik. + Bilagor. N.
10. 21 + 1 → 2. En ny myndighet för tillsyn och effektivitetsgranskning av socialförsäkringen. S.
11. Frihet för studenter – om hur kår- och nationsobligatoriet kan avskaffas. U.
12. Finansiella sektorn bär frukt. Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt perspektiv. Fi.
13. Bättre kontakt via nätet – om anslutning av förnybar elproduktion. + Annex: Grid issues for electricity production based on renewable energy sources in Spain, Portugal, Germany, and United Kingdom. N
14. Timmar, kapital och teknologi – vad betyder mest? En analys av produktivitetsutvecklingen med hjälp av tillväxtbokföring. Fi.
15. LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. S.
16. Förtursförklaring i domstol. Ju.
17. Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. U.
18. Evidensbaserad praktik inom social tjänsten – till nytta för brukaren. S.
19. Att slutförvara långlivat farligt avfall i undermarksdeponi i berg. M.
20. Patentskydd för biotekniska uppfinningar. Ju.
21. Permanent förändring. Globalisering, strukturomvandling och sysselsättningsdynamik. Fi.
22. Ett stabbsstöd i tiden. Fi.
23. Konsulär katastrofinsats. UD.
24. Svensk klimatpolitik. M.
25. Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. N.
26. Värna språken – förslag till språklag. Ku.
27. Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola + Bilagedel. U.

Statens offentliga utredningar 2008

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Skyddet för den personliga integriteten.
Bedömningar och förslag. [3]
Fastighetsmäklaren och konsumenten. [6]
Förtursförklaring i domstol. [16]
Patentskydd för biotekniska uppfinningar.
[20]

Utrikesdepartementet

Immunitet för stater och deras egendom. [2]
Konsulär katastrofinsats. [23]

Socialdepartementet

Omreglering av apoteksmarknaden. [4]
21 + 1 → 2. En ny myndighet för tillsyn
och effektivitetsgranskning av social-
försäkringen. [10].
LOV att välja – Lag Om Valfrihetssystem. [15]
Evidensbaserad praktik inom socialtjänsten
– till nytta för brukaren. [18]

Finansdepartementet

Finansiella sektorn bär frukt.
Analys av finansiella sektorn ur ett svenskt
perspektiv. [12]
Timmar, kapital och teknologi
– vad betyder mest?
En analys av produktivitetsutvecklingen
med hjälp av tillväxtbokföring. [14]
Permanent förändring.
Globalisering, strukturomvandling
och sysselsättningsdynamik. [21]
Ett stabsstöd i tiden. [22]

Utbildningsdepartementet

Världsklass! Åtgärdsplan för den kliniska
forskningen. [7]
Bidrag på lika villkor. [8]
Frihet för studenter – om hur kår- och
nationsobligatoriet kan avskaffas. [11]
Frivux – valfrihet i vuxenutbildningen. [17]
Framtidsvägen – en reformerad gymnasieskola
+ Bilagedel. [27]

Miljödepartementet

Att slutförvara långlivat farligt avfall i under-
marksdeponi i berg. [19]
Svensk klimatpolitik. [24]

Näringsdepartementet

Barlastvattenkonventionen – om Sveriges
anslutning. [1]
Transportinspektionen. En myndighet för
all trafik. + Bilagor. [9]
Bättre kontakt via nätet – om anslutning
av förnybar elproduktion.
+ Annex: Grid issues for electricity
production based on renewable energy
sources in Spain, Portugal, Germany, and
United Kingdom. [13]
Ett energieffektivare Sverige + Bilaga. [25]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Könsdiskriminerande reklam.
Kränkande utformning av kommersiella
meddelanden. [5]

Kulturdepartementet

Värna språken – förslag till språklag. [26]